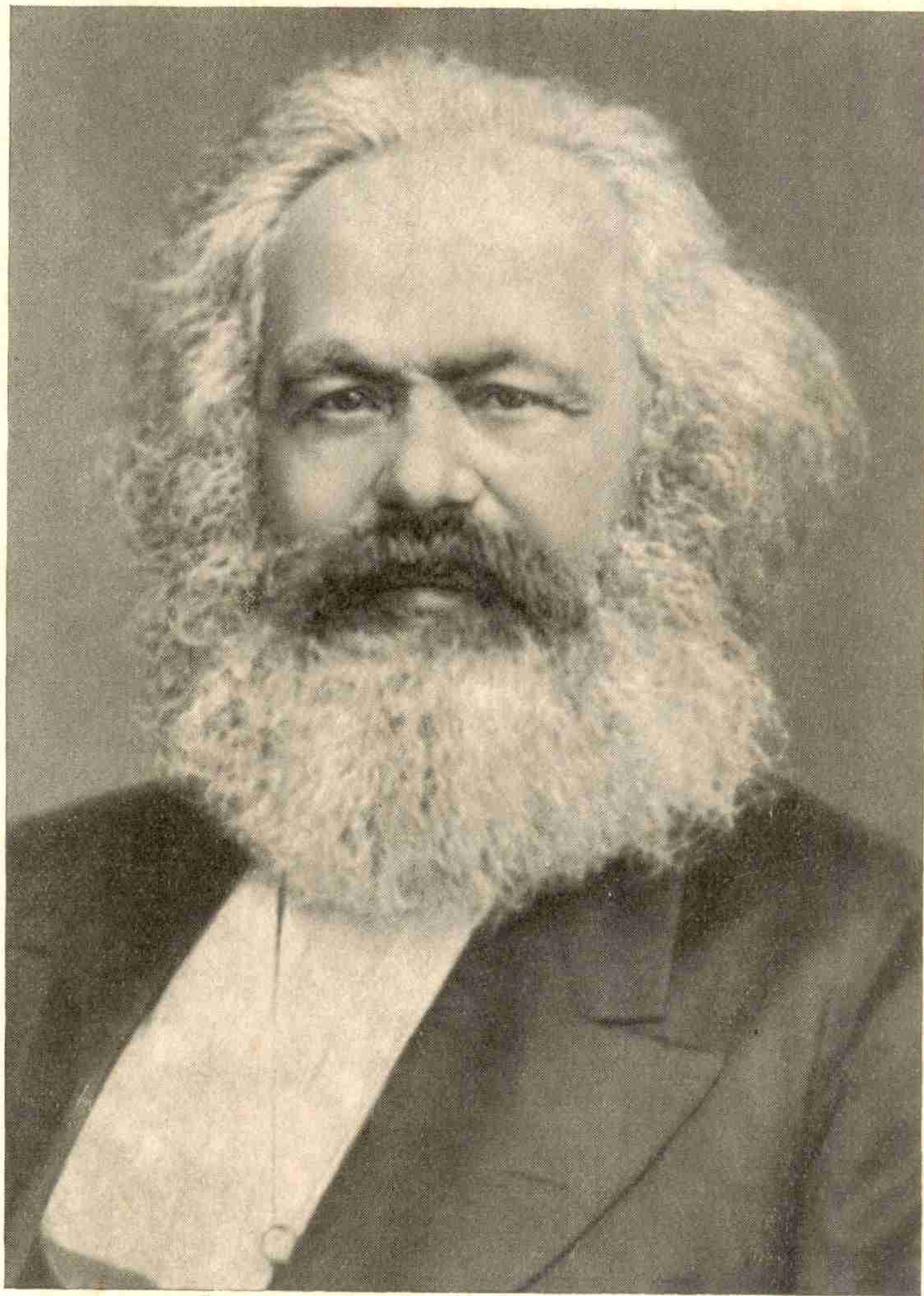
మార్క్స్
ఎంగెల్స్

Karl Marx

B

F Engels

మార్క్స
ఎంగెల్స్

ప్రథమ భారత
స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం
1857-1859

"ప్రగతి" ప్రచురణాలయం
మాస్కో

3

అనువాదం: వుప్పల లక్ష్మణరావు

ప్రకాశకుల వివరణ

సోవియట్ యూనియన్ కమ్యూనిస్టు పార్టీ కేంద్ర కమిటీవారి మార్క్సిజం-లెనినిజం ఇన్‌స్టిట్యూట్ 1959 లో ప్రచురించిన "ప్రథమ భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం" రష్యన్ మాతృకకు ఇది అనువాదం. "New-York Daily Tribune"లో ప్రచురించబడిన వ్యాసాలు యథాతథంగా అనువదించబడ్డాయి. "New-York Daily Tribune" సంపాదకులు చేర్చిన కొన్ని వాక్యాలు వదిలివేయడం, అచ్చుపొరపాట్లు సవరించడం జరిగింది. వీలైన చోట్లల్లా వ్యక్తివాచక విశేష్యాల వర్ణక్రమం ఆధునిక మూలముల ననుసరించే రాయడమయింది.

К. МАРКС, Ф. ЭНГЕЛЬС

О НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОМ ВОССТАНИИ
1857—1859 г. г. В ИНДИИ

На языке телугу

4р

విషయసూచిక*

---

* సోవియట్ యూనియన్ కమ్యూనిస్టు పార్టీ సెంట్రల్ కమిటీవారి మార్క్సిజం-లెనినిజం ఇన్‌స్టిట్యూట్ ఇచ్చిన వ్యాసశీర్షికలు నక్షత్రం గుర్తుతో సూచించబడ్డాయి. — సం.

ఉపోద్ఘాతం

1857–59 లో జరిగిన ఇండియా జాతీయ విముక్తి తిరుగుబాటుపై కారల్ మార్క్స్ ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్‌లు "New-York Daily Tribune" పత్రికకోసం రాసిన వ్యాసాలే ఈసంకలనంలో ప్రధాన భాగాన్ని అలంకరిస్తున్నాయి. తిరుగుబాటు ఆరంభం ముందు 1853 లో ఇండియాలో వున్న పరిస్థితిపై మార్క్స్ రాసిన పత్రికావ్యాసాలు, అతను రచించిన ''ఇండియా చరిత్రపై వివరణలు'' అనే గ్రంథంనుండి కొన్ని ఉల్లేఖనలు, తిరుగుబాటు గురించి మార్క్సిజం స్థాపకులు తమ ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలలో వెల్లడించిన ముఖ్యమైన ఖండాలు కూడా ఈ సంకలనంలో చేర్చబడ్డాయి.

పెట్టుబడిదారీ దేశాల వలసరాజ్యవిధానం పట్లనూ, పీడిత జాతుల విముక్తి పోరాటం పట్లనూ పద్దెనిమిది వందల ఏభైల ప్రారంభంనుండీ కూడా మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు విశేష సక్తిని కనబర్చారు. ప్రాచ్యదేశాల చరిత్రనూ, ముఖ్యంగా ఆసియాఖండపు వలస, పరాధీన దేశాల చరిత్రలో, అందులోనూ ప్రత్యేకంగా ఇండియా చైనా దేశాల చరిత్రనూ వారు అధ్యయనం చేశారు.

పరరాజ్య కబళనే తన విధానంగా కలిగిన పెట్టుబడిదారీ వలస రాజనీతికి పాల్జేయబడిన ఈ బృహత్తర దేశాల రెండింటి చారిత్రక ఘటనపై, ప్రప్రధానంగా శ్రామికవర్గ విముక్తి పోరాట దృక్పథంనుండి మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు తమ దృష్టిని సారించారు. పితృస్వామిక, ఫ్యూడల్ సంబంధాల విచ్ఛిత్తితోనూ, పెట్టుబడిదారీ విధానాభివృద్ధిలోకి ఇండియా చైనాల పరివర్తనతోనూ ఈ దేశాలలో పక్కానికి వస్తున్నట్టి విస్తృతవ్యాప్తమగు మార్పులయొక్క విప్లవ తాకిడిని, రానున్న యూరపియన్ విప్లవంయొక్క భావిగతిపై ప్రభావాన్ని అనివార్యంగా నెరపబోయే ఒక నూతన ప్రధానాంశంగా వారు భావించారు. 1857 వసంతంలో ప్రజ్వరిల్లిన భారత తిరుగుబాటును అంతటి ఏకాగ్ర చిత్తంతో వారు ఎందుకు గమనించారో ఇప్పుడు మనకి అర్థమవుతూంది. ఈ తిరుగుబాటుకు కారణాలనూ, దాని ఓటమికి హేతువులనూ,

తిరుగుబాటులో జరిగిన సంఘర్షణలనూ, దాని చారిత్ర ప్రాముఖ్యతనూ తమ పత్రికా వ్యాసాలలో అతి విపులంగా వివరించుతూ, తిరుగుబాటులో సంభవించిన ముఖ్య ఘటనలన్నిటి పట్లా తమ ఉత్సాహాన్ని ప్రదర్శించారు. పద్దెనిమిదివందల ఏభైలలో ఇంచుమించు ఆసియా అంతటా ఆవిష్కృతమవుతూన్నట్టి, పీడితజాతుల సర్వవ్యాప్త వలసవిధానవ్యతిరేక విముక్తి పోరాటంలోని అవిభాజ్యమైన భాగంగానే వారీ తిరుగుబాటును పరిగణించారు. అదే సంవత్సరాలలో యూరపు దేశాలలోనూ, అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలలోను సంభవించిన ప్రథమ ప్రపంచ ఆర్థిక సంక్షోభం కారణంగా ఆ దేశాలలో విప్లవం చెలరేగి ఉందవలసినదనీ అలా చెలరేగిన పక్షంలో ఆ విప్లవానికి భారత దేశంలోని తిరుగుబాటు సహాయకారి కాగలదని మార్క్స ఎంగెల్స్‌లు భావించారు.

ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి జారీచేసిన అనుజ్ఞాపత్రాన్ని 1853 లో బ్రిటిష్ పార్లమెంటు పునః పరిశీలన సందర్భంలో మార్క్స రచించిన ''ఇండియాలో బ్రిటిష్ పరిపాలన,'' ''ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ — దాని చరిత్ర, ఫలితాలు,'' ''ఇండియాలో బ్రిటిష్ పరిపాలన భావిఫలితాలు'' అనే పత్రికావ్యాసాలతో ఈ సంకలనం ఆరంభమవుతూంది. భారతచరిత్రపై రాయబడిన అనేక ప్రామాణిక గ్రంథాలను కూలంకషంగా అధ్యయనంచేసిన పిమ్మటనే రచించబడినట్టి ఈ వ్యాసాలు, వలసవిధానానికి వ్యతిరేకంగా సాగించే బద్ధశత్రుత్వపు పోరాటానికి అద్భుతమైన ఆదర్శమవుతున్నాయి. జాతీయ వలసవిధాన సమస్యపై అతదు రాసిన అన్ని రచనలలోనూ ఉత్తమోత్తమ స్థానాన్ని అలంకరించుతున్నాయి. వాస్తవానికి 1857 తిరుగుబాటును అనివార్యమొనర్చినట్టి ఆర్థిక రాజకీయ పూర్వాధార పరిస్థితులను ఈ వ్యాసాలు బట్టబయలు చేస్తున్నాయి.

ఇంగ్లీషు వలసవిధానవాదులు భారతదేశంపై సాధించిన విజయాన్నీ, భారతదేశంపై మోపిన బానిసత్వాన్నీ మార్క్స ఈ వ్యాసాలలో ప్రగాఢమైన శాస్త్రీయవిశ్లేషణకు లోను గావించుతూ, బ్రిటిష్ వలసపాలన, వలసదోపిడీ ధరించిన రూపవిధాన వైవిధ్యాలను అతదు గమనించాదు. భారతదేశాన్ని జయించడానికై వినియోగించబడిన ఒక పనిముట్టుగా ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ పాత్రను అతదు బయటపెట్టుతూ, స్థానిక సంస్థానాధీశ్వరుల నడుమ చెలరేగుతూన్న ఫ్యూడల్ కలహాలనూ, భారతప్రజలలోని జాతి, మత, తెగ, వర్ణవైషమ్యాలనూ తన ప్రయోజనాలకై ఉపయోగించుకొని ప్రజలను కొల్లగొట్టే బందిపోటు యుద్ధాలను సాగించి, తత్ఫలితంగా భారతదేశ భూభాగాలను అది కాజేసిందని అతదు ఉద్ఘాటించుతాదు.

భారతదేశ ఆర్థికవ్యవస్థలో శాఖలకు శాఖలే సాంతమూ నశించిపోవడానికీ, బ్రహ్మాండమైనట్టీ, భాగ్యవంతమైనట్టీ, పురాతనమైనట్టీ భారతదేశ విశాల ప్రజారాసుల నికృష్ట దారిద్ర్యానికీ — బ్రిటన్‌లోని అల్పజన పాలకవర్గపు భోగభాగ్యాలకు ప్రధాన మూలాధారాలలో

ఒకటైనట్టి భారతదేశంయొక్క వలసదోపిడీయే కారణమని మార్క్స్ సహేతుకంగా నిరూపించుతాడు. బ్రిటిష్ దురాక్రమణదారులు ప్రజాహిత నిర్మాణకార్యాలపట్ల నిర్లక్ష్యభావం వహించడంవల్ల నీటిపారుదల సౌకర్యాలపై ఆధారపడినట్టి భారత వ్యవసాయంయొక్క వినాశానికి కారకులయారని అతడు గమనించుతాడు. స్థానిక పరిశ్రమలను — అందులోనూ ముఖ్యంగా భారతదేశపు మార్కెట్లలో ప్రళయప్రవాహంలా అపరిమితంగా దిగిపోతూన్నట్టి బ్రిటిష్ నూలుగుడ్డలతో ఏమాత్రపు పోటీకీ సాహసించలేని చేనేత, వడకు నూలు పరిశ్రమలను — సర్వనాశనం చేయడంద్వారా కోటానుకోట్ల భారతీయులను ఆకాలిపాల్జేశారు. సాముదాయిక భూస్వామ్య విధానంలో వున్న వెనుకబడిన పురాతన వ్యవస్థను వలసవిధాన వాదులు విచ్ఛిన్నం గావించారు. అదే సమయంలో ఒకదాని తరువాత ఒకటిగా రెండు రకముల భూమి పన్ను భూమి అమరకపు విధానాలను — జమీందారీ, రైతువారీ విధానాలను — ప్రవేశపెట్టారు, ఇదిలావుండగా ప్రగతిశీలమైన దేశాభివృద్ధిని కుంటుపరచి, భారతీయ రైతాంగానికి గుదిబండగా తయారైనట్టి, భారత సామాజిక వ్యవస్థలో ఇంకా వుండిపోయిన అనేక ఫ్యూడల్ అవశేషాలకు వారు ప్రాణంపోశారు.

ఇండియాలోని బ్రిటిష్ అధికారులు రైతుపై దుర్భరమైన పన్నుల భారాన్ని మోపి, ఈరీతిగా స్థానిక ఫ్యూడల్ ప్రభువులు, వలసపాలన అనే ద్వివిధ శృంఖలాలతో రైతును బంధించి వేశారు. అపరిమితమైన పన్నుల భారం — ఈ పన్నులు వసూలు చేయబడే సందర్భంలో జరపబడే దౌర్జన్యమూ, పైశాచిక చిత్రహింసలూ భారతీయ రైతాంగం జీవితంలో అతి సాధారణమైపోతున్నాయని, 1853 లో తాను రాసిన పత్రికావ్యాసాలలోనూ, ఇండియాలో తిరుగుబాటుపై ధారావాహిగా రాసిన పత్రికావ్యాసాలలోనూ మార్క్స్ చూపెట్టాడు. బ్రిటన్‌యొక్క ఇండియా ఆర్థిక విధానంలో చిత్రహింస సేంద్రీయ భాగమని అధికారయుతంగా గుర్తించబడుతూ వచ్చింది ("ఇండియాలో జరిగిన చిత్ర హింసలపై దర్యాప్తు," "ఇండియాలో తిరుగుబాటు," "ఇండియాలో పన్నులు" మొదలైన వ్యాసాలు). అయినప్పటికీ, వసూలుచేయబడిన పన్నులలో ఎంతటి కొద్దిభాగమైనా కూడా ప్రపంచంలో ఇతర దేశాల్లోకంటె ఆసియాదేశాల్లో తప్పనిసరిగా ఆవశ్యకమైనట్టి ప్రజాహిత నిర్మాణాల రూపంగా, ప్రజలకు తిరిగి ముట్టడం లేదని మార్క్స్ ఉద్ఘోషిస్తున్నాడు.

ఇండియాలో అక్రమంగా చొరబడినట్టి బ్రిటిష్ దురాక్రమణదారుల బందిపోటు రాజనీతీ, అమానుషమైన వలస దోపిడీ విధానాలూ — ఇవే భారతదేశపు తిరుగుబాటుకు దోహదం చేశాయనే పర్యవసానాన్ని మార్క్స్ తేల్చుతాడు.

తిరుగుబాటు పెచ్చరిల్లడానికిగల ప్రత్యక్షకారణాలు పంథొమ్మిదవ శతాబ్ది మధ్యకాలం నాటికి బ్రిటిష్ పరిపాలన కింద ఇండియాలో రూపొందుతూన్న మార్పులతో, అందులోనూ

ప్రత్యేకంగా దేశీయ సైన్యంయొక్క, విధులలో రూపొందుతూన్న మార్పులతో, పెనవేసుకొని పోయాయని మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు నిరూపించారు. ''విభజించు, పాలించు'' అనే సూత్రం ప్రకారం బ్రిటిష్‌వారు భారతదేశాన్ని జయించేందుకూ, పెద్ద ఉపద్రవాలు ఏవీ లేకుండానే ఒకటిన్నర శతాబ్దం పాటు భారతదేశాన్ని పరిపాలించేందుకు వీలుకల్గినప్పటికీ, పంధొమ్మిద శతాబ్ది మధ్యకాలానికి బ్రిటన్‌యొక్క పరిపాలనాప్రాబల్య పరిస్థితులలో గణనీయమైన మార్పు సంభవించిందని మార్క్స్ రాశాడు. అప్పటికి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ భారతదేశ భూభాగ దిగ్విజయాలను పూర్తిచేసుకొని, ఏకైక విజేతగా దేశమంతటిలోనూ దృఢంగా స్థిరపడి పోయింది. తమ దేశీయసైన్యంయొక్క వెనుకటి యుద్ధవిధులను మార్చివేసి, జయించిన ప్రజ నీకాన్ని లొంగదీసి అణకువగా ఉంచడమనే పోలీసు కార్యాలను నిర్వహించడానికే ఉపయోగించ బడిన తమ దేశీయసైన్యంపైనే, వారు ఆధారపడ్డారు. ఇరవైకోట్ల జనసంఖ్యను లొంగ దీయడానికి ఇంగ్లీషు ఆఫీసర్లను గలిగినట్టి రెండులక్షల దేశీయసైన్యం వినియోగించబడి, ఈ దేశీయసైన్యాన్ని నలభైవేల ఇంగ్లీషుసైన్యం అదుపాజ్ఞల్లో ఉంచుతూందని మార్క్స్ గమనించాడు. కాని దేశీయసైన్యాన్ని సృష్టించడంతోనే, ''హిందుదేశప్రజకు ఎన్నడూలేనట్టి దేశవ్యాప్తమైన ప్రథమ ప్రతిఘటనకేంద్రాన్ని సృష్టించారు.'' (చూ. ఈ సంకలనంలో పుట 45). ఆకలితో అలమటించుతూ దోపిడీకి గురికాబడినట్టి రైతులచే సర్వవ్యాప్త తిరుగుబాటు ప్రప్రథమంగా ప్రారంభించబడకుండా, భారతీయ అగ్రవర్ణాలనుండే అత్యధిక సంఖ్యలో రిక్రూట్ కాబడి మంచి జీతాలే ముట్టుతూ ప్రత్యేకాధికారాలను చలాయించుతూన్న సిపాయి లనూ ఆఫీసర్లనూ కలిగిన ఆంగ్ల-హైందవ సేనలోని దేశీయ రెజిమెంట్లచేతనే ప్రారంభించ బడడానికి ఇదే కారణమనే పర్యవసానాన్ని తేల్చాడు మార్క్స్. భారతదేశంలో తమకున్న బలం అంతా సిపాయిసేనలోనే ఉందని వేదవాక్యంగా నమ్మారు ఇంగ్లీషువారు; అటువంటిది అచ్చంగా ఈ సేనే తమకీనాడు అత్యంత ప్రమాదభరితమైన ప్రధానకారణంగా తయారైందనే విషయాన్ని వారిప్పుడు హఠాత్తుగా తెలుసుకోవలసి వచ్చింది (''ఇండియానుండి సమాచారలేఖలు'').

అయినప్పటికీ, సిపాయిలు కేవలం ఒక పనిముట్టే తప్ప అంతకంటె మరేమీ అధికం కారు అని మార్క్స్ నిరూపించుతాడు (''ఇండియా సమస్య''). దుర్భరమైన వలసపీడనకు వ్యతిరేకంగా సమీకృతమైన భారతప్రజే ఈ తిరుగుబాటు బలపరచి పోరాటంయొక్క ప్రధాన చోదకశక్తిగా నిలబడింది. ఈ తిరుగుబాటు కేవలమూ ఒక సాయుధ సిపాయి పితూరీ అనీ, భారతప్రజానీకంలో విస్తృత శాఖలు దానిలో పాల్గొన్నాయన్న విషయాన్ని కప్పిపుచ్చ డానికీ చిత్రింప ప్రయత్నించినట్టి బ్రిటిష్ పాలకవర్గాలు చేసిన బూటకపు వాదనలు మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు ఖండించారు. ఇది ప్రథమ జాతీయ తిరుగుబాటనీ — బ్రిటిష్ పరిపాలనకు వ్యతి

రేకంగా భారతప్రజల విప్లవమనీ, ఈ ఉద్యమాన్ని రచయితలు మొదటినుండీ వర్ణించుతూ వచ్చారు ("ఇండియా సైన్యంలో తిరుగుబాటు," "ఇండియాలో తిరుగుబాటు" మొదలైన వ్యాసాలూ, "ఇండియా చరిత్రపై వివరణలూ"). వివిధమతస్థులనే కాకుండా (హిందువులనూ, మహమ్మదీయులనూ), వివిధ వర్ణాలనే కాకుండా (బ్రహ్మణులనూ, రాజపుత్రులనూ, కొన్ని దృష్టాంతాల్లో సిక్కులనూ), వివిధ సామాజిక శ్రేణులనూ ఈ తిరుగుబాటు సన్నిహితపరచిందనే విషయాన్ని మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు ప్రత్యేకంగా ఉద్ఘోషించుతున్నారు. "తమ యూరపియన్ ఆఫీసర్లను సిపాయి రెజిమెంట్లే చంపివేయడమూ ప్రప్రథమంగా ఇప్పుడే జరిగింది; హిందువులూ మహమ్మదీయులూ, తమ మతభేదాలను విసర్జించి, తమరిద్దరిపైనా సమానంగా అధికారాన్ని చలాయించుతూన్నట్టి ఉమ్మడి ప్రభువులపై సమిష్టిగా తిరుగబడడమూ; 'హిందువులలో మొదట ఆరంభమైన అల్లర్లు, ఢిల్లీ సింహాసనంపై మహమ్మదీయ చక్రవర్తినే వాస్తవంగా అధిష్ఠింపజేయడంతో తుట్టతుదకు అంతమొందడమూ;' తిరుగుబాటు ఏకొద్ది ప్రాంతాలకో పరిమితమై ఉండకపోవడమూ," ఇప్పుడే ప్రప్రథమం అని మార్క్స్ రాశాడు. (చూ. ఈ సంకలనంలో పుట 45.)

ఈ తిరుగుబాటులో ప్రజారాసులు పాల్గొన్నారనే విషయాన్ని పైకి పొక్కనివ్వకుండా బ్రిటిష్ పత్రికలు తమ శాయశక్తులా తంటాలుపడినప్పటికీ, తిరుగుబాటుపట్ల భారతప్రజలు సానుభూతిని కలిగివుండడమే కాకుండా, తిరుగుబాటును సర్వవిధాలా బలపర్చారని తన తొలివ్యాసాల్లో మార్క్స్ ఘంటాపథంగా ఉద్ఘాటించాడు. ఈ తిరుగుబాటులో ప్రజలలోని విశాలభాగాలు — అందులోనూ ముఖ్యంగా రైతాంగం — ప్రత్యక్షంగానో పరోక్షంగానో పాల్గొన్నాయని ఎవ్విధమైన సందేహానికీ తావులేకుండా మార్క్స్ రుజువుపరచాడు. ఇంతటి బ్రహ్మండమైన స్థాయిలో ఈ తిరుగుబాటు జరగడమూ, తమ సేనలకు అవసరమైన సరఫరాలనూ రవాణా సదుపాయాలనూ సమకూర్చుకోవడంలో ఇంగ్లీషువారు ఎదుర్కొనవలసిన విపరీతకష్టనష్టాలూ భారతీయ రైతాంగంయొక్క ద్వేషభావాన్ని వేనోళ్ల చాటుతున్నాయని మార్క్స్ రాశాడు.

అప్పటికింకా స్వతంత్రంగా మిగిలి వున్న హిందూదేశపు భూభాగాలను తమ రాజ్యంలో కలిపివేసుకోవడం ద్వారానూ, స్వదేశ సంస్థానాలకు చెందిన భూములను జప్తుచేయడం ద్వారానూ బ్రిటిష్‌వారు అవలంబించిన బలాత్కార విస్తరణ రాజనీతే తిరుగుబాటుకు ఒక తక్షణకారణమని, తన "అయోధ్యను కలిపివేసుకోవడం," "లార్డ్ కానింగ్ ప్రకటన, ఇండియాలో భూమి అనుభవము" అనే వ్యాసాలలోనూ తదితర వ్యాసాలలోనూ మార్క్స్ నొక్కివక్కాణించాడు. ఈ విధంగా కలిపివేసుకోబడిన ప్రాంతాలలోని ప్రజ దారుణ బాధలు అనుభవించారు.

ఇండియాలోని ధనికవర్గాలలో అధిక భాగం తీవ్రమైన అవమానాలకు గురి అయింది. స్థానిక సంస్థానాధీశ్వరులతో తమకున్న సంబంధాలపట్ల దాశాబ్దులుగా పాటించుతూ వచ్చిన ఒప్పందాలను బ్రిటిష్‌వారు మన్నింప నిరాకరించారు. అధికార ఖతంగా గుర్తించిన ఒడంబడికలను కాదని భారత స్వతంత్ర సంస్థానాల భూభాగాలను వారు తమ రాజ్యంలో కలిపేసుకుంటూ వచ్చారు. ఇదిన్నీ, దీనితోపాటుగా, ఏ సంస్థానాధీశుడైనా సంతానంలేకుండా చనిపోయినయెడల ఆ సంస్థానాన్ని ఆక్రమించుకోవడమూ భారతదేశ ఫ్యూడల్ భూస్వాములను ఆగ్రహపూరితులను గావించాయి.

తిరుగుబాటుకాలంలో భారతదేశపు బూర్జువావర్గంలో కూడా బ్రిటిష్ వ్యతిరేకతా భావం తీవ్రంగా చెలరేగింది; ఇండియా యుద్ధ రుణంకోసం ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ కలకత్తాలో చేసిన ప్రయత్నాలన్నీ విఫలం గావడమే ఇందుకు తార్కాణం.

భారతప్రజల విముక్తి పోరాటంపట్ల పరిపూర్ణ సానుభూతిని ప్రదర్శించిన మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు, భారతదేశీయులలో, అందులోనూ ముఖ్యంగా దక్షిణ, మధ్య భారతంలో, అన్ని శ్రేణులూ దానికి సర్వతోముఖమైన సహాయం అందించుతేనే తిరుగుబాటు విజయవంతమవుతుందని వారు ఆశించారు. కాని, అట్టి సర్వతోముఖ సహాయం సంభవించలేదు; అందుకు చారిత్రక కారణాలు అనేకం ఉన్నాయి; వీటిలో కొన్ని: భారతదేశపు ఫ్యూడల్ విధాన విభజన; జనసంఖ్యలోని తెగల వైవిధ్యం; ప్రజానీకంలో వున్న కులమత వైషమ్యాలూ; తిరుగుబాటుకు నాయకత్వం వహించిన స్థానిక ఫ్యూడల్ పెద్దలలో అధికసంఖ్యాకుల విశ్వాసఘాతుకం.

తిరుగుబాటుకు ఏకైక కేంద్రీకృత నాయకత్వమూ ఒకేఒక సైనికాధికార కేంద్రమూ లేకపోవడము తిరుగుబాటు ఓటమికి ప్రధానకారణాల్లో ఒకటని మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు అభిప్రాయపడ్డారు. తిరుగుబాటుదార్ల శిబిరంలో పొడచూపిన అంతఃకలహమూ భిన్నాభిప్రాయమూ కూడా ఓటమికి ఒక ప్రధాన కారణమైంది. మిలిటరీ దృష్ట్యా తక్కువ బలాన్ని కలిగివుండడమూ, ఆయుధ సాధనసామగ్రిని పుష్కలంగా కలిగినట్టి యూరపియన్ సైన్యంతో తలపడి యుద్ధం చేయడానికి తగిన అనుభవంలేక పోవడమూ తిరుగుబాటు ఫలితం పైన ప్రాణాంతకంగా పనిచేశాయి. తిరుగుబాటుయొక్క నికరమైన నమూనాకే స్థిరత్వం లేక పోయింది; నమూనాకి స్థిరత్వం లేకపోవడంతో సైనిక వ్యూహాలకుండే విజయావకాశాలే సన్నగిల జొచ్చాయి; ఫలితంగా తిరుగుబాటుదార్ల గుండెనిబ్బరానికే ప్రమాదమైన దెబ్బతగిలింది. నమూనా అస్థిరంగా ఉండడమే తిరుగుబాటుదార్లలో గొందరగోళాన్ని సృష్టించి, చివరకు వారి ఓటమికి దారితీసింది (''ఢిల్లీని పట్టుకోవడం,'' ''లక్నోను పట్టుకోవడం,'' ''లక్నోపై జరిగిన దాడి వివరాలు''). ఐనప్పటికీ, ఎట్టి కష్టనష్టాలనైనా లెక్కచేయక తిరుగుబాటుదార్లు సాహసోపేతమైన యుద్ధాన్నే, అందులోనూ ముఖ్యంగా తిరుగుబాటుకు ప్రధాన

కేంద్రాలైన ఢిల్లీ లక్నోలలో, సాగించారు. ఢిల్లీని రక్షించుకోవడంలో వారు అపజయం పొందిన ప్పటికీ, ఎంగెల్స్ గమనించినట్లు, గెరిల్లా యుద్ధంలో వ్యక్తమయినట్లుగా సరాసరి యుద్ధంలో వ్యక్తముగానట్టి జాతీయ విప్లవశక్తియొక్క సంపూర్ణ పటిమను వారు ప్రదర్శించారు.

"నాగరికత చెందిన" బ్రిటిష్ వలససైన్యానికి తీరిని అప్రతిష్ఠ వాటిల్లేటట్లుగా దానిని వర్ణించుతూ, ఓటమిగొంచిన తిరుగుబాటుదార్లపట్ల ఆ సైన్యం చూపిన పైశాచిక వైఖరినీ, ఆ సైన్యానికి వశమైన తిరుగుబాటుదార్ల పట్టణాలనూ గ్రామాలనూ అది కొల్ల గొట్టిన విధాన్నీ, తాము రాసిన వ్యాసాలనేకములలో మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు సోదాహరణంగా వివరించారు.

భారతదేశంలో జరిగిన తిరుగుబాటుయొక్క చారిత్రక ప్రాముఖ్యతను అంచనా వేస్తూ, భారతదేశంలో సాగుతూన్న వలసవిధానాన్ని చెప్పుకోదగినంతగా అది మార్చిలేకపోయినప్పటికీ వలసబానిసత్వంపట్ల భారతీయులకున్న సర్వవ్యాప్తమైన ద్వేషాన్ని అది బహిరంగంగా వ్యక్త పరుస్తూ, విముక్తి సాధనకై దానికిగల సామర్థ్యాన్నీ పట్టుదలనూ అది బహిర్గతం చేసిందని మార్క్స్ చూపాడు. తాము అవలంబించిన వలసపాలన రూపాలలోనూ విధానాలలోనూ ఏవో కొన్ని అయినా మార్పులు తీసుకువస్తేనేకాని వీలుపడదని బ్రిటిష్ వలసవిధానవాదులకు అది బలాత్కారంగా ఒక గుణపాఠం నేర్పింది. తాము కావించిన మార్పులతోపాటుగా, భారత ప్రజాభిప్రాయాన్ని అవమానపరచిన రాజకీయ విధానాన్ని అవలంబించినట్టి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీని వారు రద్దుచేశారు.

వలసబానిసత్వన్నుండి భారతప్రజ తప్పక విముక్తి చెందుతారని, వలసవిధానానికి గర్భశత్రువులైనట్టి మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లకు ఎల్లప్పుడూ దృఢమైన విశ్వాసం ఉండేది. విదేశ వలసవిధానాన్ని భారతీయులు అంతమొందించి, తమ దేశానికి తాము అధిపతులు కానంత వరకూ, బ్రిటిష్ పరిపాలనా ఫలితంగా భారతదేశంయొక్క ఉత్పాదకశక్తులు ఎంత అభివృద్ధి చెందినప్పటికీ అవి పరిస్థితిని మెరుగుపరచలేవని మార్క్స్ చెప్పాడు. ఈ గమ్యాన్ని చేరుకోవ డానికి రెండు మార్గాలున్నాయని మార్క్స్ అభిప్రాయపడ్డాడు — బ్రిటన్‌లో శ్రామికవర్గ విప్లవం సంభవించడం, లేదా విదేశ వలసవిధానవాదులకు వ్యతిరేకంగా భారతీయులే తమ విముక్తి పోరాటాన్ని సాగించడం. "గ్రేట్ బ్రిటన్‌లోనే నేడున్న పాలకవర్గాల స్థానాన్ని పారిశ్రామిక కార్మికవర్గం ఆక్రమించుకొనే సమయం వస్తేనే తప్ప, లేదా తమపై ఇంగ్లీషువారు విధించిన దాస్యశృంఖలాలను హైందవులు తమంతటతామే తుత్తునియలుగా తెంచివేసుకునే శక్తిని అభివృద్ధిచేసుకోగలిగే సమయం వస్తేనే తప్ప, తమమధ్య అక్కడక్కడ చెదురు మొదురుగా బ్రిటిష్ బూర్జువావర్గం వెదచల్లిన నూతన సాంఘిక బీజాల ఫలితాలను ఇండియన్లు అంత వరకూ అనుభవింపలేకపోతారు" అని మార్క్స్ రాశాడు (చూ. ఈ సంకలనం పుట 41).

వలస విధానంనుండి భారతదేశం విముక్తి పొందే విషయమై మహనీయుడైన శ్రామికవర్గ నాయకుడు చెప్పిన జోస్యం సత్యమై పరిణమించిన పరిస్థితులలో భారతప్రజ 1857–1859 విప్లవ శతవార్షికోత్సవాన్ని జరుపుకుంది. వలసవిధాన పీడనకు వ్యతిరేకంగా వజ్రసంకల్పంతో సాగించిన సుదీర్ఘపోరాటంలో భారతదేశం తన జాతీయ స్వాతంత్ర్యాన్ని సాధించుకుని, నేడు స్వతంత్ర జాతీయాభివృద్ధి పథాన్ని దృఢంగా అడుగుపెట్టి పురోగమించుతూంది.

సోవియట్ యూనియన్
కమ్యూనిస్టు పార్టీ కేంద్ర కమిటీ
మార్క్సిజం-లెనినిజం ఇన్‌స్టిట్యూట్.

కారల్ మార్క్స

ఇండియాలో బ్రిటిష్ పరిపాలన[1]

లండన్, శుక్రవారం, జూన్ 10, 1853

టర్కీ, సార్డీనియా, స్విట్జర్లెండ్ సమస్యలు[2] శాంతియుతంగా పరిష్కరించబడడం తథ్యమని అక్కడ భావించబడుతూన్నట్టు వియన్నానుండి అందిన తంతివార్తాలేఖలు తెలియజేస్తున్నాయి.

ఇండియాపై హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌లో నిన్నరాత్రి జరిగిన చర్చ[3] యథాప్రకారంగానే అతి రసవిహీనంగా కొనసాగింది. సర్ చార్లెస్ వుడ్, సర్ జె. హాగ్ చెప్పిన కథనాలు ఆశాపూరితమైన అనృతాల్లాగా కనబడుతున్నాయని మిస్టర్ బ్లాకెట్ నిందమోపాడు. మంత్రుల పక్షానా, డైరెక్టర్ల[4] పక్షానా వకాల్తా పుచ్చుకున్న సభ్యులు చాలామంది ఈ నిందను తృణీకరిస్తూ తమ శక్తికొద్దీ మాట్లాడారు; పోతే ఇక తప్పనిసరిగా మాట్లాడే మిస్టర్ హ్యూమ్ చట్టాన్ని ఉపసంహరించుకోవలసిందని మంత్రులను కోరుతూ చర్చను సమీక్ష చేశాడు. చర్చ వాయిదాపడింది.

ఆల్ప్స పర్వతాల బదులు హిమాలయా పర్వతాలూ, లొంబార్డీ మైదానాల బదులు బెంగాల్ మైదానాలూ, అప్పినైన్ కొండల బదులు డక్కన్ కనుమలూ, సిసిలీ ద్వీపం బదులు లంకాద్వీపం — ఈ విధంగా ఆసియా ఖండపు పరిమాణాలను గలిగిన ఇటలీదేశం హిందూస్థానం. భూమినుండి పండే భాగ్యవంతమైన వస్తువైవిధ్యమూ, రాజకీయ స్వరూపంలో నెలకొని వున్న ఛిన్నాభిన్నమూ — రెండు దేశాలోనూ ఒక్కటే. ఏవిధంగానైతే, అప్పటప్పట విజేత

బూనిన ఖడ్గంవల్ల వేర్వేరు జాతీయ ప్రజలకింద ఇటలీ కుంచించబడిందో, ఆ విధంగానే మహమ్మదీయుల, లేదా మొగలుల, లేదా బ్రిటిష్‌వారి ఒత్తిడిలేనప్పుడు హిందూస్థానంలో ఎన్ని పట్టణాలు, పట్టణాలేకాదు, ఎన్ని గ్రామాలున్నాయో అన్ని పరస్పర శత్రుభావంగల స్వతంత్ర రాజ్యాలుకింద విడిపోయుండడం మనం చూస్తాం. అయినప్పటికీ, సామాజిక దృక్పథంతో చూచినట్టయితే హిందూస్థానం, ఇటలీగాక, ప్రాగ్దేశపు ఐర్లండే. కాగా, ఈ ఇటలీ ఐర్లండుల వింత కలయికయొక్క భోగలాలస శోకపూరిత ప్రపంచాల సమ్మేళనయొక్క బీజాలు, పురాతన హిందూస్థాన మతసంప్రదాయలలోనే ఇమిడివున్నాయి. ఒకవైపు ఇంద్రియలోల త్వాతిశయం, మరొకవైపు ఈ శరీరాన్ని కఠోర చిత్రహింసల పాల్జేసే సన్యాసత్వం — ఈ విధంగా ద్విముఖమైనదా మతం: లింగాన్ని పూజించే మతం, అదేసమయంలో జగన్నాథరథాన్ని కొలిచే మతం; బైరాగీ, అదే సమయంలో వేశ్యా ఆరాధించే మతం.

హిందూస్థానం స్వర్ణయుగం అనుభవించిందని నమ్మేవారితో నేను ఏకీభవించలేను; అందుకు, సర్ చార్లెస్ వుడ్ చూపించినట్టుగా, కూలీ ఖాన్ ప్రమాణాన్ని నేను చూపన వసరం లేదు.[5] అందుకు బదులు, ఔరంగజేబ్ కాలం ఉదాహరణగా తీసుకుందాం; లేదంటే ఉత్తరాన మొగలులు అగుపడిన కాలం, దక్షిణాన పోర్చుగీసులు అగుపడిన కాలం; లేదా దక్షిణ భారతంలో మహమ్మదీయ దండయాత్ర, సప్తరాజ్యాకూట[6] కాలం తీసుకుందాం; లేదా ఇంకా పురాతన కాలానికే మీకు వెళ్లాలనివుంటే, క్రిస్టియను మతం చెప్పిన ప్రపంచ సృష్టికాలం కంటెనూ ఇంకా అతి పురాతన యుగంలోనే ఇండియాలో దారిద్ర్యదైన్యాల ప్రారంభం సంభవించిందని నమ్మే బ్రాహ్మణునియొక్క పౌరాణిక కాలమే ఉదాహరణగా తీసుకుందాం.

ఏది తీసుకున్నప్పటికీ గతకాలం అంతటిలోనూ హిందూస్థానం అనుభవించిన బాధలన్నిటి కంటెనూ, బ్రిటిష్‌వారి చేతుల్లో హిందూస్థానం అనుభవించిన దారిద్ర్యదైన్యాలు మౌలికంగా వేరైనట్టి, చెప్పనలవికానంతటి అపారమైన తీవ్రతను కలిగినట్టి విధానికి చెందినవని చెప్పడానికి ఎట్టి సందేహమూ లేదు. సల్‌సెట్ ద్వీపంలో మనను బెదరగొట్టేటట్టి రాక్షసాకృతిలోనున్న భగవత్స్వరూపాలకంటెనూ రాక్షసత్వసమ్మిళితమైన ఆసియా ఖండపు నిరంకుశత్వక్షేత్రంపై బ్రిటిష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీచే నాటబడి వృద్ధిచెందినట్టి యూరప్ ఖండపు నిరంకుశత్వాన్ని గురించి నేను చెప్పడంలేదు. ఇది బ్రిటిష్ వలస పాలనకున్న విశిష్టగుణమేమీకాదు, కేవలం డచ్చి వలసపాలనయొక్క అనుకరణే; అది కూడా ఎంత దగ్గర అనుకరణ అంటే, బ్రిటిష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క కార్యకలాపాల స్వాభావాన్ని నిర్ణయించడానికి, పాత డచ్చి ఇస్ట్ ఇండియా కంపెనీ గురించి జావాద్వీపపు ఇంగ్లీషు గవర్నరు సర్ స్టామ్‌ఫర్డ్ రాఫిల్స్ చెప్పిన మాటలు యథాతథంగా పునశ్చరణచేస్తే సరిపోతుంది.

"తన ఎస్టేటులో పనిచేస్తున్న కూలిజట్టుపట్ల, మనుష్యరూపంలోవున్న ఆస్తిని డబ్బుచెల్లించి తాను కొన్న కారణంగా, పాతకాలపు వెస్ట్ ఇండియన్ తోట యజమాని చూపిన గౌరవమర్యాదలకంటెనూ సహృదయతకంటెనూ, తాను డబ్బుచెల్లింప నక్కరలేకుండానే దొరకిన కారణంగా తన ప్రజను కనాకష్టంగా చూస్తున్నట్టి, కేవలం లాభాపేక్షతోనే ప్రేరేపితమైనట్టి డచ్ ప్రభుత్వం, తన ప్రజనుండి గోళ్లూడగొట్టి ఎంత వరకు డబ్బు వసూలుచెయ్యడానికి వీలవుతుందో అంతవరకు వసూలుచేసి, వారి కాయకష్టంలో ఆఖరి బొట్టు కూడా పిండడానికై ఇప్పుడు అమలులోవున్న నిరంకుశ ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్నంతటినీ ఉపయోగించి, రాజకీయవేత్తలకు పరిపాటైన చాతుర్యంతోనూ, వర్తకులకు స్వాభావికమైన గుత్తాధిపత్య స్వార్థంతోనూ నడిపించు తూన్నట్టి, తమ చిత్తం ప్రకారం వ్యవహరించుతూ అర్ధకిరాతక రూపంలో వున్నట్టి ప్రభుత్వంయొక్క ఘోరాలను డచ్ కంపెనీ మరింత ఉధృత పరుస్తూంది."

అంతర్యుద్ధాలు, దండయాత్రలు, విప్లవాలు, దిగ్విజయాలు, కరువుకాటకాలు, ఒకదాని వెన్నంటి ఒకటి వరుసగా సంభవించే వీటన్నిటి ఫలితాలు హిందూస్థానంలో అపరిమితమైన క్లిష్టతను అత్యంత త్వరితగతిని కలిగి సర్వవిధ్వంసకరంగా కనబడినప్పటికీ, దాని ఉపరితలంకంటె ఏమాత్రమూ లోపలికి చొచ్చుకొనిపోలేదు. భారత సమాజ వ్యవస్థ అస్థిపంజరాన్నంతటినీ ఇంగ్లండు విచ్ఛిన్నం చేసింది; కాని ఆ సమాజ పునార్నిర్మాణ చిహ్నాలు ఇంతవరకు ఏమీ కనపడడమే లేదు. తన పురాతన ప్రపంచాన్ని కోల్పోయి, దాని స్థానే తనకు నూతన ప్రపంచం లభించకపోవడం హిందువుడిప్పుడు అనుభవించుతూన్న దారిద్ర్య దౌర్భాగ్యానికి ఒక విశిష్టమైన మనోవ్యాకులతను సంధింపజేసి, బ్రిటన్‌చే పరిపాలించబడిన హిందూస్థానాన్ని దాని పురాతన సంప్రదాయ సర్వస్వంనుండీ, దాని పూర్వచరిత్ర అంతటి నుండీ వేరపడిపోయేటట్టు చేస్తూంది.

అనాదినుండీ ఆసియాలో సాధారణంగా ప్రభుత్వంలో ముఖ్యమైనట్టి మూడు శాఖలు ఉంటూండేవి: ఆర్థికశాఖ, అనగా దేశంలో ఆంతరంగికంగా వున్న వారిని దోపిడీ చేయడమూ; యుద్ధశాఖ, అనగా విదేశాలను దోపిడీచేయడమూ; ఇక కడపటిది ప్రజాహిత నిర్మాణాలశాఖ. శీతోష్ణస్థితులూ, ప్రాదేశిక పరిస్థితులూ, అందులోనూ ముఖ్యంగా సహారానుండి, అరేబియా, పర్షియా, ఇండియా, తార్తారు దేశాలగుండా అత్యున్నతములైన ఆసియా పర్వత భూములవరకూ వ్యాపించి వున్నట్టి బ్రహ్మాండములైన ఎడారి ప్రదేశాలు — మానవ నిర్మితములైన కాల్వాలూ జలాధారాలవల్ల జరిగే సేద్యాన్నే ప్రాచ్యవ్యవసాయ విధానానమంతటికీ ప్రాతిపదికగా ఏర్పరచాయి. ఈజిప్టు ఇండియాలలో లాగానే మెసపొటేమియా పర్షియా

వగైరా దేశాలలో వరద ముంపులవల్లనే భూమిని ఫలవంతం చేయడం జరుగుతూంది; ఎత్తుగా వున్న మట్టాన్ని వినియోగించుకొని తద్వారా పంటకాల్వలకు నీరు పెట్టుకుంటున్నారు. నీటిని పొదుపుగానూ ఉమ్మడిగానూ వాడుకోవలసిన ప్రధానావసరం పశ్చిమ దేశాలలో వ్యక్తి సాహసోద్యమ కృషిని, ఫ్లాండర్స్ ఇటలీలలోలాగా, స్వచ్ఛంద సహకార మార్గాన్వేషణకు ప్రేరేపించింది; కాని నాగరికస్థాయి తక్కువగానూ ప్రాదేశిక విస్తీర్ణం అపరిమితంగానూ ఉన్న కారణాన స్వచ్ఛంద సహకారం రూపొందడానికి అవకాశంలేని ప్రాగ్దేశాలలో ప్రభుత్వకేంద్రీకృత శక్తి యొక్క జోక్యం అవసరమయింది. ఈ కారణంవల్ల, ఆసియా ప్రభుత్వాలన్నిటికీ ప్రజాహిత నిర్మాణాలను నిర్వహించడమనే ఆర్థిక విధి ఒకదానిని నెరవేర్చక తప్పింది కాదు. పాల్మైరా, పెట్రా, యెమెన్‌లోని శిథిలాలు, ఈజిప్టు, పర్షియా, హిందూస్థానాలల్లో పెద్దపెద్ద భూభాగాలు ఒకప్పుడు మహోజ్వలమైన సస్యశ్యామల ప్రాంతాలుగా ఉండి నేడు ఊసరక్షేత్రాలుగా మనకు అగపడుతూన్నట్టి అనిర్వచనీయంగా కనపడే విషయానికి, కేంద్రప్రభుత్వం పైనే ఆధారపడినట్టి పంటకాల్వల, మురుగునీటి వనరులపట్ల ఎట్టి అశ్రద్ధ జరిగినప్పటికీ తక్షణమే క్షీణించి పోయేటట్టి భూమిని సారవంతంచేసే ఈ కృత్రిమవిధానమే కారణమని నిర్వచిస్తూంది; ఒకే ఒక విధ్వంసకఫలితాన్నిగల యుద్ధం శతాబ్దాల పాటుగా ఒక దేశాన్ని నిర్జనం చేసేసి, దాని నాగరికతనంతనీ ఎలాగు తుడిచిపెట్టేయగలదో ఈ విషయానికి కూడా ఇదే కారణమని నిర్వచిస్తూంది.

ఇట్టి పరిస్థితులలో గత పరిపాలకులనుండి ఈస్ట్ ఇండియాలో వున్న బ్రిటిష్‌వారు ఆర్థిక, యుద్ధ శాఖలను తీసుకోనంగీకరించారు, గాని ప్రజాహిత నిర్మాణాల శాఖను మాత్రం కేవలం అశ్రద్ధచేశారు. తత్ఫలితంగా laissez faire, laissez aller[7] అనే బ్రిటిష్ స్వేచ్ఛాపోటీ సూత్రంపై నిర్వహింప వీలుపడని వ్యవసాయం క్షీణించడం సంభవించింది. అయినప్పటికీ ఒక ప్రభుత్వంక్రింద క్షీణించిపోయిన వ్యవసాయం మరొక ప్రభుత్వంకింద బాగుపడడం ఆసియా సామ్రాజ్యాలలో సంభవించుతూన్నట్టు చూడడానికి మనం పూర్తిగా అలవాటు పడిపోయాం. యూరప్‌లో అనుకూల, అననుకూల రుతువులపై పంటలు ఎలా ఆధారపడుంటాయో, ఆసియాలో అనుకూల, అననుకూల ప్రభుత్వాలపై పంటలు అలా ఆధారపడుంటాయి. ఈవిధంగా, హింసా పరిపాలన, వ్యవసాయంపట్ల అశ్రద్ధ దుష్ఫలితాలకు దారి తీసేవే అయినప్పటికీ, ఆసియా చరిత్ర ఘటనలన్నింటిలోనూ కనివిని ఎరుగనంతటి నూతన విషయమై, కేవలం ఒక కొత్త విధంలో ప్రాముఖ్యతను వహించినట్టి నూతన పరిస్థితి వీటికి జతకాకుండా వుండినపక్షంలో, పిలువనిపేరంటంగా వచ్చిన బ్రిటిష్‌వాడు భారతీయ సమాజంపై తీసిన చిట్టచివరి దెబ్బగా వీటిని పరిగణింప వలసిన అవసరంలేకపోయేది. భారత దేశపు గతచరిత్రయొక్క రాజకీయస్వభావం ఎంత తరుచుగా మార్పుచెందుతూ వచ్చినప్పటికీ,

చరిత్రపూర్వయుగాలనుండి 19 వ శతాబ్ది ప్రథమదశాబ్దివరకూ భారతదేశపు సామాజిక పరిస్థితి మాత్రం ఎట్టి మార్పూచెందకుండా యథాతథంగానే ఉండిపోయింది. నూలువడికే వారినీ సాలెవారినీ అశేషసంఖ్యలో నిరవధికంగా తయారుచేయగలిగినట్టి చేమగ్గమూ వడకు రాట్నమూ ఆ సమాజ నిర్మాణానికి వెన్నెముకగా ఏర్పడ్డాయి. అనాదినుండీ భారతీయకృషి ఉత్పత్తి చేసిన అద్భుతములైన వస్త్రాలను యూరప్ తెప్పించుకుని, వాటికి ప్రత్యామ్నాయంగా తన విలువైన లోహాలను సరఫరా చేసి, సమాజంలో అట్టడుగు శ్రేణికిచెంది ఇంచు మించు దిగంబరులుగా మసులుతూన్నవారు సహితమూ సర్వసాధారణంగా చెవులకు బంగారపు పోగులూ, మెడలో ఏదో ఒక రకమయిన బంగారపు ఆభరణమూ కలిగి నగలపై అపరిమిత వ్యామోహాన్ని ప్రదర్శించే భారతీయ సమాజంలో అపరిత్యాజ్య సభ్యుడుగా వున్న కంసాలికి అతని ముడి సరుకు అవసరాలను ఈ విధంగా తీర్చుతూ వుండేది. వేళ్లకి ఉంగరాలు, కాళ్లకు మట్టెలు సర్వసాధారణమే; స్త్రీలు, పిల్లలు తరుచుగా లావుపాటి బంగారపు, అథవా వెండి మురుగులు ధరించుతూండేవారు; వెండి బంగారపు ఆభరణాలతో అలంకరింపబడిన దేవతావిగ్రహాలు ఇళ్లలో కనబడుతూండేవి. భారతదేశపు చేమగ్గాన్ని నాశనం చేసినదీ, వడకురాట్నాన్ని ధ్వంసం చేసినదీ దేశంలో చొరబడిన బ్రిటిష్‌వాడే తప్ప మరెవ్వడూకాదు. యూరపియన్ మార్కెట్ల నుండి హిందూదేశపు నూలుబట్టలను తరిమివేయడంతో ఇంగ్లండు తన విధ్వంసన కార్యం ప్రారంభించింది; ఇదైన తరువాత హిందూస్థానానికి నూలు ఎగుమతి ప్రారంభించి, చివరకు పత్తికి పుట్టిల్లయిన దేశాన్నే నూలువస్త్రాలతో ముంచేసింది. 1818 నుండి 1836 వరకు ఇండియాకు గ్రేట్ బ్రిటన్ ఎగుమతిచేసిన నూలుసరకులు 1:5,200 నిష్పత్తిలో పెరిగిపోయాయి. ఇండియాకు బ్రిటిష్ సన్ననూలు వస్త్రాల ఎగుమతి 1824 లో 10 లక్షల గజాలుండగా, 1837 లో 6 కోట్ల 40 లక్షలకు మించింది. కాని అదేసమయంలో ఢక్కాపట్నపు జనసంఖ్య 1,50,000 నుండి 20,000 వరకూ తగ్గిపోయింది. వస్త్రాల ఉత్పత్తికి ప్రసిద్ధికెక్కిన ఇండియాదేశపు పట్టణాలు ఈ విధంగా క్షీణించిపోవడం ఒక్కటే దుష్ఫలితమైయుంటే ఒక విధంగా వుండేది; కాని అంతకంటే ఘోరమైన దేమంటే, వ్యవసాయానికీ వస్తూత్పత్తి పరిశ్రమకీ ఉండే ఐక్యతను బ్రిటిష్ ఆవిరియంత్రమూ, బ్రిటిష్ విజ్ఞానశాస్త్రమూ హిందూస్థానం యావత్తు భూభాగంపైనుండీ కూలంకషంగా పెకలించివేశాయి.

ఈ రెండు సంగతులూ — ఒకవైపున, ప్రాచ్యప్రజలందరిలాగానే హిందూదేశస్థుడు కూడా తన వ్యవసాయ వాణిజ్యాలకు మూలకందమైనట్టి మహత్తరమైన ప్రజాహిత నిర్మాణాలను భద్రపరచే కార్యాన్ని కేంద్రప్రభుత్వానికే వదిలిపెట్టేసి, రెండవవైపున దేశమందంతటా సర్వత్రా చెదిరిపోయి, వ్యవసాయ వస్తూత్పత్తి పరిశ్రమలను తన ఇంటిలోనే ఐక్యం

చేసుకొన్నట్టి చిన్నచిన్న కేంద్రాలను ఏర్పరచుకోవడము — ఈ రెండు సంగతుల ఫలితంగా అనాదినుండి విశిష్ట లక్షణాలను కల్గినట్టి ఒక సామాజిక వ్యవస్థ — ఈ చిన్నచిన్న సంఘాలలో ప్రతిదానికీ దాని స్వతంత్ర నిర్మాణాన్నీ ప్రత్యేక జీవితాన్నీ నిలబెట్టుకోగలిగే "గ్రామ వ్యవస్థ" — రూపొందింది. ఇండియన్ వ్యవహారాలపై బ్రిటిష్ హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ యొక్క అధికారయుతమైన పురాతన నివేదిక ఒకదానిలో ఉన్న ఈ కింది వర్ణనవల్ల ఈ వ్యవస్థయొక్క ప్రత్యేక స్వభావాన్ని మనం గ్రహించగలుగుతాం:

"భౌగోళికదృష్ట్యా, కొన్ని వందల ఎకరాలుగాని, వెయ్యి ఎకరాల విస్తీర్ణం కలిగిన సాగుబడి భూములూ బీడుభూములూ కలిసిన ఒక భూఖండం ఒక గ్రామంగా ఏర్పడుతుంది; రాజకీయదృష్ట్యా, అది ఒక నిర్మాణయుత సంస్థనుగానీ, ఒక నగరాన్నిగానీ పోలివుంటుంది. దానికి సూటిగా చెందినట్టి ఉద్యోగ, నౌకరీ సిబ్బందిని ఈ విధంగా వివరించి చెప్పవచ్చు: పొటయిల్ అని పిలువబడే గ్రామపెద్ద; గ్రామవ్యవహారాలపై మొత్తంగా అజమాయిషిచేస్తూ, గ్రామస్థుల తగవులు తీరుస్తూ, దండనాది విధులను నిర్వహించుతూ, తన గ్రామస్థులపై తనకు వ్యక్తిగతంగాగల పలుకుబడివల్లనూ గ్రామస్థులలో ప్రతివారి స్థితిగతులగురించీ వారి వ్యష్టి వ్యవహారాలూ అవసరాల గురించీ అతి సూక్ష్మంగా ఎరిగివుండడంవల్లనూ గ్రామాదాయాన్ని వసూలు చేయగలిగే శక్తిసామర్థ్యాలు ప్రత్యేకంగా కలిగిన కారణాన గ్రామాదాయం వసూలుచేయడమూ అతని విధులు. వ్యవసాయపు లెక్కలు కట్టి, అందుకు సంబంధించిన అన్ని రిజిష్టర్లను రాసుకునే కరణం. తలయార్, తోటీలు: వీరిలో మొదటివాని విధి నేరాలను దోషాలను గురించిన భోగట్టా సంపాదించడమూ, ఒక గ్రామంనుండి ఒక గ్రామానికి వెళ్లే ప్రయాణీకులకు తోడుగా ఉండి వారికి రక్షణ ఇవ్వడమూ; రెండవవాని విధులు కేవలం గ్రామానికి పరిమితమైనవిగా, అనగా ఇతర పనులతో పాటుగా పంటలు కాపలాకాయడం, పంట కొల్తలను కొలవడంలో సహాయం చేయడమూ ఇత్యాదులుగా ఉన్నట్టు కనబడుతూంది. గ్రామం ఎల్లలను సరిగా చూసుకుంటూ, తగాదాలలో ఎల్లలను గురించి సాక్ష్యాన్నిచ్చే సరిహద్దుల మనిషి. చెరువులు నీటి కాల్వలపై అజమాయిషీచేస్తూ వ్యవసాయపు పనులకు వీటిని పంపకంచేసేమనిషి. గ్రామంలో పూజా విధులను నిర్వహించే బ్రాహ్మణుడు. గ్రామంలోవున్న పిల్లలచేత ఇసుకలో అక్షరాలు దిద్దించుతూ, చదవడం నేర్పుతూండగా కనబడినట్టి బడిపంతులు. పంచాగంచెప్పే బ్రాహ్మణుడు, లేక జ్యోతిషుడు, వగైరాలు. గ్రామసిబ్బందిలో సాధారణంగా ఈ ఉద్యోగులూ నౌకర్లూ ఉంటారు; దేశంలో కొన్ని భాగాల్లో ఇంతకంటె

తక్కువ సిబ్బందే ఉంటుంది; కొన్ని చోట్ల ఒక మనిషే ఒకటి రెండు విధులు కలిపి చేస్తుండడమూ, మరికొన్నిచోట్ల ఇంతకంటె హెచ్చుమందే సిబ్బందిలో ఉండడమూ కద్దు. ఈ విధంగా సరళరూపంలోవున్న పౌరప్రభుత్వంకింద దేశప్రజలు అనాదిగా జీవిస్తూ వచ్చారు. గ్రామాలయొక్క సరిహద్దులు ఇంచుమించు ఎప్పుడోగాని మార కుండా స్థిరంగానే ఉంటున్నాయి; పోతే గ్రామానికి హాని సంభవించి, ఒక్కొక్కప్పుడు యుద్ధాలు, కరువుకాటకాలు, జబ్బులవల్ల గ్రామం పాడైపోయినా, అదే పేరుతో అవే సరిహద్దులతో అవే ప్రయోజనాలతో, అంతేకాకుండా అవే కుటుంబాలతో యుగ యుగాలనుండీ అవి వాటి మనుగడ సాగించుకుంటూనే వస్తున్నాయి. రాజ్యాలు ఎలా విచ్ఛిన్నమయినా, ఎలా విడిపోయినా గ్రామస్థులు ఏ విధంగానూ పట్టించుకునే వారేకారు; గ్రామం చెక్కుచెదరకుండా ఉన్నంతకాలం ఏ రాజ్యానికింద అది మారినా, ఏ రాజుకి అది చెందినా వారికొకటే; దాని ఆంతరంగిక ఆర్థికవ్యవస్థలో ఎట్టి మార్పు లేకుండా స్థిరంగా ఉంటుంది. పొటయిలే గ్రామ పెద్దగా వుంటూ, చిన్న జడ్జీగా, లేక మేజిస్ట్రేటుగానూ, గ్రామంయొక్క ఆదాయాన్ని వసులు చేసే కలెక్టరుగా, లేక ఇజారాదారుడుగానో ఉంటాడు.''8

అచ్చుగుద్దినట్టు ఒకదానితో ఒకటి పోలిన ఈ సామాజిక నిర్మాణసంస్థలు చాలా మటుకు విచ్ఛిన్నమయిపోయి అంతరించిపోతున్నాయి; అయితే ఇందుకు కారణం బ్రిటిష్ వాడు కర్కశంగా పన్నులు వసూలుచేస్తూ గ్రామవ్యవహారాల్లో కలుగజేసుకుంటూన్న జోక్యం అంతగా కానేకాదు; ఇందుకు ముఖ్యకారణం ఇంగ్లీషు ఆవిరియంత్రమూ, ఇంగ్లీషు స్వేచ్ఛా వ్యాపారమే. చేనేత, రాట్నపునూలు, చేతితో సేద్యం, ఇవన్నీ వింతగా మిళితమైన గృహపరి శ్రమ ప్రాతిపదికపైనే ఈ కుటుంబ ప్రజాసంఘాలు ఏర్పడి వాటికి స్వయంపోషక శక్తి నిచ్చాయి. ఇంగ్లీషువాడి జోక్యం, నూలు తయారుచేసేవాడిని లాంకషైరులోనూ, సాలెవానిని బెంగాలులోనూ ఉంచడంవల్లనూ, లేదా హిందూదేశపు నూలువడికేవారినీ సాలెవారినీ తుడిచిపెట్టేయడంవల్లనూ, ఈ చిన్నచిన్న అర్ధబర్బర, అర్ధనాగరిక సంఘాలయొక్క ఆర్థిక పునాదులును విధ్వంసం చేసి తత్ఫలితంగా వాటిని విచ్ఛిన్నం గావించి, ఈ విధంగా బృహత్తరమైనట్టి, నిజం చెప్పాలొస్తే ఆసియా ఖండం తన మనుగడ అంతటిలోనూ ఎరిగిన ఏకైక సామాజిక విప్లవాన్ని తీసుకొచ్చింది.

ఈ సమయంలో, అసంఖ్యాములైనట్టి శ్రమశీలమైన పితృస్వామ్య వ్యవస్థ కలిగి నిరపరాధములైన ఈ సామాజిక వ్యవస్థలు వాటి వ్యక్తిసభ్యులకింద విడిపోయి విచ్ఛిన్న మయి పోయి దుఃఖసముద్రంలో అల్లాడుతూ, తదేకసమయంలో వ్యష్టిసభ్యులు తమ నాగరికత

యొక్క పురాతన రూపాన్నీ అనువంశికంగా వస్తూన్న జీవనోపాధినీ కోల్పోవడమును కళ్లారా చూడడం మానవచిత్తానికి ఎంత విషాదకరంగా వున్నప్పటికీ, శాంతిపూరితములైన ఈ పల్లెపట్టు ప్రజాసంఘాలు, ఎంత నిరపరాధమైనవిగా కనబడుతూన్నప్పటికి, ప్రాగ్దేశపు నిరంకుశత్వానికి ఇవే ఎల్లప్పుడూ రాతిపునాదులుగా ఏర్పడి వుండేవనీ, మానవమేధస్సును ఎంత స్వల్ప పరిమితులలో ఇమిడ్చివుంచడానికి వీలవుతుందో అంత స్వల్ప పరిమితులలో ఇమిడ్చి ఉంచి, తత్ఫలితంగా మూఢవిశ్వాసాలయొక్క ప్రతిఘటనారహితమైన పనిముట్టుగా దానిని చేసివేసి, సంప్రదాయిక నిబంధనా శృంఖలాలతో బానిసగా కట్టిపడేసి, దానికున్న వైభవాన్నీ చారిత్రాత్మక శక్తులనూ పోగొట్టుతూందన్న సంగతిని మనం మర్చిపోకూడదు. ఏ గోష్పదమంతటి దౌర్భాగ్యపు మడిచెక్కపైనో తన ధ్యానమంతటినీ కేంద్రీకరించి, మహారాజ్యాల వినాశాన్నీ, అనిర్వచనీయములైన క్రౌర్యాలను జరిపించడమునూ, పెద్దపెద్ద పట్నాల జనసంఖ్యను ఊచకోత గావించడమునూ, ప్రకృతిసిద్ధఘటనలే అన్నట్టుగా వాటినిగూర్చి పట్టించుకోకుండా ఉదాసీనతో నిశ్చితంగా చూచి ఊరుకుని, ఆ విషయాన్ని చూడ తటస్థించిన ఏ దురాక్రమణదారుని చేతిలోనైనా సరే నిస్సహాయస్థితిలోవున్న ఎరగా తానే చిక్కుకొనే బర్బరస్వార్థాన్ని మనం మర్చిపోగూడదు. ఆత్మగౌరవహీనమైనట్టి, జడత్వాన్ని కలిగినట్టి, స్తంభించిపోయినట్టి జీవితం, ఈ సాత్వికమైన మనుగడ, రెండవవైపున, తనకు కేవలం విరుద్ధమైనట్టి కిరాతక, లక్ష్యరహిత, అపరిమిత వినాశకర శక్తులను పురికొల్పి, కేవలం నరహత్యనే హిందూస్థానంలో ఒక మతసంస్కారంగా పరిగణింపబడేటట్టు చేసివేసిందని మనం మర్చిపోగూడదు. ఈ చిన్న చిన్న ప్రజాసంఘాలు కుల వివక్షతలతోనూ బానిసత్వంతోనూ కల్మషపూరితములయాయనీ, పరిస్థితులపై మానవుడు సార్వభౌమాధిపత్యాన్ని వహించేటట్టి ఉన్నతస్థానాన్ని అధిష్ఠింపజేసే బదులు, మానవుణ్ణి బాహ్యపరిస్థితులకు లొంగిపోయేటట్టు చేసివేస్తున్నాయనీ, స్వయం క్రమాభివృద్ధిని పొందే రాజ్యాంగవ్యవస్థను నిర్వికారమైనట్టి ప్రకృతిసిద్ధ ఘటనగా మార్చివేసి, ఈ విధంగా ప్రకృతి ఆరాధనను పశుప్రాయం కావించి, ప్రకృతిపైన సార్వభౌముడైన మానవుడు వానరుడైన హనుమంతుని ఎదుటనూ, గోవు శబలి ఎదుటనూ భక్తితో మోకాళ్లమీదపడి పూజించేటంతటి నీచస్థితికి మానవుణ్ణి దిగజార్చేశాయనే విషయాన్ని మనం మర్చిపోగూడదు.

హిందూస్థానంలో సామాజిక విప్లవం సంభవించేటట్టు చేయడంలో ఇంగ్లండు కేవలం పరమనీచమైనట్టి స్వార్థప్రయోజనాలనే దృష్టిలో పెట్టుకుందనడమూ, వాటిని అమలు జరపే విధానంలో బుద్ధిమాంద్యాన్ని బైటబెట్టుకుందనడమూ సత్యమే, కాని అదికాదు ప్రశ్న. ప్రశ్న ఏమిటంటే: ఆసియా సామాజిక వ్యవస్థలో మౌలికమైన విప్లవం జరగకుండా మానవాళి తన విధిని నెరవేర్చుకోగలుగుతుందా? అట్లా నెరవేర్చుకోలేని పక్షమందు, ఇంగ్లండు చేసిన

నేరాలు ఎట్టి వైనప్పటికి ఈ విప్లవాన్ని సఫలీకృతం గావించడంలో ఇంగ్లండు తాను ఎరగకుండానే చరిత్రచేతుల్లో ఒక పనిముట్టుగా పనిచేసింది. అలాంటప్పుడు, పురాతన ప్రపంచం శిథిలమైపోయే దృశ్యం వ్యక్తిగతంగా మన మనస్సుకు ఎంత విషాదాన్ని కలుగజేసినప్పటికీ, చరిత్రదృష్ట్యా, గ్యోతేతో కలిసి ఈ కింది వాక్యాలను ఉద్ఘోషించడానికి మనకి అధికారం లేకపోలేదు:

"Sollte diese Qual uns quälen
Da sie unsre Lust vermehrt,
Hat nicht Myriaden Seelen
Timur's Herrschaft aufgezehrt?"*

కె. మార్క్సుచే
1853 జూన్ 10 న
రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
నెం. 3804 సంచికలో 1853 జూన్
25 న ప్రచురించబడింది
సంతకం కె. మార్క్సు

---

* "ఈ వేదన అనందమయమని
ఈ బాధ మనను వేధింప తగునా?
లెక్కకుమించిన మానవ ప్రాణాలను
తైమూర్ పాలన బలిగొనలేదా?"

(గ్యోతే విరచితమైన "ప్రతీచ్యప్రాగ్ పద్యమంజరి" కావ్యంలో "జులైకా పేర" అనే పద్యం) — సం.

కారల్ మార్క్స్

ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ – దాని చరిత్ర, ఫలితాలు

లండన్, శుక్రవారం, జూన్ 24, 1853

ఇండియాకొరకు చట్టనిర్మాణం చెయ్యాలనే విషయం వాయిదావెయ్యాలని లార్డ్ స్టాన్లీ చేసిన ప్రతిపాదనపై చర్చ నేటిసాయంకాలం వరకూ నిలిపివేయబడింది. ఇండియా సమస్య మంత్రిత్వ సమస్యగా రూపొందడం, 1783 నుండి ఈనాటివరకూ ఇదే మొదటి సారి. దీనికి కారణమేమిటి?

ఈస్ట్ ఇండియా వర్తకంపై గుత్తాధిపత్యపు హక్కు తమకుండాలని తగవుతెచ్చిన కంపెనీలన్నీ 1702 లో కలిసిపోయి ఒకే ఒక కంపెనీగా ఏర్పడడంతో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వాస్తవంగా ప్రారంభమయింది. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ చరిత్ర అంతకుముందే ప్రారంభ మయిందని చెప్పడానికి వీలులేదు. ఆనాటివరకూ ఆదిలో స్థాపించబడిన ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క అస్తిత్వానికి ఒకదానివెంట ఒకటిగా అనేకసార్లు గండాలు సంభవించి, క్రామ్ వెల్ రక్షిత పరిపాలన కాలంలో ఒకసారి కొన్ని సంవత్సరాలపాటు నిర్బంధంగా నిలిపివేయబడి, మూడవ విలియమ్ పరిపాలన కాలంలో ఒకసారి పార్లమెంటు జోక్యంకలుగజేసుకొని కంపెనీని రద్దుచేస్తామని భయపెట్టేటంత పని కూడా జరిగింది. ఆ డచ్చ్ రాకొమారుని ప్రభుత్వ కాలంలోనే, బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యంయొక్క ఆదాయపు వసూళ్లకు విగ్గులు ఇజారాదార్లు అయిన రోజుల్లో, బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇంగ్లండు ఆవిర్భవించిన రోజుల్లో, ఇంగ్లండులో రక్షణ సుంకాల విధానం దృఢంగా వేరూనిన కాలంలో, యూరప్‌లో తుల్యప్రాబల్యం నికరంగా స్థిరమైన కాలంలో ఒక ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క అస్తిత్వం పార్లమెంటుచే గుర్తింపబడింది. బాహ్యానికి మాత్రం స్వేచ్ఛాయుగంవలె కనబడే ఆ కాలంలో, వెనుకటి ఎలిజబెత్, మొదటి

చార్లెస్ కాలాల్లోలాగా గుత్తాధిపత్యాలు రాజాజ్ఞవల్ల ప్రసాదించబడకుండా, పార్లమెంటు అనుమతితో, అధికారయుతమూ జాతీయమూ చేయబడ్డాయి. ఫ్రాన్సులో, లూయీ ఫిలిప్ శకంతో పురాతన కాలపు భూస్వామ్య ప్రభువర్గం ఓటమిచెంది, డబ్బుసంచుల పరిపాలన, లేక "haute finance,"* ధ్వజంకిందనే తప్ప అన్యథా ఆ ఖాళీస్థానాన్ని బూర్జువావర్గం ఆక్రమింపజాలని శకంతో — ఇంగ్లండు చరిత్రలో ఈ శకం, వాస్తవంగా చాలా దగ్గిర పోలికలనే కలిగివుంది. ఏకాలంలో అయితే హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ సామాన్యప్రజలకు పార్లమెంటులో ప్రాతినిధ్యం నిరాకరించిందో ఆ కాలంలోనే ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ సామాన్యప్రజలను ఇండియాతో వాణిజ్యంలో పాల్గొనకుండా చేసివేసింది. ఫ్యూడల్ ప్రభువర్గంపై బూర్జువావర్గం యొక్క నిర్ణయాత్మకమైన ప్రథమ విజయం అత్యంత స్పష్టమైనట్టి ప్రజావ్యతిరేక అభివృద్ధినిరోధక తత్వంతో మేళవించి ఉండడం ఈ దృష్టాంతంలోనూ ఇంకా ఇతర దృష్టాంతాల్లోనూ మనకి స్పష్టంగా వ్యక్తమవుతూంది, ఈ దృగ్విషయాన్ని చూచి కాబెట్ లాంటి ప్రజారచయితలు కొందరు నిరాశచెందిపోయి ప్రజాస్వేచ్ఛకోసం భవిష్యత్తులో అన్వేషించడం బదులు భూతకాలంలో అన్వేషించడం ప్రారంభించారు.

ఏ శక్తివల్లనైతే, అన్నికాలాలలోనూ అన్నిదేశాలలోనూ అవినీతి ప్రయోగంవల్ల ఉదారభావ స్వప్రయోజనాలూ ఉదారభావ రాజవంశమూ రెండూ ఒకదానితో ఒకటి చెట్టాపట్టాలు వేసుకుని ఐక్యమవుతాయో, ఏ శక్తి అయితే రాజ్యాంగప్రణాళికాబద్ధమైన రాజరిక వ్యవస్థయొక్క చోదకశక్తిగానూ మూడవ విలియమ్‌కి ఇష్టదేవతగానూ లూయీ ఫిలిప్‌కి మృత్యుదేవతగానూ పరిణమించిందో, ఆ శక్తే రాజ్యాంగప్రణాళికాబద్ధమైన రాజరికవ్యవస్థకీ గుత్తాధిపత్యాన్ని కాంక్షించే ధనికవర్గాలకూ మధ్య, ఈస్ట్ ఇండియా వర్తకంచేస్తూన్న కంపెనీకీ "ప్రతిభావంతమైన" 1688 విప్లవానికీ[9] మధ్య, ఐక్యతకు దోహదం చేసింది. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ సాంవత్సరిక వ్యయంలో అధికారంలో ఉన్నవారికి "కానుకలు" పద్దుకింద, విప్లవానికి ముందు 1,200 పౌన్లకు ఏనాడూ మించనిది, 1693 నాటికే 90,000 పౌన్లు అయిందని పార్లమెంటు గావించిన విచారణలవల్లే తెలుస్తూంది. 5,000 పౌన్లు లంచం పుచ్చుకొన్నందుకు డ్యూక్ ఆఫ్ లీడ్స్‌ని పార్లమెంటులో బహిరంగంగా విచారణ చేసిశిక్షించారు; ఇకపోతే ధర్మమూర్తి అయిన రాజుగారే 10,000 పౌన్లు లంచం పుచ్చుకున్నట్టు ఆయనపై నేరం స్థిరపర్చారు. ప్రత్యక్షంగా పుచ్చుకున్న ఈ లంచాలటుండగా, బ్రహ్మాండమైన మొత్తాలను ధర్మవడ్డీకి రుణమిస్తామని ప్రభుత్వానికి ఆశచూపడమూ, పోటీ కంపెనీల డైరెక్టర్లను కొనివేయడమూ ఫలితంగా పోటీ కంపెనీలను తోసివేయడం జరిగేది.

---

* బడా బ్యాంకి పెట్టుబడిదారీ ప్రభుత్వవర్గం — అనువాదకుడు.

బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇంగ్లండు లాగానే ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ కూడా ప్రభుత్వానికి లంచాలిచ్చి సంపాదించిన బలాన్ని నిలుపుకొనేందుకు, బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇంగ్లండు లాగానే ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి కూడా మళ్లీ లంచాలివ్వక తప్పిందికాదు. దాని గుత్తాధిపత్యకాలపరిమితి అంతమయే సమయం సమీపించినప్పుడల్లా, దాని అనుజ్ఞాపత్రం పునఃప్రారంభమయేటట్టు చేసుకుందుకు ప్రభుత్వానికి తిరిగి కొత్త రుణాలు ఇవ్వజూపుతేనే, ప్రభుత్వానికి కొత్త కానుకలు ఆశజూపుతేనే వీలయేది.

సప్తవర్ష సంగ్రాము[10] ఫలితంగా, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వాణిజ్య సంస్థనుండి సైనికంగానూ ప్రాదేశికంగానూ అధికారంగల రాజ్యంగా మార్పుచెందింది. ఆ సమయంలోనే ప్రాచ్యంలో నేటి బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య శంకుస్థాపన జరిగింది. ఆనాడే ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ స్టాక్ వాటాలధర 263 పౌన్లకి పెరిగింది; అనాడే $12^1/_2$ శాతం చొప్పున లాభాలు కూడా పంచిపెట్టడం జరిగింది. కాని అదేసమయంలో, పోటి కంపెనీల రూపంలో కాకుండా, పోటీ మంత్రులూ, ఒక పోటీ ప్రజ రూపంలో కంపెనీకి ఒక నూతన శత్రువు ప్రత్యక్షమయింది. బ్రిటిష్ యుద్ధనౌకా దళాల బ్రిటిష్ సేనల సహాయంవల్లనే తనకు చెందిన భూభాగాలను కంపెనీ జయించుకోగలిగిందనీ, బ్రిటిష్ ప్రజలు రాజమకుటంతో ఎట్టిసంబంధంలేకుండా స్వతంత్రంగా తాము చెలాయింపగలిగే సార్వభౌమ భూభాగాలను సొంతంగా కలిగివుండడానికి వీలులేదనీ ఒక వాదన లేవదీయబడింది. ఇటీవల జరిగిన దిగ్విజయాల ఫలితంగా లభించాయని నమ్మిన ''అద్భుతములైన నిక్షేపాల''లో తమకు కూడా వంతురావలని ఆనాటి మంత్రులూ ప్రజా కోరారు. జాతీయ ఖజానాకు ఏటా 4,00,000 పౌన్లు చెల్లించుతానని కంపెనీ 1767 లో ఒప్పందం చేసుకొని బయటపడేసరికి దాని తల్ప్రాణంతోకకొచ్చింది.

కాని, తాను చేసుకొన్న ఒప్పందం అనుసరించి డబ్బుచెల్లించే బదులు ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ డబ్బుచిక్కులలో తగులుకొని ఇంగ్లీషు ప్రజకు కప్పం చెల్లించడానికి మారుగా డబ్బు సహాయంకోసం అది పార్లమెంటునే అర్థించింది. ఈ చర్యకు అనుషంగికంగా కంపెనీకిచ్చిన అనుజ్ఞాపత్రంలో ప్రధానమైన మార్పులు చేయబడ్డాయి. ఈ కొత్త పరిస్థితులలో సహితమూ కంపెనీయొక్క వ్యవహారాలు మెరుగుపడకపోవడం వల్లనూ, ఇదే సమయంలో ఇంగ్లీషుజాతి ఉత్తర అమెరికాలోని తన వలసలు నష్టపోవడం వల్లనూ, ప్రపంచంలో మరొకచోట ఎక్కడైనా మహత్తరమైన వలస రాజ్యాన్ని స్థాపించుకొనవలసిన అవసరం సార్వజనీకంగా వ్యక్తం కాజొచ్చింది. 1783 లో సుప్రసిద్ధుడైన ఫాక్స్ సరైన తరుణం ఆసన్నమయిందని ఆలోచించి, కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్లనూ, కోర్ట్ ఆఫ్ ప్రొప్రయిటర్లనూ అంతం చేయడానికీ, ఇండియా ప్రభుత్వాన్నంతనీ పార్లమెంటుచే నియమించబడిన ఏడుగురు కమీషనర్లకు ఒప్పజెప్పాలనీ ప్రసిద్ధి జెందిన తన ఇండియా చట్టాన్ని పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టాడు. బుద్ధిమాంద్యుడైన

రాజు* తనకు వ్యక్తిగతంగావున్న పలుకుబడిని హౌస్ ఆఫ్ లార్డ్స్‌పై ఉపయోగించడం ఫలితంగా మిస్టర్ ఫాక్స్ తెచ్చిన చట్టం వీగిపోయింది; ఈ ఓటమి ఒక సాధనంగా వినియోగించబడడం వల్ల ఫాక్సూ, లార్డు నార్తూ కలిసి ఏర్పరచిన ఆనాటి మిశ్రమప్రభుత్వం భగ్నమై సుప్రసిద్ధుడైన పిట్ నాయకత్వాన ప్రభుత్వం ఏర్పడడానికి కారణభూతమయింది. 1784 లో పిట్‌చే ప్రవేశపెట్టబడిన చట్టం పార్లమెంటు రెండు సభలచేతనూ ఆమోదించబడింది. ప్రీవీ కౌన్సిల్ సభ్యులలో ఆర్గురితో ఏర్పడిన బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ స్థాపించబడాలనీ, వీరు

> ''ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకుగల ప్రదేశాలయొక్క, దాని స్వాధీనంలో ఉన్న భూభాగాలయొక్క సివిల్, మిలిటరీ ప్రభుత్వానికిగానీ, లేదా ఆదాయాలకుగానీ ఏ విధంగానైనా సరే సంబంధాన్ని కలిగినట్టి అన్ని క్రియలనూ, చర్యలనూ, వ్యవహారాలనూ సరిచూచి, అజమాయిషీచేసి, ఖాయిదా పెట్టాలనీ''

ఈ చట్టం ఆదేశించింది.

ఈ విషయమై చరిత్రకారుడు మిల్ ఇలా అంటాడు:

> ''ఈ శాసనాన్ని గావించడంలో రెండు లక్ష్యాలు అవలంబించబడ్డాయి. మిస్టర్ ఫాక్స్ ప్రతిపాదించిన చట్టంయొక్క అతిదుష్టకరమని వర్ణించబడుతూన్న ఉద్దేశమే ఈ శాసనంయొక్క ఉద్దేశం కూడా అనే నిందను తప్పించుకొనేందుకు, అధికారంలో ప్రధానమైన భాగం డైరెక్టర్ల చేతులలోనే ఇంకా ఉన్నట్టు అగపడడం అవసరమైంది. కాని మంత్రిత్వానుకూలానికి మాత్రం డైరెక్టర్ల చేతులలోనుండి అధికారం వాస్తవంగా తీసివేయడమే అవసరమయింది. తనప్రత్యర్థి ప్రతిపాదించిన చట్టంనుండి తన చట్టం ప్రత్యేకించి ఈ విషయంలోనే విభేదించుతూందనీ, తన ప్రత్యర్థి చట్టం డైరెక్టర్ల అధికారాన్ని నాశనం చేయగా, తన చట్టం దానిని ఇంచుమించు సంపూర్ణంగా అట్టిపెట్టుతూందనే మిస్టర్ పిట్ నమ్మింప జూస్తున్నాడు. మిస్టర్ ఫాక్స్ శాసనంకింద మంత్రులు ఈ అధికారాన్ని బాహాటంగానే స్వీకరింపగలిగేవారు. మిస్టర్ పిట్ శాసనంకింద ఈ అధికారాన్ని మంత్రులు రహస్యంగానూ వంచనచేసీ స్వీకరించుతున్నారు. ఫాక్స్ చట్టం కంపెనీ అధికారాన్ని పార్లమెంటుచే నియమింపబడే కమీషనర్లకు బదిలీచేసింది. మిస్టర్ పిట్ చట్టం వాటిని రాజుచే నియమింపబడే కమీషనర్లకు బదిలీచేసింది.''11

ఈ విధంగా ఇండియా సమస్య మంత్రిత్వ సమస్యగా తయారవడం 1783, 1784 లోనే మొదటిసారి; అప్పటినుండి ఇప్పటివరకూ ఆ విధంగా మరి తిరిగి సంభవించ

---

* మూడవ జార్జి — సం.

లేదు. మిస్టర్ పిట్ ప్రవేశపెట్టిన చట్టం ఆమోదించబడిన ఫలితంగా ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ అనుజ్ఞాపత్రం పునరుద్ధరించబడి, మరి ఇరవైయ్యేళ్ల వరకూ ఇండియా సమస్య వెనక్కిపడి పోయింది. కాని 1813 లో జాకొబిన్ వ్యతిరేక యుద్ధమూ,[12] 1833 లో కొత్తగా ప్రవేశ పెట్టబడిన సంస్కరణ చట్టమూ[13] కడమ అన్ని రాజకీయ సమస్యలనూ వెనక్కినెట్టి వేశాయి.

1784 కు ముందూ, దాని తరువాత కూడా ఇండియా సమస్య బృహత్తరమైన రాజకీయ సమస్యగా రూపొందకపోవడానికి ప్రథమకారణం ఇది; 1784 కు ముందు ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ తన అస్తిత్వానికి ఆటంకం కలిగించే అవరోధాలను అధిగమించి, తన ప్రాముఖ్యతను ఉద్ఘోషించడం అవసరమైంది; ఆ సంవత్సరం తరువాత, తనకు ఎట్టి పూచీ లేకుండానే అది చలాయించగల్గిన అధికారాన్నంతనీ అల్పజనపరిపాలకవర్గం హస్తగతం చేసుకుంది; ఇక అటుతరువాత అనుజ్ఞాపత్రం పునరుద్ధరించబడిన, ఈ శకాలలోనే 1813, 1833 సంవత్సరాలలో సర్వసాధారణంగా ఇంగ్లీషు ప్రజలందరూ ఇంతకంటే మహత్తర ప్రాముఖ్యతనుగల సమస్యలలో నిమగ్నులై ఉండిపోయారు.

ఇక మనం మరొక దృక్పథాన్ని తీసుకొందాం. కేవలం తమ ఏజెంట్లకు వ్యాపార స్థానాలు నిర్మించుకోవడంతోనూ, తమ సరకులు నిల్వచేసుకోవడానికి స్థలాలు స్థాపించుకొనే ప్రయత్నాల తోనూ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ తన కార్యకలాపం ప్రారంభించింది. వీటిని పరిరక్షించు కోడానికై కంపెనీవారు అనేక కోటలను నిర్మించుకున్నారు. అదివరకే 1689 లోనే ఇండియాలో రాజ్యాన్ని స్థాపించుకుని, ఈ భూభాగాలనుండి వచ్చే ఆదాయాన్ని తమ లాభాలకి ఒక మూలాధారంగా చేసుకుందామనే తలంపు వారికి కలిగినప్పటికీ, 1744 వరకూ కూడా బొంబాయి, మద్రాసు, కలకత్తాల చుట్టుపక్కల ఏవో అప్రధానములైన కొద్దిపాటి జిల్లాలను తప్పితే మరివేటినీ వారు సంపాదించలేదు. తదుపరి కర్ణాటకములో ప్రజ్వరిల్లిన యుద్ధం ఫలితంగా, అనేక సంఘర్షణలు జరిగిన తరువాత, ఇండియాలోని ఆ భూభాగానికి వారు వాస్తవ మైన అధిపతులయారు. బెంగాలులో సంభవించిన యుద్ధం ఫలితంగానూ, క్లైవ్ సాధించిన విజయాల ఫలితంగానూ ఇంతకు బాగా మించినట్టి గణనీయములైన ఫలితాలే చేకూరాయి. బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సాల వాస్తవ ఆక్రమణే ఈ ఫలితాలు. 18 వ శతాబ్దాంతంలోనూ, ఈ శతాబ్ది మొదటి సంవత్సరాలలోనూ టిప్పు సాహెబుతో యుద్ధాలు సంభవించాయి; వీటికి ఆనుషంగికంగా గొప్ప అధికారవిస్తరణ, సైన్యసహకార విధానం విపరీతంగా విస్తరిల్లడమూ జరిగింది.[14] చిట్టచివరకు 19 వ శతాబ్ది రెండవ దశాబ్దంలో ఇండియాలో అనువుగావున్న ఎడారి సరిహద్దు ప్రాంతం కూడా జయించబడింది. అన్ని యుగాలలోనూ ఇండియాలో రాజ్యం చేసిన ప్రతి కేంద్రప్రభుత్వంయొక్క ముఖ్యపీఠంగా వుండినట్టి ఆసియా భూభాగాలను ప్రాచ్యం లోని బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యం అప్పటికిగాని చేరుకోలేకపోయింది. కాని, సామ్రాజ్యమంతటి

లోనూ అసలైన ప్రాంతం, ఏ ప్రాంతం నుండైతే కొత్త విజేతలు పాత విజేతలను తరిమికొట్టి దేశాన్ని కొల్లగొట్టారో, ఆ పశ్చిమ సరిహద్దు అవరోధాలు, ఇంకా బ్రిటిష్‌వారి చేతిలోకి రాలేదు. 1838 నుండి 1849 వరకు మధ్య సంవత్సరాలలో, సిక్కు ఆఫ్ఘన్ యుద్ధాల కాలంలో, పంజాబు సింధులను[15] బలాత్కారంగా కలిపివేసుకోవడం ఫలితంగా, ఈస్టు ఇండియా ఖండంయొక్క జాతీయ, రాజకీయ, సైనిక సరిహద్దు ప్రాంతాలను బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం నికరంగా తన స్వాధీనంలోకి తెచ్చుకుంది. మధ్య ఆసియానుండి దండెత్తివచ్చే ఏసైన్యాన్నయినా తిప్పికొట్టడానికీ, పర్షియా సరిహద్దులవరకూ పురోగమించుతూ వస్తూన్న రష్యాను ప్రతిఘటించడానికీ ఈ ప్రాంతాలు వారి స్వాధీనంలో ఉండితీరాలి. గతశతాబ్దిలో 85,72,630 జనసంఖ్యగలిగిన 1,67,000 చదరపుమైళ్ల అదనపు భూభాగం బ్రిటిష్ ఇండియా రాజ్యానికి చేర్చబడింది. ఇక దేశంలోని లోపలితట్టు భాగాలవిషయంలో, స్వదేశ సంస్థానాలన్నిటి చుట్టూ బ్రిటిష్‌వారి ఆధీనంలోవున్న ప్రాంతాలే విస్తరించివుంటూ, బ్రిటిష్ suzerainneté* యొక్క అనేక రూపాలకు అవి లోనుచేయబడి, కేవలం గుజరాత్, సింధుమినహా కడమ అన్నీ కూడా సముద్రతీరాన్నుండి వేరుచేయబడ్డాయి. ఇక బాహ్యంగా, ఇండియా అనేది ఇక లేనేలేకుండా పోయింది. 1849 నుండి మాత్రమే బ్రహ్మాండమైన ఆ ఆంగ్లో-ఇండియన్ సామ్రాజ్యం ఒక్కటే అక్కడ మనుతూ వుంది.

ఈ విధంగా ఇండియాయొక్క నైసర్గికమైన సరిహద్దులను తుట్టతుదకు చేరుకొనే వరకూ కంపెనీ పేరుమీదుగానే రెండుశతాబ్దాలుగా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం సంఘర్షణను సాగించింది. బూటకపు శాంతివచనాలను అందరికంటెనూ మించి గొంతు చించుకొని అరవడానికి నిశ్చయించుకున్న వారితోసహా ఇంగ్లండులోవున్న అన్ని పక్షాలూ, ఒకేఒక బృహత్ ఇండియన్ సామ్రాజ్యంయొక్క arrondissement** పూర్తిగా స్థిరపడేవరకూ, ఇది జరుగుతూన్న కాలమంతటిలోనూ, ఈ క్రియను చూచీచూడకుండా ఉండి నోరుమెదపకుండా గప్‌చుప్‌గా ఎందుకు ఊరుకున్నారో మనకిప్పుడు అర్థమౌతుంది. నిశితమైన లోకోపకారపరాయణతతో ఆ క్రియను తరువాత నిశితంగా విమర్శించడానికి సహజంగా అది మొదట వారి స్వాధీనం కావాలికదా. ఈ దృక్పథంనుండి చూస్తే, గతకాలంలో అనుజ్ఞాపత్రాన్ని పునః ప్రారంభంచేసే సమయాలన్నిటితో పోల్చిచూస్తే, నేడు 1853 లో ఇండియా సమస్యలో సంభవించిన పరిస్థితుల మార్పును మనం గ్రహించగలుగుతాం.

సరే, ఈ విషయాన్ని మరొక దృక్పథంనుంచి చూదాం. ఇండియాతో బ్రిటిష్ వాణిజ్య

---

* సార్వభౌమత్వం — అనువాదకుడు.

** సరిహద్దులు సాఫుగా ఏర్పడుట — అనువాదకుడు.

సంబంధంయొక్క చరిత్రను, ఈ సంబంధంయొక్క వివిధ దశల సహితంగా మనం సమీక్ష చేసినట్టయితే, ఇండియా విషయమై కావించబడిన శాసననిర్మాణంలోని విచిత్ర సంక్షోభాన్ని మనం మరింత సులువుగా ఆకళింపు చేసుకోగలుగుతాం.

ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ తన వ్యవహారాలను ప్రారంభించే ప్రప్రథమంలోనే, ఎలిజబెత్ రాణి రాజ్యకాలంలో, ఇండియాతో కంపెనీ తన వర్తకవ్యాపారాన్ని లాభసాటిగా కొనసాగించుకొనేందుకై ఏటా 30,000 పౌన్ల విలువగల వెండి, బంగారాలనూ విదేశనాణేలనూ ఎగుమతిచేసుకోడానికి దానికి అనుమతినిచ్చారు. ఆ కాలపు మూఢనమ్మకాలన్నిటినీ ఇది సుతరామూ ఉల్లంఘించుతూంది; తదనుగుణంగా, ఏ దేశానికైనా సరే దానికున్న యథార్థమైన ధన సంపత్తి అంతా దాని స్వాధీనంలోవున్న వెండి బంగారాలలోనే ఉంటుందని ఒప్పుకుంటూనే, చెల్లింపుల సమతూకం గనుక ఎగుమతిదారీ దేశానికి అనుకూలంగా ఉండిన పక్షంలో, మరేమీ ప్రమాదంలేకుండానే వీటి ఎగుమతిని అంగీకరించవచ్చునని వాదించుతూ, ''ఇంగ్లండు ఈస్ట్ ఇండియాలమధ్య జరుగుతూన్న వర్తకంపై ఒక ప్రసంగం''[16] అనే తన పుస్తకంలో ''వాణిజ్య వ్యవస్థ''యొక్క పునాదులను ఉద్ఘోషించుతూ తామస్ మన్ అనే గ్రంథకర్తకు రాయక తప్పిందికాదు. ఈ అర్థంతో, ఈస్ట్ ఇండియానుండి దిగుమతి చేసుకున్న సరకులు ఇతర దేశాలకే ప్రధానంగా పునః ఎగుమతి కాబడుతూండంవల్ల, వీటికోసం ఇండియాలో చెల్లింపవలసి వచ్చిన వెండిబంగారాలకంటె, దీనివల్ల లభించే ముద్దవెండిబంగారాల పరిమాణం అత్యధికంగా ఉంటుందని అతడు వాదించాడు. ఇదే భావంతో ''విదేశ వర్తకాలన్నిటికంటె ఈస్ట్ ఇండియా వర్తకమే అత్యంత జాతీయమైనదనే విషయాన్ని నిరూపించుతూన్న ఒక గ్రంథం''[17] అనే పుస్తకం సర్ జోసియా చైల్డ్ రాశాడు. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ పక్షపాతులు రానురాను మరింతగా సిగ్గుబిడియాలను పదలకున్న సాహసంతో ప్రవర్తించసాగారు; పోతే, ఇంగ్లండులో స్వేచ్ఛావ్యాపారాన్ని బోధించడంలో ఈ ఇండియా గుత్తాధిపత్య వ్యాపారులే ప్రప్రథములనే విషయం ఈ వింతైన ఇండియా చరిత్రలో విచిత్రమైన విషయంగా ప్రదర్శిత మవుతూంది.

17 వ శతాబ్ది అంత్యంలోనూ 18 వ శతాబ్ది ఇంచుమించు అంతటిలోనూ, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ విషయంలో పార్లమెంటు జోక్యం కలుగజేసుకోవలసిందిగా ఒక కోరిక వెల్లడైంది; ఐతే ఈమారు ఇది వాణిజ్యవర్గాలనుండిగాక పారిశ్రామిక వర్గాలనుండే బయలు దేరింది; ఈస్ట్ ఇండియానుండి నూలు, పట్టువస్త్రాల దిగుమతి పాపం బీదస్థితిలో వున్న బ్రిటిష్ పరిశ్రమాధిపతులను నాశనం చేస్తూందని ప్రకటింపబడసాగింది; ''ఇంగ్లండు ఇండియాల పరిశ్రమలలో ఉన్న అసంగతం'' లండన్, 1697[18], అనే పుస్తకంలో జాన్ పోల్లెక్స్ ఫెన్ ఈ అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తంచేశాడు; ఒకటిన్నర శతాబ్దం తరువాత ఈ పుస్తకంయొక్క

శీర్షిక, ఈ అర్థంలోకాక, కేవలం వేరు అర్థంలో, ఎంతో చిత్రమైన విధంగా సత్యమని రుజువైంది. అప్పుడు పార్లమెంటు నిజంగానే జోక్యంకలుగజేసుకుంది. ఆక్ట్ 11, 12 మూడవ విలియమ్ 10 వ భాగం ప్రకారం, ఇండియా, పర్షియా, చైనాలనుండి ఎగుమతి చేయబడిన చేనేత పట్టువస్త్రాలనూ, అద్దకం చేయబడినట్టిగానీ రంగు వేయబడినట్టిగానీ నూలుగుడ్డలనూ ధరించడం నిషేధించబడి, వాటిని తమదగ్గిర ఉన్న వారికీ, లేక అమ్మేవారికీ 200 పౌన్లు అపరాధం విధించబడింది. తరువాత కాలంలో ''జ్ఞానుల''మని చెప్పుకున్న బ్రిటిష్ పారిశ్రామికులు నెత్తినోరు మొత్తుకుని ఏడ్చిన ఫలితంగా, మొదటి, రెండవ, మూడవ జార్జి రాజుల కాలంలో ఇటువంటి శాసనాలే మరికొన్ని చేయబడ్డాయి. ఈ విధంగా 18 వ శతాబ్ది అధిక భాగంలో ఇండియాలో తయారైన కార్ఖానా సరకులు యూరప్ భూభాగదేశాలలో అమ్మకంచేయడానికి మాత్రమే ఇంగ్లండుకు సాధారణంగా ఎగుమతి చేయబడి, ఇంగ్లీషు మార్కెట్టునుండి మాత్రం నిషేధించబడడం జరిగింది.

అత్యధిక లాభాలు కాంక్షిన ఇంగ్లండుదేశపు పారిశ్రామికుని కోర్కెననుసరించి ఈస్ట్ ఇండియా వ్యవహారాల్లో జరిగిన పార్లమెంటు జోక్యం అటుండగా, కంపెనీ అనుభవించుతూండిన వ్యాపార గుత్తాధిపత్యాన్ని భగ్నంచేయడానికీ, యథార్థమైన బంగారపుగని అని అందరూ నమ్మినట్టి ఆ వ్యాపారంలో తాము కూడా పాల్గొనడానికీ, కంపెనీ అనుజ్ఞాపత్రం పునఃప్రారంభం చేయవలసిన సమయం ఆసన్నమయేటప్పుడల్లా లండన్, లివర్‌పూల్, బ్రిస్టల్ వర్తకులు ప్రయత్నాలుచేశారు. ఈ ప్రయత్నాలకు ఆనుషంగికంగా, అన్నిరకాల సరకులనూ బ్రిటిష్ ప్రైవేటు వ్యక్తులకు ఇంగ్లండునుండి ఎగుమతిచేయడానికీ, ఇండియాలో ఉద్యోగంచేస్తూన్న కంపెనీ ఇంగ్లీషు నౌకర్లకు ఇంగ్లండుకు దిగుమతి చేయడానికి అధికారం కలుగజేస్తూ, కంపెనీ అనుజ్ఞాపత్ర కాలాన్ని 1814 మార్చి 1 వరకూ పొడిగించుతూ చేసిన 1773 శాసనంలో ఒక అవకాశాన్ని కల్పించారు. కాని ప్రైవేటు వర్తకులు బ్రిటిష్ ఇండియాకు ఎగుమతులు చేయడం సందర్భంలో ఈ రాయితీకి అనేక షరతులను విధించడం కారణంగా దాని ఫలితాలు నాశనమయిపోయాయి. సాధారణ వాణిజ్యంయొక్క ఒత్తిడిని కంపెనీ ఇక తట్టుకోలేకపోవడం చేత, 1813 లో, చైనా వర్తకంలో దానికున్న గుత్తవ్యాపారాన్ని మాత్రమే ఉంచి, ఇండియాతో వర్తకాన్ని కొన్ని షరతులకింద ప్రైవేటు పోటీకి వదిలిపెట్టేయడం జరిగింది. 1833 లో కంపెనీ అనుజ్ఞాపత్రం పునఃప్రారంభం చేసే సమయం వచ్చినప్పుడు, ఈ ఆఖరి నిర్బంధాలు కూడా రద్దుచేయబడి, ఏ విధమైన వర్తకం సహితమూ చేయకూడదని కంపెనీపై నిషేధం విధించబడింది; ఈ విధంగా కంపెనీయొక్క వాణిజ్య స్వభావం నాశనం గావించబడి, ఇండియా దేశపు భూభాగాల్లోకి బ్రిటిష్ పౌరులకు ప్రవేశంలేకుండా చేస్తూ వెనుక కంపెనీకుండిన విశేషాధికారం కూడా రద్దుచేయబడింది.

ఇదంతా జరుగుతూండిన కాలంలో, ఈస్ట్ ఇండియా వర్తకంపట్ల ఇంగ్లండులో వున్న వివిధ వర్గాల ప్రయోజనాలు తీసుకున్న స్థానాన్ని సంపూర్ణంగా మార్చివేసినట్టి అతి ముఖ్యమైన మార్పులు ఈస్ట్ ఇండియా వర్తకంలో సంభవించాయి. 18 వ శతాబ్దకాల మంతటిలోనూ, ఇండియానుండి ఇంగ్లండుకు రవాణాచేయబడిన ధనరాసులన్నీ, సాపేక్షంగా అత్యంతస్వల్పమయిన వాణిజ్యవ్యాపారంలో సంపాదితమైనవికాకుండా, సరాసరి ఆ దేశాన్ని ప్రత్యక్షంగా దోపిడీచేయడంవల్ల సంపాదితమై, ఆ దేశంలో బలాత్కారంగా గుంజి పోగుచేసుకుని, ఇంగ్లండుకు తరలించి వేయబడినట్టి అపారములైన నిధులే. 1813 లో ఎట్టి నిర్బంధాలు లేకుండా వర్తకం ఆరంభమవడంతో, ఇండియాతో వర్తకవ్యాపారం అతిస్వల్పకాలంలో మూడింతలకుపైగా పెరిగింది. ఇంతేకాదు, వర్తకంయొక్క స్వభావమే పూర్తిగా మారిపోయింది. 1813 వరకూ ప్రధానంగా ఎగుమతిచేసే దేశంగా వుండినట్టి ఇండియా, ఇప్పుడు దిగుమతి చేసుకునే దేశమయిపోయింది; ఇది కూడా ఎంత త్వరితగతిని జరిగిందంటే, అంతవరకూ రూపాయికి 2 షిల్లింగుల 6 పెన్నీలుండిన మార్కపు రేటు, 1823 నాటికే 2 షిల్లింగులకి పడిపోయింది. అనాదినుండి ప్రపంచానికంతటికీ నూలవస్త్రాలను తయారుచేసిపెట్టే బృహత్తర కార్మాగారమైన ఇండియా, ఆనాటికే ఇంగ్లీషు నూలుకట్టలు, నూలువస్త్రాల ప్రళయప్రవాహంలో మునిగిపోయింది. తన సరకులు ఇంగ్లండునుండి బహిష్కరించబడడమూ, అధవా అత్యంత క్రూరమైన షరతులకు లోబడి ఇంగ్లండులో ప్రవేశానికి అనుమతించబడడమూ జరిగిన తదుపరి, అతిస్వల్పమైనట్టీ, కేవలం నామమాత్రమైనట్టీ సుంకాలను చెల్లించుతూ బ్రిటిష్ ఫ్యాక్టరీలలో తయారైన సరకులు ధారాపాతగా ఇండియాలో కుమ్మరించడం సంభవించింది. ఫలితంగా ఒకనాడు ప్రపంచప్రఖ్యాతి గాంచిన దేశవాళీ నూలు వస్త్రాల ఉత్పత్తి సర్వనాశనమైపోయింది. 1780 లో ఇండియాకు 3,86,152 పౌన్ల విలువగల బ్రిటిష్ దినుసులూ పారిశ్రామిక సరకులూ మాత్రమే ఎగుమతి చేయబడి, 15,041 పౌన్ల విలువగల ముద్ద వెండిబంగారాలు ఎగుమతి చేయబడాగా, 1780 లో 1,26,48,616 పౌన్ల విలువగల మొత్తం సరకులు ఎగుమతి చేయబడ్డాయి; అనగా విదేశ వ్యాపారమంతటిలోనూ ఇండియాతో చేసిన వ్యాపారం 32 పాళ్లలో 1 పాలు మాత్రమే ఉందన్నమాట. 1850 లో గ్రేట్ బ్రిటన్, ఐర్లండులనుండి ఇండియాకు మొత్తపు ఎగుమతుల విలువ 80,24,000 పౌన్లు; వీటిలో ఒక్క నూలువస్త్రాల విలువే 52,20,000 పౌన్లు; అనగా ఎగుమతి అంతటిలోనూ ఇది ఒక్కటే 8 పాళ్లలో 1 పాలుకంటెనూ, మొత్తం విదేశ నూలువ్యాపార మంతటిలోనూ 4 పాళ్లలో 1 పాలు కంటెనూ మించివుందన్నమాట. కాని బ్రిటన్ జనసంఖ్యలో 8 పాళ్లలో 1 పాలు నూలు తయారీలోనే జీవనభృతిని సంపాదించుకుంటూ, నూలు తయారీయే మొత్తం జాతీయాదాయం అంతటిలో 12 పాళ్లలో 1 పాలును

చేకూర్చుతూంది. ప్రతి వాణిజ్య సంక్షోభానంతరమూ, బ్రిటిష్ నూలు పరిశ్రమ యజమానులకు ఈస్ట్ ఇండియా వ్యాపారమే అంతకంతకు మరింత సార్వభౌమాధిక్యతను వహించి, అన్నిటికంటెనూ ఈస్ట్ ఇండియా ఖండమే వాస్తవంగా వారికి మంచి మార్కెట్టుగా తయారయింది. ఎంత త్వరితగతినైతే గ్రేట్ బ్రిటన్‌యొక్క యావత్తు సామాజిక వ్యవస్థ నిర్మాణానికి నూలుసరకుల ఉత్పత్తి ప్రాణతుల్యమైందో, అంతటి త్వరితగతినే బ్రిటిష్ నూలసరకుల ఉత్పత్తికి ఈస్ట్ ఇండియా అంతటి ప్రాణతుల్యమూ కాజొచ్చింది.

ఇండియాను తమ సొంత ఎస్టేట్లుగా మార్చివేసినట్టి డబ్బుసంచులవర్గంయొక్క ప్రయోజనాలూ, ఆ దేశాన్ని తమ సేనలతో జయించినట్టి అల్పజనపరిపాలకవర్గంయొక్క ప్రయోజనాలూ, ఆ దేశాన్ని తమ జవళి సరకులతో ముంచివేసిన మిల్లుయజమానివర్గం యొక్క ప్రయోజనాలూ ఆనాటివరకూ చెట్టాపట్టాలు వేసుకొనే పురోగమించాయి. కాని ఇండియన్ మార్కెట్టుపైనే పరిశ్రమాధిపతివర్గ ప్రయోజనాల ఆధారం అధికంకాజొచ్చిన కొద్దీ, ఆ దేశంలోవున్న దేశీయ పరిశ్రమను నాశనం గావించిన తరువాత, ఇక ఆ దేశంలో ఉత్పాదక శక్తులను సరికొత్తగా సృష్టింపజేసే ఆవశ్యకతను పరిశ్రమాధిపతివర్గం మరింతగా గుర్తింపనారంభించింది. ఒక దేశాన్ని మీరు మీ ఫ్యాక్టరీ సరకులతో ఎల్లకాలం ముంచి వేస్తూనే ఉండాలంటే, మీ సరకులకు ప్రతిఫలంగా ఆ దేశం ఏదో ఒక దినుసును మీకు పంపించ గలిగే సామర్థ్యాన్ని మీరు దానికి కలుగజేస్తేనే గాని వీలుండదు. తమ వాణిజ్యం అధికమవడం బదులు క్షీణించి పోతూండడం పరిశ్రమాధిపతివర్గం గమనించింది. 1846 తో అంతమైన నాలుగేళ్లలోనూ గ్రేట్ బ్రిటన్‌నుండి ఇండియాకు దిగుమతుల విలువ 26 కోట్ల 10 లక్షల రూపాయిలుండగా, 1850 తో అంతమైన నాలుగేళ్లలో 25 కోట్ల 30 లక్షలు మాత్రమే ఉండి, మొదట పేర్కొనబడిన కాలపరిమితిలో ఇండియానుండి ఎగుమతులు 27 కోట్ల 40 లక్షలూ, రెండవ కాలపరిమితిలో 25 కోట్ల 40 లక్షలు మాత్రమే ఉంది. తమ సరకులను వినిమయం జేసుకునే శక్తి ఇండియాలో ఎంత తక్కువ పరిమాణానికి కుదించి పోవడమునకు వీలుంటుందో అంత తక్కువ పరిమాణానికి కుదించిపోయిందనీ, తమ ఫ్యాక్టరీ సరకుల వినిమయం బ్రిటిష్ వెస్ట్ ఇండీస్‌లో ఏటా తలసరికి 14 షిల్లింగులూ, చిలీలో 9 షిల్లింగుల 3 పెన్నీలూ, బ్రజీల్‌లో 6 షిల్లింగుల 5 పెన్నీలూ, క్యూబాలో 6 షిల్లింగుల 2 పెన్నీలూ, పెరూలో 5 షిల్లింగుల 7 పెన్నీలూ, మధ్య అమెరికాలో 10 పెన్నీలూ ఉండగా, ఇండియాలో 5 పెన్నీలు మాత్రమే ఉందనీ వారు తెలుసుకున్నారు. తదుపరి అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలలో పత్తిపంట పడిపోవడం తటస్థించి, ఫలితంగా వారికి 1,10,00,000 పౌన్ల నష్టం సంభవించింది; తమకు కావలసిన ముడిపత్తినంతనూ ఈస్ట్ ఇండీస్‌నుండి తెప్పించుకోవడంబదులు అమెరికామీద ఆధారపడివుండడం వారికి అమిత ఆగ్రహాన్ని

కలిగించింది. అంతేకాకుండా, తమ పెట్టుబడిని ఇండియాలో వినియోగించేందుకు వారు చేసిన ప్రయత్నాలన్నిటిపట్లా ఇండియాలోవున్న అధికారులు అవరోధాలను కల్గించి కల్లిబొల్లి వాదనలతో నాటకమాడడమూ వారు కనిపెట్టారు. ఇటు పరిశ్రమాధిపతివర్గానికీ, అటు డబ్బుసంచులవర్గానికీ అల్పజనపరిపాలకవర్గాలకీ జరిగిన సంఘర్షణలో ఇండియా యుద్ధ భూమిగా పరిణమించింది. ఇంగ్లండులో తమ అత్యధిక ప్రాబల్యాన్ని తెలుసుకున్న పరిశ్రమాధిపతి వర్గం, తనకు వ్యతిరేకంగావున్న ఈ శక్తుల విధ్వంసాన్నీ, పురాతనంనుండీ వస్తూన్న భారతీయ పరిపాలనా యంత్రాంగవ్యవస్థ యావత్తు వినాశాన్నీ, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క అంతిమ అస్తమయాన్నీ ఇదిప్పుడు కోరుతూంది.

ఇక ఇండియా సమస్యను పరిశీలించవలసిన నాల్గవ, చిట్టచివరి దృక్పథం. ఇండియా ఆర్థికపరిస్థితి 1784 నుండీ అంతకంతకు మరింత చిక్కులలో పడిపోతూ వచ్చింది. ఈనాడు 5 కోట్ల పౌన్ల జాతీయ రుణమూ, ఆదాయవనరులలో తెగతెంపులేని తగ్గుదలా, అందుకు అనుగుణ్యంగా ఉన్నట్టీ, నల్లమందు పన్నువల్లవచ్చే జూదరి ఆదాయంతో అనుమానాస్పదంగా సరిపెట్టుకుంటూన్నట్టీ, గసగసాల పంటనే చైనావారు కూడా పండించడం ప్రారంభించడంతో ఈ ఆదాయం అదృశ్యమయే ప్రమాదం ఏర్పడుతూన్నట్టీ, తెలివిమాలిన బర్మా యుద్ధం[19] ఫలితంగా సంభవించకతప్పదని అంచనా చేసిన ఖర్చులవల్ల మరింత ప్రమాదకరస్థితిలో పడినట్టీ వ్యయంలో పెరుగుదలా ఇప్పుడు వాస్తవంగా సంభవించాయి.

> ''ఇప్పుడున్న పరిస్థితి ఎలావుందంటే, ఇండియాలోవున్న సామ్రాజ్యాన్ని పోగొట్టుకుంటే ఇంగ్లండుకు నాశనం తథ్యమవడం వల్ల, దానిని నిలబెట్టుకోవాలంటే మన ఆర్థికవనరులను తెగినంతవరకూ బిగించి నాశనం చేసుకోవడమే అవుతూంది'' అని మిస్టర్ డికిన్‌సన్ అంటాడు.[20]

ఇంగ్లీషు జాతీయసమస్యగా, మంత్రిత్వ అస్తిత్వ సమస్యగా 1783 నుండి మొట్ట మొదటి సారిగా ఇండియా సమస్య ఎలా తయారయిందో పైన చూపించాను.

కె. మార్క్సుచే 1853 జూన్ 24 న రచించబడి
“New-York Daily Tribune”
1853 జూలై 11 వ తేదీగల
నెం. 3816 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.
సంతకం కె. మార్క్సు

కారల్ మార్క్స్

ఇండియాలో బ్రిటిష్ పరిపాలన భావిఫలితాలు

లండన్, శుక్రవారం, జూలై 22, 1853

ఇండియాపై నా అభిప్రాయాల వివరణను ఈ లేఖలో పూర్తిచేయనుద్దేశిస్తున్నాను.

ఇండియాలో ఇంగ్లీషు సార్వభౌమత్వ స్థాపన ఎలా సంభవించింది? మొగల్ పాదుషా యొక్క సర్వాధికారాన్ని మొగల్ వైస్‌రాయిలే భగ్నంచేశారు. ఈవైస్‌రాయిల అధికారాన్ని మహారాష్ట్రులు భగ్నంచేశారు.[21] మహారాష్ట్రుల అధికారాన్ని ఆఫ్ఘనులు భగ్నంచేశారు; ఇక వీరందరూ ఒకరితో ఒకరు పోరాడుకుంటూన్న సమయంలో బ్రిటిష్‌వాడు వీరిమధ్య చొరబడి వీరినందరినీ అణచివేయగలిగాడు. మహమ్మదీయుడూ హిందువుడూ అనే వ్యత్యాసంవల్లనే కాకుండా, తెగకీ తెగకీ, కులానికీ కులానికీ ఉన్న వ్యత్యాసంతో చీలిపోయిన దేశం; సమాజసభ్యు లందరిమధ్య సాధారణమైన అనిష్టమూ స్వాభావికంగానే ఉన్నట్టి ఒంటెత్తుతనమూ ఫలితంగా ఏర్పడిన ఒక విధమైన సమతాస్థితి ప్రాతిపదికపైన రూపొందిన అస్థిపంజారాన్ని గలిగిన సమాజం — ఇటువంటి దేశం, ఇటువంటి సమాజం విజేతల పాలపడితీరడమే దాని నిర్ణీత ఘటనగాక మరేమిటవుతుంది? హిందూస్థానంయొక్క భూతకాల చరిత్ర ఒకవేళ మనకేమీ తెలియదనే అనుకున్నప్పటికీ, ఇండియా ఖర్చుపైనే ఇండియన్లు సైనికులుగావున్న ఇండియన్ సైన్యమే ఈనాడు ఈనిమిషంలో ఇండియాను ఇంగ్లీషు బానిసత్వంకింద అణచిపెట్టి ఉంచుతూందనే బృహత్తరమైనట్టీ నిర్వివాదమైనట్టీ వాస్తవవిషయం ఎక్కడికి పోతుంది? ఈ విధంగా వున్నప్పుడు విజేతల స్వాధీనంలో ఉండవలసిన ఘటన ఇండియా తప్పించుకోలేక పోయింది; పోతే ఇక ఇండియా చరిత్ర అంతా కూడా దానిని జయించిన దిగ్విజయాల చరిత్రే తప్ప మరొకటి కానేకాదు. హిందూదేశపు సమాజానికి చరిత్ర అంటూ, అధమం చరిత్రకు

తెలిసినవరకూ, లేనేలేదు. హిందూదేశపు చరిత్ర అని మనం అంటూన్నది, ప్రతిఘటన లేనట్టీ మార్పు లేనట్టీ సమాజంయొక్క జడమైన ప్రాతిపదికపై సామ్రాజ్యాలను స్థాపించినట్టి ఒకరివెంట ఒకరు వరుసగా జొరబడినవారి చరిత్రతప్ప మరేమీకాదు. అందుచేత, ఇండియాను జయించడానికి ఇంగ్లీషువారికి అధికారం ఉందా లేదా అనే ప్రశ్న కాకుండా, టర్కీవాడిచేత, పర్షియావాడిచేత, రష్యనువాడిచేత జయించబడడం ఇండియాకు మంచిదని మనం అనుకుంటామా, లేక బ్రిటిష్‌వాడిచే జయించబడడం ఇండియాకు మంచిదనుకుంటామా అన్నదే ప్రశ్న.

ఇండియాలో ఇంగ్లండు నిర్వహించవలసిన కర్తవ్యాలు రెండున్నాయి: ఒకటి విధ్వంసన కర్తవ్యం, రెండవది పునరుద్ధరణ కర్తవ్యం — పాతబడిపోయిన ఆసియాఖండపు సమాజాన్ని నాశనంజేయడము ఆసియాలో పాశ్చాత్య సమాజంయొక్క భౌతిక పునాదులకు శంకుస్థాపన చేయడమూ.

అనాగరికులైన విజేతలే తమ పాలితుల ఉన్నత నాగరికతచే జయించబడుతారు అనే శాశ్వత చారిత్రక నియమాన్ననుసరించి, ఇండియాపై వరుసగా దండెత్తివచ్చిన అరబ్బులూ, తురుష్కులూ, తార్తారులూ, మొగలులూ అనతికాలంలో హిందూదేశస్థులైపోయారు. హిందూ నాగరికతకంటె ఉన్నతమైన నాగరికతను, ఆ కారణంచేత దానిని సమీపించడానికే హిందూ నాగరికతకు దుర్లభమైనట్టి నాగరికతను గలిగిన విజేతలలో బ్రిటిష్‌వారే ప్రథములు. దేశీయమైన ప్రజాసంఘాలను భగ్నంచేసివేసి, దేశీయ పరిశ్రమను సమూలంగా పెల్లగించివేసి, దేశీయ సమాజంలో అంతర్గర్భితములైన ఉదాత్తోన్నతములను భూమట్టము గావించుటతో ఆ నాగరికతను వారు ధ్వంసంచేసివేశారు. ఆ విధ్వంసకార్యమేతప్ప వారి పరిపాలనా చరిత్ర పుటలలో మరేమీ లిఖితంకాలేదు. గుట్టలుగా పడివున్న శిథిలాల నడిమధ్యనుండి పునరుద్ధరణ కార్యం జరగడం దుస్సాధ్యమే. ఐనప్పటికీ ఆ కార్యం అప్పుడే ప్రారంభమయింది.

ఈ పునరుద్ధరణకు, మొగల్ పాదుషాలకింద దృఢపడిన దానికంటెనూ, విస్తరిల్లినంతటికంటెనూ అపరిమితంగా దృఢపడినట్టిన్నీ విస్తరిల్లినట్టిన్నీ భారత రాజకీయ ఐక్యత ప్రథమ షరతుగా పరిణమించింది. బ్రిటిష్ ఖడ్గంచే బలాత్కారంగా ఇండియా నెత్తినిరుద్ధబడిన ఈ ఐక్యత, ఇప్పుడు ఎలెక్ట్రిక్ టెలిగ్రాఫ్ మూలంగా బలపడి శాశ్వతమవుతుంది. హిందూదేశపు స్వయం విముక్తికీ, దారంటపోయే ప్రతి విదేశీయ దురాక్రమణదారుని వాతబడకుండా రక్షించుకోవడానికీ, బ్రిటిష్ డ్రిల్ సార్జెంటుచే నిర్మితమై, తర్ఫీదుపొందిన దేశీయ సైన్యమే sine qua non* అయింది. మొట్టమొదటి సారిగా ఆసియా ఖండపు సమాజంలో

* నిశ్చితమైన షరతు — అనువాదకుడు.

ప్రవేశపెట్టబడినట్టీ, హైందవ యూరపియను జననీజనకుల సంతానమైన వారిచే ప్రధానంగా నిర్వహింపబడుతూన్నట్టీ స్వేచ్ఛాయుతమైన వార్తాపత్రికా వ్యవస్థ ఈ పునర్నిర్మాణానికి నూతనమూ శక్తివంతమూ అయిన సాధనం. ఏహ్యములే అయినట్టి జమీందారీ, రైత్వారీలు[22] రెండూ, ఆసియాఖండపు సమాజానికి అంత్యంతావశ్యకమైన భూమిరూపంలో వుండే ప్రైవేటు ఆస్తియొక్క ప్రత్యేకములైనట్టి వివిధములైన రెండు రూపాలు. ఇంగ్లీషువారి అజమాయిషీకింద అనిష్టతతోనూ అతిస్వల్పంగానూ కలకత్తాలో విద్యాబోధ గరపబడుతూన్న ఇండియా వాసులలోనే, పరిపాలనా విధులను నెరవేర్చే సామర్థ్యాలనూ, యూరపియన్ విజ్ఞాన శాస్త్రీయ భావాలనూ అవగాహన చేసుకున్నట్టి ఒక నూతన వర్గం పాదుర్భవించుతూంది. యూరప్‌తో ఇండియాకు క్రమమైనట్టీ త్వరితమైనట్టీ రవాణా అవకాశాలను ఆవిరిశక్తి ఏర్పరచి, ఆగ్నేయ సముద్రప్రాంతమందలి రేవుపట్టణాలన్నిటితోనూ ఇండియాలోని రేవు పట్టణాలకు సంబంధాన్ని స్థాపించి, దాని జడత్వానికి ప్రధాన కారణమైన ఏకాంత జీవిత స్థితినుండి దానిని పునరుద్ధరించింది. ఇంగ్లండుకూ ఇండియాకూ ఉన్న దూరాన్నీ కాలాన్నీ బట్టి గనుక కొలిచినట్టయితే, రైల్వేలూ స్టీమర్లూ కలిసి పరస్పరంగా చేసుకొనే ఏర్పాటుల ఫలితంగా, ఈ దూరం ఎనిమిది దినాలకు తగ్గించబడి, కథలలోనే చెప్పబడుతూండినట్టి ఆ దేశాన్ని ఈలాగున పశ్చిమప్రపంచం తనతో వాస్తవంగా కలిపివేసుకొనే రోజులు ఎంతో దూరంలోలేవు.

ఇండియా ప్రగతిపట్ల గ్రేట్ బ్రిటన్‌లోని పాలకవర్గాలకు ఇంతవరకూ కేవలం యాదృచ్ఛికమైనట్టీ, తాత్కాలికమైనట్టీ, అసాధారణమైనట్టీ ఆసక్తే ఉంటూవచ్చింది. దానిని జయించాలనే ఆసక్తి ప్రభువర్గానికుండేది; దానిని కొల్లగొట్టి దోపిడిచెయ్యాలనే ఆసక్తి డబ్బుసంచులవర్గానికుండేది; దాని సరకులకంటె తమ సరకులను కారుచవకగా అమ్మాలని మిల్లులధిపతివర్గాని కుండేది. కాని ఇప్పుడిదంతా అపసవ్యమయింది. సరకులను ఉత్పత్తిచేసే దేశంగా ఇండియా మార్పుచెందడమే తమకు ప్రాణతుల్యమైన విషయమనీ, ఇందుకుగాను అన్నిటికంటె ముఖ్యంగా నీటివనరులనూ, దేశంలో రవాణా సదుపాయాలనూ ఆ దేశానికి ప్రసాదించడం అత్యావసరమనీ మిల్లులధిపతివర్గం కనిపెట్టింది. ఇండియా అంతటా రైలు మార్గాలు అల్లివేయాలని ఇప్పుడు వారి ఉద్దేశ్యం. కాగా తమ ఉద్దేశ్యాన్ని వారు నెరవేర్చుకుంటారు కూడా. దాని ఫలితాలు అనూహ్యమే అయి తీరుతాయి.

ఉత్పత్తిచేయబడే వివిధ రకాల దినుసులను రవాణాచేసేందుకూ, వాటిని మార్పిడి చేసుకునేందుకూ ఏవిధమైన అవకాశాలూ బొత్తిగా లేకపోవడం కారణంగానే ఇండియాయొక్క ఉత్పాదక శక్తులు కుంటువడిపోయాయన్న విషయం జగత్ప్రసిద్ధమే. మార్పిడి సాధనాలు లేకపోవడంవల్ల ప్రకృతి ప్రసాదించిన సమృద్ధి నడిమధ్య సంఘంలో లేమి ఇండియాలో కన

బడేటంతగా మరెక్కడా కూడా మనకు కనబడదు. 1848 లో విచారణ జరిపిన ఒక హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ కమిటీ ఎదుట ఈ విధంగా రుజువైంది:

"ఖాందేష్‌లో పావుటన్ను ధాన్యం 6 షిల్లింగులనుండి 8 షిల్లింగులవరకూ అమ్ముతూండిన సమయంలో, మట్టిరోడ్లమీద బళ్లు నడవడం దుస్సాధ్యమయిన కారణంగా ఖాందేష్‌నుండి దినుసు వచ్చే అవకాశంలేక పూనాపట్టణంలో పావుటన్ను ధాన్యం 64 షిల్లింగులనుండి 70 షిల్లింగులవరకూ అమ్ముతూ, కరువు మూలంగా ఆ పట్టణం వీధుల్లోనే ప్రజ చచ్చిపోతున్నారు."

రైల్వే మార్గాలు వేయడానికి అవసరమైన కట్టలను నిర్మించేందుకు మట్టినితీసే స్థలాలలో చెరువులను తవ్వించిన పక్షంలోనూ, వివిధ రైల్వేమార్గాల ప్రక్కనే పంటకాల్వలను తీయించిన పక్షంలోనూ, రైల్వేనిర్మాణం వ్యవసాయానికి సుళువుగా తోడ్పడగలుగుతుంది. ఈలాగున ప్రాచ్యంలో వ్యవసాయానికి sine qua non అయిన పంటకాల్వలను విరివిగా విస్తరించడానికి వీలుండి, తద్వారా నీరులేకపోవడంవల్ల అతితరుచుగా సంభవించే స్థానికమైన కరువుకాటకాలను నివారించడానికి వీలవుతుంది. ఈ విషయం దృష్టిలో పెట్టుకుని చూచినట్టయితే, తూర్పు పడమటి కనుమలకు చేరువనున్న జిల్లాలలో కాల్వనీరు ఆధారంగల భూములు సహితము, అదే విస్తీర్ణంగల కాల్వనీరు ఆధారంలేని భూములకంటె మూడు రెట్లు అధికమైన పన్నులు చెల్లించుతూ, పది రెట్లనుండి పన్నెండు రెట్లవరకూ జీవనోపాధి కల్పించుతూ, పన్నెండునుండి పదిహేను రెట్లవరకూ అధికమైన ఫలసాయమిస్తున్నాయన్న సంగతి మనం జ్ఞప్తికితెచ్చుకుంటే రైల్వేలయొక్క సాధారణ ప్రాముఖ్యత ఎంతగా ఉంటుందో మనకు ప్రత్యక్షంగా విదితమై తీరుతుంది.

సైనిక స్థావరాల సిబ్బందినీ ఖర్చులనూ తగ్గించడానికి రైల్వేలు తోడ్పడతాయి. ఫోర్ట్ సెయింట్ విలియమ్‌లో టౌన్‌మేజరైన కర్నల్ వారన్, హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ సెలెక్ట్ కమిటీ ఎదుట ఈ విధంగా చెప్పాడు:

"దేశంలో దూరస్థలాలనుండి సమాచారం అందడానికి ఇప్పుడు ఎన్ని దినాలేమిటి, ఎన్ని వారాలు పడుతుందో అన్ని గంటలలోనే సమాచారం అందే సాధ్యతా, ఈ కొద్ది కాలపరిమితిలోనే సేనలనూ సామాన్లనూ ఉత్తరవులనిచ్చి పంపించే సాధ్యతా, ఈ విషయాలయొక్క ప్రాముఖ్యతను ఎంత అధికంగా చెప్పినప్పటికీ అతిశయోక్తి కానేరదు. మన సేనలను ఇప్పటికంటె ఇంకా మారుమూల వున్నట్టి, ఆరోగ్యప్రదములై

నిశ్చితమైన షరతు.

నట్టే స్థావరాల్లో ఉంచడానికి వీలవుతుంది; వీటి కారణంగా జబ్బులవల్ల మరణాలనేక ములను తగ్గించడానికి అవకాశం ఏర్పడుతుంది. అనేక గిడ్డంగులలో ఇప్పుడు సామా నులను నిల్వచేసే స్థాయిలో అప్పుడిక నిల్వచేయ నవసర ముండదు; కాగా శీతోష్ణ స్థితి కారణంగా సామానులు చెడిపోవడమువల్ల ధ్వంస మవడమువల్ల కలిగే నష్టం కూడా అప్పుడు కలుగదు. సేనల సార్థకత హెచ్చయిన కొద్దీ అదే నిష్పత్తిలో వాటి సంఖ్యను కూడా తగ్గించివేయడానికి వీలుకలుగుతుంది.''

గ్రామ ప్రజాసంఘాల స్వయంపరిపాలనా నిర్మాణ, ఆర్థిక ప్రాతిపదికలు ధ్వంసంచేయ బడ్డాయని మనకు తెలుసు; కాని వాటికున్న లక్షణాలన్నిటిలోనూ అత్యంత దుష్టలక్షణం, అచ్చుగుద్దినట్టు ఒకదానిని ఒకటి పోలినట్టి, ఒకదానితో ఒకదానికి సంబంధంలేకుండా వేర్వేరు అణువులకింద విడిపోవడమనే లక్షణం మాత్రం ఇంకా ప్రాణంతో బతికే ఉండిపోయింది. ఈ గ్రామాల ఏకాంత జీవితస్థితి ఫలితంగానే ఇండియాలో రోడ్లులేకపోవడం తటస్థించింది; రోడ్లు లేకపోవడం ఫలితంగా గ్రామాల ఏకాంత జీవితస్థితి మరింతగా శాశ్వతమయిపోయింది. ఈ పరిస్థితి ననుసరించి, ఒక నిర్దిష్టమైన హీనస్థాయినే వున్న సదుపాయాలతోనూ, కడమ గ్రామాలతో ఇంచుమించు సంబంధంలేకుండానూ, సాంఘిక ప్రగతికి అవశ్యమైన వాంఛలూ ప్రయత్నాలూ లేకుండానూ వున్నట్టి ప్రజాసంఘం తన మనుగడ సాగించుకుంటూ వచ్చింది. ఈ గ్రామ స్వయంసమృద్ధి జడత్వాన్ని బ్రిటిష్‌వారు భగ్నంచేసివేసిన తరువాత, రవాణా అవకాశాలను, ఇతర గ్రామాలతో పరస్పర సంబంధాలను, నెలకొల్పుకోవాలనే నూతన వాంఛను రైల్వేలు ఇక కలిగించుతాయి. అంతేకాకుండా

''ఇతర దేశాలలోవున్న సాధనాలూ పనిముట్లను గూర్చిన జ్ఞానాన్ని, రైల్వేల ప్రభావానికి లోనైన ప్రతి గ్రామానికీ అందించి, వాటిని సంపాదించుకునే అవకాశం కలుగజేసి, కులవృత్తులను ఆనువంశికంగా అవలంబించుతూ జీతాలు పుచ్చుకుని పనిచేస్తూన్న గ్రామీణ శిల్పుల నైపుణ్యాన్ని దీని ఫలితంగా సంపూర్ణంగా వికసింప జేసి, అటుతరువాత దాని లోపాలను తీర్చుతుంది.'' (చాప్‌మన్: ''ఇండియా పత్తి, వాణిజ్యం.'')[23]

తమ ఉత్పత్తులకు అవసరమయ్యే పత్తి మొదలైన ముడిసరకులను అంతకంతకు మరింత చౌకగా గుంజాకోగలగడమనే ఏకైక లక్ష్యంతోనే ఇండియాకు రైల్వేలను సమకూర్చే అభిప్రాయం ఇంగ్లీషు మిల్లుఅధిపతివర్గానికి ఉందని నాకు తెలుసు. కాని, ఒక దేశంలోవున్న రవాణా

వ్యవస్థలో ఒక సారి గనుక మీరు యంత్రాలు ప్రవేశపెట్టారంటే, ఆ దేశంలో ముడి ఇనుమూ రాక్షసిబొగ్గూ ఉన్నపక్షంలో, యంత్రోత్పత్తి చేయకుండా ఆ దేశాన్ని ఆపడం ఇక మీ తరంగాదు. రైల్వేరవాణాయొక్క తక్షణ, వర్తమాన అవసరాలను తీర్చగలిగే పారిశ్రామిక విధానాలను ఆ దేశంలో ప్రవేశపెట్టనిదే, ఒక బ్రహ్మాండమైన దేశంలో విస్తృతమైన రైల్వే మార్గాల అల్లికను మీరు కొనసాగించి దానిని సరైన స్థితిలో ఉంచలేరు; అంతేకాదు; రవాణా వ్యవస్థలో యంత్ర వినియోగాన్ని ప్రవేశపెట్టడం, రైల్వేలతో తక్షణసంబంధంలేనట్టి ఇతర పారిశ్రామిక రంగాలలో కూడా యంత్రవినియోగానికి తప్పక దారి తీసి తీరుతుంది. ఇందుచేత ఇండియాలో ఆధునిక పరిశ్రమకు రైల్వేవిధానం నిజమైన అంకురార్పణే అవుతుంది. నూతనశ్రమకు అలవాటుపడగలిగే ప్రత్యేక బుద్ధికుశలతను అలవర్చుకొనేటట్టూ, అందుకు అవసరమయిన యంత్రశాస్త్ర పరిజ్ఞానాన్ని నేర్చుకొనేటట్టూ హిందూదేశస్థులకు బ్రిటిష్ వారివల్లనే అవకాశాలు లభించుతాయి కాబట్టి ఇది జరగడం తథ్యం. కలకత్తా టంకశాలలో కొన్ని సంవత్సరాలుగా ఆవిరియంత్రాలను పనిచేయించుతూన్నట్టి దేశీయ ఇంజినీర్లూ, హరిద్వార్ రాక్షసిబొగ్గు జిల్లాలలో ఉన్న అనేక ఆవిరియంత్రాలు పనిచేయడంలో నియమితులైనట్టి దేశీయ కార్మికులూ, ఇంకా ఇతర దృష్టాంతాలూ ప్రదర్శించుతూన్నట్టి శక్తి సామర్థ్యాలూ, నైపుణ్యకుశలతలూ ఇందుకు ప్రబల నిదర్శనాలు. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ యొక్క దురభిమానాల ప్రభావాలు పూర్తిగా సోకినట్టి మిస్టర్ కాంబెల్ లాంటివాడికే ఈ విధంగా ఒప్పుకోక తప్పిందికాదు:

> ''ఇండియా ప్రజానీకంలో అశేషజనానికి గొప్ప పారిశ్రామికశీలమైన శక్తి వుంది; పెట్టుబడిని సంచయం చేసుకోవడానికి తగిన సామర్థ్యం వుంది; గణిత శాస్త్రాలను గ్రహించగలిగే స్ఫుటమైన మేధాశక్తి వుంది; లెక్కలు కట్టడానికీ, భౌతికశాస్త్రాలు ఆకళింపుచేసుకోవడానికీ చక్కని ప్రజ్ఞ వుంది.'' ''వారి బుద్ధి కుశలతలు అత్యంత శ్రేష్ఠమైనవి'' అంటాడతడు.[24]

హిందూ వర్ణవ్యవస్థకు పునాదులైనట్టీ, హిందూదేశ ప్రగతికే హిందూదేశశక్తికే అంతిమ అవరోధాలైనట్టీ అనువంశికములైన శ్రమ విభజనలను, రైల్వేవిధాన ఫలితంగా ఏర్పడే ఆధునిక పరిశ్రమ తుడిచిపెట్టేస్తుంది.

ప్రజారాసుల సాంఘిక స్థితిని, బ్రిటిష్ బూర్జువావర్గం నిర్బంధంగా చేయవలసి వచ్చే కార్యాలేవీ కూడా విముక్తి చేయనూ లేవు, భౌతికంగా మెరుగుపర్చనూ లేవు. కేవలం ఉత్పాదకశక్తుల అభివృద్ధిపైనే కాకుండా, ప్రధానంగా వాటిని ప్రజలు భుక్తంజేసుకోవడం

పైనే ఇది ఆధారపడి వుంటుంది. ఈ రెండింటికీ తప్పనిసరిగా ఆవశ్యకములైనట్టి భౌతిక పరిస్థితులను మాత్రం అవి తప్పకుండా స్థాపించే తీరుతాయి. బూర్జువావర్గం ఎన్నడైనా ఇంతకు మించి చేసిందా? రక్తమలినాలలోనుండీ, దారిద్ర్యంలోనుండీ అవమానంలోనుండీ వ్యక్తులనూ ప్రజలనూ ఈడ్వనిదే బూర్జువావర్గం ప్రగతిశీలమైన కార్యాన్నొక్కదానినైనా జరిపిందా?

గ్రేట్ బ్రిటన్‌లోనే నేడున్న పాలకవర్గాల స్థానాన్ని పారిశ్రామిక కార్మికవర్గం ఆక్రమించుకొనే సమయం వస్తేనే తప్ప, లేదా తమపై ఇంగ్లీషువారు విధించిన దాస్యశృంఖలాలను హైందవులు తమంతటతామే తుత్తునియలుగా తెంచివేసుకునే శక్తిని అభివృద్ధిచేసుకోగలిగే సమయం వస్తేనే తప్ప, తమమధ్య అక్కడక్కడ చెదురు మదురుగా బ్రిటిష్ బూర్జువావర్గం వెదచల్లిన నూతన సాంఘిక బీజాల ఫలితాలను ఇండియన్లు అంతవరకూ అనుభవించలేకపోతారు. ఏది ఏలా ఉన్నప్పటికీ, శాంతిస్వభావులైన దేశీయులలో అట్టడుగు వర్గాలవారు సహితమూ, ప్రిన్స్ సల్తికోవ్ చెప్పినట్టు "sont plus fins et plus adroits que les Italiens,"* అయినట్టి విదేశీయులకింద అణగివుండవలసి వచ్చినప్పటికీ, ఆ అణగివుండడానికి సరియెత్తుగా ఒక విధమైన నిశ్చలమైన ఉదాత్తను ప్రదర్శిస్తూన్నట్టీ, స్వాభావికంగా వారు సుళువుగా అలసటను చెందేవారే అయినప్పటికీ బ్రిటిష్ సైనిక ఆఫీసర్లకు భయసంభ్రమాలను కొలిపినట్టి ధైర్యసాహసాలను ప్రదర్శించినట్టీ, మన భాషలకూ మన మతాలకూ పుట్టినిల్లయినట్టీ, జాట్ రూపంలో పురాతన జర్మన్ జాతి ప్రతినిధినీ, బ్రాహ్మణుని రూపంలో పురాతన గ్రీసుజాతి ప్రతినిధినీ మూర్తీభవింపజేస్తూందో, మహత్తరమైనట్టీ ఆసక్తిదాయకమైనట్టీ ఆ దేశంయొక్క పునరుద్ధరణను అద్యతనభావిలో కాకపోతే సుదూర భవిష్యత్తులోనైనా సరే తప్పక సంభవించి తీరుతుందనే మనం నిస్సందేహంగా ఆశించవచ్చు.

కొన్ని ముగింపు మాటలను చెప్పనిదే ఈ విషయాన్ని పూర్తిచేయడం భావ్యంగాదు.

తన స్వదేశంలో మర్యాద అయిన రూపాలనే ధరించుతూ, తన స్వదేశాన్ని వదలివెళ్లి వలసదేశాల్లో మాత్రం తన నగ్నస్వరూపంలో స్వైరవిహారం చేస్తూన్నట్టి బూర్జువా నాగరికత యొక్క ప్రగాఢమైన కపటస్వభావమూ, స్వతస్సిద్ధమైన దాని బర్బరత్వమూ మనకళ్ల ముందు బట్టబయలుగా కనబడుతూనేవుంది. ఈ వర్గంవారు ఆస్తిహక్కులను సమర్థించుతారు; కాని బెంగాల్‌లోనూ మద్రాసులోనూ బొంబాయిలోనూలాంటి వ్యావసాయిక విప్లవాలను

---

*"ఇటాలియన్లకంటె వీరు యుక్తిగలవారు మరింత నేర్పరులు" అని అర్థం Saltykov's "Lettres sur l'Inde," Paris, 1848, p. 61–80 (సల్తికోవ్ రచించిన "ఇండియాను గురించిన లేఖలు," పారిస్, 1810, పుటలు 61–80.) – సం.

ఏ విప్లవాత్మక పార్టీ అయిన సరే ఎన్నడైనా సరే లేవదీసిందా? దొంగలలో గజదొంగ అయినట్టి లార్డ్ క్లైవ్ స్వయంగానే అన్నట్టు, ఇండియాలో మామూలు అవి నీతివల్ల వారి డబ్బుదాహం తీరనప్పుడు దుర్మార్గమైన బలాత్కారచౌర్యానికి వారు ఒడిగట్టలేదా? జాతీయరుణంయొక్క అనుల్లంఘనీయమైన పవిత్రతను గూర్చి వారు యూరప్‌లో ప్రేలాపనలు గావించుతూ, అదేసమయంలో ఇండియాలో కంపెనీ నిధులకోసం తమ ప్రైవేటు నిల్వధనాన్ని పెట్టుబడిపెట్టిన రాజులకు లాభాలు పంచిపెట్టకుండా వాటిని వీరు జప్తు చేయ లేదా? ''పవిత్రమైన మన మతాన్ని'' పరిరక్షించాలన్న సాకుతో ఫ్రెంచి విప్లవంపై వీరు యుద్ధం సాగించి, అదే సమయంలో ఇండియాలో క్రిస్టియన్ మతప్రచారం చేయకూడదంటూ వీరు నిషేధించలేదా? ఒరిస్సా, బెంగాల్‌లలోవున్న దేవాలయాల యాత్రార్థం ప్రవాహాలుగా వచ్చే తీర్థప్రజలనుండి డబ్బుచేసుకోడానికై, జగన్నాథ దేవాలయంలో జరిగే హత్య, వ్యభిచారాల వర్తకవ్యాపారాన్ని వీరు కూడా సాగించలేదా? వీరూ ''ఆస్తి, శాంతి భద్రతలు, కుటుంబం, మతం'' అంటూ బోధించేవారు.

యూరప్ అంతటి బ్రహ్మాండమూ, 15 కోట్ల ఎకరాల విస్తీర్ణమూ కలిగిన హిందూదేశం విషయం గనుక మనం పరిశీలించినట్టయితే, ఇంగ్లీషు పరిశ్రమయొక్క వినాశకర ఫలితాలు ప్రస్ఫుటంగానూ, మనస్సును వ్యాకులపరచేవిగానూ ప్రత్యక్షమవుతున్నాయి. కాని, అవి నేడు అమలులో వున్నట్టి నిర్మాణం కలిగిన యావత్తు ఉత్పత్తి విధానంయొక్క కేవల స్వాభావిక ఫలితాలే అని మాత్రం మనం మర్చిపోగూడదు. పెట్టుబడియొక్క సార్వభౌమాధిపత్య పాలనపైనే ఈ ఉత్పత్తి ఆధారపడుంది. ఒక స్వతంత్రమైన శక్తిగా పెట్టుబడి మనగల్గడానికి పెట్టుబడి కేంద్రీకరణ అనివార్యం. ప్రపంచమార్కెట్టులపైన ఆ కేంద్రీకరణయొక్క విధ్వంసకర ప్రభావం, నేడు నాగరికతచెందిన ప్రతి పట్టణంలోనూ పనిచేస్తూన్నట్టి అర్థికశాస్త్ర విశిష్ట నియమాలనే బృహత్తర పరిమాణాలలో బహిరంగపరుస్తున్నాయి. నూతన ప్రపంచంయొక్క భౌతిక ప్రాతిపదికను — ఇటు మానవాళియొక్క పరస్పరాశ్రయంపైనా, పరస్పర సాంగత్యానికి అవసరమైన సాధనాలపైనా ఆధారపడినట్టి విశ్వమానవ సాంగత్యమూ, అటు మానవుని ఉత్పాదక శక్తుల అభివృద్ధి, ప్రకృతిశక్తులయొక్క విజ్ఞానశాస్త్ర ప్రాబల్య స్వరూపంగా వస్తూత్పత్తిని రూపొందించడమూ — బూర్జువా చారిత్రకయుగం సృష్టించాల్సి ఉంది. భూగర్భశక్తి జనితమైన విప్లవాలు ఏలాగైతే భూమి ఉపరితలాన్ని సృష్టించాయో, ఆ విధంగానే బూర్జువా పరిశ్రమా వాణిజ్యమా నూతన ప్రపంచంయొక్క ఈ భౌతిక పరిస్థితులను సృష్టించుతాయి. బూర్జువా శక ఫలితాలపై — ప్రపంచ మార్కెట్టుపైనా, అధునిక ఉత్పాదక శక్తులపైనా — బృహత్తరమైన ఒక సామాజిక విప్లవం ఎప్పుడైతే తన ఆధిపత్యాన్ని స్థాపించుకుని, ప్రజలందరిలోనూ ప్రగతిశీలురైనవారి

సమిష్టి అదుపాజ్ఞలకు వాటిని లోనుచేస్తుందో, అప్పుడు మాత్రమే, తాను సంహరించినవారి పుర్రెలనుండేతప్ప వేరొక పాత్రనుండి అమృతాన్ని పానంచేయని భయానక స్వరూపి అయిన ఆ పూజా విగ్రహమూర్తిని మానవ ప్రగతి పోలడం మానుతుంది.

కె. మార్క్స్‌చే 1853 జూలై 22 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1853 ఆగస్టు 8 వ తేదీగల
నెం. 3840 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.
సంతకం కె. మార్క్స్

కారల్ మార్క్స్

ఇండియా సైన్యంలో తిరుగుబాటు[25]

"Davide et impera"* అనే మహా రోమన్ సూత్రం గ్రేట్ బ్రిటన్ అవలంబించడంవల్లనే, సుమారు నూటయాభై ఏళ్లపాటు ఇండియన్ సామ్రాజ్యాన్ని తన స్వాధీనంలో ఉంచుకోగలిగింది. ఇండియా అనేపేరుతో ఒక భౌగోళికవ్యక్తిగా పిలువబడే వివిధ జాతుల, తెగల, కులాల, మతాల, ప్రభుత్వాల పరస్పరవైర్యమే బ్రిటిష్ సార్వభౌమాధికారంయొక్క ప్రాణప్రదమైన సూత్రంగా ఉండేది. ఇటీవలి కాలంలో మాత్రం ఆ సార్వభౌమత్వ పరిస్థితులలో ఒక మార్పు సంభవించింది. సింధు, పంజాబులను జయించడంతో ఆంగ్ల-హైందవ సామ్రాజ్యం తన నైసర్గిక పరిమితులను అందుకోవడమేకాకుండా, భారతీయ స్వతంత్ర సంస్థానాల చిట్టచివరి అవశేషాలను సహితమూ అది కాలరాసేసింది. పరాక్రమముగల దేశీయ తెగలన్నీ లొంగిపోయాయి; ప్రమాదకరంగా పరిణమించగలిగే దేశీయ అంతరంగిక కలహాలన్నీ తుదముట్టాయి; ఇక ఇంకా మిగిలి నామమాత్ర స్వాతంత్ర్యాన్ని అనుభవించుతూన్న స్వదేశ సంస్థానాలు తమ మనుగడలను కేవలం బ్రిటిష్‌వారి దయాధర్మబిక్షంపైనే సాగించగల్గుతాయని దరిమిలా అయోధ్య విలీనీకరణం[26] సంతృప్తికరంగా రుజువుచేసింది. వీటన్నిటి ఫలితంగా ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క పరిస్థితిలో పెద్దమార్పు సంభవించింది. ఇదివరకటిలాగున ఇండియాలో ఒక ప్రాంతం సహాయంతో ఇంకొక ప్రాంతంపై దండెత్తడం ఇక దానికి అవసరమేలేకపోగా, ఇండియా అంతా దానికి పాదాక్రాంతమయిపోయి ఇండియా

---

* ''విభజించు, పాలించు'' — అనువాదకుడు.

కంతటికీ ఆధిపత్యాన్ని వహించే అగ్రస్థానం ఆక్రమించుకున్నట్టు అది తెలుసుకుంది. ఇక నుండి యుద్ధాల్లోకి దిగనవసరం లేకుండా తానే ఏకైక విజేతగా మారిపోయింది. దాని అధీనంలో ఉన్నట్టి సేనలకు ఇక తన రాజ్యాన్ని విస్తరించడం బదులు దానిని పరిరక్షించడమే కర్తవ్యమయింది. తన సైనికులనది యుద్ధభటులు బదులు పోలీసులుగా మార్చివేసింది; ఇంగ్లీషు ఆఫీసర్లను కలిగినట్టి 2,00,000 దేశీయ సైన్యానిచే 20,00,00,000 జనసంఖ్యను లొంగదీసి, ఇక దేశీయ సైన్యం వంతు వచ్చేసరికి, దీనిని 40,000 ఇంగ్లీషుసేన అదుపాజ్ఞలలో ఉంచుతూంది. మొదట చూడడానికి మాత్రం, దేని సృష్టిలోనైతే హిందూదేశప్రజకు ఎన్నడూలేనట్టి దేశవ్యాప్తమైన ప్రథమ ప్రతిఘటనకేంద్రాన్ని బ్రిటిష్‌వారే సృష్టించారో, అట్టి దేశీయసైన్యంయొక్క భక్తివిశ్వాసాలపైనే హిందూదేశస్థుల రాజభక్తి అంతా ఆధారపడి ఉందన్నట్టే అగుపడుతుంది. ఇట్టి దేశీయసైన్యంపైన ఎంతవరకు ఆధారపడవచ్చునో, పర్షియా యుద్ధం[27] ప్రజ్వరిల్లినఫలితంగా బెంగాల్ రాజధానిలోవున్న యూరపియన్ సైనికులందరూ అక్కడనుండి వెళ్లిపోయిన తక్షణమే భారతీయసైన్యంలో ఇటీవల జరిగిన తిరుగుబాటు[28] వల్లనే తేటతెల్లమవుతూంది. ఇంతకు ముందుకాలంలోనూ భారతసైన్యంలో తిరుగుబాట్లు జరిగాయి; కాని ఇప్పుడు జరుగుతూన్న తిరుగుబాటుకి స్వభావసిద్ధమైనట్టి ప్రణాంతకమైనట్టి లక్షణాలు కొన్ని ఉన్నాయి. తమ యూరపియన్ ఆఫీసర్లను సిపాయి రెజిమెంట్లే చంపివేయడమూ ప్రప్రథమంగా ఇప్పుడే జరిగింది; హిందువులూ మహమ్మదీయులూ, తమ మతభేదాలను విసర్జించి, తమరిద్దరిపైనా సమానంగా అధికారాన్ని చలాయించుతూన్నట్టి ఉమ్మడి ప్రభువులపై సమిష్టిగా తిరుగబడడమూ; ''హిందువులలో మొదట ఆరంభమైన అల్లర్లు, ఢిల్లీ సింహాసనంపై మహమ్మదీయ చక్రవర్తినే* వాస్తవంగా అధిష్ఠింపజేయడంతో తుట్టతుదకు అంతమొందడమూ;'' తిరుగుబాటు ఏకొద్ది ప్రాంతాలకో పరిమితమై ఉండకపోవడమూ; ఆఖరి విషయంగా, పర్షియా, చైనా యుద్ధాలతో[29] బెంగాల్ తిరుగుబాటుకి నిస్సంశయంగా అవినాభావసంబంధముండి, ఇంగ్లీషు సార్వభౌమాధికారంపట్ల ఆసియా ఖండపు మహత్తర జాతులు ప్రదర్శించిన సర్వసాధారణ ద్వేషభావాన్నే ఆంగ్ల-హైందవ సైన్యం తిరుగుబాటు కూడా ప్రతిబింబించడమూ, ఇదే ప్రథమ పర్యాయం.

బెంగాల్ సేనలో నాలుగునెలల కిందనుండీ విస్తరించుతూన్న అసంతృప్తికి తమ మతంలో ప్రభుత్వం జోక్యం కలుగజేసుకుంటూందనే నమ్మకమూ అనుమానమూ దేశీయులలో కలగడమే కారణమని చెప్పుకుంటున్నారట. ఎద్దుకొవ్వుతోనూ పందికొవ్వుతోనూ పూతపూయబడిన కాగితంతో చుట్టివున్నట్టు చెబుతూన్న తూటాలను దేశీయులకు

---

* రెండవ బహదూర్ షా — సం.

ఇవ్వడమూ, అందువల్ల ఈ కాగితాన్ని తప్పనిసరిగా వారు పంటితో కొరికివేయాల్సి వుండడంవల్ల తమ మతాలు ఆదేశించిన నియమాలను ఉల్లంఘించడమే కాగలదని దేశీయులు భావించడమూ, స్థానికంగా జరిగిన అల్లర్లకి సంకేతంగా ఏర్పడింది. జనవరి 22 న కలకత్తాకి కొద్ది దూరంలో వున్న కంటోన్మెంట్లలో గృహదహనాలు జరిగాయి. ఫిబ్రవరి 25 న, తమకు ఇచ్చిన తూటాలకు అభ్యంతరం చెబుతూ బర్హంపూర్‌లోవున్న 19 వ దేశీయ రెజిమెంటు తిరుగుబాటుచేసింది. మార్చి 31 న ఆ రెజిమెంటుని ఎత్తిచేసేశారు; మార్చి ఆఖరిరోజుల్లో బారక్‌పూర్‌లో మకాంచేస్తూన్న 34 వ సిపాయి రెజిమెంటు, కవాతుమైదానంమీద వరుసలుతీర్చి నిలబడి వుండగా తమలోనుండే ఒక సిపాయి తూటాతో బారుచేసిన తుపాకి ధరించి రెజిమెంటు పంక్తి ఎదుటకు వెళ్లినిలబడినా ఆలా ఉండనిచ్చి, తన తోడివారిని తిరగబడమని ఇతడు పిలుపునిచ్చి, తన రెజిమెంటు అజుటెంటుపైనా, సార్జెంటుమేజరుపైనా తిరగబడి వారిని గాయపర్చినా ఆ సిపాయిని ఏమీచేయకుండా ఊరు కుంది ఆ రెజిమెంటు. దీనితో చెలరేగిన బాహాబాహీ ఘర్షణలో వందలాది సిపాయిలు తమ కేమీ పట్టనట్టు చూస్తూ ఊరకుని వుండగా, మిగిలినవారు పోరాటంలో పాల్గొని తమ తుపాకుల మడమలతో ఆ రెజిమెంటు ఆఫీసర్లను ఎదిరించారు. తరువాత ఆ రెజి మెంటును కూడా ఎత్తివేశారు. ఏప్రిల్‌నెలంతా కూడా అలహాబాదు, ఆగ్రా, అంబాలాలలో బెంగాల్ సేనయొక్క అనేక కంటోన్మెంట్లలో ఇళ్లుతగలబెట్టడపు చిహ్నాలు పొడచూపడమూ, మీరట్‌లోవున్న 3 వ లైట్ కేవెల్‌రీ రెజిమెంటు తిరుగుబాటుచేయడమూ, మద్రాసు, బొంబాయి సేనలలో కూడా ఈ విధమైన అధికారధిక్కరణ సూచనలు కనబడడమూ సంభవించాయి. మేనెల ఆరంభంలో అయోధ్యకి ముఖ్యపట్నమైన లక్నోలో తిరుగుబాటుకి సన్నాహాలు ప్రారంభమయాయి; కాని సర్ హెచ్. లారెన్స్ తగినచర్యలను తక్షణమే తీసుకొని ఇది జరగకుండా చేశాడు. మీరట్‌లో 3 వ లైట్ కేవెల్‌రీ రెజిమెంటుకుచెందిన తిరుగు బాటుదార్లను, వారిపై విధించిన ఖైదుశిక్షలు అమలుజరపడానికని మే 9 న జైలుకు నడిపించి తీసుకువెళ్లారు. ఆ మరుచటినాడు సాయంకాలం 11 వ, 20 వ దేశీయ రెజి మెంట్లతో కలసి 3 వ కేవెల్‌రీ తాలూకు కొంతమంది ఆశ్వికులు కవాతుమైదానం మీద గుమి కూడి, తమను సముదాయింప ప్రయత్నిస్తూన్న ఆఫీసర్లపై తిరగబడి వారిని చంపేసి, కంటోన్మెంట్లకి నిప్పంటించి, తమకు దొరికిన ఇంగ్లీషువారినందరినీ నరికేశారు. ఆ బ్రిగేడ్‌లో బ్రిటిష్ భాగానికి చెందిన మరొక పదాతి, ఆశ్విక రెజిమెంటునూ, అత్యధిక సంఖ్యలోవున్న ఆశ్విక, పదాతి ఫిరంగిదళాన్నీ సమీకరించిన్నప్పటికీ, వీరిని చీకటిపడేలోపున తిరుగుబాటు దార్లమీదికి నడిపించడానికి వీలైందికాదు. తిరుగుబాటుదార్లకు వీరేమీ నష్టం కలిగించకుండానే, వారిని బారుగా వున్న ప్రదేశంగుండా వెళ్లనివ్వడంచేత, మీరట్‌నుండి సుమారు నలభై మైళ్ల

దూరంలోవున్న ఢిల్లీదిశగా తిరుగుబాటుదార్లు బయల్దేరారు. అక్కడ రక్షణార్థం కోటలో దండువిడిసివున్న 38 వ, 54 వ, 74 వ పదాతి రెజిమెంట్లూ, ఒక దేశీయ ఫిరంగి కంపెనీ వీరితో చేరాయి. అక్కడున్న బ్రిటిష్ ఆఫీసర్లని వీరు అటకాయించి, ఆ చుట్టుపట్లలో తమకు చిక్కిన ఇంగ్లీషువారి నందరినీ హత్యచేసి, గతించిన ఢిల్లీ మొగల్ పాదుషా* వారుసుడిని** ఇండియా చక్రవర్తిగా ప్రకటించారు. ఈలోపున మీరట్‌లో శాంతి భద్రతలు తిరిగి నెలకొల్పబడి, తరువాత అక్కడకు సహాయార్థం పంపబడిన ఆరు దేశీయ సాప్పర్స్ అండ్ మైనర్స్ కంపెనీలు అక్కడకు మే 15 న చేరుకొని, వారి కమాండింగ్ ఆఫీసరైన మేజర్ ఫ్రేజర్‌ను హత్యచేసి, బారుగా వున్న మైదాన ప్రదేశంలోకి ప్రవేశించారు. వీరిని తరుముతూ అశ్విక ఫిరంగి దళపు సోల్జర్లూ, 6 వ డ్రగూన్ గార్డ్స్‌కు చెందిన చాలా మంది సోల్జర్లూ వీరివెంటబడ్డారు. ఏభై అరవైమంది తిరుగుబాటుదార్లను వీరు తుపాకులతో కాల్చి చంపేయగలిగారు; కాని కడమ తిరుగుబాటుదార్లందరూ తప్పించుకుని ఢిల్లీ చేరుకున్నారు. పంజాబ్‌లోని ఫెరోజ్‌పూర్‌లో వున్న 57 వ, 45 వ దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంట్లు తిరుగుబాటు చేశాయి, గాని బలప్రయోగంచేసి ఆ తిరుగుబాటును అణచివేశారు. లాహోర్‌లోవున్న దేశీయ పటాలాలన్నీ కూడా ఎట్టి దాపరికమూలేకుండా బాహాటంగా తిరుగుబాటు గావించే స్థితిలో వున్నాయని ఆ పట్నంనుంచి అందిన ప్రైవేటు ఉత్తరాలవల్ల తెలుస్తూంది. కలకత్తాలో మకాంచేస్తూన్న సిపాయిలు సెయింట్ విలియమ్ కోటను స్వాధీనంచేసుకోవడానికి మే 19 న ప్రయత్నించేశారు గాని, ఆ ప్రయత్నం విఫలమైంది. బుషైర్‌నుండి బొంబాయికి మూడు రెజిమెంట్లు చేరగానే, వాటిని తక్షణమే కలకత్తాకు పంపించేశారు.

ఈ ఘటనలనన్నింటినీ సమీక్షచేయగా, మీరట్‌లోవున్న బ్రిటిష్ సేనానియొక్క*** ప్రవర్తన — తిరుగుబాటుదార్లను వెంబడించడంలో అతడు కనబర్చిన దుర్బలత అలా వుండగా, యుద్ధరంగంపై హాజరవడంలో అతడు చూపినట్టి అంతకంటెనూ అనూహ్యమైన జాప్యమూ — అత్యాశ్చర్యకరంగా కనబడక మానదు. యమునానదికి ఎడమ ఒడ్డున మీరట్టూ, కుడిఒడ్డున ఢిల్లీ ఉండడంవల్లనూ, ఈ ఒడ్డునుంచి ఆ ఒడ్డుకు ఒకే ఒక వంతెన ఢిల్లీలో ఉండడంవల్లనూ, పలాయితులైన వారిని అడ్డంకొట్టడంలో ఏవిధమైన కష్టమూ లేకుండా, అతిసులభంగా ఉండేది.

---

* రెండవ అక్బర్ — సం.

** రెండవ బహదూర్ షా — సం.

*** జనరల్ హెవిట్ — సం.

ఈలోపల తిరుగుబాటు సూచనలు ప్రదర్శించిన జిల్లాలన్నింటిలోనూ సైనిక శాసనం ప్రకటించారు; ప్రధానంగా దేశీయ పటాలాలతోనే ఏర్పడిన సైన్యాలను ఉత్తరంనుండీ, తూర్పునుండీ దక్షిణంనుండీ ఢిల్లీకి వ్యతిరేకంగా సాంద్రీకరణ జరుగుతూంది; ఢిల్లీ చుట్టుపట్లవున్న సంస్థానాధీశులు తాము ఇంగ్లీషువారి పక్షం వహిస్తామని ప్రకటించారని అంటున్నారు; లార్డ్ ఎల్జిన్‌నూ, చైనాకు సేనలతో బయలుదేరిన జనరల్ ఎష్‌బర్న్‌హామ్‌నూ వెనక్కి రావలసినదిగా సింహళానికి ఉత్తరాలు వెళ్లాయి; ఇక కడపటి విషయం, సుమారు ఒక పక్షందినాలలో ఇంగ్లండునుండి 14,000 బ్రిటిష్ సైనికులను ఇండియాకు పంపడమవుతుంది. ఇప్పుడు ఇండియాలో కాలమానమూ, రవాణా అవకాశాలు సాంతమూ కొరతగా ఉండడమూ బ్రిటిష్ సేనల గమనానికి ఎట్టి అవరోధాలను కల్పించినప్పటికీ, ఢిల్లీలో వున్న తిరుగుబాటుదార్లు సుదీర్ఘమైన ప్రతిఘటనను కొనసాగించకుండానే లొంగిపోవడమే అత్యంత సంభవం. ఆలాగే జరిగినప్పటికీ, అనివార్యంగా సంభవించితీరవలసినట్టి భయోత్పాదకమైన విషాదాంత నాటకానికి ఇది కేవలం నాంధిప్రస్తావనే కాగలదు.

కె. మార్క్స్‌చే 1857 జూన్ 30 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 జూలై 15 వ తేదీగల
నెం. 5065 సంచికలో ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స

ఇండియాలో తిరుగుబాటు

లండన్, జూలై 17, 1857

జూన్ 8 వ తేదీనాటికి, ఢిల్లీ పట్నం సిపాయి తిరుగుబాటుదార్ల వశమై, అక్కడ మొగల్ పాదుషాను* చక్రవర్తిగా ప్రకటించి సరిగ్గా నెలరోజులైంది. అయితే, బ్రిటిష్ సైన్యాలను ఎదుర్కొని పురాతన ఢిల్లీని వారు తమ స్వాధీనంలోనే నిలబెట్టుకోగలుగుతారని అనుకోవడం కేవలం అసంబద్ధమైన భ్రమ తప్ప మరేమీకాదు. ఢిల్లీచుట్టూ ఒకేఒక కోటగోడ, ఒక సామాన్యమైన కందమూ వున్నాయి; ఆ పట్నంచుట్టూ వున్నట్టి పట్టణాన్ని స్వాధీనంచేసుకోగల్గిన దిబ్బలు అప్పుడే ఇంగ్లీషువారి చేతుల్లోకి రానేవచ్చేశాయి; ఇక ఇంగ్లీషువారు కోటగోడ పడగొట్టనవసరంలేకుండానే, పట్టణానికి మంచినీటి సరఫరాను బంద్ చేయడమనే అత్యంత సులభమైన మార్గాన్ని అవలంబించి అనతికాలంలో పట్టణం లొంగిపోయేటట్టు చేయగలరన్నమాట. అంతేకాకుండా, తమ సొంత ఆఫీసర్లనే చంపేసి, క్రమశిక్షణను ఛిన్నాభిన్నం చేసివేసి, తమకు సర్వసేనానిగా ఉండేవానిగా ఎవ్వరినీ నియమించుకొనలేకపోయినట్టి నానాగోత్రీకులైన చీకిరీబాకిరి తిరుగుబాటు సిపాయిలకి దృఢసంకల్పంతోకూడిన సుదీర్ఘ ప్రతిఘటనను పకడ్బందీగా ఆర్గనైజుచేసుకోగలగడం ఒక్కనాటికైనా కూడా ఈషణ్మాత్రమూ చేతకాదు. అసలే గందరగోళంగా వున్న పరిస్థితిని మరింత తక్కిడిబిక్కిడి తారుమారుచెయ్యడానికే ముందుగానే ఒక పథకాన్ని తయారుచేసుకున్నాయా అన్నట్టు, బెంగాల్ రాజధాని నాలుగు చెరగులనుండీ

---

* రెండవ బహదూర్ షా — సం.

తిరుగుబాటుదార్ల కొత్తజట్లు దినమూ ఢిల్లీలోకి తిరగబడుతూ తన భావి దుర్ఘటన స్థిరపడిపోయినట్టి ఆ పట్టణంలో పోగై చెల్లాచెదరుగా వున్న శ్రేణులతో ప్రవాహంలా ఏకమై మరింత చిందరవందర చేసేస్తున్నాయి. మే 30 వ, 31 వ తేదీలను తిరుగు బాటుదార్లు కోటగోడలనుండి బైటికివచ్చి సాహసించి చేసిన ఉద్ధృతగతిఘర్షణలు రెండింటి లోనూ కూడా వారు విపరీతమైన నష్టాలు పొంది వెనక్కి తరిమివేయబడడం చూస్తే, ఇవి స్వశక్తివిశ్వాసంతోనూ బలంవుందనే భరవసాతోనూ చేసినట్టివిగా కాకుండా, కేవలం నిరాశానిస్పృహ జనితములైనవిగానే కనబడుతున్నాయి. యుద్ధచర్యలను కొన సాగించడంలో బ్రిటిష్‌వారు తీసుకుంటున్న అలసత్వమే ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తూంది; అయితే ఘోరంగావున్న ఈ కాలమాన పరిస్థితులూ, రవాణా సాధనాల లేమీ ఇందుకు కారణాలు కావచ్చు. బ్రిటిష్ సర్వసేనాని జనరల్ ఏన్‌సన్ చనిపోవడం అటుండగా, ఇప్పటికప్పడే ఇంచుమించు 4,000 యూరపియన్ సైనికులు ప్రాణంతాకమైన తాపా నికి తాళలేక చనిపోయారని ఫ్రెంచివారు రాసిన ఉత్తరాలవల్ల తెలుస్తూంది; ఢిల్లీకోట ముందు జరిగిన సంఘర్షణలలో శత్రువు తుపాకి గుండ్ల కంటె వడ తగిలే హెచ్చుమంది సైనికులు దెబ్బతిన్నారని ఇంగ్లీషు వార్తాపత్రికలే ఒప్పకుంటున్నాయి. అంబాలాలో విడి సిన ప్రధాన బ్రిటిష్ సైన్యానికి దానికున్న రవాణాసాధనాల కొరతకారణంగా, ఢిల్లీకి నడ చుకొని రావడానికి ఇంచుమించు ఇరవైయ్యేడు రోజులు పట్టింది; అంటే రోజుకు గంటన్నర చొప్పన తరలిరాగలిగిందన్నమాట. అంబాలాలో భారీఫిరంగులు లేకపోవడంవల్ల, అక్కడకు అన్నిటికంటే సమీపంలోవున్న ఆయుధశాల సట్లెజ్‌నదికి అవతలి ఒడ్డున ఎంతో దూరంలో వున్న ఫిల్లవుర్‌లో వుండడం వల్లనూ, అక్కడనుండి ముట్టడి ఫిరంగుల శ్రేణిని తీసుకురావలసి ఉండడంచేతనూ మరికొంత ఆలస్యానికి కారణమైంది.

దానికేమి, ఇదంతా ఇలా ఉండగా, ఢిల్లీ పడిపోయిందనే ఖబురు ఏరోజుకారోజే అందవచ్చు; కాని దానితరువాత ఏమిటి? బెంగాల్ సైన్యాన్ని సాంతంగా విచ్ఛిన్నం చేయ డానికీ, కలకత్తాలో ప్రారంభమయిన తిరుగుబాటూ, పటాలాలనుండి పరారీ ఉత్తరాన వున్న పంజాబుకూ, పశ్చిమాన వున్న రాజపుత్రస్థానానికీ పాకిపోయి విస్తరించడానికీ, ఇండియాలో వున్న బ్రిటిష్ అధికారాన్ని ఈ మూలనుండి ఆ మూలకు గడగడ వణకించివేయ డానికీ, భారతసామ్రాజ్యానికి సాంప్రదాయసిద్ధమైన కేంద్రస్థానం తిరుగుబాటుదార్ల చేతుల్లో ఒక్క నెలరోజులపాటు నిరాఘాటంగా స్వాధీనమయివుండడమే మహోధృతమైన ఉత్ప్రేరకశక్తిగా బహుశా పనిచేసిన పక్షంలో, ఢిల్లీ పతనమే, సిపాయిల శ్రేణులలో అది ఎంత భయోత్పాతాల్ని కల్గించినప్పటికీ, తిరుగుబాటుకి స్వస్తిచెబుతుందనీ, బ్రిటిష్ పరి పాలనను పునరుద్ధరించడానికి సరిపోతుందనీ అనుకోవడమంత పొరపాటు అదేకాని మరొక

టుండదు. 28,000 రాజపుత్రులూ 23,000 బ్రాహ్మణులూ, 13,000 మహ మ్మదీయులూ, 5,000 అట్టడుగు కులాలకు చెందిన హిందువులూ, కడమవారు యూర పియన్లూ ఉన్నట్టి 80,000 సైనికులుగల బెంగాల్ సైన్య మంతటిలోనూ, తిరుగు బాటు వల్లనైతేనేమి పరారీ వల్లనైతేనేమి — పటాలంనుండి బర్తరఫు వల్లనైతేనేమి, 30,000 ఇప్పుడు కనబడ్డంలేదు. ఇక మిగిలిన సైన్యం విషయంలో, చాలా రెజిమెంట్లు బ్రిటిష్ అధికారంపట్ల ఎప్పటివలెనే తాము విశ్వాసంగానే ఉండి దానిని బలపరుస్తామని బహి రంగంగానే ప్రకటించినప్పటికీ, దేశీయ సైనికులను ఇప్పుడు వినియోగించుతూన్న విషయంలో మాత్రం, దేశీయ రెజిమెంట్లనుండి తిరుగుబాటుచేసిన వారికి వ్యతిరేకంగా మాత్రం తాము అధికార్లకి సహాయపడమనీ, అందుకు భిన్నంగా తమ "భాయీలకే" (సోదరులకే) తాము సహాయంచేస్తామనీ, మినహాయింపుగా ఒక షరతును పెట్టారు. దీనిలో ఎంత నిజ ముందో కలకత్తాలోవున్న ఇంచుమించు ప్రతి సైనికస్థావరంలో జరిగిన ఉదంతాలవల్లనే తెలిసిపోతూంది. కొద్దికాలంవరకూ దేశీయ పటాలాలు స్తబ్ధుగానే ఉన్నాయి; కాని ఇక బలంగా ఉన్నాం మరేమీ ఫరవాలేదని వారికి ధీమా తోచినవెంటనే వారు తిరుగుబాటు గావించారు. ఇంతవరకూ తమ భావాలను ఎటూ ప్రకటించని రెజిమెంట్లయొక్క, తిరుగు బాటుదార్లతో ఇంతవరకూ చేరనట్టి దేశీయప్రజలయొక్క, "రాజభక్తి"ని గూర్చి లండన్ "Times"[30] పత్రికకు ఇండియానుండి ఒక విలేకరి రాసినదానినుండి ఎట్టిసందేహానికీ తావు లేకుండా స్పష్టంగా తెలుస్తూంది.

"అంతా ప్రశాంతంగా వుంది అని మీరు పత్రికల్లో చదివితే, దేశీయ సైని కులు ఇంకా బాహాటంగా తిరుగుబాటులోకి దిగలేదనీ, ప్రజలో అసంతృప్తితో మణగి వున్న భాగాలు ఇంకా బాహాటంగా తిరగబడడంలేదనీ; తాము ఇంకా బలహీనులుగా ఉన్నామనో, లేక బలహీనులుగా ఉన్నామని అనుకోవడం కారణంగానో, లేక ఇంతకంటె అనుకూలమైన తరుణానికోసమే వేచివున్నారనో, మీరు అర్థంచేసుకోండి. బెంగాల్ దేశీయ రెజిమెంట్లలో ఏదైనా ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంటుకాని కేవెల్‌రీ రెజిమెంటుకాని 'రాజభక్తి ప్రదర్శన గావించింది' అని మీరు చదివినట్టయితే, ఈ విధంగా మెచ్చు కుంటూ పేర్కొనబడిన రెజిమెంటులో సగం భాగమే నిజంగా విశ్వసనీయులైనవారనీ, కడం భాగం యూరపియన్లని నమ్మించి గోతులో తొయ్యడానికని మంచి అద నుకోసం వేచివుంటూ ఒక నాటకం మాత్రమే ఆడుతున్నారనీ, లేదా తమమీద అను మాన పడకుండా తప్పించుకుని, తత్ఫలితంగా తిరుగుబాటులో పాల్గొనే తమ సహచరులకు మరింతగా సహాయపడగలిగే శక్తి సంపాదించడానికే ఈ విధంగా నటిస్తున్నారనీ మీరు అర్థంచేసుకోండి" అని రాశాడు.

దేశీయ పటాలాలను ఎత్తి చేయడంవల్ల మాత్రమే పంజాబ్‌లో తిరుగుబాటు సంభవించకుండా తప్పించడానికి వీలయింది. అయోధ్య అంతటిలోనూ ఒక్క లక్నోలో మాత్రమే అందులోనూ ఒక్క రెసిడెన్సీ మాత్రమే బ్రిటిష్‌వారి చేతుల్లో ఇంకా మిగిలివుందని చెప్పవచ్చు; లక్నోలో తక్కిన అన్నిచోట్లా దేశీయా పటాలాలు తిరగబడి, మందుగుండు సామగ్రితో తప్పించుకునిపోయి, బంగాళాలన్నింటినీ నేలమట్టంగా తగలబెట్టేసి, సాయుధులై తిరుగుబాటులేవదీసిన పట్టణప్రజలతో చేరి, వారితో ఏకమయిపోయారు. పంజాబులోనూ రాజపుత్రస్థానంలోనూ సహా, శీఘ్రగమన సేనలను స్థాపించవలసిన అవసరం ఏర్పడిందని భావించడాన్నిబట్టే ఇంగ్లీషుసేనయొక్క వాస్తవపరిస్థితి స్పష్టంగా బయటబడుతూంది. వివిధ స్థలాల్లో చెదురుమదురుగా ఉన్న తమ సైన్యాలమధ్య రాకపోకల మార్గాలను వెల్లడిగా వుండేందుకై తమ సిపాయి పటాలాలనుగాని దేశప్రజలనుగాని వారు నమ్మడంలేదనే దీనివల్ల అర్థమవుతూంది. ద్వీపకల్ప సంగ్రామంలో[31] ఫ్రెంచివారిలాగున తమ సైనికులు ఆక్రమించుకొన్న ఆ రవంత ఉన్నతస్థలమూ, ఆ రవంత ఉన్నతస్థలంనుండి దాడిచేసి స్వాధీనంచేసుకోగలిగిన చుట్టుపక్కల ప్రదేశమూ తప్ప మరేదీ వీరి స్వాధీనంకిందలేదు; ఇక పోతే ఒకదానినుండి ఒకటి వేరువేరుగా విడిపోయివున్న వారి సైనికస్థావరాల మధ్య రాకపోకల మార్గాలను కట్టుదిట్టం చేసుకోవడంకోసం శీఘ్రగమన సేనలపైనే వీరు ఆధారపడుతున్నారు; అయితే ఈ సేనల సైనికచర్య ఫలితం స్వతహాగా ఎల్లప్పుడూ అనిశ్చితంగానే ఉండడమేకాకుండా, దానికి తోడు అవి గస్తీతిరిగే ప్రదేశం విస్తృతమైనకొద్దీ వాటి చర్యయొక్క ఉధృతం కూడా తగ్గిపోతూంటుంది. తిరుగుబాటు చిహ్నలను ప్రదర్శించిన నగరాలనుండి అక్కడున్న ఖజానాలను తరలించి వేయడానికని తిరుగుబాటు ప్రదర్శించిన సిపాయిలనే వినియోగించక బ్రిటిష్ వారికి మరి గత్యంతరంలేకపోగా, ఇలాగు తరలించిన ప్రతిసారీ మార్గమధ్యంలో సిపాయిలు తిరుగబడి తమకి ఒప్పజెప్పిన ఖజానాతోసహా పరారి అయిపోవడమునుబట్టి బ్రిటిష్ పటాలాల కొరత ఎంతగావుందో ప్రత్యక్షంగా రుజువవుతూంది. ఇంగ్లండునుండి పంపించిన సైన్యాలు, ఎంత త్వరగా వచ్చినా నవంబరు ముందు రాలేవు కాబట్టీ, మద్రాసు బొంబాయి రాజధానులనుండి యూరపియన్ ఫౌజును తరలించడం మరింత ప్రమాదకరమే అవుతుంది కాబట్టీ — మద్రాసు సిపాయిల 10 వ రెజిమెంటులో ఇదివరకే తిరుగుబాటు చిహ్నలు కనబడ్డాయి — బెంగాల్ రాజధాని అంతటిలోనూ మామూలు పన్నులు వసూలుచేయడమనే ఆశ ఇక వదులుకోవలసివస్తుంది; ఇక ఆ రాజధాని ఎక్కడికక్కడ విడిపోయే విధానం కొనసాగనివ్వవలసినదే. బర్మాదేశస్థులు ఈ తరుణం వినియోగించుకుని తమ పరిస్థితులను మెరుగు పరచుకోరనీ, గ్వాలియర్ మహారాజు*

---

* సింధ్యా — సం.

బ్రిటిష్‌వారినే ఇంకా బలపరుస్తూ ఉంటాడనీ, ఇండియా దేశపు సేనలన్నింటిలోనూ అతి చక్కని సేనపై సర్వాధికారాన్ని కలిగినట్టి నేపాల్ రాజు* నెమ్మదిగానే ఉంటాడనీ, ద్వేషభావాన్ని ప్రదర్శించిన పెషావర్ నగరం ఆందోళనతోనిండివున్న కొండతెగలతో చేరకుండా ఉంటుందనీ, పర్షియాదేశపు షా** హీరట్ పట్నంనుండి ఖాళీచేసి వెళ్లిపోయేటంతటి తెలివి తక్కువ పని చెయ్యడనీ మనం అనుకున్నప్పటికీ కూడా బెంగాల్ రాజధానినంతనీ తప్పకుండా తిరిగి జయించాల్సే వుంటుంది, అంగ్లో-హైందవ సైన్యాన్ని తిరిగి నిర్మించాల్సేవుంటుంది. ఈ బ్రహ్మాండమైన ఉద్యమానికయ్యే ఖర్చు అంతా పూర్తిగా బ్రిటిష్ ప్రజలే భరించాల్సి వుంటుంది. ఈ ఖర్చు అంతా ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయే ఇండియా అప్పుల ద్వారా సేకరించగలుగుతుందని హౌస్ ఆఫ్ లార్డ్స్‌లో లార్డ్ గ్రన్‌విల్ చేసిన సూచన విషయంలో, పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రాలలో అశాంతి పరిస్థితులు బొంబాయి షాహుకార్ల బజారుపై ఎట్టి ప్రభావాన్ని కలిగించాయో గమనించినట్టయితే ఈ సూచనలోవుండే సంబద్ధాసంబద్ధతలు తేటతెల్లమవుతాయి. దేశీయ పెట్టుబడిదారులు తక్షణమే హడిలెత్తిపోయి, బ్యాంకులనుండి బ్రహ్మాండమైన మొత్తాలను వాపసుతీసుకున్నారు, ప్రభుత్వరుణపత్రాలను అమ్మజూపుతే కొనేవారే ఇంచుమించు లేకపోయారు. బొంబాయి పట్నంలోనే కాకుండా చుట్టుపక్కల శివార్లలో సహితం పెద్దయెత్తున డబ్బు దాచేసుకోవడం ప్రారంభమయింది.

కె. మార్క్స్‌చే 1857 జూలై 17 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 ఆగస్టు 4 వ తేదీగల
నెం. 5082 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.

---

* జంగ్ బహదూర్ — సం.

** నసర్-ఎ-ద్దీన్ — సం.

కారల్ మార్క్స్

ఇండియా సమస్య

లండన్, జూలై 28, 1857

''మృత మందిరం''[32] లో నిన్నరాత్రి మిస్టర్ డిజ్రేలీ చేసిన మూడుగంటల ఉపన్యాసం వినడంకంటె చదువుకోవడంవల్ల కలిగే నష్టమేమీ ఉండదు సరేకదా ఇంకా అదే నయమేమో కూడా. కొద్దిరోజులుగా మిస్టర్ డిజ్రేలీ తన ఉపన్యాసాలనివ్వడంలో ఒళ్లు జలదరించేటట్టి గంభీర వైఖరినీ, మాట్లాడడంలో నటనతో కూడినట్టి నెమ్మదైన ఉచ్చారణనూ, రసహీన ముల్లైన పొడిమాటల పేర్పుతో లాంఛనప్రాయమైన ధోరణినీ తెచ్చిపెట్టుకుంటున్నాడు; మంత్రి పదవిమీద ఆశపెట్టుకొనే వ్యక్తికుండవలసిన హుందాతనాన్నిగూర్చి ఆయనకుండే విచిత్ర భావాలతో ఈ ఉపన్యాసశైలి అణుగుణ్యంగా ఉంటే ఉండవచ్చునేమో, కాని చిత్రహింసల పాలవుతూన్న ఆయన శ్రోతలకు మాత్రం ఇది నిజంగా బాధాకరంగానే ఉంటూంది. ఒకనాడు ఈయన మాట్లాడుతూండేటప్పుడు చప్పచప్పని భావాలకే పదునైన నీతివాక్య స్వరూపాలను ఈయన ఈయిగలిగేవాడు. ఈనాడు ఈయన నీతివాక్యాలను సహితమూ సాంప్రదాయసిద్ధమైన మర్యాదాపూర్వక మాంద్యంలో కప్పిపెట్టేస్తున్నాడు. "Tous les genres sont bons excepté le genre ennuyeux"* అని వోల్టేర్ గావించిన హెచ్చరికను ఎవరైనా విస్మరింపవచ్చునేమోగాని, ఖడ్గం ధరించకుండా బాకు ఉపయోగించుతూనే తన నైపుణ్యపటిమను ప్రదర్శింపగలిగే వక్త మాత్రం విస్మరింపతగదు.

---

* ''విసుగుపుట్టించే శైలి మినహా అన్ని శైలులూ మంచివే.'' ''అద్భుతమైన బిడ్డ'' అనే నాటకానికి పీఠికలో వోల్టేర్ రాశాడు. — సం.

ఈనాడు మిస్టర్ డిజ్రేలీ వక్తృత్వసరళికున్న స్వాభావికమైన సంకేతిక విశేషాలకు తోడు, పామర్‌స్టన్ అధికారానికి వచ్చింది మొదలు, పార్లమెంటులో తానుచేసిన ఉపన్యాసాలు నేటి అత్యవసర విషయాలపట్ల ఎట్టి ఆసక్తినీ కనబర్చకుండా ఉండేందుకని ఈయన తన సర్వశక్తులూ వినియోగించి అత్యంత జాగ్రత తీసుకుంటున్నాడు. తన ప్రతిపాదనలను గెల్పించడానికోసం ఈయన ఉపన్యాసాలు చేయడంలేదు; తన ఉపన్యాసాలను తయారు చేసేయడని కోసమే ఉంటాయి ఈయన ప్రతిపాదనలు. ఈ ప్రతిపాదనలకు స్వార్థపరిత్యాగములైన ప్రతిపాదనలని నామకరణం చేసినా చేయవచ్చు; ఎందుకంటే అవి గెలిస్తే ప్రత్యర్థికి నష్టంకలగకుండావుండే విధంగానూ, ఓడిపోతే ప్రతిపాదించినవాడి ప్రతిష్ఠకు భగంకలుగకుండే విధంగానూ వుంటుంది వాటి రచన. గెలవడమూ కాదూ ఓడిపోవడమూ కాదూ, చల్లగా జార్చేయడమే వాటి ఉద్దేశ్యం. అవి ఆమ్లములూ కావు, క్షారముల కావు, అవి పుట్టుకతోనే తటస్థములు. ఆ ఉపన్యాసం క్రియకు వాహనంకాదు; క్రియలో వుండే బూటకమే ఉపన్యాసానికి అవకాశాన్ని కల్పిస్తుంది. పార్లమెంటరీ వక్తృత్వానికి సాంప్రదాయిక రూపమూ, అంతిమ రూపమూ కూడా ఇదే కావచ్చునేమో; కాని ఏది ఏలావున్నప్పటికీ, పార్లమెంటరీ విధానంయొక్క అన్ని అంతిమరూపాలకూ పట్టే గతే — ప్రజాకంటకంకింద జమకావడమే — పార్లమెంటరీ వక్తృత్వానికి కూడా దాపురించితే, అది మాత్రం ఎట్టి అభ్యంతరమూ చెప్పకూడదు. ఆరిస్టాటిల్ చెప్పినట్టు, నాటకానికి క్రియే మూలసూత్రం.* రాజకీయ వక్తృత్వానికీ అంతే. మిస్టర్ డిజ్రేలీ ఇండియాలో తిరుగుబాటుపై చేసిన ఉపన్యాసం, ఉపయోగకర విజ్ఞాన ప్రచారసంఘంవారి గ్రంథమాలలో ప్రచురణకు తగివుంది; లేదా మెకానిక్కుల విద్యాసంస్థలో ఉపన్యాసంగా పనికొస్తుంది; లేదా అంటే వ్యాసపోటీకిగాను బెర్లిన్ ఎకాడెమీకి పంపించవచ్చు. ఎక్కడ, ఏ సమయంలో, ఏ సందర్భంలో ఆయన ఈ ఉపన్యాసం ఇవ్వతగివుంది అనే విషయంలో ఈ ఉపన్యాసం ప్రదర్శిస్తూన్న వింత నిష్పాక్షికాన్ని చూస్తే, అది చేయబడిన స్థలానికిగాని, సమయానికిగాని, సందర్భానికిగాని అది సమంజసంగా లేదనే చాలావరకూ ధ్రువపడుతూంది. మంటెస్క్యూ, గిబ్బన్[33] రచించిన గ్రంథాల్లో రోమను సామ్రాజ్య పతనాన్నిగూర్చి రాసిన ఒక ప్రకరణం చదువుతే ఎంతో ఇంపుగా ఉంటుంది; ఆ మాటలనే, సరిగ్గా ఆ పతనాన్ని అరికట్టడమే తన ప్రత్యేక కర్తవ్యమైన ఒక రోమను సెనేటరు నోట అనిపిస్తే ఘోరమైన పొరపాటే అవుతుంది. ఘటనల యథార్థగమనాన్ని నిరోధింప శక్తిలేక, తత్కారణంగా నిరాశానిస్పృహ చెందిన ఫలితంగా, హుందాతనమూ ఆసక్తీ రెండుగుణాలూ లోపించినట్టి ఒకపాత్రను ధరించి, వ్యంగ్యమైన

* ఆరిస్టాటిల్, "Poetics" ప్రకరణం VI — సం.

తాటస్థ్యస్థానాన్ని నటించుతూ, దానితో తృప్తి చెందినట్టి ఏ పక్షానికీ చెందని ఒక స్వతంత్ర వక్తను నేటి ఆధునిక పార్లమెంటులలో మనం ఊహించుకోగలుగుతాం. ఇటువంటి పాత్రనే దివంగతుడైన మున్యేర్ గార్నియె-పాజేస్—లూయీ ఫిలిప్ నియమించిన ప్రతినిధుల సభలో స్మరణీయమైన తాత్కాలిక ప్రభుత్వ మంత్రిగా ఉండిన గార్నియె-పాజేస్ కాదు సుమండీ — కొద్దో గొప్పో విజయవంతంగానే నటించాడు; కాని కాలంచెల్లిన ఒక రాజకీయ పక్షానికి బాహాటంగా నాయకత్వం వహించుతూన్న[34] మిస్టర్ డిస్రేలీ ఇట్టి పాత్రను నటించడంలో తాను సాధించిన విజయం సహితమూ ఒక గొప్ప ఓటమిగానే భావించుతాడు. వక్తృత్వ ప్రదర్శనా నికి ఇండియా సేన తిరుగుబాటు ఆయనకి దివ్యమైన అవకాశం ప్రసాదించింది. కాని ఈ విషయాన్నిగూర్చి మాట్లాడడంలో ఆయన అవలంబించిన విసుగుపుట్టించే శైలి అటుండ నిచ్చి, ఆయన తన ఉపన్యాసానికి సాకుగా వినియోగించుకున్న ప్రతిపాదనయొక్క సారాంశ మేమిటి? అదొక ప్రతిపాదనే కాదు. అధికార పత్రాలలు రెండింటిలో ఏమిటుందో తెలుసుకో వడానికి ఆయన విశేష ఆదుర్దా కనబర్చాడు. అటువంటి పత్రం ఒకటి ఆ రెండింటిలోనూ ఉన్నట్టు తనకు నిక్కచ్చిగా తెలుసునని ఆయన నిర్ధారణగా చెప్పలేదు; ఇక రెండవది ప్రస్తుత చర్చనీయాంశానికి తక్షణమే సంబంధించినది కాదని ఆయనకి నిశ్చయంగా తెల్సు. దీనివల్ల, ఎట్టి ధ్యేయమూలేని ఒక ఉపన్యాసానికి ఆ ప్రతిపాదన ఒక మిషగా ఏర్పడడమూ, ధ్యేయమని చెప్పకున్న దానికి ఉపన్యాసం ఇతివృత్తంగా ఉండదగిన అర్హత లేకపోవడమూ మినహా, ఆయన ఉపన్యాసమూ ఆయన ప్రతిపాదనా రెంటికీ అసలు విషయంతో ఎట్టి సంబంధమూ లేకుండా పోయింది. అయినప్పటికీ మాజీ మంత్రిత్వ పక్షానికి చెందిన ఇంగ్లీషు రాజ్య దురంధరులలో అగ్రగణ్యుడు, తాను అత్యంతశ్రమకులోనై విపులీకరించిన అభిప్రాయం వెలిబుచ్చుతున్న ఉపన్యాసం విదేశాల దృష్టిని తప్పక ఆకర్షించాల్సిందే. అందుచేత, ఆయన "అంగ్ల-హైందవ సామ్రాజ్య పతనం గూర్చి కొన్ని ఆలోచనల"ను ఆయన ipsissima verba*ను సంగ్ర హంగా విశ్లేషణచేయడంతో తృప్తిపొందుతాను.

> "ఇండియాలో జరుగుతూన్న అల్లరి, మిలిటరీ పితూరీని సూచించుతూందా, లేక అది ఒక జాతీయ తిరుగబాటా? సైనికుల ప్రవర్తన హఠాత్తుగా గల్గిన ఆవేశం కారణంగా సంభవించిందా, లేక అగ్గనైజ్డుగా సాగించిన కుట్రఫలితమా?"

అసలు సమస్య అంతటికీ ఈ ప్రశ్నలే కీలకమని మిస్టర్ డిస్రేలీ నొక్కి చెబుతున్నాడు. "Divide et impera" అనే పురాతనసూత్ర ప్రాతిపదికపైనే గత పదేళ్లవరకూ

---

* యథాతథ పదాలలో — అనువాదకుడు.

ఇండియాలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యం స్థాపింపబడిందనీ — అయితే, ఇండియాలోవున్న వివిధ జాతీయతల పట్ల గౌరవాన్ని చూపడం ద్వారానే, వారి మతాలతో ఏవిధంగానూ జోక్యం కలుగ జేసుకోకుండా ఉండేటట్లు జాగ్రత్త వహించడంవల్లనే, భూవసతిని గలిగినవారి ఆస్తినిపరి రక్షించడంవల్లనే ఈ సూత్రం అమలుజరపడం జరిగిందనీ ఈయన ఉద్ఘాటించాడు. దేశంలో వున్న అల్లరిచిల్లర జనానికి ఉపాధి కల్పించి, తనలోకి ఆకర్షించే రక్షకకవాటంగా సిపాయి సేన ఉపయోగపడింది. అయితే ఇటీవలి సంవత్సరాలలో, జాతీయతను నాశనంచేసే సూత్రం ఒకటి ఇండియా పరిపాలనలో అవలంబించడం జరుగుతూ వచ్చింది. బలప్రయోగంచేసి దేశీయ సంస్థానాధీశులను సర్వనాశనం చేయడమూ, ఆస్తుల అనుభవానికి అవరోధాలు కల్గించ డమూ, ప్రజల మతంలో జోక్యం కలుగజేసుకోవడమూ — ఇట్టి రూపాలలో ఈ సూత్రం అమలు పరచడం జరిగింది. 1848 లో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ ఆర్థికస్థితి ఎంతగా చెడి పోయిందంటే, ఏదో ఒక విధంగా కంపెనీ ఆదాయాన్ని పెంచుతేనేగాని గత్యంతరంలేక పోయింది. అప్పుడు కౌన్సిల్ ప్రకటించిన ఒక తీర్మానంలో[35] ఆదాయం పెంచడానికి దేశీయ సంస్థా నాధీశులకు నష్టం సంభవించే విధంగా బ్రిటిష్ భూభాగాలను విస్తరింపజేయడం ఒక్కటే పద్ధతి అనే సూత్రం ఇంచుమించు ఎట్టి దాపరికమూ లేకుండానే నిర్వచించబడింది. తరువాత, సతారా రాజు* చనిపోవడం సంభవించగా, ఈ సూత్రం అనుసరించి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వారు అతని పెంపకపు కొడుకుని వారసునిగా గుర్తింప నిరాకరించి, ఆ సంస్థానాన్ని తమ రాజ్యంలో కలిపేసుకున్నారు. ఆ క్షణంనుండి, ఏ దేశీయ సంస్థానాధీశుడైనా సరే నిస్సంతుగా చనిపోయాడనే సరికి ఈ బలాత్కార ఆక్రమణ పద్ధతి వినియోగించబడుతూండేది. హిందూ దేశ సమాజానికి మూలస్తంభమైనట్టి దత్తత సూత్రాన్నే ప్రభుత్వం ఒక క్రమపద్ధతిలో రద్దుచేయసాగింది. ఈ విధంగా 1848–1854 మధ్యకాలంలో ఒక డజనుకుపైగా స్వతంత్ర సంస్థానాధీశుల రాజ్యాలు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యంలోకి బలాత్కారంగా కలిపేసుకో వడం జరిగింది. 80,000 చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణం గలిగి, 40 లక్షలనుండి 50 లక్షల వరకూ జనసంఖ్య, బ్రహ్మాండమైన ఐశ్వర్యమూ కలిగిన బేరార్ రాజ్యాన్ని 1854 లో బల ప్రయోగంచేసి కాజేశారు. హిందువులేకాకుండా మహమ్మదీయులు కూడా ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీతో తలపడడానికి దారితీసినట్టి అయోధ్య ఆక్రమణను పేర్కొంటూ, ఈ ఆక్రమ ణల జాబితాను పూర్తిచేశాడు మిస్టర్ డిస్రేలీ. గత పదేళ్లుగా ప్రభుత్వంచే అవలంబింపబడిన నూతనవిధానం ఇండియాలోవున్న ఆస్తి అనుభవ పద్ధతిని ఎలాగైతే గందరగోళ పరచిందో మిస్టర్ డిస్రేలీ వివరించాడు.

---

* అప్పా సాహెబ్ — సం.

''దత్తత న్యాయసూత్రం హిందూదేశంలోవున్న సంస్థానాధీశులకే, రాజ్యాలకే ఉన్న ప్రత్యేకపు హక్కేమీగాదు; హిందూమతం అవలంబించుతూ భూవసతి గల ప్రతి హిందూపౌరునికీ ఇది వర్తిస్తుంది'' అన్నాడీయన.

ఆయన ఉపన్యాసంలోనుండి ఒక ఖండాన్ని ఈ దిగువ ఉల్లేఖిస్తున్నాను:

''తన ప్రభువుకి సేవనొనరించి తత్ఫలితంగా భూములు అనుభవించుతూన్న పెద్దసామంతుడు, లేక జాగీర్దారూ; మనదేశంలో వున్న మాన్యందారుతో అచ్చంగా కాకపోయినా సాధారణ అర్థంలో సరిపోలి ఏ విధమైన భూమిపన్నూ చెల్లింపనవసరం లేని ఇనాందారూ — ఇండియాలో అత్యధిక సంఖ్యలో వున్నట్టి ఈ రెండువర్గాల వారూ — తమకు జన్మించిన వారసులు లేనప్పుడు, ఈ సూత్రం అనుసరించి తమ ఆస్తులకు వారసులను నియమించుకొనే హక్కును పొందుతున్నారు. సతారా రాజ్యాన్ని కలిపేసుకోవడం కారణంగా వీరందరికీ చాలా కష్టమనిపించింది; చిన్నవైనప్పటికీ నేనిదివరకు పేర్కొన్న పది స్వతంత్ర సంస్థానాధీశుల రాజ్యాలనూ కలిపేసుకోవడం వీరికి చాలా కష్టంతోచింది; ఇక బేరార్‌ను కూడా కలిపేసుకోవడంతో వీరికి కష్టం తోచడమేకాకుండా, వీరి మీది ప్రాణాలు మీదకే ఎగిరిపోయాయి. ఇక ఎవడికైనా దిక్కూమొక్కూ అంటూ వుందా? యావత్తు ఇండియాలోనూ నిస్సంతుగా వున్న ఏ సామంతుడికి, ఏ ఇనాందారుడికి ఇక రక్షణ వుంది? (వినుడు, వినుడు.) ఇది ఉత్తుత్త భయంకాదు; ఈ సూత్రం విరివిగా అమలుపర్చి దీనిని ఒక రివాజుగా ఏర్పరచారు. ఒకసారి మంజూరయిన జాగీర్లనూ ఇనాములనూ రద్దుచేయడం తొలిసారిగా ఇండియాలో ప్రారంభమయింది. ఆస్తిహక్కు పట్టాలను గురించి దర్యాప్తులు జరిపించాలంటూ కొన్ని ప్రయత్నాలు కొన్ని అవివేకములైన తరుణాలలో జరిగి వుండడం వాస్తవమే; కాని దత్తత పద్ధతిని రద్దుపరచాల్సిందనే ఉద్దేశమే ఇదివరకెన్నడూ ఎవడికీ కలలోనైనా కలగలేదు; అందుచేత ఔరసులైన వారసులులేని జాగీర్లనూ ఇనాములనూ అనుభవించుతూన్న వారి ఆస్తులను రద్దుచేసి స్వాధీనంచేసుకోడానికి ఏ ప్రభుత్వానికీ దమ్ములు లేకపోయాయి. ఆదాయం పెంచుకొనేందుకు ఒక కొత్త ఆధారం ఇక్కడ అగపడింది; ఈ విషయాలన్నిటి గురించీ హిందూదేశస్థులు అమితంగా కలవరపడుతూండగా, ఆస్తి అనుభవ పద్ధతులలో కొన్ని కొత్త చిక్కులు తెచ్చిపెడుతూ ప్రభుత్వం మరొక చర్య తీసుకుంది; దీనిని నేను సభవారి దృష్టికి తీసుకురాదల్చుకున్నాను. 1853 కమిటీముందు ఇవ్వబడిన సాక్ష్యాన్ని పఠించడం

వల్ల భూమిపన్ను చెల్లింపనవసరంలేని భూఖండాలు ఇండియాలో విస్తారంగా ఉన్న సంగతి ఈ సభవారికి విశదమన్న విషయం నిస్సందేహమే. హిందూదేశంలో భూమి పన్ను చెల్లించనవసరం లేకపోవడం మనదేశంలో భూమిపన్ను చెల్లించనవసరం లేకపోవడంతో సమానమవడమేకాకుండా, ఇంతకు మించిన విలువ ఉంది ఆ దేశంలో; ఎందుచేతంటే, సాధారణంగానూ జనసామాన్యానికి సుబోధకంగానూ ఉండేటట్టు చెప్పాల్సొస్తే, ఇండియాలో ప్రభుత్వాలు విధించే పన్ను అంతా ఒక్క భూమిపన్నే.

"ఈ పట్టాలయొక్క పుట్టుపూర్వోత్తరాలు తెలుసుకోవడం అమిత ప్రయాసంతో కూడుకున్న పనే, కాని అవి బహు పురాతనములైన పన్ను విషయం మాత్రం నిర్వివాదం. ఇవి అనేక విధాలుగా ఉన్నాయి. అధికవిస్తీర్ణాన్ని కల్గినట్టి వ్యక్తిగతములైన ఇనాములేకాకుండా, మసీదులకూ దేవాళయాలకూ భూమిపన్నులేకుండా ఇచ్చిన పెద్దపెద్ద విస్తీర్ణాలుగల దేవాదాయాలు కూడా ఉన్నాయి."

దురుద్దేశంతో కొందరు పన్నులమాఫీని కోరుతున్నారనే సాకుతో బ్రిటిష్ గవర్నర్ జనరల్* తనంతటతానుగా చొరవతీసుకుని ఇండియాలో వున్న ఎస్టేట్ల సన్నదులను తనిఖీ చేయడానికి నిశ్చయించాడు. 1848 లో స్థాపించిన కొత్తపద్ధతి ననుసరించి,

"ప్రభుత్వం శక్తివంతమైనదనీ, కార్యనిర్వాహకవర్గం మిక్కిలి చురుకైనదనీ, ఈ కొత్త ఆదాయపు వనరు మంచి ఫలప్రదమైనదనీ రుజువుచెయ్యడానికని, ఈ సన్నదులు తనిఖీచేసే పథకం వెంటనే అవలంబించారు. దీనిననుసరించి బెంగాల్ రాజధానిలోనూ, ఆ చుట్టుపక్కల ప్రాంతాల్లోనూ వున్న ఎస్టేట్ల సన్నదులను తనిఖీ చేయడానికై తాఖీదులు మంజూరయాయి. బొంబాయి రాజధానిలో కూడా ఈ తాఖీదులు మంజూరుచేశారు; సర్వే కార్యక్రమాలు ముందుగా పూర్తిచేయబడినయెడల ఈ దర్యాప్తులు పకడ్బందీగా జరగడానికి వీలుంటుందనే ఉద్దేశ్యంతో కొత్తగా భూమిపన్ను నిర్ణయం చేయబడిన రాష్ట్రాల్లో సర్వేలు జరగాల్సిందని ఉత్తరవులు జారీ అయాయి. ఇండియాలో వున్న ఈ ఎస్టేట్లయొక్క సర్వదుంబాలా భూములను గురించి గత తొమ్మిదేళ్లనుండీ దర్యాప్తు కమీషన్లు జోరుగా పనిచేస్తున్నాయనీ, బ్రహ్మాండమైన ఫలితాలు చేకూరాయినీ భావించడానికి ఎట్టి సందేహమూలేదు."

---

* డల్‌హౌసీ — సం.

భూస్వాములనుండి ఎస్టేట్ల స్వాధీనం సాలీనా బెంగాల్ రాజధానిలో 5,00,000 పౌన్లకు మించివుంటుందనీ, బోంబాయి రాజధానిలో 3,70,000 పౌన్లకు మించి వుంటుందనీ, పంజాబులో 2,00,000 పౌన్లకు మించివుంటుందనీ, ఈ విధంగానే ఇతర రాష్ట్రాల్లో కూడా వుంటుందనీ మిస్టర్ డిజ్రేలీ అంచనా వేశాడు. దేశీయుల ఆస్తులు కాజేయడానికి ఈ పద్ధతితో సంతృప్తిచెందకుండా, ఒడంబడికల మూలంగా దేశీయ ప్రభువులకూ ఉన్నత వంశజులకూ ఇస్తామని ఖరారుచేసిన పెన్షన్లను కూడా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఇప్పుడు నిలుపుచేసింది.

"ఆస్తులను జప్తుచేయడంలో ఇదొక కొత్త విధమేకాకుండా, విస్తృతమైనట్టి, బెదరగొట్టేటట్టి, విస్మయాన్ని కలిగించేటట్టి స్థాయిలో జరుగుతూన్నట్టి విధానం ఇది,"

అని మిస్టర్ డిజ్రేలీ అన్నాడు.

దేశీయుల మతవిషయాలలో ఎలా జోక్యం కలుగజేసుకుంటున్నారో, దానినిగూర్చి మిస్టర్ డిజ్రేలీ తరువాత, ప్రస్తావించాడు; ఆ విషయమై మనమిక్కడ వివరించాల్సిన అగత్యంలేదు. తాను చెప్పినదానినంతనూ ఆధారంచేసుకుని, ఇప్పుడు జరుగుతూన్న కల్లోలం కేవలం మిలిటరీ తిరుగుబాటే కాదనీ, దీనిలో సైనికులు ఒక పనిముట్టుగానే ఉంటూన్న జాతీయ తిరుగుబాటనీ పర్యవసానం తేల్చాడు మిస్టర్ డిజ్రేలీ. తాము ఇప్పుడు తీసుకుంటూన్న దురాక్రమణ పథాన్ని అవలంబించడం మాని, అందుకు బదులు ఇండియా ఆంతరంగిక పరిస్థితిని మెరుగు పరచేందుకుగాను తమ దృష్టిని మళ్లించవలసిందని ప్రభుత్వానికి సలహానిస్తూ మిస్టర్ డిజ్రేలీ తన ఉపన్యాసం ముగించాడు.

కె. మార్క్సచే 1857 జూలై 28 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 ఆగస్టు 14 వ తేదీగల
నెం. 5091 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స్

ఇండియానుండి సమాచారలేఖలు[36]

లండన్, జూలై 31, 1857

ఇండియానుండి అందిన ఆఖరి టపానుబట్టి జూన్ 17 వరకూ ఢిల్లీ సమాచారాలూ, జూలై 1 వరకూ బొంబాయి సమాచారాలూ తెలుస్తున్నాయి: పరిస్థితులు ఎంత అంధకారంగా ఉంటాయని అనుకున్నారో అంత అంధకారంగానూ పరిణమించాయి. బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్[37] అధ్యక్షుడు, మిస్టర్ వెర్నన్ స్మిత్ ఇండియాలో తిరుగుబాటును గురించి హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌కు మొట్టమొదటి సారిగా తెలిపినప్పుడు, ఢిల్లీని భూమట్టం చేసేశామనే ఖబురు ఇక వచ్చే టపాలో తప్పకుండా వస్తుందని నమ్మకంగా చెప్పాడు. టపా అందడమేమో అందిందికాని, ఢిల్లీ మాత్రం ఇంకా "చరిత్ర పుటలనుండి చెరిపివేయబడ"లేదు. ముట్టడి ఫిరంగుల శ్రేణిని జూన్ 9 కి ముందు ఢిల్లీ ఎదుటకు తీసుకొచ్చి ఉంచడానికి అవకాశం ఉండదనీ, అందుచేత ఆ తేదీవరకూ దుర్గతిపట్టిన ఆ పట్నంపై దాడి ఆపుచేయవలసి వచ్చిందనీ అప్పట్లో చెప్పారు. అద్భుతమైన విశేషమేదీ సంభవించకుండానే జూన్ 9 కూడా జరిగిపోయింది. జూన్ 12 న, 15 న కొన్ని విశేషాలు జరగకపోలేదు, అయితే అవి ఇటుంచి అటు జరిగాయి; ఢిల్లీని ఇంగ్లీషువాళ్లు ముట్టడించి హోరాహోరిని పడగొట్టడం బదులు తిరుగుబాటుదార్లే ఇంగ్లీషువాళ్లపై దాడి చేశారు; అయితే ఈ ఉధృతగతిఘర్షణలు అనేకసార్లు జరిగినప్పటికీ వాటినన్నిటినీ ఇంగ్లీషు వాళ్లు తిప్పికొట్టారు. ఈ విధంగా ఢిల్లీ పతనాన్ని మళ్లీ వాయిదావేయవలసి వచ్చింది; ముట్టడి ఫిరంగుల శ్రేణి తనవద్ద లేకపోవడం ఒక్కటే ఇందుకు కారణమని ఇంతవరకూ చెబుతూవచ్చినట్టు కాకుండా, మిలిటరీ సరంజామూ సరఫరాలన్నిటినీ తమ అధీనంలో ఉంచు

కొన్న 30,000 సిపాయిలచే పరిరక్షింపబడుతూన్న పురాతన రాజధానిని తిరిగి తమ వశంచేసుకోవడానికి తన చేతికింద వున్న సుమారు 3,000 సైనిక బలం ఏమాత్రమూ సరిపోదనీ, అందుచేత అదనపు బలాలకోసం వేచివుండేందుకు జనరల్ బార్‌నార్డ్ నిశ్చయించుకోవడమే ఇందుకు కారణమనీ ఇప్పుడు అంటున్నారు. అజ్మీర్‌గేటు బయటనే తిరుగుబాటు దార్లు ఒక స్థావరాన్ని కూడా ఏర్పరచారు. ముప్పై, నలభైవేల సిపాయిసేనను తుడిచిపెట్టి దుంపనాశనం చేసేయడానికి మూడువేల ఇంగ్లీషు సైనికులబలగం ఎక్కితొక్కి సరిపడుతుందని ఈ నాటివరకూ యుద్ధరచయితలందరూ ఏకగ్రీవంగా అభిప్రాయపడ్డారు; ఇదే గనుక నిజంకానిపక్షంలో, లండన్ "Times" చెప్పినట్టు, ఇండియాను "పునఃజయించడానికి" ఇంగ్లండుకు ఏ మాత్రమైనా వీలవుతుందా?

ప్రస్తుతం ఇండియాలో వున్న బ్రిటిష్ సేన అంతాకలిపి 30 వేలు ఉంటుంది. వచ్చే ఆరునెల్లలోనూ ఇంగ్లండునుంచి ఎంతపంపించినా 20 వేలు, 25 వేల మనుషుల కంటె హెచ్చు పంపించలేరు; ఇండియాలో వున్న యూరపియన్ సేన శ్రేణులలోనూ ఉన్న ఖాళీలను భర్తీచేయడానికి వీరిలో 6 వేల మందిని అట్టేపెట్టేయాల్సి ఉంటుంది; ఇక మిగిలిన అదనపు బలగాలు 18 వేల, లేక 19 వేల మందిలోనూ, ప్రయాణంలోనూ శీతోష్ణ పరిస్థితుల మూలంగానూ కలిగే నష్టాలవల్ల, యుద్ధరంగంలోకి ప్రవేశించగలిగే బలగం సుమారు 14 వేల వరకూ తగ్గిపోతుంది. బాగా తక్కువ నిష్పత్తిలో వున్న సంఖ్యాబలంతో తిరుగుబాటుదార్లను ఎదుర్కోడానికైనా బ్రిటిష్ సైన్యం నిశ్చయించుకోవాలి, లేదా వారితో అసలు తలపడే ఉద్దేశ్యమే వదలుకోవాలి. అయినప్పటికీ ఢిల్లీని చుట్టుముట్టడానికై సేనలసాంద్రీకరణలో ఇంత జాప్యం ఎందుకు జరగాలో మాత్రం మనకేమీ అర్థంకావడంలేదు. సర్ చార్లెస్ నేపియర్ రోజుల్లో అవరోధంగా ఏర్పడని ఈ రుతుపరిస్థితుల ఉష్ణత ఈనాడు అజేయమైన అవరోధంగా ఏర్పడిన పక్షంలో, మరికొద్ది నెలలో యూరపియన్ బలాలు దిగిన తరువాత పడే వర్షాలు ఈ సైనిక ప్రతిస్తంభనకి మరింత నిస్సంశయమైన మిషగా తయారవుతుంది. ప్రస్తుతపు తిరుగుబాటు వాస్తవానికి అప్పుడే జనవరినెలలోనే ఆరంభమయిందనీ, తన సేనలను సర్వసిద్ధంగా ఉంచుకోవాలనీ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి కావలసినంత ముందుగానే హెచ్చరిక లభించిందన్న సంగతి మనం గుర్తుంచుకోవాలి.

ఇంగ్లీషు సైన్యంచే ముట్టడించబడినప్పటికీ ఆ ముట్టడినేమీ ఖాతరుచేయకుండానే సిపాయిలు దీర్ఘకాలంనుండీ ఢిల్లీని ఇంకా తమ స్వాధీనంలో ఉంచుకోగల్గడం సహజంగానే అనేక ఫలితాలకు దారితీసింది. కలకత్తా సింహద్వారంవరకూ తిరుగుబాటు వ్యాపించింది; బెంగాల్ సేనలో ఏభై రెజిమెంట్లు అదృశ్యమైపోయాయి, బెంగాల్ సైన్యం పురాతనకాలపు గాథకింద మారిపోయింది; బ్రహ్మాండమైన దేశంలో అక్కడా అక్కడా చెదిరిపోయి ఒకదానితో

ఒకటి సంబంధంలేకుండా వేరుపడిపోయిన స్థలాల్లో చక్రబంధంలో చిక్కుకున్న యూర పియన్లు కసాయికోత పాల్పయారు, లేదా నిరాశాజనితమైన ఆత్మరక్షణచర్యలకు వారు దిగవలసి వచ్చింది. కలకత్తా పట్నంలోనే, ఇంతవరకు వున్నిన పన్నాగాలన్నిటిలోనూ అన్నితప్పిళ్ళతోనూ అత్యంత సంపూర్ణంగా కట్టుదిట్టంచేయబడిందని చెప్పబడుతూన్న పన్నుగడ మూలంగా ప్రభుత్వ పీఠస్థానాన్నే హఠాత్తుగా పట్టుకోవడానికై సర్వసన్నద్ధం చేయబడిన కుట్ర బయలుపడ్డ ఫలితంగా, పట్నంలో వున్న క్రైస్తవులందరూ స్వచ్ఛంద రక్షకదళాన్ని నిర్మించు కుని, పట్నంలోని దేశీయసైనికులనందరినీ నిరాయుధులను గావించి, పటాలాలనన్నిటినీ రద్దుచేసేశారు. బెనారెస్‌లో దేశీయరెజిమెంటు ఒకదానిని నిరాయుధపరచడానికి ప్రయ త్నించగా, ఒక సిక్కు సైనికదళమూ, 13 వ ఇర్రెగ్యులర్ కేవెల్‌రీ ఆ ప్రయత్నాన్ని ప్రతిఘ టించాయి. మహమ్మదీయులవలెనే, సిక్కులు కూడా తమ ఉమ్మడి ఆశయానికై బ్రాహ్మ ణులతో కలియడాన్నీ వివిధ తెగలన్నీ కలిసి బ్రిటిష్ పరిపాలనకి వ్యతిరేకంగా దేశవ్యాప్తంగా సంఘటితపడి ఈ ఉద్యమం త్వరితగతిని పురోగమించుతూండడమునూ ఈ వాస్తవాంశం నిరూ పించుతూండడంవల్ల, ఇది అత్యంత ప్రాధాన్యతను వహించుతూంది. ఇండియాలో తమకున్న యావత్తు బలమూ సిపాయిసైన్యంలోనే ఉందని ఇంగ్లీషువారందరూ వేదప్రాయంగా నమ్మే వారు; అటువంటి ఈ సైన్యమే తమకీనాడు ప్రాణాంతకంగా తయారైందని వారిప్పుడు ఒక్కుమ్మడిని నిశ్చయంగా నమ్ముతున్నారు. "తిరుగుబాటుకీ స్వదేశ సంస్థానాధీశులకూ ఏమా త్రమూ సంబంధమూ లేదనే వాస్తవవిషయం గురించి మితిమీరి ఉద్ఘాటించకూడదు" అని ఇండియా సమస్యపై లోగడ జరిగిన చర్చలలో సహితమూ బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ అధ్య క్షుడు, మిస్టర్ వెర్నన్ స్మిత్ నొక్కిచెబుతూనే ఉన్నాడు. ఈలా చెప్పిన రెండురోజులకే ఈ దిగువ పేర్కొన్న అపశకునపు వాక్యాలు కల్గిన సమాచార లేఖను అతనికి ప్రకటింపక తప్పింది కాదు:

> "మనచేతిలో పడిన రహస్యపు పత్రాల మూలంగా, కుట్రలో పాల్గొంటూన్నట్లు తెలిసిపోయిన మాజీ అయోధ్య రాజును* జూన్ 14 ని ఫోర్ట్ విలియమ్‌లో నిర్బంధించి అతని పరివారాన్ని నిరాయుధులను చేయడమయింది."

మిలిటరీ పితూరీయేనని తానింతవరకూ భావించుతూన్నది వాస్తవానికి జాతీయ తిరుగుబాటేనని జాన్ బుల్‌ని సహితమూ నమ్మింపజేసేటట్టుగా రానురాను ఇతరవివరాలన్నీ చల్లచల్లగా బయటకు పొక్కుతాయి.

---

* వజీద్ అలీ షా — సం.

ఇప్పటివరకూ తిరుగుబాటు బెంగాల్ రాజధాని సరిహద్దులు దాటి విస్తరించలేదనీ, బొంబాయి మద్రాసు సైన్యాల రాజభక్తి విశ్వాసాల విషయంలో ఎట్టి అనుమానానికీ ఈషణ్మాత్రమూ తావులేదనీ, ఈ విషయాలు తథ్యమనీ నమ్ముతూ, దీనితో గొప్పగా సంతృప్తి పొందుతూన్నట్టు ఇంగ్లీషు పత్రికలు నటిస్తున్నాయి. అసలు విషయంపట్ల ఇట్టి దృక్పథం ఎంత ఉల్లాసజనకమైనదే అయినప్పటికీ, ఔరంగాబాద్‌లోని నైజామ్* కేవెల్‌రీలో తిరుగుబాటు ప్రజ్వరిల్లిందని దరిమిలా టపాలో అందిన వార్త ఈ దృక్పథాన్ని నాశనం చేస్తూన్నట్టు కనబడుతూంది. ఔరంగాబాద్ పట్నం బొంబాయి రాజధానిలోవున్న అదేపేరుగలిగినట్టి జిల్లాకు ముఖ్యపట్నం అవడంవల్ల, బొంబాయి సైన్యంలో తిరుగుబాటు ఆరంభాన్ని దరిమిలా టపా వార్తలు ప్రకటిస్తూన్నాయన్నదే సత్యం. జనరల్ వుడ్‌బర్న్ ఔరంగాబాద్ తిరుగుబాటును యథార్థంగా అణచివేశాడనే అంటున్నారు. అయితే మీరట్ తిరుగుబాటు అణచివేయబడిందని అప్పట్లో చెప్పలేదా? సర్ హెచ్. లారెన్స్‌చే ఆర్పివేయబడిన తర్వాత లక్నో తిరుగుబాటు జ్వాలలు పక్షందినాలలో మరింత భయంకరరూపంలో తిరిగి ప్రజ్వరిల్లలేదా? ఇండియా సైన్యంలో తిరుగుబాటు సంభవించిందని తెలిపిన మొట్టమొదటి ప్రకటనలోనే, శాంతిభద్రతలు పునస్థాపితమయాయని తెలిపినట్టు మనకిప్పుడు జ్ఞప్తికి రావడంలేదా? బొంబాయి మద్రాసు సైన్యాలలో అత్యధికభాగం అట్టడుగు కులాలవారే అయినప్పటికీ, బెంగాల్ సైన్యంలోవున్న అగ్రకులాలకు చెందిన తిరుగుబాటుదార్లతో లంకెలుగా ఏర్పడడానికి ప్రతి రెజిమెంటులోనూ వందమంది వరకూ ఉంటూన్న రాజపుత్రులు సరిపోతారు. పంజాబు శాంతంగానే వుందంటూ ప్రకటిస్తున్నారు; అదే సమయంలో "జూన్ 13 న ఫెరోజ్‌పూర్‌లో మిలిటరీ ఉరిశిక్షలు జరిగాయ"ని మనతో ఇప్పుడు చెబుతున్నారు; ఇలా చెబుతూనే, "55 వ దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీని వెంబడించడంలో ప్రదర్శించిన అద్భుతప్రవర్తనకు" వాన్ నాయకత్వాన ఉన్న సైన్యాన్ని — 5 వ పంజాబ్ ఇన్‌ఫెంట్రీని — బాగా మెచ్చుకోవడం జరిగిందని చెబుతున్నారు. ఇది చాలా విచిత్రమయిన "శాంతి" అని మాత్రం ఒప్పుకోకతప్పదు.

కె. మార్క్సుచే 1857 జూలై 31 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 ఆగస్టు 14 వ తేదీగల
నెం. 5091 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.

---

* హైద్రాబాద్ సంస్థాన సార్వభౌముడు — సం.

కారల్ మార్క్స్

ఇండియా ఉపప్లవంయొక్క పరిస్థితి

లండన్, ఆగస్టు 4, 1857

అంతకుముందే టెలిగ్రాఫుద్వారా టూకీగా తెలిసి ఇప్పుడు సుదీర్ఘమైన నివేదికలతో ఇండియానుండి వచ్చిన టపాస్టీమరు లండన్ చేరగానే, ఢిల్లీ పట్టుబడిపోయిందనే పుకారు ఎంత త్వరగా వ్యాపించి, అది రూఢి అయిన వార్త అనే నమ్మకాన్ని ఎంతగా దృఢపరచిందంటే, దాని ప్రభావం షేరుమార్కెట్టు లావాదేవీలమీద కూడా కనబడింది. వెనుక జరిగిన సెవస్తోపాల్ తమాషాలాగే[38] కొద్దిస్థాయిలో ఇప్పుడు కూడా జరిగింది. అనుకూలమైన ఈ వార్తకు ఆధారమని చెప్పబడిన మద్రాసు వార్తాపత్రికల తేదీలనూ వాటిలో ప్రచురించబడిన విషయాలనూ ఏమాత్రం జాగ్రత్తగా పరిశీలించినా ఇది ఉత్త భ్రమే అని తెలిసిపోయుండేది. జూన్ 17 వ తేదీతో ఆగ్రానుండి వచ్చిన ప్రైవేటు ఉత్తరాలు ఆధారంచేసుకుని ఈ వార్తను ప్రకటించినట్టు మద్రాసు భోగట్టా; కాని 16 వ తేదీ మధ్యాహ్నం 4 గంటలవరకూ ఢిల్లీ ఎదుట అంతా ప్రశాంతంగానే ఉందని జూన్ 17 న లహోర్‌నుండి వెలువడిన అధికారవార్త తెలుపుతూంది; కాగా, "ఉధృతగతిఘర్షణలు చాలావాటిని తిప్పికొట్టిన తరువాత, 17 వ తేదీ ఉదయాన జనరల్ బార్‌నార్డ్ అదనపు బలాలకోసం నిరీక్షిస్తున్నాడ"ని జూలై 1 వ తేదీని వెలువడిన "Bombay Times"[39] ప్రకటించింది. మద్రాసు భోగట్టా తేదీని గురించి ఈ మాత్రం చాలు. ఇక ఆ వార్తలో ఉన్న విషయం గురించి: ఢిల్లీ సమీపంలో వున్న ఉన్నత ప్రదేశాలనుండి శత్రువులను తరిమి, తాను వాటిని ఆక్రమించుకొన్నట్టు జూన్ 8 న జనరల్ బార్‌నార్డ్ విడుదలచేసిన ప్రకటనా, ముట్టడిలో వున్నవారు జూన్ 12 న, 14 న గావించిన

ఉద్ధృతగతిఘర్షణలకు సంబంధించిన ప్రైవేటు నివేదికలూ ఈ వార్తలోవున్న విషయాలకు ఆధారాలని స్పష్టంగా తెలిసిపోతూంది.

ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీవారి వద్ద అముద్రితంగా వున్న ప్లాన్ల ఆధారం చేసుకుని ఢిల్లీ పట్నపు మిలిటరీ ప్లానును తుట్టతుదకు కెప్టెన్ లారెన్స్ తయారుచేశాడు. ఢిల్లీ పట్నపు దుర్గనిర్మాణాలు మొదట రూఢిగా వక్కాణించినంతగా ఏమంత దుర్బలమైనవికావనీ, ఇప్పుడు ప్రజలను నమ్మమంటూన్నంత బలమైనవి కూడా కావనీ, ఇప్పుడు ఈ ప్లానువల్ల తెలుస్తూంది. పట్నంచుట్టూ కోటగోడలున్నాయి; పట్నంలో ప్రవేశించాలంటే ఈ గోడలను లగ్గపట్టుచేసి నిచ్చెనలను ఉపయోగించైనా ఎక్కాలి, లేదా సింహద్వారాలనైనా స్వాధీనం చేసుకోవాలి. నిద్దగా రాతితో కట్టిన దుర్గప్రాకారం ఏడుమైళ్లకు మించి వుంది, కాని ఏ మంత ఎత్తైన గోడలు కావు. కందకం వెడల్పు తక్కువ, లోతు కూడా లేదు. పార్శ్వపు దుర్గనిర్మాణాలనుండి వచ్చే గుండ్లవర్షం శత్రుశ్రేణీ ముఖానికి సరిగా తగలదు. గోడల పొడుగునా మధ్యమధ్య 'మార్టెల్లో' బురుజులున్నాయి; వీటినుండి తుపాకులు పేల్చడానికి నిలువుబీటలున్నాయి గోడలనుండి బురుజులలోకీ, అక్కడనుండి కందకపు మట్టంవరకు గదులలోకీ తిరుగుడుమెట్ల స్తంభాలున్నాయి; ఈ స్తంభాలకి నిలువుబీటలుండడంవల్ల వీటినుండివచ్చే ఇన్‌ఫెంట్రీ గుళ్లవర్షం, కోటగోడలను ఎగబ్రాకడానికిగాని నిచ్చెనలతో ఎక్కడానికిగాని ప్రయత్నించేందుకై కందకాన్ని దాటుతూ వచ్చే శత్రుసేనలకి చాలా ప్రమాదకరంగానే ఉంటుంది. కోటగోడలను రక్షించే బురుజులకు మిద్దెలున్నాయి; ఈ మిద్దెలపై నిలబడినవారు కిందనున్న శత్రుసైన్యంపై తుపాకులు పేల్చడానికి వీలుంటుంది; కాని వీరి గుండ్లవర్షాన్ని ఫిరంగి కాల్పులవల్ల ఆపివేయడానికి వీలవుతుంది. ఉపప్లవం ఆరంభమయే సరికి పట్నంలోవున్న ఆయుధశాలలో 9 లక్షల తూటాలూ, అన్ని సరంజాములతోనూ సంపూర్ణంగా వున్న రెండు ముట్టడి శతఘ్ని దళాలూ, పెద్ద సంఖ్యలోనే వున్న సేనాఫిరంగులూ, 10 వేల తుపాకులూ ఉన్నాయి. మొదట పట్నంలోనే వుండినట్టీ, పట్టణప్రజల కోరికపై అటుతరువాత పట్టణపు వెలుపలనున్న కంటోన్మెంటులలో నిర్మించబడినట్టీ మందుగుండుకొట్టులో ఎంతలేదన్నా 10 వేల పీపాల మందుగుండు ఉంది. జూన్ 8న జనరల్ బార్‌నార్డ్ ఆక్రమించుకున్న ఉన్నతప్రదేశాలు ఢిల్లీకి పశ్చిమోత్తర దిక్కున ఉన్నాయి; ఢిల్లీ పట్నపు ప్రాకారానికి బైటనున్న కంటోన్మెంట్లు కూడా ఇక్కడే వున్నాయి.

ఈనాడు ఢిల్లీ ఎదుట విడిసివున్న బ్రిటిష్ సైన్యాలు మే 26 నాటికే అక్కడుండినట్టయితే, అవసరమైన రవాణా ఏర్పాట్లన్నీ సిద్ధంగా ఉండివుంటే ఈ సైన్యాలన్నీ అక్కడకి వచ్చి వుండగల్గేవి కూడా, ఒకే ఒక coup de main* ముందు తిరుగుబాటుకు ఆయువు

* శక్తివంతమైన హఠాత్తు దాడి — అనువాదకుడు.

రాదాలరావు

పట్టయిన ఈ దుర్గం వెంటనే కుంగిపోయుండేదన్న విషయం, ప్రామాణికమైన ప్లాన్లపై ఆధారపడిన ఈ వర్ణననుండి స్పష్టంగా తెలుస్తూంది. జూన్ ఆఖరివరకూ తేదీలవారీగా తిరుగు బాటుచేసిన రెజిమెంట్ల జాబితాను "Bombay Times" ప్రచురించింది, దీనిని లండన్ పత్రికలు పునః ప్రచురించాయి; ఈ జాబితాను సమీక్షించినట్టయితే; మే 26 నాటికి ఢిల్లీలో వున్న సిపాయిల సంఖ్య నాలుగైదువేలకంటె ఎంత మాత్రమూ మించివుండదనే తెలుస్తూంది. ఏడుమైళ్ల విస్తీర్ణంగల గోడను ఇంత కొద్దిపాటి సంఖ్యతో రక్షించుకోగలుగు తామని వారెంతమాత్రమూ ఆశించివుండేవారుకారు. 1853 నుండి బెంగాల్ ఆర్టిలరీకి కేంద్రశిబిరంగానే వుంటూ, మిలిటరీ విజ్ఞానశాస్త్రీయ ప్రధాన పరిశోధనశాలను కలిగి, సేనాఫిరంగులనూ ముట్టడి శతఘ్నులనూ ఉపయోగించేందుకుగాను కవాతుమైదానంగా ఉపకరించినట్టి మీరట్‌పట్నం ఢిల్లీనుండి నలభైమైళ్లలోనే ఉందన్న సంగతి గుర్తుంచుకుంటే, దేశీయసైన్యాలపై పైచేయి సాధించడానికిగాను వినియోగించబడాల్సినట్టీ, వాటిని ఎలాగు వినియోగించాలో బ్రిటిష్ సైనికబలాలు ఎల్లప్పుడూ ఎరిగివున్నట్టీ ఆ coups de main లో ఒక దానిని జరిపివుండేందుకు బ్రిటిష్ సేనానికి అవసరమైన ఏర్పాట్లు ఏల కొరవడ్డాయో అర్థం కాకుండావుంది. ముట్టడిఫిరంగుల శ్రేణి కోసం నిరీక్షించవలసి వచ్చిందని మొదట అన్నారు*; తరువాత అదనపుబలాలకోసం నిరీక్షించవలసి వచ్చిందన్నారు; ఇప్పుడేమో లండన్ పత్రికలన్నిటి లోనూ నమ్మకమైన వార్తలను అందిచ్చే "Press"[40] పత్రిక ఇలా అంటూంది:

> ''జనరల్ బార్‌నార్డ్ చేతిలో సరిపడినంత వస్తుసామగ్రిగాని మందుగుండు సామానుగాని లేదన్న విషయమూ, అతని మనుష్యులలో ఒక్కొక్కరి వద్దనూ 24 తూటాలకంటె హెచ్చులేవన్న విషయమూ వాస్తవమేనని మన ప్రభుత్వానికి తెలుసును.''

ఢిల్లీకి చేరువనున్న ఉన్నతప్రదేశాలను ఆక్రమించుకొన్న తరువాత జూన్ 8 న జనరల్ బార్‌నార్డ్ జారీచేసిన ప్రకటనలో, ఆ మరుచటి దినమే ఢిల్లీపై దాడిసలిపే ఉద్దేశ్యం అతనికి ఉన్నట్టుగా అర్థమవుతూంది. ఈ ఉద్దేశ్యాన్ని అమలుజరుపకుండా అందుకు బదులు, ఏదో ఒక యాదృచ్ఛిక ఘటనవల్ల ముట్టడించబడిన సేనలనుండి తానే రక్షణచర్యలు అవలంబింపవలసిన అగత్యం అతనికి ఏర్పడింది.

ఇరుపక్షాలలో ఒక్కొక్కదాని బలాబలాలను అచ్చంగా ఈ సమయంలో లెక్కకట్టి తెలుసుకోవడం చాలా కష్టమే. ఇండియాలోని పత్రికల ప్రకటనలు, వార్తలు, భోగట్టాలు

---

* చూ. ఈ సంకలనం 61–62 వ పుట. — సం.

కేవలం స్వవచన వ్యాఘాతంగా ఉన్నాయి; కాని కలకత్తాలో వున్న ఫ్రెంచి కాన్సల్‌నుండి వెలువడినదిగా కనబడుతూన్న భోగట్టాను ఆధారంచేసుకొని, బోనపార్ట్ పక్షపు పత్రిక "Pays"[41]లో ప్రచురింపబడిన ఇండియా లేఖ ఒకదానిని మనం కొంతవరకూ నమ్మవచ్చుననే తోస్తూంది. ఇతని ప్రకటన, జూన్ 14 నాటికి జనరల్ బార్‌నార్డ్ చేతిలో 5,700 ల సైన్యం వుందనీ, 20 వ తేదీ నాటికి అతనికి చేరవలసి వున్న అదనపు బలాలు అందగానే అతని సేన రెట్టింపు(?) కాగలదనీ అంచనావేయబడింది. అతని చేతిలో వున్న ముట్టడి ఫిరంగులశ్రేణిలో 30 భారీ ముట్టడి ఫిరంగులున్నాయి, అదేసమయంలో, తిరుగుబాటుదార్ల బలగం 40,000 మనుషుల వరకూ వుండవచ్చుననీ, ఆర్గనైజేషను దృష్ట్యా ఈ సేన చాలా కొరవడి ఉందనీ, అయినప్పటికీ ఎదురుదెబ్బ తీయడానికైతేనేమి, రక్షించుకోడానికైతేనేమి కావలసినంత సాధన సామగ్రి ఈ సేన చేతిలో ఉందనీ అంచనా వేయబడింది.

అజ్మీర్ గేటు వెలుపల, బహుశా ఘాజీ ఖాన్ గోరీలలో విడిసివున్న 3,000 ల తిరుగుబాటుదార్ల సేన కొన్ని లండన్ పత్రికలు భావించినట్లు ఇంగ్లీషు బలాలకి ఎదురుగా కాకుండా, తద్భిన్నంగా ఇవి ఢిల్లీ పట్నానికి ఒక చివరనుండగా, అవి ఢిల్లీపట్నానికి ఇంకొక చివరనున్నాయనీ, పురాతన ఢిల్లీ శిథిలాలకు ఉత్తరంగా వున్న ఆధునిక ఢిల్లీయొక్క నైరుతి భాగపు కొట్టకొన నొకదానిని ఆనుకొని ఉంది అజ్మీర్ గేటు వుందనీ మనం en passant*వివరించవచ్చు. ఇలాంటి మకాములనే ఇంకా మరికొన్నింటిని పట్నం ఈ వైపున స్థాపించుకోవడానికి తిరుగుబాటు సైన్యాలకి ఎవ్వరూ ఎట్టి ప్రతిబంధకాన్నీ కలిగించలేరు. పట్టణానికి పూర్వోత్తరపు దిక్కువ, అనగా నదివైపున వున్న పడవల వంతెన వారి చేతిలోనే ఉండడంవల్ల తమ దేశీయులనుండి మనుషులనూ సరుకులనూ నిరాఘాటంగా వారికి అందే అవకాశం ఏర్పడుతూంది. తనకు వెనుకపార్శ్వాన వున్న తన స్వదేశంలోని రవాణామార్గాలను వెల్లడిగా ఉంచుకోగల్గిన (సెవస్తోపోల్ వంటి) దుర్గంతో ఢిల్లీకి చిన్న ఎత్తున పోలికవుంది.

బ్రిటిష్‌వారి సైనికచర్యలలో కల్గిన జాప్యం ఫలితంగా, రక్షణార్థమై అత్యధిక సంఖ్యాబలాన్ని సాంద్రీకరించుకొన గల్గడానికీ, అనేక వారాలుగా ఢిల్లీని తమ స్వాధీనంలో ఉంచుకోగలుగుతున్నామే అనే ఉత్సాహంతో తరుచుగా ఉధృతగతి ఘర్షణలను జరిపి యూరపియన్ బలాలను బాధించడానికీ అవకాశం ఇవ్వడమేకాకుండా, సైన్యమంతా కూడా సరికొత్త తిరుగుబాట్లు చేస్తూందనే తాజావార్తలు రోజుకురోజూ ధారాపాతగా వచ్చిపడుతూండడంవల్ల సిపాయిల ధైర్యస్థైర్యాలు మరింతగా పెంపొందే అవకాశం కూడా కలుగజేసింది. తమకున్న కొద్దిపాటి బలాలతోనూ పట్టణాన్ని చుట్టుముట్టి దిగ్బంధనం చేయడానికి వారికేలాగూ వీలు

---

* ప్రసంగవశాత్తూ — అనువాదకుడు.

లేదు కాబట్టి, తుపానుదాడి చేసి మరీ పట్టణాన్ని వారు తమ వశం చేసుకుని తీరాలి. ఇక ఈ టపా తరువాత రానున్న టపాలో, బ్రిటిష్‌వారు ఢిల్లీని పట్టుకున్నారనే వార్త గనుక అందని పక్షమందు, మరికొన్ని నెలలవరకూ భారీయెత్తున సైనికచర్యలన్నిటినీ వారు నిలిపివేయక తప్పదనే మనం నిశ్చయంచేసుకోవాల్సి ఉంటుంది. అప్పటికి భారీవర్షాలు పడడం ఆరంభించి, పట్టణానికి పశ్చిమోత్తరాన వున్న కందకం "లోతుగానూ ఉరవడితోనూ ప్రవహించుతూన్న యమునానదీ జలప్రవాహంతో" నిండిపోయి పట్టణాన్ని పరిరక్షించడమేకాకుండా, 75 డిగ్రీల నుండి 102 డిగ్రీలవరకూ ఉండే తాపక్రమము సగటున కురిసే 9 అంగుళాల వర్షంతో ఏకమై, తత్ఫలితంగా సంభవించే అసలైన ఆసియా ఖండపు కలరా యూరపియన్లను నానా బాధలూ పెట్టుతుంది. లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరో చెప్పిన మాటలు ఇకప్పుడు నిజమని రుజువవుతాయి:

> "ఇప్పుడు తానున్న చోటను అంటిపెట్టుకుని ఉండడం సర్ హెచ్. బార్‌నార్డ్‌కు వీలుండదనే నా అభిప్రాయం — అందుకు శీతోష్ణస్థితి వ్యతిరేకం. భారీవర్షాలు ఆరంభమవడంతో మీరట్‌కుకాని, అంబాలాకుకాని, పంజాబ్‌కుకాని ఎటువైపు కదల డానికీ అతనికి వీలుండదు; కాసింత నేలను అతడు అంటిపెట్టుకొనవలసివచ్చి ఇరకాటంలో పడతాడు. ప్రమాదకరమైన స్థితిలో అతను చిక్కుకుంటాడని నేను అననుగాని, ఆ స్థితి తప్పకుండా వినాశానికీ విధ్వంసానికీ దారితీస్తుందని మాత్రం నేను చెప్పగలను. కాలం మించకుండానే అతడు తిరోగమించుతాడని నా విశ్వాసం."

ఢిల్లీకి సంబంధించినంత వరకూ, జూన్ ఆఖరి వారాల్లో ఢిల్లీమీద పడడానికై జనరల్ బార్‌నార్డ్‌కి తగినంతగా అంగబలమూ సాధనసంపత్తీ చేకూరిందాలేదా అనే సమస్యపైనే సర్వమూ ఆధారపడి ఉంటుందన్న సంగతి మనకి ఇప్పుడు స్పష్టంగానే తెలుస్తూంది. అలాగు కాకుండా అందుకు పైపెచ్చు, అతని తిరోగమనం ఉపప్లవంయొక్క నైతికబలాన్ని మరింత పటిష్ఠమొనరించి, బొంబాయి మద్రాసు సైన్యాలు దీనిలో బాహాటంగా చేరే విషయాన్ని కూడా బహుశా నిశ్చయపరుస్తుంది.

కె. మార్క్సుచే 1857 ఆగస్టు 4 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 ఆగస్టు 18 తేదీగల
నెం. 5094 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స్

ఇండియా ఉపప్లవం

లండన్, ఆగస్టు 14, 1857

ట్రియెస్ట్‌నుండి టెలిగ్రాఫ్‌ద్వారా జూన్ 30 నీ, ఇండియానుండి టపాద్వారా ఆగస్టు 1 నీ వచ్చిన ఇండియావార్తలు అందినవెంటనే,* వాటి విశేషాలూ తేదీలూ సరిపోల్చిచూపి, దానినిబట్టి ఢిల్లీ పట్టుబడిందనే వార్త కేవలం నిరాధారమైన పచ్చిపుకారనీ, ఎన్నటికీ మరుపు రాని సెవస్తోపోల్ పతనపు మిథ్యావార్తవంటిదేకాని, అంతకంటె ఒకమెట్టు తక్కువలో లేవదీసిన నీలివార్త అనీ మేము తక్షణమే రుజువుపరచి చూపించాం. అయినప్పటికీ జాన్ బుల్ యొక్క వెర్రివెంగళాయతనం ఎంతవరకూ వెళ్లిందంటే, జనరల్ బార్నార్డ్ తీసుకున్నట్టి కేవలం రక్షణస్థానాన్నే బట్టబయలు చేస్తూవచ్చిన వార్తలలోనే, జనరల్ బార్నార్డ్ తన శత్రువులను దుంపనాశనం చేసినట్టు సంపూర్ణంగా రుజువవుతూందన్నట్టుగా తన మంత్రులూ, తన షేర్‌మార్కెట్టు దళారీలూ, తన వార్తాపత్రికలూ చిత్రించి తిమ్మిని బమ్మినిగాచేసి చూపించేసరికి, అతడు నిజమేననుకుని నమ్మేశాడు. ఈ పిచ్చిభ్రమ రోజుకురోజూ బలపడి చివరకి ఎంతవరకూ దృఢపడిందంటే, ఇట్టి విషయాల్లో మంచి అనుభవాన్ని గడించినట్టి జనరల్ సర్ డి లేసీ ఇవన్స్ సహితమూ ఢిల్లీ పట్టుబడిపోయిందన్న పుకారు సత్యమనే తాను నమ్ముతున్నానని ఆగస్టు 12 రాత్రి హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌లో కరతాళధ్వనులు మిన్ను ముట్టగా ఉద్ఘాటించాడు. ఇంతటితో ఈ పిచ్చినాటకం పూర్తిఅయేసరికి, ఇక ఈ గాలిబుడగ

---

* ఢిల్లీ పట్టుబడిపోయిందనే అసత్యవార్తను ఉద్దేశించిన వాక్యం ఇది (చూ. ఈ సంకలనంలో 65 వ పుట). — సం.

పేలిపోయే తరుణం ఆసన్నమయింది. మరునాడు ఆగస్టు 13 న, వెనుకనుండి వస్తూన్న ఇండియా టపాలోవున్న సమాచారాలను సంగ్రహంగా తెలియజేస్తూ ట్రియెస్ట్, మార్సేల్స్‌ల నుండి వచ్చిన టెలిగ్రాఫు వార్తలు వరుసగా అందడంతో, జూన్ 27 నాటికి ఎక్కడున్న ఢిల్లీ అక్కడే ఉందనీ, ముట్టడించబడినవారు తరుచుగా చేసిన భయంకరమైన ఉధృతగతి ఘర్షణలను భరించుతూ, అంతవరకూ రక్షణ చర్యలకే నిర్బంధించబడి తన స్థలంలోనే ఆ నిమిషంవరకూ నిలదొక్కుకోగల్గి వుండినందుకే, జనరల్ బార్‌నార్డ్ సంతోషించుతున్నాడనే విషయంలో ఎట్టి సంశయమూ లేదని అక్కడితో స్థిరపడిపోయింది.

ఇంగ్లీషుసేన తిరోగమించిందన్న వార్తనో, అధమం అట్టి తిరోగమనాన్ని ముందుగానే సూచించుతూన్నట్టి వార్తలనో, వచ్చేటపా బహుశా అందిస్తుందనే మా అభిప్రాయం. ఢిల్లీ ప్రాకారపు గోడల విస్తీర్ణం ఎంతవరకూ ఉందంటే, దాని పొడుగునా మనుషులను పెట్టి, దానిని పరిరక్షించుకోవడం కేవలం దుస్సాధ్యమైన కార్యమని నమ్మడంలో ఎట్టి సంశయమూ లేకపోవడమే కాకుండా, తత్‌భిన్నంగా సాంద్రీకరణతోనూ విస్మయపరచేటట్టిన్నీ coup de main*నే ఈ ప్రాకారవిస్తరణ కోరి తెచ్చుకుంటూంది. ఆసియావాసుల గుండెలను చిచ్చరపిడుగులతో గుభేలుమనిపించడం ఎలాగో ఎరిగినట్టి సర్ చార్లెస్ నేపియర్‌యొక్క సాహసోపేత విపరీతచర్యలను అనుకరించడం బదులు, దుర్గరక్షితములైన నగరాలు, ముట్టడులు, శతఘ్నిగుండ్ల వర్షాలు, వీటికి సంబంధించిన యూరపియన్ భావాలతోనే జనరల్ బార్‌నార్డ్ నిండివున్నట్టు కనబడుతూంది. ఇప్పుడతని సేన 7,000 యూరపియన్లనూ, 5,000 ''నమ్మకస్థులైన దేశీయులనూ'' కలిగి, మొత్తం 12,000 వరకూ హెచ్చిందని చెబుతూన్న సంగతి నిజమేకావచ్చు; కాని అదేసమయంలో తిరుగుబాటుదార్లకు ప్రతిరోజూ అదనపుబలాలు అందుతునే ఉన్నాయన్న సంగతి కూడా కాదనడంలేదు; అందుచేత ముట్టడించే వారికీ ముట్టడించబడిన వారికీ మధ్యనున్న అసమాన సంఖ్యావ్యత్యాసం ఎట్టి మార్పులేకుండా వెనకటిలాగే ఉండిపోయిందన్న విషయం వాస్తవమేమని మనం నమ్మవచ్చు. అంతేకాకుండా, హఠాత్తు దాడిచేసి తత్ఫలితంగా నిశ్చయమైన విజయాన్ని సాధించగల్గేటట్టి కాని ఈపాటికల్లా వర్షాకాలం ఆరంభించి ఉండడం కారణంగా నదీముఖంనుండి సమీపించడం ఆచరణసాధ్యంగానట్టి కీలకస్థానంలో వున్న స్థావరమల్లా మొగల్ పాదుషా రాజప్రాసాదం ఒక్కటే కాగా, ఇక నదికీ కాష్మీర్ దర్వాజాకూ మధ్యనున్న ప్రదేశంనుండి రాజప్రాసాదం పై దాడిసలిపినయెడల, ఒకవేళ ఈ దాడి విఫలమైన పక్షంలో, అన్నిచర్యలకంటె ఈ చర్యే దాడిసలిపేవారికి అత్యంత విపత్కరంగా పరిణమించి తీరుతుంది.

---

* శక్తివంతమైన హఠాత్తు దాడి — అనువాదకుడు.

ఇక చిట్టచివరి విషయమేమంటే, వర్షాలు ఆరంభించడంతో తన రవాణా, తిరోగమన మార్గా లను వెల్లడిగా ఉంచుకోవడమే తన యుద్ధచర్యల ప్రధానధ్యేయమౌతుంది జనరల్ బార్నార్డ్‌కి. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే ఇప్పటికింకా తనకు ఏమాత్రమూ చాలని సైనికబలంతో, ఇంత కంటె అనుకూలమైన రుతువులో సాహసించ వెనుదీసిన సంశయకార్యాన్ని సంవత్సరమంతటి లోనూ దుస్సాధ్యమైనట్టి రుతువులో సాధించడానికి అతడు తెగించి పూనుకోవడానికి తగిన కారణాలు మనకేమీ కనబడడంలేదు. యథార్థాన్ని ముఖాముఖీ చూడకపోవడంవల్లనే తమంతట తామే అవివేకంతో ప్రవర్తిస్తూన్న లండన్ పత్రికలు నేర్పుగా నటిస్తూన్నట్టి గుడ్డితనం ఎలాగున్నప్పటికీ, ఉన్నతస్థానాల్లో మాత్రం తీవ్రమైన అనుమానాలు తలలెత్తుతూన్న సంగతి లార్డ్ పామర్‌స్టన్ పత్రిక "Morning Post"[42] రాతలవల్లనే తెలుస్తూంది. ఆ పత్రికలో డబ్బుకోసం పనిచేస్తూన్న కిరాయి పెద్దమనుషులు ఈ విధంగా మనతో చెబుతున్నారు:

> ''ఈ టపా తరువాత వచ్చే టపాలోనైనా ఢిల్లీ పట్టుపడిందనే వార్తను మనం వింటామని మాకేమీ నమ్మకం తోచడంలేదు; కాని ముట్టడించేవారి సహాయార్థం వారికింతవరకూ కూడా లోపించినట్టు చెబుతూన్న పెద్ద ఫిరంగులను తగినంత సంఖ్యలో వెంటబెట్టుకుని ఇప్పుడు నడిచివెళ్లుతూ మార్గమధ్యమందున్న సైనిక బలాలు వీరిని కలుసుకున్న వెంటనే, తిరుగుబాటుదార్ల రక్షకస్థానం పతనమైందనే వార్త మనకు తప్పక చేరితీరుతుందనే మాకు నమ్మకముంది.''

కేవలం తమ అలసత్వం, ఊగిసలాట, బండపొరపాట్లు, వీటి మూలంగానే బ్రిటిష్ సేనాధిపతులే, ఇండియాదేశంలో తిరుగుబాటుకు రాజకీయ, మిలిటరీ కేంద్రమైన ట్టుగా గౌరవస్థానాన్ని ఢిల్లీకి ప్రసాదింప సంకల్పించుకోవడంలో కృతార్థులయారనే విష యం ప్రత్యక్షంగానే కనబడిపోతూంది. సుదీర్ఘమైన ముట్టడి సాగించిన తరువాత కూడా ఇంగ్లీషుసేన తిరోగమించవలసిన పక్షంలోనూ, కేవలం రక్షణచర్యలు చేసుకుంటూనే ఉండి పోవలసిన పక్షంలోనూ, అదొక నిస్సందేహమైన ఓటమిగానే పరిగణించబడి, దేశవ్యాప్తమైన తిరుగుబాటుకే రణభేరీగా భావింపబడుతుంది. దాడులతోనూ, ఉధృతగతిఘర్షణలతోనూ, శత్రువులపై అనతికాలంలో రక్తసిక్తమైన పగ సాధించుకోగల్గుతామనే ఆశతోనూ స్వభావ సిద్ధంగా నిండినట్టి ఉధృతమైన ముట్టడి ఉద్రేకమే వారినింతవరకూ భయానకమైన మృత్యువునుండి కాపాడింది. హిందూదేశస్థులు ఉదాసీనత గురించీ, అంతేకాకుండా బ్రిటిష్ పరిపాలనయెడల సానుభూతి గురించీ చెప్పబడుతూన్న మాటలన్నీ కేవలం అసంబద్ధం తప్ప మరేమీకాదు. యథార్థమైన ఆసియావాసులందరిలాగానే స్వదేశసంస్థానాధీశులు కూడా

అనుకూలమైన తరుణంకోసం కాచుకొనున్నారు. పట్టెడుమంది యూరపియన్లచే అదు పాజ్ఞలలో ఇంతవరకూ ఉంచబడిన యావత్తు బెంగాల్ రాజధానిలో వున్న ప్రజలూ హాయిగా అరాచకంలో మునిగితేలుతూ ఆనందభరితులై ఉన్నారు; కాగా ఇక ఎవరిమీద తిరుగుబడుతారు వారు? ఎవరిమీదనైతే తిరుగబడాలో అట్టివారు లేనేలేరాయె. యూరప్‌లో విప్లవ లక్షణాలనే ఇండియాలో తిరుగుబాటు కూడా ప్రదర్శించబోతుందని ఆశించడం చోద్యమైన quid pro quo* అవుతుంది.

మద్రాసు, బొంబాయి రాజధానులలో సైన్యం ఇటో అటో ఇంకా నిశ్చయించుకోక పోవడంవల్లనే, అక్కడి ప్రజలు కదలడంలేదు. పంజాబ్‌లో వున్న దేశీయసైన్యం నిరాయుధము గావించబడి చిట్టచివరకు, పంజాబే ఈ నిమిషంవరకూ యూరపియన్ సేనకి ప్రధానకేంద్రస్థానంగా ఉంది. పంజాబ్‌ను మేలుకొల్పాలంటే ఇరుగుపొరుగు సామంత సంస్థానాధిపతులు తిరుగుబాటువైపు మొగ్గ చూపాలి. కాని సామగ్రినీ, రవాణాసాధనాలనూ సంపాదించుకోవడంలో ఇంగ్లీషువారు అనుభవించుతూన్నట్టి, సైనిక బలాల సాంద్రీకరణలో కలుగుతూన్న జాప్యానికి ప్రధానకారణమైనట్టి ఇబ్బందులు రైతాంగంయొక్క సద్భావ రాహిత్యం ఏలాగైతే స్పష్టంగా రుజువుపరుస్తూందో, దేశీయుల రహస్యపు కుమ్మక్కూ మద్దత్తూ లేనిదే బెంగాల్‌సేన ప్రదర్శించినట్టి కుట్ర శాఖోపశాఖలుగా విస్తరించడం ఇంత బ్రహ్మాండమైన స్థాయిలో జరిగివుండనేరదనే విషయం కూడా అంత స్పష్టంగానే వున్నట్టు కనబడుతూంది.

టెలిగ్రాఫుద్వారా అందిన కడమవార్తలకు, ఇటు పంజాబ్ కొట్టకొనను సరిహద్దు ప్రాంతంలో వున్న పెషావర్‌లో తిరుగుబాటు లేచి, అటు ఢిల్లీనుండి దక్షిణదిశగా ఝూన్సీ, సాగర్, ఇందూర్, మహౌ సైనికస్థావరాలగుండా అంగలేసుకుంటూ చివరకు బొంబాయికి పూర్వోత్తరదిశగా 180 మైళ్లదూరంలో మాత్రమే వున్న ఔరంగాబాద్‌ను చేరుకున్నట్టు మనకు నిరూపించుతూన్న మేరకు, ప్రాముఖ్యత వుంది. బుందేల్‌ఖండ్‌లో వున్న ఝూన్సీ విషయంలో, ఇది దుర్గరక్షితమైన నగరమనీ, తత్కారణంగా ఇది సాయుధ తిరుగుబాటుకు మరొక కేంద్రస్థానంగా రూపొందగలిగే అవకాశం ఉందనీ మనం చెప్పవచ్చు. అయితే, ఢిల్లీ ఎదుట విడిసివున్న జనరల్ బార్‌నార్డ్‌ను కలుసుకొనే నిమిత్తం పశ్చిమోత్తర దిశగా బయలుదేరి ఇప్పుడింకా ఢిల్లీకి 170 మైళ్ల దూరంలోవున్న జనరల్ వాన్ కోర్ట్‌లాండ్ తనదారిలో తిరుగుబాటుదార్లను సిర్సా నగరంవద్ద ఓడించాడని ఈ వార్తలవల్ల తెలుస్తూంది. అతడీపాటికి ఝూన్సీగుండా వెళ్లి ఉండాలి; అందుచేత మళ్లీ మరొకసారి తిరుగుబాటుదార్లను అతడు ఈ

---

* సమానమైన ప్రతిఫలం — అనువాదకుడు.

నగరంలో తారసిల్లవలసి ఉంటుంది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం చేస్తూన్న సన్నాహాలనుగూర్చి చెప్పవలసివస్తే మిక్కిలి చుట్టుతిరిగిన గీతే అతికురుచైన గీత అని లార్డ్ పామర్‌స్టన్ భావించు తూన్నట్టుంది. ఫలితంగా తన సేనలను సరాసరి ఈజిప్టుగుండా పంపించడం బదులు కేప్ చుట్టూ తిప్పి పంపిస్తున్నాడు. చైనాకి వెళ్లడానికిగాను పంపబడిన సుమారు వెయ్యిమంది సైన్యం సింహళం చేరగానే అక్కడనుండి తిరుగుముఖంగా కలకత్తావైపు మళ్లించబడి, వారిలో 5 వ ఫ్యుసిలీయర్లు యథార్థంగా జూలై 2 న కలకత్తా చేరుకున్న సంగతిని లార్డ్ పామర్‌స్టన్ అవకాశంగా తీసుకుని, తాను ప్రజ్వలింపజేసిన చైనాయుద్ధం ''పేదకు దొరికిన పెన్నిధి'' అని ఇంకా నమ్మకుండా తటపటాయింప సాహసిస్తూ తనకు విధేయతగా వున్న కామన్స్ సభలో ఇంకా మిగిలివున్న సభ్యులపై అసందర్భమైన పరిహాసం ప్రయోగించాడు.

కారల్ మార్క్స్‌చే 1857 ఆగస్టు 14 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 ఆగస్టు 29 తేదీగల
నెం. 5104 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స్

యూరప్‌లో రాజకీయ పరిస్థితి

వాయిదా పడిన కామన్స్ సమావేశానికీ రానున్నసమావేశానికీ మధ్యనున్నకాలంలో ఇంగ్లీషు ప్రజలకోసం తాను సిద్ధంగావుంచిన వినోదాలను కామన్స్ సభ్యులకి కాస్త లీలా మాత్రంగానే తెలుసుకోడానికి వీలుగావుండేందుకై సభ వాయిదా పడుతుందనగా అందుకు ముందురోజు సమావేశాన్ని ఒక అవకాశంగా లార్డ్ పామర్‌స్టన్ వినియోగించుకున్నాడు. మార్చి 4 న చేసుకున్న సంధివల్ల నికరంగా అంతమొందించబడిందని కొన్ని నెలలకిందట తాను చెప్పినట్టి పర్షియా యుద్ధం పునః ప్రారంభమయిందన్న ప్రకటన అతని కార్యక్రమంలో మొదటి అంశం. పర్షియా అఖాతంలో ఇప్పుడు జనరల్ జేకబ్ నాయకత్వాన ఉంచబడిన సేనలను తీసుకుని అతనిని తిరిగి ఇండియాకు వెళ్లిపోవలసినదిగా ఆజ్ఞాపించినట్లు ఆశించ వచ్చునుకదా అని జనరల్ సర్ డి లేసీ ఇవన్స్ వక్కాణించగా, అందుకు బదులుచెబుతూ సంధి ప్రకారం పర్షియా తాను నెరవేర్చేందుకు అంగీకరించిన షరతులను నెరవేర్చేవరకూ కర్నల్ జేకబ్ కిందవున్న సైనికబలాలను అక్కడనుండి వైదొలగించడానికి వీలుపడదని లార్డ్ పామర్‌స్టన్ ఖచ్చితంగా తెలియజేశాడు. హీరట్ పట్నాన్ని మాత్రం ఇంతవరకూ ఖాళీచేయక పోవడమేకాకుండా, పైపెచ్చు పర్షియావారు ఆ పట్నానికి అదనపుబలాలు పంపించారని వదంతులున్నాయి. ఈ వదంతులలో నిజంలేదని పారిస్‌లోవున్న పర్షియా రాయబారి ఉద్ఘాటించాడు; కాని పర్షియా నిజాయితీని సకారణంగానే శంకించవలసివస్తూంది; తత్ఫలితంగా కర్నల్ జేకబ్ నాయకత్వాన వున్న సైనికబలాలు బుషైర్‌ను ఆక్రమించుకునే ఉంటాయి. లార్డ్ పామర్‌స్టన్ ప్రకటన జరిగిన మరుచటిదినం, హీరట్‌ను తప్పక ఖాళీచేసి తీరాల్సిందని ఖచ్చితంగా కోరుతూ పర్షియా ప్రభుత్వంపై మిస్టర్ ముర్రే ఒత్తిడిచేసినట్లు టెలిగ్రాఫు వార్తాలేఖలు తెలుపుతూన్నాయి. పునః యుద్ధప్రకటనకు ఈ కోరిక నాందీప్రస్తావనే అవుతుందనేది

ఇంచుమించు నిశ్చయమనే భావించవచ్చు. ఇండియాలో తిరుగుబాటుయొక్క అంతర్జాతీయ ఫలితాలలో ఇది మొదటిది.

ఇక లార్డ్ పామర్‌స్టన్ కార్యక్రమంలో రెండవ అంశం. ఇది ఆవిష్కరించుతూన్న విస్తృత పర్యవసాన పరిధి, దీనిలో వివరాలేవీ లేని లోపాన్ని తీర్చేస్తూంది. ఇండియాకు పంపించడానికై ఇంగ్లండునుండి హెచ్చుసంఖ్యలో సైనికబలాలను తొలగించివేస్తూన్నట్టు అతడు మొదటలో ప్రకటించినప్పుడు, గ్రేట్‌బ్రిటన్ రక్షణశక్తిని ఈ చర్య కుంటుపరస్తూందనీ, ఈ విధంగా దేశంయొక్క బలహీనస్థితిని అదనుగా తీసుకోడానికి పరాయిదేశాలకు అవకాశం కలుగజేస్తూందనీ అతని ప్రత్యర్థులు మోపిన నిందకు సమాధానం చెబుతూ అతడిలా అన్నాడు:

> "గ్రేట్‌బ్రిటన్ ప్రజలు ఇటువంటి చర్యను ఏనాడూ సహించరనీ, ఎట్టి ఘటన సంభవించినప్పటికీ, అందుకు సరిపడినట్టూ మనుషులను హుటా హుటిని సత్వరంగా యుద్ధసన్నద్ధులనుగా చేయడం జరుగగలదు."

ఇప్పుడు పార్లమెంటు వాయిదాపడనున్న సమయంలో, ఇందుకు కేవలం భిన్నమైన ధోరణిలో ఇతడు మాట్లాడుతున్నాడు. ఇండియాకు పంపే సైనికబలాలను తరలించేందుకు రక్షణశ్రేణిలోని స్క్రూయుద్ధనౌకలను ఉపయోగించవలసిందని జనరల్ డి లేసీ ఇవన్స్ చెప్పిన సలహాకు, స్క్రూప్రొపెల్లర్ కంటె తెరచాపే శ్రేష్ఠమని తానిదివరలో ఉద్ఘాటించినట్టు ఇప్పుడు ఉద్ఘాటించకుండా, జనరల్ ఇవన్స్ సూచించిన పథకం హెచ్చు ప్రయోజనకారిగా ఉండేటట్టే మొదట చూడడానికి కనబడుతూందని అంగీకరిస్తూ, వెనుక తాను చెప్పిన దానికి విరుద్ధంగా ఇప్పుడు జబాబిచ్చాడు. ఐనప్పటికీ సభవారు ఒక విషయాన్ని విస్మరింపతగదని చెబుతూనే అతడీలాగన్నాడు:

> "తగినన్ని సైనిక నౌకాబలాలను స్వదేశంలోనే ఉంచడంలోగల ఔచిత్యాన్ని గూర్చి ఆలోచించినప్పుడు, ఇతర విషయాలను కొన్నింటిని దృష్టిలో పెట్టుకోవాల్సి ఉంటుంది.... కేవలం అవసరమైన మేరకు మించిన నౌకాబలాలను దేశంనుండి పంపించివేయడం తగనిపని అని కొన్ని సందర్భాలను పురస్కరించుకుని నిశ్చయించవలసి వచ్చింది. రక్షణశ్రేణికి చెందిన ఆవిరి యుద్ధ నౌకలు ప్రస్తుతం పనిలేకుండా ఊరకే ఉంటున్నాయనీ, వాటిని వినియోగించవలసిన అవసరం ఇప్పుడేమంతగా లేదనీ అనడంలో సందేహమేమీలేదు; కాని వెనుక సూచించబడిన ఘటనలే గనుక సంభవించిన పక్షంలో, మన నౌకాబలాలను సముద్రవిహారానికై పంపాలని మనం నిశ్చయించుకున్న యెడల, మన రక్షణశ్రేణీ నౌకలను ఇండియాకు రవాణా నౌకలుగా ఇప్పుడు ఉపయోగించడానికి అంగీకరించినట్టయితే, అప్పుడు సంభవించే ప్రమాదాన్ని ఎలాగు ఎదుర్కో-

గల్గుతాం? యూరప్‌లో ఉండే పరిస్థితుల కారణంగా, అత్యంత స్వల్పవ్యవధిలో మన రక్షణకై మనం సాయుధులమై ఉండవలసిన అవసరం కలిగేటప్పుడు, ఈ యుద్ధ నౌకా సమూహాన్ని మనం ఇండియాకు పంపించినయెడల ప్రమాదకరమైన పొరపాటును చేసినవారమౌతాం.''

జాన్ బుల్‌ని లార్డ్ పామర్‌స్టన్ గట్టిచిక్కులోనే పడేశాడన్నది నిర్వివాదమే. ఇండియాలో తిరుగుబాటును నిర్ణయాత్మకంగా అణచివేయడానికి అవసరమైన సాధనాలనన్నిటినీ అతడు వినియోగించినట్టయితే అతనిని స్వదేశంలో ఖండిస్తారు; ఇండియాలో తిరుగుబాటును అతడు దృఢపడనిస్తే, మిస్టర్ డిజ్రేలీ చెప్పినట్టుగా, ''ఇండియాలోని స్వదేశసంస్థానాధీశులనే కాకుండా, ఇంకా అదనంగా పోరాడవలసిన ఇతర పాత్రలను కూడా రంగంమీద చూస్తాడతడు.''

''యూరప్‌లో ఉండే పరిస్థితులు'' అని నిగూఢంగా చెప్పబడిన విషయాలపై మనదృష్టిని సారించేముందు, ఇండియాలో వున్న బ్రిటిష్ సైనికబలాల యథార్థపరిస్థితిని గూర్చి హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ అదే సమావేశంలో చేయబడిన ఒప్పుకోలులనన్నింటినీ ఒకసారి పోగుచ్ఛేయడం సమంజసం కాకపోదు. అట్టిసందర్భంలో, హుటాహుటిని ఢిల్లీని వశపరిచేసుకుంటామని ఇదివరలో ఘంటాపథంగా చాటిన ఆశలను, పరస్పరం ఒప్పందం జరిగిందేమోనన్నట్టుగా, ఇప్పుడు ఇరుపక్షాలవారూ చల్లచల్లగా జార్చేశారు. జార్చేసి, వెనుకటిరోజుల్లో ఆకాశాన్నందుకునేట్టు గంభీరంగా చాటిన పెద్దకబుర్లన్నీ నేలకూలి, నవంబరులో స్వదేశం నుండి పంపించే అదనపు సేనలు రంగంలోకి ప్రవేశించేంతవరకూ ఇంగ్లీషువారిప్పుడు ఆక్రమించుకొనున్న స్థావరాలలోనే నిలదొక్కుకుని ఉండగలిగితే అదే పదివేలుగా తమ్ముతాము అభినందించుకొని సంతోషించాల్సి వుంటుందనేటట్టి మరింత సహేతుకమైన అభిప్రాయంతో తృప్తి చెందుతూండడం మొదటి విషయం. మిస్టర్ డిజ్రేలీ చెప్పినట్టుగా, ముఖ్యస్థావరాల్లో ఒకటైనట్టి భవిష్యత్ ఘటనంతా ఆధారపడవలసినట్టీ, ఢిల్లీని స్వాధీనపరచుకోవడంకంటెనూ తన అభిప్రాయంలో అత్యంత ప్రాముఖ్యతను వహించుతూన్నట్టీ కాన్పూర్‌ను ముట్టడినుండి విడిపించడం అతిదుస్సాధ్యమైన కార్యమనీ, కాన్పూర్‌ను పోగొట్టుకోవడం బహుశ సంభవమేననే అనుమానాలు మెల్లమెల్లగా బయటికి పొక్కడం రెండవవిషయం. కాన్పూర్ గంగానదిపై కేంద్రస్థానంలో ఉండడంవల్ల అయోధ్య, రోహిల్‌ఖండ్, గ్వాలియర్, బుందేల్‌ఖండ్‌లపై భౌగోళికంగా దానికుండే ప్రాముఖ్యాన్నిబట్టీ, ఢిల్లీకి అగ్రగామిదుర్గంగా ఏర్పడడాన్నిబట్టీ, ఇప్పటి సందర్భాల్లో కాన్పూర్ వాస్తవంగా అతిముఖ్యమైన స్థలమవుతూంది. ఇక ఆఖరి విషయం: తమ ఇండియా సైన్యంలో ఇంతవరకూ వున్న ఇంజనీర్లూ సాపర్లూ సైన్యాన్ని వదిలేసి వెళ్లిపోవడంచేత, ఇప్పుడు అక్కడి సేనలో ఇంజనీర్లూ సాపర్లూ లేనేలేరనే విషయాన్నీ,

తత్కారణంగా ''ఢిల్లీ రెండవ సారగొస్సాగా ఏర్పడే''[43] అవకాశం కలుగుతూందనే విషయాన్నీ, మిలిటరీ సభ్యులలో ఒకడైన సర్ ఎఫ్. స్మిత్ కామన్స్ సభ దృష్టికి తీసుకొచ్చాడు. ఈ పరిస్థితిని తప్పించే బదులు, ఇంజినీరింగు సైనికవిభాగానికి చెందిన ఆఫీసర్లనుగాని సైనికులనుగాని ఇంగ్లండునుండి పంపించడం విషయంలో లార్డ్ పామర్‌స్టన్ అశ్రద్ధచేశాడు.

''భవిష్యత్తులో - తలలెత్తబోతున్నా''యని చెప్పబడిన యూరప్ ఘటనలనుగూర్చి మనమిక ప్రస్తావించుదాం. ఈ సందర్భంలో లార్డ్ పామర్‌స్టన్ సూచావాచాగా ఎత్తుకొన్న విషయాలనుగూర్చి లండన్ "Times" చేసిన వ్యాఖ్యానం మాకు అమిత ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించిందనే చెప్పాలి. ఫ్రెంచి రాజ్యాంగం కూలదోయబడడమో, లేక జీవితరంగంనుండి నెపోలియన్ అంతర్ధానమవడమో సంభవమనీ, అట్టిదేదైనా సంభవించిన పక్షంలో ప్రస్తుత భద్రతా స్థితిపై ఆధారపడుతూన్న ఫ్రెంచిమైత్రి అంతమొందుతుందనీ ఆ పత్రిక అంటూంది. అదే మరొక మాటలో చెప్పాలంటే, ఏరోజునైనా ఫ్రాన్సులో విప్లవఘటన సంభవింపవచ్చునని చెబుతూనే, అదే నిమిషంలో ప్రస్తుత మైత్రి ఫ్రెంచిప్రజల సానుభూతిపైనగాకుండా కేవలం ఫ్రెంచి అపహర్తతో కలిసి చేసుకున్న కుట్రపైనే స్థాపించబడిందని బ్రిటిష్ మంత్రిమండలియొక్క ప్రముఖాంగమైన "Times" ఉద్ఘాటించుతూంది. ఫ్రాన్సులో విప్లవం మాట అటుండగా, డాన్యూబ్ తగాదా[44] కూడా ఉంది. మోల్డావియ ఎన్నికలను రద్దుచేయడం ఫలితంగా, ఈ తగదా అంతమొందించబడడం బదులు ఈ తగాదానే మరొక నూతన స్వరూపంలో సృష్టించడం జరుగుతూంది. విటన్నిటినీ తలదన్నుతూంది ఉత్తరాన వున్న స్కాండినేవియా సమస్య; అట్టే సుదూరముకాని భవిష్యత్తులోనే ఇదొక బ్రహ్మాండమైన ఆందోళనా రంగంగా పరిణమించి, యూరప్‌లో అంతర్జాతీయ సంఘర్షణకు తప్పక రణభేరీని మ్రోగించగలదనే సూచనలున్నాయి దీనికి. స్వీడన్‌రాజు* మరణం, ప్రస్తుతపు డెన్మార్క్‌రాజు రాజ్యవిసర్జన, ఈ రెండు ఉదంతాలకోసమూ అతి ఆత్రంతో వేచివుండడం కారణంగా ఇంతవరకూ ఉత్తరాదిని శాంతికేమీ భంగం కలగడంలేదు. ఇటీవల క్రిస్టియానియాలో జరిగిన ప్రకృతిశాస్త్రాభిమానుల సమావేశంలో మాట్లాడుతూ స్వీడన్ యువరాజు** స్కాండినేవియా దేశాల ఐక్యతకు తాను సుముఖుడనని నొక్కి ఉద్ఘాటించాడు. అతడు నడివయస్సు మనిషీ, దృఢసంకల్పుడూ, శక్తిసామర్థ్యాలున్నవాడూ అవడంచేత స్వీడన్, నార్వే, డెన్మార్క్ దేశాలలో వున్న ఉత్సాహవంతులైన యువకులందరూ అధికసంఖ్యలో సభ్యులుగా చేరినట్టి స్కాండినేవియన్ పార్టీ, ఇతడు సింహాసనాన్ని అధిష్ఠించడమే యుద్ధప్రకటనకు తగిన అదనుగా ఎంచుతుంది. బలహీనుడూ బుద్ధిమాంద్యుడూ అయిన డెన్మార్క్ రాజు, ఏడవ ఫ్రెడరిక్

---

* మొదటి ఓస్కార్ — సం.

** చార్లెస్ లుడ్విగ్ ఒయ్‌గెన్ — సం.

ఇదివరకే రాజ్యాన్ని పరిత్యజించి ఆంతరంగిక జీవనంలో కాలంగడుపుకోవాలనుకున్నాడు; కాని అతని అనులోమవివాహపు భార్య, కౌంటెస్ డాన్నర్ అందుకు అనుమతించ నిరాకరించింది. తుట్టతుదకిప్పుడు ఆమె అందుకు అంగీకరించిందని అందరూ చెప్పుకుంటున్నారు. ఆమె కారణంగానే, రాజు పినతండ్రీ, రాజ్యానికి వారసుడూ అయిన ప్రిన్స్ ఫెర్డినాండ్‌ను రాచకార్యాల నుండి విరమించవలసినదిగా ఒప్పించారు; కాని ఇప్పుడు మళ్లీ రాజకుటుంబంవారు చేసిన ఏర్పాటుననుసరించి అతడు తిరిగి రాచకార్యాలలో ప్రవేశించడం జరిగింది. కౌంటెస్ డాన్నర్ ఈ సమయంలోనే కోపెన్‌హాగెన్‌లో నివసించడం మానుకుని పారిస్‌కు తన నివాసం మార్చుకొన నిశ్చయించిందనీ, ప్రిన్స్ ఫెర్డినాండ్‌ను రాజుగాచేసి రాజకీయజీవిత ఝంఝామారుతాలకు వీడ్కోలుచెప్పేటట్లు రాజుచేత ఒప్పించిందని కూడా అనుకుంటున్నారు. తుయిలెరీ రాజదర్బారు పట్ల తరువాత పదవ చార్లెస్ నామం ధరించి రాజైనట్టి కౌంట్ ఆఫ్ ఆర్టోయ్ ఎట్టి వైఖరి తీసుకున్నాడో, సుమారు 65 ఏళ్లవయస్సుగల ఈ ప్రిన్స్ ఫెర్డినాండ్ కోపెన్‌హాగెన్ రాజ దర్బారుపట్ల అట్టి వైఖరి తీసుకున్నాడు. సనాతన విధానంపట్ల మూర్ఖమూ, కఠినమూ తీవ్రమూ ఐన నమ్మకాన్ని కలిగిన ఇతడు, రాజ్యాంగప్రణాళికాబద్ధమైన రాచరికవిధానంపట్ల తనకు గల విముఖతను ఎన్నడూ ఏ విధంగానూ కప్పిపుచ్చడానికి ప్రయత్నించనైనా ప్రయత్నించలేదు. తాను బహిరంగంగా అసహ్యించుకుంటూన్న రాజ్యాంగప్రణాళికాచట్టంపైన ప్రమాణకం చేయడమే సింహాసనాన్ని అధిష్ఠించేందుకు మొదటి షరతు. ఈ కారణంగా అంతర్జాతీయ చిక్కులు ఏర్పడడం సంభవం; కాగా ఈ పరిస్థితిని స్వీడన్ డెన్మార్క్‌లలోవున్న స్కాండినే వియన్ పార్టీ తన సొంత లాభానికి వినియోగించుకోడానికే పూర్తిగా నిశ్చయించుకుంది. ఇది ఈలావుండగా, అటు డెన్మార్క్‌తో తమకుగల కోర్కెలపట్ల ప్రష్యా ఆస్ట్రియాల సహాయాన్ని పొందుతూన్న జర్మన్ జమీందారీ పరగణాలైన ష్లెస్‌విగ్, హోల్‌స్టయిన్‌ల తగాదా,[45] ఇప్పటికే వున్న విషమపరిస్థితులను మరింత కలుషితపరచి, ఉత్తరాన వున్న ఆందోళనలలో జర్మనీ చిక్కుకొనడానికి దారితీయవచ్చు; ఇదేసమయంలో డెన్మార్క్ సింహాసనాన్ని ప్రిన్స్ ఫెర్డినాండ్‌కు స్థిరపరుస్తూ హామీలనిచ్చిన 1852 లండన్ సంధి రష్యా, ఫ్రాన్సు, ఇంగ్లండులను ఈ తగాదా లోకి దింపే అవకాశం కూడా ఉంది.

కె. మార్క్సుచే 1857 ఆగస్టు 21 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 సెప్టెంబరు 5 వ తేదీగల
నెం. 5110 సంచికలో ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స

*ఇండియాలో జరిగిన చిత్రహింసలపై దర్యాప్తు[46]

ఇండియాలో జరుగుతూన్న తిరుగుబాటును గూర్చి మేము నిన్న ప్రచురించిన మా లండన్ విలేకరి లేఖలో ఈ దౌర్జన్యసహితమైన తిరుగుబాటుకు దారితీసినట్టి పూర్వఘటనలు కొన్నింటిని సముచితంగానే పేర్కొన్నాడు. నేటి సంచికలో ఈ పరిశీలనా ధోరణినే మరికొంత వరకూ సాగించాలనీ, ఇండియా దేశస్థులపట్ల ఇండియాలో వున్న బ్రిటిష్ పరిపాలకులు ప్రపంచాన్ని నమ్మమని తాము చెబుతూన్నంతటి సాధుసంపన్నులూ నిష్కళంకులూ అయిన ఉపకారస్థులు కారని చూపడమే మా ఉద్దేశ్యం. ఇందుకుగాను, ఈస్ట్ ఇండియాలో చిత్ర హింసల గురించి 1856, 1857 లలో చేసిన హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ సమావేశాల ముందుంచ బడిన అధికారయుతములైన ''బ్లూ బుక్సు''నే[47] వినియోగించుతాము. అబద్ధమని నిరాకరించ డానికి వీలుపడని సాక్ష్యమిదని సహజంగానే అంగీకరించాల్సి ఉంటుందని ప్రత్యక్షంగానే కన బడుతూంది.

మద్రాసులో విచారణ జరిపిన చిత్రహింస దర్యాప్తు కమీషనుయొక్క ప్రథమ నివేదికను[48] మనం మొదట పరిశీలించుదాం; ఈ నివేదికలో ''రెవిన్యూ శిస్తు వసూళ్లకోసం చిత్రహింసలు విధించడం సర్వసాధారణంగా అమలులోవున్న విషయమే''నన్న నమ్మకానికే కమీషను వచ్చిందని చెప్పబడింది.

> ''శిస్తులను చెల్లించని నేరానికిగాను ఎటూ దౌర్జన్యం పాలుగాబడిన ప్రజల సంఖ్యకంటె క్రిమినలు నేరాలకింద శిక్షగా దౌర్జన్యానికి పాలుగాబడినవారి సంఖ్యే ఎంతో తక్కువ ఉంటుందనడం నిస్సందేహమనే నమ్మకను,''

నివేదిక వెలిబుచ్చుతూంది.

"చిత్రహింస అమలులో వుందనేటట్టి నమ్మకానికి రాకతప్పనందున కమీషను వారికి కలిగిన బాధకంటె మరొక విషయం వారి మనసులో స్థిరంగా నాటుకోవడం వల్ల వారికింకా ఎక్కువ బాధ కలుగజేసింది. అదేమిటంటే పరిహారం పొందడంలో బాధలకుపాల్పడిన వ్యక్తులు ఎదుర్కోవలసిన కష్టాలు,"

అని నివేదిక ఉద్ఘాటించింది.

ఈ కష్టాలకుగల కారణాలను కమీషనువారు ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: 1) ఫిర్యాదు చేయదల్చుకొనేవారు స్వయంగా కలెక్టరు ఎదుట కచేరీలో హాజరుకావలసిన కారణంగా వారికి డబ్బునష్టమూ వృధాకాలహరణమూ సంభవించుతూంది; 2) ఉత్తరంద్వారా అర్జీ పెట్టుకున్నయెడల, జిల్లాపోలీసూ రెవిన్యూ ఉద్యోగీ రెండూ అయిన "తాశీల్దారుకు" — అనగా ఏ ఉద్యోగైతే స్వయంగానో, లేక అతని చేతికింద వున్న చిన్న పోలీసు ఉద్యోగులచేతనో తనకు హానికలుగజేశాడో ఆ తాశీల్దారుకే — "దర్యాప్తునిమిత్తం పంపించడమైంది" అనే సూచనను పీఠీన రాసి, అర్జీని వాపసు చేస్తారనే భయం; 3) ఈ దుర్నయాలను గావించినట్టు యథావిధిగా చట్టములలో నిర్ణయించబడిన విధాన్ని అనుసరించి నేరము మోపబడినట్టిగాని, చట్టములను అనుసరించి శిక్ష విధింపబడినట్టిగాని ప్రభుత్వోద్యోగులపై సహితమూ శిక్ష అమలు జరిపేందుకు తగిన సక్రమపద్ధతులుగాని, శిక్షించడమునకుగాని ఎట్టి బందోబస్తులూ సమర్థవంతంగా జరగకపోవడం. ఇటువంటి నిందారోపణ మేజిస్ట్రేటు యెదుట రుజువైన పక్షంలో, కేవలం యాభై రూపాయల జుల్మానాగాని, ఒక నెల ఖైదుగాని మించని శిక్ష విధించడానికే మేజిస్ట్రేటుకు అధికారం ఉందట, గాని అంతకు మించి శిక్ష విధించడానికి అతనికి అధికారంలేదట. అందుకు ప్రత్యామ్నాయంగా "శిక్ష విధించేందుకై క్రిమినల్ జడ్జీకిగాని, సర్క్యూట్ కోర్టు ఎదుట విచారణకై హాజరుపెట్టడానికిగాని" నేరస్థుడిని ఒప్పగించివేయవచ్చు.

నివేదికలో అదనంగా ఇలావుంది:

"ఇదంతా మిక్కిలి విసుగుపుట్టించేటట్టి కాలహరణపు వ్యవహారకాండగానూ, అధికారదుర్వినియోగమనే ఒకే ఒక నేరానికే — అనగా పోలీసువారిపై తేబడిన అభియోగాలలోనేతప్ప — ప్రస్తుతపు సందర్భంలో ఎంతమాత్రమూ తగివుండని వ్యవహారకాండగానూ కనబడుతూంది."

పోలీసు ఉద్యోగిపైనగాని, లేదా రెవిన్యూ ఉద్యోగిపైనగాని — పోలీసువారే రెవిన్యూ శిస్తులు వసూలుచేయడంచేత ఈ రెండు కార్యాలూ ఒక ఉద్యోగే నిర్వహిస్తున్నాడు — బలాత్కా

రంగా డబ్బు వసూలుచేసినట్లు నేరంమోపబడినప్పుడు, ఆ ఉద్యోగిని మొదట అసిస్టెంటు కలెక్టరు విచారణచేస్తాడు; ఈ తీర్పుపై ఆ ఉద్యోగి కలెక్టరుకూ, కలెక్టరు తీర్పుపైన రెవిన్యూ బోర్డుకూ అప్పీలు చేసుకోవచ్చు. తదుపరి ఈ బోర్డు అతని విషయాన్ని ప్రభుత్వానికిగాని, లేదా సివిల్ కోర్టులకుగాని పంపించవచ్చు.

> ''పద్ధతి ఈ విధంగా ఉన్నప్పుడు, పేదరికంతో బాధపడుతూన్న ఏ రైతు కూడా ధనవంతుడైన రెవిన్యూ ఉద్యోగస్థునితో కలహం పెట్టుకొన జాలడు. ఈ రెండు శాసనవిధులకిందనూ (1822, 1828 సంవత్సరాల రెగ్యులేషన్ల కిందనూ), ఫిర్యాదులేవీ చేయబడినట్లు కూడా మా దృష్టి కెవ్వరూ తీసుకురాలేదు.''

పైగా ప్రభుత్వం తరఫున వసూలుచేయబడవలసిన మొత్తానికి బదులు అధికంగా వసూలు చేసినప్పుడే, లేదా ఉద్యోగి తన జేబులో వేసుకొనే ఉద్దేశంతోనే దౌర్జన్యంగా రైతు నుండి అదనంగా డబ్బు వసూలు చేసినప్పుడే బలాత్కార చౌర్యమనే నేరం వర్తించుతుంది. దీన్నిబట్టి అసలు రెవిన్యూ వసూలు చెయ్యడంలో దౌర్జన్యం ఉపయోగించినప్పుడు శిక్షించేందుకు చట్టబద్ధమైన పద్ధతులేవీ లేవనేది స్పష్టంగానే తెలుస్తూంది.

పైన ఉదహరించిన వాక్యాలు కలిగిన నివేదిక మద్రాసు రాజధానికే వర్తించుతూంది; కాని లార్డ్ డల్‌హూసీ 1855 సెప్టెంబరులో డైరెక్టర్లకు* రాసిన లేఖలో, తానే ఇలా అన్నాడు:

> ''బ్రిటిష్ రాష్ట్రాలలో ప్రతిరాష్ట్రంలోనూ కింది ఉద్యోగులు ఏదో ఒక రూపంలో చిత్రహింస ఉపయోగించుతున్నారన్న విషయంలో చాలా కాలంనుండి తనకెట్టి సందేహమూ కలగడంలేదు.''

ఈ విధంగా బ్రిటిష్ ఇండియాలో చిత్రహింస ఒక ఆర్థిక పరిపాలనాసంస్థగా దేశమంతటా పాతుకుపోయిందనే విషయం అధికారయుతంగానే ఒప్పుకుంటున్నారు. అయితే ఈ ఒప్పుకోలు ఏ విధంగా ఉందంటే, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి ఇందులో ఏ విధంగానూ సంబంధంలేదని తప్పించుకోడానికి వీలుండేటట్లుగా ఉంది. ఇందుకు తగినట్లుగానే చిత్రహింసలను జరపడంలో నేరమంతా దేశీయులైన కింది ఉద్యోగులదేననీ, ప్రభుత్వంయొక్క యూరపియన్ ఉద్యోగస్థులు కేవలం విఫలులైనప్పటికీ కూడా, అవి జరగకుండా శాయశక్తులా తంటాలుపడుతూనే వున్నారనీ, మద్రాసు కమీషను పర్యవసానంతేల్చింది. ఈ పర్యవసానానికి వచ్చినందుకు చిత్రహింసల

---

* ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వారి కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్లు — సం.

విచారణపట్ల ఫిర్యాదుచేస్తూ; ''మద్రాస్ నేటివ్ ఎసోసియేషన్'' వారు 1856 జనవరిలో పార్లమెంటుకు ఒక అర్జీ పంపించి అందులో ఈ కింది కారణాలు పేర్కొన్నారు: 1) కమీషను తన విచారణను కేవలం చెన్నపట్నంలోనే జరపడం చేతనూ అదైనా ఏ మూడునెలలపాటో జరగడం చేతనూ తత్కారణంగా బహుకొద్ది సందర్భాలలో తప్ప దేశీయులకు తమ గ్రామాలనుండి వచ్చి ఫిర్యాదుచేయడానికి దుస్సాధ్యమవడం చేతనూ వాస్తవమైన విచారణ అంటూ ఏదీ జరగ లేదు; 2) ఈ ఘోరకలికి మూలకారణమేమిటో మొదలంటా తరచిచూడడానికి కమీషనర్లు ప్రయత్నించనేలేదు; ఆ విధంగా వారు చేసివుండిన పక్షంలో, ఈ ఘోరకలి అంతా అసలు రెవిన్యూ వసూలుచేసే పద్ధతిలోనే ఉందన్న విషయం బయటపడి ఉండేది; 3) ఈ దురల వాటునుగూర్చి తమ పైఅధికారులకు ఎంతవరకు తెలిసివుండెనో నిర్ధారణచేయడానికై దోషులైన దేశీయోద్యోగులను ఎవ్వరినీ విచారణ చేయలేదు.

ఆర్జీదార్లు ఇలా అంటున్నారు:

''ఈ దౌర్జన్యాలకు అసలు మూలం, వాటిని భౌతికంగా జరిపినవారుకాక, సరా సరి వారిపైన అధికారంచేస్తూ అంచనాచేయబడిన వసూళ్ల మొత్తమంతా వసూలు చేయడానికి తమ యూరపియన్ పెద్ద అధికార్లకు బాధ్యులైనట్టి ఉద్యోగులనుండీ, ఈ ఉద్యోగులకు పైనుంటూ పూర్తివసూళ్లకు అందరి పైనా అధికారాన్ని వహిస్తూ ప్రభుత్వానికి జబాబుదారులైనట్టి యూరపియన్ అధికార్లనుండీ, కిందకు వ్యాపించు కుంటూ వస్తూంది.''

''ఇందులో ఇంగ్లీషువారిని ఏవిధంగానూ తప్పుపట్టడానికి వీలులేద''ని ఘంటాపథంగా వక్కాణించుతూన్న కథనాన్ని ఖండించడానికై, చెన్నపట్నం దర్యాప్తు కమీషనర్ల నివేదిక తాను ఆధారపడినట్టు చెప్పుకుంటూన్న సాక్ష్యంనుండే కొద్ది ఉదాహరణలు ఉల్లేఖించుతే సరిపోతుంది. మిస్టర్ డబ్లియు. డి. కోల్‌హోఫ్ అనే ఒక వర్తకుడు ఈ విధంగా చెప్పాడు:

''మామూలుగా అమలులోవున్న చిత్రహింసలు రకరకాలుగా ఉంటాయి; ఏ రకం చిత్రహింసను ఉపయోగించాలో కేవలం తాశీల్దారుని చిత్తంపైనే, అతని చేతికింది ఉద్యోగుల చిత్తంపైనే పూర్తిగా ఆధారపడి ఉంటుంది; కాని ఏవరైనా ఫిర్యాదు చేసిన పక్షంలో దర్యాప్తు, భోగట్టా చేయవలసినదిగా ఆ ఫిర్యాదులను సర్వసాధారణంగా తాశీల్దార్లకే పంపించడం కారణంగా, పై అధికార్లనుండి ఈ బాధలుపడ్డవారికి ఏమైనా పరిహారం కలుగుతుందేమో నేను చెప్పలేకుండా వున్నాను.''

దేశీయులు చేసిన ఫిర్యాదులలో ఒకటి ఈ విధంగా వుంది:

"కిందటేడు వర్షాభావంవల్ల మా పిషాణం పంట (ముఖ్యమైన ధాన్యపు, లేక వరి పంట) నాశనం అయిపోవడం కారణంగా, మామూలుగా మేము ఎల్లప్పుడూ చెల్లించివేస్తూన్న శిస్తు చెల్లించలేకపోయాం. జమాబందీ జరిగినప్పుడు, 1837 లో ఈడెన్ దొరగారు మా కలెక్టరుగా ఉన్నప్పుడు మేము చేసుకున్న ఒప్పందం ప్రకారం, మాకు సంభవించిన పంటనష్టాలకుగాను శిస్తు మాఫీచేయవలసిందని మేము కోరాం. కాని ఈ శిస్తు మాఫీకి అంగీకరించకపోవడంవల్ల మేము మా పట్టాలు తీసుకో నిరాకరించాం. అటుతరువాత జూనునుండి ఆగస్టువరకూ తాశీల్దారు మాదగ్గరనుండి అత్యంత కఠినంగా శిస్తులు వసూలుచేయడం ఆరంభించాడు. నన్నూ మరికొందరినీ కొందరు మనుషులకి ఒప్పజెప్పాడు. వీరు మమ్మల్ని రోజూ ఎండలోకి తీసుకెళ్లి మమ్మల్ని వంగోబెట్టి మా వీపులమీద బండలు పెట్టి, మండుతూన్న ఇసుకలో నిలబెట్టించేవారు. రాత్రి ఎనిమిది గంటలైన తరువాత కూడు తినడానికి మమ్మల్ని వదిలిపెట్టేవారు. ఈ మూడునెలలలోనూ మా అర్జీలు దాఖలుచేసుకోవడానికి అప్పుడప్పుడు కలెక్టరుగారి వద్దకు వెళ్లేవారం; కాని ఆయన మా అర్జీలు తీసుకో నిరాకరించాడు. మా అర్జీలను సెషన్సుకోర్టుకు తీసుకువెళ్లి అక్కడ దాఖలుచేసుకోగా, మా అర్జీలు కోర్టువారు కలెక్టరుగారికి పంపించేశారు. అయినప్పటికీ మాకు న్యాయం దొరకలేదు. సెప్టెంబరు నెలలో మామీద నోటీసులు జారీచేశారు; ఇరవైయ్యైదురోజుల తదుపరి మా ఆస్తులు జప్తుచేసి, తరువాత వాటిని అమ్మేశారు. నేను ఇప్పుడు మనవిచేసినదానికి తోడు, మా ఆడంగులను కూడా క్రూరంగా హింసించారు; వారి సస్తములకు 'కిట్టీ' పట్టించారు."

కమీషనర్లు అడిగిన ప్రశ్నలకు ఒక దేశీయ క్రైస్తవుడు ప్రత్యుత్తరాలిస్తూ ఈ విధంగా చెప్పాడు:

"యూరపియన్ రెజిమెంటుగాని, దేశీయ రెజిమెంటుగాని గ్రామంగుండా వెళ్లిందంటే, రైతులందరి వద్దనుండి ఉచితంగా బలవంతాన తినుబడిసామగ్రిని తెప్పించుకునేవారు; రైతులలో ఎవరైనా సరుకులకు వెల ఇవ్వమని అడిగితే వారిని క్రూరమైన చిత్రహింసలకు గురిచేసేవారు."

దీనితరువాత ఒక బ్రాహ్మణుని దృష్టాంతంవుంది; కొలెరూన్ నదిపైన కడుతూన్న వంతెన పనుల కోసమని చెక్కపలకలు, బొగ్గు, వంటచెరకు వగైరా వస్తువులను ఉచితంగా ఇవ్వమని తాశీల్దారు ఆ బ్రాహ్మణునీ, ఇతడితో సహా ఇతడి గ్రామంలోని వారినీ, పొరుగు గ్రామాలవారినీ అడిగాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు అందుకు నిరాకరించగా పన్నెండుగురు మనుష్యులు అతనిమీద పడి, అతనిని నానావిధాలా హింసించారు. అతడిలా అంటాడు:

> ''సబ్‌కలెక్టరుగారైన మిస్టర్ కాడెల్ దొరగారికి ఫిర్యాదు దాఖలుచేసుకున్నాను, గాని ఆయన విచారణచేయడానికి నిరాకరించి, నా ఫిర్యాదు అర్జీని చించివేశారు. పేదవారు నష్టాన్ని భరించగా కొలెరూన్ వంతెనపనిని చౌకగా పూర్తిచేసి ప్రభుత్వంవారినుండి మెహర్బానీ సంపాదించడమే ఆయన ఉద్దేశ్యమైనందున, తాశీల్దారు ఎటువంటి ఖూనీలు చేసినప్పటికీ, వాటినిగూర్చి ఈయన ఏమీ దఖలు పుచ్చుకోవడంలేదు.''

బలాత్కార ప్రయోగంలోనూ దౌర్జన్యంలో సహితమూ చిట్టచివరి హద్దులను అతిక్రమించుతూన్నట్టి చట్టవ్యతిరేక చర్యలపట్ల, అందరికంటెనూ పైనున్న ఉన్నతాధికారులు ఎట్టి వైఖరి అవలంబించినదీ, 1855 లో పంజాబ్‌లో లూధియానా జిల్లాకు కమీషనరుగా వున్న మిస్టర్ బ్రెరెటన్ ఉదాహరణవల్ల చక్కగా తెలుస్తూంది. ఈ కిందిసంగతులన్నీ రుజువైనట్టు పంజాబ్ రాష్ట్ర చీఫ్ కమీషనరు* నివేదికవల్ల తెలుస్తూంది.

> ''డిప్యూటీ కమీషనర్ మిస్టర్ బ్రెరెటన్‌యొక్క సరాసరి అధికారంకింద వున్న విషయాలలోనూ, అతడి అజమాయిషీలో వున్న విషయాలలోనూ, ఎట్టి కారణమూలేకుండానే భాగ్యవంతుల ఇళ్లు సోదాచేయబడ్డాయి; సోదాచేయబడ్డ సమయాల్లో వారి ఇళ్లనుండి స్వాధీనంచేసుకున్న ఆస్తిని వారికి ఇచ్చివేయకుండా చాలాకాలం అట్టే పెట్టేసుకోవడం జరిగింది; అనేకమంది వ్యక్తులను జైలులోపెట్టి నిర్బంధించి, వారిపైన మోపబడిన నేరాలు బహిరంగంగా తెలియజేయబడకుండానే కొన్ని వారాలు వారిని జైలులోనే ఉంచేశారు; చెడుప్రవర్తన కలిగిన వ్యక్తుల విషయంలో పూచీకత్తులు తీసుకొనేందుకు ఉద్దేశించబడిన చట్టాలను విచక్షణారహితమైన కాఠిన్యంతో అందరిపైనా అమలుజరుపబడ్డాయి. డిప్యూటీ కమీషనరు జిల్లానుండి జిల్లాకు సర్క్యూటు

---

* జాన్ లారెన్స్ — సం.

వెళ్ళుతూన్నప్పుడు పోలీసు ఉద్యోగులూ, పోలీసువారికి భోగట్టాలను జేరవేసే వేగుల వాళ్ళూ అతనివెంటే ఉంటూండేవారు; ఈ అల్లరిపనులన్నింటికీ వీరే కారకులు.''

ఈ విషయంపై లార్డ్ డల్‌హౌసీ తన నివేదికలో ఈ విధంగా రాశాడు:

''ఈ అధికారిపై చీఫ్ కమీషనరు అభియోగాలు మోపుతూ వివరించిన నిబంధనాతిక్రమణ, చట్టవ్యతిరేకచర్యల సుదీర్ఘమైన జాబితాలో ప్రతి అంశము గురించీ అభేద్యమైనట్టి — మిస్టర్ బ్రెరెటన్ సహితమూ అడ్డుచెప్పనటువంటి — నిదర్శనంవుంది; బ్రిటిష్ పరిపాలనలో ఒక భాగానికి అపఖ్యాతిని తెచ్చిపెట్టి, బ్రిటిష్ పౌరితులలో అనేకులను ఎనలేని అన్యాయానికీ, అకారణమైన జైలు నిర్బంధానికీ, క్రూరమైన చిత్రహింసలకూ గురిచేసింది.''

''ఈ విషయాన్ని ఒక బహిరంగ దృష్టాంతంగా చెయ్యాలని'' లార్డ్ డల్‌హౌసీ ప్రతిపాదించి, తదానుసారం ఇలా అభిప్రాయపడుతున్నాడు:

''డిప్యూటీ కమీషనరు అధికారాలను నిర్వహించడానికి, ప్రస్తుతానికి మిస్టర్ బ్రెరెటన్ తగినవాడుకాడని, ఆ హోదానుండి తొలగించి మొదటితరగతి అసిస్టెంటు హోదాకు అతనిని దింపివేయడం ఉచితం.''

మలబారు కోస్తానున్న కనరా తాలూకా ప్రజలు పంపిన మహజరును ఉదహరించి, అధికారయుతములైన ''బ్లూ బుక్సు''లలోనుండి ఉల్లేఖనలను ఇంతటితో మనం ముగించ వచ్చు. ఇదివరలో తాము ప్రభుత్వానికి చాలాసార్లు అర్జీలు పెట్టుకున్నామనీ, అవన్నీ నిష్ఫలితాలే అయాయనీ విన్నవించుకుంటూ, తమ వెనుకటి స్థితికీ ఇప్పటి స్థితికీగల వ్యత్యాసం ఈ విధంగా వారు తెలియజేశారు:

''నంజ పుంజ భూములనూ, పల్లపు భూములనూ కొండభూములనూ, అడవులనూ సాగుచేసుకుంటూ, మాపై విధించబడిన తక్కువ శిస్తులు చెల్లించు కుంటూ 'రాణీ', బహదూర్, టిప్పుగార్ల పరిపాలనలకింద శాంతినీ సౌఖ్యాన్నీ మేము అనుభవించి ఉండగా, తదుపరి ఆనాటి సర్కారు నౌకర్లు అదనపు శిస్తు విధించారు; కాని మేమీ అదనపు శిస్తు చెల్లించలేదు. శిస్తువసూలు చెయ్యడంలో మాపై ఎట్టి

ఇబ్బంది చర్యలనుగానీ, అత్యాచారాలనుగానీ, హింసలనుగానీ జరిపించలేదు. ఈ ప్రాంతం గౌరవనీయులైన కంపెనీవారికి* స్వాధీనం చేసిన తరువాత, మా వద్దనుండి డబ్బు పిండడానికి వారు అన్నిరకాల మాయోపాయాలనూ పన్నుతున్నారు. ఇట్టి వినాశకర మగు ఉద్దేశ్యం దృష్టిలో పెట్టుకుని కొత్త నిబంధనలు సృష్టించి, కొత్త చట్టాలు తయారుచేసి, వాటిని అమలు పరచవలసిందిగా తమ కలెక్టర్లకూ, సివిల్ జడ్జీలకూ తాఖీదులు పంపించారు. కాని అప్పట్లోవున్న కలెక్టర్లూ, వారి చేతికింద వుండిన దేశీయ ఉద్యోగులూ కొంతకాలంవరకూ మా కష్టనిష్ఠూరాలను గమనించి మా కోర్కెలను అనుసరించుతూ వచ్చారు. కాని ఇందుకు భిన్నంగా ఇప్పుడున్న కలెక్టర్లూ, వారి తాబేదార్లూ, ఏ విధంగానైనాసరే తమ ఉద్యోగాలలో వేతనాభివృద్ధి సంపాదించు కుందామనే ఉద్దేశ్యంతో, ప్రజల శ్రేయస్సునూ సామాన్యప్రయోజనాలనూ నిర్లక్ష్యం చేస్తూ, మా మెరలు పెడచెవినిబెట్టి మమ్మల్ని సర్వవిధాలా హింసలపాల్జేస్తున్నారు.''

ఇండియాలో బ్రిటిష్ పరిపాలనయొక్క యథార్థ చరిత్రనుండి ఒక ప్రకరణం మాత్రమే కేవలం సంగ్రహంగానూ, ఎట్టి అతిశయోక్తులూ లేకుండానూ పైన పొందుపరచాం. ఇట్టి వాస్తవాంశాల దృష్ట్యా, తమ ప్రజలను ఇంతగా దురన్యాయాల పాల్జేసిన విదేశీయ విజేతలను దేశంనుండి పారదోలడానికై ఒక జాతి ప్రజ ప్రయత్నించడం సమర్థింపదగినదా కాదా అని నిష్పక్షపాతులైన విజ్ఞులందరూ బహుశ తప్పక ప్రశ్నించుతారు. ఇకపోతే ఇంగ్లీషువారే ఇట్టి దుష్కార్యాలను నిష్కారణంగా కావాలని ఇంత నిర్దాక్షిణ్యంగా చేయగల్గగా హిందూదేశీయులచే గావించబడినట్లు చెప్పబడుతూ, వారిపైన మోపబడుతూన్న నేరాలనూ క్రూరాలనూ తిరుగు బాటూ విరోధాల ఆగ్రహంలో హిందూదేశస్థులు చేసివుండడంలో ఆశ్చర్యపడాల్సినదేముంది?

కె. మార్క్సుచే 1857 ఆగస్టు 28 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 సెప్టెంబరు 17 వ తేదీగల
నెం. 5120 సంచికలో ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

* ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ – సం.

కారల్ మార్క్స

*ఇండియాలో తిరుగుబాటు

"బాల్టిక్" స్టీమరు తీసుకొచ్చిన టపా ఇండియాలో క్రొత్త ఘటనలు జరిగినట్లు వార్తలను నివేదించప్పటికీ, అత్యంతాసక్తిజనకమైన వివరాలను టపా అందివ్వడంచేత, మా పాఠకులు తెలుసుకొనేందుకు వాటిని క్లుప్తంగా ఇక్కడ పొందుపరుస్తున్నాం. జూలై 15 వరకూ కూడా ఇంగ్లీషువారు ఢిల్లీలోకి ప్రవేశించలేక ఇంకా పట్నం వెలుపలనే ఉన్నారన్న విషయం మనం మొట్టమొదట గమనించాలి. అదేసమయంలో ఇంగ్లీషువారి శిబిరంలో కలరా జాడ్యం కనబడిందనీ, భారీవర్షాలు ఆరంభమయానసీ, ముట్టడిచేస్తూన్న సేనలు ఇక ముట్టడికి స్వస్తిచెప్పి తిరోగమించడం ఈరోజు కాకపోతే రేపైనా జరిగితీరుతుందనీ తెలుస్తూంది. ఈ జాడ్యం జనరల్ సర్ హెచ్. బార్‌నార్డ్‌ను ఒక్కడిని మాత్రమే పొట్టబెట్టుకుని, అతను భుజించిన ఆహారంకంటె తక్కువరకం ఆహారం తింటూ, అతను చేసే పనులకంటె ప్రయాసకరమైన పనులను చేస్తున్న సామాన్యసైనికులను వదిలిపెట్టిందని, మనని నమ్మమని ఇంగ్లండుదేశపు వార్తాపత్రికలు చెబుతున్నాయి. ఇందుచేత, ముట్టడిసైన్యపు శ్రేణులలో ఎందరిని ఈ జాడ్యం తుడిచిపెట్టేసిందో మనం తెలుసుకోవాలంటే, ప్రజలకు బహిరంగా తేటతెల్లంగా తెలియజేస్తున్న విషయాలపైగాక, యథార్థములని చెప్పబడిన వాస్తవాంశాల నుండే మనం గ్రహించి ఊహించుకోవాల్సి ఉంటుంది. ఢిల్లీ ఎదుట విడిసి వున్న శిబిరంలోని ఒక ఆఫీసరు జూలై 14 న ఇలా రాస్తున్నాడు:

"శత్రు ఉధృతగతిఘర్షణలనుండి కేవలం రక్షించుకోవడం మినహా, ఢిల్లీని వశపర్చుకోడానికై మేమేమి చర్యలూ తీసుకోవడంలేదు. మా సైన్యంలోవున్న ఐదు యూరపియన్ రెజిమెంట్లలోనూ కొన్నిభాగాలు ఉన్నప్పటికీ, కాస్త ఏమాత్రపు ఫలితంతో ఎదురుదెబ్బ తీయడానికైనా మాకున్న యూరపియన్ సైనికులందరినీ జమ

చేసప్పటికీ 2,000 కంటె మించరు; జలంధర్, లూధియానా, సుబాతూ, డగ్ షేల్, కసౌలీ, అంబాలా, మీరట్, ఫిల్లవుర్ నగరాల రక్షణకోసం ప్రతి రెజిమెంటు లోనూ పెద్దపెద్ద దళాలనే ఒక్కొక్క నగరంలోనూ ఉంచివేయవలసి వచ్చింది. వాస్తవంగా ప్రతి రెజిమెంటునుండీ వచ్చి మాతో చేరినవల్లా చిన్నచిన్న దళాలే. ఆర్టిలరీలో మాకంటె శత్రువులే ఎంతో మిన్న.''

ఉత్తరాన వున్న ప్రధాన రాజమార్గం జలంధర్‌నుండి మీరట్‌వరకూ తిరుగుబాటు స్థితిలో ఉందని పంజాబ్‌నుండి వచ్చిచేరిన సైన్యాలు తెలుసుకున్నాయనీ, ఈ రెజిమెంట్ల లోని సైనికుల సంఖ్య తగ్గిపోతూన్నప్పటికీ, ఈ రాజమార్గంలో వున్న ముఖ్యస్థానాల్లో కొన్ని దళాలను ఈ రెజిమెంట్లకు ఉంచేయక తప్పిందికాదనీ దీనివల్ల రుజువవుతూంది. పంజాబ్‌నుండి వచ్చిన ఈ రెజిమెంట్లు వాటి పూర్తిబలాలతో వచ్చిచేరుతాయని మొదట ఆశించినట్లుగాక, తక్కువ బలాలతో వచ్చిచేరడానికి ఇదే కారణమని తెలుస్తూన్నప్పటికీ, ఈ విధంగా యూరపియన్ సైనికులు 2,000 మందికే తగ్గిపోవడానికి ఇదే కారణ మయివుంటుందని మాత్రం విశదంకావడంలేదు. లండన్ "Times" బొంబాయి విలేకరి జూలై 30 ని తన పత్రికకు రాస్తూ, ముట్టడిసైన్యంయొక్క ఉదాసీన వైఖరికి ఇదికాక మరొక కారణం ఉన్నట్లు చెప్ప ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అతడీవిధంగా రాస్తున్నాడు:

''మన శిబిరానికి యథార్థంగా అదనపు బలాలు — 8 వ (రాజుగారి) రెజిమెంటు తాలూకు ఒక పక్షమూ, 61 వ రెజిమెంటు తాలూకు ఒక పక్షమూ, పదాతి ఆర్టిలరీ కంపెనీ ఒకటీ, ఒక దేశీయ దళానికి చెందిన రెండు ఫిరంగులూ, (మందుగుండు సామగ్రిని తీసుకువస్తూన్న పెద్ద శ్రేణికి రక్షణ ఇస్తూ వెంట వచ్చిన) 14 వ ఇర్రెగ్యులర్ కేవెల్‌రీ రెజిమెంటూ, 2 వ పంజాబ్ కేవెల్‌రీ రెజిమెంటూ, 1 వ పంజాబ్ ఇన్‌ఫెంట్రీ, 4 వ సిక్కు ఇన్‌ఫెంట్రీ — వచ్చిచేరాయి; అయితే ఈ విధంగా ముట్టడిసైన్యంతో చేరిన దేశీయబలాలు యూరపియన్లు కూడా ఉన్న పటాలలో సర్దబడినప్పటికీ, వీటన్నిటిపైనా సమాన మయినట్టీ సంపూర్ణమయినట్టీ విశ్వాసాన్ని ఉంచడానికి ఎంతమాత్రమూ వీల్లేను. పంజాబ్ బలగాలలోని కేవెల్‌రీ రెజిమెంట్లలో అచ్చంగా హిందూస్థానానికీ, రోహిల్ ఖండ్‌కీ చెందినట్టి మహమ్మదీయులూ అగ్రవర్ణాలకుచెందిన హిందువులూ అనేకు లున్నారు. కాని బెంగాల్ ఇర్రెగ్యులర్ కేవెల్‌రీలో ఇంచుమించు అందరూ వీరే. ఈ తరగ తికి చెందిన సైనికులను నమ్మడానికి ఎంతమాత్రమూ వీల్లేదు; వీరు ఇంత హెచ్చుసంఖ్యలో ఇక్కడుండడం గొప్ప ఇబ్బందికి కారణమే కాకమానదు — అసలు ఇలాగే రుజువైంది కూడా.

2 వ పంజాబ్ కేవెల్‌రీ రెజిమెంటులో 70 మంది హిందూస్థానీయులను నిరాయుధులను చేయవలసీ పెద్దహోదాలోవున్న దేశీయ ఆఫీసరుతోసహా మరి ఇద్దరిని ఉరితీయవలసీ వచ్చింది. కొంతకాలంగా పటాలాలతో కలిసే ఉంటూన్న 9 వ ఇర్రెగ్యులర్లలో చాలా మంది అశ్వసైనికులు పరారైయ్యారు; ఇక 4 వ ఇర్రెగ్యులర్లను గస్తీమీద పంపించగా, వారి అజుటెంట్‌నే వారు హత్యచేశారని నాకు భోగట్టా అందింది.''

పై కథనంలో ఇంకొక సంగతి బయటపడుతూంది. ఢిల్లీ ఎదుట విడిసివున్న శిబిరానికీ అగ్రమాంటే శిబిరానికీ[49] కొంతవరకూ పోలిక వున్నట్టు కనబడుతూంది. పోతే తమకెదురుగా వున్న శత్రువుతోనే కాకుండా, తమ శ్రేణులలో వున్న మిత్రులతో కూడా ఇంగ్లీషువారికి పోరాడవలసివస్తూంది. ఈవిషయాన్ని లెక్కలోకి తీసుకున్నప్పటికీ, ఎదురుదెబ్బలను తీసేందుకై కేవలం ఇంతకొద్ది సంఖ్యలో 2,000 మంది యూరపియన్లు మాత్రమే ఎందుకున్నారు అనే ప్రశ్నకు ఇది తగిన సమాధానం కాజాలదు. బార్‌నార్డ్ తరువాత ఆ స్థానంలో ఇప్పుడున్న జనరల్ రీడ్‌కింద సమీకరించబడిన బలాలను, ఇక మూడవ రచయిత, "Daily News"[50] బొంబాయి విలేకరి, రెజిమెంటువారీగా పేర్కొంటున్నాడు; ప్రతి రెజిమెంటులోనూ వున్న వివిధ అంగబలాలను వివరించుతూ ఇతడు లెక్కచెబుతూండడంవల్ల ఇతడిస్తూన్న జాబితా నమ్మదగినదిగానే కనబడుతూంది. ఇతడి కథనాన్నిబట్టి, సుమారు 1,200 యూరపియన్లూ, 1,600 సిక్కులూ, ఇర్రెగ్యులర్ ఆశ్వికులూ వగైరాలంతా కలిసి మొత్తం సుమారు 3,000 మంది అని చెప్పవచ్చు; వీరందరూ బ్రిగేడీయర్-జనరల్ చాంబర్లేన్ నాయకత్వాన పంజాబ్ నుండి బయలుదేరి జూన్ 23 జూలై 3 తేదీలమధ్య ఢీల్లీ ఎదుటనున్న శిబిరానికి చేరుకున్నట్టు తెలుస్తూంది. అయితే సైనికులూ, ఆర్టిలరీ, ముట్టడి ఫిరంగుల శ్రేణీ అంతా కలిసి 7,000 సైనికబలం జనరల్ రీడ్ చేతికింద సమీకరించబడి ఉన్నట్టు ఇతడు అంచనా కడుతున్నాడు; దీన్నిబట్టి పంజాబ్‌నుండి అదనపుబలాలు వచ్చిచేరకముందు ఢిల్లీసైన్యంలో 4,000 కంటె అధికం ఉండివుండరన్నమాట. 7,000 బ్రిటిష్ సైన్యాన్నీ 5,000 దేశీయ సైన్యాన్నీ తనచేతికింద సర్ హెచ్. బార్‌నార్డ్ పోగుచేసినట్టు ఆగస్టు 13 వ తేదీ లండన్ "Times" చెబుతూంది. ఇది కేవలం అతిశయోక్తి అని ప్రత్యక్షంగానే కనబడిపోతూన్నప్పటికీ, అప్పటి యూరపియన్ సేనల బలం 4,000 అనీ, ఇంతకు కాస్త తక్కువగా వున్న దేశీయ సైనికబలం సహాయంగా ఉందనీ నమ్మడానికి మనకి తగిన కారణం వుంది. జనరల్ రీడ్ నాయకత్వాన ఇప్పుడు ఎంత సైన్యమైతే పోగుచేయబడిందో అప్పట్లో జనరల్ బార్‌నార్డ్ నాయకత్వాన కూడా ఇంతకు సమాన సంఖ్యలో వున్న సైన్యమూ ఉందనే దీనివల్ల మనకి తెలుస్తూంది.

కాబట్టి, కొంతవరకూ తిరుగుబాటుదార్లు విధివిరామంలేకుండా సాగించుతూన్న ఉధృతగతి సంఘర్షణల ఫలితంగానూ, కొంతవరకూ కలరా జాడ్యం సోకిన ఫలితంగానూ కలిగిన అరుగుదల తరుగుదల వల్లనూ అసలు ముట్టడిసైన్యాన్ని సగానికిసగంగా తగ్గించివేసిన నష్టాలను — ఇంతా అంతా కాదు, అపార నష్టాలను — భర్తీచేయడానికి మాత్రమే పంజాబ్‌నుండి వచ్చిన అదనపుసైన్యం సరిపడింది. ''కాస్త ఏమాత్రపు ఫలితంతో ఎదురుదెబ్బతీయడానికైనా'' కేవలం 2,000 మంది యూరపియన్లకంటె హెచ్చుమందిని ఎందుకు హాజరుపరచ లేకుండా వున్నారో ఇప్పుడు మనకి బోధపడుతూంది.

ఢిల్లీ ఎదుటనున్న బ్రిటిష్ సైనికబలాల సంఖ్యను గూర్చి ఈ మాత్రం చాలు. ఇక వీటి యుద్ధచర్యలను పరిశీలించుదాం. ఢిల్లీకి ఎదురుగా వున్న కొండగుట్టలను ఆక్రమించునట్టు ప్రధాన సైనికశిబిరం జూన్ 8 న వెలువడిన నివేదిక తరువాత, దరిమిలా మరొక ప్రకటనపత్రిక ఏదీ కూడా వెలువడకపోవడాన్నిబట్టి ఈ యుద్ధచర్యలేవీ అంత ప్రతిభావంతములైనవి కావనే మనం ఊహించుకోవచ్చు. ముట్టడిలోవున్నవారు జరిపిన ఉధృతగతి ఘర్షణలను ముట్టడించినవారు తిప్పికొట్టడమునకే ఈ యుద్ధచర్యలన్నీ, కేవలం ఒక్కటి మినహా, పరిమితమయాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు ముఖాముఖీనీ ఒక్కొక్కప్పుడు పార్శ్వాలపైనా, అందులోనూ అతితరుచుగా వెనుకతట్టు కుడి పార్శ్వంపైనా ముట్టడిదార్లు అటకాయించబడ్డారు. ఈ ఉధృతగతిఘర్షణలు జూన్ 27, 30 తేదీలనూ జూలై 3, 4, 9, 14 తేదీలనూ జరిగాయి. జూన్ 27 న జరిగిన పోరాటం ఇరుపక్షాల పురోగామిచౌకీల స్వల్పసంఘర్షణలకే పరిమితమై కొద్దిగంటలసేపు మాత్రమే జరిగింది; కాని వర్షరుతువు మొట్టమొదటి వానభారీగా కురిసిన కారణంగా మధ్యాహ్నానికి పోరాటం ఆగిపోయింది. జూన్ 30 న, ముట్టడి సైన్యాలు తమ కుడివైపున నిర్మించుకున్న గోడల ఆవరణలోకి తిరుగుబాటుదార్లు బలమైన సేనలతోవచ్చి, గస్తీదళాలనూ వాటి సహాయదళాలనూ చికాకుపరచారు. జూలై 3 న తెల్లవారకముందే ఇంగ్లీషువారి స్థావరంయొక్క వెనుకతట్టు కుడి పార్శ్వంపైన కపటదాడి ప్రారంభించి, తరువాత వెనుకతట్టుదిశనే కర్నాల్ రోడ్డుమీదుగా ఆలీపూర్‌వరకూ ఇంగ్లీషువారి శిబిరానికి సైనికదళ రక్షణతో సామగ్రినీ ఖజానానీ తీసుకొనివస్తూన్న బళ్ల శ్రేణిని అడ్డంకొట్టడానికిగాను పురోగమించారు. దారిలో 2 వ పంజాబ్ ఇర్రెగ్యులర్ ఆశ్వికపటాలంయొక్క చౌకీదళం ఒకటి తిరుగుబాటుదార్లకు ఎదురుపడగా, ఈ ఆశ్వికదళం వెంటనే తిరుగుబాటుదార్లకు లొంగిపోయింది. తిరుగుబాటుదార్లు 4 వ తేదీన ఢిల్లీని తిరిగి చేరుకోబోతూండగా, వారిని అడ్డంకొట్టడానికై ఇంగ్లీషు శిబిరంనుండి పంపబడిన 1,000 పదాతిసైన్యంతోనూ, రెండు అశ్వసైనికపు స్క్వాడ్రన్లతోనూ వారు తలపడ్డారు. అయినప్పటికీ తిరుగుబాటుదార్లు ఎలాగో తప్పించుకుని ఇంచుమించు తమకెట్టి నష్టమూ కలగకుండానే తమ ఫిరంగులన్నిటి

తోనూ తిరోగమించగల్గారు. జూలై 8 ని, ఢిల్లీనుండి సుమారు 6 మైళ్లదూరంలో బస్సీ గ్రామం సమీపంలోవున్న వంతెనను నాశనంచేయడానికి బ్రిటిష్ శిబిరంనుండి ఒక దళాన్ని పంపించారు; ఇదివరలో తిరుగుబాటుదార్లు బ్రిటిష్ శిబిరం వెనుకతట్టు చివరికొనపై ఉధృతగతిఘర్షణలకు జరిపిన ఈ వంతెన అనుకూలంగావుండి, బ్రిటిష్ శిబిరానికి కర్నాల్ మీరట్‌లతోవున్న రవాణామార్గాలకు ప్రతిబంధకంగా ఉండేది. బ్రిటిష్‌సేనలు ఈ వంతెనను నాశనంచేసేయిగల్గాయి. జూలై 9 న తిరుగుబాటుదార్లు బలమైన సేనలతో మళ్లీ మరొక సారి బ్రిటిష్ స్థానం వెనుకతట్టు కుడి పార్శ్వాన్ని అటకాయించారు. ఈ చర్యలో తిరుగు బాటుదార్లకు కలిగిన నష్టాలను అంచనాకట్టుతూ, సుమారు వెయ్యిమంది హతులైనట్లుగా ఆ రోజునే లాహోర్‌కు టెలిగ్రాఫుద్వారా అధికారయుతమైన కథనాలు పంపారు; కాని శిబిరంనుండి జూలై 13 న రాసిన ఒక జబాబులో:

"మన సైనికులు రెండువందలయాభై వరకూ శత్రు శవాలను పూడ్చి పెట్టడమో దహనమో చేశారు; చాలా శవాలను శత్రువులే పట్నంలోకి తీసుకుపోగలి గారు," అని ఉండడంవల్ల పైకథనం కేవలం అతిశయోక్తిగానే కనబడుతూంది.

"Daily News"లో ప్రచురించబడిన ఈ ఉత్తరం బ్రిటిష్‌వారు సిపాయిలను తరిమికొట్టారని చెప్పడంలేదు సరికదా, తద్భిన్నంగా "మన కర్తవ్యనిర్వహణ దళాలన్నింటినీ సిపాయిలు తిప్పికొట్టి వెనక్కి నెట్టివేశారనీ, తరువాత వారు వెనక్కి మళ్లిపోయారనీ" చెబు తూంది. ముట్టడిదార్లలో రెండువందల పన్నెండుగురు హతమవడమో క్షతగాత్రులవడమో సంభవించడంవల్ల, వారికి తీవ్రనష్టమే కలిగింది. జూలై 14 న జరిగిన మరొక ఉధృతగతి ఘర్షణ ఫలితంగా, మరొక భయంకర హోరాహోరీ యుద్ధం జరిగింది; దీని వివరాలు మనకింత వరకూ అందలేదు.

ఈలోపున ముట్టడిలోవున్నవారికి బలమైన అదనపుబలాలు అందాయి. జూలై 1 నాలుగు ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంట్లూ ఒక ఇర్రెగ్యులర్ అశ్విక రెజిమెంటూ, ఒక ఆర్టిలరీ రెజిమెంటు విభాగమూ ఢిల్లీకి వచ్చాయి. బరేయిలీ, మురాదాబాద్, షాజహాన్‌పూర్‌లనుండి వచ్చిన ఈ రోహిల్‌ఖండ్ తిరుగుబాటుదార్లు మంచి తెలివితేటలతో ఢిల్లీ చేరుకుని అక్క డున్న తమ సహచరులను కలుసుకున్నారు.

"గంగానదిని దాటడానికి వీరికి వీలుపడదనే ఇక్కడ ఆశపడ్డారు; గాని అను కున్నట్లూ నది పొంగనందున గుర్ముఖేశ్వర్ దగ్గర నదిని దాటడానికి వీరికి వీలై దోఆబ్ దాటి ఢిల్లీచేరుకోగల్గారు. మనుష్యులూ, ఫిరంగులూ, గుర్రాలూ

బరువులను మోసే అన్నిరకాల జంతువులూ (రమారమీ 50,000 పౌన్ల విలువగల ఖజానాను తిరుగుబాటుదార్లు తమతో కూడా తెస్తూండడంచేత బరువులు మోసే జంతువులు అవసరమయాయి), వరుసలు వరుసలుగా ఎడతెరిపిలేకుండా పడవల వంతెనమీదనుండి తిరుగుబాటుదార్లు నదిని దాటుతూవుంటే, వారిని అడ్డగించ డానికిగాని, చికాకుపరచడానికిగాని ఎట్టి అవకాశములేకుండా వూరకే చూస్తూ కూచోవడమంటే మన సైన్యానికి ఎంతో తలవంపులనిపించింది,''

అని లండన్ "Times" బొంబాయి విలేకరి రాశాడు.

రోహిల్‌ఖండ్ ఈవలినుండి ఆవలికి తిరుగుబాటుదార్లు జయప్రదంగా తరలిరాగల్గారంటే యమునానదికి తూర్పునుండి రోహిల్‌ఖండ్ కొండలవరకూ వున్న యావత్తు దేశమూ ఇంగ్లీషుసేనలకు దేవిడీమన్నా అనీ, నీమచ్‌నుండి ఆగ్రావరకూ తిరుగుబాటుదార్లు నిరాఘాటంగా తిరుగుగల్గారంటే, ఇందూర్‌లోనూ మహౌలోనూ జరిగిన తిరుగుబాటులతో దీనికి సంబంధం వున్నట్టయితే, యమునానదికి నైరుతినుండి వింధ్యపర్వతాలవరకూ వున్న యావత్తు దేశమూ కూడా అంతేననీ ధ్రువపడుతూంది. ఢిల్లీ విషయంలో ఇంగ్లీషువారు జయప్రదంగా నెరవేర్చగల్గిన యుద్ధచర్యల్లా — నిజానికి ఏకైకయుద్ధచర్యల్లా — ఆ పట్టణానికి ఉత్తరాన, పశ్చిమోత్తరాన వున్న దేశంలో జనరల్ వాన్ కోర్ట్‌లాండ్ట్ పంజాబుసిక్కు బలాలలో శాంతిని స్థాపించడమే. లూధియానానుండి సిర్సానగరంవరకూ వున్న జిల్లా అంతటా, పర్వతమయమైన ఇసుకఎడారిలో చెదురుచెదురుగావున్న గ్రామాలలో నివసిస్తూన్న బందిపోటుదొంగల తెగలను అతడు ముఖ్యంగా ఎదుర్కొనవలసి వచ్చింది. జూలై 11 న అతడు సిర్సానుండి ఫత్తేహాబాద్‌కు బయలుదేరి ఉండాలనీ, అక్కడనుండి హిస్సార్‌కు తరలివస్తాడనీ అంటున్నారు; ఇందువల్ల ముట్టడిసైన్యాలకు వెనుకనున్న దేశమంతా శత్రురహితమై ఇక భద్రంగా వుంటుంది.

దేశీయులకూ ఆంగ్లీయులకీ మధ్య జరిగే పోరాటంలో ఢిల్లీ ఒక్కటేకాకుండా పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రాలలో మరి మూడు పట్టణాలు—ఆగ్రా, కాన్పూర్, లక్నో—కూడా పోరాట కేంద్రాలుగా పరిణమించాయి. ఒక విషయంలో చూస్తే, ఆగ్రా సందర్భం చాలా చిత్రంగానే కనబడుతూంది. అదేమిటంటే, 300 మైళ్ల దూరంలోవున్న ఇంగ్లీషు సైనికస్థానంపై దాడిచేద్దామనే లక్ష్యంతో దండయాత్ర సైన్యాన్ని బందోబస్తు చేసుకొని బయలుదేరడం తిరుగుబాటుదార్లకిదే మొదటిసారి. నసీరాబాద్, నీమచ్ నగరాలలో వున్న సుమారు 10,000 సిపాయిలుగల (7,000 పదాతిసైనికులూ, 1,500 ఆశ్వికులూ, 8 ఫిరంగులూ ఉండవచ్చుననుకోండి) దేశీయ పటాలాలు జూన్ చివరిరోజుల్లో ఆగ్రాను సమీపించి, జూలై మొదటిరోజుల్లో ఆగ్రాకు సుమారు 20 మైళ్లలో వున్న సుస్సియా గ్రామానికి వెనుకనున్న మైదానంలో దండువిడిశాయనీ,

జూలై 4 న ఆగ్రామీద దాడిజరపడానికి సన్నద్ధులవుతూన్నట్టు అవుపడుతూందనీ ఆగ్రా నుండి వెలువడుతూన్న "Mofussilite"[51] వార్తాపత్రిక కథనం. ఆగ్రాకి ఈ ఖబురు అందగానే, ఆగ్రా ఎదుటనున్న కంటోన్మెంటులో నివసించుతూన్న యూరపియన్‌లు అందరూ తలదాచుకోడానికని కోటలోకి పారిపోయారు. శత్రువుతో ముందుగా తలపడడానికై ఆగ్రగామిదళంగా వుండేందుకోసమని పదాతిబలమూ, అశ్వసైనికులూ, శతఘ్నులూ కలిగిన కోటా సంస్థానపు పటాలాన్ని ఆగ్రాసేనాధిపతి* ముందుగా పంపాడు; కాని వీరు తమగమ్యాన్ని చేరుకున్న ఉత్తరక్షణంలో ఒక్కమనిషైనా మిగలకుండా యావన్మందీ పరారై తిరుగుబాటుదార్లతో మిలాఖాత్తు అయిపోయారు. జూలై 5 న, తిరుగుబాటుదార్లపై దాడిచేయడానికి 3 వ బెంగాల్ యూరపియన్ రెజిమెంటూ, ఒక శతఘ్ని విభాగమూ, ఒక యూరపియన్ వాలంటీరు పటాలమూ, వీటన్నిటితోనూ ఆగ్రాకోటలో రక్షణార్థమై వున్న సైన్యం బయలు వెడలింది; వీరు తిరుగుబాటుదార్లను గ్రామంలోనుండి వెళ్లగొట్టి, గ్రామం వెనుకతట్టు నున్న మైదానంలోకి తరిమేశారటగాని, తిరుగుబాటుదార్లే మళ్లీ వీరిపైబడి వీరిని మర్దించి తిరోముఖం పట్టించారనీ, మొత్తం 500 మందితో కోటనుండి దండువెడలిన సైన్యంలో 49 మంది హతులై, 92 మంది క్షతగాత్రులైన తరువాత, వీరు పలాయితులైనారనీ, శత్రుసైన్యపు ఆశ్వికదళం వీరిని అతిభయంకరంగా తరుముకొనివచ్చి చికాకుపరచిందనీ "Mofussilite" పత్రిక రాస్తూ, "శత్రువుపైన ఒక్క గుండైనా పేల్చడానికి" వీరికి అవకాశం చిక్కలేదని ఆ పత్రిక అంది. ఇదే వేరే మాటల్లో చెప్పాలంటే, సిపాయిలు ఆగ్రామీద పడి, కంటోన్మెంటులో వున్న ఇళ్లనన్నింటినీ పరుశురామప్రీతి గావించుతూంటే, ఇంగ్లీషువారు కేవలం కాళ్లకు బుద్ధిచెప్పి, కోటలోకి దూరిపోయి కోటతలుపులు బిడాయించేసుక్కూచున్నారన్నమాట. మరుచటి దినం, జూలై 6 న సిపాయిపటాలాలు ఢిల్లీదిశగా పురోగమించుతూ భర్తపూర్ చేరుకున్నాయి. ఆగ్రాకీ ఢిల్లీకీ మధ్యనున్న రవాణామార్గానికి అంతరాయం కలగడమూ, మొగలుల పురాతన రాజధానీనగరం ఎదుట వీరు ప్రత్యక్షమయే సంభవమూ ఈ చర్యయొక్క ప్రధాన ఫలితం.

కాన్పూర్‌లో సుమారు 200 యూరపియన్లూ, వారితో కూడా వున్న 32 వ పదాతి రెజిమెంటు వారి స్త్రీలూ పిల్లలూ జనరల్ వీలర్ నాయకత్వాన ఒక దుర్గంలో నిర్బంధించబడ్డారనీ, బిఠూర్ రాజైన నానా సాహెబ్ నాయకత్వాన అత్యధికసంఖ్యలో వున్న తిరుగుబాటుదార్లు వీరిని చుట్టుముట్టారనీ, కిందటి టపాలో అందిన వార్తలవల్లే తెలిసింది. జూన్ 17 నా, 24–28 తేదీలమధ్యనూ ఈ కోటపై అనేక దాడులు జరిగాయి; చివర పేర్కొన్న దాడిలో జనరల్ వీలర్ కాలులో గుండు దూసుకుపోయి, ఆ గాయానికి అతడు చనిపోయాడు. దుర్గంలో

* జాన్ కాలిన్ — సం.

ఉన్నవారందరూ దుర్గాన్నివదలి, పడవలమీద గంగానది దిగువగానున్న అలహాబాదుకు వెళ్లిపోవాలనే షరతును వారు అంగీకరించిన పక్షంలో వారు తనకి లొంగిపోవచ్చునని అభయమిస్తూ నానా సాహెబ్ వారికి జూన్ 28 న తెలియపర్చాడు. ఈ షరతు ఇంగ్లీషువాళ్లు అంగీకరించి, పడవలలో ఎక్కగా, పడవలు నదిమధ్యకు వచ్చాయో ఇంకా లేనేలేదో, గంగ కుడిఒడ్డునున్న ఫిరంగులు పడవలమీద గుండ్లవర్షం కురిపించాయి. పడవలలో వున్నవారు కొందరు అవతలి ఒడ్డుకు చేరుకొని, తప్పించుకోడానికి ప్రయత్నించగా, అక్కడున్న అశ్వికదళాలు వారిని నరికి పారేశాయి. స్త్రీలను పిల్లలను ఖైదీలుగా పట్టుకున్నారు. తమను విముక్తి చేయడానికై తక్షణమే బలాలను పంపించవలసిందని కోరుతూ ఇంతకుముందే అనేకసార్లు కాన్పూరునుండి అలహాబాదుకు వార్తాహరులను పంపించారు. ఈ కోర్కెలకు ప్రత్యుత్తరంగా, మేజర్ రినాడ్ నాయకత్వాన మద్రాసు ఫ్యుసిలీయర్లనూ సిక్కు రెజిమెంటునూ కల్గిన దండుసేన జూలై 1 వ తేదీన కాన్పూర్‌కు బయలుదేరింది. ఫతేపూర్ ఇంకా నాల్గుమైళ్ల దూరంలో ఉందనగా 84 వ, 64 వ, 13 వ ఇర్రెగ్యులర్ అశ్విక రెజిమెంట్లకు సంబంధించిన 1,300 యూరపియన్ సైనికులనూ, అయోధ్య ఇర్రెగ్యులర్ రెజిమెంటులో ఇంకా మిగిలినవారినీ వెంటబెట్టుకుని అలహాబాద్‌నుండి బయలుదేరి, జూలై 3 న బెనారెస్ చేరుకుని, మేజర్ రినాడ్‌తో కలుసుకోడానికై బెనారెస్‌నుండి విశ్రాంతి ఎరగకుండా అతిత్వరితగతిని నడచుకొనివచ్చిన బ్రిగేడీయర్-జనరల్ హావ్‌లక్‌ను జూలై 13 తెల్లవారున ఈ సేన కలుసుకుంది. ఏ రోజైతే ఇతను రినాడ్‌ను కలుసుకున్నాడో ఆ రోజే ఫతేపూర్‌కు ఎదురుగా నానా సాహెబ్ నాయకత్వాన వున్న దేశీయసైనిక బలాలతో తలపడక ఇతనికి తప్పిందికాదు. అతి భయంకరమైన ముఖాముఖీ యుద్ధం జరిగిన తరువాత, జనరల్ హావ్‌లక్ తన శత్రుసైన్యపు పార్శ్వంమీదపడి యుద్ధం చేసి శత్రువును ఫతేపూర్‌నుండి పారదోలి కాన్పూర్‌ముఖంగా తిరోగమించేటట్లు చేయగల్గాడు; ఇక్కడ జూలై 15 న, 16 న అతను శత్రుసైన్యంతో తిరిగి తలపడవల్సి వచ్చింది. చివరపేర్కొన్న యుద్ధంలో ఇంగ్లీషువారు కాన్పూరును తిరిగి పట్టుకోగల్గారు; తత్ఫలితంగా కాన్పూర్‌కు పన్నెండుమైళ్లలో గంగాతీరాన వున్నట్టీ, బలమైన దుర్గంచే రక్షించబడుతూందని చెప్పబడుతూన్నట్టీ బిఠూర్ నగరానికి నానా సాహెబ్ తిరోగమింపవలసివచ్చింది. ఫతేపూర్ మీదకి దండయాత్ర నడిపించడానికి ముందు, ఖైదీలుగా చేయబడిన ఇంగ్లీషు స్త్రీలనూ పిల్లలనూ అందరినీ నానా సాహెబ్ చంపించేశాడు. గంగానదీ జలమార్గం ఈ విధంగా తమ వశమవడం ఫలితంగా కాన్పూర్ పునరాక్రమణ ఇంగ్లీషువారికి అత్యంతప్రాముఖ్యమైన ఘటనగా పరిణమించింది.

తమ సహచరులకు కాన్పూర్ ఎట్టి మృత్యుసదృశమైన దుస్థితిలో — కోటలో నిర్బంధించబడి, అత్యధికసంఖ్యాకులైన శత్రువులచే ముట్టడించబడి, భోజనసామగ్రి కొరవడి,

తమ నాయకుని కోల్పోయిన దుస్థితిలో — చిక్కుకున్నారో, అయోధ్య రాజధానీనగరమైన లక్నోలో కూడా సరిగ్గా అట్టి విషమపరిస్థితిలోనే ఇంగ్లీషువారు చిక్కుకున్నారు. వారి నాయకుడు, సర్ హెచ్. లారెన్స్‌కి జూలై 2 న శత్రువులు జరిపిన ఒక ఉధృతగతిఘర్షణలో కాలికి తగిలిన గాయం ఫలితంగా ధనుర్వాతంవచ్చి జూలై 4 న చనిపోయాడు. జూలై 18 నాటికీ, 19 నాటికీ కూడా లక్నో ఇంకా ప్రతిఘటన సలుపుతూనే వుంది. లక్నో విముక్తి చేయబడుతుందనే ఆశలన్నీ కాన్పూర్‌నుండి జనరల్ హావ్‌లక్ తన సైన్యాలతో సత్వరంగా పురోగమించి అక్కడకు చేరుకోవడంపైన ఆధారపడి ఉన్నాయి. తన వెనుకతట్టున నానా సాహెబ్ పొంచి వుండగా అతను ఈ సాహసచర్యకు పూనుకుంటాడా అనేదే ప్రశ్న, ఏమాత్రం జాప్యంచేసినా అది లక్నోకు ప్రాణాంతకంగానే పరిణమించుతుంది; ఏమంటే వర్షాలొకసారి ఆరంభించాయంటే ఇక యుద్ధ చర్యలన్నింటికీ తాత్కాలికంగా స్వస్తి చెప్పాల్సే వస్తుంది.

ఈ ఉదంతాలనన్నింటినీ పరిశీలించడం ఫలితంగా, బెంగాల్‌రాష్ట్రం పశ్చిమోత్తర ప్రాంతాల్లో వున్న బ్రిటిష్ సైన్యాలు విప్లవసముద్రం నడిమధ్య అక్కడక్కడ ఏకాకులై చెదిరిపోయి పడివున్న పర్వతశిలల స్థితిలోకి క్రమేణా దిగజారిపోతున్నాయన్న పర్యవసానానికి రాక మనకి తప్పడంలేదు. దక్షిణబెంగాల్‌లో ఒక్క మీర్జాపూర్, దీనాపూర్, పాట్నాలలో మాత్రం కేవలమూ ఒకదానితో ఒకటి సంబంధంలేని పాక్షికమైన అవిధేయతా చర్యలూ, పవిత్రమైన బెనారెస్ పట్టణాన్ని వశపర్చుకోడానికై ఆ పట్టణ సమీపంలో తిరుగుతూ వున్న బ్రాహ్మణులు కొందరు లేవదీసిన నిరర్థక ప్రయత్నాలూ మాత్రమే జరిగాయి. పంజాబ్‌లో కేవలం బలప్రయోగంవల్లనే తిరుగుబాటు భావాన్ని అణగదొక్కేశారు; సియాల్‌కోట్‌లో వున్న సైన్యాలలో ఒక పితూరీ జీలమ్‌లో వున్న సైన్యాలలో ఒక పితూరీ పెషావర్‌లో ఒక అధికారధిక్కరణ ప్రయత్నమూ మొగ్గలోనే జయప్రదంగా తుంచివేయబడ్డాయి. గుజరాత్ ప్రాంతంలో పంధర్‌పూర్ సతారాలలోనూ, నాగపూర్ ప్రాంతంలో నాగపూర్ సాగర్‌లలోనూ, నైజామ్ దేశంలో హైద్రాబాదులోనూ, చివరకి అట్టడుగున దక్షిణాదినున్న మైసూర్‌లోనూ ప్రజలలో తిరుగుబాటు ప్రయత్నాలు ఇదివరకే జరిగి వుండడంచేత, బొంబాయి మద్రాసు రాజధానులలో పైకి అంతా ప్రశాంతంగా ఉన్నట్టు కనబడుతూన్నప్పటికీ ఇది స్థిరమని మాత్రం నమ్మడానికి వీల్లేదు.

కె. మార్క్స్‌చే 1857 సెప్టెంబరు 1 వ తేదీన రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1875 సెప్టెంబరు 15 వ తేదీగల
నెం. 5118 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స్

*ఇండియాలో బ్రిటిష్ రాబడులు

ఆసియాలో నేటి పరిస్థితులను గమనించుతూంటే బ్రిటిష్‌వారు ఇండియాలో తమ రాజ్యం స్థాపించడంవల్ల బ్రిటిష్‌జాతికీ బ్రిటిష్ ప్రజలకీ ఏవిధంగా యథార్థమైన లాభం కలుగుతూంది? — అనే ప్రశ్న తప్పకుండా తట్టుతుంది. సరాసరి కప్పం రూపంలో, అనగా ఇండియానుండి వచ్చిన ఆదాయంనుండి ఇండియావల్ల తగిలిన ఖర్చులను తీసివేయగా మిగిలు ఆదాయం రూపంలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వపు ఖజానాకు ఏమీ కూడా ముట్టడంలేదు. అందుకు పైపెచ్చు బ్రిటిష్ ఖజానానుండే ఖర్చుల నిమిత్తం ఏటా పెద్దమొత్తమే వ్యయమవుతూంది. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ దిగ్విజయయాత్రను మొదలుపెట్టిన ఉత్తరక్షణంనుండి — ఇప్పటికి సరిగ్గా దాదాపు ఒక శతాబ్దినుండి — వారి ఆర్థిక పరిస్థితులు చాలాచిక్కుల్లో పడిపోయాయి; తత్ఫలితంగా దిగ్విజయం గావించి సంపాదించిన రాజ్యాలు నిలబెట్టుకొనేందుకు సైనికసహాయం కోసమే కాకుండా, దివాలాతీయకుండా తమ్ము రక్షించేందుకై ధనసహాయం కోసం కూడా పదేపదే పార్లమెంటును అర్థించితేనేగాని వారికి గత్యంతరంలేక పోయింది. ఈ విధంగా పరిస్థితి రానురాను విషమించుతూ వచ్చి, సైన్యాలను భారీస్థాయిలో పంపుతేనే గాని వీల్లేదని బ్రిటిష్ జాతిని కోరడమూ, అందుకు కావలసివచ్చే డబ్బు కోసం కూడా రేపో మాపో నిస్సందేహంగా అడిగితీరడమూ, ఈ స్థితికి దిగజారింది ఈనాడు. దిగ్విజయాలు సాధించేందుకైతేనేమి, పరిపాలనా సంస్థలు నిర్మించేందుకైతేనేమి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ 5 కోట్ల పౌనులవరకూ రుణాలు చేయగా, నేటికి అనేక సంవత్సరాలుగా ఇండియాలో కంపెనీకున్న దేశీయ సైన్యాలనూ యూరపియన్ సైన్యాలనూ నిలువుజీతమిచ్చి పోషించడమే కాకుండా,

ముప్ఫై వేల స్థాయీ సైన్యాన్ని ఆ దేశంలో ఉంచి, పోషించి, వాటికి రానూపోనూ అయే రవాణా ఖర్చులు సహితనూ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమే భరించవలసి వస్తూంది. సంగతిసందర్భాలు ఈ విధంగా ఉంటూన్నప్పుడు ఇండియా సామ్రాజ్యంవల్ల గ్రేట్ బ్రిటన్‌కుకలిగే ఉపయోగం వ్యష్టిగా బ్రిటిష్ పౌరులకు చేకూర్చే లాభాలూ, వారికి సంభవించే ఉపకారాలకే పరిమితవౌతుందనే విషయం స్పష్టంగానే కనబడుతూంది. ఈ లాభాలూ ఉపకారాలూ బ్రహ్మాండమైనవేనని ఒప్పుకోక తప్పదు.

మొట్టమొదట మనం ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ స్టాకు వాటాదార్లను తీసుకుందాం. వీరు సుమారు 3 వేలమంది వరకూ ఉంటారు; దరిమిలా మంజూరు చేయబడిన అనుజ్ఞాపత్రం[52] అనుసరించి, పూర్తిగా చెల్లించబడిన అరవై లక్షల పౌన్ల మూలధనంపైనా సాలుసరి లాభం పదిన్నర శాతం చొప్పున ఏటా 6,30,000 పౌన్లూ వీరికి చెల్లించేందుకు ప్రభుత్వం పూచీపడుతూంది. ఈస్ట్ ఇండియా స్టాకు పత్రాలు అన్యాక్రాంతం చేయదగిన వాటాలవడం చేత, ఇప్పటి అనుజ్ఞాపత్రాన్ననుసరించి వీటికి నిర్ణయించిన 125 నుండి 150 శాతం పెచ్చుధర చెల్లించి డబ్బున్నవారెవరైనా సరే ఆ స్టాకువాటా కొనుక్కొని స్టాకువాటాదార్లు కావచ్చు. 500 పౌన్ల స్టాకువాటాలు (అనగా సుమారు 6,000 డాలర్లు ఖరీదుగలవి) ఉన్న స్టాకువాటాదారు మాత్రమే వాటాదార్ల సమావేశాల్లో మాట్లాడవచ్చు; కాని సమావేశాల్లో వోటుచేయగలిగే అర్హత ఉండాలంటే, వాటాదారుడికి 1,000 పౌన్ల స్టాకు వాటాలుండాలి. 3,000 పౌన్ల స్టాకువాటాలున్నవారికి రెండు వోట్లూ, 6,000 పౌన్ల స్టాకు వాటాలున్నవారికి మూడు వోట్లూ, 10,000 పౌన్ల స్టాకువాటాలుగాని, అంతకుమించిన స్టాకువాటాలు ఉన్నవారికి నాల్గు వోట్లూ ఉంటాయి. బోర్డ్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్‌కు సభ్యులను ఎన్నుకోవడం తప్పితే స్టాకువాటాదార్లకు మరే అధికారాలు లేవనే చెప్పవచ్చు; ఈ పాలక వర్గానికి పన్నెండుగురు డైరెక్టర్లను వాటాదార్లు ఎన్నుకుంటే, ఆర్గురు డైరెక్టర్లను రాజ మకుటం నియమించుతుంది; కాని రాజమకుటం నియమించే డైరెక్టర్లు మాత్రం పదేళ్లూ, అంతకు పైబడిన కాలమూ ఇండియాలో నివసించివుండాలనే అర్హత కలిగివుండాలి. ఏటా డైరెక్టర్లలో మూడవవంతు పదవి విరమించుకుంటారు; కాని వారిని తిరిగి ఎన్నుకోవచ్చు, లేదా నియమించవచ్చు. డైరెక్టరుగా వుండాలంటే 2,000 పౌన్ల స్టాకువాటాలుండాలి. ఒక్కొక్క డైరెక్టరుకి సంవత్సరానికి 500 పౌన్లు జీతం; అధ్యక్షుడికీ, ఉపాధ్యక్షుడికీ ఇంతకు రెండింతలు జీతం; అయితే ఈ ఉద్యోగాలను అపేక్షించడానికి వాటికుండే జీతాలు కాకుండా, ఇండియాలో వున్న అన్ని సివిల్, సైనిక ఉద్యోగాలకూ మనుషులను నియామకం చేయడంలో వీరికుండే ప్రాపకమే ప్రధానకారణం; అయితే ఈ ఉద్యోగాలు వేయించడంలో, డైరెక్టర్లతోపాటు బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్‌కి కూడా భాగం ఉండడమేకాకుండా, ముఖ్యమైన

ఉన్నతోద్యోగాలకు బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్‌కే వాస్తవమైన గుత్తాధికారం వుంది. ఈ బోర్డ్‌లో ఆరుగురు సభ్యులుంటారు. వీరందరూ ప్రీవీ కౌన్సిల్‌లో సభ్యులై ఉంటారు, సాధారణంగా ఇద్దరో ముగ్గురో మంత్రులయే వుంటారు; వాస్తవానికి బోర్డు ప్రెసిడెంటే సెక్రెటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఫర్ ఇండియాగా వుంటాడు. బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్‌కు కేబినెట్ మంత్రే విధిగా ప్రెసిడెంట్‌గా ఉంటాడు.

ఈ ప్రాపకాన్ని పొందేవారినిగూర్చి ఇక ఇప్పుడు ప్రస్తావించుదాం. వీరిలో ఐదు తరగతులకు చెందినవారున్నారు: సివిల్, మత, వైద్య, సైనిక నౌకాశాఖలు. ఇండియాలో ఉద్యోగానికి అర్హత సంపాదించాలంటే, అన్ని శాఖలలో కాకపోయినా సివిల్ శాఖలో తప్పకుండా, ఆ దేశభాషల్లో కొంతవరకైనా ప్రవేశం వుండాలి; ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ సివిల్ శాఖలోని ఉద్యోగాలలో ప్రవేశించేందుకు తర్ఫీదివ్వడానికని కంపెనీవారు హెయిలిబరీలో ఒక కాలేజీ స్థాపించారు. సైనిక శాఖలో ఉద్యోగాలకోసం ఇలాంటి కాలేజీనే మరొకదానిని కంపెనీవారు లండన్ సమీపంలోవున్న ఎడ్డిస్‌కోంబ్‌లో స్థాపించారు; ఈ కాలేజీ చెప్పే చదువులో సైనికశాస్త్రంలో ప్రాథమిక పాఠాలే ముఖ్యంగా బోధించుతారు. వెనుకటి సంవత్సరాల్లో ఈ కాలేజీలలో ప్రవేశం దొరకడం కేవలం డైరెక్టర్ల ప్రాపకంపైనే ఆధారపడి ఉండేది; కాని దరిమిలా అనుజ్ఞాపత్రంలో ప్రవేశపెట్టబడిన మార్పులననుసరించి, ఈ కాలేజీలలో ప్రవేశార్హత, అభ్యర్థులు కృతార్థులుకావలసిన బహిరంగ పోటీపరీక్షల ఫలితాలవల్ల నిర్ణయించబడుతుంది. ఇండియా చేరుకోగానే సివిల్ శాఖోద్యోగికి నెలకు సుమారు 150 డాలర్ల జీతం ఇస్తారు; తరువాత ఒకటిగాని అంతకుమించిగాని దేశభాషల్లో జరిగిన పరీక్షలలో నెగ్గినట్టయితే (ఇండియాకు చేరిన పన్నెండునెలల గడువులోగా ఈ పరీక్షలో నెగ్గాలనే షరతుపైన), అప్పుడు సివిల్ సర్వీస్ ఉద్యోగంలో అతనిని ఖాయపరచి, సంవత్సరానికి ఉద్యోగాన్ని బట్టి 2,500 నుండి 50,000 డాలర్లవరకూ, జీతమిస్తారు. ఆఖరున పేర్కొన్న జీతం బెంగాల్ కౌన్సిల్ సభ్యులకూ, బొంబాయి మద్రాసు కౌన్సిళ్ల సభ్యులకూ సంవత్సరానికి సుమారు 30,000 డాలర్లు జీతమిస్తారు. కౌన్సిల్ సభ్యుడుగాని వ్యక్తికెవ్వరకూ సంవత్సరానికి 25,000 డాలర్లకు మించిన జీతం ఉండడానికి వీల్లేదు; కాగా 20,000 డాలర్లుగాని అంతకు పైబడిన జీతంగాని ముట్టాలంటే, ఆ వ్యక్తి అధమం పన్నెండేళ్ళయినా ఇండియాలో నివసించి వుండాలి, తొమ్మిదేళ్లు నివసించి వుంటే 15,000 నుండి 20,000 డాలర్ల వరకూ జీతానికి అర్హత, మూడేళ్లు నివసించివుంటే 7,000 నుండి 15,000 డాలర్ల జీతానికి అర్హత కలుగుతుంది. సివిల్ శాఖలో ఉద్యోగాలు పేరుకు మాత్రం సీనియారిటీ పైనా యోగ్యతపైనా ఆధారపడి ఉండాలనే చెప్పబడినప్పటికీ, వాస్తవానికి చాలామటుకు ప్రాపకంపైనే ఆధారపడుతున్నాయి. ఈ శాఖలోనే హెచ్చు జీతాలుండడంచేత వీటికోసం

తీవ్రమైన పోటీ జరుగుతూ వుంటుంది; వీటికోసమని ఏమాత్రం అవకాశం దొరికినా సైనికోద్యోగులు తమ రెజిమెంట్లను వదిలిపెట్టి సివిల్ శాఖలో ఉద్యోగంకోసం ప్రయత్నిస్తారు; సివిల్ శాఖలో ఉద్యోగాలకి సగటున 8,000 డాలర్ల జీతం వుంటుందని అంటారు; అయితే ఈ జీతంలో మామూళ్ల రూపేణా ఎలవెన్సుల రూపేణా ముట్టే అదనపు మొత్తాలు — సర్వసాధారణంగా ఇవి బాగా హెచ్చుగానే ఉంటూంటాయి — కలవడంలేదు. గవర్నర్లు, కౌన్సిలర్లు, జడ్జీలు, రాయబారులు, సెక్రెటరీలు, శిస్తులు వసూలుచేసే కలెక్టర్లు ఇటువంటి ఇతర ఉద్యోగాలకు ఈ సివిల్ శాఖోద్యోగులనే నియమిస్తారు; వీరి మొత్తం సంఖ్య సుమారు 800 ఉంటుంది. ఇండియా గవర్నర్ జనరల్ జీతం 1,25,000 డాలర్లు; అయితే అదనపు ఎలవెన్సులు వగైరాల రూపేణ ముట్టే అదనపువేతనం ఇంతకంటే బాగా అధికంగానే ఉంటుంది. మతశాఖకు చెందిన ఉద్యోగులలో ముగ్గురు బిషప్‌లూ, సుమారు నూట అరవై చాప్లెన్‌లూ ఉంటారు. కలకత్తా బిషప్‌కు సంవత్సరానికి 25,000 డాలర్ల జీతం మద్రాసు బొంబాయి బిషప్పులకు ఇందులో సగం జీతం; చాప్లెన్‌లకు — రుసుములు రూపేణా ముట్టే డబ్బుగాక 2,500 నుండి 7,000 డాలర్ల జీతం వుంటుంది. వైద్య శాఖలో సుమారు 800 మంది వైద్యులూ సర్జన్లూ ఉంటారు; వీరి జీతాలు 1,500 నుండి 10,000 డాలర్లవరకూ ఉంటాయి.

ఇండియాలో సైనికశాఖలో పనిచేస్తూన్న ఉద్యోగులసంఖ్య — సామంత సంస్థానాధీశులు విధిగా పంపించవలసిన పటాలాలలోని సైనికోద్యోగుల సంఖ్యతోసహా — సుమారు 8,000 ఉంటుంది. పదాతి పటాలాల్లో వున్న ఉద్యోగుల నికరజీతాలు ఈ విధంగా ఉంటాయి: ఎన్‌సైన్‌కు 1,080 డాలర్లు; లెఫ్టినెంట్‌కు 1,344 డాలర్లు; కెప్టెన్‌కు 2,226 డాలర్లు; మేజర్‌కు 3,810 డాలర్లు; లెఫ్టినెంట్-కర్నల్‌కు 5,520 డాలర్లు; కర్నల్‌కు 7,680 డాలర్లు. కంటోన్మెంటులో ఉన్నప్పుడు ఈ జీతాలు ముట్టుతాయి; యుద్ధసమయమప్పుడు జీతాలు ఇంతకంటె హెచ్చుగానే వుంటాయి. కేవెల్‌రీ, ఆర్టిలరీ ఇంజినీరింగు శాఖలలో జీతాలు ఇంతకంటె కాస్త అధికంగానే ఉంటాయి. స్టాఫ్ శాఖలోగాని, సివిల్ శాఖలోగాని ఉద్యోగం సంపాదించుకొనగలిగిన సైనిక ఆఫీసర్లకు ఇంతకు రెండింతలు జీతం ముట్టుతుంది.

ఈ ప్రకారంగా ఇండియాలో వివిధ ఉద్యోగశాఖలలో పనిచేస్తూ పెద్దజీతాలు సంపాదించుతూన్న బ్రిటిష్ పౌరుల సంఖ్య సుమారు పదివేలుంటుంది. దీనికి అదనంగా, కొన్ని నియమిత సంవత్సరాలపాటు ఇండియాలో ఉద్యోగంచేసిన తరువాత ఉద్యోగులందరూ వారి వారికి అర్హతవున్న ఉపకారవేతనాలు పొంది, నౌకరీ తరువాత ఇంగ్లండుకు తిరిగివచ్చేసి ఇంగ్లండులోనే ఇప్పుడు నివసించుతూన్న పెన్షనుదార్ల సంఖ్య కూడా పైసంఖ్యతో చేర్చాల్సి వుంటుంది. వీరిసంఖ్య అధికంగానే ఉంటుంది కూడా. ఇంగ్లండులో చెల్లించవలసిన ఈ పెన్షన్లూ, డివి

డెండ్లూ, రుణాలపై వడ్డీలూ — ఈ మొత్తాలన్నీ ఇండియా చెల్లించాల్సినవే కాబట్టి, వీటికిగాను ఇండియానుండి ఏటా కోటీ ఏభై లక్షల డాలర్లనుండి రెండు కోట్ల డాలర్లవరకూ ఇంగ్లండుకు ముడుతూండడంచేత, ఇంగ్లీషు పౌరుల పరంగా ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వానికి పరోక్షంగా ఇండియా యథార్థంగా చెల్లించుతూన్న కప్పంగానే దీనిని భావించాల్సి వస్తుంది. వివిధశాఖలకు చెందిన ఉద్యోగులు పెన్షను మీద తమ నౌకరీ చాలించుకుని ఇంగ్లండుకు వెళ్లిపోయేటప్పుడు తమ జీతాలనుండి మిగుల్చుకుని తమవెంట తరలించుకుపోయే అపారమైన నిల్వధనాలను కూడా పై మొత్తాలతో కలిపితే, ప్రతిసంవత్సరం ఇండియానుండి కాలువలుకట్టి పారుతూన్న ధనప్రవాహం మరింత ఉధృతమవుతూంది.

ప్రభుత్వపు కొలువుచేస్తూన్న యూరపియనులేకాకుండా, వాణిజ్యవర్తకాలు చేసుకుంటూన్నవారైతేనేమి, ప్రైవేటు చట్టావ్యాపారం చేసుకుంటూన్న వారైతేనేమి 6,000 లకు పైచిలుకే ఇండియాలో ఉన్నారు. వ్యవసాయ జిల్లాలలో నివసిస్తూన్న — కొద్దిమంది నీలిమందు, చెరుకు, కాఫీతోటల యజమానులు మినహా — వీరందరూ ప్రధానంగా వర్తకులుగానూ, ఏజెంట్లు, ఫ్యాక్టరీ యజమానులుగానూ వుంటూ, కలకత్తా బొంబాయి మద్రాసు పట్టణాలలోనో, లేక పట్టణ సమీపప్రాంతాల్లోనో నివసిస్తూంటారు. ఐదుకోట్ల డాలర్ల విలువగల ఎగుమతి వర్తకమూ, ఇంకో ఐదుకోట్ల డాలర్ల విలువగల దిగుమతి వర్తకమూ అంతా ఇంచుమించుగా వీరి గుప్పిట్లోనే వుంది; తత్ఫలితంగా వీరి లాభాలు నిస్సంశయంగా విపరీతంగానే ఉంటాయి.

ఇండియాతో ఇంగ్లండుకుగల సంబంధంవల్ల వ్యక్తులు వ్యష్టిగా అపారమైన లాభాలను గడించుతూన్నట్టు స్పష్టంగానే తెలుస్తూంది; పోతే వీరికి సంక్రమించే లాభం ఫలితంగా జాతీయ ధనసంపత్తి కూడా సహజంగానే ఇనుమడించుతూంది. అయితే దీనికంతకూ ప్రత్యామ్నాయంగా పెద్ద ఖర్చుపద్దు ఒకటి లెక్కలోకి తీసుకోవాల్సి వుంటుంది. ఇండియా రాజ్యం యొక్క విస్తీర్ణం పెరుగుతూన్నకొద్దీ, ఇండియా విషయమై ఇంగ్లీషుప్రజలు తమ జేబుల్లో నుంచి చెల్లించుతూన్నట్టి సైనిక నౌకాశాఖల ఖర్చులు కూడా నిరంతరాయంగా పెరుగుతూనే ఉన్నాయి. ఈ ఖర్చులలో బర్మా, ఆఫ్ఘనిస్థాన్, చైనా, పర్షియా యుద్ధాల ఖర్చులు కూడా కలపాలి. ఇండియాపట్ల రష్యాకి ఏదో దురుద్దేశముందనే ఈర్ష్యాభావమే రష్యాపట్ల ఉన్న భయానికీ దిగులుకీ కారణం కాబట్టి, దరిమిలా రష్యన్ యుద్ధపు ఖర్చులు సహితమూ నిజానికి ఇండియా పద్దులోనే చేర్చడం న్యాయం. ఇండియాను తమవశం చేసుకున్న ఫలితంగా ఇంగ్లీషువారు అవలంబించవలసి వస్తూన్నట్టి దిగ్విజయయాత్రా చర్యలూ, నిరంతరమూ సాగించుతూన్న దురాక్రమణ చర్యలూ దీనికి జోడించినట్టయితే, మొత్తంమీద

ఈ రాజ్యాన్ని భరించవలసిన కారణంగా తగిలిన ఖర్చులను ఇప్పటికి కలిగిన లాభం కాదుకదా, ఉత్తరోత్తరా కలుగబోయే లాభం ఎప్పుడైనా సరే భర్తీచేయగలుగుతుందా అనే అనుమానం నిస్సందేహంగా కలిగితీరుతుంది.

కె. మార్క్సుచే 1857 సెప్టెంబరు
మొదటి దినాలలో రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 సెప్టెంబరు 21 వ తేదీగల
నెం. 5123 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.

102

కారల్ మార్క్స్

ఇండియాదేశపు తిరుగుబాటు

లండన్ సెప్టెంబరు 4, 1857

తిరుగుబాటుచేసిన సిపాయిలు ఇండియాలో జరిపిన అత్యాచారాలు భయంకరంగానూ బీభత్సంగానూ అసహ్యంగానూ ఉన్నాయనే చెప్పాలి; ఇవి సాధారణంగా ఉపప్లవ యుద్ధాల్లో, జాతులమధ్య తెగలమధ్య జరిగే యుద్ధాల్లో, అన్నిటికంటే ఎక్కువగా మతయుద్ధాల్లో మాత్రమే జరుగుతూ ఉంటాయి. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే వెండేయన్‌లు "నీలిరంగు" సైనికుల మీదా, స్పానిష్ గెరిల్లాలు ఫ్రెంచి మతాంతరులమీదా, సెర్బియన్‌లు తమ పొరుగు జర్మన్‌ల మీదా హంగేరియన్‌లమీదా, క్రోఅట్‌లు వియన్నా తిరుగుబాటుదార్లమీదా, కవైన్యాక్ నాయకత్వాన వున్న 'గార్డ్ మొబిల్' దళాలు, బోనపార్ట్ డిసెంబ్రిస్ట్‌లూ[53] ఫ్రెంచి శ్రామికవర్గపు సంతానంమీదా ఇలాంటి అత్యాచారులనే జరిపినప్పుడు మర్యాదస్థులమని చెప్పకున్న ఇంగ్లీషు వారే హర్షధ్వానాలు చేస్తూండేవారు. సిపాయిల ప్రవర్తన ఎంత దుష్టమే అయినప్పటికీ, తన ప్రాచ్యసామ్రాజ్య పునాదులను నిర్మించుకుంటూన్న కాలంలోనే కాదుకదా, స్థిరపరిపాలన ఏర్పరచిన తరువాత గతపదేళ్లలో సహితమూ ఇండియాలో ఇంగ్లండు అవలంబించిన ప్రవర్తనకు ఇది నిగ్గుతేల్చినట్టి సహజ ప్రతీకారప్రక్రియే తప్ప మరొకటేమీకాదు. ఆ పరిపాలన లక్షణాలను చెప్పాలంటే, ఆ పరిపాలనా ఆర్థికవిధానంలో చిత్రహింస ఒక అంతర్భాగమై పోయిందని చెబితే సరిపోతుంది, అంతకంటే మరేమీ చెప్పనక్కరలేదు.* మానవజాతి

---

* చూ. ఈ సంకలనంలో 80–87 పుటలు. -- సం.

చరిత్రలో ప్రతిఫలం అంటూ ఒకటుంది; అట్టి ప్రతిఫలసాధనం తయారుచేసేవారు పీడితులుకాక పీడకులే అని చారిత్రక ప్రతిఫల సూత్రం చాటుతూంది.

ఫ్రెంచి రాచరికంమీద మొదటి దెబ్బతీసినది రైతులుకాదు, కులీనప్రభువులే. ఇండియాలో తిరుగుబాటు ప్రారంభించినది బ్రిటిష్‌వాళ్లచేతిలో చిత్రహింసలకు పాల్పడి, అవమానింపబడి, నిలువునా వొల్చివేయబడ్డ రైతులుగాదు; బ్రిటిష్‌వాళ్లిచ్చిన తిండి తిని, వాళ్లిచ్చిన గుడ్డకట్టి, వాళ్ల లాలనపాలనలో పెరిగి, వాళ్ల ముద్దులు కుడిచి, వాళ్లుచేసుకున్న సిపాయిలే ఈ తిరుగుబాటు ప్రారంభిస్తా. సిపాయిలు చేసిన అత్యాచారాలకు పోలికలు వెతకాలంటే, కొన్ని లండన్ పత్రికలు నటిస్తూన్నట్టుగా, మధ్యయుగాల గాథలమీద ఆధారపడనక్కరలేదు సరేకదా, సమకాలిక ఇంగ్లీషుచరిత్ర పరిధులు సహితమూ దాటి వెళ్లనక్కరలేదు. ఇప్పుడో, ఏ పురాతన కాలంలోనో కాకుండా, ఒకవిధంగా చెప్పాలంటే నిన్నమొన్నే జరిగినట్టి మొదటి చైనా యుద్ధం[54] గురించి మనం తెలుసుకుంటే చాలు. ఈ యుద్ధంలో ఇంగ్లీషు సోల్జర్లు కేవలం తమ వినోదార్థం ఎంతటి ఘాతుకాలనో కావించారు. మతోన్మాదంతో వారి కోపాగ్ని రగిలి పవిత్రమైందా అంటే అదీకాదు; పోనీ తమరిని జయించి స్వజాత్యహంకారంతో పీడించుకుతింటూన్న జాతిమీద కల్గిన ద్వేషకారణంగా వారి కోపాగ్ని ద్విగిణీకృతమైందా అంటే అదీ కాదు; పోనీ మొండి ఆవేశంతో వీరోచితంగా పోరాడుతూన్న శత్రుప్రతిఘటన కారణంగా రెచ్చిపోవడంవల్ల వారికోపాగ్ని రగిలిందా అంటే అదీకాదు. స్త్రీలను మానభంగంచేశారు; మాంసపుముక్కలు కబాబుపులకు గుచ్చినట్టు చిన్నపిల్లలను సన్నీలమొనకు గుచ్చేశారు; గ్రామాలకు గ్రామాలూ దగ్ధంచేశారు. ఇవన్నీ కేవలం తమాషాకే ఉబుసుపోవడానికే చేసిన పనులు; ఏ చైనా ఉద్యోగులో తమ కచేరీలలో కూచుని రాసిన రాతలూకావివి, బ్రిటిష్ ఆఫీసర్లు స్వయంగా రాసిన ప్రత్యక్షవిషయాలే.

ఘోరకృత్యాలు చేసినది ఒక్క సిపాయిలేననీ, మానవకారుణ్యానికి ఇంగ్లీషువాళ్ల హృదయాలే పుట్టిల్లనీ నేటి విపత్సమయంలో సహితమూ భావించడం క్షమింపరాని పొరపాటే అవుతుంది. బ్రిటిష్ ఆఫీసర్ల ఉత్తరాల్లో ప్రతి అక్షరంనుండీ ద్వేషం ఉట్టిపడుతూంది. 55 వ దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంటుపై దాడిచేయవలసిందని 10 వ ఇర్రెగ్యులర్ కేవెల్‌రీకి ఆజ్ఞలివ్వగా వారు అందుకు నిరాకరించారనీ, ఆ కారణాన వారిని నిరాయుధులను చేశారనీ, ఈ వైనం పెషావర్‌నుండి ఆఫీసరొకడు ఉత్తరంరాస్తూ అందులో ఈ ఘటన వర్ణించాడు. వాళ్లనుండి ఆయుధాలు లాక్కోవడమే కాకుండా, వాళ్లచేత చొక్కాలనూ బూడ్సులనూ విప్పించేశారనీ, ఒక్కొక్కరికి పన్నెండేసి పెన్నీలను ఇచ్చారనీ చెబుతూ, వాళ్లకి తగినశాస్తి అయిందని సంతోషంలో ఓలలాడుతూ వాళ్లని కవాతుచేయించుతూ నదివొడ్డుకు తీసుకెళ్లి అక్కడ పడవల్లో ఎక్కించి సింధునదిలో వాళ్లని వదిలిపెట్టేశారనీ, ముండాకొడుకులందరూ

ఒక్కడైనా మిగలకుండా నది ఉరవళ్లలో చచ్చితీరుతారనీ పరమానందంతో చంకలు గుద్దుకుంటూ రాశాడు. మరొకతను జాబురాస్తూ, పెషావర్‌లో ఒకరింట్లో పెళ్లిసంబరం జరుగుతూంటే, ఆ దేశాచారం ప్రకారం వారు పెళ్లిరాత్రినాడు అగాథాలు పేల్చగా, దానిని రాత్రి పూట ప్రమాదసూచక సాంకేతికంగా ఇంగ్లీషువాళ్లు భావించి గాభరాపడిపోయి, తమరి నాలుగు బెరదగొట్టినందుకు బాణాసంచా కల్చినవారిని మరుచటి ఉదయం కాళ్లూచేతులూ కలియగట్టి "జన్మజన్మాలకూ మరచిపోకుండా వాళ్లు చీరేశాం" అనీ రాశాడు. రావల్పిండిలో ముగ్గురు స్వదేశసామంతులు కుట్ర చేస్తున్నారని అక్కడనుండి ఖబురొచ్చింది. సర్ జాన్ లారెన్స్ ఈ ఖబురు అందుకోగానే, తన గూఢచారినొకడిని అక్కడకు పంపించి వాళ్లు జరుపుతూన్న సమావేశానికి హాజరుకావలసిందని ఆజ్ఞాపిస్తూ జబాబు పంపాడు. ఆ ప్రకారం గూఢచారి కుట్రదార్ల సమావేశంపై తన నివేదిక పంపగా, ఆ నివేదిక అందుకుని "వాళ్లని ఉరితీసేయండి" అని సర్ జాన్ తిరుగుఖబురు పంపాడు. ఆ ఆజ్ఞననుసరించి వాళ్లని ఉరితీసేశారు. ఈ ఘటన పురస్కరించుకుని సివిల్ శాఖలో పనిచేస్తూన్న ఉద్యోగి ఒకడు అలహాబాదునుండి ఇలా రాశాడు: "ప్రాణాలివ్వడానికీ ప్రాణాలు తీయడానికీ మా చేతుల్లో అధికారంవుంది; ఆ అధికారాన్ని మేము పూర్తిగా చలాయిస్తున్నామనే నమ్మండి." ఆ పట్నునుండి మరొకతడు రాస్తూ: "ఒకరోజైనా నాగాలేకుండా ప్రతీరోజూ పది పదిహేనుగురికి తక్కువలేకుండా వీళ్లని (యుద్ధంలో స్వయంగా పాల్గొనని వారిని) పీకకి ఉరేసి వేళ్లాడదీస్తున్నాం" అని రాశాడు. మరొక ఆఫీసరు తన సంతోషం పట్టలేక: "'కరుణామయుడు' హోమ్స్ పదులూ పాతికలూ లెక్కని వీళ్లని ఉరితీసి పారేస్తున్నాడు" అని రాశాడు. యథావిధిగా విచారణ చెయ్యాలనే బెడద పెట్టుకోకుండా టూకీగా తతంగాన్ని నడిపించేసి దేశీయుల పెద్ద గుంపు ఒకదానిని ఉరితీసిన ఘటన పురస్కరించుకుని మరొకతడు: "మా తమాషా అంత అప్పుడు ప్రారంభమైంది" అంటూ రాశాడు. మూడో మనిషి మరొకడు: "గుర్రంనుండి మేము దిగకుండానే అపాళంగానే సైనికవిచారణ చేసి కనబడిన నల్లవెధవనల్లా తాడుకుకట్టి వేలాడదీయడమో గుండేసి వేల్చేయడమో కానిస్తున్నాం" అని రాశాడు. తమ స్వదేశీయులతోనే సానుభూతి చూపారనే అనుమానంతో ముప్పైమంది జమీందార్లను ఉరితీశారనీ, అదే నేరంమోపి గ్రామాలకు గ్రామాలే తగలబెట్టారనీ బెనారెస్‌నుండి వచ్చినవార్తలవల్ల మనకి తెలుస్తూంది. బెనారెస్‌నుండి ఒక ఆఫీసరు రాసిన ఉత్తరం లండన్ "Times"లో అచ్చుపడింది. అందులో, "యుద్ధంలో దేశీయులను ఎదుర్కొన్నప్పుడు యూరపియన్ సైనికులు రాక్షసుల్లా ప్రవర్తిస్తున్నారు" అని అతడు రాశాడు.

ఇంగ్లీషువాళ్లు చేసిన క్రౌర్యాలన్నింటినీ రోతపుట్టించే వివరాలనేవీ ఇవ్వకుండా దాటవేసి సూక్ష్మంగా తొందరగా చెప్పేసి వాటిని వీరకృత్యాలుగా వర్ణిస్తూ, అదేసమయంలో

దేశీయులు చేసిన అత్యాచారాలను, అవి నిజంగా ఘోరంగా వున్నాయనే అనుకోండి, బుద్ధిపూర్వకంగానే మరింత హెచ్చువేసి చెబుతున్నారన్న సంగతి మనం మర్చిపోకూడదు. ఉదాహరణకు, ఢిల్లీలోనూ మీరట్‌లోనూ జరిగిన ఘోరాలంటూ సవివరంగా మొదట "Times"లోనూ, తరువాత లండన్ పత్రికలన్నిటిలోనూ పడిన కథనం ఎవరు సృష్టించినదనుకున్నారు? ఘటనలు జరిగిన స్థలానికి సరళరేఖలో వెయ్యిమైళ్లకుపైగా మైసూరు రాష్ట్రంలోని బెంగుళూరు నగరంలో కూచున్న ఒక పిరికిపంద మతగురువు. అసలు యథార్థంగా ఢిల్లీలో జరిగిన విషయాలనుబట్టి చూస్తే, కలలో సహితమూ ఏ హైందవ పితూరీదారుడి ఊహలకూ అందనట్టి దారుణ చర్యలను ఊహించుకుని సృష్టించగలిగే శక్తిసామర్థ్యం ఒక ఇంగ్లీషు మత గురువుకి ఉందన్న సంగతి దీనివల్ల చక్కగా రుజువవుతూంది. మాంచెస్టర్ శాంతి సంఘం కార్యదర్శి* కాన్‌టన్ ప్రజల కొంపలమీద అగ్నిగుళ్లవర్షం కురిపించడం కంటెనూ, ఒక ఫ్రెంచి సర్వసేనాధిపతి[55] ఒక గుహలో తలదాచుకున్న అరబ్బులను పొగపెట్టి మాడ్చేయడం కంటెనూ, బ్రిటిష్ సైనికులను యుద్ధశాసన శిక్షకింద తక్షణవిచారణచేసి తొమ్మిది జాటీల కొరడాతో గాని, శిక్షార్థం బ్రిటిష్ ఖైదీలను పంపించిన బందిఖానా వలసదేశాల్లో అవలంబింపబడుతూన్న కరుణారసపూరితమైన మరే ఇతర సాధనం ఉపయోగించిగాని, చర్మంవొలిచేసేటట్టుగా బ్రిటిష్ సోల్జర్లను బాదడంకంటెనూ, ముక్కులనూ రొమ్ములనూ సిపాయిలు కోసేస్తున్నారనీ, ఒకటేమిటి ఇంకా వగైరా వగైరా ఇటువంటి అంగవైకల్య ఘాతుకాలు సిపాయిలు జరుపుతున్నారన్న ఉదంతాలే యూరపియన్ల మనసుకు సహజంగానే అమిత అసహ్యకరంగా ఉంటాయి. అన్నింటిలోలాగానే క్రౌర్యంలో కూడా దేశకాలపాత్రల ననుసరించి ఫేషన్‌లు మారుతూంటాయి. మహాపండితుడైన సీజర్ కొన్నివేలమంది గాల్‌దేశపు యోధుల కుడి చేతులను నరికించేయమని ఏ విధంగా ఆజ్ఞాపించినదీ నిష్కపటంగా తానే తనగ్రంథాల్లో చెప్పుకున్నాడు.[56] ఈ పనిని చెయ్యడానికి నెపోలియన్ సిగ్గుపడే ఉండేవాడు. తన సొంత ఫ్రెంచి రెజిమెంట్లు రిపబ్లిక్‌ను వాంఛిస్తున్నాయని తనకు అనుమానం తగలగానే నెపోలియన్ వాటిని సాంటో డొమింగోకు పంపేసి ఆటవికులమధ్యా ప్లేగురోగంమధ్యా చావమని వాటిని అక్కడ వదిలేయడమే సీజర్ చేసిన పనికంటె ధర్మంగా ఉంటుందని భావించి అలా చేశాడు.

సిపాయిలు చేసినట్టి అప్రతిష్ఠాకరములైన అంగవైకల్య ఘాతుకాల గురించి చెప్పుకూంటూంటే, క్రైస్తవ బైజాంటైన్ సామ్రాజ్యంలో ఒక నిత్యకృత్యమో, లేక ఐదవ చార్లెస్ సృష్టించినట్టి క్రిమినల్‌చట్టంలోని సూత్రాలో,[57] లేక జడ్జి బ్లాక్‌స్టన్ దరిమిలాను వివరించుతూ రాసినట్టూ రాజద్రోహనేరంకింద ఇంగ్లండులో విధించిన శిక్షలో,[58] మనకు గుర్తు

---

* జాన్ బౌరింగ్ — సం.

కొన్నాయి. తమ శరీరంపై తాము చిత్రహింసలను చేసుకోవడంలో హిందూమతంచే కళా ప్రపూర్ణులుగా తయారుచేయబడిన హిందువుల దృష్టిలో, తమజాతికీ తమమతానికీ శత్రువులైన వారి మీద వీటిని ప్రయోగించడం సహజంగా వున్నట్లు వారికొక్కరికే కనబడడం కుండా జగన్నాథ రథోత్సవాల్లో రక్తపాతమైన మతాచారాలకు రక్షణ ఇచ్చి వాటికి సహాయంచేస్తూ ఇటీవలి సంవత్సరాలవరకూ ఆదాయం గడించిన ఇంగ్లీషువారికి మరింత సహజంగా కనబడాలి.

మోజార్ట్ సంగీతనాటకం ఒకదాంట్లో, శత్రువును మొదట ఉరితీసినట్లూ, తరువాత మంటల్లో మాడ్చినట్లూ, అటుతరువాత నాల్గుముక్కలుగా కోసినట్లూ, తదుపరి ఖడ్గం మొనను గుచ్చినట్లూ, తరువాత చర్మాన్ని వొలిచినట్లూ ఊహించుకుని తన ఆనందాన్ని మధురాతి మధురమైన సంగీతంతో ఆలపించే ఒక భయంకర పాత్రను[59] అభినయిస్తూన్న "Times" పత్రిక — 'రక్తాలు వోడుతూన్న ముసలి "Times," అనేవాడు కాబెట్ — ఉన్మాద గర్జనలూ, కసి తీర్చుకోవాలనే కోపంతో జుత్తు పీక్కొని ఒంటిమీద గుడ్డలను చించుకోవడమూ —ఈ విషాదనాటక శోకరసం అట్టడుగున హాస్యరసకల్పితములైన మాయలమారి జిత్తులే గనుక ప్రత్యక్షంగా బయటబడకుండా ఉండని పక్షంలో ఇదంతా కేవలం వెంగలితనంగానే కనిపించుతూండవచ్చు: లండన్ "Times" పత్రిక తన పాత్రను కేవలం భయం వల్లనే అతిశయోక్తితో అభినయించడంలేదు. పగతీర్చుకోవడంలో ఆషాఢభూతిస్వాములవారి టార్టూఫ్ పాత్రను సృష్టించిన మోల్యెర్‌కు కూడా సాధ్యంకానంతటి హాస్యరసప్రధాన నాటకానికి వన్నెతెచ్చే ఇతివృత్తాన్ని స్ఫురింపచేస్తుంది. "Times" పత్రికకు కావలసినదల్లా ప్రభుత్వ పత్రాల ధర పడిపోకుండా నిలబడేటట్లు పత్రికాప్రచారం చేయడమూ, ప్రభుత్వచర్యలు బయటికి పొక్కకుండా చూడడమూ. బుగ్గలుపూరించి హుష్ అని ఊదినంత మాత్రాన జెరికో పట్నపు గోడలు[60] కూలిపోయినట్లు కాకుండా ఢిల్లీగోడలు ఇంకా కూలిపోవనందున, ఈ అల్లరిని లేవదీయడానికీ ఈ అల్లరి ఇంత బ్రహ్మాండమైన పరిమాణం ధరించనిచ్చినందుకూ బాధ్యతంతా తన ప్రభుత్వానిదేనన్న విషయం జాన్ బుల్ చేత మరపింపజేసేందుకు, ప్రత్యపకారంకోసం పాలిబొబ్బలతో అతగాడి చెవులు చిల్లులుపడేటట్లు చేయాలి.

కె. మార్క్సుచే 1857 సెప్టెంబరు 4 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 సెప్టెంబరు 16 వ తేదీగల
నెం. 5119 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స

*ఇండియాలో తిరుగుబాటు

ఇండియానుండి నిన్న మాకు చేరిన వార్తలు ఇంగ్లీషువారికి అత్యంత వినాశమూ భయమూ కల్గించే లక్షణాన్ని ప్రదర్శించుతున్నాయి, ఐనప్పటికీ ఈ పత్రికలోనే ఇంకొక చోట ప్రచురించినదాని ప్రకారం అభిజ్ఞుడైన మా లండన్ విలేకరి వీటిపట్ల భిన్నాభిప్రాయం వ్యక్తపరచుతున్నాడు.[61] జూలై 29 వరకూ జరిగిన ఘటనల వివరాలూ, కలరావల్ల సంభవించిన నష్టాల ఫలితంగానూ ఢిల్లీ ఎదుటనుండి, ముట్టడిసేనలు వైదొలగవలసి వచ్చి ఆగ్రాలో తమ శిబిరాలను ఏర్పరచుకున్నట్టు దిరిమిలా మరొక నివేదికా ఢిల్లీనుండి అందాయి. లండన్ పత్రికలు వేటిలోనూ ఈ నివేదిక అంగీకరించబడలేదన్న విషయం నిజమే; అయినప్పటికీ ఇది అసత్యంకాదనీ, మహాఅవుతే అకాలమైన నివేదిక అని మాత్రమే మేమంటాం. ఇదివరలో మేము ప్రచురించిన మా విలేకరి జాబులన్నిటినిబట్టీ మా చదువరులు ఎరిగినట్టు జూలై 14, 18, 23 న ముట్టడిసేనలు జరిపిన ఉధృతగతిఘర్షణలలో అవి చాలా జోరుగానే దెబ్బ తిన్నాయి. ఈ సమయాలలో, ఇదివరకెన్నడూ చూపనంత మొండి ఉద్రేకంతోనూ, శతఘ్ని బలంలో తమకున్న ఆధిక్యతను మంచి అనుకూలంగానూ వినియోగించుతూ తిరుగుబాటు దార్లు యుద్ధంచేశారు.

''మేము 18 పౌన్ల గుండ్ల ఫిరంగులనూ 8 అంగుళాల పొట్టి ఫిరంగులనూ ప్రయోగించుతూండగా, మాకు ప్రతిగా 24, 32 పౌన్ల గుండ్ల ఫిరంగులనూ తిరుగుబాటుదార్లు ప్రయోగిస్తున్నారు'' అని ఒక బ్రిటిష్ ఆఫీసరు రాస్తున్నాడు. ''మేము ఎదుర్కొనవలసి వచ్చిన పద్దెనిమిది ఉధృతగమన ఘర్షణలలోనూ, మరణాలవల్లనయితేనేమి గాయాలవల్లనయితేనేమి మా సంఖ్యలో మూడోవంతు నష్టపోయాం'' అని మరొక ఉత్తరంలో వుంది.

అదనపుసేనలు అందుతాయని ఆశపెట్టుకుని వుండగా అదనపుసేనలలో జనరల్ వాన్ కోర్ట్‌లాండ్ నాయకత్వంకిందవున్న సిక్కుపటాలం ఒక్కటి మాత్రమే అందే అవకాశం ఉన్నట్టుగా ఇప్పుడు కనబడుతూంది. జయప్రదమైన అనేక యుద్ధాలు చేసినతరువాత, ఇక లక్నోని విముక్తిచేదామనే ఉద్దేశ్యం తాత్కాలికంగానే వదలుకొని జనరల్ హేవ్‌లక్ తిరిగి కాన్పూరుకే తిరోగమించాల్సివచ్చింది. అదేసమయంలో, ''ఢిల్లీకి ఎదురుగా వున్న ప్రాంతంలో వర్షాలు కుంభవృష్టిగా కురవడం ప్రారంభించాయి;'' దీనితో విధిగానే కలరా మరింత ఉధృతమైంది. ఆగ్రాకు తిరోగమించారనీ, మొగల్ పాదుషా ముఖ్యపట్టణాన్ని ధ్వంసంచేసే ప్రయత్నం — అధమం ప్రస్తుతానికైనా — వదలుకున్నట్టూ తెలిపిన సమాచారలేఖలోని వార్త నిజమైనట్టు ఇదివరకే రూఢికాకుండా వుంటే, నేడో రేపో రూఢి అయితీరుతుంది.

గంగానదీశ్రేణిని జరుగుతూన్న విషయాలన్నిటిలోనూ జనరల్ హేవ్‌లక్ యుద్ధచర్యలే ప్రధానాసక్తిని కలిగిస్తున్నాయి; ఫతేపూర్, కాన్పూర్, బిఠూర్ నగరాలలో ఇతను జరిపిన సాహసకృత్యాలను లండన్ పత్రికలన్నీ సహజంగానే కొద్దో గొప్పో అతిశయోక్తులతో శ్లాఘించాయి. మేము పైనచెప్పినట్టూ కాన్పూర్‌నుండి ఇతడు ఇరవైయ్యైదుమైళ్ళు పురోగమించిన తరువాత తన సైన్యంలో జబ్బుపడినవారిని చికిత్సకోసం ఆస్పత్రిలో చేర్చడానికే కాకుండా, అదనపుబలాలకని వేచివుండడానికోసం కూడా ఆ పట్టణానికే తిరిగి రావలసి వచ్చింది. ఇందువల్ల లక్నో విముక్తి యత్నానికి భంగం కలుగుతూండడంవల్ల ఇది చాలా విచారకరమైన విషయం. లక్నోకోటలో వున్న బ్రిటిష్ రక్షణసైన్యాన్ని విముక్తిచేయడానికై నేపాల్‌నుండి జంగ్ బహదూర్ పంపిన 3,000 ల గూర్ఖా సైన్యంమీదే వారు తమ ఆశలన్నిటినీ పెట్టుకున్నారు. ఈ గూర్ఖాలు గనుక ముట్టడిని అంతంచేయలేకపోతే, కాన్పూర్‌లో జరిగిన ఊచకోతే మళ్లీ ఇక్కడ కూడా సంభవించుతుంది. ఇంతేకాదు; లక్నోకోట తిరుగుబాటుదార్ల వశంకావడమూ, తత్ఫలితంగా అయోధ్యలో వారి బలం దృఢపడడమూ కారణంగా, ఢిల్లీని స్వాధీనంచేసుకొనేందుకై బ్రిటిష్‌వారు ఎట్టి యుద్ధచర్యలు జరిపినప్పటికీ, వాటన్నిటిలోనూ కూడా వారి పార్శ్వానికి గొప్ప ప్రమాదం ఏర్పడి, ఇప్పుడు బెనారెస్‌లోనూ బీహార్‌జిల్లా అంతటిలోనూవున్న బలాబలాల తూకం ఇక అటో ఇటో నిశ్చయమైపోతుంది. దాంతో కాన్పూర్‌కు ఇప్పుడున్న ప్రాధాన్యత సగానికిసగం తగ్గిపోయి, తిరుగుబాటుదార్లు లక్నోకోటను వశంచేసుకోవడంవల్ల ఒక వైపున ఢిల్లీతోనూ రెండోవైపున బెనారెస్‌తోనూ ఈ పట్టణానికున్న రవాణా మార్గాలకు ప్రమాదం తటస్థిస్తుంది. ఇది సంభవమేకావడంవల్ల విషాదభరితమైన ఆత్రతతో ఆ స్థలంనుండి వార్తలకోసం నిరీక్షిస్తున్నారు. వారిదగ్గర వున్న భోజనసామగ్రులను కరువుభత్యాల లెక్కనే గనుక వాడుకున్నట్టయితే ఆరు వారాలవరకూ కాలక్షేపం చేయగలమని వారు జూన్ 16 న అంచనా వేశారు. ఇక్కడ అందిన ఆఖరిసమాచారలేఖల తేదీనాటికి

ఐదువారాలప్పుడే గడచిపోయాయి. ఇక నేపాలునుండి అందబోయే అదనపుబలాలపైనే సర్వమూ ఆధారపడుతుందన్నమాట; ఇవి బయలుదేరాయనే అంటున్నారుగాని, వాస్తవంగా బయలు దేరినట్టు మాత్రం రూఢివార్తలు ఇంతవరకూ అందలేదు.

కాన్పూర్‌నుండి గంగకు దిగువముఖంగా వున్న బెనారెస్ పట్నాన్నీ, బీహార్ జిల్లానూ పరిశీలించినట్టయితే బ్రిటిష్‌వారి భావిస్థితి ఇంతకంటే మరింత అధ్వాన్నంగా వున్నట్టు కన బడుతూంది. ఆగస్టు 3 వ తేదీతో బెనారెస్‌నుండి రాసిన ఉత్తరం ఒకటి "Bengal Gazette"[62] లో పడింది. ఆ ఉత్తరంలో ఇలావుంది:

> ''దీనాపూర్‌లోవున్న తిరుగుబాటుదార్లు సోన్‌నది దాటి ఆరానగరం మీదకి వెళ్లుతున్నారు. ఆరాలో వున్న యూరపియన్లు తమ క్షేమంపట్ల సకారణంగానే భయాందోళనలు చెంది, అదనపు బలాలను పంపవలసిందని దీనాపూర్‌కు రాశారు. ఆప్రకారం రాణీగారి 5 వ, 10 వ, 37 వ రెజిమెంట్ల విభాగాలను ఎక్కించుకుని రెండు స్టీమర్లు దీనాపూర్‌నుండి బయలుదేరాయి. రెండింటిలోనూ ఒక స్టీమరు అర్ధరాత్రప్పుడు నదిలో ఇసుకలో కూరుకుపోయి ఇటూ అటూ కదల్లేకపోయింది. అందులోవున్న సైనికులను ఆదరాబాదరా ఒడ్డుకు చేర్చగా, తగిన జాగ్రత్తలు తీసుకో కుండానే వారు నడుస్తూనే ముందుకుసాగిపోయారు. హఠాత్తుగా రెండువైపుల నుండీ బలమైన గుళ్లవర్షం సూటిగా వారిమీద కురువనారంభించింది. ఆ కొద్ది మంది సైనికులలోనూ, ఆఫీసర్లు కూడా కలుపుకొని 150 మంది hors de combat* అయారు. ఆరాలో వున్న 47 గురు యూరపియన్లూ కసాయికత్తికి గురి అయారనే ఇక్కడనుకుంటున్నారు.''

ఆరానగరం బెంగాల్ రాజధానిలో బ్రిటిష్‌వారికింద వున్న షహాబాద్ జిల్లాలో వుంది; దీనాపూర్‌కు ఇరవైయ్యైదు మైళ్లు పశ్చిమంగానూ, ఘాజీపూర్‌కు డెబ్బైయ్యైదు మైళ్ల తూర్పుగానూ, రెండు వూళ్లకూవెళ్లే రోడ్డుమీద ఉంది. బెనారెస్‌కే ప్రమాదం ఏర్పడింది. బెనారెస్‌పట్నంలో కోటవుంది. ఈ కోటను యూరపియన్ నియమాలననుసరించి కట్టారు. ఇది గనుక తిరుగుబాటుదార్ల వశమైందంటే, మళ్లీ రెండో ఢిల్లీలాగానే తయారవుతుంది. బెనారెస్‌కి దక్షిణంగానూ, గంగ అవతలి వొడ్డునా వున్న మీర్జాపూర్‌లో మహమ్మదీయులు కుట్ర పన్నుతూన్నట్టు బ్రిటిష్‌వాళ్లకి ఆచూకీ తెలిసింది; ఇదీలా వుండగా కలకత్తాకి రమా

* పోరాడు స్థితిలో లేకుండుట — అనువాదకుడు.

రమి ఎనభై మైళ్లలో గంగానదిమీద వున్న బర్హంపూర్‌లో 63 వ దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ పటాలాన్ని నిరాయుధంగా చేయవలసి వచ్చింది. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే, ఒక వైపున అధికార ధిక్కారణ, రెండవవైపున భయాందోళన, ఈ విధంగా బెంగాల్ రాష్ట్రమంతటా కలకత్తా కట్టెదుటవరకూ కూడా వ్యాపించిపోతూంది. ఇక కలకత్తాలో చూడబోతే ఒళ్లు తెలియని మత్తోద్రేకంతో విచ్చుకత్తులు పట్టుకుని తిరుగుతూ పిసరంత కవ్వింపుచర్య జరిగేటప్పటి కల్లా పీకలుపీకలు ఎగిరే విధంగా మొదట తయారయే పోట్లాట, తరువాత ఇంగ్లీషువాళ్ల మీదనే హోరాహోరీ యుద్ధంగా పరిణమించగలిగే మొహరం ఉపవాసపండగ ఎలాగు గడుస్తుందో అని భయపడిపోతున్నారు. ఈ భయం ఎంతవరకూ వెళ్లిందంటే, తన సొంత అంగరక్షక పటాలాన్నే నిరాయుధంగా చేయక గవర్నర్ జనరల్‌కే* తప్పిందికాదు. దీన్నిబట్టి బ్రిటిష్‌వారి ప్రధాన రహదారీ అయిన గంగానదీ జలమార్గం ఏ ముక్కకాముక్క తెగగొట్టివేయబడి ఛిన్నాభిన్నమయే ప్రమాదంలో పడిందనీ చదువరికి ఇప్పుడు వెంటనే అర్థమవుతుంది. నవంబరులో చేరవలసిన అదనపు బలాల పురోగమనంపై దీని ప్రభావం పడి, యమునానదిమీద బ్రిటిష్ యుద్ధచర్యల శ్రేణిని ఏకాకి చేసివేస్తుంది.

బొంబాయి రాజధానిలో పరిస్థితులు కూడా విషమరూపమే ధరిస్తున్నాయి. కొల్హాపూర్‌లో 27 వ బొంబాయి దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ పితూరీచేసిందన్న ఖబురు యథార్థమేకాగా, బ్రిటిష్ సైనికబలాలు ఆ పితూరీని ఓడించేశాయన్న ఖబురు మాత్రం పుకారనే ఇప్పుడు తేలిపోయింది. బొంబాయి దేశీయ సైన్యం వరుసగా నాగపూర్, ఔరంగాబాద్, హైదరాబాద్ నగరాలలో పితూరీచేసి, చిట్టచివరకి కొల్హాపూర్‌లో కూడా పితూరీచేసింది. బొంబాయి దేశీయ సైన్యంలో వాస్తవంగా 43,048 మంది మనుష్యులుండగా, ఆ రాజధానంతటిలోనూ యథార్థంగా కేవలం రెండేరెండు యూరపియన్ రెజిమెంట్లున్నాయి. బొంబాయి రాజధాని సరిహద్దులలో శాంతిభద్రతలు కాపాడడం కోసమేకాకుండా, ఈ సైన్యంలోనుండే, సింధు పంజాబ్‌ల వరకూ సహితమూ అదనపుబలాలను పంపించడానికి వీలవుతుందనీ, మహౌ ఇందూర్ల మీదకి సైనికశ్రేణులను నడిపించి ఈ రెండు నగరాలనూ వశపర్చుకొని, ఆగ్రానగరంతో రాకపోకలు ఏర్పరచుకొని, అక్కడ చిక్కుకున్న రక్షణపటాలాలను విముక్తిచేయడానికి వీలవుతుందనీ ఆశపడ్డారు. ఈ కర్తవ్యసాధనకై బ్రిగేడీయర్ స్ట్యూవర్ట్‌ను నియమించి, 3 వ బొంబాయి యూరపియన్ రెజిమెంటు తాలూకు 300 ల సైనికులనూ, 5 వ బొంబాయి దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ పటాలం తాలూకు 250 సైనికులనూ, 25 వ బొంబాయి దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంటు తాలూకు 1,000 సైనికులనూ, 19 వ బొంబాయి దేశీయ

---

* చార్లెస్ జాన్ కానింగ్ — సం.

ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంటు తాలూకు 200 ల సైనికులనూ, హైద్రాబాద్ సంస్థానపు సైనిక దళానికి చెందిన 3 వ కేవెల్‌రీ రెజిమెంటు తాలూకు 800 ల సైనికులనూ ఒక శ్రేణిగా ఏర్పరచి అతనికిచ్చారు. మొత్తం 2,250 మంది దేశీయసైనికులున్న ఈ సైన్యంలో, ప్రధానంగా రాణీగారి 86 వ ఫుట్ పటాలానికీ, రాణీగారి 14 వ లైట్ డ్రాగూన్ పటాలానికీ చెందిన, సుమారు 700 ల యూరోపియన్లూ ఉన్నారు. ఇంతేకాకుండా, అధికారధిక్కరణలు జరిగిన ఖాన్‌దేష్, నాగపూర్ ప్రాంతాలను బెదరగొట్టడానికీ, అదే సమయంలో మధ్య ఇండియాలో ఒక చోటనుండి ఒకచోటకు త్వరితగతిని తిరుగుతూన్న ఆశ్విక గస్తీ శ్రేణులకు సహాయంగా వుండేందుకనీ, ఔరంగాబాద్‌లో ఒక దేశీయ సైనిక్రశేణిని ఇంగ్లీషువారు సమీకరించి ఉంచారు.

ఈ మధ్యఇండియా భూభాగంలో ''ప్రశాంత పరిస్థితులు తిరిగి నెలకొల్పబడ్డాయ''ని మనతో అంటూన్నారు; కాని ఈ ఫలితంపై మనం పూర్తిగా ఆధారపడలేము. ఈ సమస్యా పరిష్కారం మహౌను స్వాధీనపరచుకోవడంపైనగాక, మహారాష్ట్ర సంస్థానాధీశులు హోల్కార్, సింధ్యాలు అవలంబించే వైఖరిపైనే ఆధారపడివుంది. స్ట్యూవర్ట్ మహౌ చేరుకున్నాడని ఏ సమాచారలేఖైతే తెలియజేస్తూందో అందులోనే హోల్కార్ బ్రిటిష్‌పక్షాన్నే దృఢంగా ఇంత వరకూ నిలబడివున్నప్పటికీ, అతని సైనికులను సంబాళించడానికి అతనికి ఏమాత్రమూ శక్యం కాకుండా వుందని అదనంగావుంది. ఇక సింధ్యా అవలంబించుతూన్న వైఖరి గురించి ఒక్క ముక్క అయినా బయటికి తెలియడంలేదు. ఇతడు యువకుడు, ప్రజలకు అభిమానపాత్రుడు, అత్యంత ఉత్సాహవంతుడు; ఇతడే మహారాష్ట్ర జాతికంతటికీ సహజమైన నాయకుడుగానూ, మహారాష్ట్ర ప్రజలందరినీ తనచుట్టూ సమీకృతపరచుకోకలిగిన వ్యక్తిగానూ ఉన్నాడు. ఇతనికి సొంతంగా మంచి క్రమశిక్షణ కలిగినట్టి 10,000 ల సైనికబలం ఉంది. ఇతడు బ్రిటిష్‌వారి పక్షంనుండి విడిపోయి ఎదురుతిరిగాడంటే, మధ్య ఇండియాను వారు పోగొట్టుకోవడమే కాకుండా, విప్లవసమితినంతటినీ గొప్పగా పటిష్ఠంచేస్తుంది. ఢిల్లీకి ఎదురుగా నిలబడిన సేన తిరోగమించడమూ, తిరుగుబాటుదార్ల బెదరింపులూ అభ్యర్థనలూ, రెంటి ఫలితంగా చివరికి అతడు తన స్వదేశస్థులపక్షమే చేరవచ్చు. ఏమైనప్పటికీ హోల్కార్ సింధ్యాలపై డెక్కనులోని మహారాష్ట్రుల ప్రభావమే అన్నిటికంటె హెచ్చుగా వుండి తీరుతుంది. కట్టకడపటికి డక్కనులో తిరుగుబాటు నిశ్చయంగా తలయెత్తిందన్న సంగతి ఇది వరకే తెలియజేశాం.* ఇక్కడ కూడా మొహరం పండుగ ప్రత్యేకంగా అత్యంత ప్రమాదభరితంగానే పరిణమించవచ్చు. ఈ కారణాలన్నింటినిబట్టీ బొంబాయి సేనలో సర్వవ్యాప్తమైన

---

*చూ. ఈ సంకలనంలో 96 వ పుట — సం.

తిరుగుబాటు జరిగే అవకాశం ముందుముందు ఉందనే మనం అనుకోవచ్చు. ఇదే గనుక జరిగిందంటే మహమ్మదీయులందరిలోనూ అత్యంత మూఢవిశ్వాసం గలిగినవారి నివాసమైన హైదరాబాద్, నాగపూర్, మాల్వా జిల్లాల ప్రజలనుండే ముఖ్యంగా ఏర్పడినట్టి 60,555 దేశీయ సైనికులనుగల మద్రాసు సేన కూడా ఈ రోజుకాకపోతే రేపైనా ఆ మార్గాన్నే తొక్కడం తథ్యం. ఈ విధంగా ఆగస్టు సెప్టెంబరు వర్షాలవల్ల బ్రిటిష్ సైనికబలాల చలనం కుంటుపడి వాటి రవాణా మార్గాలకు అంతరాయం కలిగితీరుతుందనే నిర్ణయానికి మనం వచ్చిన పక్షంలో, యూరప్‌నుండి పంపించిన అదనపు సేనల సంఖ్య ఎంత హెచ్చుగా ఉన్నట్టు కనబడినప్పటికీ, అవి ఆలస్యంగానూ, అప్పటప్పట స్వల్పసంఖ్యల్లోనే అందడంవల్లనూ వాటికి ఒప్పగించిన కార్యాన్ని నిర్వహించగలిగే స్థితిలో అవి ఉండజాలవేమో అనే సబబైన పర్యవసానానికి రావడంలో పొరపాటేమీ కనపడడంలేదు. అంతేకాకుండా దీని తరువాత జరిగే యుద్ధంలో ఆఫ్ఘనిస్థాన్‌లో జరిగిన విపత్తులే[63] ఇక్కడ కూడా పునరుక్తమవడం సంభవమేనని మనం అనుకోవచ్చు.

కారల్ మార్క్సచే 1857 సెప్టెంబరు 18 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 అక్టోబరు 3 వ తేదీగల
నెం. 5134 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స్

*ఇండియాలో తిరుగుబాటు

స్టీమరు ''అట్లాంటిక్'' నిన్న తీసుకొచ్చిన వార్తలలో ముఖ్యమైన విషయాలు రెండున్నాయి; ఒకటి లక్నో విముక్తిచేయడానికై జనరల్ హావ్‌లక్ పురోగమించలేకపోవడమూ, రెండవది ఢిల్లీ ఎదుటనే ఇంగ్లీషువారు పట్టుదలతో నిలబడ్డమూ. ఈ రెండో విషయాన్ని పోలిన ఘటన ఒక్క బ్రిటిష్ చరిత్రలోనూ, వాల్‌ఖెరెన్ దండయాత్రలోనూ[64] మాత్రమే కనబడుతూంది. 1809 ఆగస్టు మధ్య రోజులనాటికల్లా ఆ దండయాత్ర నిరర్థకమైందని తెలిపోయేటప్పటికి, వెంటనే అక్కడనుండి వారు నౌకలమీద తిరిగివచ్చేయడం బదులు నవంబరు వరకూ అక్కడే ఉండిపోయి అనవసరంగా జాగుచేశారు. ఇంగ్లీషుసేన ఆ చోట దిగిందని నెపోలియన్‌కి తెలియగానే, ఆ స్థలంపై దాడిచేయవద్దనీ, ఫిరంగులవల్ల కలిగే నష్టంకంటె రోగంవల్లే హెచ్చునష్టాలు కల్గి ఫ్రాన్సుకి ఒక్క చిల్లిగవ్వ అయినా ఖర్చుకాకుండానే ఇంగ్లీషు సైన్యం నాశనమైపోతుందనీ సలహాచెప్పాడు. ఇప్పుడున్న మొగల్ పాదుషా, నెపోలియన్‌కంటె అనుకూలమైన పరిస్థితులలో ఉండడంవల్ల, అతని దాడులు రోగానికి సహాయంచేస్తున్నాయి, అతడు జరిపే దాడులకు రోగం సహాయంచేస్తూంది.

కగ్లియారీనుండి సెప్టెంబరు 27 వ తేదీని వెలువడిన ఒక బ్రిటిష్ ప్రభుత్వలేఖ ఈలా తెలియజేస్తూంది:

> ''ఢిల్లీనుండి ఆగస్టు 12 వ తేదీతోవచ్చిన ఆఖరి సమాచారాలనాటికి ఆ పట్నం ఇంకా తిరుగుబాటుదార్ల స్వాధీనంలోనే ఉన్నట్టూ, అయినప్పటికీ జనరల్ నికల్సన్ గణనీయమైన అదనపుబలంతో వస్తున్నాడనీ, ఇంకొక్కరోజులో ఢిల్లీ సమీపింపనున్నాడనీ, అందుచేత త్వరలో దాడిజరుగుతుందనే అనుకోవచ్చును.''

విల్సన్, నికల్సన్‌లు తమకున్న ప్రస్తుత బలంతో ఢిల్లీపై దాడిచేసేవరకూ ఢిల్లీని స్వాధీనపరచుకోకుండా వుంటే, వాటంతటవే శిథిలమయేవరకూ ఢిల్లీగోడలు అలాగే నిల

బడుంటాయి. నికల్సన్‌కున్న గణనీయమైన సైనికబలమంతా కలిపితే 4,000 ల సిక్కులు -- ఇది ఢిల్లీపై దాడిచేయడానికి ఏమూలకీ చాలని అదనపు బలమే అయినప్పటికీ, పట్టణానికి ఎదురుగా నిర్మించుకున్న సైనికస్థావరాన్ని ఎత్తివేసుకోకుండా అంటిపెట్టుకునేందుకు ఆత్మ వినాశసదృశమైన మిషగా ఏర్పడడానికి చాలినంత పెద్దదిగానే ఉంది ఈ బలం.

మీరట్ తిరుగుబాటుదార్లను ఢిల్లీని చేరుకోనివ్వడమనే తప్పిదాన్ని — మిలిటరీ దృక్స్థానంనుండి చూస్తే, ఇదొక నేరమనే చెప్పవచ్చు — జనరల్ హెవిట్ చేసిన తరువాతనూ, మొదటి రెండువారాలు వ్యర్థంచేసి, తిరుగుబాటుదార్లు చెదురుచెదురుగా జరిపిన అకస్మాత్తు దాడులద్వారా వారు ఆ పట్టణాన్ని పట్టుకుందుకు అవకాశం కల్పించిన తరువాతనూ, ఢిల్లీని ముట్టడించడానికి వేసుకున్న పథకం ఇంచుమించు ఏ విధంగానూ అర్థంచేసుకోవడానికి వీలు లేనట్టి శుద్ధపొరపాటుగా తయారైనట్టే కనబడుతూంది. లండన్ "Times" సైనిక సోదె గాళ్లకంటెనూ కాస్త ఉన్నత ప్రామాణికుడుగానే మేము సాహసింపనెంచిన నెపోలియన్, యుద్ధ చర్యలను గురించి సర్వసాధారణమైన రెండు సూత్రాలు నిర్వచించాడు; ఇవి చాలా చప్ప చప్పగానే కనబడ వచ్చు; ఇవేమిటంటే: మొదటిది, ''ఎట్టిచర్య అయితే మన శక్తులకుసాధ్యమో మద్దతునివ్వగలమో, ఎట్టిచర్య అయితే జయప్రదంకావడానికి అన్నిటికంటె హెచ్చు అవకాశాలున్నాయో అట్టిచర్యకే పూనుకోవాలి;'' రెండవది, ''యుద్ధంయొక్క ప్రధాన లక్ష్యమైనట్టి శత్రువినాశానికి ఏ ప్రదేశమైతే అనువుగా వుంటుందో, అక్కడే ప్రధానసైనికబలాలను ఉపయోగించాలి.'' ఢిల్లీ ముట్టడికై వేసుకున్న పథకంలో ఈ రెండు ప్రాథమిక సూత్రాల ఉల్లంఘనా జరిగింది. ఇండియా ప్రభుత్వమే ఢిల్లీ దుర్గనిర్మాణాలను ఇటీవలనే మరమ్మతు చేయించిందనీ, అథమం 15 వేల, 20 వేల సైనికులను కలిగిన సైన్యంచేత పకడ్బందీగానూ, లేదాంటే మామూలు పద్ధతిలోనే ముట్టడి జరిగినట్టయితే ఇంకా హెచ్చు సంఖ్యలో వున్న సైన్యంచేతనూ, నిర్వహించబడిన ముట్టడివల్లనే గాని ఇతరత్రా పట్నం శత్రు స్వాధీనంగానట్టి విధంగా ఈ మరమ్మతులు చేయబడ్డాయనీ, ఇంగ్లండులో వున్న అధికార్లకు తెలిసేవుండాలి. ఇప్పుడు ఏ 15 వేలసైన్యమో 20 వేలసైన్యమో అవసరమైన ఉద్యమానికి 6 వేలు, 7 వేలమందితో సాధించాలనే ప్రయత్నం శుద్ధ తెలివితక్కువే అయింది. తమ సంఖ్యాబలం తక్కువగా ఉండడం ఫలితంగా ముట్టడి కూడా అవశ్యం సుదీర్ఘకాలమే జరగవలసి ఉంటుందనీ, తత్ఫలితంగా తమ శ్రేణులలో వినాశకర బీజాలను విస్తరింపజేస్తూన్నట్టి వజ్రదేహి అయినట్టి కంటికి కనబడనట్టి శత్రువుయొక్క దాడికి, ఆ ప్రాంతమూ ఆ శీతోష్ణస్థితీ ఆ రుతువూ యొక్క ధాకను భరించుతూన్న తమ సైనికబలాలు గురికావలసి వుంటుందనీ ఇంగ్లీషువారికి నిస్సందేహంగా తెలిసిన విషయమే, ఈ కారణాలనుబట్టి ఢిల్లీ ముట్టడి జయప్రదంగా పరిణమించేందుకుగల అవకాశాలు బహుస్వల్పం.

ఇండియాలో ఇంగ్లీషు పరిపాలనను నిలబెట్టడమే ఈ యుద్ధంయొక్క లక్ష్యమన్నది నిర్వివాదమే. ఈ లక్ష్యసాధనకు, వ్యూహరచన దృష్ట్యా ఢిల్లీకిగల ప్రాముఖ్యత కేవలం శూన్యం. దాని నిజప్రభావంతో ఎట్టి పోలిక లేనట్టి చారిత్రక సంప్రదాయమే కేవలం మూఢవిశ్వాస జనితమైన ఒక గొప్ప ప్రాముఖ్యతను హిందూదేశస్థుల దృష్టిలో ఢిల్లీపట్టణానికి తెచ్చి పెట్టింది; కడమ అన్ని పట్టణాల్లోనూ ఈ పట్టణాన్నే తమ ఏకైక సమీకరణ స్థానంగా ఎంచుకోడానికి తిరుగుబాటు గావించిన సిపాయిలకు ఈ కారణం సరిగ్గా సరిపోయింది. దేశీయుల మూఢనమ్మకాల ననుసరించి ఇంగ్లీషువారు తమ యుద్ధపథకాలను తయారుచేసుకునే బదులు, వారు ఢిల్లీ జోలికిపోకుండా, దానికీ ఇతర ప్రాంతాలకూ ఎట్టి సంబంధంలేకుండా చేసివుండినట్టయితే, ఆ పట్నంమీద వున్న మోజుకొద్దీ దానికి ఆపాదించబడిన ప్రభావాన్ని లేకుండాచేసి ఉండేవారు; అందుకు బదులు, ఢిల్లీకి ఎదురుగా తమ మకాం ఏర్పరచుకొని, మొండిగా తమ బుర్రలను ఢిల్లీగోడలకేసి బద్దలుకొట్టుకుంటూ, తమ ప్రధానబలాలనూ యావత్ ప్రపంచదృష్టినీ ఆ పట్నంపైనే కేంద్రీకరింపజేయడంవల్ల, తిరోగమనావకాశాలకు సహితమూ తిలోదకాలిచ్చుకోవడం అలావుండగా, ఘోరపరాజయానికుండే ఫలితాలే తిరోగమనానికి సహితమూ ఉండేటట్టు చేసుకున్నారు. ఢిల్లీనే తమ యుద్ధలక్ష్యంగా పెట్టుకున్న తిరుగుబాటుదార్ల అభీష్టాన్ని బ్రిటిష్‌వారే తమ చేతులార నెరవేర్చిపెట్టారు. ఇంతటితో సరిపోలేదు. అధికారధిక్కరణ సూచనలు పొడచూపిన చోటల్లా వాటిని మొగ్గలోనే తుంచి వేసే చర్యలు సలుపగలిగినట్టీ, తమ సొంత సైనికస్థావరాలమధ్యనున్న రవాణామార్గాలను వెల్లడిగా ఉంచగలిగినట్టీ, శత్రువులను వెన్నాడి వారిని ఏ కొద్దిపాటి కేంద్రస్థానాలలోనో సమీకరించేటట్టుగా చేయగలిగేటట్టీ, క్రియాశీలమైన యుద్ధరంగ సైన్యాన్ని నిర్మించుకోవడమే అన్నిటికంటే ప్రధానమైన కర్తవ్యమని ఇంగ్లీషువారికి నచ్చచెప్పడానికి గొప్ప తెలివితేటలేవీ అవసరంలేదు. సరళంగానూ స్వయంవ్యక్తంగానూ ఉన్నట్టి ఈ పథకాన్ని అనుసరించడం మాని, దానిబదులు తమ చేతిలోవున్న ఒక్కగానొక్క క్రియాశీలమైన సైన్యాన్నీ ఢిల్లీకెదురుగా సాంద్రీకరించడంవల్ల దానిని మరెక్కడికీ కదలకుండా అక్కడే కట్టిపడేసి యుద్ధరంగాన్ని శత్రువుకి అప్పగించేసి, అదేసమయంలో తమ సొంత దుర్గరక్షణబలాలు చెదురు చెదురుగా వున్న వూళ్లలో వుండిపోయి, వాటిని కాపాడుకుంటూ, ఒకదానితో ఒకటి సంబంధం లేకుండా ఒకదానినుండి ఒకటి అతిదూరంగా వున్న వూళ్లలో ఉండిపోయిన వాటిని రక్షించుకుంటూ ఇరుకున పడిపోయి, వాటికంటె ఎన్నోరెట్లు అధికసంఖ్యగల శత్రుబలాల చక్రబంధంలో చిక్కుకుని వాటిదారి అవే చూసుకొనేటట్టుగా చేసేశారు.

చలనశక్తి కల్గిన తమ ప్రధాన శ్రేణిని ఢిల్లీకి ఎదురుగా నిలబెట్టి ఉంచేసుకోవడం ఫలితంగా ఇంగ్లీషువారు తిరుగుబాటుదార్లకు ఊపిరాడకుండా చేయడంలో నిష్ఫలులవడమే

కాకుండా, తమ దుర్గరక్షణబలాలు కదలడానికి వీల్లేకుండా ఎక్కడవక్కడే చతికిలబడిపోయాయి. ఢిల్లీవద్ద చేసిన మౌలికమైన ఈ పొరపాటు అటుండగా, స్వతంత్రమైనట్టీ, ఒండొరుల ప్రసక్తి లేనట్టీ, ఎట్టి సార్వభౌమ నాయకత్వమూ సహితమూ లోపించినట్టీ వివిధ పరాయిదేశాలకూ, ఆ మాటకొస్తే ఒకదానితో ఒకటి యుద్ధంచేస్తూన్న దేశాలకూ చెందినట్టీ సైన్యాల వలె వ్యవహరించేటట్టుగానూ ఈ దుర్గరక్షణ సైన్యాల యుద్ధచర్యలను నడిపించిన బుద్ధి మాంద్యత యుద్ధచరిత్రలోనే నిరుపమానం. ఉదాహరణకు కాన్పూర్ లక్నోలనే తీసుకుందాం. ఈ రెండూ ఇరుగుపొరుగు వూళ్లు; రెండింటిలోనూ ఒకదానికొకటి సంబంధంలేని వేర్వేరు సైన్యాలు రెండున్నాయి; రెండు సైన్యాలూ తమ కర్తవ్యనిర్వహణకు ఏ మాత్రమూ చాలని అతిస్వల్పసంఖ్యలోనే ఉన్నాయి; రెండుసైన్యాలూ వేర్వేరు నాయకత్వాలకింద వున్నాయి; ఇటువంటి స్థితిలో వున్న రెండు వూళ్ళూ ఒకదాని పక్కనే ఒకటి నలభైమైళ్ల దూరంలో మాత్రమే ఉండగా, ఒకటి ఈ ధ్రువంలోనూ రెండోవది ఆ ధ్రువంలోనూ ఒకదానితో రెండవ దానికి ఏ విధంగానూ సంబంధంలేనట్టి వూళ్లలాగున కార్యాచరణలో ఆవంతైనా ఐక్యత లేకుండా వ్యవహరించాయి. అత్యంత ప్రాథమిక యుద్ధవ్యూహరచనా సూత్రాలను ఏమాత్రం పాటించినప్పటికీ, తన సేనాబలాలను వెంటబెట్టుకుని కాన్పూర్‌కే వచ్చివేయవలసిందని అయోధ్య చీఫ్ కమీషనరైన సర్ హెచ్. లారెన్స్‌ను ఆజ్ఞాపించడానికి కాన్పూర్‌లో సేనానిగా వున్నట్టి సర్ హ్యూ వీలర్‌కి అధికారం ఇచ్చివుండవలసింది; ఇలా చేసివుండినట్టయితే లక్నో నుండి తాత్కాలికంగా వైదొలగవలసి వుండినప్పటికీ, తన స్థానం పటిష్ఠంచేసుకోవడానికి అతనికి వీలుగా వుండేది. ఈ చర్య ఫలితంగా ఆ వూరులోనూ ఈ వూరులోనూ వున్న దుర్గరక్షణసైన్యాలు రెండూ రక్షించబడి వుండేవి; హావ్‌లక్ సైనికబలాలు వీరితో తరువాత కలిశాయి కాబట్టి, వీటినన్నిటినీ కలిపి, అయోధ్యను అదుపాజ్ఞలలో ఉంచుకోడానికీ ఆగ్రాను విముక్తి చేయడానికే సామర్థ్యం కలిగిన చిన్న సైన్యాన్నొకదానిని నిర్మించుకోడానికీ అవకాశం చిక్కేది. ఇలాచేయడం బదులు, రెండు చోట్లా ఎవరికివారు స్వతంత్రంగా చర్యలు జరపడంవల్ల కాన్పూర్‌లో దుర్గరక్షణబలం కసాయికత్తికి బలిఅయిపోయింది; దుర్గసహితంగా లక్నోపట్నం తప్పకుండా పతనమై తీరుతుంది; హావ్‌లక్ అద్భుత వీరోచితకృత్యాలు — 126 మైళ్లు ఎనిమిది రోజుల్లో నడచుకొనివచ్చి, ఎన్ని రోజులు పట్టిందో అన్ని యుద్ధాలను జయప్రదంగా తిప్పికొట్టి, ఇదంతా కూడా ఉధృతమైన హిందూదేశపు మండుటెండల్లో అద్భుతంగా నెరవేర్చినట్టి హావ్‌లక్ వీరోచిత కృత్యాలన్నీ — నిరర్థక మైపోయాయి. అసలే డస్సి నిస్త్రాణచెంది వున్న తన సైనికబలాలను లక్నోను విముక్తిచేయడానికై వృధాగా ప్రయత్నించి తత్ఫలితంగా వాటిని మరింత అలసట పెట్టి వుండడమే కాకుండా, అంతకంతకు మరింత తగ్గిపోతూన్న వ్యాసార్థంలోనే కాన్పూర్‌నుండి పదేపదే నిర్వహించవలసిన దండయాత్రలలో తన సేనలను

ఇరికించి తద్వారా తప్పనిసరిగా వాటిని నిష్ఫలితములైన నూతన కష్టాలకు పాల్జేయడం అనివార్యమని అతడు తెలుసుకొని, ఇంచుమించు తన మనుష్యులనందరినీ కోల్పోయి అతను అలహాబాదుకు తిరోగమించి తీరడమే మూడువంతులు సంభవం. నిలువునా ప్రాణాలు వదులుకోవలసి వస్తూన్నట్టి రోగపీడితమైన శిబిరంలో చిక్కుకొని ఉండడం బదులు, చిన్నదే అయినప్పటికీ ఇంగ్లీషుసైన్యం ఒకటి ఢిల్లీకి ఎదురుగా యుద్ధభూమిపై సాంద్రీకరించబడిన పక్షంలో ఏవిధంగా పోరాడివుండేదో ఇతని బలాలు రుజువుపరుస్తున్నాయి. యుద్ధవ్యూహ రచనలో వున్న రహస్యమంతా సైన్యాలను సాంద్రీకరించడంలోనే ఉంది. వికేంద్రీకరణ పథకాన్ని అవలంబించారు ఇండియాలో వున్న ఇంగ్లీషువారు. తమకున్న దుర్గరక్షణ సైన్యాల సంఖ్యను ఎంతవరకూ తగ్గించేసుకోవడానికి వీలుంటుందో అంతవరకూ తగ్గించేసుకోవడమూ, ఆ సైన్యాలతో వున్న స్త్రీలనూ పిల్లలనూ వెంటనే ఇతర చోట్లకు పంపించివేసి ఆ బెడద లేకుండా చేసుకోవడమూ, యుద్ధవ్యూహరచనలో ప్రాముఖ్యతలేనట్టి స్థావరాలనన్నింటినీ ఖాళీచేయడమూ, ఈ విధంగా యుద్ధభూమి మీద ఎంతపెద్ద సేనను సమీకరించేందుకు వీలుపడుతుందో అంతపెద్ద సేనను సమీకరించడమూ, ఇదీ వారు చేసివుండవలసిన పని. ఇప్పుడు జరిగినదేమిటంటే, కలకత్తానుండి గంగానదిమీద చిల్లరచిల్లరగా అరా పాతికలలో అడపాదడపా పంపించుతూన్న అదనపుబలాలను, చెదురుచెదురుగా ఏకాకిగా లెక్కకుమించివున్న దుర్గరక్షణ సైన్యాలకు పంపిణీచేసేటప్పటికల్లా, చివరకు ఒక్క దళమైనా అలహాబాదుకు చేరకుండాపోయింది.

ఇక దరిమిలా టపాలో లక్నోగురించి అందిన వార్తలు* ఎంతటి నిరాశాజనకమైన జోస్యాలను పురికొల్పాయో, ఆ జోస్యాలన్నీ ఇప్పుడు ధ్రువపడ్డాయి. హావ్‌లక్ మళ్లీ మరొకసారి కాన్పూరికే వెనుకంజ వేయవలసివచ్చింది. నేపాల్ మిత్రసేనలవల్ల లభిస్తుందని ఆశపడిన విముక్తికి ఎట్టి అవకాశమూలేదని తేలిపోయింది; ఆకలిబాధ సహించలేక ఆ పట్టణం శత్రువశమైపోయిందనీ, ఆ పట్టణాన్ని వీరోచితంగా కాపాడప్రయత్నించిన సాహసులు దారాపుత్రాదుల సమేతంగా ఊచకోత పాలయారనీ వార్త ఏ ఘడియైనా వినడానికి మనమిక సిద్ధపడాలి.

కె. మార్క్సుచే 1857 సెప్టెంబరు 29 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 అక్టోబరు 13 వ తేదీగల
నెం. 5142 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

---

*చూ. ఈ సంకలనంలో 109 వ పుట — సం.

కార్ల్ మార్క్స్

*ఇండియాలో తిరుగుబాటు[65]

ఇండియాలో జరుగుతూన్న తిరుగుబాటు పరిస్థితులను చర్చించడంలో, మొదటి దగ్గరనుండీ వారు కృషిచేస్తూన్న ఆశావాదాన్నే ఇప్పుడు కూడా వారు ప్రదర్శిస్తున్నారు. ఢిల్లీమీద జయప్రదమైన దాడి జరుగుతుందనేకాకుండా, ఆగస్టు 20 ని జరిగి వుంటుందని కూడా వారు తెలుపుతున్నారు. ముట్టడిసైన్యానికి ఎప్పుడు ఎంత సంఖ్య వుందో మనం సహజంగానే మొట్టమొదట తెలుసుకోవాల్సి వుంది. ఢిల్లీశిబిరంనుండి ఆర్టిలరీ ఆఫీసరు ఒకతను ఆగస్టు 13 న జాబురాస్తూ, ఆ నెల 10 వ తేదీన యథార్థంగా యుద్ధరంగంలో పాల్గొన గల్గిన బ్రిటిష్‌సేనల సవిస్తరమైన వివరాలను ఈ కిందవిధంగా ఇస్తున్నాడు:

	బ్రిటిష్ ఆఫీసర్లు	బ్రిటిష్ సైనికులు	దేశీయ ఆఫీసర్లు	దేశీయ సైనికులు	గుర్రాలు
స్టాఫ్	30	–	–	–	–
ఆర్టిలరీ	39	598	–	–	–
ఇంజినీర్లు	26	39	–	–	–
కేవెల్‌రీ	18	570	–	–	520
1 వ బ్రిగేడ్					
రాణీగారి 75 వ రెజిమెంటు	16	502	–	–	–

	బ్రిటిష్ ఆఫీసర్లు	బ్రిటిష్ సైనికులు	దేశీయ ఆఫీసర్లు	దేశీయ సైనికులు	గుర్రాలు
గౌరవ. కంపెనీవారి 2 వ ఫ్యుసిలీయర్లు	17	487	–	–	–
కూమాన్ బటాలియన్	4	–	13	435	–
2 వ బ్రిగేడ్					
రాణీగారి 60 వ రైఫిల్స్	15	251	–	–	–
గౌరవ. కంపెనీవారి 2 వ ఫ్యుసిలీయర్లు	20	493	–	–	–
తైమూర్ బటాలియన్	4	–	9	319	–
3 వ బ్రిగేడ్					
రాణీగారి 8 వ రెజిమెంటు	15	153	–	–	–
రాణీగారి 61 వ రెజిమెంటు	12	249	–	–	–
4 వ సిక్కులు	4	–	4	365	–
గైడ్స్ కోర్	4	–	4	196	–
కోక్‌యొక్క కోర్	5	–	16	709	–
వెరశి	229	3,342	46	2,024	520

ఈ విధంగా ఆగస్టు 10 వ తేదీనాటికి ఢీల్లీఎదుట యుద్ధరంగంలో యథార్థంగా పాల్గొనగల్గిన సైనికబలాలలో సరిగ్గా 5,641 మందున్నారు. వీరి సంఖ్యనుండి ఇంగ్లీషువారి ఎడమవైపునున్న కోటగోడలకు వెలుపల తిరుగుబాటుదార్లు నిర్మించిన కొత్త బాటరీపై ఆగస్టు 12 న జరిగిన దాడిలో, ఇంగ్లీషువారి నివేదికల ప్రకారమూ చనిపోయిన 120 మందినీ (112 సోల్జర్లూ, 8 ఆఫీసర్లూ) తీసివెయ్యాల్సి వుంటుంది. బ్రిగేడీయర్ నికల్సన్ ముట్టడిసేనలతో కల్సుకున్ననాటికి ఆ సేనలో 5,521 యుద్ధసైనికులున్నారన్నమాట. రెండవ తరగతి ముట్టడి ఫిరంగుల శ్రేణిని వెంటతీసుకొని ఫెరోజ్‌పూర్‌నుండి వచ్చిన బ్రిగేడీయర్ నికల్సన్ సైనికబలాల సంఖ్య ఈ కిందివిధంగా ఉంది: 52 వ లైట్ ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంటు (సుమారు 900 ల మంది); 61 వ రెజిమెంటులో ఒక విభాగం (సుమారు

4 కంపెనీలు; 360 మంది); బొర్‌షీయర్స్‌యొక్క సేనా ఫిరంగి బాటరీ, 6 వ పంజాబ్ రెజిమెంటులో ఒక విభాగం (సుమారు 540 మంది); కొంతమంది ముల్తాన్ అశ్వికులూ, పదాతిసైనికులూ; అంతాకలిసి సుమారు 2,000 మంది; వీరిలో 1,200 పైచిలుకు యూరపియన్లు. నికల్సన్ కల్సుకున్నప్పుడు మకాంలో విడిసివున్న 5,521 యుద్ధసైనికుల సంఖ్యకు ఈ సంఖ్యను కలిపితే, మొత్తంగా 7,521 సైనికులున్నారన్నమాట. పంజాబ్ గవర్నరు సర్ జాన్ లారెన్స్ పంపించాడన్న అదనపు సైన్యం ఈ కింది విధంగావుంది: 8 వ ఫుట్ రెజిమెంటులో కడమ విభాగం, 24 వ ఫుట్ రెజిమెంటులో మూడు కంపెనీలు, వీటితో పెషావర్‌నుండి వచ్చిన కెప్టెన్ పేటన్ సైనికదళానికి చెందిన మూడు అశ్విక ఫిరంగులు, 2 వ పంజాబ్ ఇన్‌ఫెంట్రీ, 4 వ పంజాబ్ ఇన్‌ఫెంట్రీ, 6 వ పంజాబ్ రెజిమెంటులో కడమ విభాగం. ఈ సైనికబలంలో మహావుంటే 3,000 మంది (వీరిలో అత్యధికభాగం సిక్కులే) ఉంటారని మనం అంచనా వెయ్యవచ్చు. ఈ సేన సాంతమూ ఇంకా ఢిల్లీ చేరుకోలేదు. ఇంతకు ముందు సుమారు నెలరోజులక్రితం చాంబర్లెన్* నాయకత్వాన పంజాబ్ అదనపుబలాలు వచ్చిచేరాయని చదువరి గుర్తుతెచ్చుకోగలుగుతే, ఆ అదనపుబలాలు రావడంవల్ల జనరల్ రీడ్ చేతికింద వున్న బలాలు సర్ హెచ్. బార్‌నార్డ్ నాయకత్వాన ఉన్నప్పటి తొలిసంఖ్యనే అప్పుడెలా అందుకున్నాయో, ఇప్పుడు కూడా అదనపుబలాలు అందుకోవడంవల్ల బ్రిగేడీయర్ విల్సన్ బలాలు జనరల్ రీడ్‌కింద ఉన్నప్పటి తొలిసంఖ్యనే ఇప్పుడు అందుకున్నాయి; దీనివల్ల ఇంగ్లీషువారికి అనుకూలంగా వున్నట్టి నిజమైన వాస్తవవిషయం ఏమిటంటే, చివరికి ముట్టడి ఫిరంగులశ్రేణి వారికి అందిందన్నమాట. అయినప్పటికీ, అనుకున్న 3,000 మందీ శిబిరానికి వచ్చిచేరుకుని, తత్ఫలితంగా మొత్తం ఇంగ్లీషు సైనికబలాలు 10,000 సంఖ్యను — ఈ సంఖ్యలో మూడోవంతుయొక్క భక్తివిశ్వాసాలను ఎప్పుడూ శంకించవలసే ఉంటుంది — అందుకుందనే అనుకున్నా, అప్పుడు వారు చేయదల్చుకున్నదేమిటి? ఢిల్లీని చుట్టుముట్టుతారని మనతో చెబుతున్నారు. ఏడుమైళ్ల పైచిలుకు కైవారంతో మంచి బలమైన దుర్గప్రాకారమున్న పట్టణాన్ని 10,000 మందితో ముట్టడించడం హాస్యాస్పదమన్న విషయం అటుండగా, ఢిల్లీని మొట్టడించడం గురించి వారు తలపెట్టగల్గే ముందు యమునా నది ఇప్పటి ప్రవాహాన్ని మొదట ఇంగ్లీషువాళ్లు మార్చాల్సివుంటుంది. ఇంగ్లీషువాళ్లు ఢిల్లీలో ఉదయం కాలుపెడితే సాయంకాలానికల్లా తిరుగుబాటుదార్లు యమునని దాటి రోహిల్‌ఖండ్ అయోధ్యలను చేరుకునేందుకో, లేదా యమున ఒడ్డునే మధురా ఆగ్రాలవైపు నడచివెళ్లడానికో, ఢిల్లీని ఖాళీచేసేయగలుగుతారు. ఏది ఏమైనప్పటికీ ముట్టడింపబడేవారి రవాణా

---

* చూ. ఈ సంకలనం 90 వ పుట. — సం.

తిరోగమన మార్గాలకు అవకాశం లభింపజేసే ఒక భుజం ముట్టడిబలాలకు అందుబాటులో లేనట్టి చతురస్రాన్ని ముట్టడించడమనే సమస్యను తేల్చడం ఇంతవరకూ ఎవ్వరికీ చేతకాలేదు.

పైన ఉదాహరించిన పట్టికను తెలిపిన బ్రిటిష్ ఆఫీసరు ఇలా రాస్తున్నాడు:

> ''సరాసరి ఎదురుదెబ్బతీసి ఢిల్లీని పట్టుకోవడం అసాధ్యమైన కార్యమని అందరూ ఒప్పుకుంటున్నారు.''

అదేసమయంలో, శిబిరంలోనివారందరూ ఏది సాధ్యమనుకుంటున్నారో ఆ ఆఫీసరే పేర్కొంటున్నాడు: ''చాలా రోజులపాటుగా పట్టణాన్ని ఫిరంగులతో ముట్టడించి, కోట గోడను పగులగొట్టి అందులో ఆ మాత్రం ఈ మాత్రం వెడల్పు గండి కొట్టడం.'' ఇలా చెప్పి, ఆ ఆఫీసరే ఇంకా అంటున్నాడు:

> ''ఎంత తగ్గించి లెక్కకట్టినా శత్రువులు సుమారు నలభైవేల సైన్యాన్ని సమీకరింప గలుగుతారు; ఇక వారికున్న ఫిరంగుల సంఖ్యకు అంతులేదు; వాటిని మంచి తెలివితేటలతో ఉపయోగిస్తున్నారు; వారి పదాతి సైన్యం కూడా బాగా యుద్ధం చేస్తూంది.''

కోటగోడల దాపున వున్నప్పుడు మహమ్మదీయులు ఎంత మొండిధైర్యంతో యుద్ధం చేస్తారో లెక్కలోకి తీసుకుంటే, ''ఆ మాత్రం ఈ మాత్రం వెడల్పు గండి కొట్టి'' లోపలికి చొరబడిన చిన్న బ్రిటిష్ సైన్యాన్ని మళ్లీ వెలుపలకి పారిపోనిస్తారా వారు అన్నదే ప్రశ్న.

వాస్తవానికి, ఇప్పుడున్న బ్రిటిష్‌బలాలే ఢిల్లీపై విజయవంతంగా దాడిచేయడానికి ఒకేఒక అవకాశంవుంది; అదేమిటంటే, తిరుగుబాటుదార్లలో అంతఃకలహాలు పొటమరించడమూ, వారి మందుగుండు సామగ్రి అంతా ఖర్చుఅయిపోవడమూ, వారి సేన అధైర్యపడిపోయి గుండెచెదిరిపోవడమూ, ఆత్మవిశ్వాసం సడలిపోవడమూ. కాని జూలై 31 నుండి ఆగస్టు 12 వరకూ పట్టు విడుపులులేకుండా ఒక్కబిగిని వారు యుద్ధంచేయడంచూస్తే ఈ ఆశకు లేశమూ అవకాశం కనపడడంలేదు. అదేసమయంలో మిలిటరీ సూత్రాలన్నిటినీ ఉల్లంఘించి ఢిల్లీకి ఎదురుగా ఇంగ్లీషుసేనలు ఇంత మొండిగా నిలదొక్కుకున్నందుకు కారణం ఏమై వుంటుందో కలకత్తానుండి వచ్చిన ఒక జాబులో మనకి సూచ్యప్రాయంగా తెలుస్తూంది. ఆ ఉత్తరంలో ఇలా వుంది:

> ''ప్రతిరోజూ యుద్ధంచేయవలసి వస్తూండడంవల్ల కలుగుతూన్న బెడద మూలంగా ఇప్పటికే అపరిమితంగా నిస్త్రాణచెందిన సేనలకు ఇంకా ఇటుపైన కూడా

ఆసరా ఇవ్వడం శక్తికిమించినపని అవడంచేత, ఢిల్లీకి ఎదురుగా నిలబడున్న సేనలు తిరోగమించడమే మంచిదేమోనన్న ప్రశ్న కొద్దివారాలకింద ఉదయించగా, అది ఎంతమాత్రమూ వీలులేదనీ, తమ చుట్టూ వున్న ప్రజ ఒక్కుమ్మడి తిరగబడడానికి తమ తిరోగమనమే రణభేరీకాగలదనీ, అందువల్ల తమ సేనలు తక్షణ ప్రమాద స్థితిలో చిక్కుకుంటాయనీ సర్ జాన్ లారెన్స్ తీవ్రంగా ప్రతిఘటించాడు. ఈ సల హాయే చివరకి నెగ్గింది; అందుపైన తాను సమీకరింపగలిగిన అదనపు బలాలనన్నింటినీ తాను పంపుతాననీ సర్ జాన్ లారెన్స్ వాగ్దానంచేశాడు.''

పంజాబ్‌నుండి సేనలను తరలించి వేయడం ఫలితంగా ఇప్పుడు పంజాబే తిరుగబడ వచ్చు; ఈ లోపున వర్షాకాలం అంతమైన తరువాత భూమిలోనుండి పైకిలేచే రోగపంకిల మైన విషవాయువుల కారణంగా ఢిల్లీ ఎదుట కంటోన్మెంటులలో వున్న సేనలు రోగాలతో మంచంపట్టి మృత్యువాతపడి నాశమైపోవచ్చునేమో కూడా. నాలుగు వారాలకిందటే హిస్సార్ చేరుకుని ఢిల్లీ ముఖంగా తోసుకొస్తున్నాయని నివేదించబడిన జనరల్ వాన్ కోర్ట్‌లాండ్ సైనికబలాలను గురించి* మరి ఖబురే లేదు. గొప్ప అడ్డంకులను ఎదుర్కొనైనా ఉండాలి, లేదా సేనలను తోవలో ఎత్తివేసైనా ఉండాలి.

ఉత్తరగంగ ప్రాంతంలో ఇంగ్లీషువారి స్థితి వాస్తవంగా నిరాశాజనకంగానే ఉంది. అయోధ్యలోవున్న తిరుగుబాటుదార్ల చర్యల ఫలితంగా లక్నోనుండి బిఠూర్ మీదుగా సాగి పోతూ కాన్పూర్‌కు దక్షిణాన వున్న ఫతేపూర్‌వద్ద, జనరల్ హావ్‌లక్ తిరోగమనాన్ని అడ్డం కొట్టడానికి ప్రయత్నించుతూండడంవల్ల, అతనికి ప్రమాదం ఏర్పడుతూంది; అదేసమ యంలో గ్వాలియర్ సంస్థాన దళం యమున కుడివొడ్డునున్న కాల్పినగరంనుండి కాన్పూర్ మీదకి తరలివస్తూంది; లక్నోపట్నంలో సర్వసేనాధిపత్యం వహించుతూన్నట్టుగా తెలియ వస్తూన్న నానా సాహెబే బహుశ ఈ ఏకకేంద్రీయచర్యను నడిపిస్తూన్నట్టు తోస్తూంది. తిరుగుబాటుదార్లకు యుద్ధవ్యూహ రచనాజ్ఞానం అంటూ ఒకటుందని తెలియజేయడానికి ఇదే మొట్టమొదటి సూచనైవుండగా, కేంద్రాపసార యుద్ధచర్యలను అవలంబించడం మూలంగా తమ తెలివితక్కువను మరింత అతిశయోక్తితో అవలంబింప నుబలాటపడుతున్నట్టున్నారు ఇంగ్లీషువారు. జనరల్ హావ్‌లక్‌కు అదనపుబలంగా ఉండేందుకై కలకత్తానుండి పంపబడిన 90 వ ఫుట్, 5 వ ఫ్యుసిలీయర్ పటాలాలను మార్గమధ్యంలో దీనాపూర్‌వద్ద సర్ జేమ్స్ ఔట్రామ్ కలుసుకుని, మరేకారణం అతనికి తోచిందోకాని, వాటిని ఫైజాబాద్‌మీదుగా లక్నోకి

---

*చూ. ఈ సంకలనంలో 93 వ పుట — సం.

నడిపించుతున్నాడు. ఇది ఎవడో ప్రతిభాశాలే, సర్వజ్ఞుడే వేయవలసిన పథకమని లండన్ "Morning Advertiser"[66] శ్లాఘించుతూ, ఈ పథకం ఫలితంగా లక్నోపట్నం దక్షిణపార్శ్వాన్ని కాన్పూర్‌నుండీ వామపార్శ్వాన్ని ఫైజాబాద్‌నుండీ, ఈ విధంగా ఇరుపార్శ్వాలనుండీ చెలరేగే అగ్నిజ్వాలల నడుమ చిక్కుకుంటుందని ఇందుకు కారణం చెబుతూంది. సాధారణ మిలిటరీ సూత్రాల ననుసరించి, అతిస్వల్ప సంఖ్యలో వున్నట్టి సేన, చెదిరిపోయున్న తన అంగబలాలను కూడదీసుకోవడం బదులు, శత్రుసేనలయొక్క సంపూర్ణ వైశాల్యానికి ఇటువైపునా అటు వైపునా తనంతటతానుగా రెండుభాగాలుగా చీలినట్టయితే, ఇక దానిని తుడిచిపెట్టేయడానికి శత్రుసేనలు ఏమాత్రమూ శ్రమపడనక్కరలేకుండా అదే చూస్తుంది. ఇప్పుడు జనరల్ హావ్‌లక్ ముందున్నది లక్నోని రక్షించడమనే ప్రశ్నకాదు, దాని బదులు తనకింద వున్న సేనల లోనూ, జనరల్ నెయిల్ కిందవున్న చిన్న సేనలోనూ ఇంకా మిగిలివున్న వారిని ఎలా రక్షించ డమనేదే అతని ముందున్న ప్రశ్న. మూడువంతులు అతను అలహాబాద్‌కు తిరోగమించడమే బహుశ సంభవం. గంగాయమునా సంగమంలో ఉండడమూ, ఈ రెండు నదుల మధ్యనూ వున్న దోఆబ్ ప్రాంతానికి కీలకస్థానమవడమూ కారణంగా వాస్తవంగా అలహాబాద్‌కు అమీ తుమీ తేల్చే ప్రాముఖ్యత ఉంది.

పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రాలను పునఃజయించ దల్చుకుని, అందుకు యత్నించే ఇంగ్లీషు సైన్యం నిర్మించుకునేటట్టి ప్రధానయుద్ధచర్యశ్రేణి దక్షిణగంగా లోయగుండానే ఉంటుందన్న విషయం భూగోళపటాన్ని చూసీచూడ్డంతోనే తెలుస్తుంది. దీనాపూర్, బెనారెస్, మీర్జా పూర్‌లనూ, అన్నిటికంటే ముఖ్యంగా నిజమైన యుద్ధచర్యలు ఆరంభించడానికి కీలకస్థానమూ అయిన అలహాబాద్‌నూ, పటిష్ఠంచెయ్యవలసి ఉంటుంది. అసలు బెంగాల్ రాష్ట్రంలోనే చిన్నచిన్నవైనట్టీ, యుద్ధవ్యూహరచన దృష్ట్యా ఏమంత ప్రాధాన్యత వహించనట్టీ స్థావరాల నుండి అక్కడున్నట్టి రక్షణసేనలను తీసివేసి వాటిని ఈ నగరాలకు తరలించుతే వీటికి బలం చేకూరుతుంది. ఈ క్షణంలో ఈ ప్రధాన యుద్ధచర్యశ్రేణే గొప్ప ప్రమాదస్థితిలో పడిందనే విషయం లండన్ "Daily News" పత్రికలో బొంబాయినుండి పడిన ఒక ఉత్తరంనుండి ఈ దిగువ ఉల్లేఖించిన ఖండం తెలియజేస్తూంది:

> ''దీనాపూర్‌లో దరిమిలా జరిగిన మూడు రెజిమెంట్ల తిరుగుబాటు ఫలితంగా, అలహాబాద్‌కీ కలకత్తాకీ వున్న రాకపోకలు (నదిమీద స్టీమర్లవల్ల తప్ప) కట్టుబడిపోయాయి. ఇటీవల జరిగిన ఘటనలన్నింటిలోనూ దీనాపూర్ తిరుగుబాటే అత్యంత ప్రమాదభరితమైనది; దీని ఫలితంగానే కలకత్తాకు 200 ల మైళ్ల చుట్టు పక్కలవున్న బీహార్ జిల్లా యావత్తూ ఇప్పుడు అగ్నిజ్వాలగా మండిపోతూంది.

సాంథాలులు మళ్లీ మరొకసారి తిరుగబడుతున్నారని ఇవేళ వార్తలు అందేయి; రక్తం ఒలికించడమన్నా, కొల్లగొట్టడమన్నా, ఇళ్లు తగలబెట్టడమన్నా మహదానందం పొందే 1,50,000 ఆటవికుల పాలబడిన బెంగాల్ పరిస్థితి నిజంగా భయోత్పాతజనకంగా ఉంటుంది.''

ఆగ్రాపట్నం శత్రువశం కాకుండా నిలబడినంత వరకూ, బొంబాయి సైన్యానికి ఇందూర్, గ్వాలియర్ నగరాలనుండి ఆగ్రాకున్న రవాణామార్గాలూ, మద్రాసు సైన్యానికీ పంజాబ్ సైన్యానికీ గ్వాలియర్ సాగర్ నగరాలనుండి ఆగ్రాకున్న రవాణామార్గాలూ తక్కువ రకం యుద్ధచర్యశ్రేణులుగా ఏర్పడుతాయి; అలహాబాద్‌లో వుండి పోరాడుతూన్న సైనిక విభాగానికీ పంజాబ్ సేనకీ ఈ నగరంతో వున్న రవాణా మార్గాలను తిరిగి నెలకొల్పడం కూడా అవసరమౌతుంది. అయితే మధ్యఇండియాలో ఇంతవరకూ ఊగిసలాడుతూన్న సంస్థానాధీశులు ఇంగ్లీషువారికి ఎదురుతిరిగినట్టు బాహాటంగా ప్రకటించుతే మాత్రమూ, బొంబాయి సైన్యంలో కనబడిన తిరుగుబాటు ప్రమాదభరితమైన రూపాన్ని ధరించిన పక్షంలోనూ, సైనికచర్యలను గురించి వేస్తూన్న లెక్కలన్నీ తల్లకిందులై తీరగా, కాష్మీర్‌నుండి కన్యాకుమారి వరకూ బ్రహ్మాండమైన జనసంహారం నిశ్చయంగా జరిగితీరుతుందని మాత్రం చెప్పడానికి వీలుంటుంది. ఇదే గనుక సంభవించిన పక్షమందు, నవంబరులో చేరవలసి వున్న యూరపియన్ సేనలు చేరే వరకూ అంతిమ ఘటనలకోసం కాలహరణం చేస్తూండడం ఒక్కటే అన్నిటికంటె ఉత్తమ మార్గం. దీనికైనా అవకాశం ఉంటుందో ఉండదో సర్ కాలిన్ కాంబెల్ ఉపజ్ఞపై ఆధారపడి వుంటుంది; ఇతని వ్యక్తిగ పరాక్రమం తప్ప ఇతని గురించి మరేదీ మనకు తెలియదు. తాను ఆక్రమించుతూన్న స్థానానికి గనుక ఇతను తగినవాడే అయితే, పరిస్థితులు ఎంత విషమంగా పరిణమించినప్పటికీ, ఢిల్లీ పతనమైనా సరే కాకపోయినా సరే, యుద్ధభూమిమీద దిగడానికి వీలు పడేందుకుగాను ఎంత చిన్నదైనా సరే, యోధవంతమైనట్టి సైన్యాన్నొకదానిని ఇతడు సృష్టించితీరుతాడు. ఐనప్పటికీ అంతిమనిర్ణయం బొంబాయి సేన చేతిలోనే ఉందని మాత్రం మరొకసారి మేము చెప్పితీరాలి.

కె. మార్క్స్‌చే 1857 అక్టోబరు 6 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 అక్టోబరు 23 వ తేదీగల
నెం. 5151 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స్

*ఇండియాలో తిరుగుబాటు

ఢిల్లీ పతనమైందనే ముఖ్యమైన వార్తను స్టీమరు "అరేబియా" తీసుకొచ్చిన టపా అందించింది. మనకందిన కొద్దిపాటి వివరాలనుబట్టి యోచించి చూడగా, తిరుగుబాటుదార్లలో లేచిన తీవ్రమైన అంతఃకలహాలూ, ప్రత్యర్థిపక్షాల సంఖ్యానిష్పత్తులలో కలిగిన మార్పూ, జూన్ 8 నాటికే వచ్చిచేరుతుందని నిరీక్షించబడిన ముట్టడి ఫిరంగిశ్రేణి సెప్టెంబరు 8 ని అందడమూ, ఇవన్నీ ఏకసమయంలో సంభవించడమే ఈ ఘటనకు కారణమై వున్నట్టుగా కనబడుతూంది.

నికల్సన్‌కిందవున్న అదనపుబలం వచ్చిచేరుకున్న తర్వాత ఢిల్లీ ఎదుట మోహరించి వున్న సైన్యంలో మొత్తం 7,521 మంది మనుష్యులుంటారని మనం అంచనాచేశాం;* ఈ అంచనా సరిగానే ఉన్నట్టు దరిమిలాను ధ్రువపడింది. రాజా రణ్‌బీర్ సింగ్ బ్రిటిష్‌వారి సహాయర్థం పంపిన 3,000 ల కాష్మీర్ సైనికబలమూ వారికి అందిన తరువాత బ్రిటిష్‌సైన్యంలో ఉన్నవారిసంఖ్య అంతా మొత్తం 11,000 లకు పెరిగిందని "Friend of India"[67] వార్తాపత్రిక రాస్తూంది. ఇదిలావుండగా, తిరుగుబాటుదార్ల సంఖ్య 17,000 ల వరకూ పడిపోయిందనీ, ఇందులో 5,000 అశ్వసైనికులనీ లండన్ పత్రిక "Military Spectator"[68] తెలియజేస్తూండగా, "Friend of India" వార్తాపత్రిక తిరుగుబాటుదార్ల సైనిక సంఖ్య అంచనాచేస్తూ, 1,000 ఇర్రెగ్యులర్ అశ్వికులతోసహా వీరిసంఖ్య 13,000 ల వరకూ ఉంటుందని లెక్కచెబుతూంది. కోటగోడలలో ఒకసారి ఎప్పుడైతే గండి కొట్టగల్గారో ఆ మరుక్షణంనుండి గుర్రాల ఉపయోగం శూన్యమైపోయింది; ఇక నగరంలోనే యుద్ధం

---

* చూ. ఈ సంకలనం 121 వ పుట. — సం.

ప్రారంభమైన ఫలితంగా, ఇంగ్లీషువారు నగరంలో అడుగుపెట్టే పెట్టడంలో అశ్వసైని కులు తప్పించుకుని పారిపోయారు; ఇందువల్ల "Military Spectator" చేసిన అంచనాగాని, "Friend of India" చేసిన అంచనాగాని మనం ఒప్పుకొన్నా ఒప్పుకోక పోయినా, సిపాయిల మొత్తం సంఖ్యాబలం 11,000 లకుగాని 12,000 లకుగాని మించివుండదని మాత్రం మనం అందాజాగా చెప్పవచ్చు. తమ సంఖ్య పెరగడంవల్ల కాక పోయినా, ఎదుటివారి సంఖ్య తిరిగిపోవడంవల్లనే తిరుగుబాటుదార్ల సంఖ్యతో ఇంగ్లీషువారి సంఖ్య సమానమైంది; తమ సంఖ్యే కొద్దిగా తక్కువగా ఉన్నప్పటికీ, జయప్రదంగా జరిపిన ఫిరంగిదాడివల్ల చేకూరిన మానసిక ఫలితాలవల్లనూ, ప్రమాదంలోపబడిన దుర్గకైవార మంతటిపైనా దుర్గపరిరక్షకులు తమకున్న చాలీచాలని బలాలను సర్టవలసిన చిక్కుస్థితిలో ఉండగా, తమ ప్రధానబలాలను ఒక్కుమ్మడి ఉపయోగించడానికి వీలైన స్థానాలు ఎంచు కొని వాటిపై ఎదురుదెబ్బ తీయగలిగే శక్తి కారణంగా చేకూరిన అనుకూల పరిస్థితులవల్లనూ, ఈ లోటు పూర్తిగా భర్తీ అయిపోయింది.

విధివిరామంలేకుండా తిరుగుబాటుదార్లు పదిరోజులపాటు చేసిన ఉధృతగతిఘర్షణల వల్ల వారికి సంభవించిన అపారమైన జననష్టం కంటేనూ, అంతఃకలహాలవల్ల సైనిక విభాగాలకు సైనిక విభాగాలే కోటనుండి వైదొలగడంవల్లనే వారి సైనికసంఖ్య పడిపోవడానికి కారణమైంది. తాము గడించిన ధనంలో ఆఖరి రూపాయను కూడా పిండేయడం కారణంగా మనస్సు విరిగిపోయిన ఢిల్లీవర్తకులలాగానే, ముసలిముద్ద అయి జీవచ్ఛవంలాగున వున్న ఢిల్లీ పాదుషాకి కూడా సిపాయిల పరిపాలనంటే విముఖత ఏర్పడగా, సిపాయిలలో హిందూ మహమ్మ దీయ వైమనస్యాలు ప్రజ్వరిల్లడంవల్లనూ, అదివరకు కోటను రక్షిస్తూన్న సైనికబలాలకూ, కొత్తగా వచ్చిచేరిన అదనపుబలాల సైనికులకూ మధ్య వైషమ్యాలు పొడసూపడంవల్లనూ, పైపైనే ఏర్పడిన నిర్మాణైక్యత విచ్ఛిన్నమై, వారి పతనం తప్పని సరైంది. అయినప్పటికీ, సంఖ్యలో కొద్దిగా ఆధిక్యత కల్గినప్పటికీ, ఇంగ్లీషువారితో సమాన సంఖ్యలోనే ఇంగ్లీషువారితో పోరాడుతూవుండి, ఏకీకృతనాయకత్వం లేకపోవడం కారణంగానూ, బలహీనపడి నిస్పృహచెందిన ప్పటికీ ఏకధాటిని జరిగిన 84 గంటల ఫిరంగిగుళ్ల వర్షానికీ, ఆరురోజులపాటు దుర్గప్రాకారం లోపున నగరవీధుల్లో జరిగిన యుద్ధానికీ నిలబడి, ఆ తరువాత చడీ చప్పుడూ లేకుండా చల్లగా పడవలవంతెనపై యమున దాటడం చూస్తే, ఎంత ఇరకాటంలో పడినప్పటికీ తమ ప్రధాన సేనలతో చిట్టచివరకి తమాషాగానే తప్పించుకు బైటపడ్డారని మాత్రం ఒప్పుకుతీరాల్సిందే.

నగరం పట్టుబడడం ఈ విధంగా జరిగినట్టు కనబడుతూంది: సెప్టెంబరు 8 న, తమ మొదటి సైనిక స్థావరాలకంటెనూ ముందుకు పురోగమించిన స్థానాలనుండిన్నీ, కోట గోడలకు 700 ల గజాలకు ఎదుటనుండిన్నీ, ఇంగ్లీషువారి ఫిరంగి బేటరీలు ముట్టడి

ప్రారంభించాయి. 8 వ తేదీ, 11 వ తేదీలమధ్య, బ్రిటిష్‌వారి భారీఫిరంగులూ, మోర్టారులూ మరింత దగ్గరగా తోసుకెళ్లి దుర్గప్రాకార రక్షకనిర్మాణాలలో చొచ్చుకుపోయి అక్కడ నిలదొక్కుకుని, ఫిరంగిబేటరీ స్థానాలను నిర్మించుకున్నాయి; తిరుగుబాటుదార్లు 10 వ తేదీనీ, 11 వ తేదీనీ ఢిల్లీ దుర్గరక్షకసేన రెండుసార్లు ఉధృతగమనఘర్షణలు జరిపి, కొత్త ఫిరంగిబేటరీలను నిర్మించుకోడానికై పదేపదే ప్రయత్నించుతూ, రైఫిల్‌కందకాలనుండి తూటాలు పేల్చుతూ ఇంగ్లీషువారిని గొప్పగా చికాకుపరచినప్పటికీ, ఇంగ్లీషువారికి కొద్దిపాటి నష్టమే కల్గింది. 12 వ తేదీన ఇంగ్లీషువారు మరణాలవల్ల గాయాలవల్ల 56 సైనికులను నష్టపోయారు. 13 వ తేదీ ఉదయాన కోటబురుజుపై తాత్కాలికావసరాలకై శత్రువు నిర్మించుకున్న ఒక మందుగుండుకొట్టునూ, తల్వారా శివారులనుండి బ్రిటిష్ బేటరీల ముఖంపై గుళ్లవర్షం కురిపిస్తూన్న ఫిరంగియొక్క శకటాన్ని ఇంగ్లీషువారు తమ ఫిరంగులతో పేల్చేశారు; అంతేకాకుండా బ్రిటిష్ ఫిరంగిబేటరీలు ఆ రోజున కాష్మీర్ దర్వాజా సమీపంలో దుర్గకుడ్యాలను ఛేదించి, సైనికులు లోపున ప్రవేశించడానికి వీలైన గండి కొట్టగల్గాయి. 14 వ తేదీని నగరంమీద సైనికదాడి ప్రారంభమైంది. కాష్మీర్ దర్వాజాకు దగ్గరగా కొట్టగల్గిన గండి గుండా, ఏమంత తీవ్రమైన శత్రుప్రతిఘటనలేకుండానే నగరంలోకి సేనలు ప్రవేశించి, సమీపంలో వున్న పెద్దభవనాలు స్వాధీనపర్చుకుని, దుర్గప్రాకారాలను అంటిపెట్టుకుంటూనే మోరీ బురుజా దగ్గరకూ, కాబూల్ దర్వాజా దగ్గరకూ పురోగమించాయి. ఇక్కడ తీవ్రమైన ప్రతిఘటనను ఎదుర్కోవలసివచ్చింది, తత్కారణంగా నష్టాలు కూడా హెచ్చుగానే సంభవించాయి. తమ వశమైన కోటబురుజులపైనున్న ఫిరంగులను నగరముఖంగా తిప్పి ప్రయోగించడానికీ, ఇంకా ఇతర ఫిరంగులనూ మోర్టారులనూ కోటలోకి తీసుకొచ్చి ఉన్నత స్థానానలో నెలకొల్పడానికీ తగిన సన్నాహాలు ఇంగ్లీషువారు చేయసాగారు. 15 వ తేదీని బర్న్, లాహోర్ బురుజాలపై, మోరీ, కాష్మీర్ బురుజులపైన వశపరచుకున్న ఫిరంగులను పేల్చడం ప్రారంభించారు. ఇది జరుగుతూండగానే ముందుగుండుకొట్టు గోడల్లో గండికొట్టి, రాజమందిరంపై ఫిరంగులను పేల్చడం ప్రారంభమైంది. సెప్టెంబరు 16 పగటిపూట మందుకొట్టుపై దాడిచేసి దానిని వశపర్చుకుని, దాని ఆవరణలోనుండి 17 వ తేదీన రాజమందిరంపై మోర్టారు గుళ్లు ప్రయోగించడం మొదలుపెట్టారు.

ఈ తేదీని దాడి సంబంధమైన ఘటనలను గురించి అధికారయుతమైన వార్తలు హఠాత్తుగా ఆగిపోతున్నాయి; సింధురాష్ట్రపు పొలిమేరలో పంజాబ్, లాహోర్ టపాలను దోచుకోవడమే దీనికి కారణమని "Bombay Courier"[69] పత్రిక కథనం. యావత్తు నగరాన్ని 20 వ తేదీ ఆదివారంనాడు స్వాధీనంచేసుకున్నట్టూ, ఆ రోజునే తెల్లవారు 3 గంటలకు తిరుగుబాటుదార్ల ప్రధానసేనలన్నీ నగరంనుండి వైదొలగి పడవలవంతెనపై రోహిల్

ఖండ్ దిశగా తప్పించుకొనిపోయినట్టూ, బొంబాయి గవర్నరుపేర ఆంతరంగికంగా రాసిన ఒక ఉత్తరాన్నిబట్టి తెలుస్తూంది. నదీతీరాన్నున్న సలీమ్‌ఘర్‌ను వశపర్చుకుంటేనేగాని శత్రువును వెంబడించడానికి బ్రిటిష్‌వారికి వీలుపడకపోవడంచేత, తమ తిరోగమనాన్ని రక్షించుకొనేందుకు అనువైన పరిస్థితులను కల్పించుకోడానికై, నగరం ఉత్తరపు చిట్ట చివరనుండి ఆగ్నేయదిశగా 20 వ తేదీవరకూ వారు తాపీగా యుద్ధంచేసుకుంటూనే వచ్చారన్న విషయం స్పష్టంగానే తెలుస్తూంది.

ఢిల్లీ స్వాధీనమవడంవల్ల సంభవమయే ఫలితాలను గురించి, ప్రామాణికంగానే ఎంచ దగిన "Friend of India" వార్తాపత్రిక ఇలా అభిప్రాయపడుతూంది:

> "ఢిల్లీస్థితిగతులపైనేగాక, బెంగాల్ పరిస్థితిపైనే ఈ సమయంలో ఇంగ్లీషు వారు తమ దృష్టిని కేంద్రీకరించాల్సి ఉంటుంది. ఆ నగరాన్ని ఇంతకంటె త్వర గానే పట్టుకొని వుంటే అందువల్ల చేకూరి వుండిన ప్రతిష్ఠ బదులు ఇంత ఆలస్యం చేయడం వల్ల మనకున్న రవంత ప్రతిష్ఠ కూడా భ్రష్టమైపోయింది; పోతే నగర ముట్టడి ఇంకా జరుగుతూండడం ఫలితంగా శత్రుసంఖ్యా, వారిలో యుద్ధసమర్థు లైనవారి సంఖ్యా ఎంతవరకూ తగ్గిపోయిందో, నగరం పట్టుకోవడం ఫలితంగా వారి సంఖ్య అంతవరకే తగ్గిపోయుండేది."

ఈ లోపున, కలకత్తానుండి ఆగ్నేయదిశగా మధ్యఇండియాగుండా పశ్చిమోత్తరంగా తిరుగుబాటు వ్యాపించుతూందని వార్తలొస్తున్నాయి; ఇక అటు మాజీరాజు పరందర్ సింగ్‌కు తిరిగి రాజ్యం ఇచ్చెయ్యాలని బాహాటంగా ప్రతిపాదించుతూ బలమైన పూర్బీయదేశీయుల రెజిమెంట్లు రెండు తిరుగుబాటుచేశాయి; కోవర్ సింగ్ నాయకత్వాన దీనాపూర్, రంగ్‌పూర్ తిరుగుబాటుదార్లు బాందా, నాగోడ్ పూళ్లమీదుగా జబ్బల్‌పూర్ దిశగా సాగిపోతూ, తన సొంత సైన్యాల బలవంతంవల్లనే రేవా రాజును కూడా తమతో చేరేటట్టుగా చేశాయి. ఇక జబ్బల్‌పూర్‌లోనే 52 వ బెంగాల్ దేశీయ రెజిమెంటు తమ కంటోన్మెంట్లను వదిలిపెట్టేసి, ఇంకా అక్కడే వుండిపోయిన తమ సహచరులకు హాని సంభవించకుండా ఉండేందుకని ఒక బ్రిటిష్ ఆఫీసరును హామీబందీగా తమతో తీసుకుపోయారు. గ్వాలియర్ తిరుగుబాటుదార్లు చంబల్‌నది దాటి, నదికీ ధోల్‌పూర్‌కూ మధ్యగా ఎక్కడో దండువిడిశారనీ అంటున్నారు. వార్త లలో ముఖ్యమైనవాటిని గమనించుదాం. జోధ్‌పూర్ దండు బేవార్ పశ్చిమోత్తరంగా 90 మైళ్ల దూరంలో వున్న ఆర్వా రాజుకింద కొలువు కుదురుకున్నారనీ, వీరిపై జోధ్‌పూర్‌రాజు పంపిన సైనికబలాలను వీరు ఓడించేశారనీ, ఆ యుద్ధంలో జనరల్, కెప్టెన్ మంక్‌మేసనూ మరణించారనీ, మూడు ఫిరంగులు పట్టుబడ్డాయనీ వార్తలు. నసీరాబాద్ బలాలలో కొందరిని

తీసుకొని జనరల్ జి. సెంట్ పి. లారెన్స్ వీరిమీదకు పురోగమించి ఒకానొక వూరివరకూ వీరిని తిరోగమింపజేశాడనీ, కాని ఆవూరు వశపర్చుకోవడంలో మాత్రం అతను విఫలుడయాడనీ వార్తలు తెలియజేస్తున్నాయి. సింధురాష్ట్రంనుండి యూరపియన్ సేనలనన్నింటినీ తరలించివేయడం ఫలితంగా విస్తృతమైన కుట్ర ఒకటి వ్యాపించి, ఒక దానికొకటి ఎంతో దూరంలోవున్న హైదరాబాద్, కరాచీ, షికార్‌పూర్ మొదలైన ఐదువూళ్లలో తిరుగుబాటు సంభవించింది. ఇది వరకెన్నడూ అనుకోనట్టుగా, ముల్తాన్‌నుండి లాహోర్‌కు వెళ్లే రహదారీమార్గం ఎనిమిది రోజులపాటు తెగిపోయింది; పంజాబ్‌లో ఇదొక దురదృష్ట లక్షణమే.

జూన్ 18 లగాయతు ఇంగ్లండునుండి పంపించిన సైనికబలాలను తెలుపుతూన్న ఒక పట్టికను ఈ సంచికలో వేరొకచోట ఇస్తున్నాం; ఇందులో చూపిన స్టీమర్లు చేరే తేదీలు అధికారయుత ప్రకటనల ఆధారంపైనే మేము లెక్కకట్టాం కాబట్టి ప్రభుత్వానికే అనుకూలంగా ఉంటాయి.[70] మెట్టమార్గంమీదుగా పంపించినట్టి చిన్న ఆర్టిలరీ ఇంజనీరు దళాల మాట అటుంచి, స్టీమర్లమీద పంపిన సైనికుల మొత్తంసంఖ్య 30,899 అనీ, ఇందులో 24,884 ఇన్‌ఫెంట్రీ, 3,826 కేవెల్‌రీ, 2,334 ఆర్టిలరీలకు చెందినవారి సంఖ్య అనీ తెలుస్తూంది. అక్టోబరు ఆఖరుముందు పెద్దసంఖ్యలో అదనపుబలాలు అక్కడకుచేరే అవకాశంలేదని కూడా ఈ పట్టికనుండి తెలుస్తూంది.

ఇండియాకు పంపిన సైనికబలాలు

1857 జూన్ 18 లగాయతు ఇంగ్లండునుండి ఇండియాకు పంపిన సైనికబలాల జాబితా:

స్టీమరు చేరే తేదీలు	సైనికుల మొత్తం సంఖ్య	కలకత్తాకు	సింహళానికి	బొంబాయికి	కరాచీకి	మద్రాసుకి
సెప్టెంబరు 20	214	214	–	–	–	–
అక్టోబరు 1	300	300	–	–	–	–
అక్టోబరు 15	1,906	124	1,782	–	–	–
అక్టోబరు 17	288	288	–	–	–	–
అక్టోబరు 20	4,235	3,845	390	–	–	–
అక్టోబరు 30	2,028	479	1,544	–	–	–
అక్టోబరుకు వెరశి	8,757	5,036	3,721	–	–	–

స్టీమరు చేరే తేదీలు	కూలీల మొత్తం సంఖ్య	కలకత్తా	సింగపూర్	బొంబాయి	కరాచి	మద్రాసు
నవంబరు 1	3,495	1,234	1,629	–	632	–
నవంబరు 5	879	879	–	–	–	–
నవంబరు 10	2,700	904	340	400	1,056	–
నవంబరు 12	1,633	1,633	–	–	–	–
నవంబరు 15	2,610	2,132	478	–	–	–
నవంబరు 19	234	–	–	–	234	–
నవంబరు 20	1,216	–	278	938	–	–
నవంబరు 24	406	–	406	–	–	–
నవంబరు 25	1,276	–	–	–	–	1,276
నవంబరు 30	666	–	462	204	–	–
నవంబరుకు వెరశి	15,115	6,782	3,593	1,542	1,922	1,276
డిసెంబరు 1	354	–	–	354	–	–
డిసెంబరు 5	459	–	–	201	–	258
డిసెంబరు 10	1,758	–	607	–	1,151	–
డిసెంబరు 14	1,057	–	–	1,057	–	–
డిసెంబరు 15	948	–	–	647	301	–
డిసెంబరు 20	693	185	–	300	208	–
డిసెంబరు 25	624	–	–	–	624	–
డిసెంబరుకు వెరశి	5,893	1,851	607	2,359	2,284	258
జనవరి 1	340	–	–	340	–	–
జనవరి 5	220	–	–	–	–	220
జనవరి 15	140	–	–	–	–	140
జనవరి 20	220	–	–	–	–	220
జనవరికి వెరశి	920	–	–	340	–	580
సెప్టెంబరునుండి జనవరి 20 వరకు	30,899	12,217	7,921	4,431	4,206	2,114

మెట్టమార్గాన పంపిన సైనికబలాలు:

స్టీమరు చేరే తేదీలు	సైనికుల మొత్తం సంఖ్య	కలకత్తాకు	సింహళానికి	బొంబాయికి	కరాచీకి	మద్రాసుకి
అక్టోబరు 2	235 ఆర్. ఇ*	117	–	–	118	–
అక్టోబరు 12	221 ఆర్ట్**	221	–	–	–	–
అక్టోబరు 14	224 ఆర్. ఇ	122	–	–	122	–
అక్టోబరుకు వెరశి	700	460	–	–	240	–

వెరశి 31,599

కేప్‌కు బయల్దేరిన వారిలో ఇండియాకు చేరినవారు } 4,000

వెరశి మొత్తం 35,599

కె. మార్క్సుచే 1857 అక్టోబరు 30 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 నవంబరు 14 వ తేదీగల
నెం. 5170 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

---

* రాయల్ ఇంజినీర్లు — అనువాదకుడు.

** ఆర్టిలరీకి చెందినవారు — అనువాదకుడు.

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్

ఢిల్లీని తుపానుదాడిచేసి పట్టుకున్న సైనికుల ధైర్యసాహసాలను నేడు గ్రేట్ బ్రిటన్‌లో ఆకాశానికి ఎత్తేస్తూ అదేపనిగా గొంతుకచించుకుని పొగడుతూన్న భట్రాజుమేళంలో మేము పాల్గొనదల్చుకోలేదు. ఆత్మస్తుతి చేసుకోవడం విషయంలో, అందులోనూ ముఖ్యంగా ధైర్య సాహసాలను గురించి చెప్పుకొనేటప్పుడు, ఇంగ్లీషువాళ్లముందు ఎవ్వరూ, కొసకి ఫ్రెంచివాళ్లు సహితమూ, పోటీకి నిలబడలేరు. అసలు వాస్తవవిషయాలను పరిశీలించినట్టయితే, నూటికి తొంభైతొమ్మిది సందర్భాల్లో, ఈ సాహసకృత్యాల్లోవున్న మహత్తు అంతా మామూలు కాడికే దిగజారిపోతుంది; ఒకరి జోలె ఒకరి సొంటె అక్కరలేకుండా తన పెళ్లాంబిడ్డలతో ఇంట్లో కూచుని, యుద్ధంలో కీర్తిగడించుకునే అవకాశం పేరుచెబితేనే ఆమడదూరంలో నిలబడి చెవులు మూసుకొనే ఇంగ్లీషు pater familias,* ఢిల్లీమీద జరిగిన దాడిలో ప్రదర్శించబడినట్టి, అపూర్వంగా అసమానమైనది కాకపోయినా, నిస్సంశయమైన పరాక్రమంలో తాను కూడా స్వయంగా పాల్గొన్నట్టుగానే నటిస్తూ, ఈ విధంగా ఇతరులు చూపిన ధైర్యాన్ని తన సొంతసరకుగానే భావించి అమ్ముజూపడాన్ని ఇంగితజ్ఞానంవున్న ప్రతివారూ చూసి అసహ్యపడకమానరు.

ఢిల్లీని సెవస్తోపాల్‌తో పోల్చిచూస్తే, సిపాయిలకీ రష్యన్లకీ ఎక్కడా పోలికేలేదనీ; బ్రిటిష్ కంటోన్మెంట్లపై వారుచేసిన ఉధృతగతిఘర్షణలలో ఒకటైనా ఇంకెర్‌మన్‌తో[71] ఏమూలా సాటిరాదనీ; టోట్‌లేబెన్‌తో సమానుడైన వాడెవ్వడూ ఢిల్లీలో అసలు కానరాలేదే అనీ; ఇంచు

*గృహయజమాని — అనువాదకుడు.

మించు ప్రతి ఉదంతంలోనూ ప్రతి సైనికుడూ ప్రతి దళమూ ధైర్యమే ప్రదర్శించిన ప్పటికీ, బ్రిగేడ్లు డివిజన్లకేకాదుకదా ఇంచుమించు బటాలియన్లకి సహితనూ నాయకత్వ మన్నది లవలేశమూ లేకపోయిందనీ; వారికున్న ఐక్యతంతా కంపెనీలకే పరిమితమై దానిని దాటి మించలేదనీ; నేడు ఏది కొరవడితే ప్రతిసేనా కూడా నిరాధారమైన స్థితిలోనూ నగరరక్షణ కేవలం నిరాశాజనకంగానూ ఉంటుందో అట్టి శాస్త్రీయ మూలపదార్థం వారిలో బొత్తిగా లోపించిందనీ మనం సహజంగానే అంగీకరించుతాం. అయినప్పటికీ సంఖ్యలోనూ యుద్ధసాధనా ల్లోనూ వ్యత్యాసమూ, శీతోష్ణస్థితికి తట్టుకోవడంలో యూరపియన్లకంటె సిపాయిల శ్రేష్ఠతా, ఢిల్లీకి ఎదురుగా విడిసివున్న సైనికబలం ఒక్కొక్క సమయమప్పుడు అత్యంత బల హీన స్థితివరకు తగ్గించివేయబడడమూ, ఈ తేడాలలో చాలా వాటిని పూర్తి చేయడంవల్ల ముట్టడులను రెండింటినీ (ఈ యుద్ధచర్యలను ముట్టడులు అని భావించినయెడల) ఒకదానితో ఒకటి సరిపోల్చడానికి వీలు కల్గుతూంది. అన్ని యుద్ధాల్లోలాగానే ఈ యుద్ధంలో కూడా ఇరుపక్షాలలోనూ వ్యష్టి సాహసకృత్యాలు నిస్సందేహంగా ప్రదర్శించబడినప్పటికీ, ఢిల్లీపై తుపానుదాడిచేసి పట్టుకోవడం అపూర్వమైన కార్యమనిగాని, అసమాన వీరోచిత పరాక్రమ కృత్యమనిగాని మేము భావించడంలేదు. సెవస్తొపొల్, బాలక్లావా[72] పరీక్షాసమయాల్లో ఇంగ్లీషు సైన్యంకంటెనూ ఢిల్లీముందు నిలబడిన ఆంగ్ల-హైందవ సైన్యమే హెచ్చు పట్టుదలనూ మనోబలాన్నీ ప్రదర్శించిందనే మేము గట్టిగా చెప్పగలం. ఇంకెర్‌మన్ యుద్ధం జరిగినవెంటనే ఇంగ్లీషుసైన్యం నావలెక్కి వెళ్లిపోవడానికి సిద్ధమై అందుకు ఎట్టి అభ్యంతరమూ తెలపలేదు; ఫ్రెంచివారు ఇష్టపడక పోవడంవల్లగాని, లేకుంటే ఇంగ్లీషువారు తప్పకుండా వెళ్లిపోయే ఉండేవారు కూడాను. ఋతుపరిస్థితులూ, వాటిఫలితంగా సంభవించే జాడ్యాలూ, రవాణా మార్గాలు ఛిన్నాభిన్నమైపోవడమూ, అదనపుబలాలు త్వరగా అందే అవకాశాలు మృగ్యమై పోవడమూ, ఉత్తర హిందూస్థానంలోని పరిస్థితులూ, ఇవన్నీ తమ సైన్యం వైదొలగడానికే అనుకూలంగా వుండి, నిజానికి కూడా ఈ చర్యే సలహాకారిగా ఉన్నట్టు ఇంగ్లీషువారికి కన బడినప్పటికీ, తమ స్థానాలలో వారు నిలదొక్కుకునే ఉండిపోయారు.

తిరుగుబాటు అత్యుచ్ఛదశలో ఉన్నప్పుడు ఉత్తర హిందూస్థానంలో అన్నిటి కంటె ప్రధానంగా చలనసామర్థ్యాన్ని కలిగిన సైనికశ్రేణి ఒకటి అత్యవసరమైంది. ఈ విధంగా ఉపయోగింప వీలుపడే సైనికదళాలు అప్పట్లో రెండే రెండున్నాయి – హావ్‌లక్‌కింద వున్నట్టీ, ఈ కర్తవ్యనిర్వహణకు ఏమూలా చాలదని త్వరలోనే తేలిపోయినట్టీ, స్వల్పసంఖ్యాబలమూ, రెండవది ఢిల్లీకి ఎదురుగా నిలబడివున్న సైనికబలమూ. ఇలాంటి పరిస్థితులలో, ఎదుర్కొన వీలులేని శత్రువుతో యుద్ధంలోకి నిరర్థకంగా దిగుతూ బలాన్నంతనీ ఈ రీతిగా వ్యర్థం చేసుకోవడం మిలిటరీ శాస్త్రదృష్ట్యా పొరపాటే అన్న విషయమూ; చలనరహితంగా వున్న

సైన్యంకంటె, ఆ సైన్యమే చలనశక్తిని కల్గివుంటే దానికి నాల్గింతలు విలువ ఉంటుందన్న విషయమూ; ఢిల్లీమినహా ఉత్తర హిందూస్థానమంతా శత్రురహితం చేయడమూ, రవాణా మార్గాలు పునః స్థాపించడమూ, తన సైనికబలం సాంద్రీకరించుకోవడానికై శత్రువు పదే పదే కావించిన ప్రతి ప్రయత్నాన్నీ వమ్ముచేయడమూ సాధించబడి ఉండేవనీ, వీటితోపాటు వీటి యొక్క స్వభావసిద్ధమూ సులభమూ అయిన ఫలితంగానే ఢిల్లీ పతనం కూడా సంభవించి ఉండేదనీ నిర్వివాదములైన విషయాలే. అయినప్పటికీ ఢిల్లీ ముట్టడిని విరమించకూడదని రాజకీయకారణాలు ఆజ్ఞాపించాయి. ఒకసారి ఢిల్లీకి ఎదురుగా చేరుకున్న తరువాత, పట్టినపట్టు వదలకుండా అక్కడే నిలదొక్కుకుని ఉండిపోయినందుకు తప్పుపట్టవలసింది సైన్యాన్నికాదు, సైన్యాన్ని ఢిల్లీకి పంపించిన ప్రధానసైనిక కేంద్రశిబిరంలోని పండితమ్మన్యులనే. అయితే ఈ సైన్యానికి వర్షాకాలంవల్ల కలిగిన నష్టాలు మొదట అనుకున్నకంటె చాలా తక్కువగానే ఉన్నాయనీ, ఈ కాలమాన పరిస్థితులలో యుద్ధచర్యలు అవలంబించడం ఫలితంగా మామూలుగా సంభవించే జబ్బులు ఏ మాత్రం సంభవించివుండినా, సైన్యం వైదొలగడమో, లేదా ఏకంగా సైన్యాన్నే ఎత్తివేయడమో అనివార్యమయే ఉండేదని మాత్రం ఇదే సమయంలో చెప్పి తీరాలి. ఆగస్టు చివరివరకూ ఈ గడ్డు పరిస్థితులనే సైన్యం ఎదుర్కోవాల్సి వచ్చింది. అంతః కలహాలు తిరుగుబాటుదార్ల శిబిరాన్ని బలహీనపరచడం సాగుతూన్న వేళకు ఇంగ్లీషుసైన్యానికి అదనపుబలాలు చేరడం ప్రారంభమైంది. సెప్టెంబరు మొదటలో ముట్టడి ఫిరంగుల శ్రేణి అందింది; తత్ఫలితంగా అంతవరకూ దెబ్బకాచుకోవలసిన పరిస్థితల్లా దెబ్బతీయగలిగే పరిస్థితిలోకి మారింది. సెప్టెంబరు 7 న మొదటి బేటరీ ఫిరంగులు పేల్చడం మొదలుపెట్టింది; 13 వ తేదీకల్లా, మనుష్యులు చొరబడ్డానికి వీలుగావుండే గండ్లు రెండింటిని చేయడానికి వీలైంది. ఈ మధ్యకాలంలో ఏంజరిగిందో మనమిప్పుడు పరిశీలించుదాం.

జనరల్ విల్సన్ అధికారయుతంగా పంపిన సమాచారలేఖపైనే ఇందుకు మనం ఆధారపడవలసివస్తే మనపని అధ్వానంగానే వుండేది. క్రైమియాలో ఇంగ్లీషు కేంద్రశిబిరంనుండి వెలువడిన అధికారయుతమైన నివేదికలు ఎంత అయోమయంగా ఉండినవో, ఈ నివేదిక కూడా అంత అయోమయంగానే ఉంది. కోటగోడల్లో చేసిన గండ్లు రెండూ సరిగ్గా ఎక్కడున్నాయో ఆ విషయంగాని, తుపానుదాడిచేయడానికి నియమించబడిన శ్రేణులు ఏ యే స్థానాలనుండి బయలుదేరాయో, ఏ వరుసక్రమంలో వాటిని ఏర్పాటుచేశారో ఆ విషయంగాని ఈ నివేదికనుండి తెలుసుకోవడం మనుష్యమాత్రుడికి ఎవ్వడికీ సాధ్యంగాదు. ఇక సహజంగానే అయోమయంగా వున్నాయి ప్రయివేటుగా పంపిన నివేదికలు. మన అదృష్టంకొద్దీ, నైపుణ్యమూ, శాస్త్రజ్ఞానమూ కల్గినట్టీ, ఇంచుమించు ఈ జయమంతకూ శ్లాఘాపాత్రుడని చెప్పదగినట్టి బెంగాల్ ఇంజినీర్లూ, ఆర్టిలరీకీ చెందిన

ఆఫీసరు ఒకడు, జరిగిన కార్యకలాపం అంతటి గురించీ ఒక నివేదికను "Bombay Gazette"[73] పత్రికలో ప్రచురించాడు. ఈ నివేదిక ఎంత స్పష్టంగానూ, ఎంత వ్యవహార యుతంగానూ ఉందో అంత సుబోధకంగానూ అంత నిరాబడరంగానూ ఉంది. క్రైమియా యుద్ధమంతటిలోనూ ఈ మాత్రం తెలివితేటలతో నివేదిక తయారుచేయగల్గే ఇంగ్లీషు ఆఫీసరు ఒక్కడైనా కనబడలేదు. దురదృష్టవశాత్తూ దాడి మొదటి రోజునే ఇతనికి గాయాలు తగలడంచేత ఇతని నివేదిక అంతటితో ఆగిపోయింది. ఇందుచేత ఆ తరువాత జరిగిన విషయాలను గురించి మనకింకా అంధకారంగానే ఉంది.

ఆసియా సైన్యం ఏదైనా సరే చేసే ముట్టడిని ప్రతిఘటించడానికి వీలయేటట్లుగా మాత్రమే ఢిల్లీనగర రక్షణలను పటిష్ఠంచేశారు ఇంగ్లీషువారు. మన ఆధునిక భావాలనుబట్టి ఢిల్లీ ఒక దుర్గమని చెప్పడానికి వీల్లేదు; అది కేవలం రణరంగంలో యుద్ధసైన్యంయొక్క సరాసరి శక్తివంతమైన దాడికి నిలబడేటట్లుగా రక్షించబడిన స్థలమని మాత్రమే చెప్పాలి. దాని రాతికట్టు ప్రాకారపుగోడ 16 అడుగుల ఎత్తూ, 12 అడుగుల మందమూ కలిగివుంది; గోడకి మకుటంగా 3 అడుగుల మందమూ, 8 అడుగుల ఎత్తూగల అడ్డగోడ ఒకటుంది. దాడిచేస్తూన్న శత్రువుయొక్క ఫిరంగికాల్పులకు అనువుగా ఈ అడ్డగోడ ఒక్కటేకాకుండా, కోటగోడకి ముందుండే ఏటవాలు రక్షణప్రదేశంచే కాపాడబడనట్టీ, దాడిచేసేవారి సరాసరి కాల్పులను తట్టుకోవలసి వున్నట్టీ 6 అడుగుల రాతికట్టు కూడా కోటగోడముందుంది. ఈ రాతికట్టు రక్షణదిబ్బ ఇంత సన్నంగా ఉండడంచేత ఒక్క కోటబురుజులలోనూ, మార్టెల్లో గోపురాలల్లోనూ తప్ప మరెక్కడా ఫిరంగులు ఉంచడానికి వీలుగాలేదు. ఇవి కర్టెన్ (అడ్డ గోడ)కు పూర్తిగా పార్శ్వాన వుండక పోవడంవల్ల ఏమంత సంపూర్ణ రక్షణను ఇవ్వడంలేదు; 3 అడుగుల మందంగల రాతికట్టు అడ్డగోడను ముట్టడిఫిరంగులు దెబ్బమీద దెబ్బకొట్టి సుల భంగా పడగొట్టగలవు కాబట్టి (సేనా ఫిరంగులే ఈ పనిచేయగలుగుతాయి), దుర్గంలోవున్న రక్షకసైన్యంయొక్క ఫిరంగి కాల్పులను, అందులోనూ ముఖ్యంగా కందక పార్శ్వంనుండి వచ్చే ఫిరంగికాల్పులను, కట్టించివేయడం అతిసులభమైన పని. దుర్గప్రాకారానికీ కందకానికీ మధ్య, వెడల్పు తీనె, లేక చదునైన రోడ్డు ఒకటుండడంవల్ల, కోట ప్రాకారంలో అనువైన గండి కొట్టడానికి సులువు దొరుకుతూంది; ఈ పరిస్థితులలో ఈ కందకం, దానిలో చిక్కుకున్న దాడిసేనకు coupe-gorge* ఉండడం బదులు, కోటగోడముందుండే ఏటవాలు ప్రదేశం మీదుగా పురోగమించుతూ చిందరవందరగా చెదిరిపోయిన తన శ్రేణులను పునర్నిర్మించుకో వడానికి వీలుగా వుండే విశ్రాంతి ప్రదేశంగా ఏర్పడింది.

---

* రక్షణ గుహ — అనువాదకుడు.

ముట్టడిసూత్రాల ప్రకారం విధిగా వుండవలసినట్టి మొట్టమొదటి షరతు, అనగా అన్నివైపులనుండీ ముట్టడి చేయడానికి అవసరమైన సేనాబలం, ఉన్నప్పటికీ కూడా యథా విధిగా ఏర్పాటుచేసుకున్న కందకాలు నిర్మించుకొని ఇటువంటి దుర్గంమీదకి పురోగమించ డము కేవలం పిచ్చిపనే అవుతుంది. దుర్గరక్షణ పరిస్థితులు, దుర్గరక్షక సైన్యాల నిర్మాణ రాహిత్యమూ, వాటి మనోదౌర్బల్యస్థితీ, వీటన్నిటిదృష్ట్యా ముట్టడిదార్లు వాస్తవంగా అవలంబించిన దాడివిధానంతప్ప మరేవిధానాన్ని వారు అవలంబించి ఉండినా అది కేవలం శుద్ధతప్పిదమే అయివుండేది. బలోపేతమైన దాడి (attaque de vive force) అనే పారిభాషిక పదంకింద సైనికశాస్త్రవేత్తలకు ఈ విధానం సుపరిచితమే. భారీఫిరంగుల సహాయంలేనిదే బహిరంగదాడి చేయడం దుస్సాధ్యమయేటట్టి రక్షణ పరిస్థితులు వుండడంవల్ల దుర్గరక్షక నిర్మాణాలపై మరే బెడదాలేకుండా ఆర్టిలరీయే తగినచర్య తీసుకుంటుంది; ఇలాంటి పరిస్థితులలో, దుర్గంలోపలి ప్రదేశంపై నిరంతరమూ గుళ్లవర్షం కురిపించుతూ, దుర్గప్రాకారంలో అనువైన గండికొట్టగల్గిన వెంటనే దాడిచేయడానికై సేనాబలాలు ముందుకు పురోగమించుతాయి.

ఇంగ్లీషు శిబిరానికి సరాసరి ఎదురుగావున్న ఉత్తరశ్రేణిపై దాడి ప్రారంభమైంది. ఈ శ్రేణిలో మూడు బురుజులూ, వాటి మధ్య ఇటూ అటూవున్న రెండు కర్టెన్‌లూ (అడ్డ గోడలూ) ఉన్నాయి; మధ్యబురుజు (కాష్మీర్ బురుజు) దగ్గర కొద్దిగా లఘుకోణ రూపంలో ఉంది ఈ శ్రేణి. ఈ శ్రేణియొక్క తూర్పుస్థానం, అనగా కాష్మీర్ బురుజునుండి నదీ ద్వారపు బురుజు వరకూవున్న భాగం, పొడుగులో కొంచెం చిన్నది; కాష్మీర్, మోరీ బురుజుల మధ్యనున్న పశ్చిమస్థానానికి ఇది కాస్త ముందుకుంది. కాష్మీర్ బురుజుకీ నదీద్వారపు బురుజుకీ ఎదురుగావున్న స్థలంలో పలచగా వున్న కొద్దిపాటి చిట్టడవీ, తోటలూ, ఇళ్లూ వగైరాలు న్నాయి; సిపాయిలు వీటిని నేలమట్టంచేయకుండా ఉంచేయడంవల్ల దాడిచేసే వారికి చక్కని మరుగు లభించుతూంది. (కోటలో వున్న ఫిరంగులు పేలుతూనే ఉన్నప్పటికీ కూడా సిపాయిలను తరుచు తరిమికొట్టడానికి ఇంగ్లీషువారికి ఏ విధంగా వీలయిందో ఈ సంగతి తెలియజేస్తూంది; అప్పట్లో ఇది అసమాన వీరోచితకృత్యంగా పరిగణింపబడింది, కాని ఈ మరుగు స్థలాలు లభించి నంత వరకూ ఏమాత్రం ప్రమాదమూలేని కార్యమిది.) ఇందుకుతోడు ఈ శ్రేణికి సుమారు 400 గజాలు, 500 గజాల దూరంలో, కోటగోడ దిశలోనే లోతైన లోవ ఒకటుంది; ఇందు చేత దాడి దిశకు ఇది నైసర్గికమైన సమాంతరంగా ఉంది. ఇంగ్లీషుశ్రేణికి ఎడమవైపున నది వుండడంవల్ల, వారికిది మూల ప్రాతిపదికస్థానంగా ఏర్పడింది; ఈ కారణంగా కాష్మీర్ బురుజూ నదీద్వారపు బురుజులవల్ల ఏర్పడిన చిన్న కోణపుమొనను దాడికి ప్రధానలక్ష్యంగా పెట్టుకున్నారు, ఇది కేవలం సమంజసంగానే ఉంది. పశ్చిమ కర్టెన్ (అడ్డగోడ) పైనా బురు

జాలపైనా ఏకసమయంలో కపటదాడి ప్రారంభించారు; ఈ విన్యాసం ఎంత జయప్రదంగా కొనసాగిందంటే, దీనిని తిప్పికొట్టడానికే సిపాయిలు తమ ప్రధాన సైనికబలాన్ని వినియోగించారు. ఇంగ్లీషువారి కుడి పార్శ్వానికి ప్రమాదం కలిగించడానికని కాబూల్ దర్వాజా వెలుపలి శివార్లలో సిపాయిలు బలమైన సైనికసమూహం సమీకరించారు. మోరీ, కాష్మీర్ బురుజుల మధ్య పశ్చిమంగావున్న కర్టెన్ (అడ్డగోడ) గనుక ప్రహరీభాగాలన్నిటికంటెనూ ప్రమాద స్థితిలో ఉండిన పక్షంలో సిపాయిలు జరిపిన ఈ విన్యాసం సరిగ్గానే ఉండి సత్ఫలితాలనే ఇచ్చివుండేది. ముందుగానే ఈ సైనికసమూహం, దాడిజరిపే శ్రేణులలో ప్రతీ శ్రేణీ పార్శ్వం పైనా దెబ్బతీయగల్గి ఉండేది కాబట్టి, సిపాయిలు అవలంబించిన ఈ పార్శ్వపు స్థానం రక్షకసాధనంగా భేషుగ్గావుండేదే. కాని దీని ఫలితం తూర్పుదిశగా కాష్మీర్, నదీద్వారపు బురుజుల మధ్యనున్న కర్టెన్ (అడ్డగోడ) వరకూ వ్యాపించి ఉండగలిగేదికాదు; తత్కారణంగా ఈ ప్రదేశాన్ని తమ విన్యాసస్థానంగా ఎంచుకోవడం మూలంగా తమ రక్షకబలాలను కీలక స్థానంనుండి తీసివేసి ఇతరస్థలంలో మోహరించడమే అయింది.

ఫిరంగి బేటరీల స్థానాల ఎంపిక, వాటి నిర్మాణమూ, వాటిలో ఫిరంగులను నెలకొల్పిన విధానమూ, వాటిని పనిచేయించే విధమూ అత్యంత శ్లాఘనీయం. ఇంగ్లీషువారికి సుమారు 50 ఫిరంగులూ మోర్టారులూ ఉన్నాయి; వీటిని శక్తివంతములైన బేటరీలకింద వారు విభజించి, రాతికట్టుతో నిర్మించిన మంచి దృఢమైన అడ్డగోడలవెనుక నెలకొల్పారు. దాడిజరిగిన ఈ యుద్ధశ్రేణి విభాగంలో అధికారయుతములైన వార్తలనుబట్టి సిపాయిలకు 55 ఫిరంగులున్నట్టు తెలియవస్తోంది; కాని ఇవి చిన్నబురుజుల్లోనూ, మార్టెల్లో గోపురాల్లోనూ విడివిడిగా ఉండడం కారణంగా వీటిని సాంద్రీకృతచర్యకు వినియోగించడానికి ఏమాత్రమూ అవకాశంలేకపోయింది; అంతేకాకుండా మూడడుగుల చచ్చు అడ్డగోడ వాటికే మాత్రపు రక్షణమూ కలుగజేయలేకపోయింది. రెండు గంటల్లోనే రక్షకసైన్యాల ఫిరంగి కాల్పులు మూత బడిపోయి ఉండాలనేది నిస్సందేహమే; ఇక దీని తరువాత చేసేది మరేమీలేదు.

8 వ తేదీనాడు నెం. 1 బేటరీలోవున్న 10 ఫిరంగులు గుళ్లు పేల్చడం ప్రారంభించాయి; కోటగోడకి ఈ బేటరీ 700 గజాలదూరంలో ఉంది. పైని పేర్కొన్న లోవను ఆ రాత్రే తవ్వి ఒక తరహా సైనికకందకంగా నిర్మించుకున్నారు. 9 వ తేదీని ఈ లోవకు ఎదురుగావున్న ఎగుడుదిగుడు ప్రదేశాన్నీ ఇళ్లనూ ఎట్టిప్రతిఘటన నాలేకుండానే స్వాధీనంచేసుకున్నారు; ఇక 10 వ తేదీన నెం. 2 బేటరీలో వున్న 8 ఫిరంగులూ కార్యరంగంలోకి దిగాయి. ఈ బేటరీకీ కోటగోడకీ వున్న దూరం 500 గజాలూ, 600 గజాలే. నదీద్వారపు బురుజుకు ఎదురుగా 200 గజాలలోనే, చక్కని తెలివితేటలు ఉపయోగించి మంచి ధైర్యసాహసాలతో మిట్టపల్లపు ప్రదేశంలో నిర్మించిన నెం. 3 బేటరీ, 11 వ తేదీన ఆరుఫిరంగులతో ముట్ట

డిని సాగించి, పది భారీమోర్టార్లతో నగరంపై గుళ్లవర్షం కురిపించింది. 13 వ తేదీ సాయంకాలానికి, లగ్గుపట్టుకు వీలుగావుండే రెండు గండ్లు — ఒకటి కాష్మీర్ బురుజు సమీపంలోవున్న కర్టెన్ (అడ్డగోడ) కుడిపార్శ్వంలోనూ, రెండవది నదీద్వారపు బురుజు దక్షిణ ముఖమూ పార్శ్వంలోనూ — ఏర్పడ్డాయని నివేదించబడగా, దాడి ప్రారంభించవలసిందని ఆజ్ఞాపించారు. ప్రమాదస్థితిలో వున్న రెండు బురుజుల మధ్యనూ వున్న ఏటవాలు ప్రదేశంలో ప్రతిఘటనా నిర్మాణాన్నొకదానిని సిపాయిలు 11 వ తేదీన నిర్మించి, ఇంగ్లీషు బేటరీలకు ఎదురుగా సుమారు మూడువందల యాభై గజాల దూరంలో సంకులసమరానికి వీలుగా వుండేందుకై ఒక కందకాన్ని నిర్మించారు. శత్రుసేనల పార్శ్వంపై దెబ్బకొట్టడానికి వీలుగా వుండేందుకుగాను కాబూల్ దర్వాజా వెలుపల నిర్మించుకున్న ఈ స్థానాన్నుండి సిపాయిలు ముందుకు కూడా పురోగమించారు. కాని క్రియాశీలమైన ఈ రక్షణచర్యల నవలంబించడంలో ఎట్టి ఐక్యతగాని, పరస్పర సంబంధంగాని, దృఢసంకల్పంగాని లేకపోవడంచేత ఇవి పూర్తిగా నిష్ప్రయోజనములుగానే పరిణమించాయి.

14 వ తేదీ తెల్లవారేటప్పటికల్లా ఐదు బ్రిటిష్ శ్రేణులు దాడిచేయడానికి పురోగమించాయి. కాబూల్ దర్వాజాకి ఎదురుగా శత్రుసైన్యం నిలబడివున్న స్థానంనుండి వారిని తరిమివేసి ఆ స్థానం ఆక్రమించుకోవడమూ, ఇది జయప్రదంగా కొనసాగిన పక్షంలో లాహోర్ దర్వాజాపై దాడిజరపడమూ కుడివైపుననున్న శ్రేణియొక్క కర్తవ్యం. కోటగోడలో కొట్టిన రెండు గండ్లలో చెరి గండికి ఎదురుగా చెరి ఒక్కశ్రేణీ; కాష్మీర్ దర్వాజా ద్వారాన్ని పేల్చివేసి దానిపై దాడి జరపడానికి ఒక శ్రేణీ; మిగిలిన శ్రేణి నిల్వశ్రేణిగానూ; ఈ విధంగా శ్రేణుల కర్తవ్యవిభజన నిర్ణయించేశారు. మొదటిది మినహా కడమ శ్రేణులన్నీ తమ కర్తవ్యాన్ని జయప్రదంగానే నిర్వహించాయి. గోడలలో చేయబడిన గండ్లను ఏమంత పట్టుదలతో కాపాడనేలేదు; కాని కోటగోడ సమీపంలో వున్న ఇళ్లదగ్గర మాత్రం అతి తీవ్రమైన ప్రతిఘటననే ఎదుర్కోనవలసి వచ్చింది. ఇంజినీర్ల దళంలో ఒక ఆఫీసరూ ముగ్గురు సార్జెంట్లూ ప్రదర్శించిన పరాక్రమం (ఇది మాత్రం యథార్థమైన పరాక్రమమే) ఫలితంగా కాష్మీర్ దర్వాజా తలుపులను పేల్చివేసి ఈ శ్రేణి కూడా దర్వాజాలోనికి ప్రవేశించింది. సాయంకాలమయేసరికి ఉత్తర యుద్ధశ్రేణి యావత్తూ ఇంగ్లీషువారి స్వాధీనంలోకి వచ్చేసింది. ఇక్కడ మాత్రం జనరల్ విల్సన్ ఆగాడు. విచక్షణారహితమైన సంకులసమరరూపంలో జరుగుతూన్న దాడులు నిలిపివేసి, ఫిరంగులను తీసుకొచ్చి, నగరంలో కట్టుదిట్టంగా చేయబడిన ప్రతి స్థానం ఎదుట ఫిరంగుల ప్రయోగం ప్రారంభమైంది. మందుకొట్టుపై జరిగిన తుపానుదాడి మినహా మరెక్కడా కూడా చెప్పదగిన పోరాటమేమీ జరిగినట్టు కనబడదు. పితూరీదార్లు బేజారెత్తిపోయి, తండోపతండాలుగా నగరం వదిలివెళ్లిపోయారు. విల్సన్ మాత్రం చాలా జాగ్రత్తగా

నగరంలోపలికి ప్రవేశించాడు; కాని 17 వ తేదీనాటికి చెప్పుకోదగ్గ ప్రతిఘటనంతా అంత రించిపోయి 20 వ తేదీకల్లా నగరాన్ని పూర్తిగా ఆక్రమించేసుకున్నాడు.

దాడిపై మా అభిప్రాయాన్ని ఇదివరకే తెలియజేశాం. ఇక నగర రక్షకసైన్యాల ప్రవ ర్తన గురించి: ఎదురుదాడి ప్రతిచర్యలు జరపడమూ, కాబూల్ దర్వాజా దగ్గర పార్శ్వపు స్థానం ఏర్పరచుకోవడమూ, ఎదురుప్రతిఘటనకై నిర్మాణాలు కట్టడమూ, రైఫిల్ కంద కాలు తవ్వి ఏర్పాటు చేయడమూ, ఇవన్నీ కూడా సిపాయిలలో యుద్ధశాస్త్రీయ భావాలు ప్రవే శించాయనడానికి నిదర్శనాలే; కాని ఈ భావాలు వారికి ప్రస్ఫుటంగా లేకపోవడంవల్లనో, వారి మనస్సులలో అవి శక్తివంతంగా నాటుకొనకపోవడం వల్లనో ఈ చర్యలను వేటినీ ఫల వంతంగా ఉండేందుకై చివరకంటా వారు సాగించారుకారు. ఈ చర్యలు హిందూదేశస్థుల ఊహల్లోనే పుట్టాయో, లేదా వారితో వున్న యూరపియన్లే ఈ చర్యలనవలంబించవలసి నదిగా వారికి సలహానిచ్చారో చెప్పడం సహజంగా కష్టమే; కాని ఈ చర్యలు అసంపూర్తి గానే ఉన్నప్పటికీ, వాటి స్థూలనిర్మాణ రచనలో మాత్రం సెవస్తోపొల్ క్రియాశీల రక్ష ణతో చాలా దగ్గరపోలికలనే ప్రదర్శిస్తున్నాయనీ, వీటి నిర్మాణవిధానాన్నిబట్టి యూరపియన్ ఆఫీసరెవడో సరైన సెవస్తోపొల్ నమూనాను తయారుచేసి సిపాయిలకు ఇచ్చివుంటాడనీ, కాని దాని భావం వారు సరిగా అర్థంచేసుకోలేక పోవడంవల్లనో, లేదా డిజార్గనైజేషను కార ణంగా ఆజ్ఞ లోపించడంవల్లనో, ఆచరణయోగ్యమైన ఈ పథకాలు బలహీనములైనట్టీ శక్తిహీనములైనట్టీ ప్రయత్నాలుగానే ఉండిపోయాయి.

ఎఫ్. ఎంగెల్స్‌చే 1857 నవంబరు 16 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1857 డిసెంబరు 5 వ తేదీగల
నెం. 5188 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స్

దగ్గరకువస్తూన్న ఇండియా రుణం

లండన్, జనవరి 22, 1858.

సాధారణ ఉత్పాదక మూలధనాలనుండి బ్రహ్మాండమైన పెట్టుబడి రాశిని వాపసు తీసుకుని, తదానుషంగికంగా వాటిని హామీ పత్రాల మార్కెట్లకి బదిలీ చేయడం ఫలితంగా లండన్ డబ్బు మార్కెట్టులో ఇంతవరకూ వున్న హుషారంతా, రాబోతూన్న సుమారు ఎనభై లక్షలూ, లేదా కోటి పౌన్ల ఇండియా రుణం భవితవ్యం కారణంగా పక్షందినాలై కొద్దిగా మందగించింది. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ తన స్వదేశంలోవున్న రుణదాతలకు ఇవ్వవలసిన వాయిదా మొత్తాలు చెల్లించడంకోసమూ, ఇండియాలో జరిగిన తిరుగుబాటు మూలంగా యుద్ధసామగ్రులూ, ఇతర యుద్ధ సరుకులూ, సైన్యాల రవాణా వగైరా ఖర్చులు తీర్చడం కోసమూ ఈ రుణం ఇంగ్లండులో తెచ్చుకొనేందుకు, పార్లమెంటు ఫిబ్రవరిలో సమావేశమైన తక్షణమే తన అంగీకారం మంజూరుచేస్తుంది. 1857 ఆగస్టులో, పార్లమెంటు సమావేశం వాయిదా పడినప్పుడు, కంపెనీ ప్రస్తుతం ఎదుర్కొంటున్న ఆర్థికసంక్షోభాన్ని తట్టుకోడానికై కంపెనీయొక్క ఆర్థికవనరులకు ఏవిధమైన లోటూలేదనీ, అందువల్ల ఇటువంటి రుణంతెచ్చు కునే ఉద్దేశ్యమేలేదనీ కామన్స్ సభలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం గంభీరంగా ప్రకటించింది. ఇండియాలో రైల్వే మార్గాలు నిర్మించేందుకై వివిధ కంపెనీలు ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి ఒప్పజెప్పిన సుమారు 35 లక్షల పౌన్ల మొత్తాన్నీ కంపెనీ అనుమానాస్పదమైన పద్ధతుల నవలంబించి కాజేసినట్టూ, ఇంతేకాకుండా బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇంగ్లండ్ నుండి 10 లక్షల పౌన్లూ, లండన్ జాయింటుస్టాక్ బ్యాంకులనుండి మరొక 10 లక్షల పౌన్లూ రహస్యంగా అప్పుతెచ్చి నట్టూ బైటకి పొక్కగానే, ఇంతవరకూ జాన్ బుల్‌ను మభ్యపరచడం ఫలితంగా అతను అను

భవించుతూన్న స్వప్నసౌఖ్యమంతా పటాపంచలైపోయింది. ఈ విధంగా అశుభవార్తను చల్లగా ప్రజలచెవిని పడేసి, వారినందుకు తాపీగా అలవాటుపడేటట్టు తయారుచేసిన తరువాత, ఇంత వరకూ తాము కప్పుకున్న ముసుగు ఇక అవసరం లేదని తలచి జంకూగొంకూ లేకుండా ప్రభుత్వం ఆ ముసుగు తీసిపారేసి, "Times", "Globe"[74] పత్రికల్లోనూ, ఇతర ప్రభుత్వ పత్రికల్లోనూ అధికారయుతములైన వ్యాసాలద్వారా ఈ రుణం అవసరమేనని ఇప్పుడు ఒప్పుకుంటూంది.

ఇటువంటి రుణం అర్థించేందుకై శాసనసభ ఒక ప్రత్యేక చట్టం చేయవలసిన అవసరమేమిటనీ, అవసరమే అయిన పక్షంలో, తమకు నేడు లాభసాటి అవకాశాలు దొరకక, అట్టి అవకాశాలకోసం వృధాగా వెతుకుతున్న బ్రిటిష్ పెట్టుబడికి ఇప్పుడు లభించిన ఈ అవకాశం ఒక అనిరీక్షితమైన లాభమనీ, పెట్టుబడులు శీఘ్రంగా మురిగిపోకుండా అరికట్టేందుకై ఇది అమోఘమైన సాధనమనీ భావించడం బదులు, తత్‌వ్యతిరేకంగా ఈ ఘటన ఈషణ్మాత్రపు భయమైనా ఎందుకు కలిగించాలి అని ఎవరైనా ప్రశ్నించవచ్చు.

ఈస్టిండియా కంపెనీకి వర్తకవ్యాపారాలన్నీ పోయి, వాణిజ్యలాభాలకు ప్రధాన మూలాధారమైన చైనావర్తక గుత్తాధిపత్యం ఒక్కటీ కూడా బందైపోయేసరికి, వ్యాపార సంస్థగా ఈస్టిండియా కంపెనీయొక్క అస్తిత్వం 1834లో[75] ఇక చెల్లిపోయిందన్న విషయం అందరికీ తెలిసినదే. తదానుషంగికంగా ఈస్టిండియా కంపెనీ స్టాకువాటాదార్లకు పంచిపెట్టవలసిన లాభాలు నామకః వ్యాపారలాభాలనుండే పంచిపెట్టినట్టూ ఇంతవరకూ పైకి చెప్పబడినప్పటికీ, వాటాలపై లాభాలు పంచి ఇవ్వడానికి కొత్త ఆర్థిక ఏర్పాటు ఒకటి అవసరమయింది. వర్తకపు ఆదాయం ఖాతాకు ఖర్చురాసి ఆ సంవత్సరం వరకూ చెల్లించిన వాటాలపై లాభాలు, ఆ సంవత్సరం తరువాతనుండి రాజకీయపు ఆదాయం ఖాతాకు మార్చేశారు. ప్రభుత్వ హోదాలో ఈస్టిండియా కంపెనీకి సంక్రమించే రెవిన్యూనుండి కంపెనీ స్టాకు వాటాదార్లకు లాభాలు చెల్లించే ఏర్పాటుచేయబడింది; ఇకపోతే పది శాతం చొప్పున వడ్డీగల 60 లక్షల పౌన్ల ఇండియా స్టాకువాటా పత్రాలను రెండంతలు విలువగలిగిన మూలధనంగానూ, ఈ మూలధనంలో ఒక్కొక్క 100 పౌన్ల స్టాకువాటా పత్రమూ 200 పౌన్లకే తప్ప వేరొక ధరకు అమ్మి మూలధనం తీర్మానించకూడదని పార్లమెంటు శాసించింది. ఇదే వేరే మాటల్లో చెప్పాలంటే, ప్రథమంలో 60 లక్షల పౌన్లు విలువచేసిన ఈస్టిండియా వాటాపత్రాలూ ఇప్పుడు 5 శాతం వడ్డీని కలిగిన కోటీ 20 లక్షల పౌన్ల మూలధనంగానూ, ఇండియా ప్రజలు చెల్లించే పన్నులనుండి సంక్రమించే రెవిన్యూ ఖాతాకు ఈ వడ్డీని ఖర్చు రాసి చెల్లించబడుతూందన్నమాట. ఈ విధంగా ఒక పార్లమెంటరీ హస్తలాఘవంవల్ల ఈస్టిండియా కంపెనీ చేసిన రుణమే హిందూదేశస్థులు చేసిన రుణంగా తారుమారుచేశారు. ఈ

రుణమేకాకుండా, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ ఇండియాలో, ప్రత్యేకమూ ఆ దేశపు ప్రభుత్వ రెవిన్యూనుండే తీర్చే షరతుపై తెచ్చిన 5 కోట్లపౌన్లకుమించిన రుణం ఒకటుంది; ఇటువంటి రుణాలు పార్లమెంటు అధికార పరిధులకు పైబడిన రుణాలనీ, ఉదాహరణకు కెనడా ఆస్ట్రేలియా వలసరాజ్య ప్రభుత్వాలు చేసిన రుణాలులాంటివేననీ భావించబడుతూంది.

ఇదిలా వుండగా పార్లమెంటుయొక్క ప్రత్యేక అనుమతిలేనిదే ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వడ్డీచెల్లించవలసిన అప్పులు ఇంగ్లండులో చేయకూడదని, కంపెనీమీద ఒక ఆంక్ష కూడా విధించబడింది. కొన్ని సంవత్సరాలక్రితం ఇండియాలో రైల్వేలు టెలిగ్రాఫులు నిర్మించడానికిగాను కంపెనీ ఉద్యమించినప్పుడు, 4 శాతం వడ్డీగల 70 లక్షల పౌన్ల విలువగల ఇండియా అప్పుపత్రాలను, ఇండియా ప్రభుత్వపు రెవిన్యూహామీపైనే తీర్చేషరతుతో లండన్ మార్కెట్‌లో అప్పుచేయడానికి అనుమతికోసం పార్లమెంటును అర్థించగా పార్లమెంటు అందుకు అంగీకరించింది. ఇండియాలో తిరుగుబాటు ప్రారంభమైనప్పుడు ఈ అప్పుపత్రాల రుణం పౌ. 38,94,400; కాగా ఇంత శీఘ్రంగానే అప్పుచేయడానికి అనుమతికోసం కంపెనీ పార్లమెంటును అర్థించవలసివచ్చిందంటే, కంపెనీకి ఇంగ్లండులో అప్పుచేయడాని చట్టబద్ధంగా వున్న అధికారాన్నంతా ఇండియాలో తిరుగుబాటు కాలంలో కంపెనీ పూర్తిగా వినియోగం చేసుకుందనే అర్థమవౌతూంది.

ఈ చర్య తీసుకోకముందే ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ కలకత్తాలో రుణం అర్థించిందనీ, ఈ అభ్యర్థనకు సంపూర్ణమైన భంగపాటు సంభవించిందనీ ఇందులో రహస్యమేమీ లేదనీ అందరకీ తెలుసు. ఇండియాలో బ్రిటిష్‌వారి సార్వభౌమాధిపత్య భవితవ్యంపట్ల తమకు గల విశ్వాసవిశిష్టతను లండన్ పత్రికలు ప్రదర్శించుతూండగా ఇండియా దేశపు పెట్టుబడిదార్లు అట్టి విశ్వాసం ఏమాత్రమూ ప్రదర్శించడంలేదనే ఇందువల్ల ఒకవైపున రుజువవుతూండగా, రెండవవైపున హాగ్గర్డ్ అండ్ పిక్స్‌లీ కంపెనీవారు ఇటీవల ప్రచురించిన ప్రకటన ప్రకారం 1856, 1857 సంవత్సరాలలోనే ఒక్క లండన్ రేవునుండే ఇండియాకు 2 కోట్ల 10 లక్షల పౌన్ల విలువగల ముద్ద వెండి బంగారాలు ఎగుమతయాయని తెలిసినప్పుడు, ఇంతకుమించి ఎంతో విలువగల పెట్టుబడిధనాన్ని గత ఏడేళ్లలోనూ ఇండియాలో నిల్వచేసికుంటున్నారో కదా అని జాన్ బుల్‌కి తెలిసినప్పుడు అతనికి కలిగే ఆగ్రహం మరింత ఉధృతమవడానికి ఎంతైనా కారణమవుతుందనీ తెలియజేస్తూంది. లండన్ "Times" పత్రిక తన పాఠకులకు చక్కగా నచ్చచెబుతూ ఈ కింది విధంగా బోధచేసింది:

> ''దేశీయులు రాజభక్తిని కలిగివుండేందుకు మనం వారికి చూపెట్టిన ఆశలన్నిటిలోకీ, మనకి వారు రుణదాతలుగా వుండేందుకు మనమిచ్చిన అవకాశం అత్యంత

తక్కువ అనుమానాస్పదంగా తయారైంది; అటు విదేశాల్లోవున్న ధనికులైన హక్కుదార్లకు లాభాలు పంచిపెట్టడానికని తమనుండి ఏటా పన్నులు వసూలుచేస్తున్నారనే భావం వారిమనస్సులో సృష్టించడంవల్ల, తొందరపాటూ, గూడుపుఠాణీ, దురాశాస్వభావలను కలిగినట్టి ప్రజలలో అసంతృప్తీ, లేదా విశ్వాసఘాతుకమూ ప్రేరేపించడానికి అంతకంటె గొప్ప అవకాశం మరేదీ అవసరంలేదు.''

అయినప్పటికీ హిందూదేశస్థుల పెట్టుబడులకు నష్టం సంభవించే విధంగా ఇంగ్లీషు సార్వభౌమత్వాన్ని పునఃస్థాపించడానికీ, అదేసమయంలో, బ్రిటిష్ వాణిజ్యంకోసమే దేశీయుల నిధినిక్షేపాలు డొంకతిరుగుడు మార్గంలో తెరిచిపెట్టబడేందుకూ తయారుచేసిన పథకంయొక్క అందచందాలను హిందూదేశస్థులు గ్రహించినట్టు కనబడ్డంలేదు. బ్రిటిష్ పరిపాలనపట్ల హిందూదేశపు పెట్టుబడిదార్లు అత్యంతాభిమానం కలిగివున్నారని ఘంటా పథంగా ఉద్ఘాటించి తీరడం ఒక మతనియమంలాగు యాథార్థమైన ప్రతి ఇంగ్లీషువాడూ నమ్మేటంతా అభిమానం గనుక హిందూదేశపు పెట్టుబడిదార్లు కలిగేవుంటే, తమ రాజ భక్తిని ప్రదర్శించి తమ వెండిని వదలుకోవడానికి ఇంతకంటే సదవకాశం వారికి లభించి ఉండేది కాదు. హిందూదేశపు పెట్టుబడిదార్లు తమ నిధినిక్షేపాలను మూతపెట్టి ఉంచడంవల్ల, ఇండియాలో తిరుగుబాటు ఖర్చునంతనూ దేశీయుల సహాయం ఏమాత్రమూ లభించకుండానే తానే భరించక విధిలేదనే భావం తనలో ప్రవేశించేందుకై జాన్ బుల్ తన మనోద్వారాలను తెరచుకొనే ఉంచాలి. ఇంతేకాకుండా ముందున్న ఈ రుణం ఒక ఆచారప్రమాణంగా కూడా ఏర్పడి, ''ఆంగ్ల-హైందవ స్వదేశ రుణం'' అనే పేరుగల గ్రంథంలో ప్రథమ శీర్షికాపత్రంగా వుండేటట్టుగానే కనబడుతూంది. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి ఇప్పుడు అవసరమున్న మొత్తం ఎనభై లక్షలో, కోటో కాకుండా, ఏ రెండుకోట్ల ఏభై లక్షల పౌన్లవరకో, మూడుకోట్ల పౌన్ల వరకో ఉంటుంది; ఇంతేకాకుండా ఇదైనా మొదటి వాయిదావే; ఇది కూడా ముందుఖర్చుల కోసం కాకుండా, ఇదివరకు చేసిన అప్పులు తీర్చడానికే. గత మూడుసంవత్సరాల్లోనూ రెవిన్యూ లోటు 50 లక్షల పౌన్లవరకూ తేలింది; లోగడ అక్టోబరు 15 వ తేదీవరకూ తిరుగుబాటు దార్లు దోచుకున్న ఖజానాధనం, ఇండియాప్రభుత్వపు పత్రిక "Phoenix"[76] ప్రచురించిన ప్రకటన ప్రకారం కోటి పౌన్లు ఉంటుంది; తిరుగుబాటు కారణంగా పూర్వోత్తర రాష్ట్రాల్లో సంభవించిన రెవిన్యూనష్టం 50 లక్షల పౌన్లు; ఇక యుద్ధఖర్చు ఎంతలేదన్నా కనీసం కోటి పౌన్లైనా ఉంటుంది.

ఇండియన్ కంపెనీ ఒక రుణం తరువాత ఒక రుణం ఇలా వరుసగా రుణాలు చేసి నట్టయితే, ఈ రుణాల ఫలితంగా లండన్ డబ్బు మార్కెట్టులో డబ్బువిలువ పెరిగి, అంత

కంతకు అధికమౌతూన్న పెట్టుబడుల తరుగుదలను అరికట్టుతుందన్న విషయం, అనగా వడ్డీ రేటు పడిపోవడానికి అంతరాయం కలుగుతుందన్న విషయం నిజమే; కాని బ్రిటిష్ పరిశ్రమా, బ్రిటిష్ వాణిజ్యమూ పునరుద్ధరింపబడాలంటే ఈ వడ్డీరేటు పడిపోవడమే ఎంతైనా అవసరం. డిస్కౌంటురేటు తగ్గుతూన్నప్పుడు అందుకు అడ్డంకులను కృత్రిమంగా కలిగించినట్టయితే, అది ఉత్పత్తి ఖర్చులూ పరపతి షరతులూ పెంచడంతో సమానమే అవుతుంది. ఇప్పుడున్న బలహీన స్థితిలో ఇంగ్లీషు వాణిజ్యానికి ఈ పెచ్చును భరించడం తనకు దుస్సాధ్యమే అనిపించుతుంది. ఇండియా రుణం ప్రకటించగానే ఇంత బాధాకరమైన గగ్గోల బయలుదేరడానికి ఇదే కారణం. పార్లమెంటు అనుమతి లభించినంతమాత్రాన కంపెనీ చేస్తూన్న ఈ రుణానికి సామ్రాజ్య మొత్తంగా ఎట్టి హామీగాని ఏర్పడడంలేదనే విషయం నిజమే అయినప్పటికీ, మరే ఇతర షరతులపైనా అప్పు పుట్టని పక్షంలో ఈ హామీని కూడా ఇవ్వవలసి వస్తుందన్న సంగతిని ఒప్పుకు తీరాలి; ఇక సూక్ష్మములైన వ్యత్యాసాల నెన్నింటిని చూపించినప్పటికీ, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీని ఇప్పుడున్న స్థానంనుండి తప్పించి, ఆ స్థానం బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఆక్రమించిన ఉత్తరక్షణంలో ఈ రుణం అంతా బ్రిటిష్ రుణంలో కలిసిపోయి తీరుతుంది. ఈ కారణాలను బట్టి ఇప్పటికే అధికంగావున్న జాతీయరుణం ఇంకా మరికొంత అధికంకావడం హిందూ దేశపు తిరుగుబాటుయొక్క ప్రథమఫలితంగా కనబడుతూంది.

కె. మార్క్సుచే 1858 జనవరి 23 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 ఫిబ్రవరి 9 వ తేదీగల
నెం. 5243 సంచికలో
ప్రచురించబడింది.

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్

విండ్‌హామ్ ఓటమి[77]

క్రైమియా యుద్ధం జరుగుతూన్నప్పుడు ఇంగ్లీషు సేనలను ఆర్గనైజుచేసి వాటిని యుద్ధంలోకి నడిపించగలిగిన వ్యక్తికోసం యావత్తు ఇంగ్లండూ గోలపెడుతూండగా, రాగ్లన్, సిమ్సన్, కాడ్రింగ్‌టన్‌లాంటి అసమర్థులు ముఖ్యపదవులను ఆక్రమించుకొనుండగా, జనరల్‌కి ఉండవలసిన లక్షణాలన్నిటినీ కలిగినట్టి సోల్జరు ఒకతను క్రైమియాలోనే యుద్ధం చేస్తూండడం తటస్థించింది. తన వృత్తిని గురుతర ప్రజ్ఞతో నిర్వహించడమేలాగో గుర్తెరిగినట్టు నేడు ఇండియాలో దినదినమూ చూపుతూన్న సర్ కాలిన్ కాంబెల్ గురించే మేమిప్పుడంటూన్నాం. క్రైమియాలో, బ్రిటిష్‌సైన్యం అవలంబించినట్టి కరడుకట్టిపోయిన శ్రేణీ విన్యాసాల కారణంగా తన సామర్థ్యం ప్రదర్శించడానికి అవకాశం లభించని ఆల్మావద్ద[78] యుద్ధంలోకి తన బ్రిగేడ్‌ను నడిపించడానికి అతనికి అవకాశం ఇచ్చిన తరువాత, ఇతను బాలక్లావాలోనే అంటిపెట్టుకుని కూచోవాల్సి వుండినందువల్ల, తదుపరి జరిగిన యుద్ధచర్యలలో ఇతనికి ఒక్కసారైనా ప్రమేయం కలుగకుండా చేసేశారు. అయినప్పటికీ మార్ల్‌బరో తరువాత ఇంగ్లీషు సేనానులందరిలోనూ అత్యంత ప్రతిభాశాలైన సర్ చార్లెస్ జేమ్స్ నేపియర్ అంతటివాడే, చాలాకాలం కిందటే ఇండియలో ఇతని ఉపజ్ఞను వేనోళ్లపొగిడాడు. అయినప్పటికీ నేపియర్ స్వతంత్రభావాలను కలిగినట్టీ, పాలకవర్గప్రభువులకు తలఒగ్గడమంటే ఏమిటో ఎరగని ఆత్మాభిమానం గలిగినట్టీ వ్యక్తి అవడంచేత, అతని సిఫార్సుల ఫలితంగా కాంబెల్‌మీద నిఘూపట్టి ఇతనంటే విశ్వాసంచూపించడమే మానేశారు.

ఇదిలావుండగా యుద్ధంలో ఇతరులు గొప్ప కీర్తి సంపాదించుకుని ఉన్నతహోదాల్లోకి వచ్చారు. ఉదాహరణకు, సర్ విలియమ్ ఫెన్‌విక్ విలియమ్స్ ఆఫ్ కార్స్ ఉన్నాడు; జనరల్

క్మెటీకి న్యాయంగా రావలసిన కీర్తిని తులువతనంవల్లనూ, ఆత్మస్తుతివల్లనూ, తానే భుక్తం చేసుకున్నందువల్లనూ సంపాదించుకున్న ప్రతిభతో తృప్తిపొంది ఇక హాయిగా కూచోవడమే ఉత్తమమని ఎంచుకున్నాడీయన. ఇండియాకువెళ్లి తన కీర్తికి ముప్పతెచ్చుకోవడానికి, ఇప్పుడున్న బేరొనెట్సీ బిరుదు, వెయ్యిపౌన్ల వార్షికం, పూలిజ్‌లో కడుపులో చల్లకదలని కుషీఉద్యోగం, పార్లమెంటులో సభ్యత్వం, ఇవి అడ్డంగా వచ్చాయి ఈయనకి. ఇతనిలాగు కాకుండా, ''రెడాన్ శూరుడు''[79] జనరల్ విండ్‌హామ్ ఒక సైనికడివిజన్ తీసుకొని సిపాయిలమీదకి బయలుదేరాడు; అతను తీసుకున్న మొట్టమొదటి యుద్ధచర్యే అతనిని మరెన్నడూ తలెత్తుకోనివ్వకుండా చేసేసింది. పలుకుబడిగల కుటుంబ సంబంధాలు కలిగి, సైన్యంలో ఏ మారుమూలో వెయ్యి కాకుల్లో ఒక కాకిగా కర్నల్ ఉద్యోగంచేస్తూండిన ఈ విండ్‌హామే, రెడాన్‌వద్ద జరిగిన దాడిలో ఒక బ్రిగేడ్‌కు నాయకత్వం వహించి, ఈ సైనిక కార్యకలాపం నడిపించడంలో అత్యంత మందబుద్ధితో ప్రవర్తించి, చివరకు ఇక అదనపుబలాలు అందకపోవడంచూసి, అదనపుబలాలను గురించి వాకబుచేయడానికని, తన సైనికబలాలను మీ కర్మం మీరు చూసుకోండని వాటిని యుద్ధభూమిలో వదిలేసి తానే స్వయంగా బయల్దేరి వెళ్లిపోయాడు. ఇటువంటి సందేహాస్పదమైన ప్రవర్తన మరే ఇతర దేశంలోనైనా జరిగివుంటే ఇతన్ని తక్షణమే యుద్ధచట్టంకింద విచారణచేసి ఉండేవారు; అటువంటిదిపోయి ఈ సందేహాస్పదమైన ప్రవర్తనకే ఇతనికి తక్షణమే జనరల్ హోదా ప్రదానంచేసి, కొద్దికాలానికే ఇతనిని చీఫ్ ఆఫ్ స్టాఫ్‌గా నియమించారు.

కాలిన్ కాంబెల్ లక్నోపై పురోగమించినప్పుడు గంగానదిపైవున్న వంతెననూ, కాన్పూర్ చుట్టూవున్న పాత కోటనూ, శిబిరాన్నీ, కాన్పూర్ నగరాన్నీ రక్షించుతూ ఉండవలసిందని చెప్పి, ఇందుకు అవసరమైన సైన్యాన్ని జనరల్ విండ్‌హామ్‌కి ఒప్పజెప్పి తాను వెళ్లిపోయాడు. విండ్‌హామ్ చేతిలో, కొన్ని పూర్తిగానూ కొన్ని భాగాలనుమాత్రమే కలిగివున్నట్టి ఐదు ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంట్లూ, 10 సేనా ఫిరంగులు, రెండు నౌకా ఫిరంగులు, 100 మందిగల అశ్వికదళమూ ఉన్నాయి; అతనికిందవున్న మొత్తం సైనికబలం 2,000 ల పైచిలుకు. కాంబెల్ లక్నోవద్ద యుద్ధంచేస్తూండగా, దోఆబ్ ప్రాంతంలో తచ్చాడుతూన్న రకరకాల తిరుగుబాటుదార్ల దళాలన్నీ కాన్పూర్‌మీద దాడిచేసే ఉద్దేశ్యంతో ఒకచోట చేరుకున్నాయి. తిరుగుబాటుచేసిన జమీందార్లు పోగుచేసినట్టి నానాగోత్రీకులూ చేరిన కూటవమూక అటుండగా, దాడికి బయలుదేరిన ఈ సైనికసమూహంలో కావాతునేర్చుకున్న (క్రమశిక్షణను అలవర్చుకున్నాయని చెప్పడానికి ఎంతమాత్రమూ వీలులేదు) సైనికబలాలు కొన్ని వున్నాయి; కడమ వారిలో దీనాపూర్ సిపాయిలు కొందరూ, గ్వాలియర్ సంస్థానపు పటాలంలో ఒక భాగానికి చెందిన సిపాయిలూ ఉన్నారు. గ్వాలియర్ పటాలంలో ఇంచుమించు ఆఫీసర్లందరూ దేశీయులే

అయివుండడంచేతనూ, ఈ విధంగా ఈ పటాలంలో సైనిక ఆఫీసర్లూ కెప్టెన్లూ ఉండడం చేతనూ, బెటాలియన్ల పరిమితిలో కూడా ఏదోకొంత ఆర్గనైజేషను అంటూ ఈ ఒక్క దళంలోనే ఇంకా మిగిలివుంది; కడమవారిలో కంపెనీలకుమించి ఆర్గనైజేషను అనేది అసలు శూన్యం. ఈ కారణంచేత గ్వాలియర్ పటాల బ్రిటిష్‌వారికి కొంత గౌరవం వుంది. ఏమైనా సరే దెబ్బకాచుకోవలసిన చర్యలకు మాత్రమే పరిమితమై ఉండవలసిందనే విండ్‌హామ్‌కి కఠిన ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు కాంబెల్. కాని కాంబెల్‌కి తానురాసిన నివేదికలకు, రవాణామార్గాలు తెగిపోయి వుండడం కారణంగా, తనకు జబాబు రాకపోవడంవల్ల, తన సొంత బాధ్యత తీసుకోవడానికే విండ్‌హామ్ నిశ్చయించుకున్నాడు. కాన్పూర్‌పై పురోగమించుతూ వస్తూన్న తిరుగుబాటు దార్లను ఎదుర్కోడానికై, 1,200 పదాతిసైనికులనూ, 100 అశ్వసైనికులనూ, 8 ఫిరంగులనూ తీసుకుని నవంబరు 26 న విండ్‌హామ్ తరలివెళ్లాడు. తిరుగుబాటుదార్ల అగ్ర గామిదళాలను విండ్‌హామ్ సుళువుగానే ఓడించేసిన తరువాత, వారి ప్రధానబలం సమీపించడం చూసి కాన్పూర్‌కు చేరువగా అతడు తిరోగమించాడు. ఇక్కడ నగరానికి ఎదురుగా, ఎడమ వైపున 34 వ రెజిమెంటుతోనూ, కుడివైపున రైఫిల్‌సైనికులతోనూ (5 కంపెనీలు), 82 వ రెజిమెంటుకుచెందిన రెండు కంపెనీలతోనూ తన స్థానం తీసుకున్నాడు. అతను తిరో గమించాలంటే వూరిలోనుండే వెళ్లాలి; వెనుకతట్టు ఎడమవైపుగా కొన్ని ఇటుక ఆవములు ఉన్నాయి. యుద్ధశ్రేణికి నాల్గువందల గజాలు ఎదురుగానూ, పార్శ్వాలలో కొన్నికొన్నిచోట్ల ఇంతకంటే దగ్గరగానూ చిట్టడవులూ అరణ్యమూ ఉంది. దాడిచేస్తూ పురోగమించుతూన్న శత్రువుకు వీటివల్ల చక్కని రక్షణ దొరుకుతూంది. వెల్లడిగా వున్న మైదానంమీద బ్రిటిష్ వాళ్లూ, చక్కని రక్షణస్థానాల చాటుగా మూడునాల్గువందల గజాల దూరంలో వీరికెదు రుగా పురోగమించగలిగిన హిందూదేశస్థులూ — వాస్తవానికి ఇంతపాడుస్థానం ఎంచుకోవడం కష్టమే ! విండ్‌హామ్ యొక్క "శౌర్యం" ఇంకా ఘనంగా ప్రదర్శించడానికి మరొక విష యం కూడా చెప్పాల్సి వుంది; అదేమిటంటే, అక్కడ చేరువలోనే, ముందూ వెనుకా మైదానం, యుద్ధశ్రేణి ఎదుటే అడ్డుగా కెనాలు ఒకటీ వున్నట్టి చక్కని అనువైన స్థానం మరొక టుంది; అయితేనేం, నాసిగావున్న స్థానమే ఎంచుకుని మొండిగా దానినే అంటిపెట్టుకుని ఉండడానికే నిశ్చయంచేసుకున్నాడు విండ్‌హామ్. చెట్లవల్ల దొరికిన మాటును ఉపయో గించుకుని అడవి అంచువరకూ సాగివచ్చి, నవంబరు 27 న శత్రువులు ఫిరంగికాల్పు ప్రారంభించారు. శూరునికుండవలసిన నిరాడంబరంతో విండ్‌హామ్ ఈ ఫిరంగికాల్పుకు "ముట్టడి కాల్పు" అని నామకరణంచేసి, దీనిని తన సైనికబలాలు ఐదుగంటలపాటు భరించాల్సి వచ్చిందని చెప్పకున్నాడు; కాని దీని తరువాత ఏమిజరిగిందో ఆ ఘటలను గురించి మాత్రం విండ్‌హామ్ గాని, అక్కడున్న వారెవరైనా గాని, ఇండియన్ పత్రికలుగాని, బ్రిటిష్

పత్రికలు గాని పల్లెత్తుమాటైనా చెప్ప సాహసించడంలేదు. ఫిరంగికాల్పు యుద్ధంగా మారినతరువాత, ప్రత్యక్ష సాక్ష్యానికి ఎట్టి ఆధారాలూ మనకి దొరకడంలేదు; జంకుగొంకులతో తడబడుతూ అనుమానాస్పదంగా అసంపూర్ణంగా మన ఎదుటున్న సాక్ష్యంపైనే మనం ఆధారపడాల్సి వుంది. తనంతటతానుగా విండ్‌హామే ఆకును అందకుండా పోకను పొందకుండా వున్న ఈ కింది కథనం చెబుతున్నాడు:

"శత్రువు భారీ ముట్టడికాల్పు సాగించినప్పటికీ, నా సైనికబలాలు ఐదు గంటలపాటు ఈ దాడి [యుద్ధభూమిలో వున్న సైనిక బలంపై జరిగిన ఫిరంగి కాల్పును దాడి అనడం ఇదే కొత్తగా వింటున్నాం] తట్టుకుని, తమ స్థానంనుండి కదల్లేదు; ఇంతలో 88 వ రెంజిమెంటు తమ సన్నీలతో పొడిచిచంపిన శత్రువుల సంఖ్యనుబట్టి, తిరుగుబాటుదార్లు నగరంలో పూర్తిగా చొరబడ్డారని తెలుసుకున్నాను; వారు కోటపై దాడిచేస్తున్నారని నాతో చెప్పిన తర్వాత, వెనక్కిమళ్లాల్సిందని జనరల్ డుప్యూయిూను ఆజ్ఞాపించాను. యావత్తు సామగ్రితోనూ ఫిరంగిలతోనూ ఇక కొద్దిసేపట్లో చీకటిపడుతుందనగా సైనికబలం కోటలోకి చేరుకుంది. శిబిర పరివార జనం పారిపోవడంచేత మా శిబిర సరంజామూ, సామానులో కొంత భాగమూ మాతో తీసుకువెళ్లడానికి వీలుపడిందికాదు. నేను జారీచేసిన ఉత్తరవు నొకదానిని అందజేయడంలో పొరపాటొకటి జరగకపోయుండినట్టయితే, అధమం చీకటి పడేవరకైనా నా స్థానంలో నేను నిలబడివుండేవాడిననే నా అభిప్రాయం."

వెనుక రెడాన్ వద్ద ప్రదర్శించిన సహజజ్ఞానంతోనే, నిల్వసైన్యం ఉన్నచోటకి (నగరాన్ని ఆక్రమించుకున్న 88 వ రెజిమెంటు వద్దకు అని మనం అనుకోవలసి వస్తోంది) వెళ్లిపోయి, అక్కడ సజీవంగావుండి యుద్ధంచేస్తోన్న శత్రువునికాకుండా, 88 వ రెజిమెంటు వారి సన్నీసలకు ఆహుతులైన అనేక శత్రువు శవాలను చూశాడు. ఈ వాస్తవవిషయాన్ని బట్టి శత్రువు (చచ్చినవారో బతికున్నవారో అతను చెప్పడంలేదు) నగరంలో పూర్తిగా చొరబడ్డారని అతను పర్యవసానం తేల్చాడు! ఈ పర్యవసానం పాఠకునికే కాకుండా, అతనికి సహితమూ దిగులుపుట్టించుతూండగా, మన శూరుడు ఇంతటితో ఆగలేదు. కోటపై దాడి జరుగుతూందని అతనితో ఎవరో చెప్పగా విన్నాడు. ఇదే మామూలు జనరల్ ఎవడైనా అయి వుంటే ఈ వార్తలోవున్న నిజానిజాలను వాకబుచేసి తెలుసుకుంటాడు, ఈ వార్త సహజంగానే అబద్ధమని తేలిపోయింది. విండ్‌హామ్ అలా కాదు. తిరోగమించవలసిందని సైన్యానికి ఉత్తరవుచేస్తాడు. విండ్‌హామ్ జారీచేసిన ఉత్తరవును సైన్యానికి అందించడంలో కించిత్తు పొరపాటు జరగకపోయుంటే(!) అధమం చీకటిపడేవరకైనా అతని సేనలు ఆ స్థానంలోనే

నిలబడి ఉండేవి. ఈ విధంగా, చచ్చిన సిపాయిల సంఖ్య ఎప్పుడైతే అధికంగా వుందో, బతికున్న సిపాయిలసంఖ్య అంతకంటె హెచ్చుండి తీరాలని విండ్‌హామ్ తేల్చిన వీరోచిత పర్యవసానం మొదట మనముందుంది; రెండవది, కోటమీద దాడి జరుగుతూందనేటట్టి అసత్యపువార్త; ఇక మూడవది, ఉత్తరవులలో ఒకటి అందివ్వడంలో పొరపాటు సంభవించడం; ఈ దుర దృష్టాలన్నీ ఒక్కమాటు కలియడం ఫలితంగా రెడాన్ శూరుడిని ఓడించడానికీ, అతని సైని కుల అజేయమైన బ్రిటిష్ ధైర్యాన్ని చిత్తుచేయడానికీ, అధికసంఖ్యలోవున్న దేశీయ కూటవ మూకకు వీలు చిక్కింది.

మరొక విలేకరి, అక్కడ ప్రత్యక్షంగా ఉన్న ఆఫీసరొకడు, ఇలా అంటున్నాడు:

> "ఈ రోజు మధ్యాహ్నం జరిగిన పోరాటాన్నిగాని తిరోగమనాన్నిగాని సరిగ్గా వివరించి చెప్పగలిగినవారెవరైనా ఉన్నారని నేననుకోను. తిరోగమించాల్సిందని ఉత్త రవు జారీఅయింది. ఇటికావం వెనుకకు తిరోగమించవలసిందని రాణీగారి 34 వ ఫుట్ రెజిమెంటుకి ఉత్తరవు అందగా, ఆ ఆవం ఎక్కడుందో ఆఫీసర్లకిగాని, సైనికులకుగాని తెలియలేదు! మన సైన్యం ఓడిపోయిందనీ, తిరోగమించుతూందనీ వార్త కంటోన్మెంట్లలో శరవేగంతో వ్యాపించింది; దాంతో నయాగరా జలపాతంతో అప్రతిహతంగా కొట్టుకుపోతున్న జలరాశిలాగు, జనం నగరంలోని కోటలోకి తిరగ బడ్డారు. సోల్జర్లూ సామాన్యులూ, యూరపియన్లూ దేశీయులూ, మగవాళ్లూ ఆడవాళ్లూ పిల్లలూ, గుర్రాలూ, ఒంటెలూ, ఎడ్లూ, మధ్యాహ్నం రెండు గంటలనుండి ఆద్యంతాలులేని ప్రవాహంగా తిరగబడడం మొదలైంది. రాత్రి పడేసరికి కోటంతా మనుష్యులతోనూ జంతువులతోనూ సామాన్లతోనూ కిటకిట లాడుతూ, సృష్ట్యదికి ముందున్న సంకులకోలాహలానికి మించిపోయింది."

ఇక ఆఖరి విషయం: "Times" కలకత్తా విలేకరిరాస్తూ, 27 వ తేదీన బ్రిటిష్ వారికి "ఇంచుమించు పరాభవంతో సమానమైన" ఘటనే తటస్థించిందన్న విషయం ప్రత్య క్షంగానే కనబడుతూందని అన్నాడు; కాని ఆంగ్లో-ఇండియన్ వార్తాపత్రికలేవీ కూడా దేశ భక్తిపూరితమైన ఉద్దేశాలతో ప్రేరేపితమై ఈ పరాభవం బైటపడకుండా ధర్మబుద్ధితో కప్పిపెట్టేశారు. ఏమైనప్పటికీ, ఇంచుమించు సరికొత్త సైనికులతో వున్న రాణీగారి రెజిమెంటు ఒకటి, ఒకానొక నిమిషంలో వరుసతప్పి చెదిరిందనీ, అయినప్పటికీ తన స్థానం వదలలేదనీ, కోటలో మాత్రం గందరగోళం విపరీతంగా ఉందనీ, 28 వ తేదీన కాంబెల్ వచ్చేవరకూ కూడా విండ్‌హామ్‌కు తన మనుష్యులమీద అదుపాజ్ఞలు పూర్తిగా తప్పిపోయాయనీ, కాంబెల్

వచ్చినతరువాత అతడు "ముఖంవాచినట్టు చివాట్లుపెట్టగా" దానితో గందరగోళం తగ్గి, ఎవరి మటుకువారు సర్దుకున్నారనీ అందరూ ఒప్పుకుంటున్నారు.

గందరగోళంగానూ, పరస్పరమూ ఒకదానితో ఒకటి సరిపడకుండా సందేహాస్పదం గానూ వున్న ఈ కథనాలన్నింటినుండీ తేలిన పర్యవసానం ఏమిటి? విండ్‌హామ్‌యొక్క చేత కాని నాయకత్వంకిందున్న బ్రిటిష్ సైనికబలం, అనవసరంగా సంపూర్ణ పరాజయం పొందిందనీ; తిరోగమనానికి ఉత్తరవునివ్వగా, 34 వ రెజిమెంటు ఆఫీసర్లు తాము యుద్ధం చేస్తూన్న ప్రదేశంయొక్క నైసర్గిక స్వభావం తెల్సుకునే ప్రయత్నమైనా చేయలేదనీ, తత్ఫలి తంగా తామ తిరోగమించ వలసిందిగా ఆజ్ఞాపించబడిన స్థలమెక్కడుందో కూడా వారికి తెలియలేదనీ; రెజిమెంటు గందరగోళంలో పడిపోయి, చివరకి పలాయనం చిత్తగించిందనీ; దీనివల్ల శిబిరంలో భయాందోళన చెలరేగి, తత్ఫలితంగా అన్ని హద్దులూ మీరిపోయినంతటి క్రమశిక్షణారాహిత్యమూ నానాగందరగోళమూ ప్రబలిందనీ, దీనివల్ల శిబిరంయొక్క సరంజామూ, సామానుల్లో కొంతభాగమూ నష్టమైపోయాయనీ; చిట్టచివరకు సామగ్రి గురించి విండ్‌హామ్ ఏమిచెప్పినప్పటికీ కూడా 15,000 'మిన్యే' తూటాలు, సైనిక కోశాధికారి ఇనుపపెట్టెలూ, అనేక రెజిమెంట్లకొరకు ఉద్దేశింపబడిన జోళ్లూ దుస్తులూ, ఇవన్నీ శత్రువశం అయాయనీ స్పష్టమైన పర్యవసానం తేలుతూంది.

సంఘటితంగా వరుసతీర్చి ఉన్నప్పుడు గాని, శ్రేణిలో ఉన్నప్పుడుగాని ఇంగ్లీషు పదాతి సేనలు సాధారణంగా యుద్ధభూమినుండి పారిపోవు. రష్యన్‌లలాగా వీరికి కూడా రాటు తేరిన సైనికుల లక్షణమైన సహజ సంసక్తి వుంది; ఇరు దేశాల సైన్యంలోనూ రాటుతేరిన వారు హెచ్చుమంది ఉండడంవల్లనే కాకుండా, కొంతవరకూ జాతిస్వభావంపైన కూడా ఇది ఆధారపడివుంది. దీనికీ "ధైర్యానికీ" ఏమీ సంబంధంలేదు సరికదా, తత్‌వ్యతిరేకంగా స్వయం రక్షక సహజజ్ఞానంయొక్క విశిష్టఫలితమై, ముఖ్యంగా దెబ్బకాచుకోవలసిన పరిస్థితులలో నేటికి సహితమూ ఇది చక్కగా రాణించే గుణం. ఇంగ్లీషువాళ్లకున్న మందకొడి స్వభావంతో ఈ గుణం మిళితమవడంవల్ల ఇంగ్లీషువాళ్లలో భయాందోళన పుట్టకుండా చేస్తుంది; అయితే ఐరిష్ సైనికులు ఒక వేళ కంగారుపడిపోయి, వరుసతప్పి, వారిలో భయాందోళన పుట్టిం దంటే మాత్రం వారిని కూడదీయడం చాలా కష్టమైన పని. నవంబరు 27 న విండ్‌హామ్‌కి ఇదే సంభవించింది. తమ చేతికిందవున్న సేనలు పలాయనం చిత్తగించేటట్టు చేయడంలో విజయులై, అధికసంఖ్యలో కాకపోయినా అల్పసంఖ్యలోనే ఉన్నట్టి, ప్రతిభాశాలురైన ఇంగ్లీషు సేనానుల జాబితాలో నేటినుండి ఈయన పేరు కూడా శాశ్వతంగా నిలచివుండిపోతుంది.

28 వ తేదీన గ్వాలియర్ సంస్థాన పటాలానికి బిహార్‌నుండి గణనీయమైన అదనపు బలాలు అందినపైని, కందకాలలో స్థానాలు ఏర్పరచుకున్న బ్రిటిష్ చౌకీదళాల స్థానాలకు

నాలుగువందల గజాల దూరంలో తలపడ్డాయి. మరొకసారి యుద్ధం తటస్థించింది; కాని ఈసారి శత్రువు ఏమాత్రపు దృఢసంకల్పంతోనూ దాడి సాగించలేదు. ప్రసిద్ధిచెందిన బాల క్లావా దాడిలోలాగానే ఈ దాడిలో తటస్థించిన ఒక ఘటన కూడా కేవలం తెలివితక్కువ కారణంగానే జరిగినప్పటికీ, దీనిలో 64 వ రెజిమెంటు ఆఫీసర్లూ సైనికులూ ప్రదర్శించిన వాస్తవమైన ధైర్యం గురించి వివరంగా చెప్పడానికి మాకెంతైనా సంతోషంగా వుంది. ఇందుకు బాధ్యత కూడా ఆ ఘటనలోనే నేలకొరిగిన వ్యక్తి — ఆ రెజిమెంటుకు నాయకత్వం వహించిన కర్నల్ విల్సన్‌మీదే నెట్టేస్తున్నారు. శత్రువు అధికసంఖ్యతో కాపాడుతూన్నట్టి నాలుగు ఫిరంగులపై దాడి చేయడానికని నూట ఎనభైమంది సైనికులతో విల్సన్ బయల్దేరినట్టు కనబడుతూంది. ఆ నాలుగు ఫిరంగులనూ కాపాడుతూన్న శత్రుసైనికులెవరో మనకి సరిగ్గా తెలియడంలేదు; కాని ఫలితాన్నిబట్టి చూస్తే, వారు గ్వాలియర్ పటాలంవారే అయివుంటా రని తేల్తూంది. ఒక్కసారిగా హఠాత్‌దాడిచేసి బ్రిటిష్‌వాళ్ళు ఫిరంగులు వశంచేసుకుని, వాటిలో మూడింటి మూతులలో కొర్రులు దిగ్గొట్టి, కొంతసేపక్కడ నిలదొక్కుకునే వున్నారు; కాని అదనపుబలాల సహాయం అందకపోవడం చూసి, హతులైన అరవైమంది సైనికులనూ ఆఫీసర్లలో చాలామందినీ యుద్ధభూమిమీదే వదిలిపెట్టేసి బ్రిటిష్‌వాళ్ళు తిరోగమించారు; సంభవించిన నష్టంలోనే వుంది తీవ్రయుద్ధానికి రుజువు. అల్పసంఖ్యాకులను కలిగిన సైనిక బలాన్ని అధికసంఖ్యలోవున్న శత్రువు తీవ్రంగా ఎదిరించినప్పటికీ, ఒక బేటరీని శత్రువునుండి వశపర్చుకుని, తమలో మూడవవంతు నేలకొరిగేవరకూ బేటరీని కాపాడుకుంటూ వచ్చారు. వాస్తవమైన బాహాబాహీ యుద్ధమంటే ఇదే; తుపానుదాడిచేసి ఢిల్లీని వశపర్చుకొన్న తరువాత బాహాబాహీ యుద్ధం జరగడం ఇదే మొదటిసారి. ఏదిఏమైనప్పటికీ ఈ దాడిని ఆజ్ఞాపించిన వ్యక్తిని యుద్ధచట్టంకింద విచారణచేసి గుండేసి పేల్చేయవలసిందే. దీనికి విల్సనే బాధ్యు డంటాడు విండ్‌హామ్. విల్సన్ ఈ ఘటనలో నేలకొరిగాడు; అందుచేత విల్సన్ జబాబు చెప్పుకోలేదు.

సాయంకాల మయేటప్పటికి కోటనిండా బ్రిటిష్ సైనికులుచేరి కోట కిటకిటలాడుతూ నానాగందరగోళంగానూ ఉండి, గంగానదిమీదవున్న వారధిస్థానం ప్రమాదస్థితిలో పడింది. కాని సరిగ్గా ఈ సమయానికే కాంబెల్ వచ్చాడు. అతను వచ్చి, పరిస్థితులను అదుపాజ్ఞ ల్లోకి తెచ్చి క్రమశిక్షణను పునఃస్థాపించి, ఉదయాన కొత్త సైనికబలాలను ఏర్పాటుచేసి, వంతెనకూ కోటకూ శత్రుభయంలేకుండా వున్నంత దూరంవరకూ శత్రువున వెనక్కితరి మేశాడు. తరువాత గాయాలు తగిలినవారినీ, స్త్రీలనూ పిల్లలనూ, సామాన్లనూ వంతెన మీదుగా ఆవలకు దాటించి, అలహాబాద్‌కు వెళ్లే రోడ్డుమీద కొంతదూరం వారు సాగివెళ్లే వ్యవధివరకూ రక్షణస్థానం తీసుకున్నాడు. ఇది అయిన తరువాత, 6 వ తేదీని సిపాయిలను

అతడు ఎదుర్కొని, వారిని ఓడించి, తన కేవెల్‌రీతోనూ ఆర్టిలరీతోనూ పధ్నాల్గుమైళ్ల వరకూ ఆనాడే వారిని వెంబడించాడు. కాంబెల్ నివేదికనుబట్టి శత్రువు ఏమంత ప్రతిఘటన చూపలేదనే తెలుస్తూంది; తన సైనికబలంయొక్క పురోగమనాన్ని అతడు వివరించుతూ, శత్రుప్రతిఘటన, శత్రువిన్యాసాలను పేర్కొననేలేదు. శత్రువు ఎట్టి ఆటంకమూ కలిగించక పోవడంవల్ల, అది యుద్ధంకాదు; అది కేవలం ఒక battue.* తేలిక ఆయుధాలు కలిగిన లైట్ డివిజన్‌తో బ్రిగేడియర్ హోప్ గ్రాంట్ పలాయతులైన శత్రువును వెంబడించుతూ, వారు నది నొకదానిని దాటుతూండగా 8 వ తేదీ ఉదయాన వారితో తలపడ్డాడు; ఇక ఇరకాటంలో చిక్కుకొని చేసేదిలేక వారు వెనక్కితిరిగి యుద్ధంచేసి విశేష జననష్టం పొందారు. ఈ లక్నో, కాన్పూర్ ఉదంతంతో కాంబెల్ చేసిన మొదటి యుద్ధచర్య పూర్తి అయింది; నూతన యుద్ధచర్య పరంపర ఇక ప్రారంభంకాబోతూంది; దీనిలో ప్రథమ ఘటన గురించి వార్తలు ఇక పక్షం రోజుల్లోనో మూడు వారాల్లోనో మనకు అందవచ్చు.

ఎఫ్. ఎంగెల్స్‌చే సుమారు 1858 ఫిబ్రవరి 2 న
రచించబడి.
"New-York Daily Tribune"
1858 ఫిబ్రవరి 20 తేదీన
నెం. 5253 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా ప్రచురించబడింది.

---

* మొత్తంగా కసాయికోత — అనువాదకుడు.

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్

లక్నోను పట్టుకోవడం[80]

ఇండియాలోని ఉపప్లవంలో విపత్కరమైన ద్వితీయ కాలావధి సమాప్తిచెందింది. ప్రథమ కాలావధికి ఢిల్లీ కేంద్రమై, తుపానుదాడిచేసి ఆ పట్టణాన్ని పట్టుకోవడంతో ఆ కాలావధి పూర్తిఅయింది; ద్వితీయ కాలావధికి లక్నో కేంద్రమైంది. ఇప్పుడు ఆ నగరం కూడా పతనంచెందింది. ఇంతవరకూ ప్రశాంతంగా వున్న స్థలాల్లో సరికొత్త ఉపప్లవాలు ప్రారంభమైతేనే తప్ప, తిరుగుబాటు ఇక సుదీర్ఘమైనట్టి కడపటి కాలావధిలోకి ప్రవేశించి, ఈ కడపటి కాలావధిలో తిరుగుబాటుదార్లు చివరకు బందిపోటు దొంగల స్వభావాన్నీ, దారిదోపిడి గాండ్ర స్వభావాన్నీ వహించి, బ్రిటిష్‌వాళ్లకి దేశప్రజ ఎంతటి శత్రువుగా తయారైందో, వీళ్లకి కూడా అంతటి శత్రువుగానూ తయారైనట్టు తిరుగుబాటుదార్లు కనిపెట్టడంతో, తిరుగుబాటు దానంతట అదే క్రమేణా అణగారిపోయి తీరుతుంది.

లక్నోపై జరిగిన తుపానుదాడి వివరాలు ఇంతవరకూ అందలేదు, కాని ప్రాథమిక చర్యలూ, అంతిమ యుద్ధాల రేఖాచిత్రమూ తెలియవచ్చాయి. లక్నో రెసిడెన్సీ విముక్తి చేయబడిన తర్వాత, ఆ నగరంలో వున్న సైనికస్థావరాన్ని జనరల్ కాంబెల్ మందుపెట్టి పేల్చేసినట్టూ, జనరల్ ఔట్రామ్‌కు 5,000 ల సైన్యాన్నిచ్చి నగరానికి కొద్దిమైళ్ల దూరంలో ఉన్నట్టి కందకస్థానమైన అలంబాగ్‌లో అతనిని ఉండనియమించినట్టూ పాఠకులకు గుర్తుంటుంది. కాంబెల్ మట్టుకు తన కిందున్న మిగతా సైన్యంతో కాన్పూర్‌కు తరలి వెళ్లిపోయాడు; ఇంతకు ముందుగానే కాన్పూర్ సమీపంలో తిరుగుబాటుదార్ల చేతిలో జనరల్ విండ్‌హామ్ ఓటమి తిన్నాడు. ఈ తిరుగుబాటుదార్ల సైన్యాన్నే జనరల్ కాంబెల్ పూర్తిగా ఓడించేసి, కాల్పీవద్ద వారు యమున దాటేటట్టు తరిమేశాడు. తరువాత అతడు తిరిగి కాన్పూర్ చేరుకుని, అదనపు

బలాలూ, భారీఫిరంగులూ తనకి అందేవరకూ అక్కడే ఆగి, తన దాడిపథకాలు పూర్తిచేసుకుని, అయోధ్యలోకి పురోగమించడానికై నియమించిన వివిధశ్రేణుల సాంద్రీకరణకు అవసరమైన ఉత్తరవులనిచ్చి, లక్నోపై యుద్ధచర్యలు సాగించడానికిగాను బలంలోనూ విస్తీర్ణంలోనూ కాన్పూర్ తక్షణ ప్రధాన ప్రాతిపదికగా ఉండేందుకై ఆ నగరాన్ని తగినంతగా ఒక బలవత్తరమైన దుర్గరక్షిత శిబిరంగా నిర్మించాడు. ఈ బందోబస్తంతా పూర్తిచేసుకున్న తరువాత, అక్కడనుండి తరలివెళ్లడానికి క్షేమమని అనుకునేముందు అతడు పూర్తిచేయవలసిన కార్యం మరొకటుండిపోయింది — ఇటువంటి కార్యం తలపెట్టడంలోనే ఇదివరకటి ఇండియాలో సేనానులకీ ఇతనికీగల వ్యత్యాసం స్పష్టంగా కనబడుతూంది. శిబిరంనిండా ఎక్కడచూసినా ఆడంగులు తచ్చాడుతూండడం అతనికేమీ మనస్కరించలేదు. లక్నోలోనూ, కాన్పూర్‌కు తరలివెళ్లేటప్పుడూ ఈ ''వీరాంగనలతో'' తాను పడిన బాధలు చాలుననిపించిపోయిందతనికి; ఇండియాలో ఇదివరకటినుండీ వస్తూన్న రివాజు ప్రకారమే, తమ సౌఖ్యానికీ తమ చిత్తాలకీ సరదాలకీ అడ్డంరాకుండా ఇప్పుడు కూడా సైన్యంయొక్క చర్యలన్నీ జరగడమే సబబూ సహజమూ అని ఈ ఆడంగులు అనుకునేవారు. కాన్పూర్ చేరీచేరడంతో ఆసక్తిదాయకమైనట్టీ బాధాకరమైనట్టీ ఈ పరివారాన్నంతనీ తనకు చికాకు కలిగించకుండా ఉండేందుకై అలహాబాదుకు పంపించేశాడు; ఇక ఆగ్రాలో ఉన్న రెండవ ఆడంగులజట్టును కూడా కాన్పూర్‌కు రప్పించి, వారిని కూడా క్షేమంగా అలహాబాద్‌కు పంపించివేసిన తరువాతనే, తనకంటె ముందుగానే లక్నోవైపుగా పురోగమించుతూన్న తన సైన్యంతో తానువెళ్లి కలుసుకున్నాడు.

ఈ అయోధ్య యుద్ధానికై జరిగిన బందోబస్తు ఇండియా చరిత్రలో ఇదివరకెన్నడూ కనివిని ఎరుగనంత భారీస్థాయిలో జరిగింది. ఇండియాలో బ్రిటిష్‌వారు పూనుకొన్న యుద్ధ చర్య లన్నిటిలోనూ గొప్పదైన ఆఫ్ఘనిస్థాన్ దండయాత్రలో[81] సహితమూ, ఏకసమయంలో 20,000 లకు మించిన సైన్యాన్నెప్పుడూ వినియోగించి ఉండలేదు; అదైనా ఈ 20,000 లలోనూ అత్యధికసంఖ్య దేశీయ సైనికులే. ఈ అయోధ్య యుద్ధంలో వినియోగించిన యూరపియన్ సైనికులసంఖ్య ఒక్కటీ ఆఫ్ఘనిస్థాన్‌లోకి పంపించిన యావత్తు సైనికుల సంఖ్యకంటెనూ మించివుంది. సర్ కాలిన్ కాంబెల్ స్వయంగా నాయకత్వం వహించి యుద్ధంలోకి నడపిన ప్రధానసేనలో, మూడు ఇన్‌ఫెంట్రీ డివిజన్లూ, ఒక కేవెల్‌రీ డివిజనూ, ఒక ఆర్టిలరీ, ఇంజినీర్ డివిజనూ ఉన్నాయి. వీటిలో ఔట్రామ్ కిందవున్న మొదటి ఇన్‌ఫెంట్రీ డివిజను అలంబాగ్‌ను ఆక్రమించుకుని అక్కడ విడిసివుంది. ఈ డివిజనులో ఐదు యూరపియన్ రెజిమెంట్లూ, ఒక దేశీయ రెజిమెంటూ ఉన్నాయి. రెండవ డివిజనూ (నాల్గు యూరపియన్ రెజిమెంట్లూ, ఒక దేశీయ రెజిమెంటూ). మూడవ డివిజనూ (ఐదు యూరపియన్ రెజిమెంట్లూ, ఒక దేశీయ రెజిమెంటూ), సర్ హోప్ గ్రాంట్ కిందవున్న (మూడు యూర

పియన్ రెజిమెంట్లూ, నాల్గో ఐదో దేశీయ రెజిమెంట్లూ కూడిన) కేవెల్‌రీ డివిజనూ, ఆర్టిలరీ రాశీ (నలభైయ్యెనిమిది సేనా ఫిరంగులూ, ముట్టడిఫిరంగి దళాలూ, ఇంజినీరు దళాలూ) ఉన్నాయి. ఇవన్నీ కలిసి ఏర్పడినట్టి ఈ క్రియాశీలమైన సేనతో కాంబెల్ కాన్పూర్ రోడ్డుమీదుగా తరలివెళ్లాడు. గుమ్తీ గంగా నదులమధ్య, జాన్‌పూర్ అజమ్‌ఘర్‌లవద్ద కేంద్రీకృతమై బ్రిగేడీయర్ ఫ్రాంక్స్ కింద సమీకరించబడిన ఒక డివిజను గుమ్తీతీరాన్నే అంటిపెట్టుకుని లక్నోపై పురోగమించేటట్లు ఏర్పాటుచేయబడింది. ఈ బ్రిగేడ్‌లో మూడు యూరపియన్ రెజిమెంట్లూ, రెండు శతఘ్ని బేటరీలూ, ఇవికాక మరికొన్ని దేశీయ సైనిక బలాలూ ఉన్నాయి; ఈ బ్రిగేడ్ కాంబెల్ కుడిపార్శ్వాన ఉంటుంది. ఈ బ్రిగేడ్‌తో కలుపుకుని కాంబెల్ కిందవున్న మొత్తం సైనికబలమంతా ఈ కిందివిధంగా ఉంది:

	ఇన్‌ఫెంట్రీ	కేవెల్‌రీ	ఆర్టిలరీ, ఇంజినీర్లు	మొత్తం
యూరపియన్లు	15,000	2,000	3,000	20,000
దేశీయులు	5,000	3,000	2,000	10,000

అంతా కలిపి మొత్తం 30,000 మంది; ఈ సంఖ్యకి జంగ్ బహదూర్ నాయకత్వాన గోరఖ్‌పూర్‌నుండి సుల్తాన్‌పూర్‌పై పురోగమించుతూన్న 10,000 మంది నేపాల్ గూర్ఖాలసంఖ్య కలిపితే దండయాత్ర సైన్యం సంఖ్య 40,000 అవుతుంది; వీరిలో ఇంచుమించు అందరూ సుశిక్షితులైన సైనికులే. ఇంతటితో సరిపోలేదు. ఫ్రాంక్స్‌కిందనూ కాంబెల్ కిందనూ వున్న రెండు శ్రేణుల మధ్యనుండీ తప్పించుకుని పారిపోగలిగిన శత్రువులను అడ్డంకొట్టేందుకుగాను కాన్పూర్‌కు దక్షిణంగా సాగర్‌నుండి కాల్పీనగరంపైనా దక్షిణ యమున పైనా పురోగమించుతూన్న శ్రేణి ఒకటుంది; దీనికి సర్ హెచ్. రోజ్ నాయకుడు. పశ్చిమోత్తరాన బ్రిగేడీయర్ చాంబర్లేన్ కిందవున్న సైనికబలాలు ఫిబ్రవరి ఆఖరి రోజులలో ఉత్తరగంగను దాటి, అయోధ్యకు ఉత్తర వాయవ్య దిశలో ఉన్నట్టే, సరిగ్గా మొదట అనుకున్నట్టుగానే తిరుగుబాటుదార్ల సైన్యంయొక్క ప్రధాన తిరోగమన మార్గ కేంద్రంగా తరువాత పరిణమించినట్టి రోహిల్‌ఖండ్‌లో ప్రవేశించాయి. అయోధ్య రాజ్యంపై దండయాత్రలో ప్రత్యక్షంగానో పరోక్షంగానో వినియోగించబడిన సైనికబలాల్లోనే, అయోధ్య చుట్టూవున్న నగరాలలో ఉంచిన రక్షణసేనలను కూడా లెక్కవెయ్యాల్సే ఉంటుంది కాబట్టి, వీటిని

కూడా కలిపితే మొత్తం సైన్యంలో 70,000 నుండి 80,000 వరకూ యుద్ధ సైనికులుంటారు; వీరిలో అధమం 28,000 లైనా బ్రిటిష్‌వారున్నట్టుగా అధికారయుత ప్రకటనలవల్ల తెలుస్తూంది. ఢిల్లీని ఆక్రమించి, ఆ పట్నంలోనే ఉంటూ ఒక విధంగా పార్శ్వ స్థానంగా ఏర్పడుతూ, సర్ జాన్ లారెన్స్ కింద ఢిల్లీ, మీరట్ నగరాల్లో ఉన్నట్టి 5,500 యూరపియన్లూ , ఏ 20 వేలో, 30 వేలో పంజాబ్‌దేశస్థులూ వున్న పెద్ద సైనికసమూహాన్ని పై లెక్కలో కలపడమేలేదు.

బ్రహ్మాండమైన ఈ సైనిక సాంద్రీకరణ, కొంతవరకూ జనరల్ కాంబెల్‌యొక్క మేళనముల ఫలితంగానూ, హిందూస్థానం వివిధభాగాల్లో తలెత్తిన తిరుగుబాటును అణచి వేయడం ఫలితంగా కూడా కొంతవరకూ జరిగింది; ఈ అణచివేతలో సేనలు సహజంగానే యుద్ధరంగంవైపు సాంద్రీకృతమయాయి. ఇంతకంటె చిన్నసైన్యంతోనే కాంబెల్ సాహసించి యుద్ధరంగంలోకి దిగివుండేవాడు; కాని అదనపుబలాలకోసం ఆగివుండగా, సందర్భానుబట్టి ఎన్నడూ అనుకోని అదనపుబలాలు కూడా అతని చేతికి చిక్కాయి; లక్నోవద్ద తాను ఎదుర్కోవలసి వున్న శత్రుసైన్యం ఎందుకూ కొరగానిదే అని అతను ఎరిగివున్నప్పటికీ, అదనపుబలాలు అతని చేతికి చిక్కినప్పుడు అవసరంలేదని వాటిని తిరస్కరించే మనిషికాడు కాంబెల్. కాగా ఈ సైనికబలాల సంఖ్య ఎంతో బ్రహ్మాండంగా ఉన్నట్టు కనబడినప్పటికీ, ఫ్రాన్సు దేశమంత విస్తీర్ణంగల భూభాగంపై ఇవి వ్యాపించివున్నాయన్న విషయమూ, అమీ తుమీ తేలిపోయే లక్నో యుద్ధరంగంలో సుమారు 20 వేల యూరపియన్లతోనూ,10 వేల హిందూదేశస్థులతోనూ, 10 వేల గూర్ఖాలతోనూ మాత్రమే — దేశీయ ఆఫీసర్ల నాయకత్వానవున్న ఈ గూర్ఖాసైన్యం యొక్క విలువ అధమపక్షం సందేహాస్పదంగానే కనబడుతూంది — అతడు దిగగల్గుతాడన్న విషయమూ మనం విస్మరించకూడదు. ఈ సేనలో భాగాలైన యూరపియన్ సైనికబలాలే సత్వర విజయం సుస్థిరంచేసేందుకు సరిపోయి వుండేవి; అయినప్పటికీ, ఈ సైన్యం నెరవేర్చవలసిన కార్యాన్నిబట్టి చూస్తే, అందుకు మరీ మితిమీరిన నిష్పత్తిలో లేదు; యూరపియన్లు దేశమందంతటా స్వల్పసంఖ్యలోనూ, చెల్లాచెదరుగానూ వున్నారనే సంగతిపై ఆధారపడిన తిరుగుబాటుకు ఉత్తర ఫలితంగా, ఇంతటి బలోపేతమైన యూరపియన్ల సంఖ్యను అయోధ్యావాసులు ఒక్కసారి తమ జన్మలో చూసేటట్టు చేయాలనే తలంపు కూడా కాంబెల్‌కు కల్గివుండొచ్చు.

అయోధ్యలోని తిరుగుబాటుదార్లకున్న సైనికబలాల్లో, పితూరీ చేసిన బెంగాల్ రెజిమెంటల్లోని అవశేషాలూ, ఇవిగాక తిరుగుబాటుదార్లు దేశంలో పోగుచేసి తమ సైన్యంలోకి లాక్కొచ్చి చేర్చుకున్నవారూ వున్నారు. బెంగాల్ రెజిమెంటుకు చెందినవారి సంఖ్య ఎంత హెచ్చుగా లెక్కవేసుకున్నా 35 వేలూ 40 వేలకు మించడం కష్టం. మొదట్లో 80 వేలలో

వున్న ఈ సైన్యం శత్రు ఖడ్గానికి ఆహుతి అయిపోవడంవల్ల ఐతే ఏమి, సైన్యంనుండి పరారీ వల్ల ఐతే ఏమి, గుండె బేజారెత్తిపోవడంవల్ల ఐతే ఏమి, సగానికి సగమైపోయింది; ఇక ఇప్పుడు మిగిలిన సగంలో బందోబస్తు అనేది మృగ్యమై, అధైర్యం పెచ్చుపెరిగిపోయి, యుద్ధసామగ్రి కొరవడి, యుద్ధరంగంలోకి దిగేందుకు ఎట్టి సమర్థత సహితమూ లేని స్థితిలో వుంది. సైన్యం లోకి కొత్తగా బలవంతాన లాక్కొచ్చి చేర్పించినవారి సంఖ్య లక్ష, లేక లక్షా ఏభై వేలవరకూ వుండొచ్చు; కాని వీరి సంఖ్య ఎంత వుండినప్పటికీ అందుకు ప్రాముఖ్యతలేదు. వీరికున్న ఆయు ధాల్లో అత్యధికభాగం కేవలం నకిలీ రకం తుపాకులు; వీరిలో చాలామందికి ముఖాముఖీ యుద్ధా నికి ఉపయోగపడే ఆయుధాలు మాత్రమే వున్నాయి; ఇట్టి యుద్ధం జరిగే అవకాశం బహు తక్కువ. ఈ తిరుగుబాటుదార్ల సైనికబలంలో అధికభాగం లక్నోలోనే వుండిపోయి, సర్ జె. ఔట్రామ్ సైనికబలాలతో తలపడుతూంది; కాని రెండుశ్రేణులు మాత్రం అలహాబాద్, జాన్‌పూర్ దిశగా యుద్ధచర్యలను పూనుకున్నాయి.

లక్నోపై పన్నిన ఏకకేంద్రవృత్త పురోగమనం సుమారు ఫిబ్రవరి మధ్యలో ప్రారంభ మైంది. ఫిబ్రవరి 15 నుండి 26 వరకూ సైన్యంలో ప్రధానభాగమూ, దానివెంట వస్తూన్న బలగమూ (ఒక్క శిబిర పరివారమేవుంది 60 వేలవరకూ) కాన్పూర్‌నుండి అయోధ్య ముఖ్య పట్నం దిశగా పురోగమించింది; దానికి దారిలో ఎట్టిప్రతిఘటన సహితమూ తటస్థపడలేదు. ఈలోపుగా ఫిబ్రవరి 21, 24 తేదీలలో శత్రువులు ఔట్రామ్ ఆక్రమించుకున్న స్థానాన్ని ఎదుర్కొన్నారు, కాని వారికి విజయం సాధించే అవకాశమేలేకపోయింది. 19 వ తేదీన ఫ్రాంక్స్ సుల్తాన్‌పూర్‌పై పురోగమించి, ఈ రెండు శ్రేణులనూ ఒకేరోజున ఓడించి, తనకు అశ్వ సైనికులు లేకపోవడం కారణాన, ఎంతదూరంవరకూ వెంబడించడానికి వీలుంటుందో అంత దూరమూ వారిని వెంబడించాడు. ఈ రెండు శ్రేణులూ ఒకదానితో ఒకటి కలుసుకున్న ప్పటికీ, 23 వ తేదీన ఫ్రాంక్స్ మళ్లీ మరొకసారి వాటిని మర్దించాడు; దీని ఫలితంగా అవి 20 ఫిరంగులనూ, శిబిరసరంజామూ సామానులను పూర్తిగానూ నష్టపోయాయి. ఇంగ్లీషువారి ప్రధానసైన్యపు పురోగామి రక్షకదళాన్ని నడిపిస్తూన్న జనరల్ హోప్ గ్రాంట్, కొంత బలగం తీసుకుని తన ప్రధానసైన్యంనుండి విడిపోయి, అధికప్రయాసంతో సత్వరంగా ఒక మజిలీ చేసి, ఎడమదిశగా మళ్లి, లక్నో రోహిల్‌ఖండ్ రోడ్డుపైనున్న రెండు దుర్గాలూ 23, 24 తేదీలను ధ్వంసంచేశాడు.

ఇంగ్లీషువారు తమ ప్రధానసేనను మార్చి 2 న లక్నో దక్షిణదిశ పార్శ్వం ఎదుట సాంద్రీకరించారు. పట్నంయొక్క ఈ భాగాన్ని రక్షిస్తూన్న కెనాలు ఒకటుంది; వెనకటికి ఈ పట్నంపై కాంబెల్ చేసిన దాడిలో ఈ కెనాలునే అతడు దాటాల్సి వచ్చింది; ఈ కెనాలు వెనుకనే ఇంగ్లీషువారు బలమైన రక్షణకట్టడాలను తాత్కాలికంగా నిర్మించుకున్నారు. దిల్

కూషా పార్క్‌పై తుపానుదాడితో వెనుకటి దాడి ఆరంభమైనట్టుగానే, మార్చి 3 న బ్రిటిష్ వారు ఈ పార్కును ఆక్రమించుకోవడంతో దాడి ఆరంభమైంది. ప్రధానసైన్యాన్ని 4 వ తేదీన ఫ్రాంక్స్ కలుసుకున్న ఫలితంగా, కుడిపార్శ్వాన అతడు రక్షణస్థానాన్ని ఫ్రాంక్స్ ఏర్పరచుకున్నాడు. గుమ్తీనది తన కుడిచేతివైపున ఉండడంవల్ల ఇతనికి బలమైన రక్షణ లభించింది. ఈ లోపున, శత్రువు నిర్మించుకున్న రక్షణకట్టడాలను ధ్వంసంచేయడానికై ఇంగ్లీషువారు ఫిరంగి బేటరీలను నిర్మించుకున్నారు; ఇవిగాక నగరానికి దిగువగా గుమ్తీపై పడవలవంతెనలు రెండింటిని కూడా వారు నిర్మించుకున్నారు. ఇక అన్నీ సిద్ధంచేసుకున్న తరువాత, సర్ జె. ఔట్రామ్ 1,400 అశ్వికులనూ 30 ఫిరంగులనూగల తన డివిజనుని ఎడమవైపున, అనగా నది ఈశాన్యతీరాన్ని చేరి, అక్కడ తన స్థానం నిర్మించుకున్నాడు. ఈ స్థానంనుండి కెనాలు వొడ్డంటేవున్న శత్రుశ్రేణీ పార్శ్వపు అధికభాగంపైనా, దాని వెనకతట్టున్న శత్రు దుర్గ రక్షిత స్థానాలలో చాలావాటిపైనా తన ఫిరంగులు ప్రయోగించడానికి అతనికి అవకాశం చిక్కింది; ఇంతేకాకుండా అయోధ్య ఈశాన్యభాగంతో తిరుగుబాటుదార్ల సైన్యానికున్న రాకపోక మార్గాలనన్నింటినీ అతడు తెగగొట్టేశాడు. 6 వ తేదీన, 7 వ తేదీన శత్రువు తీవ్రంగానే ప్రతిఘటించినప్పటికీ, అతడు శత్రువును తిప్పికొట్టి వారిని వెంబడించాడు. తిరిగి 8 వ తేదీని శత్రువులు అతనిని ఎదుర్కొన్నారు, కాని ఈసారి కూడా వారికి విజయం లభించలేదు. ఇదీలా జరుగుతూండగా, నది కుడిగట్టున వున్న ఫిరంగి బేటరీలు కాల్పులు ప్రారంభించాయి; నది గట్టునేవున్న ఔట్రామ్‌యొక్క బేటరీలు తిరుగుబాటుదార్లకు పార్శ్వంగానూ వెనుకతట్టుగానూ తమ స్థానాలు ఏర్పరచుకున్నాయి; 9 వ తేదీని సర్ ఇ. లూగార్డ్ 2 వ డివిజనుతో మార్టిన్యేర్‌పై తుపానుదాడిచేసి దానిని ఆక్రమించుకున్నాడు; ఈ మార్టిన్యేర్ ఒక పార్కు మధ్యనున్న భవనమనీ, కెనాలు దక్షిణగట్టునా, కెనాలూ గుమ్తీల సంగమం దగ్గరా, దిల్‌కూషాకి ఎదుటగానూ ఉందని పాఠకులకు బహుశ జ్ఞాపకం ఉంటుంది. 10 వ తేదీన బ్యాంకు భవనంలో గండికొట్టబడి, దానిపై తుపానుదాడి జరిపి, అది ఆక్రమించుకోబడింది; తిరుగుబాటుదార్లు ఒకదానివెంట ఒకటి తీసుకున్న ప్రతీ స్థానముఖం అంతటిపైనా ఔట్రామ్ తన ఫిరంగులను ప్రయోగించుతూ నదికి ఇంకా ఎగువగా పురోగమించాడు. 11 వ తేదీన రెండు హైలెండ్ రెజిమెంట్లు (42 వ, 93 వ రెజిమెంట్లు) తుపానుదాడిచేసి రాణీగారి మందిరం ఆక్రమించుకున్నాయి; ఆ రోజునే ఔట్రామ్ కూడా నది ఎడమగట్టునుండి నగరంలోకి దారి తీస్తూన్న రెండు రాతికట్టు వంతెనలపై దాడిచేసి వాటిని వశపరచుకున్నాడు. ఇది జరిగిన తరువాత ఈ వంతెనలపై ఔట్రామ్ తన బలాలతో నది దాటి, ఎదుటనున్న భవనంపై జరుగుతూన్న దాడిలో పాల్గొన్నాడు. మార్చి 13 న, దుర్గరక్షితమైన ఇమాంబారా భవనంపై దాడి జరిగింది. ఈ దాడికై, తగిన మాటుస్థలం చాటుగా బేటరీలను నిర్మించుకోడానికి వీలుగా

వుండేలాగున, పొరంగం తవ్వవలసివచ్చింది; మరుచటి రోజున ఈ భవనప్రాకారంలో గండి పేల్చడం పూర్తి అయాక, భవనంపై తుపానుదాడిచేసి దానిని స్వాధీనం చేసుకున్నారు. శత్రువులు ఈ భవనంనుండి పలాయితులై రాజుగారి మందిరమైన కెయిజర్‌బాగ్‌లో దూరగా, వారిని ఇంగ్లీషువారు ఎంత తీవ్రంగా వెంబడించారంటే శత్రువులు ఈ భవనంలో ప్రవేశించినప్పుడే వారిని వెన్నంటి వీరు కూడా ఆ క్షణమే భవనంలోకి ప్రవేశించారు. దీనితో భయంకరమైన బాహాబాహీ యుద్ధం సంభవించింది; కాని మధ్యాహ్నం 3 గంటలయేటప్పటికల్లా భవనం బ్రిటిష్‌వారి స్వాధీనంలోకి వచ్చేసింది. దీనితో శత్రువు పరిస్థితి ఘోరమైన సంక్షోభంలో పడిపోయినట్టు కనబడుతూంది; కనీస పక్షాన ఇక శత్రు ప్రతిఘటనలో పస అంతా ఒక్కసారిగా మాయమైపోయి తటాలున నీళ్లుకారిపోయింది; ఇక పారిపోతూన్న శత్రువులను వెంబడించి వారిని అడ్డంకొట్టడానికై కాంబెల్ తక్షణమే చర్యలు తీసుకున్నాడు. ఒక కేవెల్‌రీ బ్రిగేడ్‌నూ, కొంత ఆశ్విక ఆర్టిలరీనీ తీసుకుని బ్రిగేడియర్ కాంబెల్ వారిని వెంబడించగా, పలాయితులైన వారిని అడ్డుకోవడానికై రెండవ బ్రిగేడ్‌ను తీసుకొని హోప్ గ్రాంట్ లక్నోనుండి రోహిల్ ఖండ్‌కు వెళ్లే రోడ్డుపైనున్న సీతాపూర్‌కు చుట్టివెళ్లాడు. పలాయనమవుతూన్న లక్నో నగర దుర్గరక్షక సైన్యాల పనిపట్టించడానికై ఈ విధంగా ఏర్పాట్లు జరిగిన తరువాత, ఇన్‌ఫెంట్రీ, ఆర్టిలరీ పట్నంలోపల ప్రవేశించి, ఇంకా ప్రతిఘటన సాగించుతూన్న శత్రువులను పట్నంనుండి తరిమివేయడానికి పూనుకున్నాయి. 15, 19 తేదీలమధ్య జరిగిన యుద్ధమంతా, నదీతీరాన వరుసగా వున్న భవనాలనుండీ ఉద్యానవనాలనుండీ శత్రువును అదివరకే తరిమివేసి వాటిని ఆక్రమించుకొని ఉండడంవల్ల, పట్నంలోని ఇరుకు వీధులకే పరితమై వుండి తీరుతుంది. కాని 19 కల్లా పట్నమంతా కాంబెల్ వశమైంది. 50 వేలమంది తిరుగుబాటు దార్లు పలాయితులై, ఉంటారనీ, వీరిలో కొందరు రోహిల్‌ఖండ్‌కూ, కొందరు దోఆబ్, బుందేల్‌ఖండ్‌లవైపూ పారిపోయారనీ అంటున్నారు. జనరల్ రోజ్ తన శ్రేణితో యమునకింకా అధమం అరవైమైళ్ల దూరంలో ఉండడంవల్లనూ, అతనికెదురుగా 30 వేలమంది తిరుగుబాటుదార్లున్నారని అనడంవల్లనూ, ఈ విధంగా శత్రువులకు తప్పించుకుపోవడానికి అవకాశం దొరికింది. రోహిల్‌ఖండ్ దిశగా తిరిగీ సాంద్రీకరించేందుకు కూడా వారికి అవకాశం లభించి వుంటుంది; దీనికి కారణమేమంటే, వారిని త్వరత్వరగా వెంబడించడానికి కాంబెల్‌కి వీలుచిక్కి వుండదు; పైగా చాంబర్లైన్ ఎక్కడున్నదీ మనకేమీ ఖబురు తెలియడంలేదు; అంతేకాకుండా ప్రాంతం కూడా చాలా పెద్దదవడం కారణంగా తిరుగుబాటుదార్లకు స్వల్పకాలం వరకూ కావలసినంత శరణు దొరుకుతూంది. ఈ కారణాలచేత బుందేల్‌ఖండ్‌లో ఒక సైన్యమూ, రోహిల్‌ఖండ్‌లో ఒక సైన్యమూ, ఈ విధంగా తిరుగుబాటుదార్ల సైన్యాలు రెండు ఏర్పడడం బహుశా తిరుగుబాటుయొక్క తదుపరి లక్షణం కావచ్చు; అయితే లక్నోనుండీ ఢిల్లీనుండీ

ఏకకేంద్రంగా జరిగే పురోగమనాల ఫలితంగా, ఈ రెండవ సైన్యాన్ని త్వరలో రూపుమాప డానికి వీలుంటుంది.

ఈ యుద్ధంలో సర్ సి. కాంబెల్ అవలంబించిన చర్యలు, మనమిప్పుడు పరిశీలించ డానికి వీలున్నంతవరకూ, అతని సహజవివేకంతోనూ శక్తిసామర్థ్యాలతోనూ జరిపాడు, లక్నోపై జరిగిన ఏకకేంద్ర పురోగమనానికై అతడు చేసిన సైనిక బందోబస్తులన్నీ భేషుగ్గా ఉన్నాయి; పోతే దాడిజరపడానికై చేసిన ఏర్పాట్లన్నిటిలోనూ ప్రతి సందర్భాన్నీ అతడు లెక్కలోకి తీసుకు న్నాడు; ఇందుకు భిన్నంగా, తిరుగుబాటుదార్ల సైనికప్రవర్తన, ఇదివరకే హేయంగా వుందను కుంటే, అంతకంటే ఇప్పుడు మరీ హేయంగా దిగజారిపోయింది. ఎర్రకోట్లను తొడుక్కున్న ఇంగ్లీషుసైనికులను చూసేటప్పటికల్లా తిరుగుబాటుదార్లు ఎక్కడికక్కడే భయాందోళన చెందిపోయారు. తనకంటె ఇరవైరెట్లున్న శత్రుసైన్యాన్ని ఫ్రాంక్స్‌కిందవున్న శ్రేణి ఇంచు మించు ఒక్క మనిషినైనా నష్టపోకుండా ఓడించేసింది. “బలమైన ప్రతిఘటన” అనీ, “తీవ్ర మైన పోరాటం” అనీ టెలిగ్రాములు మామూలు ధోరణిలో ఘోషించుతూన్నప్పటికీ, బ్రిటిష్ సేనకి కలిగిన నష్టాలు గురించి అవి ఎప్పుడైనా వివరించడమంటూ జరిగితే మాత్రం, ఈ నష్టాలు హాస్యాస్పదమైన రీతిలో ఎంత స్వల్పంగా ఉన్నాయంటే, ఇదివరకు లక్నోను బ్రిటిష్ వాళ్లు కాజేసినప్పుడు ఎంత శౌర్యం ప్రదర్శించడానికీ, ఎంత కీర్తి సంపాదించు కోవడానికీ అవసరం కలిగిందో, ఇప్పుడు అంతకంటె హెచ్చేమీ అవసరం కలగలేదనే మాకు తోస్తూంది.

ఎఫ్. ఎంగెల్స్‌చే 1858 ఏప్రిల్ 15 న రచించబడి
“New-York Daily Tribune”
1858 ఏప్రిల్ 30 తేదీగల
నెం. 5312 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

161

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్

*లక్నోపై జరిగిన దాడి వివరాలు

లక్నోపై జరిగిన దాడీ, లక్నో పతనమూ వీటి వివరమైన కథనాలు మనకిప్పుడు లభించాయి. సైనికశాస్త్రదృష్ట్యా ఈ భోగట్టాకి ప్రధానమైన మూలాధారాలు, సర్ కాలిన్ కాంబెల్ పంపే సమాచారలేఖలు, ఇంతవరకూ ప్రచురించబడలేదు; అయినప్పటికీ దాడిసేనా దళ కార్యాలను స్థూలంగా తెలుసుకోడానికి బ్రిటిష్ వార్తాపత్రికల్లో వెలువడిన లేఖలూ, అందులోనూ ముఖ్యంగా ఇదివరకే మేము మా పాఠకులకు అందిచ్చినట్టి లండన్ "Times"లో పడిన మిస్టర్ రసల్ లేఖలూ, పూర్తిగా సరిపోతున్నాయి.

టెలిగ్రాఫు సమాచారాలనుబట్టి లక్నో రక్షణలో ప్రదర్శించబడిన అజ్ఞానము పిరికితనాలగురించి మేము తేల్చిన పర్యవసానాలను ఇప్పుడందిన సవివరమైన వృత్తాంతాలు పూర్తిగా ధ్రువపరుస్తున్నాయి.* తమ పట్టణాలను రక్షించుకోడానికై వాటి దుర్గప్రాకారాలపైనా, తమ డాలులపైనా చైనాదేశపు "వీరులు" చిత్రించే నిప్పులు కక్కుతూన్న రాక్షసుల బొమ్మలకీ, భయంకరములైన కృత్రిమ ముఖాలకీ ఎంత ఉపయోగముంటుందో, బయటకు చూడడానికి ఎంతో బలీయంగా కనబడినప్పటికీ హిందూదేశస్థులు నిర్మించిన రక్షణదుర్గాలకు సహితమూ వాస్తవానికి అంతే ఉపయోగముంటుంది. హిందూదేశస్థులు నిర్మించిన దుర్గరక్షణ కట్టడాలన్నీ, ప్రతి ఒకటీ కూడా, ఫిరంగులనూ తుపాకులనూ పేల్చడానికి వీలుగావుండేందుకై బురుజులనూ సందులనూ రంధ్రాలనూ కలిగిన బలీయములైన గోడలనూ అడ్డగోడలనూ కలిగి, ఎవ్విధంగానూ చొరసాధ్యంకాకుండా అన్నిచోటలా ఫిరంగులతోనూ తుపాకులతోనూ ఖడ్గాలతోనూ మిలమిల్లాడుతూ అభేద్యంగా ఉన్నట్టే బయటికి కనబడ్డాయి. కాని వీటిలో ప్రతి నిర్మాణంయొక్క పృష్ఠ పార్శ్వభాగాల రక్షణ సంపూర్ణంగా నిర్లక్ష్యపరచబడి, దుర్గంలోవున్న వివిధ నిర్మాణభాగాలయొక్క పరస్పరాశ్రయ రక్షణసహాయం వూసే తలపెట్టకుండా, వివిధ

---

*చూ. ఈ సంకలనంలో 157–161 పుటలు. – సం.

భాగాల నడుమనూ, వాటి కట్టెదుటనూ ఉన్న నేలను సహితమూ చెట్లూపుట్టా లేకుండా బాగుచెయ్యక అశ్రద్ధచేయడంవల్ల, రక్షణవ్యూహం గురించిన భోగట్టాను ఏ విధంగానూ ముందుగా తెలుసుకోనవసరం లేకుండానే, ఎదుటిదాడినీ పార్శ్వదాడినీ సిద్ధపరచుకునేందుకు వీలు పడడానికి చక్కగా అనువై పూర్తి శరణు ఒసగే స్థానాలనుంచి అడ్డగోడలకు కొద్ది గజాల ఎదురుగానే శత్రు పురోగమనానికి ఎట్టి ఆటంకమూ కల్గించడంలేదు. తమ ఆఫీసర్లను కోల్పోయినట్టీ, అజ్ఞానమూ శిక్షణారాహిత్యమూ సార్వభౌమాధికారం వహించుతూన్న సేనలో కొలువు చేస్తూన్నట్టీ సామాన్య సిపాయిల జట్టునుంచి ఆశించదగిన కందకాల కలగా పులగమే తప్ప మరేమీకాదు ఇదంతానూ లక్నో కందక స్థావరాలన్నీ, కాల్చిన ఇటుక గోడల రూపంలోనూ మట్టి అడ్డగోడల రూపంలోనూ వున్నట్టి యావత్తు సిపాయి యుద్ధ విధానంయొక్క అనువాదమే తప్ప మరొకటికాదు. యూరపియన్ ఎత్తుగడలలోని యాంత్రిక భాగం వారి మనస్సుల్లో పాక్షికంగానే నాటుకొనడం జరిగింది; తుపాకులతో వ్యాయామములూ, ప్లటూనుకవాతూ వాళ్లకి బాగానే అవగాహనైంది; బేటరీని నిర్మించగలరు, గోడలలో నిడువు కోత బీటలు కట్టడమూ వారికి తెలుసు; కాని ఒక స్థావరాన్ని రక్షించుకోవడంలో, కంపెనీల యొక్క, బటాలియన్లయొక్క చలనాలను ఎలా మేళవించాలో, ప్రతిఘటన శీలమైన స్థావరం ఏర్పరచుకుందుకుగాను బేటరీలనూ నిడువుకోత బీటలున్న ఇళ్లనూ గోడలనూ ఎలా మిళితం చేయాలో — ఈ జ్ఞానం మాత్రం వాళ్లకి కేవలం పూజ్యం. గోడలకు నిడువుకోత బీటలు పెట్టేసి, ఈ బీటలనూ రంధ్రాలనూ వరుసలపై వరుసలుగా నిర్మించేసి, ఈ సౌధాల వరండాలపైనే అడ్డగోడల రక్షణకల్గిన ఫిరంగి బేటరీలు నిర్మించుకుని, ఈ విధంగా ఆ సౌధాల రాటికట్టు నిర్దగోడలను బలహీన పలచేశారు; ఇదంతా నిరర్థకమే, ఎందుకంటే వీటన్నిటినీ అతిసులభంగా తప్పించేసుకుని శత్రువు పార్శ్వ, పృష్ఠభాగాలపైన దాడిచేయవచ్చు. ఇదే విధంగా ఎత్తుగడల దృష్ట్యా తమ బలహీనతను వారు తెలుసుకుని ఉండడం కారణంగా, దీనికి ప్రత్యామ్నాయంగా ఉండేందుకనిచెప్పి ప్రతిస్థానాన్నీ మనుషులతో కుక్కేశారు; దీనితో బ్రిటిష్ ఆర్టిలరీకి వారు ఘోరంగా ఆహుతి అయిపోయి, వారు అనుకోని దిశనుండి ముట్టడి సైనిక శ్రేణులు ఈ ముక్కిడిమూకమీద పడేటప్పటికల్లా, నిర్మాణాత్మకమైనట్టీ సుశిక్షణ కలిగినట్టీ రక్షణవిధానానికి ఎట్టి ఆస్కారమూ లభించకపోవడమేతప్ప, మరొక ఫలితమేమీ కలుగకుండా పోయింది. కాగా ఏవోకొన్ని యాదృచ్ఛిక పరిస్థితుల కారణంగా విధిలేక బ్రిటిష్ వారికి సిపాయిల బలోపేతమైన దుర్గరక్షిత నిర్మాణాల ఎదుటనే తలపడడం తటస్థించినప్పుడు సహితమూ, వీటి నిర్మాణం ఎంత లోపభూయిష్ఠంగా ఉందంటే, ఇంచుమించు ఎట్టి ప్రమాదమూలేకుండానే వాటిని దగ్గరగా సమీపించి, వాటిలో గండికొట్టి, వాటిపై తుపానుదాడి చేసి, వాటిని వశపర్చుకోవడం జరిగింది. ఇమాంబారావద్ద సరిగ్గా ఇదే సంభవించింది. ఈ

భవనానికి కొద్దిగజాలు ఎదురుగా పక్కాగోడ (ఎండుఇటుకతో కట్టినది) ఒకటుంది. ఈ గోడ వరకూ బ్రిటిష్‌వారు ఒక చిన్నపొరంగంచేసి (ఇలా చేయగలగడం వల్లనే ఈ భవనపు ఊర్ధ్వ భాగ కుడ్యాలలో చేసిన రంధ్రాలనుండీ బీటలనుండీ వస్తూన్న ఫిరంగి కాల్పులకి భూమిలో చొచ్చుకొనిపోయే శక్తి ఏమాత్రముందో తెలిసిపోతూంది), ఈ గోడ హిందూదేశస్థులే బ్రిటిష్ వారికోసం నిర్మించారేమో అన్నట్టుగా, ఈ గోడనే బ్రిటిష్‌వారు గండికొట్టి తమ ఫిరంగి బేటరీకి ఉపయోగించుకోగల్గారు! ఈ గోడ చాటుగా బ్రిటిష్‌వారు 68-పౌన్ల (నౌకా) ఫిరంగులు రెండింటిని తీసుకొచ్చిపెట్టారు. బ్రిటిష్‌సేన ఉపయోగించే 68-పౌన్ల ఫిరంగులలో అతితేలిక రకం సహితమూ శకటంలేకుండానే 87-హండ్రెడ్ వైట్లకి తక్కువ ఉండదు; ఫిరంగులు బోళాగుళ్ళు ప్రయోగించే 8-అంగుళాల ఫిరంగినే సూచిస్తున్నాయని అనుకున్న ప్పటికీ, ఈ రకం ఫిరంగులన్నిటిలోకీ తేలికైనవి 50-హండ్రెడ్ వైట్లకి తక్కువుండవు; ఇక శకటాన్ని కూడా కలుపుతే అథమం మూడు టన్నులైనా ఉండితీరుతుంది. ఇట్టి ఫిరంగు లను, అనేక అంతస్తులుండి, భవనం పైకప్పుపైన బేటరీ వున్న భవనానికి అంత చేరువగా తీసుకురాగలిగారంటే, ఎత్తుగావున్న స్థలాలను ఉపయోగించుకోవడంలో, నాగరికతచెందిన సైన్యంలో పనిచేస్తూన్న ఎంతటి సామాన్యపు సాప్పర్ సహితమూ చూపే శ్రద్ధా, మిలిటరీ ఇంజినీరింగు జ్ఞానమూ వారికి ఎంతగా లోపించాయో చక్కగా బయటపడుతూంది.

బ్రిటిష్‌వారు ఎదుర్కోవలసివచ్చిన శాస్త్రీయ పరిజ్ఞానం గురించి ఈ మాత్రం చెప్పితే ఇక సరిపోతుంది. ఇక రక్షణచర్యలలో శత్రువుల ధైర్యసాహసాలూ పట్టుదలా కూడా అంత మృగ్యంగానే ఉన్నాయి. శత్రుపురోగమనశ్రేణి తమమీదికొచ్చి పడేసరికల్లా దేశీయులు కట్టకట్టుకుని దివ్యంగా మార్టిన్యేర్‌నుండి మూసాబాగ్ వరకూ ఒకటే పలాయనం చిత్త గించారు. రెసిడెన్సీని కాంబెల్ విముక్తిచేయడంలో సికందర్‌బాగ్‌వద్ద చేసిన ఊచకోతతోనైనా (దానిని అసలు యుద్ధం అనడానికే వీల్లేదు) పోల్చడానికి వీలైనట్టిది ఈ సైనికచర్యల పరంపర అంతటిలోనూ ఒక్కటి కూడా లేదనే చెప్పాలి. దాడిచేసే ఉద్దేశ్యంతో శత్రుదళం పురోగ మించేటప్పటికల్లా, దేశీయ సైనికులు వెనుకంజవేసి తమ శ్రేణుల పృష్ఠభాగానికి ఆదరాబాదరా పరుగెత్తి పారిపోవడమే; ఇక ఆ స్థలంనుండి నిర్గమించకుండా మందగా మూగి వున్న ఈ జనసందోహాన్ని ఆపడానికిగాను ఇరుకైన ద్వారాలు ఏకొద్దిగానో ఉండేసరికల్లా, తమ మీదకి పురోగమించుతూన్న బ్రిటిష్‌వారి తుపాకి బారులకూ సన్నీలకూ ఎట్టి ప్రతిఘటనా చూప కుండానే వారు ఒక్కుమ్మడిగా అక్కడికక్కడే నేలరాలిపోయేవారు. యూరప్‌లోనూ అమెరికా లోనూ ఇంగ్లీషుసేనలు చేసిన అన్ని యుద్ధాల్లోనూ "బ్రిటిష్ సన్నీ" ఎంత మందిని బలి గొన్నదో, భయభ్రాంతులైనట్టి దేశీయులపై జరిగిన ఒక్కొక్క దాడిలోనే అంత మందిని బలి గొన్నది. ప్రాక్‌ప్రపంచంలో జరిగిన సంగ్రామాలన్నిటికీ, ఒక పక్షం మాత్రమే క్రియాశీలంగా

పనిచేస్తూ, రెండవపక్షం కేవలం నిరాశానిస్పృహలతో స్తబ్ధుగా ప్రవర్తించేటట్టి ఈ రీతి సన్నీ యుద్ధాలు తరుచుగానూ తప్పనిసరిగానూ సంభవిస్తూనే ఉంటాయి; బర్మా యుద్ధంలో దుర్గరక్షిత స్థానాలలో[82] జరిగిన ప్రతి సంఘర్షణలోనూ అచ్చంగా ఇదే జరిగింది. మిస్టర్ రసల్‌యొక్క కథనం అనుసరించి, బ్రిటిష్‌వారికి కలిగిన నష్టమంతా ముఖ్యంగా ఇక తిరోగమించడానికి వీల్లేకుండా చిక్కుకొని భవనంయొక్క గదులలోనే ఉండిపోయి బారికేడ్లను నిర్మించుకుని, ఆ గదుల కిటికీలనుండి కిందను భవనప్రాంగణాలలోనూ తోటలోనూ వున్న శత్రువుపైన హిందూదేశస్థులు ప్రయోగించిన తుపాకుల కాల్పులవల్లనే సంభవించిందని తెలుస్తూంది.

ఇమాంబారా, కైసర్‌బాగ్‌లపై జరిగిన తుపానుదాడిలో హిందూదేశస్థులు ఎంత త్వరగా పారిపోయారంటే, దాడిచేసి పట్టుకున్నారని చెప్పడం బదులు, ఈ భవనాల్లోకి ఇంగ్లీష్‌వారు తమ సేనలను నడిపించుకునివెళ్ళి ఆక్రమించుకున్నారని చెప్పడమే సముచితంగా ఉంటుంది. జరిగిన ఘటనంతటిలోనూ ఆసక్తిజనకమైన అసలు సంగతంతా ఇప్పుడే మొదలైంది. ఎందుచేతంటే, మిస్టర్ రసల్ వ్యంగ్యంగా తెలియజేసినట్టు, ఆ రోజునే కైసర్‌బాగ్ కూడా వశంగావడం ఎంతగా అనుకోకుండా తటస్థించిందంటే, పట్టపగ్గాలులేకుండా విచ్చలవిడిగా కొల్లగొట్టడం సంభవించకుండా ఉండేందుకై ఎట్టి రక్షణ బందోబస్తులు చేయడానికీ వ్యవధిలేకపోయింది. ఘనతవహించిన అయోధ్య నవాబుగారియొక్క ఆభరణాలనూ అమూల్యములైన ఆయుధాలనూ వస్త్రాలనూ దుస్తులనూ చీనీచీనాంబరాలనూ, తన బ్రిటిష్ యుద్ధవీరులు ధారాళంగా అంకించుకొంటూన్నట్టి ఉల్లాసకరమైన దృశ్యం తిలకించుతూంటే స్వేచ్ఛాప్రియుడైనట్టి అచ్చమైన ఈ జాన్ బుల్‌గారికి ఎంతైనా హృద్యమంగా ఉండే వుండాలన్న మాట. బ్రిటిష్ సైనికులే పెట్టిన ఈ వరవడినే అనుకరించడంలో సిక్కులూ, గూర్ఖాలూ, శిబిరపరివారమూ ఏమాత్రమూ వెనుకాడలేదు; కాగా తదుపరి జరిగిన కొల్లదోపిడీలను వర్ణించడం మిస్టర్ రసల్‌యొక్క సామర్థ్యానికి సహితమూ అతీతంగా ఉన్నట్టు స్పష్టంగానే కనబడుతూంది. బ్రిటిష్‌సేనలు ఒక్కొక్క అడుగు పురోగమించుతూంటే వారివెంటనే వినాశకార్యాలూ కొనసాగాయి. 14 వ కైసర్‌బాగ్ పతనం సంభవించింది; ఇంకో అరగంటకల్లా సైన్యంలో క్రమశిక్షణంతా గాలిలో కలిసిపోయింది; తమ కిందవున్న సైనికులనే అదుపాజ్ఞలలో ఉంచుకోవడానికి ఇక ఆఫీసర్లకి శక్యంకాకపోయింది. ఈ కొల్లగొట్టడం ఎంతవరకూ మితిమీరిపోయిందంటే దీనిని అణచడానికని గస్తీదళాలను నియమించి, "ప్రస్తుతపు స్వైరవిహారం ఆగిపోయే వరకూ" అన్ని ఇతర యుద్ధచర్యలకూ స్వస్తిచెపుతూ 17 వ తేదీని ఉత్తరవు చేస్తేనేగాని జనరల్ కాంబెల్‌కు మరోమార్గం లేకపోయింది. సైనికులు పూర్తిగా హద్దుమీరిపోయినట్టే కనబడుతూంది. 18 వ తేదీకల్లా మరీ హీనమైన దోపిడీచర్యలు కట్టిపోయినప్పటికీ విధ్వంసకార్యాలు మాత్రం ఇంకా యధేచ్ఛగా కొనసాగుతూన్నట్టే కనబడుతూంది.

ఇళ్ల పైకప్పులనుండి దేశీయులు సాగిస్తూన్న కాల్పులు పట్నంలోపున పురోగమిస్తూన్న సైని కులు ఒకవైపునుండి ఇంకా ఎదుర్కొంటూండగానే, అదే సమయంలో వెనువెంటనే వస్తూన్న సైన్యం మాత్రం తమ చిత్తంవచ్చినట్టూ కొల్లగొట్టుతూ వినాశకర కృత్యాలను జరుపు తూనే ఉంది. దోపిడీ చెయ్యకూడదనీ, ఇందుకై ప్రతి రెజిమెంటునుండీ కొన్ని బలమైన దళాలు బయలుదేరి పట్నంలో విహారం చేస్తూన్న తమ తోడిసైనికులను పట్టుకుని తోడ్తెచ్చి, తమ శిబిరపరివారాన్నందరినీ శిబిరంనుండి కదలకుండా బసలలో ఉండేటట్టు చూడాలనీ, డ్యూటీమీద ఉన్నవారుతప్ప, ఇతరులెవ్వరూ శిబిరం వదిలివెళ్లకూడదనీ, సాయంకాలానికి మరొక ఉత్తరవు జారీ అయింది. ఈ ఉత్తరవులనే మరొకసారి గుర్తుకుతెస్తూ 20 వ తేదీన మళ్లీ ఇంకొక ఉత్తరవు వెలువడింది. ఆ రోజునే "ఆఫీసర్లూ పెద్దమనుష్యులూ" అయిన ఇద్దరు బ్రిటిష్‌వాళ్లు, లెఫ్టినెంట్ కేవ్, లెఫ్టినెంట్ తాక్‌వెల్‌గార్లు, "పట్నంలోకివెళ్లి లూటీ చేస్తూండగా వారు ఒక ఇంట్లో హత్యచేయబడ్డారు;" కాగా 26 వ తేదీన కూడా పరి స్థితులింకా ఎంత విషమంగా ఉండెనంటే దోపిడీలనూ అత్యాచారాలనూ అణచివేయడానికై అత్యంత కఠినమైన ఆజ్ఞలు జారీచేయవలసి వచ్చింది; హాజరుపట్టీలను గంటకొకసారి పిల వడం ఆరంభించారు; సైనికులెవ్వరూ పట్నంలోకి వెళ్లకూడదని కఠినమైన ఆజ్ఞలు మంజూరు చేశారు; శిబిర పరివారంలోని వారెవరైనా సరే ఆయుధాలు ధరించి పట్నంలో తిరుగు తూండగా పట్టుబడినట్టయితే వారిని వెంటనే ఉరితీస్తామని తెలియజేశారు; డ్యూటిలో ఉన్నప్పుడు తప్ప మిగతా సమయాల్లో సైనికులెవ్వరూ ఆయుధాలు ధరించకూడదని నిషేధించారు; యుద్ధంలో పాల్గొనని వారినందరూ నిరాయుధులు గావించబడాలని ఉత్తరవుచేశారు. ఈ ఆజ్ఞలు పకడ్బందీగా అమలు జరిపేందుకుగాను, కొరడాలతో శిక్షించడానికై "ఉచితమైన స్థలాల్లో" ముక్కోణపు చట్రాలను నిర్మించారు.

పంథొమ్మిదవ శతాబ్దిలో నాగరికతచెందిన సైన్యంలో ఇలాంటి చర్యలు అవలంబించ వలసి వచ్చిందంటే పరిస్థితులు నిజంగా ఎంతవరకూ దిగజారిపోయాయో తెలుస్తూంది; ప్రపంచంలో మరెక్కడైనాసరే మరేదేశపు సైన్యాలైనా ఈ అత్యాచారాలలో పదోవంతు జరిపి ఉండిన పక్షంలో బ్రిటిష్ పత్రికలు వాటిని ఎంత అపకీర్తిపాల్జేసి ఉండేవో కదా! ఇప్పుడివన్నీ బ్రిటిష్ సైన్యమే కావించిన ఘనకార్యాలై ఉండడం కారణంగా, ఇవన్నీ యుద్ధం తరువాత స్వభావికంగా సంభవించే విషయాలేనని మనతో ఇప్పుడు చెబుతున్నారు. తాము ఘనకార్యాలు సాధించి కీర్తి సంపాదించే ప్రదేశపు దరిదాపున చిన్నచిన్న వెండిచెమ్చాలుగాని, రత్నఖచితము లైన కంకణాలుగాని, ఇల్లాంటివే ఏవో స్వల్పవిలువగల స్మృతిచిహ్నాలు కనబడితే, బ్రిటిష్ ఆఫీ సర్లూ పెద్దమనుష్యులూ అయినవారు ఆ వస్తువులను స్వేచ్ఛగా జేబులోవేసుకున్నా ఏమీ తప్పులేదు; ఇక విచ్చలవిడిగా జరుగుతూన్న బందిపోట్లనూ అత్యాచారాలనూ ఆపడానికని,

యుద్ధం మధ్యలోనే తన సైన్యాన్నే నిరాయుధులను చేయక కాంబెల్‌కి తప్పిందికాదంటే, అందుకేవో తగిన మిలిటరీ కారణాలు తప్పకుండా ఉండేవుంటాయి; ఇకపోతే, ఎంతో శ్రమ అనుభవించి ఎన్నో కష్టాలకులోనైన తరువాత పాపం ఈ దురదృష్టవంతులు ఒక వారం రోజుల పాటు ఆటవిడుపు సెలవు సంపాదించి, ఏదో కాస్త సరదాగా ఆడుకుంటూంటే, వారిని ఎవ్వరూ తప్పపట్టుకోరు.

అసలు వాస్తవవిషయమేమిటంటే, ఇంత పశుప్రాయమైన సైన్యం ఒక్క బ్రిటన్‌లో తప్పవిడిచి యూరప్‌లోగాని అమెరికాలోగాని మరెక్కడాలేదు. దోపిడీ, అత్యాచారం, ఊచకోత — ఈ ఘోరాలు ఇతరత్రా పూర్తిగా స్వస్తిచెప్పబడినప్పటికీ — ఇవి మాత్రం బ్రిటిష్ సైనికునికి అనుశ్రుతంగా సంక్రమించుతూన్నట్టి మర్యాదలూ, సహజంగా వేళ్ళు పాదుకున్నట్టి హక్కులే. ద్వీపకల్ప యుద్ధంలో బాడాహోస్, సాన్ సబాస్టియన్‌లపై[83] తుపానుదాడి జరిపిన తరువాత రోజులతరబడి సాగించిన ఘోరాలతో సమానమైనవి ఫ్రెంచి విప్లవం తరువాత మరే ఇతర జాతి చరిత్రలోనూ జరిగివుండలేదు; ఇకపోతే మధ్యయుగాలనాటి అనువాయితీ ప్రకారం, దాడిచేసి స్వాధీనపరచుకున్న నగరాన్ని కొల్లగొట్టడమనే హక్కు ఇతరత్రా అన్ని దేశాల్లోనూ నిషేధించబడినప్పటికీ, బ్రిటిష్ సైన్యంలో మాత్రం నేటికీ నియమం తప్పకుండా యథా విధిగానే అమలు జరుపబడుతూంది. ఢిల్లీలో మాత్రం అత్యవసరమైన మిలిటరీ పరిస్థితుల దృష్ట్యా, ఈ నియమానికి అంతరాయం కలుగక తప్పిందికాదు; కాగా ఢిల్లీలో చేయిజారిపోయిన అవకాశాన్ని ఇప్పుడు లక్నోలో వడ్డీతో కూడా రాబట్టుకునే తరుణం దొరికింది. పన్నెండు దినాలు అహోరాత్రాలుగా లక్నోలో బ్రిటిష్ సైన్యమంటూ లేనేలేదు — అక్కడున్నదల్లా ఆ పట్నంనుండి తరిమివేయబడిన సిపాయిలకంటె హద్దూపద్దూ మీరిపోవడంలోనూ, దౌర్జన్యంలోనూ, దురాశలోనూ ఎట్టిపోలికాలేకుండా మించిపోయి బందిపోటు ముఠాలకింద దిగజారిపోయి తప్పతాగి పశుప్రాయంగా స్వైరవిహారం చేస్తూన్నట్టి అల్లరిమూకే. 1858 లో లక్నోను కొల్లగొట్టిన ఘటన బ్రిటిష్ సైనికశాఖకంతటికీ శాశ్వత కళంకంగా కలకాలమూ చరిత్రలో నిలబడిపోతుంది.

ఇండియాలో నాగరికతనూ మానవత్వాన్నీ ఉద్ధరించేందుకై పురోగమించుతూ బరి తెగిపోయినట్టి సైనికులు, దేశీయులయొక్క చరాస్తులను మాత్రమే నిరాటంకంగా కాజేయగా, వీరి వెనువెంటనే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం రంగంలోకి ప్రవేశించి దేశీయులను నిలువునా వొలిచేసి వారి స్థిరాస్తులను కాజేస్తూంది. ప్రథమ ఫ్రెంచి విప్లవం కులీనప్రభువుల భూములనూ చర్చి భూములనూ జప్తుచేసిందని రగడ లేవదీశారే! ఆర్లియన్స్ కుటుంబంవారి ఆస్తులను లూయీ నెపోలియన్ జప్తుచేశాడని రగడ లేవదీశారే! ఇక్కడో, బ్రిటిష్ కులీనవంశస్థుడైనట్టీ, మాటల్లోనూ ప్రవర్తనలోనూ హావభావాల్లోనూ నవనీతంలాంటి సాధుస్వభావాన్ని ప్రదర్శించుతూన్నట్టీ పెద్దమనిషీ అయినట్టీ లార్డ్ కానింగ్ రంగంమీదకి దయచేసి, తన

పైఅధికారి అయిన వైకౌంట్ పామర్‌స్టన్ హుకుమ్ ప్రకారం ఏకంగా ఒక జాతికి చెందిన ప్రజలందరి భూములను, పదివేల చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణంలో వున్న ప్రతి ఎకరా, ప్రతి సెంటూ, ప్రతి కుంటా జప్తుచేసి కాజేస్తున్నాడే.[84] అయితే ఏంగాక! జాన్ బుల్‌కి రవంత చక్కని లూటీ దొరికిందిగా మరి! పోతే, కనివినిఎరుగని ఈ చర్యపట్ల కొత్తగా అధికారానికి వచ్చిన ప్రభుత్వం పేరిట లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరో తన ఆక్షేపణ తెలిపిన వెంటనే, "Times" పత్రికతోపాటుగా ఒక దండు దండూ చిన్న బ్రిటిష్‌పత్రికలు ఒక్క పాళంగా లేచి పెద్ద గాలిదుమారం లేవనెత్తి, ఈ మొత్తం దోపిడీనంతనీ సమర్థించుతూ, తన మనపొచ్చిన ఆస్తిని జప్తుచేసి కాజేయడానికి జాన్ బుల్‌కి హక్కు ఉందంటూ జాన్ బుల్ కొమ్ముకాయడానికని వాదించడం మొదలెట్టారు. అవును మరి, అనన్యసామాన్యుడైన వ్యక్తికాడా జాన్? "Times" చెప్పినట్టు, ఇతగానికి సత్కీర్తిని ప్రసాదించే సుగుణాలే, ఇతరులకి అప్రతిష ఆపాదించే దుర్గుణాలుగా మారిపోతాయి.

ఇదిలా ఉండగా — దోపిడి చేసుకోవడానికిగాను బ్రిటిష్ సైన్యం పూర్తి విచ్ఛిత్తి పుణ్యమా అంటూ — తిరుగుబాటుదార్లు నిరాఘాటంగా, వారినెవ్వరూ వెన్నాడకుండానే తప్పించుకుని దేశంలోకి పారిపోయారు. వారిప్పుడు రోహిల్‌ఖండ్‌లో సాంద్రీకృతమౌతున్నారు; కొందరు అయోధ్యలోనే ఇంకా చిల్లర యుద్ధాలు సాగిస్తున్నారు; పోతే తప్పించుకు పారిపోయిన వారిలో మరికొందరు బుందేల్‌ఖండ్ దిశగా పలాయితులైయారు. ఇక ఎండలూ వర్షాలూ రేపోమాపో ఆరంభింపనున్నాయి; కిందటేడులాగా కాలమానం బ్రిటిష్ శరీరతత్వాలకు అత్యంతానుకూలంగా ఉండినట్టుగా ఈ ఏడుండేటట్టు కనబడ్డంలేదు; కిందటేడాది బ్రిటిష్ సైనికులందరూ శీతోష్ణ పరిస్థితులకి కొంతకాకపోతే కొంతవరకైనా అలవాటుపడ్డారు; ఈ ఏడాది అక్కడకు వెళ్లిన బ్రిటిష్ సైనికులలో చాలామంది కొత్తగా దిగినవాళ్లే. జూన్, జూలై, ఆగస్టులలో ప్రారంభంకాబోయే యుద్ధచర్య ఫలితంగా అనేక బ్రిటిష్ ప్రాణాలు ఆహుతి కానున్నాయనడంలో ఎట్టి సందేహమూ ఉండనక్కరలేదు; ఇక స్వాధీనపరచుకున్న ప్రతి పట్నంలోనూ కొంత రక్షణసేనను విధిగా ఉంచాల్సిన ఫలితంగా, క్రియాశీలమైన సైన్య మంతా ఇట్టే మటుమాయమై తీరుతుంది. నెలకి 1,000 చొప్పున కొత్త అదనపు బలాలు దిగినప్పటికీ సైన్యంలో యుద్ధసమర్థులైన సైనికుల సంఖ్యను నిలబెట్టడానికి ఇది ఏమాత్రమూ చాలదనే ఖబురు అప్పుడే మనకి వినబడుతూంది; ఇక దుర్గరక్షణ సైన్యాలను గురించి చెప్పాల్సొస్తే, కేవలం ఒక్క లక్నోలోనే అధమం 8,000 మంది, అనగా కాంబెల్ సైన్యంలో మూడవవంతుకు పైగా, అవసరమౌతారు. రోహిల్‌ఖండ్‌లో యుద్ధచర్యలకై సన్నద్ధం చేయవల సిన సైనికబలం లక్నోలో ఉంచవలసిన రక్షణసేనకంటె బలమైనదిగా ఉండడానికి ఏమాత్రమూ అవకాశం ఉండేటట్టు కనబడదు; ఇంతవరకూ యుద్ధాలతోనూ ముట్టడులతోనూ జరిగిన

ఈ సంగ్రామంవల్ల బ్రిటిష్‌వారికి కలిగిన చికాకులకంటెనూ ప్రాణనష్టంకంటెనూ, తిరుగుబాటుదార్లలో పెద్దపెద్ద బలాలను చెదరగొట్టడంలో తప్పనిసరిగా విజయం సమకూర్చే గెరిల్లా యుద్ధంలోనే మరింతహెచ్చుగా చికాకులూ ప్రాణనష్టమూ సంభవించుతాయన్న అభిప్రాయం బ్రిటిష్ ఆఫీసర్లలో అంతకంతకు అధికసంఖ్యలో వ్యాపించుతూందని కూడా వార్తలు చెబుతూన్నాయి. ఇక అన్నిటికంటె తుది విషయమేమిటంటే, ఇంగ్లీషువారికి ఏ విధంగానూ సుభసూచకంగా ఉండని రీతిలో సిక్కులు మాట్లాడ్డం మొదలెడుతున్నారు. తమ సహాయంలేనిదే ఇండియాను నిలబెట్టుకోవడం బ్రిటిష్‌వారి తరంగాదనీ, తామే గనుక ఉపప్లవంలో చేరివుంటే, ఎల్లకాలం కాకపోయినా అధమం కొంతకాలం వరకైనా ఇండియాను నిలబెట్టుకోవడం ఇంగ్లీషువారికి కష్టమైపోయేదనీ వారిలో ఒక అభిప్రాయం ఏర్పడింది. దీనిని వీరు మాట మిగల్చకుండా బాహాటంగానే చెబుతున్నారు; చెప్పడమేకాకుండా ప్రాగ్దేశస్థులకు సహజమైన ధోరణిలో అతిశయోక్తులలోనే చెబుతున్నారు. వెనుక ముడ్కీ, ఫెరోజిషా, అలివాల్[85] యుద్ధాలలో తమను ఓడించినట్టి శ్రేష్ఠజాతివారుకారు ఇప్పటి ఇంగ్లీషువారు అనే ఒక నమ్మకం వారిలో కుదిరిపోయింది; ప్రాక్ జాతులలో ఇటువంటి అభిప్రాయం ఒకసారి గనుక ఏర్పడిందంటే, ఇక ఒక్క అడుగుదాటితే బహిరంగమైన యుద్ధమన్న మాటే; ఒక్క అగ్గిరవ్వ పడిందంటే బ్రహ్మాండమైన అగ్నిజ్వాల లేచిపోతుంది.

మొత్తంమీద చూస్తే, ఢిల్లీని పట్టుకున్నంత మాత్రాన ఇండియాలో తిరుగుబాటు ఎలా అంతంకాలేదో, లక్నోని పట్టుకున్న మాత్రాన కూడా అలాగే అంతంకావడంలేదు. ఈ ఎండాకాలంలో జరగబోయే యుద్ధం ఫలితంగా ఎట్టి ఘటనలు సంభవించవచ్చునంటే, ఆ యుద్ధచర్యలనే బ్రిటిష్‌వారు చలికాలంలో ఇంచుమించు ప్రధానంగానైనా పునః ప్రారంభించవలసి వస్తుందేమో అని కూడా అనిపిస్తూంది; అంతేకాదు, పంజాబ్‌నే పునః జయించవలసివస్తుందేమో కూడా. పరిస్థితులు ఎంత అనుకూలంగా పరిణమించినప్పటికీ, సుదీర్ఘమైనట్టి కష్టనష్టాలతో కూడుకున్నట్టి గెరిల్లాయుద్ధం వారు ముందుముందు ఎదుర్కోవాల్సి ఉంటుందన్న విషయం మాత్రం తథ్యం—ఇది ఇండియాలోని మండుటెండలో గడపవలసిన యూరపియన్లకెంతమాత్రమూ రుచించదనడంలో ఎట్టి సందేహమూ లేదు.

ఎఫ్. ఎంగెల్స్‌చే 1858 మే 8 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 మే 25 వ తేదీగల
నెం. 5333 సంచికలో ఒక సంపాదకీయ
వ్యాసంగా ప్రచురించబడింది.

169

కారల్ మార్క్స

అయోధ్యను కలిపివేసుకోవడం[86]

ఒక రాజ్యం వేరొకరాజ్యంమీద యుద్ధం ప్రకటించకుండానే, లేదా ఆ రాజ్యంతో యుద్ధ పరిస్థితిని స్థాపించుకోకుండానే, ఆ రాజ్యంలోని ఒక రాష్ట్రంపై అధికస్థాయిని యుద్ధచర్యలు సాగించవచ్చునని అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్రంలో ఒక సరికొత్త సూత్రాన్ని సుమారు పద్దెనిమిది నెలల క్రితం కాన్‌టన్‌వద్ద బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ప్రతిపాదించింది. ఈ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమే ఈనాడు ఇండియా గవర్నర్ జనరల్, లార్డ్ కానింగ్ ద్వారా నేడు అమలులోవున్న అంతర్జాతీయ న్యాయసూత్రాలను తలకిందులు చేయడానికై మరొక అడుగు ముందుకు సాగింది. ఈ ప్రభుత్వం:

> "అయోధ్య రాష్ట్రంలో భూస్వామ్యపు హక్కును బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం భుక్త పరచుకొని, ఈ హక్కును తనకు ఉచితమని తోచిన రీతిని వినియోగిస్తుంది,"[87]

అని ప్రకటించింది.

1831 లో వార్సా పతనానంతరం,[88] పోలెండులోని అనేక కులీనవంశస్థుల స్వాధీనంలో వున్న "భూస్వామ్యపు హక్కు" రష్యా చక్రవర్తి* భుక్తపరచుకున్నప్పుడు, బ్రిటిష్ పత్రికలూ పార్లమెంటూ ఏకగ్రీవంగా తమ కోపోద్రేకాన్ని పెద్దపెట్టున ప్రకటించాయి. నొవారా యుద్ధానంతరం,[89] స్వాతంత్ర్య సమరంలో ప్రముఖపాత్రను వహించిన కొంతమంది లొంబార్డీ కులీనవంశస్థుల ఎస్టేట్లను ఆస్ట్రియా ప్రభుత్వం సరాసరి భుక్తంచేసుకోకపోయినా, కేవలం

---

* మొదటి నికోలస్ — సం.

తాత్కాలికంగా తన స్వాధీనంలోకి మాత్రమే తెచ్చుకొనేసరికల్లా, ఏకగ్రీవమైన ఆ బ్రిటిష్ కోపోద్రేకం పునరుక్తంకాబడింది. పోతే, లూయీ ఫిలిప్ రాజ్యానికొచ్చినప్పుడు, ఏవో న్యాయ శాస్త్ర సంబంధమైన మడతపేచీలు రాగా, సాధారణ ఫ్రెంచి న్యాయశాస్త్రం ప్రకారం ప్రభుత్వ భూములకింద దఖలుపడకుండా ఉండిపోయినట్టి ఆర్లియన్స్ కుటుంబంవారి ఎస్టేట్లను 1851 డిసెంబరు 2 న లూయీ నెపోలియన్ భుక్తంచేసుకునేసరికి, బ్రిటిష్ ఆగ్రహా వేశాలకు మితిమీరా లేకపోగా, కేవలం ఈ ఒక్క చర్యవల్లనే సమాజ వ్యవస్థ అసలు పునాదులే తలకిందులైపోయాయనీ, పౌరసమాజంయొక్క మనుగడకే స్వస్తిచెప్పాల్సి వచ్చిందనీ లండన్ "Times" పత్రిక రాసింది. ధర్మబద్ధమైన ఈ ఆగ్రహమంతా నేడు ఆచరణలో వ్యక్త మైంది. ఏ కొద్దిమంది కులీనవంశస్థుల జమీలో, ఏ రాజకుటుంబీకుల ఎస్టేట్లో కాకుండా, సుమారు ఐర్లండు విస్తీర్ణంతో సమానమైన ఒక రాజ్యంలో[90] ఈ మూలనుండి ఆ మూల వరకూ వున్న యావత్తు భూమినీ, లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరో స్వయంగా అన్నట్టు "ఒక యావత్తు జాతి ప్రజల వారసత్వాన్నే" ఒక్క కలంపోటుతో ఇంగ్లండు భుక్తంచేసుకుంది.

కనివినియెరుగనట్టి ఇట్టి చర్యను న్యాయమైనదేనని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం పేరిట సమర్థించడానికి లార్డ్ కానింగ్ చెప్పిన సాకులు — కారణాలని అనేందుకు మాకు నోరు రావడంలేదు — ఏమిటో విందాం: మొదటిది: "లక్నోపట్టణాన్ని సైన్యం ఆక్రమించుకుంది;" రెండవది: "తిరుగుబాటు చేసిన సైనికులచే ప్రారంభించబడిన ప్రతిఘటనకు పట్టణప్రజల సహాయమూ, మొత్తంమీద రాష్ట్రప్రజలందరి సహాయమూ లభించింది;" మూడవది: "వారు ఒక మహాపరాధం చేశారు; తత్కారణంగా ధర్మశాస్త్ర సమ్మతమైనట్టి శిక్షకు వారు అర్హులవుతున్నారు." దీనినే స్పష్టంగా చెప్పాలంటే: బ్రిటిష్ సైన్యం లక్నోను పట్టు కుంది గనుక, అయోధ్యలోని యావత్తు భూమినీ, మిగతా రాష్ట్రమంతా తమ స్వాధీనంలోకి రాకపోయినప్పటికిన్నీ, భుక్తంచేసుకొనే హక్కు ప్రభుత్వానికుందన్నమాట. బ్రిటిష్‌వారి జీత భత్యాలను తింటూ అయోధ్యలో వున్న దేశీయసైనికులు పితూరీ చేశారు గనుక బ్రిటిష్ పరిపాలనను బలాత్కారంగా నెత్తిమీద రుద్దబడిన అయోధ్య పౌరులకు తమ జాతీయ స్వాతం త్ర్యానికై తిరుగుబాటు చేసేందుకు హక్కులేదన్నమాట. ఇంకా క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే, అయోధ్యలో న్యాయసమ్మతంగా ఏర్పడిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాధికారంపై అయోధ్య ప్రజలు తిరుగబడ్డారు; గనుక వారి ఆస్తులను భుక్తంచేసుకోడానికి ఈ తిరుగుబాటు తగిన కారణంగా ఏర్పడుతూందని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఇప్పుడు ప్రకటించుతూందన్నమాట. లార్డ్ కానింగ్ మాటల్లో వున్న డొంకతిరుగుడు అంతా ఒక పక్కకు నెట్టివేసి చూస్తే, అయోధ్యలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం న్యాయసమ్మతంగా ఏర్పడిందని లార్డ్ కానింగ్ భావిస్తున్నట్టుగా అసలు ప్రశ్న తేల్తూంది.

ఇక అయోధ్యలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఏ విధంగా ఏర్పడిందో చూదాం: అయోధ్య మీద దెబ్బతీయడానికి తగిన తరుణం ఆసన్నమైందని 1856 లో లార్డ్ డల్‌హూసీ ఎప్పుడైతే నిశ్చయించుకున్నాడో, అతడు వెంటనే కాన్పూర్‌లో ఒక సైన్యాన్ని సాంద్రీకరించి, ఈ సైన్యాన్ని నేపాల్ రాజుపై నిఘాపెట్టి ఉంచడానికోసం సమీకరించినట్లుగా అయోధ్య రాజు*కి తెలియజేశాడు. ఉన్నట్టేవుండి, హఠాత్తుగా ఈ సేన అయోధ్యపై దండయాత్ర సాగించి, లక్నోను స్వాధీనపర్చుకుని, రాజును ఖైదుచేసింది. తన రాజ్యం బ్రిటిష్ వారికి ధారాదత్తం చేసివేయమని అతనిపై ఒత్తిడి తెచ్చారు, కాని ఫలితం లేకపోయింది. దానితో అతన్ని కలకత్తాకు తీసుకుపోయి, అతని రాజ్యం ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ రాజ్యంలో కలిపేసుకోబడింది. 1801 లో లార్డ్ వెలస్లీ అయోధ్యరాజుతో చేసుకున్న సంధిపత్రంలో[91] 6 వ నిబంధనను పురస్కరించుకుని ఈ విశ్వాసఘాతుక దండయాత్ర జరిగింది. ఈ 1801 నాటి సంధి, 1798 లో సర్ జాన్ షోర్ చేసుకున్న సంధియొక్క స్వభావసిద్ధమైన ఫలితమే తప్ప మరేమీకాదు. స్వదేశ సంస్థానాధీశులతో ఆ రోజుల్లో ఆంగ్ల-హైందవ ప్రభుత్వం ఏర్పరచుకున్న సంబంధాలలో అవలంబించిన మామూలు విధానం అనుసరించి, ఈ మొదటి 1798 వ సంధి ఇరుపక్షాలమధ్య పరస్పర సైనిక సహకారానికి, అనగా ఇతరులమీద తమలో ఒకరు దాడిచేసినా, లేదా తమరిలో ఒకరిమీద ఇతరులు దాడిచేసినా ఉభయులూ ఒకరికొకరు సహాయంచేసుకోడానికై చేసుకున్న సంధి. ఈ సంధి ఫలితంగా ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి సాలీనా 76 లక్షల రూపాయిలు (38 లక్షల డాలర్లు) ధనసహాయం ముట్టింది; కాని సంధి పత్రంలోని 12 వ, 13 వ నిబంధనల ననుసరించి అయోధ్యరాజు తన దేశపు ప్రజలపై పన్నుల భారం తగ్గించాల్సొచ్చింది. నిజానికి కేవలం పరస్పరమూ వ్యతిరేకంగా ఉన్న ఈ రెండు షరతులనూ ఏకకాలంలో అమలుజరుపడానికి అయోధ్యరాజుకి ఎంతమాత్రమూ సాధ్యంకాదు. ఇలాంటి విషమపరిస్థితులను సృష్టించడానికే ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వేసిన ఈ ఎత్తు ఫలితంగా, కొత్త చిక్కులు ఏర్పడి, వాటిని సర్దుకోడానికై 1801 లో మరో సంధి జరిగింది; దీని ప్రకారం వెనుకటి సంధిలో ఏ షరతులైనా ఉల్లంఘింపబడినట్లు నేరారోపణ జరిగిన పక్షంలో అందుకు పరిహారంగా కొంత రాజ్యభాగాన్ని అయోధ్యరాజు ఇచ్చుకోవలసి ఉంటుంది; ఆ విధంగా భూభాగాన్ని దత్తముగా తీసుకోవడం నిలువునా బందిపోటుదొంగతనమేనని ఆ రోజుల్లో పార్లమెంటులో నిశితంగా ఖండించడంచేత, తన కుటుంబానికి రాజకీయంగా అప్పుడున్న పలుకుబడి ఫలితంగా లార్డ్ వెలస్లీ తప్పించుకు బయటపడ్డాడేగాని, లేకుంటే విచారణ కమిటీముందు బోనులోకి ఎక్కి ఉండవలసిందే.

---

* వజీద్ ఆలీ షా — సం.

కాలరాత్రి

ఈ భూభాగాన్ని ఇచ్చినందుకు ప్రతిఫలంగా, సంధిపత్రంలోని 3 వ నిబంధన అనుసరించి, మిగిలిన భూభాగాల్ని అంతశ్శత్రువులనుండీ బాహ్య శత్రువులనుండీ రక్షించుతాననీ, వాటిపై, అయోధ్యరాజుకూ ఆయన వారసులకూ, ఆయన తదనంతరం రాజ్యం అదిష్ఠించే వారికీ ఆచంద్రతారార్కం భుక్తాన్ని కంపెనీ హామీ ఇచ్చింది. కాని ఈ 6 వ నిబంధనలోనే, రాజుకింద గోతులు తీస్తూన్న మాట ఒక్కటుంది: అదేమిటంటే, తన ప్రజల యోగక్షేమాదులకు దోహదకారిగా ఉండేటట్టి, తన ప్రజల ధనమానప్రాణాలకు భద్రత కల్గించడానికి అనుకూలమైనట్టి పరిపాలనా విధానం తన సొంత ఉద్యోగులద్వారా నిర్వహింపజేస్తానని ఆ నిబంధనలో రాజు పూచీపడ్డాడు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో ఈ సంధినిబంధనలు అయోధ్యరాజు ఉల్లంఘించాడనే అనుకుందాం; సంధి ప్రకారం అతని ప్రభుత్వం తన ప్రజల ధనమానప్రాణాలకు ఎట్టి భద్రత కల్పించడంలేదనే (మాటవరసకు వాళ్లను ఫిరంగి మూతులకుకట్టి పేల్చేస్తున్నాడనీ, వారి ఆస్తిపాస్తులను లాక్కొంటున్నాడనీ) అనుకుందాం; అలాంటప్పుడు ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి పరిహారం ఏమైనా ఉందా? అయోధ్యరాజుతో సంధి చేసుకున్నారంటే అతను సర్వంసహాధికారాన్ని కలిగిన రాజనీ, అతడు స్వేచ్ఛగా వ్యవహరించగలిగే స్వతంత్ర వ్యక్తి అనీ, సంధికి ఒక పక్షంవాడనీ సంధిలో ఒప్పుకున్నట్టే గదా. సంధి ఉల్లంఘించబడినదనీ, తత్ఫలితంగా సంధి రద్దయిపోయిందనీ, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ ఎప్పుడైతే ప్రకటించిందో, అప్పుడు కంపెనీకి రెండేరెండు మార్గాలుంటాయి: రాయబారాలు సాగించి, రాయబారాలకి అదనంగా ఒత్తిడి తీసుకొచ్చి తత్ఫలితంగా కొత్త సంధినైనా కుదుర్చుకోవాలి; లేదా రాజుమీద యుద్ధమైనా ప్రకటించాలి. అంతేగాని యుద్ధం ప్రకటించకుండానే ఆయన రాజ్యంమీద దండయాత్ర సాగించి, అకస్మాత్తుగా ఆయనను ఖైదుచేసి, ఆయనను రాజ్యభ్రష్టుని గావించి, ఆయన రాజ్యాన్ని లాక్కుని తమ రాజ్యంలో కలిపేసుకోవడము సంధిని ఉల్లంఘించడమే కాకుండా, అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్రంలో ప్రతిసూత్రాన్నీ కాలరాయడమే అవుతుంది.

అయోధ్యని కలిపేసుకోవడం బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి హఠాత్తుగా పుట్టిన బుద్ధేమీ కాదని ఒక చిత్రమైన ఘటనవల్ల రుజువవుతూంది. 1831 లో లార్డ్ పామర్‌స్టన్ విదేశాంగమంత్రి అయిన ఉత్తరక్షణంలోనే అయోధ్యను కలిపేసుకోవలసిందని అప్పటి గవర్నర్ జనరల్‌కు* తాఖీదు పంపించాడు. కాని అప్పట్లో వున్న తాబేదారు మాత్రం ఆ పని చేయ నిరాకరించాడు. ఈ వ్యవహారమంతా ఎలాగో అయోధ్యరాజు** చెవిని పడింది; ఆయన ఏదో నెపంతో

* విలియం బెంటింక్ — సం.

** నజీర్-ఎ-ద్దీన్ — సం.

లండన్‌కు ఒక రాయబారం పంపాడు. ఈ రాయబారి తనకు కలిగిన ఆటంకాలనన్నిటినీ నిగ్రహంతో ఓర్చుకుని, ఎలాగైతేనేం చివరకి బ్రిటిష్ రాజు, నాల్గవ విలియమ్‌తో భేటీవేసుకొని, తన రాయబారం విన్నవించుకోగల్గాడు. అంతవరకూ ఈ వ్యవహారం గురించి అసలే తెలియని నాల్గవ విలియమ్, అయోధ్యదేశాన్ని ఎదుర్కొంటూన్న ప్రమాదం అప్పుడు తెలుసుకున్నాడు. దీని ఫలితంగా నాల్గవ విలియమ్‌కీ పామర్‌స్టన్‌కీ ఘాటైన వాగ్వాదం జరిగి, ఇక మీదట ఇటువంటి coups d'état* సాగించడానికి ఎంతమాత్రమూ వీల్లేదనీ, ఇటువంటిది జరిగినట్టయితే వెంటనే బర్తరఫు చేస్తాననీ రాజు పామర్‌స్టన్‌కి గట్టిగా చెప్పాడు. అయోధ్యను కలిపేసుకోవడమూ, ఆ దేశంలోవున్న భూములనన్నిటినీ భుక్తంచేసుకోవడమూ పామర్‌స్టన్ తిరిగి అధికారానికి వచ్చిన తరువాతే జరిగిందన్న విషయం మనం ముఖ్యంగా జ్ఞాపకం తెచ్చుకోవాలి. 1831 లో అయోధ్యను కలిపేసుకోవడానికి చేసిన ప్రథమ ప్రయత్నాలకు సంబంధించిన కాగితాలు సభవారికి అందజేయాలని కొద్దివారాల క్రితం హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌లో ప్రతిపాదించబడగా, ఆ కాగితాలు గల్లంతైపోయాయని బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ కార్యదర్శి, మిస్టర్ బెయిలీ తెలియజేశాడు.

మళ్లీ 1837 లో పామర్‌స్టన్ రెండవ దఫా విదేశాంగమంత్రి అయిన తరువాతనూ, లార్డ్ ఆక్‌లండ్ ఇండియా గవర్నర్ జనరల్‌గా ఉన్నప్పుడూ, అయోధ్యరాజు**కి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీతో మరొక సంధి చేసుకోక తప్పిందికాదు. 1801 నాటి సంధిలోని 6 వ నిబంధనను గూర్చి ప్రస్తావించుతూ, "ఆ నిబంధనలో వివరించిన బాధ్యతను" (దేశాన్ని బాగా పరిపాలించడం) "నెరవేర్చని పక్షంలో పరిహారం ఏమీ చెప్పబడలేదు" గనుక, కొత్త సంధి షరతుల్లో 7 వ నిబంధనుచేర్చి, అందులో విశేషించి ప్రత్యేకంగా ఈ కింది విధంగా వివరించడం జరిగింది:

> "అయోధ్యరాజుగారు తన ప్రభుత్వంలోని పోలీసు, న్యాయపరిపాలనా, రెవిన్యూ శాఖలలో వున్న లోపాలు చక్కదిద్దేందుకై బ్రిటిష్ రెసిడెంటుతో యోచించి సమర్థవంతములైన పరిష్కార మార్గాలు వెంటనే ఆలోచించాలి; బ్రిటిష్ రెసిడెంటుయొక్క సలహాలనూ హితవులనూ అయోధ్యరాజుగారు నిర్లక్ష్యంచేసిన పక్షంలోనూ, అయోధ్య రాజ్యంలో ప్రజాశాంతికి తీరని ప్రమాదం కలుగజేసే విధంగా అదేపనిగా మితిమీరి

---

*ప్రభుత్వంలో మార్పు కల్గించడానికని ప్రభుత్వంపై దెబ్బతీతలు — అనువాదకుడు.

** మహమ్మద్ ఆలీ షా — సం.

నట్టి నిర్బంధవిధానం, అరాచకం, దుష్పరిపాలన కొనసాగి, దుష్పరిపాలన జరిగిన రాజ్యభాగంలో — ఆ భాగం చిన్నదైనా సరే పెద్దదైనా సరే — జరిగినప్పటికీ, అట్టి రాజ్యభాగంలో తన సొంత అధికార్లను నియమించి, ఎంతకాలమైతే తనకు అవసర మని తోస్తుందో అంతకాలమూ పరిపాలనను సాగించే హక్కు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి ఇందుమూలంగా సంక్రమించుతూంది; ఇట్టి సందర్భాలలో, అన్ని ఖర్చులూ పోను మిగిలిన వసూలు మొత్తాన్ని రాజుగారికి ఖజానాలో చెల్లించి, సరైనట్టీ వాస్తవమై నట్టీ జమాఖర్చుల తప్సీళ్లు రాజుగారికి ఒప్పచెప్పడవౌతుంది.''

8 వ నిబంధనలో ఇంకా ఈ విధంగా ఏర్పాటుచేయబడింది:

''7 వ నిబంధన విధించుతూన్నట్టి బాధ్యతలను సలహాసంఘ సమేతుడైన ఇండియా గవర్నర్ జనరల్ నిర్వహించవలసివచ్చే పరిస్థితులలో, పరిపాలనా బాధ్య తను వహించి, పరిపాలనా బాధ్యత తీసుకోబడిన ఆ యా రాజ్యభాగాలలో దేశీయ పరి పాలనాసంస్థలలోనూ, పరిపాలనా రూపాలలోనూ తమకు సాధ్యమైనంతవరకూ, వీలు పడినట్టి అవసరమైన మార్పులు ప్రవేశపెట్టి, ఆ రాజ్యభాగాలను అయోధ్య సార్వ భౌమునికి తిరిగి ఇచ్చివేసే సమయం వచ్చినప్పుడు, యీ రాజ్యభాగాలను తిరిగి ఇచ్చివేయడమును సులభం చేసేటట్టుగా పరిపాలనను నిర్వహించేందుకు అతడు యత్నించుతాడు.''

ఒక పక్షాన సలహాసంఘ సమేతుడైన బ్రిటిష్ ఇండియా గవర్నర్ జనరల్‌కీ, రెండవ పక్షాన అయోధ్యరాజుకీ ఈ సంధి జరిగినట్టు సంధే వివరించుతూంది. ఆ విధంగానే, సంధిపత్రంపై ఇరుపక్షాలూ సంతకాలు చేయడంద్వారా సంధి అనుసమర్థించబడి, సంధి పత్రపు నకళ్లు మార్చుకోవడం కూడా జరిగింది. కాగా ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ తమ బోర్డు ఆఫ్ డైరెక్టర్లముందు సంధిపత్రం నకలు సమర్పించేసరికి, అయోధ్యరాజుకూ కంపెనీకీ ఉన్న స్నేహసంబంధాలకు ఇది ఆటంకం కలిగించి, దీనిద్వారా ఆ రాజుయొక్క హక్కులకు భంగం కలిగించుతూందన్న కారణంగా వారు సంధిని (1838 ఏప్రిల్ 10 ని) రద్దు చేసేశారు. ఇటువంటి సంధి చేసుకోడానికై కంపెనీ అనుమతిని పామర్‌స్టన్ కోరనూ లేదు; సంధిని రద్దుగావించినట్టు వారు చేసిన తీర్మానాన్ని అతను లెక్కచేయనూ లేదు. ఈ సంధి రద్దయిపోయిందన్న సంగతైనా అయోధ్యరాజుకు తెలియజేయలేదు. ఈ విషయం లార్డ్ డల్‌హౌసీయే స్వయంగా ఒప్పుకున్నాడు (1856 జనవరి 5 వ తేదీ నివేదిక):

"రాజాగారు రెసిడెంటుతో* చర్చలను సాగించేటప్పుడు, 1837 లో తనకు ముందుండిన రాజుతో చేసుకున్న సంధి గురించి అతడు మూడువంతులు తప్పకుండా ప్రస్తావించి తీరుతాడు; ఇంగ్లండులో సంధిపత్రం అందిన వెంటనే కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్లు దానిని రద్దుచేశారనీ, తత్ఫలితంగా అది ఎన్నడూ అమలులోకే రాలేదనీ రెసిడెంటుకు తెలిసిన విషయమే. 1837 లో జరిగిన సంధిషరతులలో సైనికబలం అధికంచేయవలసిందని విధించుతూ పెట్టిన కొన్ని కఠినషరతులు చాలా బాధాకరంగా ఉండిన కారణంగా, ఆ షరతులు అమలు జరపడంలేదని అయోధ్యరాజుగారికి తెలియజేసినప్పటికీ, సంధి అంతా కూడా సంపూర్ణంగా రద్దు గావించబడిందని మహామహులైన రాజుగారికి ఎన్నడూ తెలియపర్చి ఉండలేదన్న సంగతి కూడా రెసిడెంటుకు తెలిసిన విషయమే. ఈ విధంగా దాచిపెట్టి ఉంచడమూ, అన్ని సంగతులూ పూర్తిగా తెలియపరచకుండా ఉంచడమూ ఈ రోజున అత్యంత బాధాకరంగా పరిణమించింది. అంతటితో సరిపోకుండా, అధికారయుతంగా 1845 లో ప్రభుత్వంచే ప్రచురింపబడిన సంధిపత్రాల సంపుటంలో రద్దుగావించబడిన ఈ సంధిపత్రం కూడా చేర్చడం మరింత బాధాకరంగా పరిణమించింది."

ఆ నివేదికలోనే 17 వ విభాగంలో ఇలావుంది:

"1837 సంధి గురించి రాజుగారు ప్రస్తావించి, అయోధ్య పరిపాలన విషయంలో వెనకటి సంధి ప్రకారమే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికివ్వబడిన విస్తృతాధికారాలనే వారిప్పుడేల అమలుపర్చకూడదని ప్రశ్నించిన పక్షంలో, ఈ సంధిపత్రం కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్లముందు ఉంచినప్పుడు వారు దానిని సంపూర్ణంగా రద్దుగావించిన కారణంగా దానికి అస్తిత్వమే లేకుండా పోయిందనీ రాజుగారికి తప్పకుండా తెలియజేసితీరాలి. అదనపు సైనికబలాలను ఉంచినందుకు పరిహారంగా రాజుగారు ధనం చెల్లించాలంటూ రాజుగారిపై విధించిన 1837 సంధిలోని కొన్ని షరతులు రద్దుచేయబడుతున్నాయన్న విషయం లక్నోదర్బారుకు ఆ రోజుల్లోనే తెలియజేయబడిందన్న సంగతి రాజుగారి జ్ఞప్తికి తీసుకురావాలి. వెంటనే అమలులోకి రాని మిగిలిన సంధి షరతులను గురించి ఘనతవహించిన రాజుగారికి ఏవిధంగానూ తెలియపర్చడం అవసరం లేదనే అప్పట్లో భావించబడిందనీ, అశ్రద్ధకొద్దీ తరువాత తెలియపర్చడం జరగడం లోపించిందనీ తెలియపరచాలి."

* జేమ్స్ ఔట్రామ్ — సం.

1845 లో ప్రచురించబడిన అధికారయుతమైన సంధిపత్రాల సంకలన సంపుటిలో ఈ సంధిపత్రం చేర్చడమేకాకుండా, 1839 జూలై 8 వ తేదీని లార్డ్ ఆక్‌లండ్ అయోధ్య రాజుపేర పంపిన ప్రకటనలోనూ, అంతేకాకుండా 1847 నవంబరు 23 న ఆ రాజుపేర అప్పటి గవర్నర్ జనరల్ లార్డ్ హర్డింగ్ పంపిన అధిక్షేపణలేఖలోనూ, లక్నోలో రెసిడెంటుగా ఉండిన కర్నల్ స్లీమన్ 1851 డిసెంబరు 10 న లార్డ్ డల్‌హౌసీకే రాసిన ఉత్తరంలోనూ, ఈ సంధి సజీవంగా వుండి అమలులో ఉన్నట్టే అధికారపుర్వకంగా ఉద్ఘాటించబడింది. ఈ విధంగా తనకు ముందుండిన గవర్నరు జనరల్సూ, అంతేకాకుండా తన ప్రతినిధులు సహి తమూ అయోధ్యరాజుతో జరిపిన ఉత్తరాల్లో అమలులో ఉన్నట్టు ఒప్పుకుంటూన్న సంధే రద్దయిపోయిందని అనాలనే ఆదుర్దా లార్డ్ డల్‌హౌసీ ఎందుకు కలిగివుండాలి? ఈ సంధి ప్రకారం బ్రిటిష్‌వారికి జోక్యంకలిగించుకోడానికి ఎట్టి సాకులు అయోధ్యరాజు కలిగించివుంటే కలిగించివుండినప్పటికీ, బ్రిటిష్ అధికార్లు అట్టి జోక్యం పురస్కరించుకొని పాలనాధికారం వహించడం అయోధ్యరాజు పేరు మీదుగానే జరిగించి, ఆ మేరకే పరిమితమైవుండి, ఖర్చులు పోను మిగిలిన వసూలంతా ఆయనకి ఇచ్చివేయాల్సి ఉండడమే కేవలం ఇందుకు కారణం. ఈ లాగున ఇచ్చివేయకుండా, తత్‌వ్యతిరేకంగా దాన్ని తాముకాజేయడమే వారికి కావాల్సింది. ఎలాగో ఒకలాగున పూర్తిగా రాజ్యాన్ని కలిపేసుకోవడమే వారికి కావాలి; తలవెంట్రుకవాసి తగ్గినా కూడా లాభం ఉండదు వారికి. ఇరవైయ్యేళ్ళగా ఆ రాజ్యంతో ఉండిన సంబంధా లకు పునాదిగా ఏర్పడిందని ఒప్పుకుంటూన్న సంధిషరతులు ఇప్పుడు చెల్లవని నిరాకరించ డమూ, చెల్లుతున్నాయని తామే బహిరంగా ఒప్పుకుంటూన్న సంధిషరతులనే బాహాటంగా ఉల్లంఘించి స్వతంత్ర రాజ్యాలను బలాత్కారంగా కాజేయడమూ, చిట్టచివరకి ఒక దేశంలో ఆ యావత్తు దేశంలోనూవున్న ప్రతి అంగుళం భూమినీ భుక్తం చేసుకోవడమూ; ఇండియా దేశీయులపట్ల బ్రిటిష్‌వారు అనుసరిస్తూన్న ఈ విశ్వాసఘాతుక పశుత్వానికి నిదర్శనాలైన విధానాలయొక్క దుష్ఫలితపు పాపాలు పండిపోయి, నేడు ఇండియాలోనే కాకుండా ఇంగ్లండులో సహితమూ పగ సాధించుకుంటున్నాయి.

కె. మార్క్సుచే 1858 మే 14 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1885 మే 28 వ తేదీగల నెం. 5336 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా ప్రచురించబడింది.

177

కారల్ మార్క్స్

*లార్డ్ కానింగ్ ప్రకటన, ఇండియాలో భూమి అనుభవము

అయోధ్య విషయంలో లార్డ్ కానింగ్ చేసిన ప్రకటన (దీనికి సంబంధించిన కొన్ని ముఖ్యమైన పత్రాలను శనివారం సంచికలోనే ప్రచురించినట్లు పాఠకులకు విదితమే[92]) సందర్భంలో, ఇండియాలోని భూమి అనుభవ పద్ధతులను గురించి మళ్లీ మరొకసారి చర్చ ప్రారంభమైంది; ఈ విషయంపై గతకాలంలో బ్రహ్మాండమైన వాదోపవాదాలు జరిగి, పరస్పర భిన్నాభిప్రాయాలూ, పొరపాటు అవగాహనలూ వెలువడ్డాయి. వీటి కారణంగా, ఇండియాలో నేరుగా బ్రిటిష్ రాజ్యాధికారం కిందవున్న ప్రాంతాల[93] పరిపాలనలో అత్యంత ప్రమాదకరములైన అనేక పొరపాట్లు సంభవించాయని కొందరు నిందలు మోపడం కూడా జరిగింది. ఇండియా దేశపు ఆర్థిక వ్యవస్థలో జమీందార్లు, తాలుక్దార్లు, సర్దార్లు అని చెప్పబడేవారి యథార్థ స్థాన మేమిటి? వీరిని భూస్వాములుగా పరిగణించాలా, లేక కేవలం శిస్తు వసూలుచేసే ఉద్యోగులగా పరిగణించాలా? ఇదీ వాగ్వాదంలో వున్న కీలక విషయం.

ఆసియాలో చాలా దేశాలలోలాగానే ఇండియాలో కూడా అంతిమ భూస్వామ్యపుహక్కు ప్రభుత్వానికే చెందుతుందన్న విషయం అందరూ అంగీకరించినదే; కాని ప్రభుత్వాన్నే భూస్వామిగా పరిగణించి ప్రభుత్వమే భూమిని భాగంకోసం రైతులకు అమరకానికి ఇచ్చిందన్నట్లుగా మనం భావించితీరాలని ఈ వాదోపవాదంలో ఒక పక్షం ఉద్ఘాటిస్తూండగా, సర్వసాధారణంగా కడమ అన్నిదేశాల్లోను భూమి ఏలాగైతే వ్యక్తుల సొంత ఆస్తిగా పరిగణింపబడుతూందో, అలాగే ఇండియాలో సహితమూ భూమి వాస్తవంగా వ్యక్తుల సొంత ఆస్తిగానే పరిగణింపబడుతూందనీ, భూమిపై ప్రభుత్వానికి గలదని చెబుతూన్న భూస్వామ్యపు హక్కు కేవలం సార్వ

భౌమునికున్న అధికారస్వత్వపు హక్కునుండే సంక్రమించిన హక్కే తప్ప, అంతకుమించినదేమీ కాదనీ, ప్రభుత్వానికున్న ఈ హక్కును అమలు జరిపే పద్ధతి ఆ యా దేశాలలో ఉండిన ఫ్యూడల్ న్యాయశాస్త్ర ప్రాతిపదికపై ఏర్పడి, ఆ యా దేశాల ప్రభుత్వాలు భూమిపై పన్నులు విధించడంలో భూఖామందుల సదుపాయాలతో కేవలం పరిపాలనా విధానానికి సంబంధించిన విషయంగానే తప్ప మరేవిధంగానూ నిమిత్తంలేకుండానే, ప్రభుత్వావసరాల మేరకు భూమిపై పన్ను విధించడానికి ప్రభుత్వానికిగల హక్కును ఇంచుమించు సంపూర్ణంగా గుర్తించడంద్వారా, సిద్ధాంతరీత్యా అన్ని దేశాల్లోనూ అంగీకరించబడినదనీ రెండవ పక్షంవారు వాదిస్తున్నారు.

వ్యక్తులకు భూమిపై గల సొంత భూస్వామ్యపు హక్కుకు కడమ దేశాల్లో ఎంతటి న్యాయమైనట్టీ బలమైనట్టీ ఆధారాలున్నాయో ఇండియాలో కూడా భూములపై అంతటి న్యాయమైనట్టీ బలమైనట్టీ హక్కు ఉందని అంగీకరించినప్పటికీ, భూమికి యథార్థమైన సొంతదార్లుగా ఎవరిని పరిగణించాలి? ఈ హక్కు మాకే చెల్లుతుందంటే మాకే చెల్లుతుందని రెండు పక్షాలవారూ వాదిస్తున్నారు. జమీందార్లూ తాలూకాదార్లూ అని చెప్పబడే వర్గానికి చెందినవారు ఒక పక్షంవారు. యూరప్‌లో భూములగల కులీనవంశస్థులూ పెద్దమనుషులూ ఆక్రమించుతూన్నట్టి స్థానమే ఇండియాలో వీరు ఆక్రమిస్తున్నారని కొందరి అభిప్రాయం. ప్రభుత్వానికి చెల్లించవలసిన నిర్ణీతమైన పన్ను మాత్రం వీరు చెల్లించాల్సి వుంటూ, వీరే భూమికి యథార్థమైన ఖామందులనీ, వీరే భూమికి యథార్థమైన ఖామందులవడంచేత తమ చిత్తాన్ననుసరించి భూమిని వాస్తవంగా సాగుచేస్తూన్న రైతులను తమ చిత్తం వచ్చినట్టుగా భూమినుండి తప్పించడానికి తమకు హక్కు ఉందనీ, తదనుగుణ్యంగా జమీందారు తనకి ఉచితమని తోచి నిర్ణయించిన శిస్తును చెల్లించి తీరవలసినట్టి కేవలం ఏకసాల్ రైతు స్థితి లోనే ఈ రైతులున్నారనీ వీరి వాదన. సాంఘిక వ్యవస్థకు భూస్వామ్య కులీనవర్గం ప్రధానమైన మూలవిరాట్టుగా ఏర్పడాలని ఇంగ్లీషువారి అభిప్రాయమవడంచేత, ఆ అభిప్రాయంతో ఈ వాదన సహజంగానే సరిపడుతూన్నందున, ఇదే వారికి నచ్చి, డెబ్బై ఏళ్ల క్రితం లార్డ్ కారన్ వాలిస్ గవర్నర్ జనరల్‌గావున్న కాలంలో బెంగాల్ శాశ్వత భూమినిర్ణయ పద్ధతి[94] పేరిట ప్రఖాతివడసిన విధానానికి దీనినే పునాదిగా నిర్మించారు; ఈ శిస్తు ఫైసలా పద్ధతే నేటికీ అమలులో వుంటూన్నప్పటికీ, దీనివల్ల ప్రభుత్వానికీ భూమిని వాస్తవంగా సాగుచేస్తూన్న రైతులకూ చాలా అన్యాయం జరుగుతూందనే అనేకులు భావిస్తున్నారు. హిందూస్థానంలో వున్న సంస్థలనూ, వీటితోపాటు బెంగాల్ భూమి శిస్తు నిర్ణయవిధానం ప్రవేశపెట్టడంవల్ల కలిగిన సామాజిక రాజకీయ ఇబ్బందులనూ ఇంకా కుణ్ణంగా అధ్యయనంచేయడం ఫలితంగా, పురాతన హిందూ సాంఘికసంస్థల ప్రకారం భూస్వామ్యపు హక్కు గ్రామసంఘాలకే ఉండే

దని, ఏ యే వ్యక్తులు ఎంతెంత భూమి సాగు చెయ్యాలో నిర్ణయించి భూమిని వ్యక్తులకు పంపిణీచేసే హక్కు వీటికే ఉండేదనీ; జమీందార్లూ తాలుక్దార్లూ కేవలం ప్రభుత్వోద్యోగు లేననీ, గ్రామంలోని భూముల సాగుబడిని అజమాయిషీచేసి, గ్రామంనుండి రాజుకు రావలసిన శిస్తు వసూలుచేసి రాజుకు చెల్లించే విధులు మాత్రమే వీరు నిర్వహించుతూండేవారనీ ఇప్పుడు తెలుస్తూంది.

హిందూదేశంలో ఇంగ్లీషువారు నేరుగా పరిపాలన సాగించుతూన్న రాష్ట్రాలలో ఇటీ వలి సంవత్సరాలలో భూమి అనుభవ విధానమూ, భూమిశిస్తు ఆదాయ విధానమూ అవ లంబించడంలో ఈ అభిప్రాయంయొక్క ప్రభావమే చాలావరకూ ప్రస్ఫుటమైంది. భూమిపై సర్వహక్కులూ ఇతరులకెవ్వరికీ లేకుండా తమకే, తమకొక్కరకే ఉన్నాయని జమీందార్లూ తాలుక్దార్లూ చేసిన వాదనకు ప్రభుత్వమూ రైతులూ, ఇద్దరికీ వుండిన హక్కులను సహి తమూ వీరు హస్తగతం చేసుకోవడమే మూలాధారమని ఇప్పడొక అభిప్రాయం ఏర్పడింది. ఈ అభిప్రాయ ఫలితంగా వాస్తవంగా భూమిని సాగుచేసే రైతులకూ దేశంయొక్క సాధారణ పురోభివృద్ధికీ గుదిబండగా తయారైన వీరిని వదిలించుకోవడానికి సర్వప్రయత్నాలూ జరిగాయి. ఈ మధ్యవర్తుల హక్కులకుగల మూలాధారాలు ఏవైనప్పటికీ, ఇవి చిరకాల భుక్తం వల్ల ఏర్పడిన హక్కులని వారు చెబుతూన్న కారణంగా, ప్రజలపట్ల ఈ హక్కులు ఎంత బాధాకరంగానూ, నిరంకుశంగానూ, హింసాత్మకంగానూ ఉన్నప్పటికీ కూడా వీటిని సాంతమూ కొట్టిపారేయడానికి న్యాయశాస్త్రం ఒప్పుకోదు కాబట్టి, వీటిని కొంతవరకైనా గుర్తించక తప్పిందికాదు. అయోధ్యలో బలహీనులైన దేశీయ రాజుల పరిపాలన ఫలితంగా, ఈ ఫ్యూడల్ భూస్వాములు ప్రభుత్వానికి చెందాల్సిన స్వామ్యాలకూ రైతులకుండిన హక్కులకూ ఎసరు పెట్టి, వాటిని తమ గుప్పిట్లో అంకించుకున్నారు; పోతే దరిమిలా ఆ రాజ్యాన్ని కలిపేసుకోవడం జరిగిన తదుపరి, ఈ విషయం పరిశీలనకొచ్చినప్పుడు, భూమిశిస్తు ఫైసలాను నిర్ణయించే వ్యవహారానికై నియమించబడిన కమీషనర్లకీ, యథార్థంగా తమకున్న హక్కుల పరిమితులను గురించి జమీందార్లూ తాలుక్దార్లకీ, నిర్దాక్షిణ్యమైన వాగ్యుద్ధం చెలరేగింది. దీని ఫలితంగా వీరిలో తీవ్రమైన అసంతృప్తి ప్రబలి, తిరుగుబాటుచేసిన సిపాయిలతో వీరు చేతులు కలిపి ఏకమవడానికి కారణమైంది.

పైన సూచించిన విధానంపై — అనగా, గ్రామసంఘమే భూమిశిస్తును ఫైసలా చేసే విధానంపైనే మొగ్గుచూపేవారు — అనగా, భూమిపైవుండే భూస్వామ్యపు హక్కు భూమిని యథార్థంగా సాగుచేసే రైతులకే ఉందనీ, వీరి హక్కే, ఎవరి పరంగానైతే ప్రభుత్వా నికి చెందవలసిన భూఫలసాయపు భాగం ప్రభుత్వం అందుకుంటూందో అట్టి మధ్యవర్తుల కున్న హక్కుకంటె శ్రేష్ఠమైనదనీ అభిప్రాయపడ్డారు — లార్డ్ కానింగ్ చేసిన ప్రకట

నను సమర్థించుతున్నారు. అయోధ్యలో వున్న ఈ జమీందార్లలోనూ తాలుక్దార్లలోనూ బహుళసంఖ్యాకవర్గం చిక్కుకున్న దురవస్థను ప్రభుత్వం ఇప్పుడు వినియోగించుకుని, తత్ఫలితంగా విస్తృతమైన సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టడానికి అవకాశం దొరికిందనీ, లేకపోయినట్లయితే ఇట్టి అవకాశం మరొక విధంగా దొరికేదికాదనీ, ప్రకటన కారణంగా జప్తుచేయబడిన భూస్వామ్యపు హక్కు అంతా కేవలం జమీందారీ తాలుక్దారీ హక్కేననీ, ఇదైనా ప్రజలలో స్వల్పాతిస్వల్ప సంఖ్యలో ఉన్న భాగానికే సంబంధించినదనీ, ఈ భాగంలో భూమిని వాస్తవంగా సాగుచేస్తూన్న రైతులు ఎంత మాత్రమూ లేరనీ కూడా వీరు లార్డ్ కానింగ్ చేసిన ప్రకటను సమర్థించుతున్నారు.

ఇదిలావుండగా, ధర్మమూ మానవత్వమూ మాట అటుంచి, లార్డ్ కానింగ్ చేసిన ప్రకటనపట్ల డార్బీ మంత్రిత్వం అవలంబించిన దృక్పథం, వేళ్లపాదుకొన్న హక్కులను అనుభవించుతూన్న వర్గంయొక్క ప్రయోజనాలే పవిత్రమైనవిగా ఎంచి, భూస్వామ్య ప్రభువర్గ ప్రయోజనాలను నిలబెట్టడంయొక్క ప్రాముఖ్యతను సమర్థించే టోరీ, లేక కన్సర్వేటివ్ పార్టీ సామాన్య సూత్రాలతో సరిగ్గా అణుగుణ్యంగానే ఉంటూంది. తమ స్వదేశంలోని భూస్వామ్య ప్రయోజనాలను పేర్కొనేటప్పుడల్లా, భూస్వాములను గురించే, శిస్తులను అనుభవించేవారి గురించే వారు చెబుతారు కాని, శిస్తులు చెల్లించేవారి గురించి కాని, భూమిని వాస్తవంగా సాగుచేసే రైతులును గురించి కాని వారు ఎత్తుకోనే ఎత్తుకోరు; ఇందుచేత జమీందార్ల, తాలుక్దార్ల సంఖ్య వాస్తవంగా ఎంత స్వల్పంగా ఉన్నప్పటికీ వీరి ప్రయోజనాలనే వారు లెక్కలోకి తీసుకొని, వీరి ప్రయోజనాలనే అత్యధిక సంఖ్యాకులైన ప్రజలయొక్క ప్రయోజనాలతో డార్బీ మంత్రివర్గం సమానంచెయ్యడంలో ఏమీ ఆశ్చర్యంలేదు.

ఇంగ్లండులో కూచుని ఇండియాను పరిపాలించడంలో వున్న గొప్ప ఇబ్బందులకు, ఇంగ్లీషు పరిస్థితులతో వాస్తవంగా ఏమాత్రమూ సంబంధలేనట్టి సామాజిక పరిస్థితులతో కేవలం ఇంగ్లీషు పరిస్థితులను అన్వయింపజేయడంలో, ఇండియాలోని సమస్యలపై ఈ ఇంగ్లీషు దురభిమానాలయొక్క, హావభావాలయొక్క ప్రభావం హెచ్చుగా ఉండడానికి ఇదొక దృష్టాంతం. తన ప్రకటనలో వివరించిన విధానంపై అయోధ్య కమీషనరైన సర్ జేమ్స్ ఔట్రమ్ తెలియపర్చిన అభ్యంతరాలకు సమాధానం చెబుతూ నేడు వెలువడిన తన నివేదికలో లార్డ్ కానింగ్ తన ప్రకటనపట్ల కావించిన సమర్థన, కమీషనర్ తెలియపర్చిన అభ్యర్థనలకు అతడు కొంత వరకూ లొంగిన ఫలితంగా, ఏ ప్రకటన ముసాయిదానైతే లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరో తన నివేదికకు[95] ఆధారంగా చేసుకొన్నాడో అట్టి, మొదట్లో లార్డ్ కానింగ్ ఇంగ్లండుకు పంపినట్టి, ముసాయిదా ప్రకటనలోలేని ఒక దిద్దుబాటు వాక్యాన్ని లార్డ్ కానింగే ఇప్పుడు చేర్చాడని ఇక్కడ భావింపబడుతూన్నప్పటికీ, మొత్తంమీద చాలా సమంజసంగా ఉన్నట్టే కనబడుతూంది.

తిరుగుబాటులో చేరడంలో అయోధ్య భూస్వాములు వ్యక్తపరచిన ప్రవర్తనపట్ల అవలంబించబడిన వైఖరినిగూర్చి సర్ జేమ్స్ ఔట్రామ్, లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరోల అభిప్రాయాల నుండి లార్డ్ కానింగ్ అభిప్రాయాలు అట్టే భేదించుతూన్నట్లు కనబడదు. పితూరీ చేసిన సిపాయిలతోనే గాకుండా, సుదీర్ఘకాలం బ్రిటిష్ పరిపాలనను అనుభవించినప్పటికీ తిరుగుబాటు చేసిన జిల్లాల ప్రజలతో సహితమూ వీరిని పోల్చడానికి ఎంతమాత్రమూ వీల్లేదని లార్డ్ కానింగ్ వాదన. తాము అవలంబించిన ప్రవర్తనకు తగినంతగా ప్రేరకహేతువులున్న వ్యక్తులలాగునే తమను చూడాల్సిందని కోరడానికి వీరికి హక్కుందని ఈయన ఒప్పుకుంటున్నాడు; అయినప్పటికీ అదే సమయంలో, తిరుగుబాటులో చేరినందువల్ల కలిగిన ప్రమాద భరితములైన ఫలితాలను తాము తప్పక అనుభవించాల్సి ఉంటుందనీ, వాటిని తప్పించుకోడానికి ఎంత మాత్రమూ తమకి వీలుండదనీ వారిని గ్రహించేటట్లు చేయాల్సి ఉంటుందనీ ఆయన పట్టుపట్టుతున్నాడు. ఈ ప్రకటన ఫలితాలు ఏ విధంగా ఉన్నాయో, దాని ఫలితాలు ఇదమిద్ధంగా ఉంటాయని ముందుగానే ఊహించి చెప్పడంలో లార్డ్ కానింగ్ చెప్పినదే యథార్థమైందో, లేక సర్ జేమ్స్ ఔట్రామ్ చెప్పినదే యథార్థమైందో, మనకు త్వరలోనే తెలుస్తుంది.

కె. మార్క్స్‌చే 1858 మే 25 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 జూన్ 7 వ తేదీగల
నెం. 5344 సంచికలో ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్

*ఇండియాలో తిరుగుబాటు

మొదట ఢిల్లీనీ, అటుతర్వాత లక్నోనూ — సిపాయి తిరుగుబాటుకు ఒకదాని తర్వాత ఒకటి ప్రధాన శిబిరాలైన నగరాలను పట్టుకోవడంలో ఇంగ్లీషువారు గొప్ప మిలిటరీ చర్యలనే జరిపినప్పటికీ, ఇండియాలో శాంతి భద్రతలను నెలకొల్పే కార్యం ఇంకా ఏ మాత్రమూ సాధించబడ లేదనే చెప్పాలి. నిజానికి, ఈ సందర్భంలో వున్న అసలు చిక్కు ఇప్పుడిప్పుడు మాత్రమే బయటపడడం ఆరంభమవుతూన్నదనే చెప్పాల్సి వస్తుంది కూడానూ. తిరుగుబాటు చేసిన సిపాయిలు పెద్దపెద్ద సంఖ్యలలో సమీకృతమై ఉన్నంత కాలమూ, భారీస్థాయిలో ముట్టడులూ సమరభూమిమీద సేనలను నిల్పి యుద్ధాలను సాగించవలసిన అవసరం ఏర్పడినంత కాలమూ, ఇటువంటి సైనికచర్యలను జరపడంలో ఇంగ్లీషు సేనల అపార శ్రేష్ఠత కారణంగా ఇంగ్లీషువారిదే పైచేయి అయింది. కాని ఇప్పుడు యుద్ధం స్వభావమే మారిపోయి, యుద్ధం కొత్త విధంలో రూపొందుతూండగా, ఇంతవరకూ వారికుండిన అనుకూల పరిస్థితులన్నీ ఇప్పుడు చాలావరకూ అదృశ్యమౌతాయేమోనని అనుమానం కలుగుతూంది. లక్నోను పట్టుకొన్నంత మాత్రాన అయోధ్యనంతనీ త్రాహిత్రాహి అనిపించే స్థితికి తీసుకురాగలగడం అసంభవం; ఒకవేళ అయోధ్యనంతనీ త్రాహిత్రాహి అనిపించే స్థితికి తీసుకురాగలిగినప్పటికీ, అయోధ్యతోపాటు ఇండియానంతనీ దాసోహం అనిపించే స్థితికి తీసుకొచ్చినట్టు అంతకంటేకాదు. అయోధ్య రాజ్యం సర్వత్రా ఎక్కడచూసినా కొద్దిగానో గొప్పగానో బలోపేతములని చెప్పుకుంటూన్న దుర్గాలతో నిండివుంది. వీటిలో బహుశా ఏ ఒక్క దుర్గమూ కూడా యధావిధిగా జరిపే

దాడిని సుదీర్ఘకాలం ప్రతిఘటించలేకపోయినప్పటికీ, ఈ దుర్గాలనన్నిటినీ ఒక్కటొక్కటే స్వాధీనం చేసుకోవడమంటే, బహుకాలం తీసుకుని విసుగుపుట్టించే కార్యంగా పరిణమించడమేకాకుండా, పెద్ద పట్నాలైనట్టి ఢిల్లీ లక్నోలపై జరిపిన చర్యలలోకంటె సాపేక్షంగా అత్యధికమైన నష్టాలతో కూడుకున్న కార్యంగానే పరిణమిస్తుంది కూడా.

జైత్రయాత్ర సాగించి శాంతి భద్రతలను స్థాపించవలసింది ఒక్క అయోధ్య రాజ్యంలోనేకాదు. భంగపాటుపొంది లక్నోనుండి వెళ్లగొట్టబడిన సిపాయిలు చెదిరిపోయి దేశంలో నాలుగు చెరగులా పారిపోయారు. ఉత్తరదిశగా వున్న రోహిల్‌ఖండ్‌లోని పర్వతప్రాంతపు జిల్లాలోకి ఒక పెద్ద సైన్యం ప్రవేశించి అక్కడ తలదాచుకుంది; రోహిల్‌ఖండ్ అంతా సాంతమూ ఇంకా తిరుగుబాటుదార్ల వశంలోనే ఉంది. మరికొంతమంది తూర్పుదిశగా గోరఖ్‌పూర్‌లోకి పారిపోయారు; లక్నోపై దాడిచేయడాన్ని తరలివెళ్లినప్పుడు ఇంగ్లీషువారు ఈ జిల్లాగుండానే ఈ చివరనుండి ఆ చివరవరకూ పురోగమించినప్పటికీ, ఇప్పుడు దీనినే తిరిగి మరోసారి స్వాధీనం చేసుకోవలసిన అవసరం కలుగుతూంది. పలాయితులలో చాలామంది దక్షిణ దిశగా వున్న బుందేల్‌ఖండ్‌లోకి చొచ్చుకొనిపోగల్గారు.

ఇక మీదట అవలంబించాల్సిన ఉత్తమోత్తమ విధానం ఏమిటి అనీ, లక్నోవద్ద సమీకృతమైన ప్రధాన సిపాయి సమూహంపై యుద్ధచర్యలు నడిపించే ముందు, ఓడిపోయిన తరువాత సిపాయిలు తలదాచుకోడానికి వీలుగా వుంటూన్న చుట్టుపక్కల జిల్లాన్నిటినీ ముందుగానే స్వాధీనంచేసుకొని, అటుతరువాతనే లక్నోపై దాడి జరిగించి ఉండడం ఇంతకంటె మెరుగుగా వుండేదేమోనని ఇప్పుడొక వాగ్యుద్ధం కూడా నిజంగా చెలరేగుతూన్నట్టే కనబడుతూంది. మిలిటరీవారు ఈ చర్యాపథకమే వేసుకొని ఈ విధానం అవలంబించడమే మంచిదని భావించినట్టుగా వినికిడి; కాని లక్నోనుండి తరిమివేయబడిన సిపాయిలు తిరిగి ఈ చుట్టుపక్కల జిల్లాలలో చొరబడకుండా ఉండేలాగున ఈ జిల్లాలను ఆక్రమించుకోవడమేకాకుండా, గోరఖ్‌పూర్ జిల్లాలో ఇప్పుడు తటస్థించినట్టుగా ఈ జిల్లాలను పునఃజయించడం, ఇంగ్లీషువారికున్న కొద్దిపాటి సైనికబలంతోనూ ఎలా సాధ్యపడి ఉండేదో ఊహించుకోవడం కష్టమే.

లక్నోను పట్టుకొన్న దరిమిలా, తిరుగుబాటుసేనలు బరేయిలీకి తిరోగమించి అక్కడ స్థానం ఏర్పరచుకున్నట్టు కనబడుతూంది. నానా సాహెబ్ అక్కడున్నాడని కూడా అంటున్నారు. లక్నోకి పశ్చిమోత్తరంగా నూరుమైళ్లపైచిలుకు దూరంలో వున్న ఈ నగరంపైనా, ఈ జిల్లాపైనా జరపవలసివున్న యుద్ధచర్యను ఎండకాలానికి వాయిదావేయడం మంచిదని నిశ్చయించారు; కాగా సర్ కాలిన్ కాంబెలే స్వయంగా ఆ దిశగా తరలివెళ్లుతూన్నట్టు తాజా కథనాలనుబట్టి తెలుస్తూంది.

ఇదిలా ఉండగా, గెరిల్లా యుద్ధం వివిధదిశలలో విస్తరించుతూన్నట్టు అగుపడుతూంది. ఇంగ్లీషు సైనికబలాలు ఉత్తరదిశగా తరలించబడుతూండే అదను చూసుకొని, చెదురు మదురుగా అక్కడక్కడున్న తిరుగుబాటు సైనికదళాలు గంగనుదాటి దోఆబ్ ప్రాంతంలోకి ప్రవేశించి, కలకత్తాతో వున్న రవాణామార్గాలను తెగ్గొట్టుతున్నాయి; అంతేకాకుండా ఈ దళాలు చేస్తూన్న దోపిడుల ఫలితంగా వ్యవసాయదార్లకు శిస్తులు చెల్లించడానికి వీల్లేకుండా పోతూండడం అటుండగా, చెల్లించకుండా ఎగవేసేందుకు అధమం వారికొక్క చక్కని మిష కూడా దొరుకుతూంది.

బరేయిలీని ఒకవేళ పట్టుకోగలిగినా, అంత మాత్రంతో ఈ చెరుపులన్నిటికీ స్వస్తి చెప్పడానికి వీలులేకపోవడమే కాకుండా, బహుశా ఈ చెరుపులను మరింత ఉధృతపరుస్తుందేమో కూడా. ఇలాంటి చెదురుచెదురు యుద్ధంలో సిపాయిలదే పైచేయి అవుతుంది. యుద్ధంలో ఇంగ్లీషువారు సిపాయిలపై ఏలాగైతే దెబ్బకొట్టగలరో, అలాగే ఒకచోటనుండి ఇంకొక చోటకు తమ సేనలను నడిపించుకొని తీసుకుపోవడంలో ఇంగ్లీషువారిపై సిపాయిలే దెబ్బకొట్ట గలుగుతారు. రోజుకి ఇరవైమైళ్లచొప్పున నడిచివెళ్లడం ఇంగ్లీషు శ్రేణి తరంగాదు; అలాంటిది సిపాయిసేన నలభైమైళ్లూ, అత్యవసర సందర్భాల్లో అరవైమైళ్లూ కూడా సాగిపోగలదు. ఇలా ఒకచోటనుండి ఒకచోటకు త్వరితగతిని సాగిపోగలగడమే సిపాయి సేనాబలాలకు ప్రధాన విలువను సమకూర్చుతూంది. దీనికితోడు, శీతోష్ణస్థితికి తట్టుకోగలగడంలో వారికున్న శక్తితో వారికి భోజనపు ఏర్పాట్లను కలిగించడంలో సాపేక్షంగావున్న సులువు కూడా చేర్చుతే, వీరు లేకపోతే ఇండియాలో యుద్ధం సాగించడం ఎలా జరగదో స్పష్టంగా తెలుస్తూంది. యుద్ధచర్యలమీద ఉన్నప్పుడూ, అందులోనూ ముఖ్యంగా వేసంగిలో, ఇంగ్లీషు సైన్యానికి సంభవించే నష్టాలు బ్రహ్మాండంగా ఉంటాయి. ఇప్పటికప్పుడే సైనికుల కొరతా బాగా తెలియ వస్తూంది. పలాయితులవుతూన్న తిరుగుబాటుదార్లను దేశంలో ఈ మూలనుండి ఆ మూలవరకూ తరమవలసిన అవసరం కలుగుతే కలగవచ్చు కూడా. ఈ పనికి యూరపియన్ సైనికులు ఎంతమాత్రమూ పనికిరారు; ఇంతవరకూ విశ్వాసపాత్రులుగానే వున్న బొంబాయి, మద్రాసు దేశీయ రెజిమెంట్లను ఇందుకు వినియోగించిన పక్షంలో, దేశంలో తిరుగుతూన్న పితూరీదార్లతో వీరు తారసిల్లినట్టయితే, వారితో వీరు కూడా కలిసిపోయి కొత్త తిరుగుబాట్ల సహితమూ సంభవించవచ్చునేమో కూడా.

తిరుగుబాటులో సరికొత్తగా చేరబోయేవారి సంఖ్య అటుండగా, ఇప్పుడు సాయుధులై యుద్ధరంగంలోకి దిగగల్గినట్టి సైనికులు ఎంతలేదన్నా లక్ష ఏభైవేలమందికి తక్కువ ఉండరు; దీనికితోడు నిరాయుధులైన ప్రజనుండి ఇంగ్లీషువారికి ఏవిధమైన సహాయంకాని భోగట్టాకాని దొరకడం దుర్లభమే అవుతుంది.

ఇదిలా వుండగా, బెంగాల్లో వర్షాభావంవల్ల కరువు కాటకం — ఈ శతాబ్దిలో ఇంతవరకూ ఎరగనట్టీ, వెనుకటి కాలంలోనూ, ఇంగ్లీషు ఆక్రమణ తర్వాత సహితమూ ఘోర బాధలకు మూలాధారమైనట్టీ విపత్తు — సంభవించే ప్రమాదం ఎదురవుతూంది.

ఎఫ్. ఎంగెల్స్‌చే 1858 మే ఆఖరి రోజుల్లో రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 జూన్ 15 తేదీగల
నెం. 5351 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

186

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్

*ఇండియాలో బ్రిటిష్ సేన

లండన్ "Times" కు చెందినట్టి అవివేకియైన మన స్నేహితుడు మిస్టర్ విలియమ్ రసల్ విచిత్రదృశ్యాలపట్ల తనకుండే ఆసక్తిని పురస్కరించుకుని సవివరములైన వర్ణనలతో లక్నో కొల్లనుగూర్చి మళ్లీ మరొకసారి తన పత్రికలో రాశాడు; కాని ఈ వర్ణనలు ఎంత విపులంగా ఉన్నాయంటే, ఇవి చదివిన తరువాత బ్రిటిష్ స్వభావంపట్ల ఇతరులకి ఏమంత శ్లాఘనీయమైన అభిప్రాయం మాత్రం కలగదు. ఈ కథనాన్నిబట్టి ఢిల్లీ పట్నం కూడా తీవ్రంగా ''లూటీ'' అయినట్టే కనబడుతూంది; ఇంతేకాకుండా బ్రిటిష్ సైనికుడు లోగడ అనుభవించిన నికృష్టకష్టాలకూ అతడు చూపిన శౌర్యపరాక్రమాలకూ అతనికిప్పుడు ఉచితమైన బహూకరణలు అందజేయడంలో లక్నోపట్నంలో ఒక్క కెయిజర్‌బాగేకాకుండా, ఇతర భవనాలు కూడా తమ యథాశక్తిని సహాయపడినట్టే కనబడుతూంది. మిస్టర్ రసల్ లేఖ నుండి ఒక ఖండం ఈ దిగువను ఉల్లేఖిస్తున్నాం:

> ''వేలకొద్దీ పౌన్లవిలువగల ఆభరణాలను తమవద్ద వున్నాయని చెప్పుకోగల్గిన సామాన్య సైనికులనుగల్గిన సైనికదళాలున్నాయి. 'కెప్టెన్ని లోబర్చుకోడానికి మీకు ఎంత డబ్బుకావాలంటే అంతడబ్బూ నేను మీకు అప్పిస్తాను' అంటూ ఒక సైనికుడు ఆత్మసంతృప్తితో తన ఆఫీసరుతో చెప్పాడని నేను విన్నాను. ఇతర సైనికులు తమ స్నేహితులపేర పెద్దపెద్ద మొత్తాలనే పంపించారు. ఈ లేఖ ఇంగ్లండుకు చేరే లోపల, కెయిజర్‌బాగ్ కొల్లనుగూర్చి అనేక వజ్రవైడూర్య మరకతాలూ ఆణిముత్యాలూ తమ కథలను ప్రశాంతంగానూ ఉల్లాసకరంగానూ వినిపించే ఉంటాయి.

ధగధగమని మెరసిపోతూన్న ఈ స్వల్ప ఆభరణాలను ఏలా సంపాదించినదీ ఆ విధమూ, ఎట్టి సందర్భాలలో అవి నిధినిక్షేపాలనుండి వెలికి తీయబడ్డాయో ఆ దృశ్యాలూ, వాటిని ధరించుతూన్నట్టి అందకత్తెలు... తమ కళ్లారా చూడకపోవడమే మేలైంది.... ఈ ఆఫీసర్లలో కొందరు అక్షరాలా పెన్నిధులనే సంపాదించుకున్నారు.... పొట్లుపోయి లొత్తలు పడ్డ దుస్తులపెట్టెల్లో దాక్కొని ఉన్నాయి ముద్దొస్తూన్న చిన్నచిన్న పేటికలు; స్కాట్లెండులోనూ ఐర్లండులోనూవున్న ఏస్టేట్లూ, వేటజంతువుల మందలతోనూ సాల్మన్ చేపల మందలతోనూ కిటకిటలాడుతూన్నట్టి, ప్రపంచంలో సర్వత్రా ప్రఖ్యాతి వడసిన ప్రతి మారుమూల స్థలంలోనూ జంతువుల వేటకూ చేపలు పట్టుటకూ హాయిగా ఇమ్మగా ఉన్న చిన్నచిన్న బంగాళాలూ ఈ పేటికల్లో ఇమిడున్నాయి.''

పై కథనాన్నిబట్టి లక్నోని జయించిన తర్వాత బ్రిటిష్ సైన్యం స్తబ్ధుగా ఉండడానికి కారణం ఇప్పుడు మనకి తెలుస్తూందన్నమాట. దోపిడీ చేసుకోవడానికి ప్రత్యేకించిన పక్షం దినాలు బహుచక్కగా ఉపయోగపడ్డాయి. పీకలమొయ్యా• అప్పులలో మునిగి, దరిద్రంలో కొట్టుకుంటూన్న సైనికులూ ఆఫీసర్లూ పట్నంలోకి వెళ్లి, హఠాత్తుగా భోగభాగ్యాలతో తుల తూగుతూ పట్నంలోనుండి బైటకొచ్చారు. వాళ్లిప్పుడు వెనకటి మనుష్యులేకారు; అయినప్పటికీ వాళ్లని మళ్లీ వెనకటి మిలిటరీ డ్యూటీనే నెరవేరుస్తూండమనీ, అణగిమణగి ఉండమనీ, కిక్కురుమనకుండా వినయ విధేయతలతో ప్రవర్తించమనీ, శ్రమదమాదులు ఓర్చుకోమనీ, కాయకష్టం భరించమనీ, యుద్ధలోకి దిగమనీ వారిని ఆజ్ఞాపించారు. కాని ఇది కేవలం దుస్సాధ్యం. కొల్లపెట్టుకోమనీ, దోపిడీ చేసుకోమనీ పట్టపగ్గాలులేకుండా ఒకసారి విడిచి పెట్టిన సైన్యం స్వభావం శాశ్వతంగా మారిపోతుంది; ఎన్ని ఆజ్ఞలు జారిచేసినా సరే, ఆ సైన్యం యొక్క సేనాని పేరుప్రతిష్ఠలు ఎంత గొప్పవైనా సరే, ఇవన్నీ కూడా ఆ సైన్యాన్ని వెనకటి స్థితికి తీసుకు రాలేవు. మిస్టర్ రసల్ ఏమిటి చెబుతున్నాడో మళ్లీ వినండి:

''డబ్బు జేబులో పడగానే జబ్బు కూడా వంట్లో ఎలా ప్రవేశిస్తుందో, లూటీ వాళ్లో పడగానే కాలేయం ఎలా దెబ్బతింటుందో, నాలుగు బొగ్గు స్ఫటికాలు కారణంగా దారాపుత్రాదులలోనూ బంధువర్గంలోనూ అప్తులలోనూ ఎంతటి తీవ్రమైన విధ్వంసనలు ప్రవేశిస్తాయో చూస్తూంటే చిత్రంగానే ఉంటుంది.... సామాన్యసైనికుడి మొలనున్న పటకా, ఇప్పుడు రూపాయిలతోనూ మొహర్లతోనూ బరువెక్కి కిందకి లాగేస్తూంటే,'' [స్వదేశంలో హాయిగా కడుపులో చల్ల కదలకుండా స్వతంత్రంగా ఇంట్లో కూచోవచ్చుకదా అని ఇంటిని గురించి] ''తానిదివరకు కన్న కలలన్నీ

యథార్థాలవుతయనే ధైర్యం ఇప్పుడతనికి కలిగి మురిసిపోతూంటాడతడు; ఇలాంటి తరుణంలో, 'వరసలో నిలబడండి, ఇక వరసలో నిలబడండి!' అన్న ఉత్తరవు చెవిని పడేసరికి అతనికి ఎంతైనా కోపంవస్తుంది.... రెండు యుద్ధాలు, రెండు సార్లు కొల్లసొత్తులో భాగం, రెండు పట్నాలను దోచుకోవడం, దీనికితోడు చిల్లరమల్లరగా చేతికి దొరికినవన్నింటినీ అంకించుకోవడం — దీనితో మన సైనికులు భాగ్యవంతులై పోయి, ఇక ఖుషీ సైనికజీవనం చెయ్యడానికి వాళ్ల వొళ్లు వంగడంలేదు."

దీని పర్యవసానంగా 150 పైచిలుకు ఆఫీసర్లు తమ రాజీనామాలను సర్ కాలిన్ కాంబెల్‌కు పంపించారని వింటున్నాం; కళ్ళెదుట శత్రువు నిలబడివుండగా ఇలాంటి వింతచర్య మరేదేశపు సైన్యంలోనైనా జరిగివుంటే, తక్షణమే వారిని బర్తరపు చేయడమేకాకుండా కఠినాతి కఠినమైన శిక్ష విధించి ఉండేవారు; కాని బ్రిటిష్ సేనలో మాత్రం, హఠాత్తుగా ధనం సంపాదించుకున్న "ఆఫీసరుకీ, పెద్దమనిషికీ" ఇది ఉచితమైన ప్రవర్తనకిందే పరిగణించ బడుతూంది. ఇక సామాన్య సైనికుల విషయంలో అంటే, అది వేరే కథ. లూటీ డబ్బు ఒకసారి చేతిలో పడగానే ఇక లూటీపైన దురాశ పెచ్చుపెరిగిపోతుంది; అందుకు తగ్గట్టు ఇక ఇండియాదేశీయుల ఖజానాలు అందుబాటులో లేకపోయేసరికి, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వపు ఖజానానే ఏల లూటీ చేయకూడదు? — అనే బుద్ధి బుర్రలోకి ప్రవేశిస్తుంది. పర్యవసానం ఎలా తేలిందో మిస్టర్ రసల్ చెబుతున్నాడు:

"యూరపియన్ రక్షకదళం కాపాడుతూ తీసుకువస్తూన్న రెండు ఖజానా పెట్టెలు అనుమానాస్పదమైన సందర్భాల్లో బోల్తాపడ్డం జరిగి, వాటిలో రూపాయిలు కొద్దిగా కనబడుకుండా పోయాయి; కాగా రక్షకదళాన్నిచ్చి ఖజానాను వెంట తీసుకు రావడమనే సుకుమారమైన విధిని నిర్వహించడానికి దేశీయసైనికులను నియమించడమే క్షేమకరమని సైనిక కోశాధికారులు అభిప్రాయపడుతున్నారు!"

అహో, నిజంగా బహు శేషుగ్గా ఉంది కదండీ! యోధాగ్రేసరులలో అగ్రతాంబూలం అందుకోడానికి ఆదర్శపాత్రుడని చలామణీ అవుతూన్న బ్రిటిష్ సైనికుడిలోకంటె హిందూస్థానీయుడిలోనూ సిక్కులోనూ క్రమశిక్షణ హెచ్చు, దొంగతనం తక్కువ. అయితే ఇంత వరకూ మనం బ్రిటిష్ సైనికుడు వ్యష్టిగా తస్కరణోద్యోగం చేస్తూండగా చూశాం. ఇక బ్రిటిష్ సైన్యం సమిష్టిగా పాల్గొని జరిగించే "లూటీ" కార్యాన్ని ఎలా నిర్వహించిందో ఇప్పుడు చూద్దాం:

"అధికారరీత్యా కొల్లగొట్టబడిన సొత్తు మొత్తం రోజుకురోజూ పెరిగిపోతూంది; దీనినంతనీ అమ్మితే 6 లక్షల పౌన్లు వసూలవుతుందని అంచనా. కాన్పూర్‌లో ఎక్కడ చూసినా లక్నోలో దోచుకున్న సొత్తే కళ్లబడుతూందని చెప్పుకుంటున్నారు; ప్రజామందిరాలకూ, సొంత ఆస్తులకూ కలిగిన నష్టమూ, ఇళ్ల ధరలూ భూముల ధరలూ పడిపోవడంవల్లా పట్నంలో జనం తగ్గిపోవడంవల్లా కలిగిన నష్టమూ, వీటినన్నిటినీ అంచనావేస్తే, అయోధ్య ముఖ్యపట్నానికి ఏభై, అరవై లక్షలపౌన్ల వరకూ నష్టం సంభవించి వుంటుందని తేల్తూంది."

క్రిస్టియన్ మతస్థులైయుండి నాగరికతచెంది ఔదార్యసాహసాది సుగుణాలనుకల్గి సాధుస్వభావులైన ఈ బ్రిటిష్ సైనికుల మహమ్మారి వాత కంటె, మిడతలదండులాగు పట్నాలమీదపడి దారిలో కనబడిన దానినల్లా తుడిచిపెట్టేసిన చెంగిజ్ ఖాన్, తైమూర్ల కాల్మిక్ మూకలే వెయ్యిరెట్లు క్షేమకరమని ఏ దేశానికైనా అనిపించి ఉంటుంది. చెంగిజ్ ఖాన్, తైమూర్ల దండులు తాత్కాలికంగా దేశంమీదపడి దోచుకుని, మరోదేశంమీద పడడానికని వాటిమీన అవి ఎటుపడితే అటుపోయేవి; కాని అన్ని విషయాలనూ ఒక క్రమపద్ధతిలో యధా విధిగా జరిపించడమనేది ఒక స్వాభావిక గుణంగా కలిగిన ఇంగ్లీషువారు మాత్రం లూటీచెయ్య డమును ఒక విశిష్ట విధానంకింద రూపొందించి, లూటీ చేయబడిన చోరీ ఆస్తులను అందు కొని వెల యేర్పరచే ఏజెంట్లను తమ సైన్యంతో కూడా తీసుకొచ్చి, వీరిచేత లూటీవస్తువును ప్రతిదానిని చిత్తా పుస్తకాలలో నమోదుచేయించి, లూటీ వస్తువులను వేలంవేయించి, బ్రిటిష్ సాహస పరాక్రమాలకు మొత్తంగా ముట్టవలసిన పారితోషికంలో ఎట్టి మోసమూ జరగ కుండా ధర్మంగానూ న్యాయంగానూ అణాపైసలతోసహా ముట్టేటట్టు వెయ్యికళ్లతో కని పెట్టిస్తూన్నారు. వేసవికాలంలో జరుగబోయే యుద్ధచర్యలు కల్గించే శ్రమదమాదులను ఓర్చుకోగల్గడానికి అవసరమైన కఠినాతికఠిన క్రమశిక్షణను పాటించాల్సిన తరుణంలో, మొత్తం సమిష్టి కొల్లదోపిడీలు సాగించిన ఫలితంగా క్రమశిక్షణ సడలిపోయిన ఈ సైన్యంయొక్క శక్తిసామర్థ్యాలు మీదటికి ఎట్లావుంటాయో మనమెంతో ఆసక్తితో కనిపెడుతూ ఉంటాం.

ఏది ఏలాగున్నప్పటికీ, యధావిధిగా రణరంగంలో యుద్ధంచేయడానికి హిందూదేశీయ సైనికులు లక్నోవద్ద ఎట్టి విముఖత ప్రదర్శించారో, అంతకంటె ఎక్కువ విముఖతే ఇప్పుడు ప్రదర్శించేటట్టు కనబడుతూంది; కాని అసలు ప్రశ్న ఇదికాదు. పితూరీదార్లు కొంత ప్రతి ఘటన నటించిన తర్వాత, ఇంతవరకూ ఏమాత్రమూ లొంగదీయబడని రాజపుత్రస్థానాన్నే గనక మాటవరుసకి యుద్ధరంగంగా మార్చివేస్తే, అప్పుడు ఏమిటనేదే ఇంతకంటే ముఖ్య మైన ప్రశ్న. అన్ని నగరాల్లోనూ రక్షకసైన్యాలను ఉంచకతప్పదు సర్ కాలిన్ కాంబెల్‌కి;

లక్నోపై దాడిచేయడానికని అతడు సమీకరించిన సైన్యంలో సగమైనాలేదు ఇప్పుడతని యుద్ధ రంగపు సైన్యం. రోహిల్‌ఖండ్‌ను ఆక్రమించుకోవాలంటే యుద్ధరంగంలో నిలబెట్టడానికి అతనికిక ఏమాత్రపు సైన్యం మిగులుతుంది? ఎండకాలం రానేవచ్చింది. కదా; ఇక జూన్‌లో వర్షాలు ఆరంభమయేసరికల్లా భారీస్థాయిలో జరపవలసిన యుద్ధచర్యలన్నిటికి స్వస్తిచెప్పక తప్పదు; ఇందువల్ల పితూరీదార్లకి ఊపిరి సలపడానికి కొంత వ్యవధి చిక్కకమానదు. ఏప్రిల్ నెల రెండవపాదం తరువాత ఎండలు ముదిరిపోయి రోగాలు తిరగబెట్టడం ఫలితంగా యూరపియన్ సైనికులలో ఆ రోజుకారోజు జననష్టం అధికమౌతుంది; హిందూదేశ పరిస్థితులకు రాటుతేరి హావ్‌లక్, విల్సన్‌లకింద యుద్ధంచేసినట్టి ఆరితేరిన సైనికులలో గత వేసవిలో కలిగిన నష్టంకంటె, కిందటి చలికాలంలో మాత్రమే ఇండియాలో అడుగుపెట్టిన యువకులలో శీతోష్ణస్థితి దెబ్బకి నేలకొరిగేవారి సంఖ్య తప్పకుండా హెచ్చుగానే ఉంటుంది. ఢిల్లీ లక్నోలు ఏలాగైతే అమీ తుమీ తేల్చే స్థానాలు కాలేకపోయాయో, రోహిల్‌ఖండ్ కూడా అంతే. రణరంగంలో నిల్చి యుద్ధంచేసే శక్తిసామర్థ్యాలు తిరుగుబాటు ఉద్యమానికి చాలావరకూ సన్నగిల్లిపోయాయనేది నిశ్చయమే; అయినప్పటికీ ప్రస్తుతం చెదురు మదురుగా జరిగే స్వభావం ధరించుతూన్న ఈ యుద్ధం మరింత ఉగ్ర స్వరూపాన్ని దాల్చి, స్థలాంతర గమనంవల్లనూ శీతోష్ణస్థితివల్ల తగిలే దెబ్బల ఫలితంగానూ, ఇంగ్లీషువారు తమ సైన్యాన్ని తామే నాశనం గావించుకోక తప్పదు. కొత్తగా ఏర్పడిన ప్రతిఘటనాకేంద్రాలు ఎన్ని ఉన్నాయో చూడండి. పాత సిపాయిల రాశి సమీకృతమైన రోహిల్‌ఖండ్ ఒకటుంది; గోగ్రాకి ఆవలివైపున ఆయోధ్య దేశీయులు స్థానం ఏర్పర్చుకున్న పూర్వోత్తర అయోధ్య ఒకటుంది; బుందేల్‌ఖండ్‌లో వున్న పితూరీదార్ల సాంద్రీకరణకు తాత్కాలిక కేంద్రస్థానంగా ఏర్పడిన కాల్పీ నగరం ఒకటుంది. బరేయిలీ, కాల్పీ నగరాలు రెండూ కూడా పతనం చెందాయనే వార్త కొద్ది వారాల్లోనో, ఇంకా అంతకు ముందుగానో కూడా మనం తప్పకుండా వింటామనే తోస్తుంది. మొదటి నగరం పతనానికి ప్రాముఖ్యతేమీ లేదు; ఎందుచేతనంటే ఈ నగరం పతనంచెందిన ఫలితంగా కాంబెల్‌కి తనవద్ద ఉపయోగించ వీలుగా వున్న సైన్యాన్నంతనీ, అంతాకాకపోతే అత్యధికభాగాన్నయినా, అక్కడ అట్టేపెట్టేయక తప్పదు. ఇక కాల్పీ విషయం: నాగపూర్ నుండి బుందేల్‌ఖండ్‌లో వున్న బాందా వరకూ తన శ్రేణిని తరలించుకొని వెళ్లిన జనరల్ విట్‌లక్ వల్లనూ, ఝాన్సీ నుండి తరలివస్తూ మార్గమధ్యంలో ఎదురుపడిన కాల్పీ సైన్యపు అగ్రగామిదళాలను ఓడించిన జనరల్ రోజ్‌వల్లనూ కాల్పీకి ఇప్పుడు ప్రమాదం ఏర్పడింది. బరేయిలీ పతనంకంటె కాల్పీ పతనానికే అధికప్రాముఖ్యత ఉంటుంది; ఎందుచేతనంటే దీని పతనం ఫలితంగా కాంబెల్ యుద్ధచర్యలన్నింటికీ ప్రాతిపదికైన కాన్పూర్‌కు ఇప్పుడున్న ప్రమాదం ఒక్కటీ దీనితో తీరిపోతుంది; తత్ఫలితంగా అచ్చటనుండి తరలించివేయడానికి ఇక వీలైన సైనికబలాలనుండి

కొందరి సైనికులను తన యుద్ధరంగపు సైనికబలాలలోకి తీసుకోడానికి బహుశా కాంబెల్‌కి వీలు చిక్కుతుంది. కాని అయోధ్యనుండి శత్రువులను తరిమివేయడానికి తప్ప ఇతర కార్యాలకు అవసరమయే సైనికబలం అతనికి లభించుందని ఆశ మాత్రం అత్యంత అనుమానాస్పదమే.

ఈ విధంగా ఇండియాలో ఏ ఒక్క కేంద్రంలోనూ ఇదివరకెన్నడూ ఇంగ్లండు సాంద్రీకరించని సైన్యం ఇప్పుడు సాంద్రీకరించబడినప్పటికీ, ఈ సైన్యమంతా మళ్ళీ మరోసారి దేశం నాలుగు చెరగులా చెదిరిపోయి, దాని నియమిత కర్తవ్యం సరిగా నిర్వహించడానికే దానికి ఊపిరిసలపకుండా ఉంది. వేసవికాలపు ఎండలవల్ల, వర్షపాతాలవల్ల కలిగే విపరీత శీతోష్ణపరిస్థితుల మూలాన సంభవించే రోగాల వాత పడేవారి సంఖ్య భయంకరంగా ఉంటుంది; పోతే నైతికంగా హిందూదేశస్థులకంటె యూరపియన్ల శ్రేష్ఠత మాట ఏలావున్నా, ఇండియా దేశపు వేసవి ఉష్ణోగ్రతకూ కుంభవృష్టి వర్షానికీ తట్టుకోడంలో యూరపియన్లకంటె హిందూదేశస్థులకున్న శ్రేష్ఠతే ఇంగ్లీషు సైనికబలాల వినాశానికి తిరిగి ఇంకొకసారి కారణభూత మౌతుందనడంలో ఎట్టి సందేహమూ ఉన్నట్టు కనబడదు. ప్రస్తుతం ఇండియాకు బయలుదేరి తోవలో వున్న బ్రిటిష్ సైనికబలాల సంఖ్య చాలా తక్కువే; పోతే జూలై ఆగస్టులముందు అదనపుబలాలను ఏమంత పెద్దసంఖ్యలో పంపే ఉద్దేశ్యం కూడా లేదు. దీన్నిబట్టి చూస్తే, అక్టోబరు నవంబర్ల వరకూ, దినదినమూ క్షీణించిపోతూ తనకు మిగిలినట్టి ఆ ఒక్క సైన్యంతోనే కాంబెల్ తన స్థానం పరిరక్షించుకుంటూ కాలక్షేపంచేయాల్సి ఉంటుంది. ఈలోపునే హిందూదేశపు పితూరీదార్లు రాజపుత్రస్థానంచేత మహారాష్ట్రంచేత తిరుగుబాటు చేయించడంలో విజయంపొందుతే ఇకప్పుడు చేసేదేమిటి? బ్రిటిష్ సేనలో 80,000 వరకూ పనిచేస్తూ, బ్రిటిష్‌వారు ఇంతవరకూ సాధించిన యుద్ధవిజయాల కీర్తి అంతా తమకే చెందాలని బాహాటంగా చెబుతూ, తమ ప్రస్తుత మనస్తత్వంలో బ్రిటిష్‌వారికి ఏమాత్రమూ సుముఖంగాలేనట్టి సిక్కులు తిరుగుబాటుచేస్తే అప్పుడు చేసేదేమిటి?

మొత్తంగా అన్నీ కలిపిచూస్తే, ఇండియాలో వున్న బ్రిటిష్‌వారికి అధమం మరొక శీతాకాలపు యుద్ధం మున్ముందు ఎదురై తీరుతుందనీ, ఇంగ్లండునుండి మరొక సైన్యం అదనంగా అందనిదే వారు ఈ యుద్ధం చెయ్యలేరనీ స్పష్టంగానే కనబడుతూంది.

ఎఫ్. ఎంగెల్స్‌చే రమారమి 1858 జూన్ 4 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 జూన్ 26 వ తేదీగల
నెం. 5361 గల సంచికలో ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

192

కారల్ మార్క్స

*ఇండియాలో పన్నులు

లండన్ పత్రికల ప్రకారం, లండన్ మార్కెట్టులో ఇండియా స్టాక్ వాటాల, రైల్వే రుణపత్రాల ధరలు ఇటీవల బాగా తగ్గుముఖమే పట్టడం చూస్తే, ఇండియాలో జరుగుతూన్న గెరిల్లా యుద్ధపరిస్థితులన్నీ సంతృప్తికరంగానే ఉన్నాయనే తన దృఢ నమ్మకమైనట్టుగా జాన్ బుల్ బయటికి కనబర్చుతూన్న వైఖరిలో ఏమంత యథార్థత లేనట్టే ధ్రువపడుతూంది; పోతే ఏది ఏమైనప్పటికీ, ఇండియాయొక్క ఆర్థికవనరుల స్థితిస్థాపకత పట్ల మొండి అపనమ్మకాన్నే ఈ ధరల తగ్గుదల సూచించుతూంది. ఈ రెండవ విషయం గురించి రెండు వ్యతిరేక అభిప్రాయాలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి: ఇండియాలో ఉన్నంత దుర్భరంగానూ బాధాకరంగానూ పన్నుల భారం ప్రపంచంలో మరేదేశంలోనూ లేదనే నిశ్చయంగా చెప్పవచ్చుననీ, అన్ని రాజధానులలో ఇంచుమించు సర్వేసర్వత్రా, అందులోనూ ముఖ్యంగా బ్రిటిష్ పరిపాలనకింద అన్నిటికంటె హెచ్చుకాలంవున్న రాజధానులలోనూ, వ్యవసాయదార్లు, అనగా హిందూదేశపు ప్రజాబాహుళ్యం కేవలం నికృష్ట దారిద్ర్యం అనుభవించుతూ, నిరాశా నిస్పృహజనక పరిస్థితులలో జీవిస్తున్నారనీ; తత్ఫలితంగా ఇండియా ఆదాయం ఇక ప్రస్తుత పరిమితి దాటి తలవెంట్రుక మేరకైనా పెంచడానికి వీల్లేదనీ, అందుచేత ఇండియా ఆర్థిక పరిస్థితిని మెరుగుపరచడానికి ఇక తరుణం మించిపోయిందనీ ఒక అభిప్రాయం. మీదటికి కొన్ని సంవత్సరాలవరకూ ఇండియా అసాధారణ వ్యయం ఒక్క పద్దుకిందనే ఏటా 2 కోట్ల పౌన్లు ఖర్చుపెట్టాల్సి వస్తుందని మిస్టర్ గ్లాడ్‌స్టన్ చెప్పడం దృష్ట్యా, ఈ తరుణంలో ఈ అభిప్రాయం అపరిమితమైన ఆందోళనే కలిగించుతుంది. ఇక రెండవవైపున, ప్రపంచంలో వున్న దేశాలన్నింటిలోనూ ఇండియాలోనే పన్నులు మిక్కిలి తక్కువనీ — ఈ వాదన బలపరచడానికి వేనవేలు అంకెలు ఉదహరించుతూ — ఖర్చులు అధికమవుతూండగా అందుకు

తగ్గట్టుగా ఆదాయం కూడా అధికంచేయడానికి వీలవుతుందనీ; హిందూదేశస్థులు ఇక పన్నులభారం మోయలేరనే అభిప్రాయం కేవలం హేత్వాభాసమనీ రెండవ పక్షంవారు చెబుతున్నారు. ''ఆందోళనకరమైన'' సిద్ధాంతం వెలిబుచ్చుతున్న పక్షానికి అత్యంత శ్రమశీలమైనట్టి పలుకుబడిగలిగినట్టి ప్రతినిధిగా ఎంచతగిన మిస్టర్ బ్రైట్, కొత్త ఇండియా పరిపాలన చట్టం[96] ద్వితీయ పఠనమప్పుడు ఈ కింది అభిభాషణను కావించాడు:

''పన్నులు విధించడంలోకాని, పన్నులను వసూలుచేసే విధానంలోకాని ప్రభుత్వం ఏమాత్రపు న్యాయబుద్ధినీ ప్రదర్శించకుండానే, హిందూదేశపు ప్రజలనుండి పన్నులు పిండి రాబట్టుతూన్నప్పటికీ, అంతకుమించే ఇండియా ప్రభుత్వం ఇండియాను పరిపాలించడం కోసం ఖర్చుచేయాల్సి వస్తూంది. ఇండియాను పరిపాలించడానికి 3 కోట్ల పౌన్లకంటె అధికంగానే వ్యయమౌతూంది; ఇండియా మొత్తం ఆదాయం ఈ మేరకు ఉన్నప్పటికీ, ఖర్చులు పోను తేలిన లోటు భర్తీచేయడానికై అధికవడ్డీకి రుణాలు చేయక ఎప్పుడూ తప్పడంలేదు. ఈనాడు ఇండియా రుణం 6 కోట్ల పౌన్లు ఉంది; ఇది ఇంతటితో ఆగక పెరుగుతూనే వుంది; కాని అదే సమయంలో, గతంలో ఒకటి రెండు సార్లు తమ ప్రస్తుతపు రుణదాతలపట్ల ప్రభుత్వం ఏమాత్రపు నిజాయతీతోనూ ప్రవర్తించకపోవడం కారణంగానైతేనేమి, ప్రస్తుతసమయంలో ఇండియాలో ఇటీవల సంభవించిన విపత్కర పరిస్థితుల కారణంగా నైతేనేమి, ప్రభుత్వానికున్న పరపతి తగ్గిపోతుంది. ఇంతకు ముందు తాను ఆదాయం పేర్కొనడంలో మొత్తం ఆదాయమే పేర్కొనడమైంది; ఎందుచేతంటే ఈ మొత్తంలో నల్లమందు పన్ను కూడా ఉండడంవల్లనూ, ఇది హిందూదేశపు ప్రజానీకమంతటిపైనా విధించబడిన పన్నుగా భావించడానికి వీల్లేని కారణంగానూ, ప్రజానీకమంతటిపైనా వాస్తవంగా పడుతున్న పన్నుభారం 2 కోట్ల 50 లక్షల పౌన్లు అని మనం భావించవచ్చు. అయితే, ఈ 2 కోట్ల 50 లక్షల పౌన్లనూ ఈ దేశంయొక్క 6 కోట్ల పౌన్ల పన్నుల ఆదాయంతో ఎంతమాత్రమూ సరిపోల్చడానికి వీల్లేదు. ఇంగ్లండులో ఒక రోజు శ్రమకు ప్రతిఫలంగా ముట్టిన వెండిబంగారాలతో ఇండియాలో పన్నెండు రోజుల శ్రమను కొనవచ్చునన్న సంగతి ఈ సభ గుర్తుతెచ్చుకోవాల్సి వుంటుంది. ఈ 2 కోట్ల 50 లక్షల పౌన్లూ ఇండియాలో వెచ్చించి ఇండియాలో శ్రమను కొన్నట్టయితే, ఇంగ్లండులో 30 కోట్ల పౌన్ల పెట్టుబడితో ఎంత శ్రమను కొనగలమో అంత శ్రమను కొనగలుగుతాం అన్నమాట. హిందూదేశస్థుని శ్రమఫలితం యొక్క విలువ ఎంత ఉంటుంది? — అని ఎవరైనా ప్రశ్నించవచ్చు. సరే, ఇక

హిందూదేశస్థుని రోజూవారీ శ్రమ విలువ 2 పెన్నీలు మాత్రమే ఉన్నప్పుడు శ్రమ 2 షిల్లింగులకు సమానమైన పన్నులు హిందూదేశస్థుడు చెల్లించగలడని మనం ఆశించగూడదు గదా. గ్రేట్ బ్రిటన్, ఐర్లండుల జనాభా 3 కోట్లు; ఇండియా జనాభా 15 కోట్లు. మనదేశంలో పన్నులవల్ల 6 కోట్ల పౌన్లు వసూల వుతున్నాయి; ఇండియాలో ప్రజల రోజుకూలి ననుసరించి లెక్కకట్టిన పక్షంలో, 30 కోట్ల పౌన్ల ఆదాయం, అనగా మనదేశంలో వసూలవుతూన్న ఆదాయంకంటె ఐదింతల ఆదాయం, మనం రాబట్టుతున్నామన్నమాట. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యంలో జనాభాకంటె ఇండియా జనాభా ఐదింతలు అధికమే కాబట్టి మనిషి ఒక్కంటికి పడే పన్ను ఇండియాలోనూ ఇంగ్లండులోనూ సమానంగానే ఉందనీ, అందుచేత ఇండియా ప్రజలకు పెద్దగా అన్యాయమేమీ జరగడంలేదనీ ఎవరైనా అంటారేమో. అయితే యంత్రాలు, ఆవిరి, రవాణా సాధనాలు, ఇంతేకాకుండా పెట్టుబడి, మానవ ఆవిష్క రణల ఫలితంగా ప్రజయొక్క శ్రమశీలత ఇనుమడింపజేసే ప్రతి విషయంలోనూ అంతర్గర్భితమై వున్నట్టి అనూహ్యమైన శక్తి ఇంగ్లీషు ప్రజకి సహాయపడుతూంది. ఇండియాలో ఇటువంటిది కేవలం శూన్యం. హిందూదేశం అంతటిలోనూ రోడ్డు అని చెప్పకోదగినది అసలు మృగ్యం.''

అయితే ఇండియాలోవున్న పన్నులను ఇంగ్లండులో పన్నులతో సరిపోల్చి చూచేందుకు అవలంబించిన ఈ విధానంలో ఎక్కడో పొరపాటుందని మాత్రం ఒప్పకోక తప్పదు. ఒక వైపున చూస్తే బ్రిటన్‌లో జనాభాకంటె ఐదింతల జనాభా వుంది ఇండియాలో; రెండో వైపున చూస్తే బ్రిటన్‌లో వున్న పన్నులకంటె సగమే ఉన్నాయి ఇండియాలో పన్నులు. కాని హిందూ దేశస్థుని శ్రమ బ్రిటన్ దేశస్థుని శ్రమలో పన్నెండోవంతుకి సమానమని మిస్టర్ బ్రైట్ అంటున్నాడు. ఈ హేతువాదాన్నిబట్టి ఇండియాలో వసూలయే 3 కోట్ల పౌన్ల పన్నులూ బ్రిటన్‌లో వాస్తవంగా వసూలయిన 6 కోట్ల పౌన్లకి బదులు, 30 కోట్ల పౌన్లకి సమాన మౌతుందన్నమాట. అయితే దీనినుండి ఆయన ఎట్టి పర్యవసానం తేల్చాల్సివుంటుంది? సాపే క్షంగా ఇండియా ప్రజల పేదరికాన్నీ, 3 కోట్ల బ్రిటన్లపై 6 కోట్ల పౌన్ల పన్నులు ఎంత భరంగా ఉన్నాయో, 15 కోట్ల హిందూదేశస్థులపై 3 కోట్ల పౌన్ల పన్నులు సమానభరం గానే ఉన్నాయంటూ భావింపబడుతూందని ఒక ఊహ గణనలోకి తీసుకొన్న పక్షంలోనే, బ్రిటిష్ ప్రజలు చెల్లించుతూన్నట్టి పన్నులతో సమానమైన పన్నులనే, తమసంఖ్యకు అనుగుణ్యంగా ఇండియా ప్రజలు చెల్లించుతున్నారని ఆయన తేల్చుతున్నాడు. అయితే ఇలాటి ఊహ ఆయన ఊహించుకుంటూనే, ధనికులైన ప్రజ ఎంతటి పన్నులు చెల్లించుతున్నారో పేదప్రజ అంతటి

పన్నులూ చెల్లించలేరని ఎదురుతిరిగి చెప్పడం కేవలం మిథ్యాహేతువాదమనే చెప్పక తప్పదు; ఎందు చేతంటే బ్రిటిష్ ప్రజలు ఎంత చెల్లించుతున్నారో ఇండియా ప్రజలు కూడా అంతమటుకూ చెల్లించుతున్నారని చెప్పడంలో ఇండియా ప్రజలయొక్క సాపేక్ష పేదరికాన్ని అప్పుడే లెక్కలోకి తీసుకోవడమైంది. వాస్తవంగా ఈ సందర్భంలో ఇంకొక ప్రశ్న కూడా లేవదీయవచ్చు. అదేమిటంటే: రోజుకి 12 డాలర్లు సంపాదించుకుంటూన్న మనిషిని ఒక డాలరు చెల్లించమంటే అతనికి చెల్లించడానికి ఎంత సుళువుగా ఉంటుందో, రోజుకి 12 సెంట్లు సంపాదించు కుంటూన్న మనిషిని ఒక సెంటు చెల్లించమంటే చెల్లించడానికి అతనికి అంత సుళువుగానూ ఉంటుందా? ఇద్దరూ కూడా వారివారి ఆదాయంలో సాపేక్షంగా సమానభాగామే చెల్లించుతూ వుంటారు. అయినప్పటికీ వారివారి అవసరాలనుబట్టి ఈ పన్నుభారం మాత్రం ఇద్దరికీ వేర్వేరుగానే ఉంటుంది. ఇదిలా ఉన్నప్పటికీ కూడా మిస్టర్ బ్రైట్ ఈ ప్రశ్న ఈ రూపంలో వేయడమే లేదు; ఈ రూపంలో ఈ ప్రశ్నను వేసివుండినట్టయితే, ఇండియాలో పన్నులకీ బ్రిటన్‌లో పన్నులకీ ఉన్న వ్యత్యాసంకంటె, ఒకవైపు బ్రిటిష్ వేతనపు కార్మికుడు చెల్లించు తున్న పన్నులకీ బ్రిటిష్ పెట్టుబడిదారుడు చెల్లించుతున్న పన్నులకీ ఉన్నవ్యత్యాసమే కొట్టొచ్చి నట్టు ఆయనకి కనబడి ఉండేది. కాగా ఇండియా ప్రజలు చెల్లించే 3 కోట్ల పౌన్ల పన్నుల నుండి నల్లమందువల్ల లభించుతూన్న 50 లక్షల పౌన్ల ఆదాయము, చైనా వినిమయంపై విధించిన ఎగుమతి సుంకమే కాబట్టి, న్యాయంగా ఆలోచిస్తే, ఇది ఇండియా ప్రజలమీద మోపిన భారంకాదన్న కారణాన్ని మినహాయించాలని ఆయనే ఒప్పుకొంటున్నాడు. ఆంగ్ల-హైందవ దొరతనాన్ని సమర్థించేవారు మరొక విషయం గుర్తుకుతెస్తున్నారు; అదేమిటంటే, మొత్తం ఆదాయంలో 1 కోటీ 60 లక్షల పౌన్లు భూమి ఆదాయం, అనగా భూమిశిస్తువల్ల లభించుతూాందనీ, సార్వభౌమ భూస్వామి అయిన ప్రభుత్వానికే అనాదినుండీ భూమి చెందు తూాందనీ, అది ఎన్నడూ కూడా వ్యక్తుల సొంత ఆస్తికింద చెల్లలేదనీ, వాస్తవంగా బ్రిటిష్ వ్యవసాయదార్లు బ్రిటిష్ భూస్వామ్య వర్గానికి చెల్లించే శిస్తు ఏవిధంగానైతే బ్రిటిష్ పన్నుల విధానంలో ఒక భాగమని అనడానికి వీల్లేదో, అలాగే దీన్ని కూడా న్యాయంగా పన్ను అని అన డానికి వీల్లేదు అనీ వీరంటారు. ఈ దృక్పథం అనుసరించి ఇండియాలో పన్నుల విధానం ఈ విధంగా ఉంటుందన్నమాట:

మొత్తం వసూలు	పౌ.	3,00,00,000
ఇందులోనుండి మినహాయింపులు:		
నల్లమందుపై ఆదాయం	పౌ.	50,00,000
భూమిశిస్తు వసూలు	పౌ.	1,60,00,000
కచ్చితమైన పన్ను	పౌ.	90,00,000

ఈ 90,00,000 పౌన్లలోనూ, పోస్టు, రిజిస్ట్రేను స్టాంపులు, ఎగుమతి దిగుమతి సుంకాలు మొదలైన కొన్ని ముఖ్యమైన పద్దులకింద వచ్చే ఆదాయం మొత్తం ప్రజా సామాన్యంమీద అతిస్వల్పాతిస్వల్ప నిష్పత్తిలోనే పడుతూన్నాయనే మళ్లీ ఒప్పుకోవాల్సి ఉంటుంది. ఈ విధంగా, ఇండియాలో వసూలవుతూన్న ఆదాయంలో ఐదవ వంతుకు మించకుండానే పన్నులవల్ల, అనగా ప్రజలయొక్క అసలు ఆదాయంనుండి వసూలవుతూందనీ; కచ్చితంగా పన్నులు అని చెప్పబడే పద్దులనుండి వసూలు కాబడుతూన్నది బెంగాల్‌లో 27 శాతమేననీ, పంజాబ్‌లో 23 శాతమేననీ, మద్రాసులో 21 శాతమేననీ, పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రలలో 17 శాతమేననీ, ఇక బొంబాయిలో 16 శాతమేననీ, పార్లమెంటు పత్రాలనుండీ, అధికారయుతంగా వెలువడిన ఇతర పత్రాలనుండీ లెక్కలు తీసి, మిస్టర్ హెండ్రిక్స్ బ్రిటిష్ గణాంక సమాజంవారికి ఒక నివేదిక సమర్పించాడు.

1855–1856 సంవత్సరాలలో, ఇండియాలోనూ, యునైటెడ్ కింగ్‌డమ్‌లోనూ ప్రజలో సగటున ప్రతివారినుండి వసూలుచేయబడుతూన్న మొత్తాన్ని సూచించుతూన్న ఈ దిగువ తారతమ్య పట్టిక మిస్టర్ హెండ్రిక్స్ నివేదికనుండి ఉటంకించబడింది:

బెంగాల్‌లో తలసరి ఆదాయం:	పౌ. 0.5.0	కచ్చితమైన పన్నులు:	పౌ. 0.1.4
పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రాలు	0.3.5	–"–	0.0.7
మద్రాసు	0.4.7	–"–	0.1.0
బొంబాయి	0.8.3	–"–	0.1.4
పంజాబ్	0.3.3	–"–	0.0.9
యునైటెడ్ కింగ్‌డమ్	–	–"–	1.10.0

ఇతర సంవత్సరాలను లెక్కలోకి తీసుకుని, సగటున ప్రతివ్యక్తీ జాతీయాదాయానికి చెల్లించుతూన్న భాగం జనరల్ బ్రిగ్స్ ఈ కింది విధంగా అంచనా వేస్తున్నాడు:

ఇంగ్లండులో 1852 లో	పౌ.	1.19.4
ఫ్రాన్సులో		1.12.0
ప్రష్యాలో		0.19.3
ఇండియాలో 1854 లో		$0.3.8^{1}/_{2}$

ఈ పట్టికలనుండి, సాపేక్షంగావున్న ఇండియా పేదరికాన్ని లెక్కలోకి తీసుకున్నప్పటికీ కూడా, ఇండియాలో ప్రజలు చెల్లించుతూన్నంత తక్కువ పన్ను యూరప్‌లో ఏ

దేశపు ప్రజలూ చెల్లించడంలేదని బ్రిటిష్ పరిపాలనను సమర్థించేవారు సారాంశం తేల్చు తున్నారు. ఈ విధంగా ఇండియాలో అమలులోవున్న పన్నుల విధానంపై అభిప్రాయభేదం ఉండడమేకాకుండా, వీటికి ఆధారాలుగా ఏర్పడుతూన్న వాస్తవాంశాలు సహితమూ పరస్పర విరుద్ధంగా ఉన్నట్టు కూడా కనబడుతూంది. అయినప్పటికీ, ఇండియాలో విధింపబడు తూన్న నగదు పన్నుల మొత్తం సాపేక్షంగా అతిస్వల్పంగానే ఉందని ఒక వైపున ఒప్పుకునే తీరాలి; రెండవవైపున, పైకి అతిస్వల్పంగానే కనబడుతూన్న ఈ పన్నులభారం హిందూదేశపు ప్రజానీకాన్ని అధఃపాతాళానికి అణగదొక్కేస్తూందనీ, ఈ పన్నులు రాబట్టడానికే చిత్ర హింసలవంటి అప్రతిష్ఠాకరములైన విధానాలు చేపట్టవలసి వస్తూందనీ నిస్సందేహంగా రుజువు చేయడానికై పార్లమెంటు నివేదికలనుండీ, ఇండియా వ్యవహారాలపై అత్యున్నత ప్రామాణికులని అంగీకరించబడుతూన్నవారి రచనలనుండీ కుప్పతెప్పలుగా సాక్ష్యం మనం చూపించవచ్చు. కాగా ఈ విషయం రుజువుచేయడానికై నిరంతరమూ ఆయేటికాయేడు అతిత్వరితగతిని అధికమౌతూన్న ఇండియా రుణమూ, ఇండియా ఆదాయంలో సంభవించుతూన్న లోటూ — ఈ సాక్ష్యంకంటె మరే సాక్ష్యం అవసరం? ప్రజలకున్న వనరులకు ఎక్కడ హాని కలుగుతుందో అనే భయంతో, వాటిని అంటకుండా ముట్టకుండా వుంటూ, అందుకు బదులు రుణాలు పెంచుకుంటూ ఆదాయపు లోట్లు భరించడమే ఉత్తమమార్గంగా ఇండియా ప్రభు త్వం ఎంచుతూందని ఒక్కనాటికి కూడా ఎవ్వరూ అనుకోరు. ఆదాయవ్యయాలు సరిపెట్టుకో లేకే ఇండియా ప్రభుత్వం అప్పులు చేస్తూంది. 1805 లో ఇండియా రుణం దాదాపు 2,56,26,631 పౌన్లుంది; 1829 లో రమారమి 3,40,00,000 పౌన్లుంది; 1850 లో 4,71,51,018 పౌన్లుంది; ఈనాడు సుమారు 6,00,00,000 పౌన్ల మొత్తానికి చేరుకుంటూంది. కాగా, ఇంగ్లండులో తెచ్చినట్టీ, ఈస్ట్ ఇండియా ఆదాయం నుండే తీర్చాల్సినట్టీ ఈస్ట్ ఇండియా రుణం మనమీ లెక్కలోకి చేర్చడంలేదని సందర్భవ శాత్తూ చెప్పాల్సివుంది.

1805 లో దాదాపు 25 లక్షల వరకూ ఉండిన ఆదాయపు లోటు, లార్డ్ డల్ హౌసీ పరిపాలనకాలంలో సంవత్సరానికి సగటున 50 లక్షలవరకూ పెరిగిపోయింది. ఆంగ్ల-హైందవ పరిపాలనవైపే విశేషంగా మొగ్గుచూపుతూన్నట్టి, బెంగాల్ సివిల్ సర్వీసు ఉద్యోగి అయిన మిస్టర్ జార్జి కాంబెల్‌కి 1852 లో ఈ కింది విధంగా ఒప్పుకోక తప్పిందికాదు:

> "ఇండియాపై మరే ఇతర ప్రాగ్దేశ విజేతలూ సాధించనంతటి సంపూర్ణా ధికారం మనం చలాయించుతూ, ఇంత నెమ్మదిగానూ, సార్వజనీనంగానూ, నిరాఘా టంగానూ ఇండియాను మనం ఆక్రమించుకున్నప్పటికీ, వెనకటి ప్రాగ్దేశ విజేత

లందరూ కూడా ఆ దేశంయొక్క ఆదాయంనుండి ధనం సంపాదించి భాగ్యవంతులయారు; అంతేకాకుండా వారిలో అనేకులు తమ సొంత ధనం వెచ్చించి ప్రజాహితనిర్మాణాలు నెలకొల్పారు... ఇట్టి కార్యాలు చేయకూడదని మనకు ఆంక్షలున్నాయి... ఈ భార మంతా'' [ఇంగ్లీషు పరిపాలనకింద] ''ఏమాత్రము తగ్గకపోయినప్పటికీ, ఆదాయంలో మాత్రం మనకేమీ మిగలడంలేదు.''

పన్నుల భారం అంచనా వేయడంలో, పన్నులయొక్క కేవలం నగదుమొత్తానికే హెచ్చు విలువ ఇవ్వకుండా, పన్నులు వసూలుచేసే విధానానికీ, వాటిని వినియోగించే రీతికీ సమానవిలువ నివ్వాల్సే ఉంటుంది. ఇండియాలో పన్నుల వసూలు విధానం అత్యంత ఏహ్యకరంగా తయారైంది. ఉదాహరణకు, భూమిపన్ను విభాగంలో దాని ఫలసాయంకంటె బహుశ దుర్వ్యయమే అధికంగావుందేమో. ఇక పన్నులు వినియోగించడం విషయంలో, ప్రపంచంలో ఇతరత్రాకంటె ఆసియా దేశాలలోనే అత్యావశ్యకమైనట్టి ప్రజాహిత కార్యాల రూపంలో పన్నులలో కించిత్తు భాగమైనా ప్రజలకు తిరిగి ముట్టడంలేదనీ, మిస్టర్ బ్రైట్ న్యాయంగానే చెప్పినట్టు, పన్నులలో ఇంత అపరిమితమైన భాగం కేవలం ఒక్క పాలకవర్గంకోసమే కేటాయించబడడం ప్రపంచంలో మరెక్కడా జరగడంలేదనీ చెబితే ఇక తీరిపోతుంది.

కె. మార్క్సుచే 1858 జూన్ 29 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 జూలై 23 వ తేదీగల
నెం. 5383 గల సంచికలో ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్

ఇండియన్ సైన్యం[97]

ఇండియాలో ఇప్పుడు జరుగుతూన్న యుద్ధం క్రమేణా చెదురుచెదురు గెరిల్లా యుద్ధం కింద పరిణమించుతూంది; ఈ యుద్ధపరిణామంలో ఇదే రానున్న దశ అనీ, ఇది అత్యంత ప్రమాదగర్భితమైన దశ అనీ ఇదివరలో అనేకసార్లు మేము సూచించాము.* సమరభూమిలో నిలబడి చేసిన యుద్ధాలలోనూ, నగరాలనూ దుర్గరక్షిత శిబిరాలనూ కాపాడుకోడానికై జరిగిన యుద్ధాలలోనూ ఒకదాని తరువాత ఒకటిగా ఓటమి అనుభవించిన తదుపరి, తిరుగుబాటు సైన్యాలు క్రమంగా రెండువేలనుండి ఆరువేలు, ఎనిమిదివేలవరకూ సైనికులనుగల చిన్న సైన్యాలకింద చీలిపోయి, కొంతవరకూ వేటికవే స్వతంత్ర సేనలుగా వ్యవహరించుతూనే, ఏదైనా బ్రిటిష్ పటాలం ఒక్కటే చుట్టుపక్కల ఉండడం తటస్థిస్తే, హుటాహుటిని దానిపైబడి చిన్న యుద్ధాలను చేయడంకోసం మాత్రం అన్నీ ఏకమవడానికి ఎప్పుడూ తయారుగా ఉండేటట్టు ఏర్పడ్డాయి. ఈ యుద్ధ పరిణామం దృష్ట్యా సర్ సి. కాంబెల్‌యొక్క క్రియాశీలమైన యుద్ధరంగపు సైన్యాన్ని లక్నోనుండి సుమారు ఎనభైమైళ్ల దూరంవరకూ రప్పించిన తర్వాత, ఒక్క గుండైనా పేల్చకుండానే బరేయిలీ నగరం వదిలిపెట్టేసి వెళ్లిపోవడం పితూరీదార్ల ప్రధానసైన్యానికి కీలకఘటనగా ఏర్పడింది; కాల్పి నగరం వదిలిపెట్టి వెళ్లిపోవడం పితూరీదార్ల రెండవ ప్రధానసైన్యానికి కీలకఘటనగా ఏర్పడింది. రెండు సందర్భాల్లోనూ కూడా, యుద్ధచర్య ప్రాతిపదికల పరిరక్షణకు అనువుగా వున్న ఆఖరి కేంద్ర

---

*చూ. ఈ సంకలనంలో పుటలు 167–169, 183–186 – సం.

స్థానాన్ని ప్రతీ సైన్యమూ వదలుకొని, తత్ఫలితంగా సైన్యాన్నంతనీ ఏకంగా వినియోగించి యుద్ధంచేసే అవకాశం అంతరించిపోగానే, తిరుగుబాటుదార్లు చిన్నచిన్న సైనికసమూహాల కింద విడిపోయి, కేంద్రచ్యుతిగా తిరోగమించారు. యుద్ధచర్యలు జరిపేందుకై చలన శీలములైన పెద్దనగరాలేవీ ఈ సైనిక శ్రేణులకు కేంద్రస్థానాలుగా ఉండనక్కరలేదు. ఏ యే జిల్లాలనోనైతే అవి తిరుగుతూంటాయో ఆ జిల్లాలపైనే అవి తమ నిత్యభత్యాలకీ, పునరా యుధీకరణకూ, నూతనసైనికులను సమకూర్చుకోవడానికీ ఆధారపడతాయి; ఢిల్లీ, లక్నో, కాల్పిలవంటి నగరాలు పెద్దసైన్యాల పునర్నిర్మాణానికై ఎంత విలువకలిగినవిగా ఉంటాయో, ఈ చిన్న శ్రేణులు ఒక్కొక్కదానికీ ఒక చిన్న నగరమైనా సరే, ఒక పెద్ద గ్రామమైనా సరే అంత విలువకలిగినదిగానే ఉంటుంది. యుద్ధం ఈ విధంగా పరిణమించడం ఫలితంగా, దానిలో ఇదివరకు వున్న ఆసక్తి ఇప్పుడు చాలావరకూ పోతూంది. తిరుగుబాటుదార్ల వివిధశ్రేణుల గమనాలను సవివరంగా గుర్తుపట్టడానికి వీలులేక, యుద్ధసమాచారాలు కలగాపులంగా వున్నట్టు ఉంటాయి; బ్రిటిష్ సేనానుల యుద్ధచర్యలు, వాటికి ఆధారాలైన పూర్వసిద్ధాంతాలను కప్పుతూన్నట్టి అనివార్యమగు అంధకారం కారణంగా చాలామటుకు, విమర్శనను తప్పించుకో గలుగుతున్నాయి; వాటిని విమర్శించడానికి జయాపజయాలే ఆధారాలుగా ఏర్పడుతున్నాయి; ఏదెలావున్నా అన్ని విమర్శనాధారాలకంటెనూ మోసమైనవి ఇవే.

దేశీయులు అవలంబించుతూన్న చలనాల విషయంలో వున్న సందిగ్ధత ఇప్పటికే చాలా హెచ్చుగా వుంది. బ్రిటిష్‌వారు లక్నోను పట్టుకున్న తరువాత, తిరుగుబాటుదార్లలో కొందరు ఆగ్నేయంగానూ, కొందరు ఈశాన్యంగానూ, కొందరు వాయవ్యంగానూ కేంద్ర చ్యుతిగా తిరోగమించారు. వాయవ్యంగా తిరోగమించిన సైనికసమూహం కడమ అన్నిటికంటె బలమైనది; దీనిని కాంబెల్ రోహిల్‌ఖండ్‌వరకూ వెంబడించాడు. ఈ సైనికసమూహం బరేయిలీ చేరుకుని, అక్కడ సాంద్రీకృతమై తిరిగి పునర్నిర్మితమైంది; కాని బ్రిటిష్ సేన అక్కడికి వచ్చేసరికల్లా, ఎలాటి ప్రతిఘటనా చేయకుండానే నగరం విడిచిపెట్టేసి వివిధ దిశలుగా తిరోగమించింది. ఈ వివిధ తిరోగమన మార్గాల వివరాలు మనకేమీ తెలియడంలేదు. ఈ సైనికసమూహంలో కొంత భాగం నేపాల్ సరిహద్దున వున్న పర్వతాల దిశగా వెళ్ళినట్టూ, కొన్ని శ్రేణులు — ఒకేఒక శ్రేణో, లేక ఎన్ని శ్రేణులో మనకు తెలియడంలేదు — తత్వ్యతి రేక దిశగా గంగానది, దోఆబ్ (గంగాయమునల మధ్యనున్న ప్రాంతం) వైపు వెళ్ళినట్టు మాత్రమే మనకు తెలుస్తూంది. అయితే, కాంబెల్ బరేయిలీని ఆక్రమించుకున్న ఉత్తర క్షణంలోనే, తూర్పుదిశగా తిరోగమించిన తిరుగుబాటుదార్లు అయోధ్య సరిహద్దులో వున్న చిన్నచిన్న తిరుగుబాటు సైనికదళాలను కలుసుకొని, షాజహాన్‌పూర్ పైబడ్డారు; షాజహాన్ పూర్‌లో చిన్న బ్రిటిష్ రక్షకసైన్యం మాత్రమే ఉంది; ఈ లోపున మరికొన్ని తిరుగుబాటు

దార్ల సైనికదళాలు ఈ నగరం దిశగానే త్వరత్వరగా పురోగమించాయి. ఈ వూరులో వున్న బ్రిటిష్ రక్షకసైన్యం అదృష్టంకొద్దీ, మే 11 వ తేదీకే అదనపుబలాలతో బ్రిగేడియర్ జోన్స్ అక్కడకి వచ్చివుండడంచేత, తిరుగుబాటుదార్లను అతడు ఓడించేశాడు; కాని షాజహాన్‌పూర్ దిశగా సాంద్రీకరించుకుని వస్తూన్న తిరుగుబాటు సైన్యాలు కూడా అదనంగా అక్కడకు వచ్చి చేరుకున్నాయి; ఇవన్నీ కలిసి 15 వ తేదీన నగరాన్ని తిరిగి ముట్టడించాయి. ఆ రోజునే బరేయిలీలో ఒక రక్షకబలాన్ని ఉంచేసి, షాజహాన్‌పూర్‌ను విముక్తిచేయడానికై కాంబెల్ బయలుదేరాడు. తిరుగుబాటుదార్లు పన్నిన ఈ ఎత్తుగడలో సహకరించిన వివిధ శ్రేణులపై దాడిచేసి, ఈ వివిధశ్రేణులను వివిధదిశలలో తరిమివేయడానికి కాంబెల్‌కి 24 వ తేదీనగాని వీలైందికాదు.

ఈ విధంగా రోహిల్‌ఖండ్ సరిహద్దు ప్రాంతాల్లో కాంబెల్ యుద్ధంచేస్తూండగా, జనరల్ సర్ హోప్ గ్రాంట్ పితూరీదార్లను పట్టుకోడానికని తన సైన్యాన్ని అయోధ్యలో ఈ కొసనుండి ఆ కొసకు ముందుకీ వెనక్కీ నడిపించాడు గాని, హిందూదేశపు ఎండలకు అలిసిపోయి దెబ్బతిన్న తన సేనలకే నష్టంకల్గడం తప్ప మరే ఫలితమూ లేకపోయింది. అతనికంటె మంచి చురుకుగా తిరుగుబాటుదార్లు సంచరించ గల్గారు. వారు అతనికి ఎక్కడ పడితే అక్కడే వారి కోసం తాను వెతుకుతూండిన చోట తప్ప, వారు సర్వత్రా అగపడేవారు, తనకు ఎదురుగా వారు వుంటారు అని అతడు అనుకుని వుండగా, తన వెనుక భాగాన్ని వారు చాలా కాలం కిందనే చేరుకునేవారు. ఇలాంటి మరొక నీడను వెంబడించడంలో నిమగ్నుడై వుండెను జనరల్ లూగార్డ్. గంగానదిపై ఇంకా దక్షిణంగా దీనాపూర్, జగదీశపూర్, బక్సార్ మధ్యనున్న జిల్లాలో అతనికి విశ్రాంతి అన్నది ఇవ్వకుండా తిరుగుబాటుదార్లు అతనిని నిరంతరమూ ఒకచోటనుండి ఒకచోటికి తిప్పుతూనేవుండి, జగదీశపూర్‌నుండి చాలాదూరం వరకూ రప్పించి, హఠాత్తుగా ఆ వూరులో వున్న రక్షణసైన్యం పైబడ్డారు. లూగార్డ్ వెనక్కితిరిగి ఆ వూరివైపు వెళ్ళాడు; కాగా 26 వ తేదీన అతడు తిరుగుబాటుదార్లపై విజయం సాధించాడని టెలిగ్రాములవల్ల తెలుస్తూంది. అయోధ్య, రోహిల్‌ఖండ్ శ్రేణులు అవలంబించిన ఎత్తుగడలూ, ఈ తిరుగుబాటుదార్లు అవలంబించిన ఎత్తుగడలూ సరిగ్గా ఒక్కటే అని ప్రత్యక్షంగానే తెలిసిపోతూంది. అయినప్పటికీ, లూగార్డ్ సాధించిన విజయానికి పెద్ద ప్రాముఖ్యతేమీ ఉండదు. ఇలాంటి దెబ్బలను ఎన్ని తిన్నా ఇలాంటి దళాలు లక్ష్యం చేయవు; ఇలాంటి దెబ్బలు ఎన్నో తింటేనేగాని అవి బలహీనపడి నిస్పృహచెందవు.

ఈ విధంగా మే నెల మధ్యకల్లా, కాల్పీ సైన్యం ఒక్కటే తప్ప, ఉత్తర ఇండియాలో వున్న తిరుగుబాటుదార్ల సైన్యం యావత్తూ భారీస్థాయి యుద్ధానికి స్వస్తిచెప్పేసింది. కాల్పీ సైన్యం, సాపేక్షంగా కొద్ది వ్యవధిలోనే, ఆ నగరంలో వివిధ రకాల యుద్ధచర్యలకు

అవసరమైన కేంద్రాన్ని నిర్మించుకుంది; ఆహారసంభారాలూ, మందుగుండూ, ఇతర సామగ్రీ వారికిక్కడ పుష్కలంగా దొరికాయి; ఫిరంగులూ సమృద్ధిగానే లభించాయి; అంతేకాకుండా కమ్మరం కార్ఖానాలూ, తుపాకుల కర్మాగారాలూ సహితం వారికిక్కడ తటస్థపడ్డాయి. కాన్పూర్‌కు కాల్పీ పాతికమైళ్ల దూరంలోనే వున్నా, వీరినేమీ చెయ్యకుండా అక్కడే ఉండనిచ్చాడు కాంబెల్; దోఆబ్ ప్రాంతంలో, అనగా యమునకు తూర్పువైపున, మాత్రం ఒక సైనిక దళాన్ని ఉంచి వీరి చర్యలు కనిపెట్టుతున్నాడు. చాలా దినాలకిందటే జనరల్ రోజ్, జనరల్ విట్‌లక్‌లు కాల్పీమీదకి పురోగమించడానికని బయల్దేరారు; చివరకి రోజ్ అక్కడకు చేరుకుని, కాల్పీకి ఎదురుగానే వరుసగా జరిగిన అనేక సంఘర్షణలలో తిరుగుబాటుదార్లను ఓడించేశాడు. ఈలోపున యమున ఆవలి గట్టునున్న పర్యవేక్షక సైన్యం కాల్పీనగరంపైనా కోటపైనా ఫిరంగులు పేల్చడం మొదలుపెట్టింది; ఇది జరుగుతూండగానే తటాలున తిరుగుబాటు దార్లు తమచేతిలోవున్న ఆఖరి పెద్దసైన్యాన్ని కూడా చిన్నచిన్న స్వతంత్ర శ్రేణులకింద విభజించేసి, కాల్పీనగరం కాల్పీ కోట, రెండింటినీ ఖాళీచేసి వెళ్లిపోయారు. వారు ఏ మార్గాలగుండా తిరోగమించుతున్నారో మనకందిన కథనాలనుబట్టి మనకేమీ తెలియడంలేదు; కొంతమంది దోఆబ్‌లో ప్రవేశించినట్టూ, కొందరు గ్వాలియర్ దిశగా వెళ్లిపోయినట్టూ మాత్రమే తెలుస్తూంది.

ఈ రీతిగా, పన్నెండు నెలల యుద్ధంలో గడించిన అనుభవంవల్ల కొంతవరకూ ఆర్గనైజైన తిరుగుబాటు సైన్యాలతోనూ, అనేకసార్లు ఓటమి పొందినప్పటికీ, ప్రతి ఓటమీ అనిశ్చితంగానే ఉండిపోయిన కారణంగానూ, బ్రిటిష్‌వారికి కల్గిన స్వల్పలాభాల కారణంగానూ, ప్రోత్సాహం లభించినట్టి క్రియాశీలమైన పితూరీదళాలతోనూ, హిమాలయంనుండి బీహార్, వింధ్యపర్వతాలవరకూ, గ్వాలియర్ ఢిల్లీలనుండి గోరఖ్‌పూర్ దీనాపూర్ల వరకూ ఉన్న దేశమంతా కిటకిటలాడిపోతూంది. తిరుగుబాటుదార్లకు ఇదివరకుండిన బలమైన దుర్గాలూ, యుద్ధచర్య కేంద్రాలుగా ఉండిన నగరాలూ అన్నీ కూడా వారినుండి వశపర్చుకొనబడడమూ మాటవాస్తవమే; వారికుండిన యుద్ధసామగ్రిలోనూ, శతఘ్నిబలంలోనూ అధికభాగాన్ని వారు నష్టపోవడమూ, ముఖ్యమైన నగరాలన్నీ శత్రువశమవడమూ వాస్తవమే; అయినప్పటికీ రెండవవైపున, బ్రహ్మాండమైన ఈ జిల్లా అంతటిలోనూ పట్టణాలేతప్ప మరేమీ బ్రిటిష్‌వారికి స్వాధీనంకాలేదు; ఇక వెల్లడిగావున్న దేశమంతటిలోనూ ఆ నిమిషానికి వారి చలనశీలమైన శ్రేణులు నిలబడి వున్న స్థానంతప్ప మరేమీ వారి చేతుల్లోలేవు; అతి చురుకుగ్గా వున్న తమ శత్రువులను వెంబడించినప్పటికీ, వారు దొరుకుతారనే ఆశలేదని తెలిసే, గత్యంతరంలేక వారిని వెంబడించాల్సి వస్తూంది; సంవత్సరమంతటిలోనూ మృత్యుసందర్శనతో సమానమైనట్టి రుతువులోనే ఈ విధమైనట్టి చికాకుకల్గించే యుద్ధంలోకి దిగక వారికి తప్పడం

లేదు. ఈ వేసవి రోజుల్లో మిట్టమధ్యాహ్నపు వడలో కూడా హిందూదేశస్థుడికి ఏమంత ఇబ్బంది అనిపించకుండా ఉండగా, తీక్షణమైన సూర్యకిరణాలు ఒక్కసారి తగిలేసరికే యూరపియన్లకి చావు ఎదురవుతూంది; ఇంత ఎండకాలంలోనూ కూడా హిందూదేశీయుడు నలభై మైళ్లు నడచివెళ్లిపోగలుగుతూండగా, ఉత్తరదేశీయుడైన అతని శత్రువు పదిమైళ్లు నడిచివెళ్లేప్పటికే మీది ప్రాణాలు మీదికి ఎగిరిపోతున్నాయి; ఎండకాలపు వర్షాలకు గాని, చిత్తడి నేల అడవులకు గాని అతని ఆరోగ్యం చెక్కుచెదరకుండా ఉండగా, వేసవి వర్షాల్లోనూ, చిత్తడినేల ప్రాంతాలలోనూ యూరపియను ఏమాత్రం కాయకష్టం పడినా రక్తగ్రహణి, కలరా, చలిజ్వరం అతన్ని వెంటనే పట్టుకుని వేధించుతున్నాయి. బ్రిటిష్ సైన్యంలో పారిశుధ్యపు ఏర్పాట్ల గురించి సవివరమైన సమాచారం మనకేమీ తెలియడంలేదు; కాని జనరల్ రోజ్ సైన్యంలో వడదెబ్బ తగిలినవారి సంఖ్యకూ, శత్రువులదెబ్బ తగిలినవారి సంఖ్యకూ ఉన్న తారతమ్యాన్నిబట్టీ, లక్నోలోవున్న దుర్గరక్షక సైన్యం జబ్బుతో పడివుందన్న వార్తను బట్టీ, గత శరత్తులో ఇండియాలో దిగిన 38 వ రెజిమెంటులో మొదట 1,000 ఉండగా, ఇప్పుడు 560 మందే ఉన్నారన్న వార్తనుబట్టీ, ఇంకా ఇతర సూచనలనుబట్టీ, కిందటి సంవత్సరం యుద్ధంలో పాల్గొని ఇండియా యుద్ధాలలో డక్కామొక్కీలు తిని ఎండకీ వానకీ రాటు తేరిన పాతసైనికులు స్వదేశానికి వెళ్లిపోగా, వారి స్థానే కొత్తగా దింపిన మనుషులమీదనూ కుర్రవాళ్లమీదనూ ఏప్రిల్ మే నెలల ఎండ తన దెబ్బ అప్పుడే తీసిందనే పర్యవసానానికి మనం రావచ్చు. హావ్‌లక్ చేసిన అధికప్రయాసపు మజీలుకాని, ఢిల్లీ ఎదుట వర్షాకాలంలో జరిపిన ముట్టడినిగాని, తన చేతికింద ఇప్పుడున్న మనుష్యులతో చేయించడం కాంబెల్‌కి సాధ్యంకాదు. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం బలమైన అదనపు సైన్యాలను మళ్లీ పంపించుతూన్నప్పటికీ, తనకు అత్యంత అనుకూలమైన పరిస్థితులలోనే తప్ప బ్రిటిష్ వారితో పోరాడనొల్లని శత్రువుపై ఈ ఎండకాలంలో జరిగిన యుద్ధంలో సైన్యాలకి సంభవించిన అరుగు తరుగుదలలను భర్తీ చేయడానికి ఈ అదనపు బలాలు చాలవేమోనని అనుమానం కలుగుతూంది.

తిరుగుబాటుదార్ల యుద్ధం కూడా, ఫ్రెంచివారికి వ్యతిరేకంగా అల్జీరియాలో బెడోయిన్లు సాగించిన యుద్ధరూపాన్నే[98] ఇప్పుడు తీసుకోవడం ఆరంభించుతూంది. అయితే ఒక్క తేడా మాత్రం ఉంది; అదేమిటంటే, హిందూదేశస్థులు బెడోయిన్లంత తీవ్రమైన మతోన్మాదులు కారు, వారిది తురుపుసవార్ల జాతి కాదు. బ్రహ్మాండంగా విస్తరిల్లుతూన్నట్టి మైదాన ప్రదేశంలో ఈ రెండవ విషయానికి చాలా ప్రాముఖ్యతే ఉంది. తిరుగుబాటు దార్లలో, ఇర్రెగ్యులర్ కేవెల్‌రీ తయారుచేయడానికి పనికివచ్చే మహమ్మదీయులు చాలమందే ఉన్నారు; అయినప్పటికీ ఇండియాలో వున్న ప్రధాన అశ్వసైనిక జాతులేవీ ఇంతవరకు ఉపప్లవంలో పాల్గొనలేదు. తిరుగుబాటుదార్ల సైనికశక్తి అంతా వారి పదాతిదళంలోనే ఉంది;

కాని యుద్ధభూమిలో ఇంగ్లీషువారితో తలపడడానికి ఈ అంగానికి తగిన శక్తిసామర్థ్యాలు కొరవడడంతో, మైదాన ప్రదేశాలలో గెరిల్లా యుద్ధం జరపడంలో ఇది వారికే ముందు కాళ్లకి బంధంగా తయారవుతుంది; ఇటువంటి ప్రదేశంలో చెదురుమదురు యుద్ధాన్ని సాగించేందుకు ఇర్రెగ్యులర్ కేవెల్‌రీకి మించినది మరొకటుండదు. ఇంగ్లీషువారు వర్షాకాలంలో నిర్బంధంగా తీసుకోవాల్సిన సెలవల్లో, తిరుగుబాటుదార్లచే ఈ లోటు ఎంతవరకు భర్తీచేయబడుతుంతో చూడాల్సివుంది. కేవెల్‌రీని ఆర్గనైజుచేసుకోవడమే కాకుండా తమ సైనికబలాలను పునః ఆర్గనైజు చేసుకోవడానికీ, రిక్రూటు చేసుకోవడానికీ దేశీయులకు పూర్తి అవకాశం వుంటుంది. ఇంకా మరి రెండు ముఖ్యమైన విషయాలు కూడా ఉన్నాయి. చలికాలం ప్రవేశించగానే కేవలం గెరిల్లా యుద్ధం ఒక్కటే చాలదు. శీతాకాలం అయిపోయే వరకూ బ్రిటిష్ వారికి చేతినిండా పనికల్పించేందుకు, యుద్ధచర్యా ప్రాతిపదిక కేంద్రాలూ, యుద్ధసామగ్రీ, శతఘ్నులూ, దుర్గరక్షిత నగరాలూ, ఇవన్నీ తిరుగుబాటుదార్లకు అవసరమవుతాయి; ఇవి లేకపోతే మళ్లీ వేసవికాలం ప్రవేశించి గెరిల్లా యుద్ధానికి ప్రాణంపోసే లోపున ఇంగ్లీషువారు దానిని సాంతమూ అణచిపారేయవచ్చు. గ్వాలియర్‌ను గనుక తిరుగుబాటుదార్లు తమ వశం చేసుకోగల్గితే, ఆ నగరం కూడా ఇతర నగరాలతోపాటు మంచి అనుకూలమైన యుద్ధ కేంద్రంగా వారికి ఉపయోగపడే సూచనలున్నాయి. రెండవ విషయం: తిరుగుబాటుయొక్క భవితవ్యమంతా, అది విస్తరింపగలిగే సామర్థ్యంపైనే ఆధారపడుంది. ఇప్పుడు దేశంలో విడి విడిగా వున్న తిరుగుబాటు శ్రేణులు రోహిల్‌ఖండ్‌నుదాటి రాజపుత్రస్థానంలోకీ మహా రాష్ట్రంలోకీ ప్రవేశించలేకపోయిన పక్షంలో, ఉద్యమం అంతా ఉత్తరాన వున్న మధ్యజిల్లాకు మాత్రమే పరిమితమై ఉండిపోయే పక్షంలో, ఇప్పుడు విడివిడిగా వున్న శ్రేణులను రాబోయే శీతాకాలమే చెదరగొట్టేసి, వారిని బందిపోటుదొంగలకిందకి దిగజార్చివేసి, దానితో తెల్ల ముఖాల దండయాత్రికులను దేశీయులు ఎంత తీవ్రంగా ద్వేషిస్తున్నారో, అంతకంటె తీవ్రంగా వీరినే ద్వేషించే రోజులు త్వరలో సమీపించుతాయనడంలో ఎంత మాత్రమూ సందేహంలేదు.

ఎఫ్. ఎంగెల్స్‌చే 1858 జూలై 6 న రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 జూలై 21 తేదీగల
నెం. 5381 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స

ఇండియా చట్టం[99]

ఇటీవల పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టబడిన ఇండియా బిల్లు తృతీయ పఠనం హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌లో అంగీకరింపబడింది; ఇక పోతే, హౌస్ ఆఫ్ లార్డ్స్‌పై డార్బీ పలుకుబడి పూర్తిగా ఉండడం ఫలితంగా, వారు బిల్లును ప్రతిఘటించే అవకాశం అతిస్వల్పమే; కాబట్టి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ రోజులు దగ్గిరపడడం ఖాయమనే మనం అనుకోవచ్చు. కంపెనీ మాత్రం తన ప్రాణం వదలుకుంటున్నా, పరాక్రమవంతంగా యుద్ధంచేసి వీరస్వర్గం మాత్రం అలంకరించడంలేదనే చెప్పాల్సి ఉంటుంది; వారు వ్యవహారస్థులుగానే, అడుగడుగునా బేరసారాలు చేసుకుంటూనే అధికారానికి ఎలావచ్చారో, అలాగే అడుగడుగునా లావాదేవీలు సాగించుకుంటూనే తమ అధికారం వదలుకున్నారు. నిజంగా చూస్తే వారి చరిత్ర అంతా కూడా కొనుగోలు చేయడమూ అమ్మకంచేయడమూనూ. సారభౌమాధిపత్యాన్ని ఖరీదుచేసి కొనుగోలు చేయడంతో వారు అసలు తమ మనుగడ ప్రారంభించారు; దానిని అమ్ముకోవడంతో తమ మనుగడకు స్వస్తిచెప్పుకున్నారు. వారు నేలకొరిగారు, నిజమే; కాని వారు నేలకొరిగింది రణరంగంలో కాదు; అమీనా ఏలంలో పెద్దపాట పాడినవాడి చేతుల్లోపడి ప్రాణాలనొదులుకున్నారు వారు. డ్యూక్ ఆఫ్ లీడ్స్‌కీ, ఇంకా ఇతర ప్రభుత్వోద్యోగస్థులకీ పెద్దపెద్ద మొత్తాలు లంచాలు తినిపించి, రాజుగారినుండి ఇరవైయ్యొక్క సంవత్సరాలకు ఒక అనుజ్ఞాపత్రం 1693 లో సంపాదించుకున్నారు. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యపు ఖజానకు సాలీనా 4 లక్షల పౌన్లు చెల్లించుకుంటామనే ఒప్పందంమీద, 1767 లో తమ అధికారపరిమితిని రెండేళ్లవరకూ పొడిగించుకున్నారు. 1769 లో మళ్లీ ఇలాంటి బేరమేచేసి మరో ఐదేళ్లపాటు పొడిగించుకున్నారు; కాని ఇది జరిగిన కొద్ది సంవత్సరాలకే సాలీనా ఒప్పుకొన్న ఈ చెల్లింపును ప్రభుత్వం మాపుచేసి, 14 లక్షల పౌన్లు 4 శాతం వడ్డీకి ప్రభుత్వం అప్పుపెట్టే షరతుపైనా, తమ

వంతకు తాము గవర్నర్ జనరల్‌నూ నలుగురి సలహా సభ్యులనూ నియమించడంలో పార్లమెంటు సూచనల ననుసరించే నియమించడానికీ, లార్డ్ చీఫ్ జస్టిస్‌నూ, అతనిని సహాయం చేసే ముగ్గురు జడ్జీల నియామకాన్నీ రాజమకుటానికే వదలకుంటూ, పోతే ఇంతవరకు ప్రజాస్వామ్య సమావేశంగా ఉండిన కోర్ట్ ఆఫ్ ప్రొప్రయిటర్ల సభను ఇకనుండి అల్పజనప్రభుత్వ సభగా మార్చివేయడానికీ అంగీకరించుతూ, తమ సార్వభౌమత్వంలో కొన్ని భాగాలను ప్రభుత్వానికి అన్యాక్రాంతం చేసేశారు.[100] ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకున్న పరిపాలనాధికారం రాజమకుటానికి అన్యాక్రాంతం చేయడమనే పరిస్థితే ఉత్తరోత్తరా ఏర్పడే సందర్భంలో, రాజ్యాంగ ప్రణాళికాబద్ధంగా తమకున్న అన్ని "పద్ధతులను" వినియోగించి ప్రతిఘటించుతామని కంపెనీ తమ కోర్ట్ ఆఫ్ ప్రొప్రయిటర్ల సభకు యధావిధిగా గంభీరమైన వాగ్దానాలు చేసిన తరువాత, 1858 లో కంపెనీయే ఈ సూత్రం అంగీకరించి, తమకు కొంత డబ్బు ముట్టజెప్పి తమ డైరెక్టర్లలో ముఖ్యులకు ఉద్యోగాలు ఇప్పించే పద్ధతిలో, కంపెనీకి శిక్షవిధించుతూన్నట్టి చట్టాన్నే కంపెనీ ఒప్పుకుంది. వీరుని మరణమూ సూర్యుని అస మయమూ, రెండూ ఒక్కలాగే ఉంటాయని షిల్లర్ చెప్పిన వాక్యమే* నిజమైనట్టయితే, దివాలాకోరు తన అప్పులాళ్లతో కుదుర్చుకున్న రాజీలాగానే ఉంది ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ నిష్క్రమణ.

ఈ బిల్లు అనుసరించి, సలహాసంఘసమన్వితుడైన గవర్నర్ జనరల్ ఏలాగైతే కలకత్తాలో వ్యవహారాలు చక్కబెడుతూంటాడో, సరిగా అదే విధంగా ప్రధాన పరిపాలనా విధులన్నీ సలహాసంఘసమన్వితుడైన సెక్రెటరీ ఆఫ్ స్టేట్‌కి ఒప్పగించబడుతున్నాయి. అయితే ఈ ఇద్దరు అధికార్లూ కూడా — ఇంగ్లండులో వున్న సెక్రెటరీ ఆఫ్ స్టేటూ, ఇండియాలో వున్న గవర్నర్ జనరలూ — తమ సలహాదార్ల సలహా పాటించ నవసరంలేకుండానే తమ విచక్షణనుపయోగించి పరిపాలనా కార్యాలు నిర్వహించవచ్చు. ఈ చట్టం అనుసరించి, ఇప్పుడు రహస్య సంఘం పరంగా బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ ప్రెసిడెంటు నిర్వహించుతూన్న విధుల నన్నిటినీ — అనగా అత్యవసర సందర్భాల్లో తన సలహాసంఘ సభ్యుల సలహాను కోరకుండానే తన ఉత్తరవులను ఇండియాకు పంపించే అధికారం — సెక్రెటరీ ఆఫ్ స్టేట్‌కు దఖలుపడుతున్నాయి. ఏది ఏలావున్నప్పటికీ చిట్టచివరికి, ఆ సలహాసంఘం నియమించడంలో, రాజమకుటంచే నియామకాలు తప్ప, కడమ సలహాసంఘసభ్యుల నియామకంలో ఆచరణలో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీపైనే ఇంత వరకూ ఆధారపడాల్సివచ్చింది. సెక్రెటరీ ఆఫ్ స్టేట్‌యొక్క సలహాసంఘ సభ్యులలో ఎన్నుకోబడవలసిన వారిని ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ డైరెక్టర్లు తమ డైరెక్టర్లలో వారినే ఎన్నుకుంటారు.

---

* షిల్లర్, "బందిపోటు దొంగలు," III వ అంకం, 2 వ రంగం. — సం.

ఈ విధంగా చిట్టచివరకు ఎలాగైతేనేమి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క అధికారం ఎగిరిపోయినా, పేరు మాత్రం నిలబడింది. కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్లు అనే ప్రతినిధిని కల్గినట్టి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీని, రద్దుచేస్తూన్న నిబంధన ఏదీ ఈ చట్టంలో లేదనీ, అయితే ఇదివరలో ఈ కంపెనీ ఎలాగైతే వాటాదార్ల కంపెనీగా ఉండేదో, అలాగే ఇప్పుడూ ఉండి, పార్లమెంటుచే జారీ చేయబడిన వివిధ శాసనాల ననుసరించి కంపెనీకి చెల్లించడానికి ప్రభుత్వం పూచీపడినట్టి లాభాలను తన వాటాదార్లకు పంచిపెట్టే కంపెనీగా మాత్రమే ఉంటుందనీ డార్బీ మంత్రిమండలి చిట్టచివరి నిమిషంలో ఒప్పుకోవాల్సివచ్చింది. పిట్ ప్రవేశపెట్టిన 1784 వ చట్టం ప్రకారం, ఆచారణలో కంపెనీకుండిన పరిపాలనాధికారం, బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ ద్వారా మంత్రిమండలి పర్యవేక్షణకిందకి వచ్చింది. చైనా వర్తకంలో కంపెనీకున్న గుత్తాధిపత్యం ఒక్కటే తప్ప, కంపెనీకుండిన ఇతర వాణిజ్య గుత్తాధిపత్యమంతా 1813 శాసనంతో అంతరించిపోయింది. కంపెనీకుండిన వాణిజ్యపు స్వభావమంతా 1834 శాసం సంపూర్ణంగా రద్దుచేసింది; ఇకపోతే, ఇండియా పరిపాలనాధికారం ఒక్కటే తప్ప, కడమ అన్ని అధికారాలను 1854 శాసనం తుడిచిపెట్టేసింది. చరిత్ర పరిభ్రమణంలో, 1612 లో వాటాదార్ల కంపెనీగా మారిన ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ మళ్లీ తన తొల్లిటి స్వరూపమే ధరించుతూంది; ఎటుదిరిగి, వర్తకంచేయని భాగస్వాముల వర్తకకంపెనీగానూ, స్థిరంగా నిర్ణయించబడిన డివిడెండ్లు మాత్రమే అనుభవించే హక్కును కలిగినట్టి డబ్బా దసకం లేని వాటాదార్ల కంపెనీగానూ ఈనాడు రూపొందింది.

ఇండియా చట్టంయొక్క చరిత్రలో జరిగినన్ని నాటకీయములైన మార్పులు, ఆధునిక చరిత్రలో పార్లమెంటుచే జారీకాబడిన మరే శాసనంలోనూ జరగలేదు. సిపాయి తిరుగుబాటు ప్రజ్వరిల్లినప్పుడు, ఇండియాలో సంస్కరణలు అవసరమనే నినాదం బ్రిటిష్ సమాజంలోని అన్ని తరగతులలోనూ ప్రతిధ్వనించింది. చిత్రహింసల నివేదికలవల్ల ప్రజాభిప్రాయం అట్టుడికినట్టు ఉడికిపోయింది; దేశీయుల మతవ్యవహారాల్లో ప్రభుత్వం కలుగజేసుకుంటూన్న జోక్యాన్ని ఇండియాలో సైన్యంలో చిరకాలంగా ఉద్యోగంచేసి జనరల్ హోదాలనుకలిగినట్టి మిలిటరీ ఆఫీసర్లూ, ప్రముఖులైన ఉన్నత సివిలియన్లూ తీవ్రంగా ఖండించారు. డౌనింగ్ స్ట్రీట్ చేతిలో కీలుబొమ్మ అయిన లార్డ్ డల్హౌసీ అవలంబించిన దూరాశాపూరితమైన ఆక్రమణ విధానమూ, ఆసియా ప్రజలలో తీవ్రమైన కలవరం ఏర్పడుతుందన్న విషయాన్నయినా ఈషణ్మాత్రం లెక్కచేయకుండా చైనా, పర్షియాలలో — పామర్స్టన్‌యొక్క వ్యక్తిగతమైన ఆజ్ఞలననుసరించే — ప్రారంభించి సాగించిన బందిపోటు యుద్ధాలూ; ఇండియాలో తిరుగుబాటు ఆరంభమైనప్పుడు సైనికులను రావాణా చేయడానికై స్టీమర్లు బదులు తెరచాప నౌకలు ఉపయోగించడమూ, స్వాయజ్

భూసంధి మీదుగా గాక, గుడ్‌హోప్ అగ్రము చుట్టుతిరిగి సముద్రమార్గాన సైనికులను పంపడమూ, ఈ విధమైన అలసత్వ చర్యలు అవలంబించడమూ — ఇవన్నీ ఏకమై ఇండియా సంస్కరణలు, కంపెనీయొక్క ఇండియా పరిపాలనలో సంస్కరణలు, ప్రభుత్వంయొక్క ఇండియన్ విధానంలో సంస్కరణలు జరిగి తీరాలని పెద్దగొడవ లేచించి. ప్రజలలో లేచిన ఈ గొడవలో పామర్‌స్టన్ కూడా చేరి, దానిని మాత్రం కేవలం తనకి లాభంగా ఉండే విధంగా తిప్పకోడానికే నిశ్చయించుకున్నాడు. ప్రభుత్వమూ కంపెనీ, రెండూ కూడా తమ విధులను నెరవేర్చడంలో సంపూర్ణంగా విఫలులైయాయి కాబట్టి, అందుకు కంపెనీనే బలిపశువుగా సమర్పించేసి, ప్రభుత్వాన్ని సర్వశక్తివంతంగా చేసేయ్యాలి. పార్లమెంటుకు ప్రత్యర్థిగా వున్న రాజమకుటానికి తానే ప్రతినిధిననీ, రాజమకుటానికి ప్రత్యర్థిగావున్న పార్లమెంటుకూ తానే ప్రతినిధిననీ నటిస్తూన్న ఆనాటి నియంతకే కంపెనీకున్న సర్వాధికారాలూ దఖలుపడి పోవాలి; దానితో ఇటువైపునుండీ అటువైపునుండీ కూడా సర్వాధికారాలూ ఏకైకవ్యక్తికే హస్త గతవౌతాయి. ఇండియా సేనను ఆసరాచేసుకుని, ఇండియా ఖజానాను తన గుప్పిట్లో ఉంచుకుని, ఇండియాలో ఉద్యోగ నియామకాధికారన్నంతనీ తన జేబులో వేసుకుంటే, దానితో పామర్‌స్టన్ స్థానం అభేద్యవౌతుంది.

అతను ప్రవేశపెట్టిన చట్టంయొక్క ప్రథమ పఠనం దిగ్విజయంగా జరిగి పోయింది; కాని ప్రఖ్యాతిచెందిన కుట్ర చట్టం[101] ప్రవేశపెట్టడంతో అతని రాజకీయ జీవి తానికే మార్కం తగిలి, దాంతో టోరీలు అధికారానికి వచ్చారు.

టోరీలు అధికారానికి వచ్చిన తరువాత మొదటి పార్లమెంటు సమావేశంలోనే, కామన్స్ సభవారు నిష్కర్షగా తెలియపర్చిన నిశ్చితాభీష్టానికి ఔదలదాల్చి, ఇండియా ప్రభు త్వాన్ని కంపెనీ చేతిలోనుండి రాజమకుటానికి బదిలీచేయ నుద్దేశించిన ప్రతిపాదనకు తమ ప్రతిఘటన విరమించుకొన దల్చుకున్నామని వారు ప్రకటించారు. లార్డ్ ఎల్లెన్ బరో ప్రతిపాదించిన చట్టానికి చేటపెయ్యి గతి పట్టడంతో,[102] పామర్‌స్టన్ తిరిగి అధి కారానికి వచ్చేసూచనలు బలపడ్డాయి; కాని ఆ నియంతచేత రాజీమార్గాన్ని బలవంతంగా అవలంబింప జేయాలనే ఉద్దేశంతో, లార్డ్ జాన్ రసల్ మధ్యలో కలుగజేసుకొని, ఇండియా చట్టాన్ని ప్రభుత్వ చట్ట రూపంలో కాకుండా, అందుకు బదులు పార్ల మెంటరీ ప్రతిపాదన రూపంలో సభ ఎదుట తీసుకొస్తామని తెలియజేసి, ప్రభుత్వాన్ని గండం నుండి తప్పించాడు. అప్పుడు లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరోయొక్క అయోధ్య నివేదిక, అతని రాజీనామా, తత్ఫలితంగా మంత్రివర్గ శిబిర విచ్ఛిత్తి, ఈ పరిణామాలన్నింటినీ పామర్‌స్టన్ అతి ఆత్రంతో వినియోగించుకోవడం మొదలెట్టాడు. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క అధికారం అంతం చేసే ప్రయత్నాలపట్ల తమ పక్షంలోనే తలయెత్తిన ప్రతిఘటనను అణచివేయడానికై తమ

కుండిన ఆ రవంత అధికారాయువునూ వినియోగించినప్పటికీ కూడా, టోరీలను తిరిగి నిరాశా జనకమైన ప్రతిపక్షశిబిర హిమశీతలచ్ఛాయల్లోకి తరిమేయడానికి చక్కని అవకాశం చిక్కుతుంది. ఇంత జాగ్రత్తగా వేసుకున్న ఇన్ని లెక్కలూ తోసిరాజు అయాయన్న సంగతి అందరకూ తెలిసినదే. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ శిథిలాలపై తాను సింహాసనం అధిష్ఠించే బదులు, అతనే ఆ శిథిలాలకింద పడిపోయి, అవే పామర్‌స్టన్‌ని పూడ్చిపెట్టేశాయి. కామన్స్‌లో ఇండియాపై జరిగిన చర్చలన్నిటిలోనూ, "civis romanus"ను[103] అభాసపాల్జేసి, ఒక చిత్రమైన రీతిలో తమ అభీష్టం తనవితీరా నెరవేర్చుకొనడంలో కామన్స్ సభవారు పూర్తిగా కృతకృత్యులయారు. అతడు ప్రవేశపెట్టిన ప్రతిపాదనలు, స్వల్పమైనవీ ముఖ్యమైనవీ అనే వ్యత్యాసం లేకుండా అన్నీ కూడా, అవమానకరంగా వీగిపోయాయి; అఫ్ఘన్ యుద్ధం గురించీ పర్షియా యుద్ధం గురించీ, చైనా యుద్ధం గురించీ ఘాటైన ఉదాహరణలను తలవాచిపోయేటట్టా అతని ముఖాన విసరారు; చివరికి అతడు ఎంత తీవ్రంగా నిరోధించినప్పటికీ అతని ప్రతిఘటనను పెడచెవినిబెట్టి, ఇండియా సరిహద్దులను దాటి జరిగే యుద్ధాలు ప్రారంభించడానికి ఇండియా మంత్రికున్న అధికారం లాగివేస్తూ పామర్‌స్టన్‌యొక్క వెనుకటి వైదేశిక విధానానిపై ఒక సాధారణ అభిశంసన వోటుగా ఉద్దేశించబడిన మిస్టర్ గ్లాడ్‌స్టన్ ప్రతిపాదించిన ఉపవాక్యాన్నే అత్యధికమైనట్టీ, అధఃపాతాళంలోకి అణచివేసేటట్టీ మెజారిటీతో గెలుపొందించారు. ఇంత ఇలా జరిగి, ఈ వ్యక్తికి ఈ విధంగా తీరని భంగపాటు ప్రాప్తించినప్పటికీ, మొత్తంమీద అతని సూత్రమే అందరూ అంగీకరించారు. ఇండియాను లాంఛనప్రాయంగా బ్రిటిష్ పరిపాలనలో కలుపుకోవడం ఫలితంగా పరిపాలనా నిర్వాహకవర్గం యొక్క అధికారం ఎంత విస్తృత పరిమితులను చేరుకుంటూాందంటే, వెనకటి బోర్డ్ ఆఫ్ డైరెక్టర్ల సభను అంతంచేసినట్టు చెప్పినప్పటికీ, వారికే అత్యధిక వేతనాలను ముట్టచెప్పి, కొత్త పేరుతో పునఃప్రతిష్ఠించినట్టి బోర్డ్ ఆఫ్ కౌన్సిల్‌కు అడ్డుపుల్లలు వేయగలిగే లక్షణాలు కలిగించడంవల్ల ఈ అధికారాన్ని అదుపులో ఉంచడానికి కొంత అవకాశం కలుగుతూన్నప్పటికీ, సమతూకం కుదరడానికై ఈ అధికారానికి ప్రతిగా పార్లమెంటులో ప్రజాస్వామ్యం యొక్క ఒత్తిడి గట్టిగా త్రాసులో పడితీరాలి.

కె. మార్క్స్‌చే 1858 జూలై 9 న రచింపబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 జూలై 24 న తేదీగల
నెం. 5384 గల సంచికలో ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా
ప్రచురించబడింది.

ఫ్రెడరిక్ ఎంగెల్స్

*ఇండియాలో తిరుగుబాటు

వేసవిలోనూ, ఎండకాలపు వానలలోనూ ఇండియాలో యుద్ధచర్యలు ఇంచుమించు పూర్తిగా ఆగిపోయాయనే చెప్పవచ్చు. వేసవి ఆరంభంలోనే జరిపిన ప్రయత్నాల ఫలితంగా, అయోధ్యలోనూ రోహిల్‌ఖండ్‌లోనూ వున్న ముఖ్యస్థానాలు అన్నింటినీ స్వాధీనపరచుకున్న తర్వాత, సర్ కాలిన్ కాంబెల్ మంచి తెలివిగా తన సైనికబలాలకు విశ్రాంతి కలగడానికై వాటిని కంటోన్మెంటులలో ఉంచి, బయలుగావున్న ప్రదేశాన్ని తిరుగుబాటుదార్లకు విడిచి పెట్టేసి, తన రవాణా మార్గాలను పరిరక్షించుకోవడం తప్ప, అంతకుమించి మరేమీ అధిక యత్నాలను పెట్టుకోలేదు. ఈ కాలంలో అయోధ్యలో ఆసక్తిదాయకమైన ఘటన ఒకే ఒకటి జరిగింది; మాన్ సింగ్ అనే సామంతరాజు అనేకసార్లు రంగు ఫిరాయించిన తరువాత చిట్టచివరకు బ్రిటిష్‌వారి పక్షం వహించగా, అతని వెనుకటి స్వదేశీయస్నేహితులు అతని నగరాన్ని ముట్టడించారు. ఇతనిని ముట్టడినుండి విముక్తిచేయడానికై సర్ హోప్ గ్రాంట్ షాగంజ్‌కి తరలివెళ్లాడు. ఈ దండయాత్రలో వడదెబ్బ, కలరాలవల్ల బ్రిటిష్ సైనికులలో చాలా నష్టమే సంభవించి ఉండడం తథ్యమే అయివుంటుంది; అయినప్పటికీ అది కేవలం ఒక సైనిక వాహ్యాళిలాగే జరిగిపోయింది. యుద్ధంచెయ్యడానికి ఎట్టి ఆసక్తినీ చూపకుండానే, దేశీయులు చెదిరిపోయి అక్కడనుండి వెళ్లిపోయారు. మాన్‌సింగ్ బ్రిటిష్‌వారి అండ చేరాడు. ఈ దండయాత్రలో ఇంత అవలీలగా జయం లభించడం చూసి, అయోధ్యనంతనీ ఇంత అవలీలగానూ స్వాధీనం చేసుకోడానికి ఇదొక సూచన అని మాత్రం అనుకోడానికి వీల్లేక పోయినప్పటికీ, తిరుగుబాటుదార్లు సంపూర్ణంగా నిరుత్సాహులైపోయారని మాత్రం తెలియ జేస్తూంది. వేసవికాలంలో విశ్రాంతిని అనుభవించుదామని బ్రిటిష్‌వారు ఎంత ఆశపెట్టు

కొనున్నారో, వారికి అంత ప్రయాస కలుగజేదామని పితూరీదార్లకుంది. కాని, క్రియాశీల మైన గెరిల్లా యుద్ధం ఆర్గనైజు చేసుకోవడమూ, శత్రువశంలోవున్నట్టి నగరాల మధ్యనున్న రహదారులను తెగగొట్టడమూ, చిన్నచిన్న శత్రుదళాలపై చాటుమాటున పొంచి వుండి తటాలున దాడిచేయడమూ, భోజనసామగ్రులను పోగుచేసుకోడానికై బయలుదేరే శత్రుదళాలను హింసపెట్టడమూ, భోజన సంభారాలు పైచోట్లనుండి సరఫరాకానిదే బ్రిటిష్ వారు నివసించుతూన్న ఏ పెద్ద నగరమూ మనలేదు కాబట్టి, అట్టి సరఫరాలు వారికి అంద కుండా వాటిని అడ్డంకొట్టడమూ — ఈ చర్యలను సాగించడం బదులు, దేశంమీద రెవిన్యూ పన్నులు విధించి వాటిని వసూలుచేసుకుంటూ, శత్రువులవల్ల తమకు లభించిన విశ్రాంతిని హాయిగా అనుభవించుతూ పితూరీదార్లు కాలక్షేపంచేశారు. అంతేకాకుండా, వారిలో వారు తగవులు పెట్టుకొని పోట్లాడుకుంటూన్నట్టు కూడా కనబడుతూంది. ఈ కొద్దివారాల విశ్రాంతి కాలాన్నీ తెలివిగా వినియోగించుకుని, తమసేనలను పునర్నిర్మించుకుని, తమ మందు గుండు సామగ్రి భర్తీచేసుకుని, తాము ఇదివరలో నష్టపోయిన శతఘ్నుల స్థానే కొత్త శత ఘ్నులు సంపాదించుకోడానికి ప్రయత్నించారా అంటే, అదీ చేసినట్టు కనబడదు. షాగంజ్‌వద్ద వారు పలాయనం చిత్తగించడం చూస్తే, ఇంతకుముందు వారికి సంభవించిన ఏ ఓటమిలో సహితమూ వారు ప్రదర్శించనంతటి ఆత్మవిశ్వాసరాహిత్యాన్నీ, తమ నాయకులపై విశ్వాస రాహిత్యాన్నీ వారు ప్రదర్శించారు. ఇది ఇలావుండగా, నాయకులలో అధికసంఖ్యాకులకూ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికీ ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు రహస్యంగా నడుస్తూన్నాయి; అయోధ్యనంతనీ కబళించడం బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి, ఇప్పుడు అనుభవించినదంతా అనుభవించాక, ఇబ్బందికరంగానే ఉందని అనిపించి, అయోధ్య భూములను న్యాయమైన షరతులపైన వెనకటి భూఖామందులకే తిరిగి ఇచ్చివేయడానికి వారూ తహతహ పడుతూన్నట్టే కనబడుతూంది. ఈ విధంగా బ్రిటిష్‌వారి అంతిమ విజయంపట్ల ఇక ఎట్టి సందేహమూలేకుండా తథ్యమనే తేలిపోవడంతో, అయోధ్యలో తిరుగుబాటు కొంతకాలమైనా క్రియాశీలమైన గెరిల్లా యుద్ధాన్ని అనుభవించకుండానే అంతమయేటట్టుంది. బ్రిటిష్‌వారితో భూస్వాములలో అధిక సంఖ్యాకులకు రాజీ కుదిరిపోయిన ఉత్తరక్షణంలో, తిరుగుబాటుదార్ల దళాలు వాటంతటవే విచ్ఛిన్నమైపోతాయి; ఇక ఈ దళాల్లో ప్రభుత్వమంటే భయపడవలసిన వారెవరైతే ఉంటారో, అట్టివారు దొంగలుగా (బందిపోటు ముఠా దొంగలుగా) తయారవుతారు; వీరిని పట్టుకోవడంలో రైతాంగమే సంతోషంగా ప్రభుత్వానికి సహాయపడుతుంది.

ఇటువంటి బందిపోటు ముఠాలకు, అయోధ్యకు నైరుతిగావున్న జగదీశపూర్ అడ వులు అనుకూలమైన కేంద్రంగా ఏర్పడేటట్టున్నాయి. వెదురుడొంకలతోనూ చెట్లపొదల తోనూ చొరసాధ్యంగాని ఈ అరణ్యాలను అమర్ సింగ్ నాయకత్వానవున్న తిరుగుబాటుదార్ల

దండు ఒకటి వశపర్చుకుంది; కడమ తిరుగుబాటుదార్ల నాయకులందరికంటె గెరిల్లా యుద్ధ మంటే ఇతనికే బాగా తెలిసి, ఇతనే చురుకుగా యుద్ధం చేస్తున్నాడు. ఏమైనప్పటికీ ఇతడు, బ్రిటిష్ వారికోసం స్తబ్ధుగా కాచుకొని ఉండకుండా, తనకు వీలైనప్పుడల్లా వారిని అట కాయించుతున్నాడు. ఇతడి రక్షకస్థలంనుండి ఇతడిని తరిమివేయగల్గే లోపలనే, అయోధ్యలో వున్న తిరుగుబాటుదార్లలో కొందరు ఇతనితో చేరుతే మాత్రం, ఇలాగు జరుగుతుందనే భయ పడుతున్నారు కూడా, ఇటీవల బ్రిటిష్‌వారు ఎదుర్కొనిన దానికంటెనూ కష్టతరమైన కార్యాన్నే మీదటికి వారు బహుశ ఎదుర్కొనవలసి వస్తుందేమో. గత ఎనిమిది నెలలుగా ఈ అడవులే తిరుగుబాటుదార్ల దండులకు శరణ్యంగా ఏర్పడివున్న కారణంగా, బ్రిటిష్‌వారి ప్రధాన రవాణామార్గమైన కలకత్తానుండి అలహాబాదుకు వెళ్ళుతూన్న గ్రాండ్ ట్రంక్ రోడ్డుకు వీరు ఎట్టి భద్రతాలేకుండా చేయగల్గుతున్నారు.

పడమటి ఇండియాలో, గ్వాలియర్ తిరుగుబాటుదార్లను జనరల్ రాబర్ట్స్, జనరల్ హోమ్స్‌లు ఇంకా వెంటాడుతూనే వున్నారు. గ్వాలియర్‌ను స్వాధీనం చేసుకున్న సమయంలో తిరోగమించుతూన్న తిరుగుబాటు సైన్యం ఏ దిశగా మళ్ళబోతుందనే ప్రశ్న అప్పట్లో చాలా ముఖ్యంగా కనబడింది; ఎందుచేతనంటే మొదటలో తిరుగుబాటుచేసిన పటాలాలు చెప్పకో దగినంత బలంతో మహారాష్ట్రంలోకీ, రాజపుత్ర స్థానంలోకీ ప్రవేశించగానే, ఈ పటాలను కేంద్రంగా చేసుకొని మహారాష్ట్రమంతానూ, రాజపుత్రస్థానంలో కొంత భాగమూ తిరుగు బాటుకు సిద్ధంగా ఉంటుందని అప్పట్లో భయం కలిగింది. గ్వాలియర్ సేన నైరుతిగా తిరోగ మించిన పక్షంలో, ఈ వ్యూహం ఫలితంగా తిరుగుబాటుదార్ల అభీష్టం తప్పకుండా నెరవేరేటట్టే అగపడింది. కాని వారు మరే కారణంచేతనో, ఇప్పుడు మనకందిన సమాచారాన్నిబట్టి ఆ కారణాలేమిటో మనకి స్పష్టంగా తెలియడంలేదు, వాయవ్యదిశగా తిరోగమించారు. వారు జయపూర్ వెళ్ళి, అక్కడనుండి దక్షిణంగా ఉదయపూర్ దిశగా మళ్ళి, అక్కడనుండి మహారాష్ట్రంలోకి ప్రవేశించే రోడ్డును అందుకోడానికై ప్రయత్నించారు. కాని ఈ చుట్టు తిరుగుడు మార్గాన్ని వారు చేపట్టడంచేత, వారిని ఎదుర్కోడానికి రాబర్ట్స్‌కి చక్కని అవకాశం చిక్కి, పెద్దగా శ్రమలేకుండానే వారిని పూర్తిగా ఓడించేశాడు. యుద్ధంలో ఫిరంగులను కోల్పోయినట్టీ నిర్మాణరహితమైనట్టీ, పేరెన్నికగన్న నాయకులులేనట్టీ సేనలో మిగిలిన ఈ దళాలు, ఇతరులచే కొత్త తిరుగుబాట్లను చేయించగలగుతాయన్నది అసంభవం. తత్ వ్యతిరేకంగా, వీరు తమతో తీసుకువెళ్ళుతూన్నట్టి బ్రహ్మాండమైన కొల్లసొత్తు, వారి చలనానికి ప్రతిబంధకంగా ఏర్పడ్డమేకాకుండా, రైతాంగం కళ్ళుకుట్టి దాని ఆశలు కూడా రేకెత్తించడానికి అప్పుడే కారణమైనట్టుగా అగపడుతూంది. తన దళంనుండి వేరుపడిపోయి దారితెలియక ఒంటరిగా తిరుగుతూన్న ప్రతి సిపాయి హత్యచేయబడి అతని దగ్గరవున్న

బంగారపు మొహర్ల మూట దొగిలించబడుతూంది. ఇంతదాకా ఎప్పుడైతే వచ్చిందో, అప్పుడిక ఈ పితూరీదార్ల ముఠాలను విచ్ఛిన్నంగా వించడానికి తానేమీ శ్రమపడకుండానే, ఆ కార్యాన్ని ఏచిక్కూ లేకుండా జనరల్ రాబర్ట్స్ పల్లెపట్టు ప్రజకే విడిచిపెట్టేయవచ్చు. సింధ్యా దగ్గర పేరుకుపోయున్న నిధినిక్షేపాలను అతని సైనికులే దోచుకోవడం ఫలితంగా, ఉత్తర హిందూస్థానంలోకంటె మరింత ప్రమాదకరమైన ప్రదేశంలో తిరుగుబాటుయొక్క పునరారంభంనుండి బ్రిటిష్‌వారికి రక్షణ కల్గుతూంది; ఎందుచేతంటే మహారాష్ట్రంలోనే గనుక తిరుగుబాటు జరిగిందంటే, బొంబాయి సేనకి అదొక అగ్నిపరీక్షగా తయారై తీరుతుంది.

గ్వాలియర్ సమీపంలో కొత్తగా ఒక పితూరీ జరిగింది. సింధ్యాకింద సామంతుడుగా వున్న మాన్ సింగ్ (అయోధ్యకుచెందిన మాన్ సింగ్‌కాదు, ఇతడు వేరు), తిరుగుబాటుదార్లతో చేరి, చిన్నదైన పవారీ కోటను వశపర్చుకున్నాడు. కాని బ్రిటిష్‌వారు ఈ కోటను అప్పుడే ముట్టడించారు; ఇక ఇది త్వరలోనే బ్రిటిష్‌వారి వశమైపోతుంది.

ఇదీలావుండగా, బ్రిటిష్‌వారు జయించిన జిల్లాలన్నిటిలోనూ వారు శాంతిభద్రతలు నెలకొల్పే కార్యం సాగిస్తున్నారు. ఢిల్లీ చుట్టుపట్ల ప్రాంతాల్లో సర్ జె. లారెన్స్ ఎంతవరకూ శాంతిభద్రతలు పూర్తిగా పునస్థాపించగలిగాడంటే, ఆయుధాలు లేకుండానే, ఎట్టి సైనికరక్షణ లేకుండానే, యూరపియన్లు ఒంటరిగా ఆ ప్రాంతాల్లో నిర్భయంగా తిరగడానికి వీలవుతూందని చెప్పుకుంటున్నారు. ఇందులో వున్న రహస్యమంతా ఏమిటంటే, అఘాయిత్యాలు ఏవి జరిగినా, అందుకు ఆ చుట్టుపక్కల గ్రామాలే జబాబ్దారీ వహించాలని అనడమూ, మిలిటరీ పోలీసును నిర్మించడమూ జరిగింది; అన్నిటికంటె ముఖ్యంగా, అదొక చిత్రమైన విధంగా, ప్రాగ్దేశీయుల మనసులకు నాటేటట్టి యుద్ధశాసన న్యాయస్థానాల సంక్షిప్తచర్య న్యాయం సర్వేసర్వత్రా యథేచ్ఛగా సాగుతూంది. అయితే ఈ ప్రాంతం మినహా మరెక్కడా ఈ విధమైన శాంతిస్థాపన జరుగుతూన్నట్టు కనబడదు; ఎందుచేతంటే, ఇతర జిల్లాలనుండి ఇలాంటి వార్తలేవీ మనకి రాకపోవడంచేతనే ఇలా అనుకోవలసి వస్తూంది. రోహిల్ ఖండ్ అయోధ్యలలోనూ, బుందేల్‌ఖండ్, ఇంకా ఇతర పెద్ద రాష్ట్రాల్లోనూ పూర్తిగా శాంతిని నెలకొల్పాలంటే, చాలా కాలమే అవసరమై బ్రిటిష్ సైనికబలాలకీ, యుద్ధశాసన న్యాయస్థానాలకీ కావలసినంతపని చేతినిండా కలుగుతుంది.

కాని హిందూస్థానంలో తిరుగుబాటు తగ్గిపోయి, సైనికచర్యల దృష్ట్యా తిరుగుబాటులో ఇక ఆసక్తి పోయేటంతటి పరిమాణానికి క్షీణించిపోతూండగా, దూరాతిదూరంలో వున్న ఆఫ్ఘనిస్థానపు సరిహద్దు చిట్టచివరనున్న ప్రాంతంలో, భవిష్యత్తులో అనేక కష్టాలలకు ప్రబలప్రమాద కారణమయేటట్టి ఘటన ఒకటి సంభవించింది. డేరా ఇస్మాయిల్ ఖాన్‌లో వున్న అనేక సిక్కు రెజిమెంట్లు తమ ఆఫీసర్లను హత్యచేయడానికీ, హత్యచేసిన తరువాత

బ్రిటిష్‌వారిపై తిరగబడ్డానికి ఒక కుట్ర పన్నుతూన్నట్టు బైటపడింది. ఈ కుట్ర ఎంత వరకూ అల్లుకుందో మనకు ఇంతవరకూ తెలియడంలేదు. సిక్కులలో ఉన్న ఒక తరగతివారికే బహుశ ఇది కేవలం స్థానికంగా పరిమితమైనదే అయివుండొచ్చు; ఇదమిత్థమని చెప్పడానికి మాత్రం మనకిప్పట్లో తగిన ఆధారాలు లేవు. ఏది ఏలావున్నా, ఇది అత్యంత ప్రమాదభరిత మైన పరిస్థితులను సూచించే చిహ్నమే అనడంలో ఎట్టి సందేహమూ లేదు. బ్రిటిష్ సేనలో రమారమి లక్షమంది సిక్కులున్నారు; వారు ఎంత అలక్ష్యమైన మనుషులో వినవే విన్నాం; ఈవేళైతే మేము బ్రిటిష్‌వారి పక్షమే యుద్ధంచేస్తున్నాం, దైవాజ్ఞ అయితే రేపు బ్రిటిష్ వారితోనే యుద్ధంచేస్తామేమో? — అని వారు అంటున్నారు. ధైర్యవంతులూ, ఉద్రిక్తులూ, చపలచిత్తులూ అయిన వీరు, కడమ అందరి ప్రాగ్దేశీయుల కంటెనూ అతి త్వరగానూ హఠాత్తుగానూ ఆ నిమిషానికి ఆ నిమిషం కలిగే ఆవేశాలకు లోనై ఉగ్రులైపోతారు. వీరిలో గనుక నిశ్చయంగా పితూరీ ప్రజ్వరిల్లితే బ్రిటిష్‌వారికి తమ స్థానం నిలబెట్టుకోడమే నిజంగా ఎంతో కష్టమైపోతుంది. ఇండియాలో బ్రిటిష్‌వారిపట్ల వైరం వహించి పోరాడిన ప్రజలందరి లోనూ నిరంతరమూ ప్రచండ ప్రతిఘటన ప్రదర్శించి పోరాడినవారు సిక్కులే; సాపేక్షంగా శక్తివంతమైన సామ్రాజ్యాన్నే వారు స్థాపించుకున్నారు; బ్రాహ్మణమతంలో ఒక ప్రత్యేక పంథా అవలంబించుతూ వీరు హిందువులనూ మహమ్మదీయులనూ, ఇద్దరినీ ద్వేషించుతారు. బ్రిటిష్ "రాజ్" అత్యంత ప్రమాదస్థితిలో ఉండడం వీరు స్వయంగా చూశారు; బ్రిటిష్ రాజ్ పునస్థాపనకు వారు ఇతోధికంగా సహాయంచేయడమే కాకుండా, ఈ పునస్థాపనకు తమ సహాయమే నిర్ణయాత్మకమైన కారణమని కూడా వీరు నమ్ముతున్నారు. పరిస్థితులన్నీ ఇలా ఉన్నప్పుడు, బ్రిటిష్ రాజ్ అవసానదశ ప్రాప్తించినదనీ, దాని స్థానే సిక్కు రాజ్ స్థాపించడానికి సదవకాశం లభించిందనీ, ఢిల్లీనుండిగాని, లేక కలకత్తా నుండిగాని సిక్కుచక్రవర్తే ఇండియాను పరిపాలించే శుభముహూర్తం ఆసన్నమైందనీ వీరు ఆశించడంలో ఆశ్చర్యమేముంది? ఈ అభిప్రాయం సిక్కు హృదయాల్లో ఇంకా పరిపక్వదశకు రాకపోయి ఉండవచ్చు; ఒకవేళ తిరుగుబాటు లేచిన పక్షంలో, దానిని సులువుగా అణచివేయడానికి వీలుగా వుండేందుకై, చక్కని తెలివితేటలు ఉపయోగించి వీరిని దేశమందటతా చెదురుగా యూరపియన్ రెజిమెంట్ల నడుమనే ఉంచడం జరిగితే జరిగివుండవచ్చు కూడా; ఇది ఎలా వున్నప్పటికీ, ఇట్టి అభిప్రాయం వారి మనసులో ఉందన్న విషయం మాత్రం, ఢిల్లీ లక్నో ఉదంతాల తర్వాత సిక్కుల ప్రవర్తనను గూర్చిన కథనాలు చదివిన ప్రతివారికీ ప్రస్ఫుటంగానే కనబడుతూంది.

అయినప్పటికీ, ప్రస్తుతానికి బ్రిటిష్‌వారు ఇండియాను పునఃజయించారన్న విషయం వాస్తవం. బెంగాల్ సైన్యపు పితూరీతో ఆరంభమైనట్టి ఈ గొప్ప తిరుగుబాటు

క్రమేణా దానంతటదే అంతమైపోయినట్లు నిజంగా కనబడుతూంది. కాని ఇంగ్లండు ఇండియాను రెండవ సారి జయించడం ఫలితంగా ఇండియా ప్రజలలో ఇంగ్లండుపట్ల భక్తివిశ్వాసాలు ఎంతమాత్రమూ ఇనుమడించడంలేదు. దేశీయులు అఘాయిత్యాలు జరిపారని ఆపాదించుతూ, గోరంతలు కొండంతలుచేసి అతిశయోక్తులతో నిండినట్టి, కేవలం అభూతకల్పనలైన అసత్యాలతో నిండినట్టి నివేదికలు మనసులో పెట్టుకుని ఆ ఉక్రోషం కారణంగా బ్రిటిష్‌వారు దేశీయులపై విధించిన శిక్షలూ, అయోధ్య రాజ్యాన్నంతనీ ఏకమొత్తంగానూ చిల్లరచిల్లరగానూ భుక్తంచేసుకోవడానికి జరిగిన యత్నమూ, ఇవేవీ కూడా విజేతలపట్ల దేశీయులలో ఏ మాత్రము ప్రేమనూ సృష్టించడంలేదు. తత్‌విరుద్ధంగా క్రిస్టియన్ మతావలంబులైన దూరాక్రమణదారులపట్ల హిందూ మహమ్మదీయ మతస్థులకు ఆనువంశికంగా ఉంటూన్న ద్వేషం, మొదట్లో ఎంత ఉగ్రంగా ఉండేదో, ఇప్పుడూ అంత ఉగ్రంగానే ఉందని విజేతలే ఒప్పుకుంటున్నారు. ప్రస్తుతానికి ఈద్వేషం ఎంత నిర్వీర్యంగా ఉన్నప్పటికీ, సిక్కు పంజాబ్‌పై భయానకంగా కమ్మిన మేఘాలు ఆ దేశాన్ని బెదరించుతూన్నంత కాలమూ, ఈ ద్వేషంలో ప్రగాఢమైన ఆంతర్యమూ, తీవ్రమైన ప్రమాదమూ అంతర్గర్భితములయే ఉంటాయి. ఇంతటితో తీరిపోవడంలేదు. ఆసియాలో ప్రధానరాజ్యాలైన రష్యా ఇంగ్లండులు రెండూ, ఈపాటికి సైబీరియా ఇండియాల మధ్యనున్న ఒక స్థానానికే వచ్చి చేరుకున్నాయి; ఈ ఉభయదేశాల ప్రయోజనాలకూ ముఖాముఖీ సంఘర్షణ ఇక్కడ తప్పక ఏర్పడితీరుతుంది. ఆ స్థానం పెకింగ్. అక్కడనుండి అనతికాలంలోనే పశ్చిమదిశగా ఆసియాఖండం ఈ వైపు నుండి ఆ వైపువరకూ రేఖ ఒకటి గీయబడి, ఈ రేఖ పొడుగునా స్వార్థాళువుల ప్రయోజనాల రెండింటికీ నిరంతరమూ సంఘర్షణ సంభవించుతూనే ఉంటుంది. ఈ విధంగా "ఆక్సస్‌నదీ మైదానాలపై సిపాయీ, కొస్సాక్కూ ఒకరికొకరు ఎదురయే" తరుణం అనతి కాలంలోనే ఆసన్నము కావచ్చు; నిజంగా ఇది సంభవించే పక్షంలో, 1,50,000 ల ఇండియా దేశీయుల బ్రిటిష్ ప్రతికూల భావాలను గూర్చి తీవ్రంగా ఆలోచించవలసే వుంటుంది.

ఎఫ్. ఎంగెల్స్‌చే సుమారు 1858 సెప్టెంబరు 17 న
రచించబడి
"New-York Daily Tribune"
1858 అక్టోబరు 1 వ తేదీగల
నెం. 5443 సంచికలో
ఒక సంపాదకీయ వ్యాసంగా ప్రచురించబడింది.

కారల్ మార్క్స
"ఇండియా చరిత్రపై వివరణలు"
అనే గ్రంథంనుండి కొన్ని ఉల్లేఖనములు

1856 అయోధ్య నవాబు దుష్పరిపాలన కారణంగా అయోధ్యను కలిపివేసుకోవడం. — పంజాబుదేశస్థుడైన మహరాజా దులీప్ సింగ్ క్రిస్టియన్ మతం స్వీకరించాడు. ప్రగల్భాలతో నిండిన "పీడ్కోలు నివేదిక"ను తనవెనుక వదలిపెట్టి డల్‌హౌసీ నిష్క్రమణ; మిగతా కార్యాలతో పాటు, నదీ కాల్వలు, రైల్వేలు, టెలిగ్రాపు నిర్మాణం; అయోధ్య కలిపివేసుకోవడం ఫలితంగా సంభవించే అధిక ఆదాయం లెక్కలోకి తీసుకుండానే ఆదాయంలో 40 లక్షల పౌన్ల పెరుగుదల; కలకత్తాకు వ్యాపారవాణిజ్యాల కోసమై వచ్చే నౌకల టన్నేజిలో సుమారు రెండింతలు పెరుగుదల; వాస్తవంగా ఆదాయ వ్యయపట్టికలో ఆదాయంలో లోటు, కాని ఇందుకు కారణం ప్రజాహిత కార్యాలకై అధికవ్యయం. — ఈ ప్రగల్భ ప్రేలాపనకు జబాబు, సిపాయి విప్లవం (1857 – 1859).

1857 సిపాయి తిరుగుబాటు. కొన్ని సంవత్సరాలుగా సిపాయి సైన్యంలో ఆర్గనైజేషను చాలా కొరవడివుండడం; అందులోవున్న 40,000 ల అయోధ్య సిపాయిల కులము, జాతీయతలవలన ఒక కట్టుగా ఉండడం; ఒక రెజిమెంటులో వున్న ఆఫీసర్లు ఆ రెజిమెంటుకు అవమానం జరిగిన పక్షంలో సైన్యమంతకు అవమానం జరిగినట్లు ఉమ్మడి భావం సైన్య మంతటిలోనూ ఉండడం; ఆఫీసర్ల విస్పృహాయత; క్రమశిక్షణ సడలడం; బాహాటంగానే పితూరీ చర్యలు తరుచు

జరుగుతూండడం, వీటిని అణచివేయడంలో కొద్దో గొప్పో కష్టమే కలగడం; రంగూన్‌పై దండయాత్ర సాగించడానికై సముద్రం దాటి వెళ్లడానికి బెంగాల్ సేన ససేమిరా నిరాకరించడం,[104] ఫలితంగా వీటి బదులు సిక్కు రెజిమెంట్లను పంపాల్సిన అవసరం కలగడం (1852). (ఇదంతా 1849 పంజాబ్ కలిపివేసుకోవడం అనంతరం జరగడం, అయోధ్య కలిపివేసుకోవడం 1856 అనంతరం ఇదంతా మరింత ఉధృతమవడం.) నిరంకుశ చర్య ఒకదానిని జరుపుతూ లార్డ్ కానింగ్ తన పరిపాలన ప్రారంభించడం; ఇంత వరకూ మద్రాసు, బొంబాయి సిపాయిలు ప్రపంచంలో ఎక్కడైనాసరే సైన్యంలో నౌకరీ చేయడానికి ఒప్పుకునే సైన్యంలో చేరారు, ఒక్క బెంగాల్ సిపాయిలు మాత్రం ఇండియాలోనే సైన్యంలో నౌకరీకి ఒప్పుకుని సైన్యంలో చేరారు; బెంగాల్ సిపాయిలు సహితమూ "సర్వత్రా సైన్యంలో నౌకరీ చేసే షరతు"ను కానింగ్ బెంగాల్‌లో పద్ధతిగా చేశాడు. కుల వ్యవస్థ వగైరాలను అంతంచేయడానికి ఇది ఒక ప్రయత్నమని "సన్యాసులు" దీనిని ఖండించడం.

1857 మొదటలో ('పామ్' మార్కు) తూటాలు, పంది, ఆవు కొవ్వుతో పూసినవి, ఇటీవల ఇచ్చారు; ప్రతి సిపాయినీ కులభ్రష్టుణ్ణి చెయ్యాలనే కేవల ఉద్దేశంతోనే వీటిని ఇస్తున్నారని సన్యాసులు చెబుతున్నారు. దీని ఫలితంగా బారక్‌పూర్‌లోనూ (కలకత్తా సమీపంలో), రాణీగంజ్‌లోనూ (బంకూరా సమీపంలో) సిపాయి తిరుగుబాటు వెల్లువ చెలరేగింది.

ఫిబ్రవరి 26, బర్హంపూర్‌లో (మూర్షిదాబాద్‌కి దక్షిణంగా, హుగ్లీ తీరాన) సిపాయి తిరుగుబాటు వెల్లువ; మార్చి నెలలో బారక్‌పూర్‌వద్ద సిపాయి తిరుగుబాటు; ఇవన్నీ బెంగాల్‌లోనే జరిగాయి (బలప్రయోగంతో అణచివేయబడ్డాయి).

మార్చి, ఏప్రిల్, అంబాలాలోనూ మీరట్‌లోనూ సిపాయిలు తరుచుగానూ రహస్యంగానూ తమ బారకాసులను తగలబెట్టేస్తున్నారు; అయోధ్యలోనూ పశ్చిమోత్తరానా వున్న జిల్లాలలో ఇంగ్లండుకు వ్యతిరేకంగా ఫకీర్లు ప్రజలను రెచ్చగొట్టారు. బిఠూర్ (గంగాతీరం) రాజైన నానా సాహెబ్, రష్యాతోనూ పర్షియాతోనూ, ఢిల్లీ పాదుషా వంశీకులతోనూ, అయోధ్య మాజీ రాజుతోనూ, కుట్ర పన్నుతూ, కొవ్వుపూసిన తూటాలు ఇవ్వడం ఫలితంగా సిపాయిలలో జరిగిన అల్లర్లను అతడు ఉపయోగించుకుంటున్నాడు.

ఏప్రిల్ 24, లక్నోలో 48 వ బెంగాలీస్ (రెజిమెంటు), 3 వ దేశీయ కేవెల్‌రీ, 7 వ అయోధ్య ఇర్రెగ్యులర్ల తిరుగుబాటును సర్ హెన్రీ లారెన్స్ ఇంగ్లీషు సైనికబలాలను ఉపయోగించి అణచేశాడు.

మీరట్‌లో (ఢిల్లీకి ఈశాన్యంగా), 11 వ, 20 వ దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ – (రెజిమెంటు) ఇంగ్లీషువారిపై దాడి చేసి, తమ ఆఫీసర్లను తుపాకులతో కాల్చివేసి, వూరు తగలబెట్టేసి, ఇంగ్లీషువారి ఆడవారినీ పిల్లలనూ నరికేసి, ఢిల్లీకి తరలివెళ్లిపోయారు.

రాత్రి ఢిల్లీలో ఈ తిరుగుబాటు సిపాయిలు కొందరు ఆశ్వికులు ఢిల్లీ చేరుకున్నారు; ఢిల్లీలో సిపాయిలు (54 వ, 74 వ, 38 వ దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంటు) తిరుగుబాటుచేశారు; ఇంగ్లీషు కమీషనర్‌నీ, మతబోధకుడినీ ఆఫీసర్లనీ హత్యచేశారు; 9 మంది ఇంగ్లీషు ఆఫీసర్లు మందుకొట్టును రక్షించడానికి ప్రయత్నించి, దానిని పేల్చేశారు (ఇద్దరు మరణించారు); పట్నంలో వున్న కడమ ఇంగ్లీషువాళ్లు అడవుల్లోకి పారిపోయారు; వీరిలో కొందరిని దేశీయులు హత్యచేశారు, కొందరు వాతావరణ పరిస్థితులను తట్టుకోలేక చనిపోయారు; కొందరు క్షేమంగా మీరట్ చేరుకున్నారు; ఆ నగరంలో సైనికులెవ్వరూ లేరు. కాని, ఢిల్లీ తిరుగుబాటుదార్ల వశమైంది.

ఫెరోజ్‌పూర్‌లో, 45 వ, 57 వ దేశీయ రెజిమెంట్లు కోటను పట్టుకోడానికి ప్రయత్నించగా, 61 వ ఇంగ్లీషు రెజిమెంటు వారిని తరిమేసింది; కాని దేశీయులు వూరు కొల్లగొట్టి, తగలబెట్టేశారు; మరుచటి దినం వీరిని కోటలో ప్రవేశించకుండా ఆశ్వసైనికులు తరిమేశారు.

మీరట్, ఢిల్లీల ఘటనల వార్తలు లాహోరు చేరగానే సిపాయిలను అందరినీ జనరల్ కార్బెట్ ఉత్తరవు ప్రకారం సాధారణ పెరేడ్‌కు ఆజ్ఞాపించి, (వీరిచుట్టూ శతఘ్నులను కలిగిన ఇంగ్లీషు సైనికబలాలను నిలబెట్టి) వీరిని నిరాయుధలను గావించారు.

మే 20, పెషావర్‌లో, 64 వ, 55 వ, 39 వ దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంటును (లాహోర్‌లోలాగానే) నిరాయుధలను చేశారు; అందుబాటులో వున్న కడమ ఇంగ్లీషువారూ, విశ్వసనీయులైన సిక్కులూ కలిసి, ముట్టడిలో వున్న నౌషహ్రా, మర్దాన్ స్థావరాలనూ, సమీపంలోవున్న అనేక యూరపియన్ రెజిమెంట్ల తాలూకు సైనికులతో ఏర్పడిన దుర్గరక్షక బలాలను

గలిగిన పెద్ద స్థావరమైన అంబాలానూ మే నెలాఖరున, విముక్తి చేశారు; జనరల్ ఏన్సన్ నాయకత్వాన సైనిక కేంద్రభాగం ఒకటి ఇక్కడ సమీకృతమైంది.... వేసవికాలం గడపడానికై వచ్చి అక్కడ నివసించుతూన్న ఇంగ్లీషు కుటుంబాలతో క్రిక్కిరిసివున్న సిమ్లా పర్వతస్థావరంపై తిరుగుబాటుదార్లు దాడి చేయలేదు.

మే 25, తన చేతికిందవున్న చిన్న సేనను తీసుకుని జనరల్ ఏన్సన్ ఢిల్లీపై దాడిచేయడానికి తరలివెళ్లాడు; మే 27 న అతడు మరణించాడు; అతనిస్థానే సర్ హెన్రీ బార్నార్డ్ నియమించబడ్డాడు; జనరల్ విల్సన్ నాయకత్వానవున్న ఇంగ్లీష్ సైనికబలాలు, (మీరట్ నుండి వచ్చినవి; మార్గమధ్యంలో ఇవి సిపాయిలతో తలపడి యుద్ధం చేశాయి), జూన్ 7 న బార్నార్డ్ సేనతో కలుసుకున్నాయి. తిరుగుబాటు హిందూస్థానం సర్వత్రా వ్యాపించింది; వేర్వేరుగా ఒకదానితో ఒకటి దూరంగా వున్న 20 స్థలాల్లో ఏకసమయంలో సిపాయిలు తిరగబడి ఇంగ్లీషువారిని హత్యచేశారు; తిరుగుబాటు ముఖ్య స్థలాలు: ఆగ్రా, బరేయిలీ, మురాదాబాద్. "ఇంగ్లీషు కుక్కల" పట్ల సింధ్యా విశ్వాసంగా ఉన్నాడు, అతని "ఆశ్రితులు" మాత్రం తత్‌వ్యతిరేకం; పాటియాలా రాజు — సిగ్గు చేటు! — ఇంగ్లీషువాళ్ల సహాయార్థం పెద్ద సైనికబలాన్ని పంపించాడు.

మైన్‌పూరీవద్ద (పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రాలలో), కుర్రకక్కగట్ట ఇంగ్లీష్ లెఫ్టెనెంట్ డి కాంట్జో, ఖజానానూ కోటనూ కాపాడాడు. కాన్పూర్‌లో, 1857 జూన్ 6 న, నానా సాహెబ్, సర్ హ్యూ వీలర్‌ను ముట్టడించాడు; [కాన్పూర్‌లో తిరుగుబాటు చేసిన 3 సిపాయి రెజిమెంట్లకూ, 3 దేశీయ కేవెల్రీ రెజిమెంట్లూ నానా సాహెబ్ నాయకత్వాన ఉన్నాయి; కాన్పూర్ సైనికబలాల నాయకుడైన సర్ హ్యూ వీలర్ కింద (ఇంగ్లీష్) ఇన్‌ఫెంట్రీ బటాలియన్ ఒక్కటే ఉంది; ఇతనికి బైటనుండి కొద్దిపాటి అదనపు బలాలు మాత్రమే అందాయి; కోట, బారకాసులూ ఇతని స్వాధీనంలో ఉన్నాయి; పట్నంలో వున్న ఇంగ్లీషువాళ్లూ, స్త్రీలూ, పిల్లలూ అందరూ పారిపోయివచ్చి ఇక్కడ తలదాచుకున్నారు].

జూన్ 26, 1857, కాన్పూర్‌ను తన స్వాధీనం చేసిన పక్షంలో యూరపియన్లందరికీ శరణు ఇస్తానని నానా సాహెబ్ వాగ్దానం చేశాడు; జూన్ 27 న (షరతులకు

వీలర్ ఒప్పుకొనగా), ముట్టడిలో ఇంకా సజీవులైవున్న 400 ల మందిని పడవల్లో ఎక్కి గంగానది దిగువగా వెళ్లనిచ్చారు; నానా రెండ వైపులనుండీ కాల్పులు ప్రారంభించాడు; ఒక పడవ తప్పించుకోగా, నది దిగువ దాన్ని ముంచేశారు, రక్షకసేనలో వారందరిలోనూ 4 మనుష్యులు మాత్రమే బతికారు. స్త్రీలతోనూ పిల్లలతోనూ నిండి వున్న ఒక పడవ నదిలో ఇసక గట్టుకు తగులుకోగా, వారిని పట్టుకుని కాన్పూర్‌కు నడిపించి తీసుకుపోయి, వారిని ఖైదుచేసి కోటలో బంధించారు; 14 రోజుల తరువాత (జూలైలో) ఫతేఘర్ (ఫరుఖాబాద్‌కు 3 మైళ్ల దూరంలో వున్న సైనికస్థావరం) నుండి తిరుగుబాటు చేసి వచ్చిన సిపాయిలు మరికొంతమంది ఇంగ్లీష్ ఖైదీలను ఆ కోట్లోలోనే తొక్కేశారు. కానింగ్ ఉత్తరవులను అనుసరించి, మద్రాసుపట్నం, బొంబాయి, సింహళాలనుండి సైనికబలాలను తరలించుతున్నారు. మే 23 న, నెయిల్ నాయకత్వాన మద్రాసునుండి వచ్చిన అదనపు బలాలూ, ఇండస్ నదిపైన వచ్చిన బొంబాయి సైనిక విభాగమూ లాహోర్‌కు వెళ్లుతున్నాయి.

జూన్ 17, సర్ పాట్రిక్ గ్రాంట్ (ఏన్సన్ తరువాత బెంగాల్‌లో సర్వసేనాని), అతని అజుటంట్ జనరల్, జనరల్ హావ్‌లక్ కలకత్తా చేరి, అక్కడనుండి ఏకాయకీ బయల్దేరారు.

జూన్ 6, అలహాబాద్‌లో సిపాయిలు పితూరీ చేసి, (ఇంగ్లీష్) ఆఫీసర్లను, స్త్రీలను పిల్లలతోసహా కసాయికత్తికి బలిగావించి, కర్నల్ సిమ్సన్ కాపాడుతూన్న కోటను పట్టుకోవడానికి ప్రయత్నించారు; జూన్ 11 న కలకత్తానుండి మద్రాస్ ఫ్యుసిలీయర్స్‌తో వస్తూన్న కర్నల్ నెయిల్ నుండి ఇతనికి అదనపు బలాలు అందాయి; కలకత్తా కోటలోవున్న సిక్కులనందరినీ నెయిల్ పంపించేసి, కోట రక్షణార్థమై ఒక్క బ్రిటిష్ సైనికులనే ఉంచాడు. (మార్గమధ్యంలో అతడు బెనారెస్‌ను ఆక్రమించుకుని, పితూరీ మొదటి దశలో వున్న 37 వ దేశీయ ఇన్‌ఫెంట్రీ రెజిమెంటును ఓడించాడు; సిపాయిలు పట్నంలోనుండి పారిపోయారు); సైనికబలాలు (ఇంగ్లీషు) నాలుగు వైపులనుండీ అలహాబాదులోకి పరుగెత్తుకొని వచ్చాయి.

జూన్ 30, జనరల్ హావ్‌లక్ అలహాబాద్ చేరగానే నాయకత్వం వహించి, సుమారు 1,000 మంది బ్రిటిష్‌వారితో కాన్పూర్ మీదకి తరలివెళ్లాడు; జూలై 12 న

ఫతేపూర్ వద్ద సిపాయిలను తిప్పికొట్టడం, వగైరా కార్యాలు కావించాడు, మరి కొన్ని సంఘర్షణలు కూడా జరిగాయి.

జూలై 16, హావ్‌లక్ సేన కాన్పూర్ శివార్లు చేరుకుంది; హిందూదేశస్థులను ఓడించాడు, కాని అప్పటికే ఆలస్యంగా రావడం కారణంగా కోటలోకి ప్రవేశించలేకపోయాడు; ఖైదీలుగా పట్టుకున్న ఇంగ్లీష్ ఆఫీసర్లనూ, స్త్రీలనూ, పిల్లలనూ అందరినీ ఆ రాత్రి నానా ఊచకోత కోసేశాడు; తరువాత మందుగుండు కొట్టును పేల్చేసి, పట్నాన్ని వదిలిపెట్టి వెళ్లిపోయాడు. — జూలై 17, ఇంగ్లీషు సైనికబలాలు కోటలో ప్రవేశించాయి. — నానా స్వగ్రామమైన బిఠూర్ మీదకి హావ్‌లక్ దండెత్తి, ఎట్టి ప్రతిఘటన లేకుండానే ఆ వూరును పట్టుకుని, రాజప్రాసాదం ధ్వంసంచేసి, కోట పేల్చేసి, కాన్పూర్‌కి తిరిగి వెళ్లిపోయాడు; అక్కడ దుర్గరక్షక సైన్యంతో స్థావరం కాపాడమని నెయిల్‌కు ఒప్పజెప్పి, హావ్‌లక్ లక్నోను విముక్తి చేయడానికై తరలివెళ్లాడు; అక్కడ సర్ హెన్రీ లారెన్స్ ఎన్ని ప్రయత్నాలు చేసినప్పటికీ అవన్నీ విఫలంకాగా, ఒక్క రెసిడెన్సీ మినహా, పట్నమంతా సాంతమూ తిరుగుబాటుదార్ల వశమైపోయింది.

జూన్ 30, దుర్గరక్షక సైన్యమంతా ఒక్క సమూహంగా సమీపంలో వున్న తిరుగుబాటుదార్ల సైన్యంపై దాడిచేయడానికి తరలివెళ్లింది; అపజయం పొందింది; తిరిగి రెసిడెన్సీలోనే తలదాచుకుంది; శత్రువులు ఈ భవనం ముట్టడించారు.

జూలై 4, సర్ హెన్రీ లారెన్స్ మరణం (జూలై 2న ఫిరంగిగుండు పేలి గాయం తగలడం కారణంగా); కర్నల్ ఇంగ్లిస్ నాయకత్వం వహించాడు; అప్పుడప్పుడు ముట్టడిదార్లపై ఉధృతగతిఘర్షణలు చేస్తూ మూడు నెలలు నిలబడ్డారు. — హావ్‌లక్‌చే యుద్ధచర్యలు (పుట 271).[105] ఇతడు కాన్పూర్ తిరిగి చేరుకున్న తరువాత, పెద్ద సైనిక సమూహంతో సర్ జేమ్స్ ఔట్రామ్ ఇతనిని కలుసుకున్నాడు; వివిధ పితూరీ జిల్లాలలో చెదిరివున్న అనేక రెజిమెంట్లతో ఏర్పడిన అదనపు బలాలను ఔట్రామ్ కూడా తరలించాడు.

సెప్టెంబరు 19, హావ్‌లక్, ఔట్రామ్, నెయిలుల నాయకత్వం కింద ఈ సేన అంతా గంగానదిని దాటింది. 23 న, లక్నోకి 8 మైళ్ల దూరంలోవున్న అయోధ్య రాజుల వేసవికాల భవనం, అలంబాగ్‌ను తుపానుదాడిచేసి వశపర్చుకున్నారు.

సెప్టెంబరు 25, లక్నోపై అంతిమ దాడి జరిపి, రెసిడెన్సీని చేరుకున్నారు; ఇక్కడ మరొక రెండు నెలలు తీవ్రమైన దిగ్బంధన పరిస్థితులలో వీరు గడపవలసి వచ్చింది. (నగరంలో జరిగిన యుద్ధంలో జనరల్ నెయిల్ నేలకొరిగాడు; ఔట్రామ్ చేతికి తీవ్రమైన గాయం తగిలింది.)

సెప్టెంబరు 20, జనరల్ విల్సన్ నాయకత్వాన ఆరు రోజులు ప్రత్యక్ష యుద్ధం జరిగిన తరుపరి ఢిల్లీ పట్టుపడింది. (వివరాలకై చూ. పుటలు 272, 273.) తన అశ్వికదళాన్ని ముందుకు నడిపించుతూ హాడ్సన్ రాజప్రాసాదంలోకి చొరబడి ముసలి రాజునూ, రాణినీ (జీనాత్ మహల్) పట్టుకున్నాడు; వారిని బందిఖానాలో తోసేసి, హాడ్సన్ తన చేతులతో రాజకుమారులను (తుపాకితో కాల్చి) చంపేశాడు. ఢిల్లీ కోటలోనూ నగరంలోనూ రక్షకసేనలు ఏర్పాటై, శాంతి నెలకొల్పబడింది. తక్షణమే కర్నల్ గ్రేట్‌హెడ్ ఢిల్లీ నుండీ ఆగ్రాకు బయలుదేరి, ఆగ్రా సమీపంలో హోల్కార్ ముఖ్యపట్నమైన ఇందూర్ నుండి వచ్చిన బలమైన పితూరీదార్ల సైనికబలాన్ని ఓడించాడు.

అక్టోబరు 10, ఇతడు ఆగ్రాను వశపర్చుకుని, కాన్పూర్‌కు బయలుదేరి, అక్టోబరు 26న చేరుకున్నాడు; ఈలోపున కెప్టెన్ బోయిలూ, మేజర్ ఇంగ్లిష్, పీల్, షవర్స్‌లు తమ సేనలతో (పీల్ కింద నావికా సైనికుల బ్రిగేడ్ ఉంది), తిరుగుబాటుదార్లను అజమ్‌ఘర్, ఛత్రా (హజారీబాగ్ సమీపంలో), కజ్వా గ్రామాల వద్దనూ, ఢిల్లీ సమీప ప్రాంతంలోనూ ఓడించారు. (ఫ్రోబిన్, ఫేన్‌ల నాయకత్వాన వున్న రెండు అశ్వికదళాలూ, స్వదేశంనుండి వచ్చిన కొన్ని అదనపు బలాలు సంఘర్షణలో పాల్గొనడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాయి; స్వచ్ఛంద సైనిక పటాలాలు కూడా తయారయాయి), ఆగస్టు నెలలో కలకత్తాలో సర్ కాలిన్ కాంబెల్ సర్వసేనాధిపత్యం వహించి, భారీస్థాయిలో యుద్ధం సాగించడానికి సిద్ధంగా వున్నాడు.

నవంబరు 19, 1857, లక్నోవద్ద రెసిడెన్సీలో ముట్టడించబడి వున్న దుర్గరక్షక సైనికబలాలను సర్ కాలిన్ కాంబెల్ విముక్తిచేశాడు. (నవంబరు 24 న సర్ హెన్రీ హావ్‌లక్ మరణించాడు); లక్నో నుండి —

నవంబరు 25, 1857 — కాలిన్ కాంబెల్ కన్పూర్ తరలివెళ్లాడు; ఈ పట్నం తిరిగి తిరుగుబాటుదార్ల వశమైంది.

డిసెంబరు 6, 1857, కాన్పూర్ ఎదుట జరిగిన యుద్ధంలో కాలిన్ కాంబెల్ విజయం సాధించాడు; తిరుగుబాటుదార్లు పట్నం వదిలిపెట్టేసి పారిపోయారు; సర్ హోప్ గ్రాంట్ వారి సేనలను వెన్నాడి, చెండాడు. కర్నల్ సీటన్

చేతిలో పాటియాలా వద్దనూ, మేజర్ హాడ్సన్ చేతిలో మైన్‌పూరీ వద్దనూ తిరుగుబాటుదార్లు ఓడిపోయారు; ఇంకా అనేకచోట్ల కూడా ఓడిపోయారు.

జనవరి 27, 1858, డాన్ వగైరా, ఎదుట యుద్ధశాసన న్యాయస్థానంలో ఢిల్లీ పాదుషాను విచారణకు తీసుకొచ్చారు, "మామూలు కంటకుడు" కింద (1526 నుండి పరిపాలించుతూన్న మొగల్ వంశ ప్రతినిధిని!) ఉరిశిక్ష విధించారు; శిక్షను రంగూన్‌లో యావజ్జీవ దేశాంతర వాసశిక్ష కింద మార్చేశారు. సంవత్సరాంతంలో అక్కడకు పంపించేశారు.

1858 లో సర్ కాలిన్ కాంబెల్ యుద్ధచర్యలు. జనవరి 2 న ఫరుఖాబాద్, ఫతేఘర్‌లను ఇతడు స్వాధీనం చేసుకుని కాన్పూర్‌లో తన స్థానం ఏర్పరచుకున్నాడు; నలుపక్కలనుండీ అందుబాటులో వున్న అన్ని సైనికబలాలనూ, యుద్ధసామగ్రినీ, ఫిరంగులనూ ఈ నగరానికి చేర్చవలసిందని ఉత్తరవుచేశాడు. — లక్నో వద్ద మోహరించి వున్న తిరుగుబాటుదార్లను ముందుకు సాగనివ్వక వారిని సర్ జేమ్స్ ఔట్రామ్ అక్కడే నిలువరించి ఎదిరించాడు. — అనేక ఘటనలు జరిగిన తర్వాత (చూ. పుటలు 276, 277), మార్చి 15 న (కాలిన్ కాంబెల్, సర్ జేమ్స్ ఔట్రామ్ వగైరాల నాయకత్వాన) లక్నో తిరిగి పట్టుకొనబడింది. ప్రాగ్దేశపు అమూల్య కళాఖండ సంచయమున్న ఈ పట్నాన్ని లూటీచేశారు; మార్చి 21 కి పోరాటం ఆగిపోయింది; 23 నాటికి కడసారి ఫిరంగి కాల్పు. — ఫెరోజ్ రాజకుమారుడు (పాదుషా కొడుకు), బిఠూర్ రాజు నానా సాహెబ్, ఫైజాబాద్ మౌల్వీ, అయోధ్య బేగమ్ హజ్రత్ మహల్ నాయకత్వాన తిరుగుబాటుదార్లు బరేయిలీకి పారిపోయారు.

ఏప్రిల్ 25, 1858. కాంబెల్ షాజహాన్‌పూర్‌ను స్వాధీనపర్చుకున్నాడు; బరేయిలీ సమీపంలో తిరుగుబాటుదార్ల దాడిని మొగ్గ్ తిప్పికొట్టాడు; మే 6 న బరేయిలీపై ముట్టడి ఫిరంగులు కాల్పులు ప్రారంభించాయి; ఈ లోపున ముందుగా చేసుకున్న నిర్ణయం ప్రకారం, మురాదాబాద్‌ను పట్టుకొన్న తదుపరి జనరల్ జోన్స్ బరేయిలీకి వచ్చాడు; నానా, అతని అనుచరులూ పారిపోగా, ప్రతిఘటనలేకుండానే బరేయిలీ స్వాధీనమైపోయింది. ఈలోపుగా తిరుగుబాటుదార్లచే దట్టంగా ముట్టడించబడిన షాజహాన్‌పూర్‌ను జనరల్ జోన్స్ విముక్తిచేశాడు; లక్నోనుండి తరలివస్తూన్న లూగార్డ్ నాయకత్వాన వున్న డివిజన్, కోవర్ సింగ్ నాయకత్వాన వున్న పితూరీదార్లను

ఎదుర్కొని, అటకాయించగా ఈ డివిజన్ తీవ్రంగా దెబ్బతింది; సర్ హోప్ గ్రాంట్ బేగమ్‌ను ఓడించగా, కొత్త బలాలను సమీకరించుకొనేందుకై ఆమె గోగ్రా నది వైపుగా పారిపోయింది; ఇది జరిగిన కొద్ది రోజులకే ఫైజాబాద్ వశొర్ప్వ నేలకొరిగాడు.

జూన్ మధ్యరోజులు, 1858, అన్ని చోట్లా పితూరీదార్లు అపజయం పొందారు; సమన్వయ చర్యలు జరపడానికి వారికి శక్తిలేదు; బందిపోటు దొంగల ముఠాల కింద చీలిపోయారు; అనేక భాగాలుగా విడిపోయిన ఇంగ్లీషు సైనిక బలాలను తీవ్రంగా వేధించుతున్నారు. యుద్ధచర్యల కేంద్రస్థానాలు: బేగమ్, ఢిల్లీ రాజకుమారుడు, నానా సాహెబ్‌ల పతాకలు. మధ్య ఇండియాలో సర్ హ్యూ రోజ్ 2 నెలలుగా (మే, జూన్ నెలలలో) సాగించిన యుద్ధచర్యలతో తిరుగుబాటుపై ఆఖరిదెబ్బ.

జనవరి 1858, రోజ్ రాహట్‌ఘర్‌ను, ఫిబ్రవరిలో సాగర్, గర్రాకోటలను వశపర్చుకొని, రాణి* రణరంగంగా ఎంచుకున్న ఝాన్సీ మీదకి పురోగమించాడు.

ఏప్రిల్ 1, 1858, ఝాన్సీని రక్షించడానికై నానా సాహెబ్ బంధువు తాంతియా తోపే కాల్పీనుండి పురోగమించి రాగా, అతనితో గొప్ప సంఘర్షణ జరిగింది; తాంతియా ఓడిపోయాడు.

ఏప్రిల్ 4, ఝాన్సీ పట్టుపడింది; రాణీ, తాంతియా తోపే తప్పించుకునిపోయి, ఇంగ్లీషువారికోసం కాల్పీ వద్ద కాచుకుని ఉన్నారు; ఆ దిశగా తరలివెళ్లుతూండగా —

మే 7, 1858 — కుంచ్ అనే ఊరు వద్ద బలమైన శత్రుసేనలు రోజ్‌ని అటకాయించాయి; వారిని రోజ్ పూర్తిగా ఓడించేశాడు.

మే 16, 1858, కాల్పీకి కొద్ది మైళ్ల దూరంలో తిరుగుబాటుదార్ల సేనలను రోజ్ చుట్టుముట్టాడు.

మే 22, 1858, కాల్పీనుండి తిరుగుబాటుదార్లు మొండిధైర్యంతో ఉధృతగతి ఘర్షణ సాగించారు; అపజయంపొంది పారిపోయారు.

మే 23, 1858, కాల్పీని రోజ్ స్వాధీనపర్చుకొన్నాడు. తీవ్రవేసవి [యుద్ధచర్యల వలన] దెబ్బ తగిలిన తన సైనికులకు విశ్రాంతి కలుగుజేయడానికై అక్కడ కొన్ని దినాలు ఆగాడు.

---

*లక్ష్మీబాయి — సం.

జూన్ 2, యువకుడైన సింధ్యాతో (ఇంగ్లీషు కుక్కలను కాచేవాడు) తన సైనికులతోనే తీవ్రమైన యుద్ధం చేసినతరువాత, తన సైనికులచే గ్వాలియర్ నుండి తరిమి వేయబడి, ప్రాణం దక్కించుకోడానికై ఆగ్రాకు పారిపోయాడు. రోజ్ గ్వాలియర్ పై దాడి వెడలాడు; తమ తిరుగుబాటుదార్ల సైన్యాలతో ఝాన్సీ రాణీ, తాంతియా తోపే, అతనితో —

జూన్ 19—లోష్కార్ కొండ (గ్వాలియర్ ఎదురుగా) వద్ద యుద్ధం చేశారు; రాణీ యుద్ధంలో మరణించింది; విశేషజనం శత్రుఖడ్గానికి బలి అయిన తర్వాత ఆమె సైన్యం చెదిరిపోయింది. గ్వాలియర్ ఇంగ్లీషువారి వశమైంది.

జూలై, ఆగస్టు, సెప్టెంబరు 1858, ఈ నెలలలో సర్ కాలిన్ కాంబెల్, సర్ హోప్ గ్రాంట్, జనరల్ వాల్‌పోల్‌లు తిరుగుబాటుదార్ల ముఖ్యనాయకులకొరకై వేట మొదలుపెట్టారు; ఇంకా శత్రువశంలో వుండి, లొంగని దుర్గాలనన్నిటినీ స్వాధీనపర్చుకో నారంభించారు; ఆఖరిసారిగా బేగమ్ కొన్ని స్థలాలలో నిల దొక్కుకుని పోరాడింది, కాని ఓటమిపొంది, నానా సాహెబుతో కలిసి రాప్తీ నది దాటి ఇంగ్లీషువారి కుక్కల నౌకరు అయిన నేపాల్ రాణా జంగ్ బహదూర్ రాజ్యంలోకి పారిపోయారు; తన దేశంలోకి పారిపోయివచ్చిన తిరుగుబాటుదార్లను వెన్నాడడానికి ఇంగ్లీషువారికి అతను అనుమతినిచ్చాడు; ఈ విధంగా "దుర్మార్గపు బందిపోట్ల ఆఖరి ముఠాలు చెదిరిపోయాయి;" నానా, బేగమ్, ఇద్దరూ కొండల్లోకి పారిపోయారు, వారి అనుచరులు లొంగిపోయారు.

1859 తొలి నెలలు, తాంతియా తోపే యొక్క అజ్ఞాతవాసస్థలం పసికట్టి, అతనిని పట్టుకుని, విచారణచేసి, ఉరితీశారు. — నానా సాహెబు నేపాల్‌లో చనిపోయాడని "నమ్మకం." బరేయిలీ ఖాన్‌ను పట్టుకుని కాల్చేశారు; లక్నోవాసుడైన మామూ ఖాన్‌కు యావజ్జీవ ఖైదు శిక్ష వించారు; కడమవారిలో కొందరికి దేశాంతర వాస శిక్ష, కొందరికి వివిధ సంవత్సరాల ఖైదు శిక్ష విధించారు; తిరుగుబాటు దార్ల రెజిమెంట్లు రద్దుచేయబడగా, వారిలో అత్యధిక సంఖ్యాకులు ఆయుధాలు విసర్జించి, రైతులుగా మారిపోయారు. అయోధ్య బేగమ్ నేపాల్‌లో కట్మాండూలో నివసించింది.

అయోధ్య గడ్డను ఆంగ్లో-ఇండియన్ ప్రభుత్వానికి జప్తుకాబడి, ప్రభుత్వ ఆస్తిగా దఖలు పడ్డట్టు కానింగ్ ప్రకటన! జనరల్ ఔట్రామ్ స్థానే సర్ రాబర్ట్ మంట్గొమెరీ అయోధ్య ఛీఫ్ కమీషనర్‌గా నియమింపబడ్డాడు.

ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ రద్దు. యుద్ధం ఇంకా ముగియకముందే కంపెనీ విచ్ఛిన్నమై పోయింది.

డిసెంబరు 1857, పామర్స్టన్ ఇండియా చట్టం; 1858 ఫిబ్రవరిలో బోర్డ్ ఆఫ్ డైరెక్టర్ల సభ తన నిరసన గంభీరంగా తెలియజేసినప్పటికీ మొదటి పఠనానికి అంగీకారం లభించింది, కాని లిబరల్ మంత్రివర్గం స్థానే టోరీ మంత్రివర్గం అధికారంలోకి వచ్చింది.

ఫిబ్రవరి 19, 1858, డిజ్రేలీ ప్రవేశపెట్టిన ఇండియా చట్టం వీగిపోయింది (చూ. పుట 281).

ఆగస్టు 2, 1858, లార్డ్ స్టాన్లీ ప్రవేశపెట్టిన ఇండియా చట్టం నెగ్గింది; దీనితో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి స్వస్తి. "మహనీయురాలైన" విక్టోరియా సామ్రాజ్యంలో ఇండియా ఒక రాష్ట్రమైంది!

కె. మార్క్స్‌చే పద్దెనిమిదివందల డెబ్బై సంవత్సరాలలో రచించబడింది.

లిఖిత ప్రతిననుసరించి ముద్రించబడింది. జర్మన్ మాతృకకు అనువాదం.

227

ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు

ఎంగెల్స్‌పేర మార్క్స్

అగస్టు 15, 1857

...ఢిల్లీలో పరిస్థితులెలా వున్నాయంటే ఎప్పుడైతే rainy season had set in* ఇంగ్లీషువారు తిరోగమనం ప్రారంభించబోతారని నాకు తోస్తూంది. నీ బదులు నేను తాత్కాలిక సైనికనిపుణునిగా "Tribune" లో రాయాల్సివచ్చింది కనుక, నా సొంత పూచీమీదనే, ఈ విధంగా జరుగుతుందని జోస్యం చెబుతూ రాశాను** ఈ తేదీవరకూ అందిన వార్తలు నిజమనుకుంటేనూ notabene—on the supposition.***

ఢిల్లీ పడిపోయిందని అదేపనిగా వినవస్తూన్న వదంతులనన్నిటినీ కలకత్తా ప్రభుత్వమే ప్రచారం చేస్తూంది; మద్రాసు, బొంబాయి రాజధానులలో క్రమపద్ధతిని నిలబెట్టేందుకు ఇవే ప్రధాన సాధనంగా ఉపయోగపడుతూన్నట్టు ఇండియన్ పత్రికలవల్ల నాకు అవుపడుతూంది. ఈ ఉత్తరంతో ఢిల్లీ ప్లాను నీకు పంపిస్తున్నాను. ఉబుసుపోయేందుకని దీనిని నీకు పంపించుతున్నాను; అయినా దీనిని నువ్వు చూసిన తర్వాత నాకు తిరిగి తప్పకుండా పంపించేయాలి....

---

* వర్షాలు బాగా పడడం మొదలుకాగానే — అనువాదకుడు.

** చూ. ఈ సంకలనం పుటలు, 62,69,71. — సం.

*** నిజమనుకునే షరాతో — అనువాదకుడు.

కాదంబరి

మార్క్సుపేర ఎంగెల్సు

రైడ్, సెప్టెంబరు 24, 1857

... ఇండియా పై చర్చలు జరపడానికి నీకు కలిగిన కోర్కె, ఈ వ్యవహారం అంతటిని గురించీ నా అభిప్రాయం తెలుసుకోవాలని నీకుంటుందనే నేనూ అనుకోవడమూ — ఈ రెండూ ఒక్క సారే తటస్థించాయి. సరిగ్గా ఈ సమయంలోనే, తాజాటపాలో వచ్చిన ముఖ్యమైన వార్తలను, మ్యాపుతోసహా చూస్తూ చదవడానికి నాకు అవకాశం కూడా కల్గింది; voici ce qui en résulte.*

మిలిటరీ దృక్స్థానంనుండి మధ్య, ఉత్తర గంగానదీప్రాంతాల్లో బ్రిటిష్ స్థానాలు ఎంత ఘోరంగా చెదిరిపోయి ఉన్నాయంటే, ఆ ప్రాంతాల్లో విడివిడిగానూ, ముట్టడిలోనూ వున్నట్టి రక్షకదళాలలో వీలైనవన్నిటినీ సమీకరించుకున్న తర్వాత, హావ్‌లక్ కింద వున్న సేనా, ఆగ్రాలో వున్న ఢిల్లీ విభాగమూ, ఈ రెండూ ఒక దానితో ఒకటి త్వరగా కలుసుకోవడమూ; ఆగ్రానూ గంగకి దక్షిణంగా వున్న స్థానాలను మాత్రమేనూ గ్వాలియర్‌నూ (మధ్య ఇండియాలోవున్న సంస్థానాధీశుల దృష్ట్యా), తమ చేతిలో నిలబెట్టుకోడమూ; గంగమీదే దిగువగా వున్న అలహాబాద్, బెనారెస్, దీనాపూర్‌లాంటి స్థానాలను స్థానికంగా వున్న రక్షకదళాలతోనూ కలకత్తానుండి వచ్చిన అదనపు దళాలతోనూ నిలబెట్టుకోవడమూ; ఈలోపుగా, సైనికబలాలను పునః సమర్థవంతం చేయడానికీ, చలనశీలమైన దళాలను వినియోగించి పరిసరప్రాంతాలను అదుపులో ఉంచుకోడానికీ, సామగ్రులను కూడబెట్టుకోడానికీ వీలుగా ఉండేందుకుగాను స్త్రీలనూ యుద్ధంలో పాల్గొనని వారినీ ఈ స్థలాలనుండి ఖాళీ చేయించి,

---

* ఇదిగో దీని ఫలితం — అనువాదకుడు.

వారిని నదిదిగువగా పంపించివేయడమూ — ఇదొక్కటే సరైన మార్గం. ఆగ్రాను నిలబెట్టు కోడం సాధ్యంకాకపోతే, కాన్పూర్‌కూ, ఇంకా అవసరమైతే అలహాబాద్‌కూ తిరోగమించడమే ఉత్తమం; ఏమైనప్పటికీ ఈ రెండవ స్థానం, గంగాయమునల మధ్యనున్న దేశానికంతటికీ ఇదే కీలకమై ఉండడం కారణంగా, దీనిని మాత్రం చిట్టచివరి వరకూ రక్షించుకునే తీరాలి.

ఆగ్రాను నిలబెట్టుకొంటూ, బొంబాయి సేనను ధారాళంగా ఉపయోగించుకోడానికి వీలుగా వుండే పక్షంలో, బొంబాయి మద్రాసు సేనలు అహమదాబాద్ కలకత్తా అంక్షాంశ రేఖ వెంటే — ఇందూర్ గ్వాలియర్ల మీదుగా ఆగ్రాకు బొంబాయి సైన్యమూ, సాగర్ గ్వాలియర్ల మీదుగా ఆగ్రాకూ, జబ్బల్‌పూర్ మీదుగా అలహాబాద్‌కూ మద్రాసు సైన్యమూ — ద్వీపకల్పాన్ని ఆక్రమించుకుని, ఉత్తరానితో సంబంధాలు స్థాపించుకోడానికై శ్రేణులను పంపాలి. పంజాబ్ నిలబడగలుగుతే పంజాబ్ గుండానూ, కలకత్తానుండి దీనాపూర్ అలహాబాద్‌ల మీదుగానూ ఆగ్రాకి ఇతర రవాణా మార్గాలున్నాయి. ఈ విధంగా నాలుగు రవాణా మార్గాలూ, పంజాబ్ మినహా కలకత్తా బొంబాయి మద్రాసుల దిశగా మూడు తిరోగమన మార్గాలూ; దక్షిణంనుండి వచ్చిన సైనికబలాలను ఆగ్రాలో సాంద్రీకరించడంవల్ల మధ్య ఇండియాలో వున్న సంస్థానాధీశులను నెమ్మది పరచడానికీ, పురోగమనమార్గ మంతటా వున్న ఉపప్లవాన్ని అణచివేయడానికీ సహాయ పడతాయి.

ఆగ్రాను నిలబెట్టుకోడానికి వీలులేని పక్షమందు, అలహాబాద్‌తో శాశ్వతంగా రవాణా మార్గాలు స్థాపించుకున్న తరువాత, ఈలోపుగా బొంబాయి సేన గ్వాలియర్‌కి తిరోగమించుతూండగా, అలహాబాద్‌లోవున్న సైనికబలాలతోసహా ఆగ్రాకి మద్రాసు సేన వైదొలగడం అన్నిటికంటె ముఖ్యమైన విషయం.

మద్రాసు సైన్యాన్నిచూస్తే, కేవలం ఆకతాయి జనాన్నే అందులో చేర్చుకున్నట్టు కనబడుతూంది; ఈ కారణంగా ఇటువంటి మనుషులమీద ఆధారపడ్డం ఎంతవరకు మంచిదో అంతవరకే ఆధారపడాలి. బొంబాయి సేనలో బటాలియన్ ఒక్కంటికీ 150, అంతకుపైగా కూడా దేశీయులున్నారు; ఇది చాలా ప్రమాదకరమైన విషయం; ఎందుచేతంటే కడమ వారిని వీరు తిరుగుబాటుకు పురికొల్ప గల్గుతారు. బొంబాయి సేన గనుక పితూరీ చేసిందంటే, ఇక ప్రస్తుతానికి మిలిటరీ జోస్యాలనన్నిటినీ కట్టిపెట్టేయ్యాల్సే ఉంటుంది; అలాటి పరిస్థితుల్లో, కాష్మీర్‌నుండి కన్యాకుమారి వరకూ బ్రహ్మాండమైన ఊచకోత మాత్రం తథ్యం. బొంబాయిలోని పరిస్థితి తిరుగుబాటుదార్లపైన సేనను ఉపయోగించుకొనలేనట్టిదే గనుక అయితే, ఇక అట్టి సందర్భంలో అధమం నాగపూర్ దాటి పురోగమించినట్టి మద్రాసు శ్రేణులకు అదనపుబలాలు పంపించడమూ, ఈ శ్రేణులు వీలైనంతత్వరగా అలహాబాదుతోగాని బెనారెస్‌తోగాని సంబంధాలు ఏర్పరచుకోవడమూ చాలా ముఖ్యం.

యథార్థమైనట్టి సార్వభౌమ నాయకత్వం లోపించడం కారణంగా బ్రిటిష్ విధానంలో ఏర్పడిన అసంబద్ధ పరిస్థితుల ఫలితాలు పరస్పరాధికం చేసుకొనే రెండు విషయాలలో ఇప్పుడు బైటపడుతున్నాయి: మొదటిది, తమ సైనికబలాలను విభజించుకోవడం ఫలితంగా తమ సేనంతా చిన్నచిన్నవైపోయి దూరందూరంగా చెదిరిపోయిన స్థానాలలో కట్టుబడిపోయి వుండే టట్టుగా వాటంతట అవే చేసుకుంటున్నాయి: ఇక రెండవది, తమకున్న ఒకేఒక చలనశీలమైన శ్రేణినీ ఢిల్లీదగ్గర నిలదొక్కుకుని స్థిరంగా అట్టేపెట్టేయడంవల్ల అక్కడ అది ఏకార్యమూ సాధించలేకుండా నిరర్థకంగా ఉండిపోవడమేకాకుండా, విపత్కర పరిస్థితులలో సహితం చిక్కుకుంది. ఢిల్లీమీదకి సైన్యాలను పంపించిన ఇంగ్లీషు జనరల్‌ని సైనికశాసనం కింద విచారణచేసి ఉరితీసేసినా పాపంలేదు; ఎందుచేతంటే, ఇటీవల మాత్రమే మన కందరికీ తెలిసిన విషయం అతడు తప్పకుండా తెలిసికొనే వుండాల్సింది. అదేమిటంటే, యథావిధిగా ముట్టడి జరిపి పట్టణం స్వాధీనం చేసుకోవాలంటే అథమం ఏ 15 వేల, 20 వేల సైన్యమో ఉంటేనేకాని వీలుపడనట్టుగానూ, లేదా పట్టణం ఉచితరీతిని రక్షించబడిన పక్షంలో ఇంతకు మించిన సైనికబలాన్ని ఉపయోగించుతేనేగాని పట్టణాన్ని ముట్టడిసైన్యాలు స్వాధీనం చేసుకోడానికి వీలులేనట్టుగా, పట్నంయొక్క దుర్గరక్షణ నిర్మాణాలను బ్రిటిష్‌వారే పటిష్ఠం చేశారనే విషయం — అతనికి తప్పకుండా తెలిసే వుండాలి. ఇక ఇప్పుడు వారక్కడ ఉన్నారు గనుక, రాజకీయకారణాల దృష్ట్యా, వారక్కడే అంటిపెట్టుకుని ఉండిపోవాలి; అక్కడ నుండి ఉపసంహరణ అపజయంతో సమానమే; అయినప్పటికీ, ఉపసంహరణను వారు తప్పించుకోవడం వారికి బహుశ సాధ్యంకాదు.

హావ్‌లక్ సైనికులు చాలా కార్యాలు సాధించారు. అటువంటి శీతోష్ణ పరిస్థితులలో, అందులోనూ అటువంటి కాలమానంలో, ఎనిమిది రోజుల్లో 126 మైళ్ళు తరలిరావడం, అదే సమయంలో ఆరో ఎనిమిదో యుద్ధాలుచేయడం మనుష్యమాత్రుడుకి దుస్సాధ్యం. కాని అతని సైనికులు ఇప్పుడు బాగా అలసటపడి ఉన్నారు; అందుచేత కాన్పూర్ చుట్టుపట్ల కొద్ది దూరంలోనైనా దాడులుచేయడానికి వీరిని బయల్దేరించాడంటే, మిగిలిన శక్తి సహితమూ కోల్పోయి, ఇక వీరు పూర్తిగా నిస్త్రాణపడిపోయి, తనే దిగ్బంధంలో చిక్కుకుంటాడు; లేదా అంటే అతడు అలహాబాద్‌కే తిరిగి వెళ్లాల్సేనా వస్తుంది.

పునః దిగ్విజయయాత్ర సాగించడానికై అవలంబించాల్సిన పథం నిజంగా గంగానది ఎగువలోయవెంటే ఉంటుంది; కేవలం బెంగాల్ పరగణా ఒక్కటే చేతిలో వుంచుకోవడంలో పెద్ద కష్టమేమీ లేదు; ఎందుకంటే అక్కడి ప్రజ బాగా దిగజారిపోయి ఉన్నారు; చిక్కు అంతా దీనాపూర్ ప్రాంతంనుండే ప్రారంభమౌతూంది. ఇందుచేతే దీనాపూర్, బెనారెస్, మీర్జాపూర్, అందులోనూ మరీ ప్రధానంగా అలహాబాద్, అత్యంత ముఖ్యమైనవి. ఇంగ్లీష్

వారు అలహాబాద్‌నుండి బయలుదేరి మొదట దోఆబ్‌నూ (గంగాయమునల మధ్యదేశం) రెండు నదుల తీరాలనూ వున్న నగరాలనూ, తర్వాత అయోధ్యనూ, అటుతర్వాత కడమ ప్రదేశాన్నీ జయించుకోగల్గుతారు. అలాంటప్పుడు మద్రాసునుండీ, బొంబాయినుండీ అలహాబాదుకూ, ఆగ్రాకూ వెళ్ళే మార్గాలు కేవలం అప్రధాన సైనికచర్యా మార్గాలుగానే ఉండగల్గుతాయి.

ఎప్పుడూ ఉన్నట్టుగానే ఇప్పుడు కూడా, సాంద్రీకరణే అతిముఖ్యమైన విషయం. గంగ ఎగువగా పంపించిన అదనపు బాలాలన్నీ పూర్తిగా చెదిరిపోయున్నాయి. ఇంతవరకు ఒక్క సైనికుడైనా అలహాబాద్ చేరుకోలేదు. ఈ స్థానాలను బలపర్చుకోవాలంటే ఇది అనివార్యమే కావచ్చు; అయినా కాకపోవచ్చు కూడా. ఏది ఏలావున్నప్పటికీ, రక్షించుకోవాల్సిన స్థానాల సంఖ్యను ఎంతవరకూ తగ్గించుకోడానికి వీలవుతుందో, అంతవరకూ తగ్గించుకునే తీరాలి; ఎందుచేతంటే, యుద్ధభూమిమీద జరపాల్సిన చర్యలకోసం సైనికబలాలను సాంద్రీకరించుకోవడం అత్యంత అవసరం. సి. [కాలిన్] కాంబెల్‌కు, ఇతడు ధైర్యసాహసాలుగల వ్యక్తి అనే తప్ప, అంతకంటె ఇతనిగురించి అధికం మనకేమీ తెలియదు, గొప్ప జనరల్‌గా కీర్తిని నిజంగా సంపాదించుకోవాలనే కోర్కె ఉంటే, coûte que coûte* ఢిల్లీని వదలుకున్నా సరే వదలుకోకపోయినా సరే, చలనశీలమైన సైన్యాన్ని అతడు నిర్మించుకుని తీరాలి. ఇకపోతే, 25,000 నుండి 30,000 వరకూ యూరపియన్ సైనికులు ఎక్కడున్నాసరే, తమకు కలిగే నష్టాలను ఇతర స్థలాలనుండి భర్తీచేసుకుంటూ, ఇతరచోట్లకు తరలివెళ్ళేందుకై అధమం 5,000 మందినైనా సమీకరించలేనంతటి నిరాశాజనకమైన దుస్థితిలో అతడు ఉండనే వుండడు. తన పరిస్థితులు ఎలాగున్నాయో, తన ముందున్న శత్రువు ఎలాటివాడో, అప్పుడు మాత్రమే తెలుసుకోగల్గుతాడు. అతను ira se blottir devant Delhi like a fool** తన వాళ్ళు at the rate of 100 a day*** హతులైపోతూన్నాసరే చూస్తూ, అందరూ చచ్చినాసరే ఉన్నచోటనుండి కదలకుండా ఉండడమే అన్నిటికంటే మరింతగా "క్షాత్రధర్మమని" అతడు పరిగణించడం however are the odds**** కాని, యుద్ధభూమికోసం పరాక్రమసహితమైన బుద్ధిమాంద్యమే ఈనాడు ఘనతగా చెలామణీ అవుతూంది.

---

* ఎంత మూల్యం చెల్లించి ఐనా సరే — అనువాదకుడు.

** ఢిల్లీముందు వెర్రివెంగళాయలాగు పిచ్చి యుద్ధంచేస్తూ — అనువాదకుడు.

*** రోజుకి 100 మంది చొప్పున — అనువాదకుడు.

**** ముప్పాతిక ముప్వీసం ఖాయము అనిపిస్తూంది — అనువాదకుడు.

క్షేత్రయుద్ధానికై బలాలను ఉత్తరాన సాంద్రీకరించుకోవడమూ, మద్రాసునుండి, వీలైతే బొంబాయినుండి కూడా, శక్తివంతమైన సహాయమూ — ఇవితప్ప మరేమీ అవసరంలేదు. నర్మదాతీరానున్న మహారాష్ట్ర సంస్థానాధీశులు ఒకవేళ జారుకున్నా కూడా, వాళ్ల సైనికులు ఎలాగా అప్పుడే తిరుగుబాటుదార్లతోనే చేరిపోయారు కాబట్టి పెద్ద ప్రమాదమేమీలేదు. ఏది ఎలావున్నా, అక్టోబరు ఆఖరుకి యూరప్‌నుండి అదనపు బలాలు వచ్చి చేరేవరకూ, ఇప్పుడున్న స్థానాలనే వదలుకోకుండా నిలబెట్టుకోడంకంటె అధికం దుస్సాధ్యమే.

కాని, మరో రెండు బొంబాయి రెజిమెంట్లు పితూరీ చేశాయంటే మాత్రం, దాంతో అసలు వ్యవహారమంతా అమీ తుమీ తేలిపోతుంది; ఎందుచేతంటే, శతఘ్నిబలాలకీ యుద వ్యూహాలకీ అప్పుడిక తావే ఉండదు....

మార్క్స్‌పేర ఎంగెల్స్

3, ఎడ్వర్డ్ ప్లేస్, జెర్సీ, అక్టోబరు 29, 1857

...ఢిల్లీ enceinte* sepoys** నాశిగా రక్షించుకొని ఉండే ఉండాలి; అసలు తమాషా అంతా వీధుల్లో జరిగిన సంఘర్షణల్లోనే జరిగింది; ఈ సంఘర్షణల్లో native troops*** ముందుకు పంపించినట్టు కనబడుతూంది. అసలు ముట్టడంతా ఈ విధంగా 5 నుండి 14 వరకూ జరిగింది; తరువాత జరిగినది ఇక ముట్టడేకాదు. రక్షణలేకుండా వున్న కోటగోడల్నో, అదివరకే 5 నో 6 నో తీసుకొచ్చిన భారీ నౌకాఫిరంగులతో 300 ల గజాలు, 400 ల గజాల దూరంనుండి గండికొట్టడానికి ఈ వ్యవధే కావలసినంతగా సరిపోయింది. కోటగోడలమీద వున్న ఫిరంగులు ఏమంత బాగా ఉపయోగించబడినట్టు అవుపడదు, లేకుంటే అంత త్వరగా కోడగోడలను సమీపించడానికి ఇంగ్లీష్‌వారికి వీలైవుండేదికాదు....

---

* కోటగోడలు — అనువాదకుడు.

** సిపాయిలు — అనువాదకుడు.

*** దేశీయ సైనికబలాలు — అనువాదకుడు.

మార్క్సుపేర ఎంగెల్స్

డిసెంబరు 31, 1857

ప్రియమైన మూర్,

ఇండియానుండి వార్తలున్న పత్రికలకోసమని పూరంతా గాలించాను; నా „Guardians"[106] పత్రికలు నీకు మొనన్నే పంపించేశాను. కావాల్సిన సంచికలు. "Guardian," "Examiner",[107] "Times" కార్యాలయాలలో కూడా దొరకలేదు; బెల్‌ఫీల్డ్ దగ్గర ఉన్న పత్రికలన్నీ అమ్ముడుపోయాయి. నువ్వు మంగళవారం పంపించాల్సిన వ్యాసం పూర్తిచేసి అప్పుడే పంపించేశావనే అనుకున్నాను. ఈ సందర్భాల్లో, ఈ వ్యాసం రాయడానికి నాకు సాధ్యపడదు; అందులోనూ, అవసరమైన వ్యవహారాలను వెనకపెట్టకుండా, గత నాలుగు వారాలనుండీ ఈ వ్యాసం రాయడానికి నాకు ఈ మధ్యాన్నమే మొదటి అవకాశం ఉండి ఉండడం నాకు విచారం కలిగిస్తూంది. మిలిటరీ వ్యాసాల విషయమై నీ ఉద్దేశ్యాలేమిటో భవిష్యత్తులో సాధ్యమైనంత ముందుగా నాకు తెలియజేస్తూండు. సరిగ్గా ఇప్పుడే ఇరవైనాలుగు గంటలంటే ఎంతో కాలంలా ఉంది నాకు.

ఏది ఏలావున్నా, సమాచారమే మహా తక్కువగా వుంది. ఇక ప్రతీదీ కూడా, కాన్పూర్ నుండి కలకత్తాకు పంపించిన టెలిగ్రాఫ్‌వార్తల మీదే ఆధారపడి ఉండడంచేత, వాటిని వ్యాఖ్యానించేందుకు ఇంచుమించు ఏమాత్రమూ వీల్లేకుండా వుంది. ముఖ్యమైన విషయాలన్నీ వివరిస్తున్నా: కాన్పూర్‌నుండి లక్నోకి (అలంబాగ్‌కి) 40 మైళ్ళు. హవ్‌లక్ చేసిన అధిక ప్రయాస మజిలీలనుబట్టి చూస్తే, ఇండియా పరిస్థితుల్లో రోజుకి 15 మైళ్ళ మజిలీ చాలా హెచ్చనే తెలుస్తూంది; అదైనా రోజులతరబడి చేయడమంటే అసాధ్యమే. ఈ విధంగా, కాలిన్‌కి* రెండు మూడు మజిలీలు చేయడమే అవసరమై ఉండడంచేత, ఏది ఏమైనప్పటికీ,

* కాంబెల్ — సం.

కాన్పూర్‌నుండి బయలుదేరిన మూడవనాటికల్లా, అలంబాగ్ చేరుకుని, with plenty of daylight still left to attack at once* అతనికి వీలయ్యే ఉంటుంది. దీన్నిబట్టే కాలిన్ యొక్క పురోగమనాన్ని విలువకట్టాల్సి ఉంటుంది; నాకు తేదీలు జ్ఞాపకం లేవు. రెండవది; అతడివెంట 7,000 మంది ఉన్నారు (ఇంతకు మించే ఉంటారని అనుకున్నారు, కాని కలకత్తానుండి కాన్పూర్‌కు తరలిరావడం అత్యంత ప్రయాసకరంగానే ఉండి, అనేకమందే చనిపోయి ఉండాలి); పోతే (అలంబాగ్, లక్నోల దుర్గరక్షకసైన్యాలను కలుపుకుని), 7,000 మందితోనే అతడు అయోధ్యావాసులను ఓడించగల్గాడంటే, అందులో పెద్ద ప్రజ్ఞ ఏమీలేదు. An army of 5000—7000 Englishmen has always been thought fully sufficient to go anywhere and do anything on the open field in India. That stamps the opponents at once** ఈ సందర్భంలో, గంగానది లోయలో నివసించుతూన్న జాతులవారందరిలోనూ, అయోధ్యావాసులే హెచ్చు ధైర్య సాహసాలను కలిగిన వారైనప్పటికీ, యూరపియన్ ఆర్గనైజేషనుకింద సరాసరి వారెప్పుడూ రాకపోవడం కారణంగా, క్రమశిక్షణా, సంఘటిత స్వభావమూ, ఆయుధాలూ, వీటిలో సిపాయిలకంటె బాగే తీసికట్టే అనే విషయాన్ని ఈ సందర్భంలో చెప్పాల్సి వుంది. కాబట్టి, ప్రధానయుద్ధమంతా was a running fight, that is to say a skirmishing engagement inwhich the Oudhians were pushed back from post to post. Now it is true, the British are, with the Russians, the worst light infantry in Europe, but they have learnt something in the Crimea, and at all events they had this great advantage over the Oudhians that their line of skirmishers was properly and regularly supported by pickets and lines, the whole under one individual commander and cooperating towards a single end; while their opponents

---

* వెంటనే దాడిచెయ్యడానికి ఇంకా పొద్దుబాగానే ఉండడానికి — అనువాదకుడు.

** 5,000 నుండి 7,000 వరకూ ఇంగ్లీష్ సైనికులుంటే, ఇండియాలోని వెల్లడి ప్రదేశంలో ఎక్కడకుపడితే అక్కడికివెళ్ళి, ఎటువంటి కార్యమైనా సాధించుకు రావడానికి పూర్తిగా సరిపడతారనే సర్వసాధారణంగా అందరూ నమ్ముతారు. ఇది శత్రువుని వెంటనే అణచిపారవేస్తుంది. — అనువాదకుడు.

in the normal Asiatic manner, dispersed in irregular clusters, everyone pressing to the front, thus offering a sixfold aim to the British, having no regular supports or reserves and each cluster commanded by its own clannish chief, acting independently of every other clan. For it must be repeated up to now we have not heard in a single instance that any insurrectionary army in India had been properly constituted under a recognized chief.* సమాచారవార్తలు ఈ యుద్ధం గురించి పైవిషయాలు తప్ప మరే వివరాలూ ఇవ్వడంలేదు. ఇంతేకాకుండా, యుద్ధభూమియొక్క నైసర్గిక స్వభావం గురించి ఎట్టి వర్ణనగాని, సైనిక బలాలను ఉపయోగించిన విధానం గుర్చి వివరాలుగాని వార్తల్లో ఏమీలేకపోవడంవల్ల ఇంతకంటె మరేమి (అందులోనూ జ్ఞాపకాన్నిబట్టి) చెప్పడానికీ నాకు వీల్లేకుండా వుంది...

* పరుగెత్తుతూ చేస్తూన్న సంఘర్షణ రూపంలోనే, అనగా అయోధ్యావాసులను ఒక స్థానాన్నుండి ఒక స్థానానికి వరసగా తరిమివేస్తూండగా జరిగిన స్వల్ప పోరాటంగానే జరిగింది. యూరప్ అంతటిలోనూ బ్రిటిష్, రష్యన్ తేలిక ఇన్‌ఫెంట్రీలే అన్నిటికంటే అత్యంత అధ్వానం అన్న విషయం నిజమే; కాని క్రైమియాలో కొన్ని గుణపాఠాలు వారు నేర్చుకున్నారు; ఏమైనప్పటికీ, బ్రిటిష్ శ్రేణులకు సరిగ్గానూ, వరుసక్రమంలోనూ గస్తీదళాల సహాయమూ, బారులుతీర్చిన సైనికపంక్తుల ఆసరా లభించి, సైన్యమంతా ఏకైకనాయకత్వం కింద ఉండి, ఒకేఒక లక్ష్యసాధనకై అందరూ సహకరించడంవల్ల, అయోధ్యావాసులపై వీరిదే పైచేయి అవడానికి గొప్ప అవకాశం లభించగా; మామూలు ఆసియాప్రజల్లాగే అయోధ్యావాసులు చిన్నచిన్న గుంపులుగా విడిపోయి, అందరూ ఒక్కుమ్మడిగా ముందుకు తోసుకుంటూండడంచేత, ఆరంతలు పెద్దదైన లక్ష్యం బ్రిటిష్‌వారికి లభించుతూ, అదనపు శ్రేణులుగాని సహాయశ్రేణులుగాని లేకుండా, ఏ గుంపుకాగుంపే ఆ గుంపుకుల పెద్దే నాయకత్వం వహించుతూ, కడమ గుంపులతో సంబంధంలేకుండా స్వతంత్రంగా పోరాడాయి. ఇండియాలో ఇంతవరకూవున్న ఏ తిరుగుబాటుదార్ల సైన్యమూ కూడా పేరుపొందిన నాయకునికింద సరైన విధంలో నిర్మాణయుతంగా ఏర్పడినట్టు ఒక్క దృష్టాంతమైనా మనమింత వరకూ వినివుండలేదని మనం మళ్లీ మరొకసారి చెప్పాల్సి వుంది. — అనువాదకుడు.

ఎంగెల్స్‌పేర మార్క్స్

జనవరి 14,1858

...నీ వ్యాసం is splendid in style and manner.* కాగా వెనకటి "Neue Rheinische Zeitung"[108] రోజులన్నిటిలోనూ మంచి రోజులు జ్ఞాపకం తెచ్చింది. విండ్‌హామ్ గురించే చెప్పాలంటే, అతడు కేవలం చేతకాని జనరలే అయుండాలి; అయినా ఈ మాటు మాత్రం అతని దురదృష్టం కొద్దీ — రెడాన్ దగ్గిర అతని అదృష్టం కొద్దీ — సరికొత్త సైనికులను అతను యుద్ధంలోకి నడిపించాల్సి వచ్చింది. ఇంగ్లీష్‌వాళ్ళు ఇండియా దేశస్థులకి సమర్పించిన రెండో సేన — దీనిలో ఒక్కడు కూడా ప్రాణాలతో బైట పడడనుకో — ఇంచుమించు పూర్తిగా తుడిచిపెట్టుకుపోయిన మొదటి సేనతో, ధైర్యంలో కాని, ఆత్మవిశ్వాసంలోకాని, స్థైర్యంలోకాని పోల్చడానికే ఎక్కడా వీల్లేదనే మొత్తంమీద నా అభిప్రాయం. సైనికబలాలపై శీతోష్ణస్థితికిగల ప్రభావంమాటకొస్తే, నేను రాసిన వివిధవ్యాసాల్లో — సైనికవిభాగాన్ని నేను తాత్కాలికంగా నడిపిన రోజుల్లో — సరైన లెక్కలు చూపుతూ, ఇంగ్లీష్‌వారు తమ నివేదికలో అధికారయుతంగా తెలిపినదానికంటె మరణసంఖ్య చాలా హెచ్చుగానే ఉందని నిరూపించాను. Drain of men and bullion** వల్ల ఇంగ్లీష్‌వాళ్లకి కలిగిన విపరీతనష్టం దృష్ట్యా, ఇండియాయే అన్నిదేశాల్లోనూ మనకిప్పుడు ముఖ్యమైన మిత్రదేశమైంది....

---

* శైలిలోనూ రీతిలోనూ భేషుగ్గా వుంది — అనువాదకుడు.

** మనుష్యులూ పాళా వెండిబంగారాలూ ప్రవాహంగా తరలిపోవడం — అనువాదకుడు.

238

ఎంగెల్స్‌పేర మార్క్స్

ఏప్రిల్ 9, 1859

...ఇండియా ఆర్థిక అవ్యక్తం ఇండియాలో తిరుగుబాటుయొక్క వాస్తవఫలితమనే ఎంచాల్సి వుంది. ఇంతవరకూ ఇంగ్లండుయొక్క స్థిరమైన సహాయకులుగావున్న వర్గాలపైనే ఇప్పుడు పన్నులు విధించుతేనే తప్ప, a general breakdown* అనివార్యంగానే కనబడుతూంది. ఇలా పన్నులు విధించినప్పటికీ, ఇదేమంతగా సహాయపడేట్టు కనబడ్డంలేదు. దీనిలో వున్న తమాషా అంతా ఏమిటంటే, ఈ యంత్రాన్ని చలనంలో ఉంచేందుకై సాలీనా 40, 50 లక్షల పౌన్ల చొప్పున జాన్ బుల్ ఇండియాలో నగదు చెల్లించుకుంటూనే, ఈ ముచ్చటైన డొంకటిరుగుడు మార్గంలో తన జాతీయరుణాన్ని కూడా తదనుగుణ్యంగా నిరవధికంగా అధికమయే ratio** అతడు పెంచుకోవాల్సి వుంటుంది. ఇండియా మార్కెట్టులో మాంచెస్టర్ నూలు వస్త్రాలు కటికధరలకే అమ్మి డబ్బు పిండుతున్నారని తప్పనిసరిగా ఒప్పుకునే తీరాలి. మిలిటరీ కమీషన్ నివేదికనుబట్టి, ఇండియాలో అనేక సంవత్సరాలవరకూ, 2 లక్షలనుండి 2 లక్షల 60 వేలవరకూ natives*** తోపాటు, 80,000 europeans**** కూడా ఉంచాల్సి వుంటుంది. దీనివల్ల about***** 2 కోట్ల పౌన్ల ఖర్చుపెట్టాల్సి ఉండగా,

* సంపూర్ణమైన అస్తవ్యస్తం — అనువాదకుడు.

** నిష్పత్తిలోనే — అనువాదకుడు.

*** దేశీయులు — అనువాదకుడు.

**** యూరపియన్‌లు — అనువాదకుడు.

***** సుమారు — అనువాదకుడు.

net revenue* కేవలం ఏ 25 కోట్ల పౌన్లు మాత్రమే ఉంటుంది. ఇంతేకాకుండా, తిరుగుబాటు ఫలితంగా permanent debt** 5 కోట్ల పౌన్లు అధికమైంది; లేక విల్సన్ అంచనా ప్రకారం, సాలీనా వస్తూన్న లోటు మరొక 30 లక్షలు అధికవౌతుందన్నమాట. దీనికితోడు guarantee in railways*** కోసం సాలీనా 20 లక్షల పౌన్లు చెల్లింపూ, ఒక వేళ వాటివల్ల వచ్చే net revenue 5 శాతానికి మించనట్టయితే శాశ్వతంగా ఇంతకంటె తక్కువ మొత్తం చెల్లింపూ, ఉండనేవుంది. ఈ వ్యవహారంలో ఇంగ్లీష్ పెట్టుబడిదార్లకు వారి పెట్టుబడిమీద 5 శాతం వడ్డీ చెల్లించుకునే భాగ్యం తప్ప, కాసింత మేర తయారైన రైల్వే మినహా, ఇండియాకు మరే ప్రతిఫలమూ ఇంతవరకూ ముట్టలేదు. అయితే జాన్ బుల్ తనకి తానే టోపీ వేసుకున్నాడు; సరిగ్గా చెప్పాలంటే, అతని పెట్టుబడి దార్లే అతన్ని టోపీ వేశారు. దీనిని నామకః ఇండియాయే చెల్లిస్తుంది; యథార్థంగా చెల్లించేది జాన్ బుల్లే. ఉదాహరణ నిర్మాణానికే, తామింకా శ్రీకారం చుట్టనట్టి రైల్వేలకుగాను పెట్టుబడిదార్లకు ముట్టవలసివున్న 5 శాతం వడ్డీలు చెల్లించడానికే స్టాన్లీ చేసిన loan**** లో కేవలం అధికభాగం ఉద్దేశించబడింది. చిట్టచివరకి, ఇంతవరకూ నల్లమందు పన్నువల్ల సాలీనా వసూలవుతూన్న 40 లక్షల పౌన్ల ఆదాయానికి, చైనాతో చేసుకున్న సంధి[109] వల్ల, గొప్ప ప్రమాదం ఏర్పడుతూంది. ఏమైనప్పటికీ, ఈ గుత్త వ్యాపారం బోల్తాకొట్టడం మాత్రం తప్పదు; చైనాలోనే నల్లమందు పంట అభివృద్ధి అవుతుంది. విశేషించబడిన ఎగుమతుల జాబితాలో నల్లమందు కూడా ఒక పద్దుగా చేర్చబడడమే కేవలం ఈ నల్లమందు ఆదాయానికి కారణం. ఇండియా యుద్ధంకంటె ఘోరమైన నేటి ఆర్థికవిపత్తే, అత్యంత భయానకమైన వ్యవహారమని నా అభిప్రాయం....

---

* నికరాదాయం — అనువాదకుడు.

** శాశ్వతరుణం — అనువాదకుడు.

*** రైల్వేలకు హామీ — అనువాదకుడు.

**** రుణం — అనువాదకుడు.

వ్యాఖ్యలు

[1] ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ అనుజ్ఞాపత్రం పొడిగించడం సందర్భంలో హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌లో జరిగిన చర్చలు పురస్కరించుకుని మార్క్స్ ''ఇండియాలో బ్రిటిష్ పరిపాలన'' అనే పత్రికావ్యాసం రాశాడు. ఈ వ్యాసం "New-York Daily Tribune"లో ప్రచు రించబడింది.

"New-York Daily Tribune" 1841 నుండి 1924 వరకూ నడిచింది. ప్రముఖ అమెరికన్ పత్రికారచయిత, రాజకీయవేత్త అయిన హొరెస్ గ్రీలీ చేత స్థాపించబడి, ఈ పత్రిక పద్దెనిమిదివందల యాభైల మధ్య సంవత్సరాల వరకూ అమెరికన్ విగ్గులయొక్క వామపక్షపు పత్రికగా వుండి, తరువాత రిపబ్లికన్ పార్టీ పత్రిక అయింది. పద్దెనిమిదివందల నలభైలలోనూ, యాభైలలోనూ ఈ పత్రిక అభ్యుదకరమైన అభిప్రా యాలు కలిగివుండి, బానిసవ్యవస్థపట్ల తీవ్రమైన ప్రతిఘటనాస్థానం అవలంబించింది. ఈ పత్రికతో అమెరికన్ రచయితలలోనూ పత్రికారచయితలలోనూ అనేకమందికి దగ్గరసంబంధా లుండేవి. పద్దెనిమిదివందల నలభైల చివరి సంవత్సరాలలో పత్రిక సంపాదకులలో చార్లెస్ డానా ఒకడు. ఇతనిపై ఊహాజనిత సోషలిజం భావాల ప్రభావం చాలా బలంగా ఉండేది. ఈ పత్రికతో మార్క్స్‌కు 1851 ఆగస్టులో మొదటి సారిగా ఏర్పడిన సంబంధం, మార్చి 1862 వరకూ, పది సంవత్సరాలకుపైగా సాగింది. మార్క్స్ కోరికపైని ఎంగెల్స్ ఈ పత్రికకు అనేక వ్యాసాలు రాశాడు. అంతర్జాతీయ, దేశీయ విధానాలకు సంబంధించిన కీలక ప్రశ్నలను గురించీ, కార్మికోద్యమం, యూరపియన్ దేశాల ఆర్థికాభివృద్ధి, వలసవిధాన విస్తరణ, పీడిత పరాధీన దేశాల విముక్తి ఉద్యమాలు వగైరా సమస్యలను గురించీ మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు తమ వ్యాసాలలో చర్చించారు. యూరప్‌లో అభివృద్ధినిరోధక కాలంలో, పెట్టుబడిదారీ సమాజంయొక్క దౌష్ట్యాలనూ, పరస్పర విరుద్ధమైన వైరుధ్యాలనూ బూర్జువా ప్రజాస్వామ్య

పరిమితులూ నిర్దిష్టమైన అధారాలూ చూపించుతూ బట్టబయలుచేయడానికి విస్తృత పాఠకవర్గం కలిగిన ఈ పత్రికను చక్కగా ఉపయోగించుకున్నారు.

మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు రాసి పంపించిన వ్యాసాలలు కొన్నింటిలో "New-York Daily Tribune" సంపాదకులు స్వతంత్రించి అనేక మార్పులను చేసీ, అనేక వ్యాసాలను సంతకాలు లేని సంపాదకీయ వ్యాసాలుగానూ ప్రచురించారు. వ్యాసవాచకాలలో మార్పులనుచేసి, తమ ఇష్టాను సారంగా వ్యాసాల తేదీలను మార్పులను చేసిన ఉదాహరణలు కూడా ఉన్నాయి. దీని గురించి మార్క్స్ పదేపదే తన తీవ్ర ఆక్షేపణ తెలియజేశాడు. సంయుక్త రాష్ట్రాల్లో సంభవించిన ఆర్థికసంక్షోభం ఫలితంగా పత్రికయొక్క ఆర్థికపరిస్థితులు దెబ్బతినడంవల్ల, 1857 శరత్తులో మార్క్స్‌కు తాను పంపే వ్యాసాలసంఖ్యను తగ్గించుకొనక తప్పిందికాదు. అమెరికా అంత ర్యుద్ధం ప్రజ్వరిల్లిన మొదటిరోజుల్లో "New-York Daily Tribune"తో తనకున్న సంబంధాన్ని మార్క్స్ పూర్తిగా తెగతెంపులు చేసుకున్నాడు. బానిసయజమానులను కలిగినట్టి దక్షిణంతో రాజీని సమర్థించేవారు పత్రికా నిర్వహణలో పైచేయి సంపాదించుకోవడమే ఇందుకు ప్రధానకారణం; వీరి ప్రాబల్యం అధికమవడంతో తాను వెనుక తీసుకున్న అభ్యుదయ కరమైన స్థానాలకు పత్రిక స్వస్తిచెప్పింది. ఈ సంకలనానికి సంబంధించిన కాలంలో మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లు "New-York Daily Tribune"కు రాసిన వ్యాసాలు కొన్నింటిలో, ఆ పత్రికా సంపాదకులు విస్తృతమైన మార్పులనుచేసి ప్రచురించడంచేత, వాటిని ఈ సంకలనంలో చేర్చలేదు. పుట 15.

[2] టర్కీ సమస్య అని పేర్కొనడంలో ఆటోమన్ సామ్రాజ్యంపైన, అందులోనూ ప్రధానంగా దాని బాల్కన్ రాజ్యాలపైన, పలుకుబడిని సంపాదించడానికై పోటీ పడుతూన్న అగ్రరాజ్యాల మధ్య సుదూర ప్రాచ్యంలో సంభవించిన అంతర్జాతీయ స్పర్థలు అని మార్క్స్ ఉద్దేశ్యం. ఈ స్పర్థ చిట్టచివరకు, ఒక పక్షంగా రష్యాకూ, ప్రత్యర్థిపక్షంగా బ్రిటన్, ఫ్రాన్స్, టర్కీ, సార్డీనియాలకూ 1853–1856లో జరిగిన ప్రాచ్య, లేక క్రైమియా యుద్ధానికి దారితీసింది. సెవస్తొపోల్ ముట్టడి క్రైమియా యుద్ధానికి కీలకంగా పరిణమించింది; రష్యన్ నౌకా స్థావరమైన సెవస్తొపోల్ నల్లసముద్ర తీరాన్నుంది; సెవస్తొపోల్ ముట్టడి పదకొండు నెలలుపాటు సాగి, చివరకు ఆ పట్నం లొంగిపోవడంతో అంతమైంది. కాని సెవ స్తొపోల్ దుర్గరక్షకసేన సాగించిన తీవ్రమైన మొండి ప్రతిఘటన ఫలితంగా బ్రిటిష్-ఫ్రెంచి-టర్కీ సేనలు బలహీనపడ్డాయి. ఎదురుదెబ్బ తీయడానికి వాటికి మరి శక్తి లేకపోయింది. 1856 పారిస్ శాంతి సంధిపై సంతకాలు జరగడంతో యుద్ధం అంతమైంది.

1848–1849 జాతీయ విముక్తి ఉద్యమంలో పాల్గొన్నవారికి పీడ్‌మాంట్

(సార్డీనియా) రాజ్యం శరణు ఇవ్వడం కారణంగానూ, 1853 ఫిబ్రవరి 6 న జరిగిన మిలాన్ తిరుగుబాటుకు కారకులైన లొంబార్డీ (అప్పట్లో ఆస్ట్రియాకింద వుంది) నుండి వలసపోయినవారికి కూడా పీడ్‌మాంట్ శరణు ఇవ్వడం కారణంగానూ, పీడ్‌మాంట్‌తో ఆస్ట్రియా దౌత్యసంబంధాలు తెగతెంపుచేసుకోడం ఫలితంగా సార్డీనియా సమస్య తలయెత్తింది.

ఇటలీ జాతీయవిముక్తి ఉద్యమంలో పాల్గొని అనాడు ఆస్ట్రియా పరిపాలన కింద వుండిన ఇటలీలోని జిల్లాలనుండీ, ప్రత్యేకంగా లొంబార్డీనుండీ వలసపోయినవారూ, అందులోనూ ముఖ్యంగా, విఫలమైనట్టి 1853 ఫిబ్రవరి 6 న జరిగిన తిరుగుబాటులో పాల్గొన్నవారూ, స్విట్జర్లెండ్ కాంటాన్ అయిన టెస్సిన్‌లో నివాసం ఏర్పరచుకుని ఉండడం కారణంగా, 1853 లో ఆస్ట్రియా, స్విట్జర్లెండ్‌ల మధ్య ఏర్పడ్డ తగాదానే మార్క్స్ స్విట్జర్లెండ్ సమస్య అని పేర్కొన్నాడు. పుట 15.

[3] ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క 1833 అనుజ్ఞాపత్ర కాలం అంతమైపోవడం వల్ల, వారికి తిరిగి కొత్త అనుజ్ఞాపత్రం జారీచేసే చట్టం గూర్చి హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌లో జరిగిన చర్చను ఇది ఉదాహరిస్తూంది. 1600 లో స్థాపితమైన బ్రిటిష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ, ఇండియాలో బ్రిటిష్ వలసరాజ్య విధానంయొక్క పనిముట్టుగా ఏర్పడింది. మొదటి నుండీ ఇండియా, చైనా వర్తకంలో గుత్తాధిపత్యం కలిగిన కంపెనీ పేరిట బ్రిటిష్ పెట్టుబడిదార్లు సాగించిన ఇండియా దిగ్విజయం 19 వ శతాబ్ది మధ్యలో పూర్తి అయింది. జయించిన భూభాగాలను కంపెనీ అదుపాజ్ఞల్లోకి తెచ్చుకొని, వాటిని పరిపాలించి, సివిల్ ఉద్యోగులను నియమించి, పన్నులు వసూలు చేస్తూండేది. నియమితకాలల్లో పార్లమెంటుచే పొడిగించబడుతూండిన అనుజ్ఞాపత్రాల్లో కంపెనీకుండిన వాణిజ్య, పరిపాలనాధికారాలు నిర్వచించబడుతూండేవి. 19 వ శతాబ్ది మధ్యకాలం నాటికి కంపెనీ వర్తకంయొక్క ప్రాముఖ్యత క్రమేణా క్షీణించిపోయింది. 1813 లో జరిగిన పార్లమెంటు చట్టం కంపెనీకుండిన ఇండియా వర్తక గుత్తాధిపత్యాన్ని రద్దుచేసింది. తేయాకు వర్తకంలోనూ, చైనా వర్తకంలోనూ కంపెనీకుండిన గుత్తాధిపత్యాన్ని మాత్రమే నిలబెట్టింది. 1833 అనుజ్ఞాపత్రంతో కంపెనీకుండిన అన్ని వాణిజ్యపు విశేషాధికారాలూ రద్దుకాబడి, 1853 అనుజ్ఞాపత్రంతో ఇండియా పరిపాలనలో కంపెనీకుండిన గుత్తాధికారం కూడా కొంతవరకు తగ్గించబడింది. బ్రిటిష్ రాజమకుటంయొక్క మరింత అధికమగు ఖాయిదా కింద ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ ఉంచబడింది. ఉద్యోగుల నియామకంలో కంపెనీ డైరెక్టర్లకుండిన అధికారం అంతమైపోయింది. డైరెక్టర్లసంఖ్య 24 నుండి 18 కి తగ్గించబడి, వీరిలో ఆర్గురిని రాజమకుటం పేరిట ప్రభుత్వమే నియమించుతూండేది. బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ ప్రెసిడెంట్‌యొక్క హోదాను

స్క్రెటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఫర్ ఇండియా హోదాతో సమానంచేయబడింది. ఇండియాలో వున్న బ్రిటిష్ రాజ్య భూభాగాలపై కంపెనీకుండిన ఏలుబడి అధికారం మాత్రం 1858 వరకూ నిలిచివుంది; కాని చిట్టచివరకు 1858 లో ఇది కూడా రద్దు అయిపోయి, ఇండియా పరిపాలన సరాసరి బ్రిటిష్ రాజ్యాధికారం కిందకు వచ్చేసింది. పుట 15.

[4] కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్ — కంపెనీయొక్క పాలకవర్గం. కంపెనీయొక్క వాటాదార్లలో 2,000 పౌన్ల వాటాలకు తక్కువ కాకుండా వాటాలను కలిగి మంచి పలుకుబడిగల వారినుండీ, ఇండియాలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వంకింద ఉద్యోగులైవుండినవారినుండీ వీరిని ఎన్నుకోవడం జరిగేది. కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్ కార్యస్థానం లండన్‌లో ఉండేది; కంపెనీ వాటాదార్ల సర్వసభ్య సమావేశంలో (కోర్ట్ ఆఫ్ ప్రొప్రైటర్స్) డైరెక్టర్ల ఎన్నిక జరిగేది; ఈ సమావేశంలో 1,000 పౌన్ల వాటాలకంటె తక్కువకాకుండా వున్న వాటలు కలిగినవుండిన వాటాదార్లకే ఎన్నికలో వోటింగు అర్హత ఉండేది. 1853 వరకూ కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్‌కు ఇండియాలో విస్తృతాధికారాలుండేవి. 1858 లో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ అంతమై పోవడంతో ఇది కూడా రద్దు అయిపోయింది. పుట 15.

[5] 1853 జూన్‌లో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ కొత్త అనుజ్ఞాపత్రంపై జరిగిన పార్లమెంటు చర్చలో, బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ ప్రెసిడెంటు అయిన చార్లెస్ వుడ్, ఇండియా వృద్ధి పొందుతూందనే ఉద్ఘాటించాడు. తాను చెప్పినది నిజమని రూఢిపర్చడానికి, 1739 లో పర్షియాదేశపు విజేత నాదిర్ షా (కూలీ ఖాన్) ఢిల్లీని కొల్లగొట్టి నాశనంచేసిన కాలంలో ఆ పట్నంయొక్క స్థితినీ, ఆ పట్నంయొక్క సమకాలీనస్థితినీ సరిపోల్చాడు. పుట 16.

[6] సప్తరాజ్యకూటం (ఏడుగురు రాజుల పరిపాలన) — మధ్యయుగపు తొలి సంవత్సరాలలో ఇంగ్లండుదేశం ఏడు ఆంగ్లో-సాక్సన్ రాజ్యాలుగా (6 వ శతాబ్దినుండి 8 వ శతాబ్ది వరకూ) చీలివుండిన ఇంగ్లండు రాజకీయ వ్యవస్థకు ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులు ఇచ్చిన పేరు; మహమ్మదీయులచే డక్కన్ జయించబడిన కాలానికిముందు, ఆ దేశంయొక్క ఫ్యూడల్ విభజనస్థితిని సాదృశ్యంగా నిరూపించడానికై మార్క్స్ ఈ పదాన్ని వాడాడు. పుట 16.

[7] Laissez faire, laissez aller (ఆలా ఉండనిమ్ము, నిర్నిబంధమగు స్వేచ్ఛ) — స్వేచ్ఛావ్యాపారాన్నీ, ఆర్థిక సంబంధాలలో ప్రభుత్వం జోక్యం కలుగజేసుకొనగూడదనీ సమర్థించే బూర్జువా స్వేచ్ఛావ్యాపార ఆర్థికశాస్త్రవేత్తల సాంకేతికం. పుట 18.

సాహిత్యం

[8] 1812 లో ప్రచురించబడిన హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ అధికారయుత నివేదికనుండి మార్క్స్ ఉల్లేఖించుతున్నాడు; G. Campbell, "Modern India: a Sketch of the System of Civil Government," London, 1852, pp. 84–85. (జి. కాంబెల్ ''ఆధునిక ఇండియా: సివిల్ ప్రభుత్వ చిత్రణ,'' లండన్, 1852, పుటలు: 84–85) అనే గ్రంథంనుండి ఉల్లేఖన. పుట 21.

[9] ప్రతిభావంతమైన విప్లవం – 1688 లో రాజ్యాంగంపై తీసిన దెబ్బకు ఇంగ్లీష్ బూర్జువా చరిత్రకారులు ఇచ్చిన పదం. దీని ఫలితంగా అభివృద్ధినిరోధక భూస్వామ్యవర్గం యొక్క సహాయంతో పరిపాలించిన రెండవ జేమ్స్‌ను కూలదోసి, ఆరంజ్ ప్రభువైన మూడవ విలియమ్‌ను రాజుగా నియమించారు. ప్రధాన భూస్వామ్య పారిశ్రామికాధిపతుల ప్రయోజనాల తోనూ, అగ్రవాణిజ్యవేత్తల ప్రయోజనాలతోనూ మూడవ విలియమ్‌కు సంబంధాలుండేవి. 1688 చర్య ఫలితంగా పార్లమెంటుకున్న అధికారాలు విస్తృతమై, క్రమేణ దేశపరిపాలనలో సార్వభౌమాధికార సంస్థగా పార్లమెంటు రూపొందింది. పుట 25.

[10] సప్తవర్ష సంగ్రామం (1756–1763) – యూరప్‌లోని రెండు మిత్రమండలు లకు – ఆంగ్లో-ప్రష్యన్, ఫ్రెంచి-రష్యన్-ఆస్ట్రియన్ – జరిగిన యుద్ధం. ఇంగ్లండుకీ ఫ్రాన్సుకీ మధ్య వలసరాజ్య, వాణిజ్య స్పర్థలే ఈ యుద్ధానికి ముఖ్యకారణం. నౌకాయుద్ధాల మాట అటుండగా, ఉభయ రాజ్యాలకూ అమెరికా ఆసియా ఖండాలలో వున్న వలసరాజ్యాలలోనే ప్రధానంగా యుద్ధం జరిగింది. ప్రాచ్యంలో ఇండియా ప్రధాన యుద్ధరంగంగా ఏర్ప డింది; ఇక్కడ ఫ్రాన్సు, ఫ్రాన్సుకింద సామంతులుగా వున్న స్వదేశ సంస్థానాధిపతులకూ, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకీ యుద్ధం జరిగింది. ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ తన సైనికబలాలను గణ నీయంగా వృద్ధిచేసుకుని, యుద్ధాన్ని అవకాశంగా తీసుకుని ఇండియాలోని అనేక రాజ్యభాగా లను కాజేసింది. సప్తవర్ష సంగ్రామ ఫలితంగా, ఇండియాలో తనకున్న ప్రదేశాలలో ఇంచు మించు అన్నింటినీ (తీరప్రాంత నగరాలు ఐదు మినహా; కాని వీటి దుర్గరక్షణ నిర్మాణాలను నాశనంచేయక ఫ్రాన్సుకు తప్పిందికాదు) ఫ్రాన్సు కోల్పోయింది; ఇంగ్లండుయొక్క వలసరాజ్య శక్తి విస్తారంగా బలపడింది. పుట 26.

[11] J.Mill. "The History of the British India" (జె. మిల్ ''బ్రిటిష్ ఇండియా చరిత్ర''). ఈ గ్రంథం మొదటి కూర్పు 1818 లో వెలువడింది. ఇక్కడ ఉల్లేఖించబడిన ఖండం ఈ గ్రంథం 1858 కూర్పు, 5 వ సంపుటం, 6 వ భాగం, పుటలు

60, 65 నుండి సంగ్రహించబడింది; బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్‌యొక్క విధులనుగూర్చి రాసినది కూడా మిల్ గ్రంథంనుండే (1858 కూర్పు, 4 వ సంపుటం, 5 వ భాగం, పుట 395) ఉల్లేఖించబడింది. పుట 27.

[12] జాకొబిన్ వ్యతిరేక యుద్ధం – 1793 లో విప్లవ ఫ్రాన్సుకు వ్యతిరేకంగా ఇంగ్లండు ప్రారంభించిన యుద్ధం; యుద్ధం జరిగిన కాలంలో విప్లవాత్మక ప్రజాతంత్ర పక్షంవారైన జాకొబిన్‌లు ఫ్రాన్సులో అధికారమందున్నారు. జాకొబిన్‌లపై ఇంగ్లండు ప్రారంభించిన ఈ యుద్ధం నెపోలియన్ సామ్రాజ్యంపైన కూడా సాగింది. పుట 28.

[13] సంస్కరణ చట్టం హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌కు సభ్యులను పంపే విధాన్ని మార్పు చేసింది; 1832 జూన్‌లో చట్టం కావించబడింది. సంస్కరణ చట్టంయొక్క లక్ష్యం ఆర్థికంగా బలంకల్గి వుండిన భూస్వామ్య, ధనిక ప్రభువర్గంయొక్క రాజకీయ గుత్తాధిపత్యంపై దెబ్బతీయడం; కాగా ఇది పారిశ్రామిక బూర్జువావర్గానికి పార్లమెంటులో ప్రవేశం కల్గించింది. సంస్కరణకోసం పోరాటాన్ని సాగించడంలో అత్యంత ప్రముఖ పాత్రను వహించినట్టి శ్రామిక, పెట్టీబూర్జువావర్గాలను లిబరల్ బూర్జువావర్గం మోసగించింది; ఫలితంగా శ్రామిక, పెట్టీబూర్జువావర్గాలకు ఏవిధమైన ఎన్నిక హక్కులూ లభించలేదు. పుట 28.

[14] ఇండియాలోని భూభాగాలను చేజిక్కించుకొనడమూ తనతో పోటీచేస్తూన్న ఫ్రెంచి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీని నాశనంచేయడమూ ఉద్దేశాలతో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ చేసిన రాజ్యవిస్తరణ యుద్ధాల జాబితాను మార్క్స్ పేర్కొంటున్నాడు.

కర్ణాటక యుద్ధాలు 1746 నుండి 1763 వరకూ అప్పటప్పుట జరిగాయి. కర్ణాటక రాజ సింహాసనానికై స్థానికంగా వున్న వివిధవారసుల పక్షం వహించి వారిని బలపరచడమనే విషపై యుద్ధంలో స్పర్థాళులైన ఉభయపక్షాలూ – బ్రిటిష్, ఫ్రెంచి వలస రాజ్యాలవారు – కర్ణాటాన్ని తమ అధీనంలోకి తెచ్చుకొనడానికి ఈ యుద్ధాన్ని సాగించారు. ఫ్రెంచి అధీనంలోవున్న ప్రాంతాలన్నిటికీ ముఖ్యమైన పుదుచ్చేరినగరాన్ని 1761 జనవరిలో బ్రిటిష్‌వారు ఆక్రమించుకున్నారు; చిట్టచివరకు బ్రిటిష్‌వారికే జయం లభించింది.

1756 లో, బ్రిటిష్‌వారు సాగింపనున్న దండయాత్రను నివారించడానికై, బెంగాల్ నవాబు బ్రిటిష్‌వారిపై యుద్ధం ప్రారంభించి, బ్రిటిష్‌వారి అధీనంలోవున్న ఈశాన్య ప్రాంతాలకు ప్రాతిపదిక స్థానమైన కలకత్తాను పట్టుకున్నాడు. కాని క్లైవ్ నాయకత్వాన వున్న ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ సైనికబలాలు కలకత్తాను తిరిగి పట్టుకొని, బెంగాల్‌లో వున్న ఫ్రెంచి

వారు కొట్టిన కోటలను ధ్వంసంచేసి, 1757 జూన్ 23 న ప్లాసీయుద్ధంలో నవాబును ఓడించారు. కంపెనీవారు తమ సామంత రాజ్యంగా చేసుకున్న బెంగాల్‌లో 1763 లో తిరుగుబాటు జరుగగా, కంపెనీవారు దానిని అణచివేశారు. బెంగాల్‌తోపాటుగా, బెంగాల్ నవాబు పరిపాలనకింద వున్న బీహార్‌ను కూడా ఇంగ్లీష్‌వారు ఆక్రమించుకున్నారు. అదివరకే కంపెనీ తనకింద సామంతులనుగా లోబరచుకొన్న స్థానిక ఫ్యూడల్ రాజ్యాలు అనేకంగా వున్నట్టి ఒరిస్సా రాష్ట్రాన్ని 1803 లో కంపెనీ పూర్తిగా జయించివేసింది.

వెనుక మైసూర్‌లో బ్రిటిష్‌వారికి వ్యతిరేకంగా జరిగిన యుద్ధాల్లో వారికి వ్యతిరేకంగా యుద్ధం చేసినట్టి, బ్రిటిష్ వలసవిధానానికి గర్భశత్రువు అయినట్టి టిప్పు సాహెబు రాజ్యమైన మైసూర్‌పై 1790–1792 లోనూ, 1799 లోనూ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ యుద్ధం చేసింది. మొదటి యుద్ధంలో కంపెనీ, కంపెనీయొక్క మిత్రులు ఫ్యూడల్ సంస్థానాధీశులూ మైసూర్ రాజ్యంలో సగం భాగాన్ని తమ వశంచేసుకోవడంవల్ల మైసూరు అర్ధభాగం కోల్పోయింది. రెండవ యుద్ధంలో మైసూరుకి పూర్తిగా ఓటమి సంభవించి, యుద్ధంలో టిప్పు మరణించడంతో ఆ యుద్ధం ముగిసింది. మైసూర్ ఒక సామంత రాజ్యమైపోయింది.

సైన్యసహకార విధానం, (సబ్సిడియరీ సిస్టమ్), లేక సహకార ఒప్పందాలు అని చెప్పబడిన – ఇండియాలో వున్న స్వతంత్ర సంస్థానాధీశులను ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకింద సామంతులనుగా మార్చివేయడానికై అవలంబించబడిన ఒక విధానం. ఈ ఒప్పందాలలో అత్యంత విస్తృతములైనవి, సంస్థానాధీశులు తమ రాజ్యాలలో కంపెనీయొక్క సైన్యాలను ఉంచుకొని వాటికైయే ఖర్చులను భరించడానికి (ముజరా ఇవ్వడానికి) షరతులు కల్గిన ఒప్పందాలూ, బాధాకరములైన నిబంధనలకింద అప్పులను సంస్థానాధీశులపై రుద్దిన ఒప్పందాలూనూ. ఈ ఒప్పందాలను నెరవేర్చలేకపోవడం వల్ల, సంస్థానాధీశుల రాజ్యాలను కంపెనీ జప్తుచేసి భుక్తంచేసుకోడానికి ఈ ఒప్పందాలు దారితీశాయి. పుట 28

[15] ఆఫ్ఘనిస్థానాన్ని ఆక్రమించుకునే ఉద్దేశ్యంతో బ్రిటిష్‌వారిచే ప్రారంభించబడినట్టి 1838–1842 మొదటి ఆంగ్లో-ఆఫ్ఘన్ యుద్ధం బ్రిటిష్ వలసవిధానవాదుల పూర్తి విఫలతతో అంతమైంది.

1843 లో బ్రిటిష్ వలసవిధానవాదులు సింధు రాష్ట్రాన్ని ఆక్రమించుకున్నారు. 1838–1842 ఆంగ్లో-ఆఫ్ఘన్ యుద్ధకాలంలో, సింధు రాష్ట్ర ఫ్యూడల్ పరిపాలకులపై, తమ రాష్ట్రంగుండా బ్రిటిష్ సైనిక బలాలను వెళ్లనివ్వవలసినదిగా అనుమతించవలసిందని ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ బెదరింపులూ బలాత్కారమూ ఉపయోగించి అడి

గింది. దీనిని సాకుగాతీసుకుని, స్థానిక రాజులు కంపెనీకింద సామంతులుగా ఉండేందుకు అంగీకరించుతూ వారు ప్రకటించాల్సిందని వారిని కంపెనీ 1843 లో నిర్బంధంగా కోరింది. బలూచీ తెగలవారు కంపెనీపై తిరుగుబాటు చేయగా, ఈ తిరుగుబాటును అణచివేసిన తరువాత ఈ ప్రాంతమంతా బ్రిటిష్ ఇండియాలో కలిపివేయబడినట్టు కంపెనీ ప్రకటించింది.

1845–1846, 1848–1849 లో బ్రిటిష్‌వారు సిక్కులపై జరిపిన యుద్ధాలలో, బ్రిటిష్‌వారు పంజాబ్‌ను జయించారు. ఇండియాదేశపు ఫ్యూడల్ సంస్థానాధిపతులకూ, ఆఫ్ఘన్ దురాక్రమణదారులకూ వ్యతిరేకంగా 17 వ శతాబ్దాంతంలో తలయెత్తిన రైతు ఉద్యమానికి, సిక్కుమతం బోధించే సమానత్వం (సనాతన హిందూ, మహమ్మదీయ మతాల రెండింటినీ సమన్వయపరచడానికి వారు చేసిన యత్నం) భావశాస్త్రంగా ఏర్పడింది. కాలక్రమేణ, సిక్కులలోనుండి ఫ్యూడల్‌వర్గం ఒకటి బయలుదేరి, ఈ వర్గం యొక్క ప్రతినిధులు సిక్కు రాజ్యాధినేతలయారు. 19 వ శతాబ్ది తొలియేళ్లలో, సిక్కు రాజ్యం పంజాబ్ అంతటిపైనా, ఇరుగు పొరుగునున్న అనేక ప్రాంతాలపైనా విస్తరించింది. 1845 లో, తమతో సిక్కులు తగవు పెంచుకొనేందుకై సిక్కు అగ్రవర్గాలవారిలో వున్న దేశద్రోహుల సహాయాన్ని బ్రిటిష్ వలసవిధానవాదులు సంపాదించుకుని, ఫలితంగా 1846 లో సిక్కు రాజ్యాన్ని తమకింద సామంతరాజ్యంగా చేసుకోగల్గారు. 1848 లో సిక్కులు తిరుగుబాటు చేశారు, కాని 1849 లో బ్రిటిష్‌వారు సిక్కులను పూర్తిగా లొంగదీసేశారు. పంజాబ్‌ను జయించివేయడంతో ఇండియా యావత్తూ బ్రిటిష్ వలసరాజ్యంగా మారిపోయింది. పుట 29.

[16] T. M. [un], "A Discourse of Trade, from England into the East-Indies: Answering to Diverse Objections Which Are Usually Made Against the Same," London, 1621. (టి. ఎమ్[మన్] "ఇంగ్లండు ఈస్ట్ ఇండియాలమధ్య జరుగుతూన్న వర్తకంపై ఒక ప్రసంగం: దీనికి వ్యతిరేకంగా మామూలుగా చెప్పబడుతూన్న అభ్యంతరాలకు సమాధానాలు," లండన్, 1621). పుట 30.

[17] [Josiah Child], "A Treatise Wherein is Demonstrated I. That the East-India Trade is the Most National of All Foreign Trades," London, 1681. ([జోసియా చైల్డ్], "విదేశ వర్తకాలన్నిటికంటె ఈస్ట్ ఇండియా వర్తకమే అత్యంత జాతీయమైనదనే విషయాన్ని నిరూపించుతూన్న ఒక

గ్రంథం," లండన్, 1681.) రచయిత φιλοπατρις (దేశభక్తుడు) అనే మారుపేరుతో పుస్తకాన్ని ప్రచురించాడు. పుట 30.

[18] [John Pollexfen], "England and East-India Inconsistent in Their Manufactures. Being an Answer to a Treatise, Entitled, An Essay on the East-India Trade," London, 1697. ([జాన్ పోల్లెక్స్‌ఫెన్,] "ఇంగ్లండు ఇండియాల పరిశ్రమలలో ఉన్న అసంగతం. ఈస్ట్ ఇండియా వర్తకం అనే పేరుగల ఒక గ్రంథానికి సమాధానం," లండన్, 1697.) పుట 30.

[19] బ్రిటిష్ వలసాధికారులు బర్మాను జయించడానికి 19 వ శతాబ్ది ప్రారంభంలో మొదలుపెట్టారు. 1824–1826 లో జరిగిన మొదటి బర్మా యుద్ధంలో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీయొక్క సైనికబలాలు బెంగాల్ సరిహద్దుననున్న అస్సాం రాష్ట్రాన్ని, తీర ప్రాంత జిల్లాలు అరకాన్, టెన్నాసరిమ్‌లను ఆక్రమించుకున్నాయి. పెగూ రాష్ట్రం ఆక్రమించుకోడంతో రెండవ బర్మా యుద్ధం (1852) అంతమైంది. రెండవ బర్మా యుద్ధం అంతమయేసరికి సంధి ఏదీ జరగపోవడం వల్లనూ, 1853 ఫిబ్రవరిలో రాజ్యానికొచ్చిన కొత్త బర్మారాజు పెగూ రాష్ట్ర ఆక్రమణను గుర్తింప నిరాకరించినందువల్లనూ 1853 లో తిరిగి యుద్ధం ప్రారంభమవుతుందనే అనుకున్నారు. పుట 34.

[20] J. Dickinson, "The Governmet of India under a Bureaucracy," London-Manchester, 1853, p. 50 (జె. డికిన్‌సన్, "ఉద్యోగి వర్గ పరిపాలనకింద ఇండియా పరిపాలన," లండన్, మాంచెస్టర్, 1850, పుట 50.) ఇండియా సంస్కరణ సమాజంవారి ప్రచురణ, (India Reform) సంపుటి VI. పుట 34.

[21] 17 వ శతాబ్ది మధ్యలో విదేశీయులైన మొగల్ ఫ్యూడల్ భూస్వామ్య ప్రభువుల ప్రాబల్యంపై మహారాష్ట్రులు సాయుధ తిరుగుబాటు లేవనెత్తి, మొగల్ సామ్రాజ్యంపై గొప్ప దెబ్బ తీశారు; ఈ దెబ్బే తదుపరి జరిగిన మొగల్ పతనానికి దారితీసింది. ఈ పోరాటం ఫలితంగా స్వతంత్ర మహారాష్ట్ర రాజ్యం అవతరించి, ఈ రాజ్యానికి చెందిన ఫ్యూడల్ ప్రభువులు రాజ్యవిస్తరణ యుద్ధాలు చేయడం మొదలుపెట్టారు. ఫ్యూడల్ అంతఃకలహాల ఫలితంగా 17 వ శతాబ్దాంతంలో మహారాష్ట్ర రాజ్యం బలహీనపడింది; కాని పీష్వా అధి

పత్యాన బలోపేతమైన మహారాష్ట్ర సంస్థానాల సమాఖ్య ఒకటి రూపొందింది. ఇండియాలో సార్వభౌమాధిపత్యానికై ఆఫ్ఘన్‌లతో మహారాష్ట్రులు పోటీపడ్డారు; 1661 లో మహారాష్ట్రులు తీవ్రపరాజయం పొందారు. ఇండియాలో ప్రాబల్యానికై జరిపిన పోరాటాలవల్లనూ, ఫ్యూడల్ ప్రభువుల అంతఃకలహాలవల్లనూ మహారాష్ట్ర సంస్థానాధీశులు తీరని జననష్టాన్ని పొందిన ఫలితంగా, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ విజృంభణకు వారు నిలబడలేకపోయారు; 1803–1805 లో జరిగిన మహారాష్ట్ర యుద్ధంలో వీరిని కంపెనీ ఓడించి లొంగదీసేసుకుంది. పుట 35.

[22] జమీందారీ, రైత్వారీ పద్ధతులు – 18 వ శతాబ్దాంతమందూ, 19 వ శతాబ్దారంభంలోనూ బ్రిటిష్ అధికారులు ఇండియాలో ప్రవేశపెట్టిన పద్ధతులు. మొగల్ పాదుషాల కింద, పీడితులైన రైతాంగంనుండి తాను వసూలు చేసిన శిస్తులలో కొంత నిర్ణీత భాగాన్ని ప్రభుత్వానికి చెల్లించివేస్తూన్నంత కాలమూ వంశపారంపర్యా భూస్వామ్యపు హక్కును అనుభవించుతూన్న జమీందారునే, 1793 శాశ్వత జమీందారీ శాసనం భూఖామందుగా చేసింది; దీని ఫలితంగా వీరు బ్రిటిష్ వలసాధికారుల వర్గసహాయకులుగా తయారయారు. బ్రిటిష్‌వారు ఇండియాలో తమ పరిపాలనను విస్తరించినకొద్దీ, జమీందారీ విధానాన్ని కొద్ది మార్పులతో బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సాలకేకాకుండా, సంయుక్త, మధ్య, రాష్ట్రాలకూ, మద్రాసు రాష్ట్రంలో ఒక భాగానికీ వర్తింపజేశారు. ఈ పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టిన ప్రాంతాల్లో, ఇంతవరకూ గ్రామసంఘంలో సమాన ప్రతిపత్తిని గలిగిన వ్యవసాయదార్లు ఇప్పుడు జమీందారుకింద రైతులుగా మారిపోయారు. 19 వ శతాబ్దారంభంలో మద్రాసు, బొంబాయి రాజధానులలో ప్రవేశపెట్టిన రైత్వారీ విధానాన్ననుసరించి, రైతులు ప్రభుత్వ భూమిని సాగుచేసే పట్టాదార్లుగా చేయబడి, బ్రిటిషు పరిపాలనాధికారులచే నిరంకుశంగా నిర్ణయించబడిన శిస్తు పన్నును రైతులు తాము సాగుచేస్తూన్న భూములపై చెల్లించాల్సినవారయారు. అదేసమయంలో, రైతులు కౌలుకుతీసుకున్న భూములకు వారు రైతాంగపు భూస్వాములని చెప్పబడ్డారు. న్యాయశాస్త్ర దృష్ట్యా స్వవచనవ్యాఘాతంగా వున్న ఈ భూమిపన్ను పద్ధతి ఫలితంగా, భూమిపన్ను ఎంత అధికంగా హెచ్చించబడిందంటే, ఇక రైతులు చెల్లించుకోలేని స్థితిలో పడిపోయారు. ఇందువల్ల రైతులు బకాయిలు పడిపోగా, వారి భూములు అధికలాభాలు సంపాదించేవారి చేతుల్లోకీ, అధికవడ్డీ వ్యాపారుల చేతుల్లోకీ క్రమేణా వెళ్లిపోయాయి. పుట 37.

[23] J. Chapman, "The Cotton and Commerce of India, Considered in Relation to the Interests of Great Britain; with

Remarks on Railway Communication in the Bombay Presidency," London, 1851, p. 91. (జె. చాప్‌మన్, "ఇండియా పత్తి, వాణిజ్యం; గ్రేట్ బ్రిటన్ ప్రయోజనాల దృష్ట్యా వీటి పరిగణన, దీనితోపాటు బొంబాయి రాజధానిలో రైల్వే రవాణా మార్గంపై అభిభాషణలు," లండన్, 1851, పుట 91.) పుట 39.

[24] G. Campbell, "Modern India: A Sketch of the System of Civil Government," London, 1852, pp. 59–60. (జి. కాంబెల్, "ఆధునిక ఇండియా: సివిల్ పరిపాలనావిధాన సంగ్రహచిత్రణ," లండన్, 1852, పుటలు 59–60.) పుట 40.

[25] 1857 లో మార్క్స్ తన నోటుబుక్కులో రాసుకున్నదానిని అనుసరించేవుంది ఈ శీర్షిక. పుట 44.

[26] ఆనాటికి అమలులోవుంటూన్న ఒడంబడికలను ఉల్లంఘించుతూ, 1856 లో బ్రిటిష్ అధికార్లు అయోధ్య రాజును కూలదోసి, అయోధ్యను ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ రాజ్యంలో కలిపివేసిన వైనాన్ని రచయిత ఇక్కడ ఉదాహరిస్తున్నాడు. (చూ. ఈ సంకలనంలో పుటలు 170–177) – పుట 44.

[27] 19 వ శతాబ్ది మధ్యకాలంలో బ్రిటన్ ఆసియాలో అవలంబించిన దురాక్రమణ వలసవిధానంలో ఒక ప్రధానాంశంగా ఏర్పడిన 1856–1857 ఆంగ్ల-పర్షియా యుద్ధాన్ని గురించి రచయిత ఇక్కడ చెబుతున్నాడు. హీరట్ రాష్ట్రాన్ని పట్టుకోడానికి పర్షియా రాజులు చేసిన ప్రయత్నం ఈ యుద్ధానికి సాకుగా ఏర్పడింది. ఈ రాష్ట్రానికి ముఖ్యపట్నమైన హీరట్ వాణిజ్యవ్యాపారాలకి కూడలిస్థానమై, యుద్ధవ్యూహాలదృష్ట్యా కీలకస్థానం వహించుతూండడం కారణంగా, 19 వ శతాబ్ది మధ్యకాలంనుండి ఈ నగరం, రష్యా సహాయాన్ని పొందిన పర్షియాకూ, ఇంగ్లీష్‌వారిచే పురికొల్పబడిన ఆఫ్ఘనిస్థానానికి వివాదకారణంగా ఏర్పడింది. 1856 అక్టోబరులో పర్షియా సైనికబలాలు హీరట్‌ను పట్టుకోవడంతో, ఆఫ్ఘనిస్థానం పర్షియాలు రెండింటినీ కూడా లొంగదీసుకోడానికి దీనిని చక్కని మిషగా ఉపయోగించుకుని, బ్రిటిష్ వలసవిధానవాదులు సాయుధ జోక్యం కలిగించుకున్నారు.

పర్షియాపై యుద్ధాన్ని ప్రకటించి, బ్రిటిష్‌వారు తమ సైన్యాన్ని హీరట్‌కి పంపించారు. కాని, ఈ కాలంలోనే ప్రజ్వరిల్లిన 1857–1859 జాతీయ విముక్తి తిరుగుబాటు జరగడం వల్ల, బ్రిటిష్‌వారికి తొందర తొందరగా సంధి చేసుకోక తప్పిందికాదు. 1857 మార్చిలో, పారిస్‌లో జరిగిన సంధి ప్రకారం హీరట్‌పై అన్ని హక్కులను వదలుకున్నట్టు పర్షియా ప్రకటించింది. 1863 లో ఆఫ్ఘన్ అమీర్ రాజ్యంలో ఒక భాగంగా హీరట్ విలీనీకరణ జరిగింది. పుట 45.

[28] 1857–1859 తిరుగుబాటు — బ్రిటిష్ పరిపాలనపై ఇండియా ప్రజలు లేవదీసిన ప్రధాన జాతీయ విముక్తి తిరుగుబాటు. ఈ తిరుగుబాటు ప్రారంభయేముందు బ్రిటిష్ వలసవిధానవాదులతో అనేక సాయుధ సంఘర్షణలు జరగగా, పాశవికమైన వలస పరిపాలనా పీడన విధానాల ఫలితంగా — ఇండియాదేశపు రైతాంగాన్ని నిలువునా దోపిడీచేయడంతో, అందుకు ఏమాత్రమూ తీసిపోని అత్యధికమైన శిస్తుభారాన్ని రైతాంగంపై విధించడమూ, ఫ్యూడల్ వర్గాలలో కొన్ని తరగతుల హక్కులను భుక్తంచేసుకోవడమూ; స్వతంత్ర సంస్థానాలలో ఇంకా మిగిలిపోయినవాటిని కలిపేసుకునే విధానమూ; పన్నులను బలవంతంగా వసూలుచేయడంలో అవలంబించబడిన చిత్రహింసల విధానమూ, వలసవిధాన హింసాకాండా; అనుశ్రుతంగా వస్తూ ప్రజలచే మన్నింపబడుతూన్న సంప్రదాయాలనూ, ఆచారాలనూ వలసవిధానవాదులు నిర్లక్ష్యంచేసి కాలరాయడమూ — కారణంగా ఇండియా ప్రజలలో అన్ని తరగతులవారిలోనూ సర్వసామాన్యంగా ఆగ్రహావేశాలు రగుల్కొవడంవల్ల ఈ తిరుగుబాటు ప్రజ్వరిల్లింది. ఉత్తర ఇండియాలో ఉంచబడిన బెంగాల్ సైన్యం సిపాయి రెజిమెంట్లలో 1857 వసంతకాలంలో (తిరుగుబాటుకు సన్నాహాలు ఇంతకుముందే 1856 వేసవికాలంలో ప్రారంభమయాయి) తిరుగుబాటు తలయెత్తింది. (18 వ శతాబ్ది మధ్యనుండి దేశీయప్రజల నుండి ఆంగ్లో-ఇండియన్ సేనలో చేర్చుకోబడిన కిరాయి సైనికులను సిపాయిలంటారు. ఇండియాను జయించడానికీ, జయించిన రాష్ట్రాలలో తమ అధికారాన్ని నిలబెట్టడానికీ, ఇంగ్లీషు దండయాత్రికులు వీరిని ఉపయోగించారు.) ఈ ప్రాంతంలోవున్న కీలకస్థానాలను సిపాయిల చేతులలో వుండి, శతఘ్నిబలాలలో విశేషభాగం వారి ఖాయిదాకిందనే వుండేది. ఈ కారణంవల్ల, తిరుగుబాటుకు సైనికంగా వీరు మూలుకందంగా ఏర్పడ్డారు. హిందూ అగ్రవర్ణాలనుండీ (బ్రాహ్మణులు, రాజపుత్రులు వగైరా), మహమ్మదీయులనుండీ ఈ సిపాయి సేనలో ప్రజలు చేరడంవల్ల, ఇండియా రైతాంగంలోనూ —సాధారణ సిపాయిలలో అత్యధిక భాగం రైతాంగానికి చెందినవారే — సిపాయి ఆఫీసర్లతో దగ్గర సంబంధాలు కల్గివున్న ఉత్తర ఇండియా (ముఖ్యంగా అయోధ్య) ఫ్యూడల్ కులీనవంశస్థులలోనూ ప్రబలివున్న అసంతృప్తిన్ని

ఇది ప్రతిబింబించింది. విదేశీయ పరిపాలనను కూలదోసే లక్ష్యాన్ని కలిగిన ఈ ప్రజా వెల్లువ ఉత్తర, మధ్య ఇండియాలో విస్తృత ప్రాంతాలకు — ముఖ్యంగా ఢిల్లీ, లక్నో, కాన్పూర్, రోహిల్‌ఖండ్, మధ్య ఇండియా, బుందేల్‌ఖండ్‌లకు — వ్యాపించింది. ఈ వెల్లువకు, రైతాంగమూ పట్నాలలో చేతివృత్తులను అవలంబిచుతూన్న పేదప్రజే, ప్రధాన చలనశక్తి, కాని నాయకత్వం మాత్రం ఫ్యూడల్‌వర్గాలవారి చేతిలోనే వుంది; 1858 లో వీరి ఆస్తులను పూర్తిగా వాపసు ఇచ్చేస్తామని వలసపరిపాలనాధికారులు వీరితో వాగ్దానం చేసేసరికి, వీరిలో అందరూ ప్రజా తిరుగుబాటుకు ద్రోహంచేసి శత్రుపక్షం చేరిపోయారు. తిరుగుబాటు ఓటమికి ఇండియాయొక్క ఫ్యూడల్ అనైక్యతలవల్లనూ, ఇండియాలోవున్న జాతి వ్యత్యాసాలవల్లనూ, జనాభాలో సంఘీభావం లేకపోవడంవల్లనూ ఇండియాలో కులమత భేదాలవల్ల ఏర్పడిన ఏకైక నాయకత్వరాహిత్యమూ ఏకైక యుద్ధవ్యూహ పథక లోపమూ, ఇవే ప్రధానకారణాలు. ఈ పరిస్థితులను ఇంగ్లీషువారు పూర్తిగా ఉపయోగించుకున్నారు. ఇంతేకాకుండా, తిరుగుబాటును అణచివేయడంలో ఇండియా ఫ్యూడల్ సంస్థానాధీశులలో అత్యధికభాగంయొక్క సహాయం కూడా ఇంగ్లీష్‌వారికి లభించింది. ఇంగ్లీషువారికున్న సైనిక, సాంకేతిక శ్రేష్ఠత్వాప్రభావం మరొక ప్రధానకారణమైంది. ఈ తిరుగుబాటు ఇండియాలో కొన్ని భాగాలకు నేరుగా వ్యాపించనప్పటికీ (పంజాబ్, బెంగాల్, దక్షిణ ఇండియాలకు తిరుగుబాటు వ్యాపించకుండా ఇంగ్లీషువారు చూసుకున్నారు), మొత్తం ఇండియా అంతటిపైన దాని ప్రభావం వ్యాపించి, బ్రిటిష్‌వారికి దేశపరిపాలనా విధానంలో సంస్కరణలను ప్రవేశపెట్టక తప్పిందికాదు. ఇతర ఆసియా దేశాలలో వున్న జాతీయ విముక్తి ఉద్యమాలతో సన్నిహితసంబంధాలను కలిగి వుండిన ఇండియా తిరుగుబాటు, ఇంగ్లీష్ వలసవిధానవాదుల స్థానాలను బలహీనపరచింది. ఆఫ్ఘనిస్థాన్, పర్షియా, ఇంకా ఇతర ఆసియా దేశాలపట్ల తాము వేసుకున్న దురాక్రమణ పథకాలను వారు కొన్ని దశాబ్దాల వరకూ ఆచరణలో పెట్టకుండా ఉండేందుకు ఈ తిరుగుబాటు కారణమైంది. పుట 45.

[29]1856–1858 లో చైనాతో జరిగిన రెండవ నల్లమందు యుద్ధమని చెప్పబడే యుద్ధాన్ని గురించి రచయిత ప్రస్తావిస్తున్నాడు. 1856 అక్టోబరులో బ్రిటిష్‌వారు కాన్టన్‌లో చైనా అధికార్లతో మిథ్యాకారణాన్ని సృష్టించి కవ్వింపు చర్యనొకదానిని జరిపి, దీనిని యుద్ధానికి సాకుగా తీసుకున్నారు. నల్లమందును దొంగతనంగా ఎక్కించుకుని బ్రిటిష్ జెండాతో ప్రయాణంచేస్తూన్న “ఏరో” అనే పేరుగల చైనా నౌక సిబ్బందిని చైనా అధికార్లు అరెస్టుచేయడం ఈ యుద్ధానికి కారణమైంది. 1858 జూన్ వరకూ అప్పటప్పట చైనాలో

సంఘర్షణలు జరిగి, దురాక్రమణ పూరితమైన టియంట్సిన్ సంధితో ఈ యుద్ధం అంతమైంది. పుట 45.

30 "The Times" – ప్రఖ్యాతివడసిన ఇంగ్లీషు కన్సర్వెటివ్ దినపత్రిక. లండన్‌లో 1785 లో స్థాపించబడింది. పుట 51.

31 ద్వీపకల్ప యుద్ధం 1808–1814 లో ఐబీరియన్ ద్వీపకల్పంలోని స్పెయిన్, పోర్చుగల్ దేశాలలో బ్రిటన్ ఫ్రాన్సుల మధ్య జరిగింది. అదే సమయంలో ద్వీపకల్పం అంతటిలోనూ తమ స్వతంత్రం కోసమై స్పెయిన్, పోర్చుగల్ దేశస్థులు ఫ్రెంచి ఆక్రమణదారులతో యుద్ధంచేశారు. నెపోలియన్ వేసుకున్న రాజకీయ, సైనిక పథకాలు వమ్మైపోవడానికి స్పానిష్ ప్రజల పోరాటం చాలా సహాయపడింది; 1812 లో తన సేన రష్యాలో నాశనమవడంతో నెపోలియన్‌కి తన సైనికబలాలను స్పెయిన్‌నుండి వెనకకు మళ్లించక తప్పిందికాదు. పుట 52.

32 పార్లమెంటు ఎండాకాలం సమావేశంలో బ్రిటిష్ హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ సభ్యులు తమ పార్లమెంటు విధులను నెరవేర్చడం బదులు సాధరణంగా తమ సొంత పనులు చూసుకుంటూనో క్రీడావినోదాలకోసమో తమ కాలం గడపుతూంటారనే విషయాన్ని రచయిత గుర్తు చేస్తూన్నటు అగపడుతూంది. ఈ కారణంచేత వక్తలు తరుచు ఇంచుమించు ఖాళీ సభా మందిరంలో ఉపన్యసించాల్సి వస్తూంటుంది. పుట 54.

33 Montesquieu "Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence" (మంటెస్క్యూ ''రోమ్ ఔన్నత్యానికీ, పతనానికీగల కారణాల పర్యాలోచనలు'') గూర్చి, (దీని మొదటి కూర్పు గ్రంథకర్త పేరులేకుండా ఆమ్‌స్టర్‌డామ్‌లో 1734 లో ప్రచురించబడింది), Gibbon "The History of the Decline and Fall of the Roman Empire" (గిబ్బన్ ''రోమను సామ్రాజ్య పతనాస్తమయ చరిత్ర'') గూర్చి (దీని మొదటి కూర్పు లండన్‌లో 1776–1788 లో ప్రచురించబడింది), రచయిత చెబుతున్నాడు. పుట 55.

34 ఇంగ్లండులో పెద్ద భూస్వామ్య, ఫైనాన్షియల్ ప్రభువర్గ పక్షమైన టోరీల గురించి రచయిత ప్రస్తావిస్తున్నాడు. 17 వ శతాబ్దిలో స్థాపితమైన టోరీ పార్టీ, అభివృద్ధిని

రోధకమైన అంతరంగిక విధానాలను ఎల్లప్పుడూ సమర్థించుతూ, బ్రిటనుయొక్క పరిపాలనా విధానంలో కాలంచెల్లిన అన్ని సనాతన సంస్థలనూ వెనుకవేసుకొచ్చింది. ప్రజాస్వామిక మార్పుల నన్నింటినీ ప్రతిఘటించింది. ఇంగ్లండులో పెట్టుబడిదారీ విధానం అభివృద్ధి కావడంతో, వెనుక తమకుండిన రాజకీయ ప్రభావాన్నీ, పార్లమెంటులో తమకుండిన గుత్తాధిపత్యాన్నీ టోరీలు కోల్పోయారు. పారిశ్రామిక బూర్జువావర్గానికి పార్లమెంటులో ప్రవేశించేందుకు మార్గాన్ని సుగమంచేసిన 1832 సంస్కరణ ఈ గుత్తాధిపత్యంపై మొదటి దెబ్బ తీసింది. భూస్వాములకు లాభకరంగా వుండినట్టి "కారన్ లాస్" [ధాన్యవ్యాపారంపై గల నియమాలు] రద్దు కాబడడంతో, పురాతన ఇంగ్లీషు భూస్వామ్య ప్రభువర్గం ఆర్థికంగా బలహీనపడి, పార్టీలో చీలిక బయల్దేరాయి. 1850 ల మధ్యసంవత్సరాలలో టోరీ పార్టీ క్షీణించడం ఆరంభించింది. ఈ పార్టీయొక్క వర్గసంఘట్టన మారిపోయి, పెట్టుబడిదారీ ప్రముఖులతో భూస్వామ్య వర్గ సమ్మేళనాన్ని ప్రతిబింబించింది. ఈవిధంగా 1850 చివరి, 1860 తొలిసంవత్సరాలలో పాత టోరీ పార్టీనుండి ఇంగ్లీషు కన్సర్వేటివ్ పార్టీ ప్రాదుర్భవించింది. పుట 56.

[35] 1773 వరకూ ఇండియాలో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి ముగ్గురు గవర్నర్లు — కలకత్తాలో (బెంగాల్), మద్రాసు, బొంబాయిలలో — ఉంటూండేవారు. ప్రతి గవర్నరుకూ కంపెనీ సీనియర్ ఉద్యోగులతో ఏర్పడిన కౌన్సిలు ఒకటి ఉండేది. 1773 రెగ్యులేటింగ్ శాసనాన్ని అనుసరించి, కలకత్తా గవర్నర్‌కింద, ఇతనికి బెంగాల్ గవర్నర్ జనరల్ అనే బిరుదు ఇవ్వబడింది, నలుగురు సభ్యులుగల కౌన్సిల్ ఏర్పాటు చేశారు. గవర్నర్ జనరల్‌నీ, అతని కౌన్సిల్ సభ్యులన్నీ వెనకటిలాగు కంపెనీ నియమించకుండా, ఇక మీదటనుండి విధిగా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమే ఐదు సంవత్సరాల కాలపరిమితికి నియమించి, కంపెనీ కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్ రాజుకి విజ్ఞప్తిచేసినపైనే, ఐదేళ్లకాలం పూర్తికాకముందు బర్తరఫుచేయడానికి రాజుకే అధికారం కలిగింది. అత్యధికసంఖ్యాకవర్గంయొక్క అభిప్రాయాన్ని కౌన్సిల్ విధిగా పాటించాల్సి వుండేది. అభిప్రాయాలు సమానంగా వున్నప్పుడు గవర్నర్ జనరల్ అభిప్రాయమే నెగ్గేది. బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సాలయొక్క సివిల్, మిలిటరీ పరిపాలనా, యుద్ధము శాంతి విషయాలలో తనకు లోబడివున్న మద్రాసు, బొంబాయి రాజధానులపై సంపూర్ణమైన అజమాయిషీ అధికారమూ, గవర్నర్ జనరల్‌యొక్క విధులు. కొన్ని ప్రత్యేక పరిస్థితులలోనే మద్రాసు, బొంబాయి గవర్నర్లకు తమ సొంత పూచీపై వ్యవహరించగలిగే అధికారం ఉండేది. 1784 శాసనాన్ననుసరించి బెంగాల్ కౌన్సిలులో సభ్యులసంఖ్య మూడింటికి తగ్గించేయబడి, ఈ ముగ్గిరిలోనూ సర్వసేనాధిపతి ఒకడుగా ఉండాలని నియమించబడింది. 1786 అనుబంధ శాసనాన్ని అనుసరించి కొన్ని అత్యవసర పరిస్థితులలో కౌన్సిలు ప్రసక్తిలేకుండానే వ్యవ

హరించగలిగే హక్కు, సర్వసేనాధిపతి విధులను నిర్వహించే హక్కు గవర్నర్ జనరల్‌కు సంక్రమించాయి. 1833 శాసనం ప్రకారం బెంగాల్ గవర్నర్ జనరల్‌ని ఇండియా గవర్నర్ జనరల్‌గా నియమించారు; వెనకటి బెంగాల్ గవర్నర్ పదివి మాత్రం అతను నిర్వహించవలసే ఉండేది. కౌన్సిల్ సభ్యులసంఖ్య తిరిగి నాల్గుకు హెచ్చించబడి, సర్వసేనాధిపతి ఐదవ సభ్యుడుగా ఉండే అవకాశం కూడా సృష్టించబడింది. బ్రిటిష్ ఇండియా అంతటికీ శాసనాలు చేసే అధికారం గవర్నర్ జనరల్‌కీ అతని కౌన్సిలుకీ సంక్రమించింది. శాసనాలు చేయడంలో బొంబాయి మద్రాసు ప్రభుత్వాలకు ఇదివరకు ఉండిన అధికారం ఇప్పుడు పోయింది. వీరి కౌన్సిలులో సభ్యులు ఇద్దరు. 1853 శాసనాన్ననుసరించి, కార్యనిర్వాహకవర్గ విధులను కలిగిన నాల్గురు సభ్యులున్న కౌన్సిలుకు అదనంగా సహాయం చేసేందుకై గవర్నర్ జనరల్, సర్వసేనాధిపతి, లార్డ్ చీఫ్ జస్టిస్ ఆఫ్ బెంగాల్, అతని కిందవున్న ముగ్గురు జడ్జీలలో ఒకరు, వీరందరూ కలిసి ఏర్పడిన శాసనసభ ఒకటి నియమించబడింది. కౌన్సిలు సమన్వితుడైన గవర్నర్ జనరల్‌ను గూర్చి చేయబడిన ఈ శాసనం 1858 వరకు అమలులో వుంది.

ఇక్కడ పేర్కొనబడినది గవర్నర్ జనరల్ లార్డ్ డల్‌హౌసీ కిందవున్న సలహా సంఘం. పుట 57.

36 1857 లో మార్క్స తన నోటుబుక్కులో రాసుకున్నదాని ననుసరించే వుంది ఈ శీర్షిక. పుట 61.

37 ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీనీ, బ్రిటన్‌కి ఇండియాలో వున్న రాజ్యాలనూ మరింత చక్కగా పరిపాలించేందుకై చేయబడిన 1784 శాసనంకింద "బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్" నియమించబడింది. ప్రీవీ కౌన్సిల్ సభ్యులలోనుండి రాజుగారిచే నియమించబడిన ఆర్గురు సభ్యులు కలిసి ఈ బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ ఏర్పడింది. బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ అధ్యక్షుడు మంత్రి మండలిలో సభ్యుడుగా ఉండి, వాస్తవంగా సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఫర్ ఇండియాగానూ, ఇండియా సార్వభౌమ పరిపాలకుడుగానూ వ్యవహరించేవాడు. లండన్‌లో సమావేశమయే బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ చేసే తీర్మానాలన్నీ, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ డైరెక్టర్లలో ముగ్గిరితో ఏర్పాటు కాబడిన సీక్రెట్ కమిటీ [రహస్య సమితి] ద్వారా ఇండియాకు పంపబడేవి. ఈ విధంగా 1784 శాసనం ఇండియా పరిపాలనలో ఒక ద్వంద్వ ప్రభుత్వాన్ని — బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ (బ్రిటిష్ గవర్నమెంటు), కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్ (ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ) — స్థాపించింది. 1858 లో బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ రద్దయిపోయింది. పుట 61.

38 1854 అక్టోబరు మొదటి రోజుల్లో సెవస్తోపోల్‌ను మిత్రరాజ్యాలవారు పట్టుకున్నారని పారిస్‌లో పుకార్లు లేవదీశారు. ఫ్రాన్సు, బ్రిటన్, బెల్జియమ్, జర్మనీలలోని అధికార వార్తాపత్రికలు ఈ దొంగఖబురును ప్రచురించాయి. కాని కొద్దిరోజుల తరువాత ఈ వార్త అసత్యమని వాటికి ఒప్పుకోక తప్పిందికాదు. పుట 65.

39 "The Bombay Times" 1838 లో బొంబాయిలో స్థాపించబడిన ఇంగ్లీష్ వార్తాపత్రిక. పుట 65.

40 "The Press" – 1853 నుండి 1866 వరకూ లండన్‌లో ప్రచురించబడిన టోరీ వార్తపత్రిక. పుట 67.

41 "Le Pays" – 1849 లో పారిస్‌లో స్థాపించబడిన ఫ్రెంచి దినపత్రిక. రెండవ సామ్రాజ్య కాలంలో (1852–1870), మూడవ నెపోలియన్ ప్రభుత్వంయొక్క అనధికారపత్రికగా ఉండేది; ఈ పత్రికకు "Journal de l'Empire" అనే ఉపశీర్షిక కూడా ఉండేది. పుట 68.

42 "The Morning Post"– 1772–1937 లో లండన్‌లో ప్రచురించబడిన కన్సర్వేటివ్ దినపత్రిక. 19 వ శతాబ్ది మధ్యసంవత్సరాలలో పామర్‌స్టన్ అనుయాయులైన కుడిపక్షపు విగ్గు సభ్యుల పత్రికగా ఇది ఉంటూండేది. పుట 72.

43 సారగోస్సా – స్పెయిన్‌లో ఎబ్రొ నదీతీరాన వున్న పట్నం. ద్వీపకల్పపు యుద్ధంలో, 1808–1809 లో ఫ్రెంచి సేనలు ఈ పట్టణాన్ని ముట్టడించగా, ఈ పట్నం వీరోచితంగా ప్రతిఘటించింది. (చూ. 31 వ వ్యాఖ్య.) పుట 78.

44 డాన్యూబ్ తగాదా అంటే, 1856 పారిస్ కాంగ్రెస్‌లో జరిగిన దౌత్యవర్గపు ఘర్షణ, ఇక ఆటుతర్వాత, అప్పట్లో టర్కీ పరిపాలన కింద వున్న డాన్యూబ్ రాష్ట్రాలైన మోల్డావియా, వల్లెహియాల విలీనీకరణ సమస్యపై జరిగిన ఘర్షణ అని మార్క్స్ ఉద్దేశ్యం. వీటికి రాజులుగా బోనపార్టు వంశంవారిని నియమించడానికి వీలుంటుందనే ఆశతో, యూరప్‌ను పరిపాలించుతూన్న రాజవంశాలలోని వారినెవరినైనా రాజుగా ఏర్పరచి, అతనికింద వీటిని రుమేనియా రాజ్యంగా విలీనీకరణచేయవచ్చునని ఫ్రాన్సు సూచించింది. ఫ్రాన్సును రష్యా, ప్రష్యా, సార్డీనియాలు

బలపర్చాయి. రుమేనియా రాజ్యం ఆటోమన్ సామ్రాజ్యాధిపత్యాన్ని ధిక్కరించి ఎక్కడ స్వతంత్ర మై పోతుందోనన్న భయంతో, టర్కీ ఈ విలీనీకరణను వ్యతిరేకించింది. టర్కీని ఆస్ట్రియా, బ్రిటన్‌లు బలపర్చాయి. చివరకు స్థానిక శాసనసభ్యులైన "దివాన్"లకు ఎన్నికలు జరపడం ద్వారా రుమేనియన్ ప్రజాభిప్రాయాన్ని తెలుసుకోడం అవసరమని మహాసభ అంగీకరించింది. ఎన్నికలు జరిగాయి; కాని కొన్ని అసత్యాలను ప్రచారంచేయడంవల్ల మోల్దావియా దివాన్‌కు ఎన్నికలలో విలీనీకరణ వ్యతిరేకులకే విజయం లభించింది. దీనిపట్ల ఫ్రాన్సు, రష్యా, ప్రష్యా సార్డీనియాలు తమ అధిక్షేపణ తెలియజేసి, ఎన్నికలను రద్దుపరచాలని కోరాయి. టర్కీ తన ప్రత్యుత్తరం ఇవ్వడంలో జాప్యంచేసింది; అందుపైన ఈ రాజ్యాలన్నీ 1857 ఆగస్టులో టర్కీతో తమ దౌత్యసంబంధాలను తెగతెంపులు చేసుకున్నాయి. మూడవ నెపోలియన్ మధ్య వర్తిత్వం వహించి, ఈ ఫ్రెంచి పథకంవల్ల, ఫ్రాన్సు బ్రిటన్లు రెంటికీ లాభంకలుగుతుందని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాన్ని ఒప్పించడం మూలంగా ఈ తగాదా పరిష్కారమైంది. ఆ రాష్ట్రాల్లో జరిగిన ఎన్నికలను రద్దుచేశారే గాని, కొత్త ఎన్నికలవల్ల తగాదా పరిష్కారంకాలేదు. రెండు రాష్ట్రాలను ఐక్యంచేయడమనే సమస్యను రుమేనియా ప్రజలు తమంతట తామే 1859 లో నిశ్చయించుకోడంతో ఈ తగాదా పరిష్కారమైంది. పుట 78.

[45] జర్మన్ రాష్ట్రాలైన ష్లెస్‌విగ్, హోల్‌స్టయిన్‌లు కొన్ని శతాబ్దాలుగా డెన్మార్క్ రాజు పరిపాలనకింద ఉండేవి. డెన్మార్క్ రాచరికానికి ఎట్టి భంగమూ వాటిల్లకుండా హామీ నిస్తూ జరిగిన లండన్ సంధి పత్రంపై 1852 మే 8 ని రష్యా, ఆస్ట్రియా, బ్రిటన్, ఫ్రాన్సు, ప్రష్యా, స్వీడన్‌లూ, వీరితోసహా డెన్మార్క్ ప్రతినిధులిద్దరూ సంతకంచేశారు; ఈ రెండు రాష్ట్రాలకూ స్వయం పరిపాలన హక్కును ఈ సంధి గుర్తించింది కాని, అదే సమయంలో ఈ రెండు రాష్ట్రాలపై డెన్మార్క్ రాజుయొక్క సార్వభౌమత్వాన్ని మాత్రం పరిరక్షించింది. అయినప్పటికీ, ఈ సంధి షరతులకు విరుద్ధంగా, డెన్మార్క్ పరిపాలనకింద వున్న ఈ జర్మన్ 'డచ్చీ' లకున్న స్వాతంత్ర్యాన్నీ, స్వయం పరిపాలన హక్కునూ రద్దుచేస్తూ ఒక రాజ్యాంగప్రణాళికను డెన్మార్క్ 1855 లో ప్రకటించింది. దీనికి ప్రతీకారచర్యగా, ఈ రాష్ట్రాలలో రాజ్యాంగప్రణాళికను అమలు జరపడంపట్ల తన అధిక్షేపణ తెలియజేస్తూ జర్మనీదేశపు పార్లమెంటు 1857 ఫిబ్రవరిలో ఒక ఉత్తర్వు ప్రకటించింది; కాని పొరపాటు వల్ల ఆ ఉత్తర్వులో ఒక్క హోల్‌స్టయిన్, లౌవెన్‌బర్గ్ (డెన్మార్క్ పరిపాలనకిందవున్న మూడవ జర్మన్ రాష్ట్రం) పేర్లనే పేర్కొని, ష్లెస్‌విగ్ పేరును పేర్కొనడం మర్చి పోయింది. ఈ పొరపాటును సాకుగా తీసుకొని ష్లెస్‌విగ్‌ను తన రాజ్యంలో కలిపేసుకోవడానికి డెన్మార్క్ చర్యలను తీసుకోవడం ఆరంభించింది. దీనితో హోల్‌స్టయిన్‌తో విడిపోడానికి

ఇష్టంలేని ష్లెస్విగ్ ప్రజలేకాకుండా, ప్రష్యా, ఆస్ట్రియా, బ్రిటన్‌లు కూడా, డెన్మార్క్ యొక్క కార్యం లండన్ సంధి షరతులకు వ్యతిరేకమని, ఆధిక్షేపించాయి. పుట 79.

[46] మార్క్స్ తన 1857 లో నోటుబుక్కులో రాసుకొన్న దానిప్రకారం, "ఇండియాలో జరిగిన చిత్రహింసలపై దర్యాప్తు" అనే వ్యాసం, ఆగస్టు 28 న రాసినట్లు కనబడుతూంది; కాని మరే కారణంచేతనో, "New-York Daily Tribune" పత్రికా సంపాదకులు ఇందులో ఉదాహరించినట్టే, మార్క్స్ సెప్టెంబరు 4 వ తేదీనే రాసినట్టి "ఇండియాలో తిరుగుబాటు" అనే వ్యాసం (చూ. ఈ సంకలనం పుటలు 103–107) తరువాతనే ఈ వ్యాసాన్ని ప్రచురించారు. పుట 80.

[47] బ్లూ బుక్సు (Blue Books)–బ్రిటిష్ పార్లమెంటూ, విదేశాంగ మంత్రిత్వ కార్యాలయమూ ప్రచురించే భోగట్టా విషయాలకూ పత్రాలకూ మామూలుగా ఇచ్చే పేరు. ఈ పుస్తకాలపైన నీలిరంగు కాగితం అట్టవేసివుండడాన్ని వీటికి "నీలిరంగు పుస్తకాల"నే పేరు వచ్చింది. ఈ పుస్తకాలు 17 వ శతాబ్దినుండీ ప్రచురింపబడుతూ, ఇంగ్లండుయొక్క ఆర్థిక, రాజకీయ చరిత్రకు అధికారయుతమైన ప్రధాన మూలాధార గ్రంథాలుగా ఏర్పడుతున్నాయి. ఇక్కడ రచయిత "East India (Torture)," London, 1855–1857 ["ఈస్ట్ ఇండియా (చిత్రహింస)" లండంన్, 1855–1857] అనే "బ్లూ బుక్కు"ను ఉదాహరించుతున్నాడు. పుట 80.

[48] "Report of the Commission for the Investigation of Alleged Cases of Torture at Madras," London, 1855 ("మద్రాసులో చిత్రహింసలు జరిగినట్లు చెప్పబడిన ఉదంతాలపై దర్యాప్తు జరిపిన కమీషన్‌యొక్క నివేదిక," లండన్, 1855). పుట 80.

[49] అగ్రమాంటె – అరియోస్టో రచించిన "ఓర్లాండో ఫ్యూరియోజో" [అగ్రహపరుడైన ఓర్లాండో] అనే పద్యకావ్యంలో మూర్‌దేశపు రాజ. షార్లమేన్‌తో జరిగిన యుద్ధంలో ఇతడు పారిస్ నగరం ముట్టడించి, తన సేనలో అత్యధిక భాగాన్ని పారిస్ దుర్గం ఎదుట సమీకరించాడు. "ఓర్లాండో ఫ్యూరియోజో" కావ్యంలో వున్న "అగ్రమాంటె శిబిరంలో ముసలం పుట్టింది" అనే పంక్తిని సాధారణంగా కలహాన్ని సూచించడానికి ఉపయోగించుతారు. ప్రసిద్ధి వడసిన ఈ పంక్తినే మార్క్స్ ఇక్కడ సూచించుతున్నాడు. పుట 90.

[50] "The Daily News" – బ్రిటిష్ లిబరల్ పార్టీ వారా పత్రిక; పారిశ్రామిక బూర్జువావర్గ ప్రయోజనాలను ప్రతిబింబించుతూండేది; ఈ పేరుతో 1846 నుండి 1930 వరకూ లండన్ నుండి వెలువడింది. పుట 90.

[51] "The Mofussilite" – ఇండియాలో మొదట మీరట్ నుండీ, తర్వాత, ఆగ్రా అంబాలా నుండీ ఇంగ్లీషు భాషలో ప్రచురించబడి వెలువడిన వార్తాపత్రిక. పుట 94.

[52] ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి ఇచ్చిన 1853 అనుజ్ఞాపత్రం గురించి రచయిత ఇక్కడ ప్రస్తావిస్తున్నాడు (చూ. 3 వ వ్యాఖ్య). పుట 98.

[53] వెండీలో (పశ్చిమ ఫ్రాన్సులో ఇదొక రాష్ట్రం), 1793 లో విప్లవ ప్రతిఘాతక తిరుగుబాటు కావించేటట్టుగా అక్కడ నివసించుతూన్నట్టి వెనుకబడిన రైతాంగాన్ని ఫ్రెంచి రాజు పక్షంవారు ఉపయోగించుకున్నారు. ఈ తిరుగుబాటును రిపబ్లికన్ సైన్యం అణచి వేసింది. ఈ సైన్యంలో వున్న సైనికులను "నీలిరంగు చొక్కాలు" ("బ్లూస్") అనేవారు.

స్పానిష్ గెరిల్లాలు – 1808–1814 లో ఫ్రెంచి దురాక్రమణదార్లపై స్పెయిన్ దేశస్థులు సాగించిన జాతీయవిముక్తి పోరాటంలో గెరిల్లా యుద్ధంలో పాల్గొన్నవారు. విజేతలను మొండిగా ప్రతిఘటించిన రైతాంగము గెరిల్లాలవెనుక చలనశక్తిగా పనిచేసింది.

1848–1849 లో జరిగిన ఆస్ట్రియా, హంగేరీ విప్లవోద్యమాన్ని అణచివేయడానికై సాగించిన కార్యంలో రయాచిచ్, యెలాచిచ్ సేనాధిపతుల కింద సెర్బియన్, క్రోఅట్ సైనిక దళాలు పాల్గొన్నాయి. ఆస్ట్రియా-హంగేరీలో ఒక భాగమైన హంగేరీలో వున్న ప్రభువర్గం, హంగేరీ రైతాంగాన్నే పీడించడమేకాకుండా హంగేరీజాతికి చెందని అనేక ఇతర జాతులవారిని కూడా పీడించుతూండేది. సెర్బుల, క్రోఅట్ల జాతీయ స్వాతంత్ర్య కోర్కెను వీరు ప్రతిఘటించారు. దీనిని అదనుగా తీసుకుని, ఆస్ట్రియా దేశపు అభివృద్ధి నిరోధకులు తమ స్వప్రయోజనాలను పరిరక్షించుకొనేందుకై, బుడాపెస్ట్, వియన్నాలలోని తిరుగుబాటును అణచివేయడానికి సెర్బియన్, క్రోఅట్ సైనికులను ఉపయోగించారు.

గార్డ్ మొబిల్ అనే రక్షకదళం 1848 ఫిబ్రవరి 25 న ఫ్రెంచి ప్రభుత్వం ఉత్తరవు ననుసరించి, విప్లవ ప్రజా రాసులను అణచివేయడానికై స్థాపించబడింది. ఈ దళంలో ప్రధానంగా వర్గచైతన్యాన్ని పూర్తిగా కోల్పోయినట్టి మనుషులే చేరారు. ఈ దళంలోని జట్లను 1848 జూన్‌లో పారిస్ కార్మికుల విప్లవాన్ని అణచివేయడానికి ఉపయోగించారు.

యుద్ధమంత్రిగా వున్న జనరల్ కవైన్యాక్, కార్మికుల ఊచకోతకు తానే స్వయంగా ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు.

డిసెంబ్రిస్ట్లు – 1849 లో స్థాపించబడిన బోనపార్ట్ పక్షంవారి రహస్య సంఘం. దీనిలో ప్రధానంగా వర్గచైతన్యాన్ని కోల్పోయిన వ్యక్తులు, రాజకీయ సాహసికులు, సైనికతత్వవాదులు వగైరాలు చేరారు. 1848 డిసెంబరు 10 న జరిగిన ఎన్నికలలో (ఇందు వల్లనే వీరికీ పేరు వచ్చింది) ఫ్రెంచి రిపబ్లిక్ అధ్యక్షుడుగా లూయీ బోనపార్ట్ ఎన్నిక అవడానికి వీరు చాలా సహాయపడ్డారు. 1851 డిసెంబరు 2 న రాజ్యాంగంపై తీసిన దెబ్బలో వీరు పాల్గొన్నారు. దీని ఫలితంగా 1852 లో లూయీ నెపోలియన్, మూడవ నెపోలియన్ అనే పేరుతో ఫ్రెంచి చక్రవర్తిగా ప్రకటించబడ్డాడు. రిపబ్లికన్లను అణచివేయడంలో, అందులో ముఖ్యంగా 1848 విప్లవంలో పాల్గొన్న రిపబ్లికన్లను మూకుమ్మడిగా అణచి వేయడానికీ వీరు ముఖ్యకారకులు. పుట 103.

[54] మొదటి నల్లమందు యుద్ధం (1839–1842) గురించి రచయిత చెబుతున్నాడు. చైనాను అర్ధవలసరాజ్య ప్రతిపత్తికిందకు దిగజార్చేయడానికై ప్రారంభించిన కార్యంలో బ్రిటిష్‌వారు సాగించిన ఈ దురాక్రమణ యుద్ధం మొదటి మెట్టు. కాన్‌టన్ పట్నంలో విదేశవర్తకులకు చెందిన నల్లమందు నిల్వలను చైనా అధికార్లు నాశనంచేసిన కార్యాన్ని సాకుగా తీసుకుని ఈ యుద్ధం ప్రారంభమైంది. వెనకబడి వున్న ఫ్యూడల్ చైనా ఈ యుద్ధంలో పొందిన ఓటమిని అదనుగా ఉపయోగించుకుని, బ్రిటిష్ వలసవిధానవాదులు చైనా నెత్తిపై దురాశాపూరితమైన నాన్‌కింగ్ సంధిని (1842 ఆగస్టు 29) రుద్దారు. దీని ననుసరించి, చైనాలో ఐదు రేవు పట్నాలు (కాన్‌టన్, ఆమోయ్, ఫూచౌ, నింగ్‌పో, షాంగ్‌హై) బ్రిటిష్ వర్తకానికి తెరవబడి, హంకాంగ్ ద్వీపం బ్రిటిష్‌వారికి "శాశ్వత అధీనం"గా వశంచేయబడి, యుద్ధఖర్చులకై బ్రహ్మాండమైన మొత్తాన్ని చైనాపై పరిహారంగా విధించారు. 1843 జరిగిన అనుబంధ ఒడంబడిక ప్రకారం విదేశీయులకు తన భూభాగంపై రాజ్యేతర విస్తృత స్వామ్యాధికారాలను చైనా ఇవ్వవలసి వచ్చింది. పుట 104.

[55] కాన్‌టన్ నగరంపై బ్రిటిష్‌వారు చేసిన అమానుషమైన ఫిరంగిదాడిని గురించి రచయిత చెబుతున్నాడు. చైనాలో బ్రిటిష్ సూపరింటెండెంటుగావున్న జాన్ బౌరింగ్ ఉత్తరవుపై జరిగిన ఈ దాడిలో పట్నం శివార్లలోని సుమారు 5,000 ఇళ్లు నాశనమైపోయాయి. రెండవ నల్లమందు యుద్ధానికి (1856–1858) ఇది నాందీవాక్యం. (చూ. 29 వ వ్యాఖ్య.)

శాంతి సంఘం – 1816 లో లండన్‌లో క్వేకర్లు స్థాపించిన బూర్జువా యుద్ధ వ్యతిరేక సంస్థ. శాంతి పరిస్థితులు ఏర్పడినట్టయితే, స్వేచ్ఛావ్యాపార విధానం ద్వారా తన పారిశ్రామిక శ్రేష్ఠతను బ్రిటన్ మరింత చక్కగా ఉపయోగించుకుని, ఈవిధంగా ఆర్థిక, రాజకీయ ప్రాబల్యాన్ని సాధించుకోగల్గుతుందని తలచినట్టి స్వేచ్ఛావ్యాపారవాదుల శక్తివంత మైన వత్తాసు ఈ సంఘానికి లభించింది.

1845 లో ఆల్జీరియాలో జరిగిన ఉపప్లవం అణచివేతలో – కొండ గుహల్లో దాగుకున్న ఒక వెయ్యిమంది అరబ్బు తిరుగుబాటుదార్లను పొగపెట్టి ఉక్కిరిబిక్కిరి చేసేయ వలసిందని జనరల్ పెలిస్సియే – ఇతడు తదుపరి ఫ్రాన్సుదేశపు మార్షల్ అయాడు – ఆజ్ఞ జారీచేశాడు. పుట 106.

[56] గయస్ జూలియస్ సీజర్ రచించిన "Commentarii de bello Gallico" ("గాల్లియా దేశంపై జరిగిన యుద్ధంపై వ్యాఖ్యానం") గ్రంథం గురించి రచయిత చెబు తున్నాడు. ఇక్కడ పేర్కొన్న విషయం, గాల్లిక్ యుద్ధంపై సీజర్ వివరణలను పూర్తిచేసి నట్టి సీజర్ స్నేహితుడూ, ఒకప్పుడు అతని ప్రతినిధీ అయిన ఎ. హిర్షియస్ రాసిన పుస్త కంలో 8 వ అధ్యాయంలో చెప్పబడింది. పుట 106.

[57] 1532 లో రేగెన్స్‌బుర్గ్‌లో జరిగిన రైళ్స్‌టాగ్‌లో అంగీకరించబడినట్టి ఐదవ చార్లెస్ రచించిన క్రిమినల్ శాసనం ("Constitutio criminalis Carolina")గురించి మార్క్స్ చెబుతున్నాడు. ఈ శాసనం అత్యంత కఠిన శిక్షలను విధించడానికి పేరుపొందింది. పుట 106.

[58] W. Blackstone, "Commentaries on the Laws of England." Vols. I-IV. First Edition, London, 1765–1769 (డబ్లియు. బ్లాక్‌స్టన్, "ఇంగ్లండు దేశంయొక్క శాసనాలపై వ్యాఖ్యానాలు," సంపుటములు I-IV. మొదటి కూర్పు, లండన్, 1765–1769.) పుట 106.

[59] మోజార్ట్ రచించిన సంగీతనాటకం "Die Entführung aus dem Serail" ("అతఃపురంనుండి అపహరణ") 3 వ అంకం 6 వ రంగం, ఆస్మిన్ కూర్చిన గీతం. పుట 107.

[60] బైబిల్‌లో చెప్పిన కథనాన్ననుసరించి, ఇజ్రాయెల్ దేశస్థులు తమ బాకాలతో ఒక్కసారే వూదేసరికి ఆ గాలి జోరుకి జెరికో గోడలు కూలబడిపోయాయట. పుట 107.

[61] 1848 విప్లవం ఓటమిచెందిన తరువాత, హంగేరీనుండి వలసపోయిన హంగేరియన్ రచయిత, పత్రికారచయిత అయినట్టి తమ సిబ్బంది విలేకరి ఫెరెన్స్ పుల్స్కీని గురించిని ఈ వాక్యం "New-York Daily Tribune" సంపాదకులు ఇక్కడ దూర్చారు. పుల్స్కీ ప్రధానంగా అంతర్జాతీయ విషయాలను సమీక్షచేస్తూ రాసేవాడు. పుట 108.

[62] 1784 నుండి బెంగాల్ నుండి వెలువడిన ఇంగ్లీష్ పత్రిక "The Calcutta Gazette" గురించి మార్క్స్ చెబుతూన్నట్టు కనబడుతుంది. ఇది ఇండియాలోని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వపు అధికారయుత పత్రిక. పుట 110.

[63] 1838–1842 మొదటి ఆంగ్ల-ఆఫ్ఘన్ యుద్ధాన్ని గురించి రచయిత చెబుతున్నాడు. ఆఫ్ఘనిస్థానాన్ని లొంగదీసుకొనే ఉద్దేశ్యంతో బ్రిటిష్‌వారు ఈ యుద్ధం ప్రారంభించారు. 1839 ఆగస్టులో బ్రిటిష్‌వారు కాబూల్‌ను వశపర్చుకున్నప్పటికీ, 1841 నవంబరులో ప్రజ్వరిల్లిన తిరుగుబాటువల్ల, 1842 జనవరిలో వారు ఆ నగరంనుండి వైదొలగాల్సి వచ్చింది. వారు ఇండియా దిశగా మళ్లినప్పుడు, ఆ తిరోగమనం భయాందోళనలతో కూడిన పలాయనంగా పరిణమించింది. ఇంగ్లీషు సైనికులు 4,500 మందిలోనూ, శిబిర పరివారం 12,000 మందిలోనూ ఒకే ఒక్కడు ప్రాణాలతో బైటపడి ఇండియా సరిహద్దు చేరుకోగల్గాడు. పుట 113.

[64] నెపోలియన్ పరిపాలన కింద వున్న ఫ్రాన్సుపై జరిగిన యుద్ధంలో 1809 లో షెల్డె నదీ ముఖానికి పంపబడిన బ్రిటిష్ నౌకా దండయాత్ర గురించి రచయిత చెబుతున్నాడు. వాల్‌ఖెరెన్ ద్వీపాన్ని బ్రిటిష్‌వారు ఆక్రమించుకున్న తర్వాత, తమ చర్యను పూర్తిగా కొనసాగించకోవడం ఫలితంగా, బ్రిటిష్‌వారికి ఆ ద్వీపాన్ని ఆక్రమించున్నప్పుడు ఉండిన 40,000 మంది సైనికులలోనూ, ఆకలి వల్లా రోగాలవల్లా సుమారు 10,000 మందిని కోల్పోయిన తర్వాత వారు వైదొలగాల్సి వచ్చింది. పుట 114.

[65] "New-York Daily Tribune"లో ప్రచురించబడిన వ్యాసం, "7 వ తేదీ వరకూ వెలువడిన లండన్ పత్రికల కట్టలు మాకు నిన్ననే అందాయి" అనే వాక్యంతో ఆరంభమౌతూంది; ఈ వాక్యాన్ని పత్రికా సంపాదకులు వ్యాసవాచకంలో చొప్పించారు. పుట 119.

[66] "The Morning Advertiser"–1794 లో లండన్‌లో స్థాపించబడిన ఇంగ్లీష్ దినపత్రిక; 1850 లలో అది రాడికల్ బూర్జువావర్గపు పత్రికగా ఉండేది. పుట 124.

[67] "The Friend of India"–1818 లో సెరాంపూర్ స్థాపించబడిన ఇంగ్లీష్ వార్తా పత్రిక; 1850 లలో అది వారపత్రికగా వుంటూ, బూర్జువా లిబరల్ ధోరణి కలిగి వుండేది. పుట 126.

[68] "The Military Spectator"–1857 నుండి 1858 వరకు లండన్ నుండి వెలువడిన బ్రిటిష్ వార్తాపత్రిక; ఇది వారపత్రికగా ప్రచురింపబడేది. పుట 126.

[69] "The Bombay Courier"–బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ వార్తాపత్రిక; ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ అధికారయుత పత్రిక. 1790 లో స్థాపితం. పుట 128.

[70] మార్క్సుచే సంగ్రహించబడినట్టి ఈ పట్టిక, తన వ్యాసంతో పాటు న్యూయార్క్ పంపబడినప్పటికీ, పత్రికాసంపాదకులు అదే సంచికలో 6 వ పుటలో వేరుగా ప్రచురించారు. పుట 130.

[71] రచయిత క్రైమియా యుద్ధాన్ని గురించి చెబుతున్నాడు. సెవస్తోపాల్‌పై దాడి చేయడానికి బ్రిటిష్, ఫ్రెంచి, టర్కీ సైన్యాలు సిద్ధపడుతూండగా, ఆ దాడి జరగకుండా చేయడానికై వీటిపై రష్యన్ సైన్యాలు ఇంకెర్‌మన్ వద్ద 1854 నవంబరు 5 న ఎదురుదాడి సాగించాయి. రష్యన్ సైనికబలాలు ధైర్యసాహసాలతో పోరాడినప్పటికీ, బ్రిటిష్, ఫ్రెంచి, టర్కీ సైనికబలాలకే ఆ యుద్ధంలో విజయం లభించింది. పుట 133.

[72] 1854 అక్టోబరు 25 న రష్యన్ సైనికబలాలకీ మిత్రరాజ్యాల సైనికబలాలకీ బాలక్లావాలో జరిగిన యుద్ధంలో, మిత్రరాజ్యాలు మంచి ఉపయోగకరములైన స్థానాలనే ఆక్రమించుకొని ఉండినప్పటికీ, బ్రిటిష్, ఫ్రెంచి సైన్యాలకి విపరీతమైన నష్టాలు సంభవించాయి. ఇంగ్లీష్ సేనాధిపత్యం కావించిన పొరపాట్ల ఫలితంగా ఒక ఇంగ్లీష్ లైట్ కేవెల్‌రీ బ్రిగేడ్ నష్టమైపోయింది. పుట 134.

[73] "The Bombay Gazette" – 1791 లో ఇండియాలో స్థాపించబడిన ఇంగ్లీష్ వార్తాపత్రిక. పుట 136.

[74] "Globe" – 1803 నుండి లండన్‌నుండి వెలువడిన ఇంగ్లీషు దినపత్రిక "The Globe and Traveller"యొక్క సంగ్రహనామం. విగ్‌పక్షపు పత్రిక; విగ్‌పక్షంవారు

ప్రభుత్వానికి వచ్చినప్పుడల్లా ఇది ప్రభుత్వ పత్రికగా ఉండేది. 1866 నుండి కన్సర్వేటివ్‌ల పత్రికగా ఉంది. పుట 142.

[75] ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి చైనా వర్తకంలో వుండిన గుత్తవ్యాపారాన్నీ, కంపెనీ యొక్క వాణిజ్యసంస్థ హోదానూ రద్దుచేసినట్టి 1833 పార్లమెంటు శాసనాన్ని గురించి రచయిత చెబుతున్నాడు. కంపెనీకున్న పరిపాలనా విధులను మాత్రమే ఈ శాసనం నిలబెట్టి, కంపెనీ అనుజ్ఞాపత్రాన్ని 1853 వరకూ పొడిగించింది. పుట 142.

[76] "The Phoenix" – ఇండియాలో ఇంగ్లీషుప్రభుత్వ పత్రిక; 1856 నుండి 1861 వరకు కలకత్తానుండి ప్రచురించబడింది. పుట 144.

[77] మార్క్సుయొక్క 1858 నోటుబుక్కులో వున్న ఒక పద్దును అనుసరించి ఈ వ్యాసానికి ఈ శీర్షిక ఇవ్వబడింది. పుట 146.

[78] 1853–1856 క్రైమియా యుద్ధాన్ని గురించి చెబుతున్నాడు రచయిత. 1854 సెప్టెంబరు 20 న ఆల్మావద్ద యుద్ధం జరిగింది; దీనిలో మిత్రరాజ్య సేనకి విజయం లభించింది. పుట 146.

[79] 1853–1856 క్రైమియా యుద్ధానికి ఇది అన్వయిస్తుంది. 1855 జూన్ 18 న సెవస్తోపోల్ దుర్గం మూడవ బురుజాపై (ఈ బురుజానే "పెద్ద రెడాన్" అని పిలచేవారు) మిత్రరాజ్య సేనలు నిష్ఫలితమైన దాడిచేసిన సమయంలో, ఆ బ్రిగేడ్ విండ్ హామ్ నాయకత్వంకిందనే వుంది. పుట 147.

[80] 1858 లో మార్క్సు తన నోటుబుక్కులో రాసుకున్న దానితో సరిపోతూంది ఈ శీర్షిక. పుట 154.

[81] 1838–1843 మొదటి ఆంగ్ల-ఆఫ్ఘన్ యుద్ధానికి ఇది అన్వయిస్తుంది. (చూ. 63 వ వ్యాఖ్యలు). పుట 155.

[82] బర్మాలో నగరాల చుట్టూ, శిబిరాల చుట్టూ పూర్వకాలపు దుర్గరక్షణ ననుసరించి నిర్మించే కోటగోడల నమూనాలను గురించి ఎంగెల్స్ చెబుతున్నాడు. పుట 165.

[83] స్పానిష్ దుర్గమైన బాడాహోస్ ఫ్రెంచివారి అధీనంలో వుంది. దీనిని 1812 ఏప్రిల్ 6 న వెల్లింగ్‌టన్ కింద వున్న బ్రిటిష్ సైన్యం పట్టుకుంది.

ఫ్రెంచివారు వశపర్చుకున్న సాన్ సబాస్టియన్ దుర్గంపై 1813 ఆగస్టు 31 న దాడి జరిగింది. పుట 167.

[84] ఇండియా గవర్నర్ జనరల్ అయిన లార్డ్ కానింగ్ 1858 మార్చి 3 న చేసిన ప్రకటనకు ఇది అన్వయిస్తూంది. ఈ ప్రకటన ప్రకారం, తిరుగుబాటులో చేరిన బడా ఫ్యూడల్ భూస్వాములైన తాలుక్దార్ల భూములతోసహా అయోధ్య రాజ్యానికి చెందిన ప్రాంతాలన్నీ బ్రిటిష్ అధికారులచే జప్తుచేయబడ్డాయి. అయినప్పటికీ, తాలుక్దార్లను తన పక్షం తిప్పుకోడానికి ప్రయత్నించిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం, కానింగ్ ప్రకటనయొక్క అర్థాన్ని మార్చింది. తాలుక్దార్లయొక్క ఆస్తులకు ఎట్టి భంగమూ కలగదని వారికి వాగ్దానం చేసిన తర్వాత, వారు తిరుగుబాటుయెడల ద్రోహంగావించి, బ్రిటిష్‌వారి పక్షం చేరిపోయారు.

''అయోధ్యను కలిపివేసుకోవడం,'' ''లార్డ్ కానింగ్ ప్రకటన, ఇండియాలో భూమి అనుభవము'' అనే వ్యాసాలలో మార్క్స్ లార్డ్ కానింగ్ చేసిన ప్రకటనను విమర్శనాత్మకంగా విశ్లేషించాడు. (చూ. ఈ సంకలనంలో పుటలు: 170–177; 178–182). పుట 168.

[85] బ్రిటిష్‌వారికి వ్యతిరేకంగా గొప్ప ధైర్య స్థైర్యాలతోనూ, మంచి ఆర్గనైజేషనుతోనూ సిక్కు సైన్యం పోరాడినప్పటికీ, 1845 డిసెంబరు 18 న ముడ్కీగ్రామం (ఫెరోజ్‌పూరు సమీపంలో) వద్దనూ, 1845 డిసెంబరు 21 న ఫెరోజిషా వద్దనూ, 1846 జనవరి 28 న లూధియానా సమీపంలో వున్న అలివాల్ గ్రామంవద్దనూ జరిగిన యుద్ధాల్లో సిక్కులు ఓడిపోయారు. ఈ ఓటమి ఫలితంగా, 1845–1846 మొదటి ఆంగ్ల-సిక్కు యుద్ధంలో సిక్కులకు అపజయం లభించింది. తమ సర్వసేనా నాయకత్వంయొక్క ద్రోహమే సిక్కుల ఓటమికి ప్రధానకారణం. పుట 169.

[86] మార్క్స్‌యొక్క 1858 నోటుబుక్కులో వున్న ఒక పద్దును అనుసరించి ఈ వ్యాసానికి ఈ శీర్షిక ఇవ్వబడింది. పుట 170.

[87] 1858 మే 8 "Times" సంచికలో ప్రచురింపబడినట్టి, అయోధ్య విషయమై గవర్నర్ జనరల్ లార్డ్ కానింగ్ చేసిన ప్రకటనను (చూ. 84 వ వ్యాఖ్య) మార్క్స్ ఉల్లేఖిస్తున్నాడు. పుట 170.

[88] రష్యా సామ్రాజ్యంలో భాగమైన పోలెండ్ రాజ్యంలో జరిగిన 1830–1831 తిరుగుబాటును రష్యన్ అభివృద్ధినిరోధకులచే అణచివేతకు ఇది వర్తించుతూంది. పుట 170.

[89] 1848–1849 లో ఆస్ట్రియా ఇటలీల మధ్య జరిగిన యుద్ధం గురించి రచయిత చెబుతున్నాడు; ఈ యుద్ధంలో, 1849 మార్చి 23 న జరిగిన నొవారా (ఉత్తర ఇటలీ) యుద్ధంలో సార్డీనియా రాజు, చార్లెస్ ఆల్బర్ట్‌యొక్క సేన తీవ్రనష్టాలతో ఓడిపోయింది. పుట 170.

[90] అయోధ్య మొగల్ సామ్రాజ్యంలో భాగంగానే ఉండేది; కాని 18 వ శతాబ్ది మధ్యలో అయోధ్యను పాలించుతూన్న మొగల్ రాజప్రతినిధి వాస్తవానికి స్వతంత్ర రాజుగానే ఉండేవాడు. 1765 లో ఇంగ్లీషువారు అయోధ్యను సైనికసహకార సంధికింద బ్రిటిష్ సామంత రాజ్యంగా చేసేశారు. రాజకీయ ప్రభుత్వమంతా యథార్థంగా బ్రిటిష్ రెసిడెంటు చేతిలోకే వెళ్లిపోయింది. ఈ యథార్థ పరిస్థితులను మసిపూసి మారేడుకాయ చేయడానికని అయోధ్య రాజును అయోధ్య సార్వభౌముడని అంటూండేవారు. పుట 171.

[91] 1801 లో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకీ అయోధ్య నవాబుకీ జరిగిన సంధి షరతుల ననుసరించి, అయోధ్య నవాబు అప్పులు తీర్చలేదనే నెపంమీద గవర్నర్ జనరల్ వెలస్లీ నవాబు రాజ్యంలో సంగోరు భాగాన్ని కంపెనీ రాజ్యంలో కలిపేసుకున్నాడు. గోరఖ్‌పూర్, రోహిల్ ఖండ్, గంగాయమునల మధ్యనున్న ప్రదేశంలో కొంత భాగమూ ఇలాగు కలిపేసుకున్న సంగోరు భాగంలో ఉన్నాయి. పుట 172.

[92] ఈ వాక్యాన్ని "New-York Daily Tribune" పత్రికాసంపాదకులు మార్క్స్ వ్యాసంలో చొప్పించారు; అయోధ్య విషయమై లార్డ్ కానింగ్ చేసిన ప్రకటన (చూ. 84 వ వ్యాఖ్య) సందర్భంలో, గవర్నర్ జనరల్ లార్డ్ కానింగ్‌కీ, అయోధ్య చీఫ్ కమీషనరు ఔట్రామ్‌కీ జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలకు ఈ వాక్యం వర్తించుతూంది; ఈ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను 1858 జూన్ 5 వ తేదీ సంచికలో పత్రిక ప్రచురించింది. పుట 178.

[93] 19 వ శతాబ్ది మధ్యకాలానికి ఇంచుమించుగా ఇండియా అంతా కూడా బ్రిటిష్ పరిపాలన కిందకి వచ్చేసింది. కాష్మీర్, రాజపుత్రస్థానం, హైదరాబాద్‌లో కొంత భాగం, మైసూర్, ఇంకా మరికొన్ని చిన్న రాజ్యాలూ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకింద సామంతరాజ్యాలుగా ఉండేవి. పుట 178.

[94] ఇండియా గవర్నర్ జనరల్ లార్డ్ కారన్‌వాలిస్ మంజూరు చేసిన 1793 శాశ్వత జమీందారీ శాసనానికి ఇది వరిస్తూంది. (చూ. 22 వ వ్యాఖ్య.). పుట 179.

[95] అయోధ్య విషయమై లార్డ్ కానింగ్ చేసిన ప్రకటనను (84 వ వ్యాఖ్య చూ.) విమర్శించుతూ, 1858 ఏప్రిల్ 19 న బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ అధ్యక్షుడు, లార్డ్ ఎల్లెన్ బరో తన నివేదికలేఖలో ఈ ప్రకటనను పేర్కొన్నాడు. బ్రిటిష్ రాజకీయ వర్గాలలో లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరో నివేదికలేఖపట్ల అసమ్మతి వెల్లవడం కారణంగా, లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరో తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వాల్సి వచ్చింది. పుట 181.

[96] పార్లమెంటులో డార్బీ మంత్రివర్గం ప్రవేశపెట్టినట్టి, 1858 జూలై పార్ల మెంటుచే అంగీకరించబడినట్టి చట్టాన్ని గురించి ఇది చెబుతూంది. ''ఇండియాను మరింత చక్కగా పరిపాలించడానికై చేసిన శాసనం'' అనే పేరుతో ఈ చట్టం శాసనమైంది. ఈ శాసనంకింద ఇండియా పూర్తిగా బ్రిటిష్ రాజమకుటం కిందకి వచ్చేసింది; పోతే, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వాటాదార్లకు 30 లక్షల పౌన్ల పరిహారం చెల్లించి కంపెనీని రద్దుపరచడం జరిగింది. బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్‌ను ఎత్తివేసి, దాని అధ్యక్షుని స్థానే సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఫర్ ఇండియాను, అతని సలహాసంఘం — ఇండియా కౌన్సిల్‌నూ నియమించడమైంది. ఇండియా గవర్నర్ జనరల్‌ని వైస్‌రాయి అన్నారు; ఆచరణలో లండన్‌లో వున్న సెక్రటరీ ఫర్ ఇండియా యొక్క అభీష్టాన్ని అమలుపరచేటట్టి కార్యాచరణోద్యోగిగా వైస్‌రాయి పనిచేస్తూంటాడు.
''ఇండియా చట్టం'' అనే వ్యాసంలో ఈ శాసనాన్ని మార్క్స్ విమర్శాత్మకంగా విశ్లేషిస్తున్నాడు. (చూ. ఈ సంకలనంలో పుటలు 206–210.). పుట 194.

[97] మార్క్స్‌యొక్క 1858 నోటుబుక్కులో వున్న ఒక పద్దును అనుసరించి ఈ వ్యాసానికి ఈ శీర్షిక ఇవ్వబడింది. పుట 200.

[98] ఆల్జీరియాను జయించడానికై 19 వ శతాబ్ది 30–70 సంవత్సరాలలో ఆ దేశంలో ఫ్రెంచి వలసవిధానవాదులు జరిపినట్టి వలసరాజ్య విస్తరణ యుద్ధాలకు ఇది అన్వయిస్తూంది. ఫ్రెంచివారు కావించిన ఆల్జీరియా దండయాత్రను అరబ్బులు సుదీర్ఘకాలం అతి పట్టుదలతో ప్రతిఘటించారు. ఫ్రెంచివారు అత్యంత క్రూరవిధానాలను అవలంబించి ఈ యుద్ధం సాగించారు. 1847 లో ఆల్జీరియా ఆక్రమణ మొత్తంమీద పూర్తి అయినప్పటికీ, తమ స్వాతంత్ర్యానికై ఆల్జీరియా ప్రజలు సలిపే పోరాటం యథార్థంగా సమాప్తిచెందనే లేదు. పుట 204.

[99] మార్క్స్ యొక్క 1858 నోటుబుక్కులో వున్న ఒక పద్దును అనుసరించి ఈ వ్యాసానికి ఈ శీర్షిక ఇవ్వబడింది. పుట 206.

[100] 1773 రెగ్యులేటింగ్ శాసనాన్ని గూర్చి రచయిత చెబుతున్నాడు. కంపెనీ వ్యవహారాల్లో పాల్గొనడానికి అర్హతగలిగినట్టీ, కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్‌ను ఎన్నుకోడానికి అర్హత గలిగినట్టీ వాటాదార్ల సంఖ్యను ఈ శాసనం తగ్గించేసింది. ఈ శాసనంకింద, 1,000 పౌన్లకు తక్కువగాని వాటులు గల వాటాదార్లకు మాత్రమే వాటాదార్ల సమావేశాల్లో వోటు చేసే హక్కు వుంది. మొట్టమొదటి సారిగా ఇండియా గవర్నర్ జనరల్, అతని కౌన్సిల్ సభ్యులూ ఒక్కొక్కరే వ్యష్టిగా ఐదు సంవత్సరాల కాలపరిమితికి నియమించబడ్డారు; కంపెనీ కోర్ట్ ఆఫ్ డైరెక్టర్స్ రాజుకి అభ్యర్థనచేసిన యెడలనే రాజుకి ఉచితమని తోచినయెడలనే వారిని బర్తరఫుచేయడానికి రాజుకే అధికారముంది. మొదటి సారి నియామకములు జరిగిన తరువాత గవర్నర్ జనరల్‌నీ, అతని కౌన్సిల్ సభ్యులనీ కంపెనీ నియమించడానికి అవకాశం కల్పించ బడింది. 1773 శాసనం కింద లార్డ్ చీఫ్ జస్టిస్, మరి ముగ్గురు జడ్జీలతో కూడిన సుప్రీమ్ కోర్ట్ కలకత్తాలో స్థాపించబడింది. పుట 207.

[101] ఫ్రెంచి ప్రభుత్వం ఒత్తిడిపైన విదేశీయులపై చట్టం (లేక కుట్ర చట్టం) అనుపేరిట ఒక చట్టాన్ని హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌లో 1858 ఫిబ్రవరి 8 న లార్డ్ పామర్‌స్టన్ ప్రవేశపెట్టాడు (ఈ చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టే ఉద్దేశ్యాన్ని పామర్‌స్టన్ ఫిబ్రవరి 5 న తెలియపర్చాడు). ఈ చట్టాన్ననుసరించి, యునైటెడ్ కింగ్‌డమ్‌లో నివసిస్తూన్న వ్యక్తిపైన, బ్రిటిష్ పౌరుడైనా సరే, విదేశస్థుడైనా సరే, బ్రిటన్‌లోకాని మరే ఇతర దేశంలోకాని ఎవరి నైనా హత్యచేయడానికై కుట్రలో పాల్గొన్నట్టుగా గాని, అట్టి కుట్రను పన్నినట్టుగాని నేరం మోపబడినయెడల, అట్టి వ్యక్తిని కోర్టు ఎదుట విచారణకు పెట్టి, కోర్టు దోషిగా నిర్ణయించిన పక్షమందు కోర్టు అతనిపై కఠినమైన శిక్షను విధించవచ్చు. చట్టానికి నిరసన తెలుపుతూ ప్రజాభిప్రాయం ఒక ఉద్యమ రూపంలో తీసుకొచ్చిన ఒత్తిడి ఫలితంగా, హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ ఈ చట్టాన్ని తోసివేసింది; ఇందువల్ల పామర్‌స్టన్ రాజీనామా చేయాల్సి వచ్చింది. పుట 209.

[102] డార్బీ మంత్రివర్గం అధికారానికి వచ్చిన తరువాత, ఇండియా పరిపాలనను మెరుగు పర్చడానికై ఒక సంస్కరణ చట్టాన్ని తయారుచేయమని మంత్రివర్గం బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ అధ్యక్షుడైన లార్డ్ ఎల్లెన్‌బరోకి అధికారమిచ్చింది. కాని అతను తయారు చేసిన చట్టంతో

ప్రభుత్వం తృప్తిపడలేదు; ఇండియా కౌన్సిల్‌ను ఎన్నుకోవడంలో చట్టంలోని నిబంధనలు చాలా క్లిష్టంగా వుండడమే ఇందుకు కారణం. ఈ చట్టం తీవ్రమైన ప్రతిఘటనను ఎదుర్కోవలసివచ్చి, తోసివేయబడింది. పుట 209.

[103] "Civis Romanus sum" [''నేను రోమన్ పౌరుడును''] — పసిఫికొ అనే వర్తకుని సందర్భంలో జరిగిన విషయాన్ని గురించి పామర్‌స్టన్ 1850 లో జూన్ 25 న హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్‌లో ఉపన్యసించిన తరువాత పామర్‌స్టన్‌కి ఎగతాళిగా పెట్టినపేరు. డాన్ పసిఫికొ అనే పేరుగల పోర్చుగీసు వంశస్థుడైన ఒక బ్రిటిష్ పౌరుని రక్షణకై (ఏథన్స్‌లో ఇతని ఇల్లు కాల్చేశారు) గ్రీసుకు పంపిన బ్రిటిష్ యుద్ధ నావల చర్యలను సమర్థించుతూ, పురాతన రోమ్ నిర్వచించినట్టి "civis Romanus sum" అనే రోమన్ పౌరసత్వపు సూత్రం పురాతనకాలపు రోము పౌరులకు సర్వే సర్వత్రా ఎట్టి గౌరవాన్ని సంపాదించి పెట్టిందో, అలాగే బ్రిటిష్ పౌరులు ఎక్కడున్నప్పటికీ బ్రిటిష్ పౌరసత్వం కూడా అట్టి గౌరవాన్నే సంపాదించిపెట్టడం సమంజసమని పామర్‌స్టన్ ఉద్ఘాటించాడు. పామర్‌స్టన్ చేసిన జాతీయ దురహంకారపూరితమైన ఉపన్యాసంపట్ల ఇంగ్లీషు బూర్జువావర్గంవారు తమ ఉత్సాహపూరితమైన హర్షం ప్రకటించారు. పుట 210.

[104] 1852 ఆంగ్ల-బర్మా యుద్ధానికి ఇది వర్తిస్తుంది. (చూ. 19 వ వ్యాఖ్య) పుట 218.

[105] ఈ పుట సంఖ్య, మార్క్స్ తన వివరణల వాచకంలో సందర్భాను సారంగా పేర్కొన్న పుటల సంఖ్యలూ, Robert Sewell, "The Analytical History of India from the Earliest Times to the Abolition of the Honourable East India Company in 1858," London, 1870 (రాబర్ట్ సివెల్ ''ఆదికాలంనుండి, 1858 లో గౌరవనీయ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ రద్దు చేయబడిన వరకూ విశ్లేషనాత్మకమైన ఇండియాదేశ చరిత్ర,'' లండన్ 1870.) అనే గ్రంధానికి చెందినవి. పుట 222.

[106] "Guardian" — మొదట స్వేచ్ఛావ్యాపారవాదుల పత్రిక, తరువాత లిబరల్ పార్టీ పత్రిక "Manchester Guardian" సంక్షిప్తనామం. 1821 లో మాంచెస్టర్‌లో స్థాపితమైంది. పుట 235.

107 "The Examiner" – లండన్‌లో 1808–1881 సంవత్సరాలలో వెలువడిన బూర్జువా లిబరల్ వారపత్రిక. పుట 235.

108 "Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie" – 1848 జూన్ 1 నుండి 1849 మే 19 వరకూ కలోన్ పట్నంనుండి వెలువడిన దినపత్రిక. మార్క్స్ దీని సంపాదకుడు. ఎంగెల్స్ సంపాదకవర్గంలో సభ్యుడు. ఈ పత్రిక ప్రజాస్వామ్యోద్యమంలో శ్రామికవర్గ పక్షంయొక్క సంఘర్షణాత్మకమైన భాగంగా ఉండి, ప్రజా రాసులకు ప్రబోధం కల్గించుతూ, విప్లవప్రతిఘాతంపట్ల పోరాటానికై వారిని సమీకరించుతూండేది. జర్మనీలోనూ యూరప్‌లోనూ విప్లవాలకు సంబంధించిన కీలక అంశాలపట్ల పత్రికయొక్క దృక్పథాన్ని ప్రతిబింబించినట్టి సంపాదకీయ వ్యాసాలను తప్పనిసరిగా మార్క్స్, ఎంగెల్స్‌లే రాసేవారు. పోలీసుల హింసాకాండకు గురైనప్పటికీ, పత్రిక వాటిని లక్ష్యముచేయకుండానే, విప్లవాత్మక ప్రజాస్వామ్యవాదులయొక్క, శ్రామికవర్గంయొక్క ప్రయోజనాల తరఫున నిలబడుతూ ధైర్యమైన స్థానం తీసుకుంది. మార్క్స్‌ను ప్రవాసం పంపించివేయడం వల్లనూ, "Neue Rheinische Zeitung" ఇతర సంపాదకులపై విధించిన నిర్బంధాఫలితంగానూ పత్రికను మూసివేయాల్సి వచ్చింది. పుట 238.

109 1858 జూన్‌లో బ్రిటన్‌కీ చైనాకీ జరిగిన అసమాన షరతులను కలిగిన టియంట్సిన్ సంధి గురించి రచయిత చెబుతున్నాడు. ఈ సంధితో 1856–1858 లో చైనాతో జరిగిన రెండవ నల్లమందు యుద్ధం అంతమైంది. ఈ సంధి వల్ల మంచూరియాలో యాంగ్‌ట్సీ నదీతీరానున్న కొత్త రేవు పట్టణాలనూ, తైవాన్, హైనాన్ ద్వీపాలనూ, టియంట్సిన్ రేవుపట్టణాన్ని విదేశవర్తకానికి తెరవబడ్డాయి. విదేశప్రభుత్వాలయొక్క ఖాయమైన దౌత్యప్రతినిధులకు పెకింగ్‌లో ప్రవేశం కలిగింది. విదేశీయులకీ, సముద్రతీర నదీతీర నౌకలకూ దేశంలో స్వేచ్ఛగా ప్రయాణంచేసే హక్కు లభించింది. మిషనరీలకు రక్షణహామీలు కల్గించబడ్డాయి. పుట 240.

271

వ్యక్తినామముల సూచిక

–17వ శతాబ్దిలో ఇంగ్లీషు బూర్జువా వర్గ విప్లవంలో బూర్జువావర్గానికీ, బూర్జువాగా మారిపోయిన కులీనవర్గానికీ నాయకుడు. 1653 నుండి "లార్డ్ ప్రొటెక్టర్ ఆఫ్ ది కామన్‌వెల్త్" (ప్రజాభ్యుదయరాజ్య సంరక్షకుడు). –24.

క్లైవ్, రాబర్ట్ (1725–1774) – బెంగాల్ గవర్నర్ (1757–60, 1765–67), ఇండియాను ఇంగ్లీషువారు జయించిన కాలంలో పాశవికచర్యలను అవలంబించిన వలసపెత్తందార్లలో పేరుమోపిన వాడు. – 28,42.

గార్నియె-పాజేస్, ఎటియేన్ జోసెఫ్ లూయీ (1801–1841) – ఫ్రెంచి రాజకీయవేత్త, బూర్జువా ప్రజాతంత్రవాది, 1830 విప్లవం తరువాత రిపబ్లికన్ ప్రతిపక్షానికి నాయకత్వం వహించాడు. ఫ్రెంచి చేంబర్ ఆఫ్ డిప్యూటీస్ (పార్లమెంటు) సభ్యుడు (1831–34, 1835–41). – 56.

గార్నియె-పాజేస్, లూయీ ఆంటొయిన్ (1803–1878) – ఫ్రెంచి రాజకీయవేత్త, మితవాద రిపబ్లికన్ పక్షం, 1848 లో తాత్కాలిక ప్రభుత్వంలో సభ్యుడు. – 56.

గిబ్బన్, ఎడ్వర్డ్ (1737–1794) – ఇంగ్లీషు బూర్జువా చరిత్రకారుడు, "రోమను సామ్రాజ్య పతనాస్తమయ చరిత్ర" గ్రంథకర్త. – 55.

గ్యోతే, యోహాన్ వొల్ఫ్‌గాంగ్ (1749–1832) – సుప్రసిద్ధ జర్మన్ కవీశ్వరుడు, భావకుడు. – 23.

గ్రన్‌విల్, జార్జి లెవెసన్-గవర్, ఎర్ల్ (1815–1891) – ఇంగ్లీషు రాజ్యధురంధరుడు, విగ్గు, తరువాత లిబరల్ పార్టీ నాయకులలో ఒకడు, విదేశాంగ మంత్రి (1851–52, 1870–74, 1880–85), ప్రీవీ కౌన్సిల్ సభాపతి (1852–54, 1855–58, 1859–66), వలసరాజ్యశాఖా మంత్రి (1868–70, 1886). – 53.

గ్రాంట్, జేమ్స్ హోప్ (1808–1875) – ఇంగ్లీషు జనరల్; చైనాతో జరిగిన మొదటి చైనా యుద్ధంలోనూ (1840–42), ఆంగ్ల-సిక్కు యుద్ధాల్లోనూ (1845–46, 1848–49), ఇండియాలో లేచిన జాతీయ విముక్తి తిరుగుబాటును అణచివేయడంలోనూ (1857–59) పాల్గొన్నాడు. –153, 155, 158, 160, 202, 211, 223–226.

గ్రాంట్, పాట్రిక్ (1804–1895) – ఇంగ్లీషు జనరల్, తరువాత ఫీల్డ్ మార్షల్, మద్రాసు సైన్య సర్వసేనానాయకుడు (1856–61), ఇండియాలో లేచిన జాతీయ విముక్తి తిరుగుబాటును (1857–59) అణచివేయడంలో పాల్గొన్నాడు; 1857 మే నుండి ఆగస్టు వరకు ఇండియాలో సర్వసేనానాయకుడు. – 221.

సాంకేతికం,

భౌగోళిక నామముల సూచిక

293

294

పాఠకులకు

ఈ పుస్తకం అనువాదాన్నిగూర్చీ కూర్పునుగూర్చీ మీ అభిప్రాయాలను "ప్రగతి" ప్రచురణాలయానికి తెలుప ప్రార్థితులు:

మీ అభిప్రాయాలను దయచేసి ఈ కింది చిరునా మాకు పంపండి:

Progress Publishers,
21, Zubovsky Boulevard,
Moscow. U.S.S.R.

297

Check List

Book Number	DVKO|K249	Date	18|4|22
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	CI, B, 2, 294, 296, 297		
Missing Pages	NO		
Prepared By	Sandhya	Cutting By	yameema
Scanned By	Sandhya	Pages	303